INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

INSPIRATION FOR THE MODERN RESEARCHER

2024 №6

intereduglobalstudy.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific-theoretical and methodological journal

SCIENTIFIC AND METHODOLOGICAL JOURNAL IE&GS

2992-9024 ISSN

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
2024-yil, 6-son

BUXORO – 2024

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

UZB

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan

Bosh muharrir: Yadgarov Nodir Djalolovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Jamoatchilik kengashi raisi: Ma’murov Bahodir Baxshulloyevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat pedagogika instituti rektori

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31- yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, psixologiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan, o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi

«INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» ilmiy-metodik jurnalidan ko‘chirib bosish tahririyatning roziligi bilan amalga oshiriladi

Tahririyat manzili:
200100, O‘zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Namozgoh ko‘chasi 24-uy,
E-mail:
pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel:+998(97) 300-34-00
Jurnal sayti:
intereduglobalstudy.com

Maqolada keltirilgan faktlarning to‘g‘riligi uchun muallif mas’uldir

TAHRIR HAY’ATI:

Dr.Ihsan Taktash, professor, Yildirim Boyazit nomidagi Anqara universiteti, Turkiya.

Tanirberganov Medeubek Jumataevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Qozog‘iston Pedagogika fanlari Akademiyasining akademigi, M. Auyezov Janubiy Qozog‘iston Universiteti, Qozog‘iston

Baydabekov Auez Kenesbekovich, t.f.d., professor, L.N. Gumilyov nomidagi Yevroosiyo milliy universiteti, Qozog‘iston

Chernikova Svetlana Mixaylovna, pedagogika fanlari doktori, professor, I.S. Turgenev nomidagi Oryol davlat universiteti, Rossiya

Tajixodjayev Zokirxo‘ja Abdusattorovich, texnika fanlari doktori, professor, O‘zbekiston

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Jo’rayev Husniddin Oltinboyevich, pedagogika fanlari doktori, professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Sharif Ramazanovich Baratov, psixologiya fanlari doktori, professor, Buxoro xorojiy tillar va psixologiya instituti, O‘zbekiston

Nazarov Akmal Mardonovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat universiyeti, O‘zbekiston

Jabborov Xazrat Xusenovich, psixologiya fanlari doktori (Dsc), dotsent, Toshkent davlat sharqshunoslik universiteti, O‘zbekiston

Saidova Mohinur Jonpo‘latovna, pedagogika fanlari doktori (Dsc), professor, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Qo‘ldoshev Rustambek Avezmurodovich, pedagogika fanlari doktori (Dsc), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Ergashov Mansur Yarashovich, Buxoro davlat pedagogika instituti professori, O‘zbekiston

Sayfullayeva Dilafro‘z Axmadovna, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Kamolov Iftixor Baxtiyorovich pedagogika fanlari doktori (Dsc), professor, Qarsi davlat universiteti, O‘zbekiston

Ochilov Farxod Egamberdiyevich, texnika fanlari nomzodi, dotsent, Qarshi davlat universiyeti, O‘zbekiston

Shovdirov Sunnat Aslanovich, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Navoiy davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Mas’ul kotib: **Mamurova Dilfuza Islomovna**, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

Texnik muxarrir: **Davronov Ismoil Ergashevich**, dotsent, Buxoro davlat pedagogika instituti, O‘zbekiston

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

RU Научно-теоретический и методический журнал

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Главный редактор: Ядгаров Нодир Джалолович, доктор педагогических наук, профессор
Председатель Общественного совета: Мамуров Баходир Бахшуллоевич, доктор педагогических наук, профессор, ректор Бухарского государственного педагогического института
Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, психологии и искусствоведение

Журнал был основан в 2023 году и выпускается на узбекском, русском и английском языках
Использование научно-методического журнала «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» с согласия редакции
Адрес редакции:
ул. Намозгох 24, г. Бухара, Республика Узбекистан, 200100, E-mail: pedagogicalperspective2023@gmail. com
Tel: +998(97) 300-34-00
Сайт журнала: intereduglobalstudy.com
За достоверность информаций, представленных в статье ответственность, несет автор

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ:

Dr.Ихсан Токташ, профессор, Анкаринский университет имени Йылдырыма Беязыта, Турция
Танирбергенов Медеубек Жуматаевич, доктор педагогических наук, профессор, академик Академии педагогических наук Казахстана, Южно-Казахстанский университет им.М. Ауэзова, Казахстан
Байдабеков Ауезу Кенесбекович, д.т.н., пофессор, Евразийский национальный университет имени Л.Н. Гумилева, Казахстан
Черникова Светлана Михайловна, доктор педагогических наук, профессор, Орловский государственный университет им. И.С.Тургенева, Россия.
Таджиходжаев Зокирходжа Абдусатторович, доктор технических наук, профессор, Узбекистан
Каххаров Сиддик Каххарович, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан
Олимов Ширинбой Шарофович, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан
Жураев Хусниддин Олтинбаевич, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан
Шариф Рамазанович Баратов, доктор психологических наук, профессор, Бухарский институт иностранных языков и психологии, Узбекистан
Назаров Акмал Мардонович, доктор психологических наук, профессор, Бухарский государственный университет, Узбекистан
Жаббаров Хазрат Хусенович, доктор психологических наук, доцент, Ташкентский государственный университет востоковедения, Узбекистан
Саидова Мохинур Жонпулатовна, доктор педагогических наук, профессор, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан
Кулдошев Рустамбек Авезмуродович, доктор педагогических наук, доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан
Эргашов Мансур Ярашович, профессор, Бухарского государственного педагогического института, Узбекистан
Сайфуллаева Дилафроз Ахмадовна, доктор философии педагогических наук (PhD), Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан
Камолов Ифтихор Бахтиёрович, доктор педагогических наук, профессор. Каршинский государственный университет, Узбекистан
Очилов Фарход Эгамбердиевич, кандидат технических наук, доцент Каршинский государственный университет, Узбекистан
Шовдиров Суннат Асланович, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Навоийский государственный педагогический институт, Узбекистан
Ответственный редактор: Мамурова Дилфуза Исломовна, доктор философии педагогических наук (PhD), доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан
Технический редактор: Давронов Исмоил Эргашевич, доцент, Бухарский государственный педагогический институт, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Scientific theoretical and methodical journal

ENG

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute
The journal was registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate
No. 111889 dated August 08, 2023

Editor-in-Chief: Yadgarov Nodir Djalolovich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor
Chairman of the Public Council: Mamurov Bakhodir Bakhshulloevich, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Rector of the Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, psychology and art science

The journal was founded in 2023 and is published in Uzbek, Russian and English.

Use of the scientific and methodological journal «INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY» with the consent of the editorial board
Editorial address**:** st. Namozgokh 24, Bukhara, Republic of Uzbekistan, 200100, Email**:** pedagogicalperspective2023@gmail.com
Tel:+998(97) 300-34-00

Website of the journal: intereduglobalstudy.com
The information presented in the article. are the responsibility of the author for reliability

EDITORIAL TEAM:

Dr. Ihsan Toktash, professor, Ankara Yıldırım Beyazıt University, Turkey
Medeubek J. Tanirbergenov, doctor of pedagogical sciences, professor, Academician of the Academy of Pedagogical Sciences of Kazakhstan, M. Auezov South Kazakhstan University, Kazakhstan
Auyez Baidabekov, Dr.tech.s., professor, L.N. Gumilev Eurasian National University, Kazakhstan.
Svetlana M. Chernikova, doctor of pedagogical sciences, professor I.S. Turgenev, Oryol State University, Russia
Zokirxo'ja A. Tadjixodjayev, doctor of technical sciences, professor, Uzbekistan.
Siddiq Q. Qahhorov, doctor of pedagogical sciences, professor. Bukhara State University, Uzbekistan
Shirinboy Sh. Olimov, doctor of pedagogical sciences, professor, Bukhara State University, Uzbekistan
Khusniddin O. Juraev, doctor of pedagogical sciences, professor. Bukhara State University, Uzbekistan.
Sharif R. Baratov, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara Institute of Foreign Languages and Psychology, Uzbekistan
Nazarov M. Akmal, doctor of psychological sciences, professor, Bukhara State University, Uzbekistan
Jabbartov Kh. Khazrat, doctor of psychological sciences (Dsc), associate professor, Tashkent State University of Oriental Studies, Uzbekistan
Mokhinur J. Saidova, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan
Rustamdek A. Kuldoshev, doctor of pedagogical sciences (Dsc), associate professor, Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan
Mansur Y. Ergashov, professor, Bukhara State Pedagogical Institute, Uzbekistan.
Dilafroz A. Sayfullayeva, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), Bukhara State Pedagogical Institute, Uzbekistan.
Iftixor B. Kamolov, doctor of pedagogical sciences (Dsc), professor, Qarshi State University, Uzbekistan.
Farxod E. Ochilov, doctor of philosophy of technical sciences (PhD), Qarshi State University, Uzbekistan
Sunnat A. Shovdirov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), Navoi State Pedagogical Instituti, Uzbekistan
Managing editor: Dilfuza I. Mamurova, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan.
Technical editor: Ismoil E. Davronov, doctor of philosophy of pedagogical sciences (PhD), associate professor. Bukhara state pedagogical institute, Uzbekistan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal

UZB

13.00.00 – Pedagogika fanlari		
M.M. Saidova	Integrativ yondashuv asosida o‘quvchilarga koreys tilini o‘qitishda xalqaro hamkorlik tajribalarining ahamiyati	14-22
F.U. Toshpulatov	Chizmachilik fanining sohalari va tarmoqlari kinematik sxemalar ularning texnikadagi tadbiqi to’g`risida ma`lumot berish	23-32
G.A. Gaynazarova	Oliy ta’lim tizimida talabalar mustaqil ta’limini tashkil etishning maqsad va vazifalari	33-40
M.T. Hamdamova	Maktabgacha ta’lim tashkiloti rahbarining boshqaruv kompetensiyasini takomillashtirishga oid jahon tajribalari tahlili	41-47
N.A. Atakulova	Talabalarda sog‘lom diniy dunyoqarashni rivojlantirish tizimini takomillashtirish	48-54
M.M. Ishanova	Talabalarni oilaviy hayotga tayyorlashda sharq allomalari merosidan foydalanish yo‘llari	55-60
D.Q.Rahimboyeva	Ona tili ta’limida matn ustida ishlashning didaktik tamoyillari	61-74
S.R. Ismatov	Boshlang‘ich sinflarda matn ustida ishlash orqali nutqni o‘stirish metodik muammo sifatida	75-84
Z.B. Tuychiyeva	Ingliz tili darslarida o‘quvchilarga to‘g‘ri o‘qish qoidalarini o‘rgatish	85-90
D.M.Farxodova	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ingliz tilida sodda va qo’shma otlarning ko’plik kategoriyalarini o’rgatishning oson usullari	91-96
Z.T. Sadullayeva	Zamonaviy ta’lim sharoitida o‘z-o‘zini tarbiyalashning mazmuni	97-104
K.M. Mirzokulova	Buxoro viloyatida qishloq xo'jaligi va turizmni rivojlantirish istiqbollarining tahlili	105-110
Z.K. Askarova	Oliy ta’limda xorijiy o‘quv dasturlar orqali talabalar mustaqil dunyoqarashini kengaytirish	111-121
I.N. Narmuratov	Rus tili darslarida talabalar bilimini baholash mexanizmi	122-132
M.S. Qobilova	O`quvchilar bilim sifatini oshirish va sinfda intizomni mustahkamlash	133-139
T. Kadirov	Kasbıy rıvojlanısh jarayonıda o‘qıtuvchılarnıng medıakompetentlıgını rıvojlantırıshnıng mavjud holatı	140-146
M.Yu. Saparov	Komıl ınson konseptlarınıng ıjtımoıy – psıxologık jıhatları	147-154
E.Y. Shermatov	Tıl bılısh ko‘nıkmaları: elektron platformalarnıng jurnalıstıka talabalarıga chet tıllarnı o'rganıshdagı ahamıyatı	155-160

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Sh. Umarova	Tarbiya fanlarini o'qitishda o'quvchilarda milliy g'ururni rivojlantirish metodikasi (boshlang'ich sinf o'quvchilari misolida)	161-166
A.A. Raximov	Bo‘lajak o‘qituvchi faoliyatida manaviy-marifiy faoliyat prinsiplari	167-176
M.M. Ergasheva	Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining ijodiy faoligini rivojlantirish metodik imkoniyatlari	177-183
M.M. Haydarova	Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ingliz tili darslarida lingvistik kompetensiyasini rivojlantirishning psixologik asoslari	184-191
M.N. Ibodova	Kooperativ ta’lim asosida biologiya fanini o’qitishda o’quvchilarning integrativ yo’naltirilgan bilimlarini shakllantirishning metodik shart- sharoitlari	192-199
A.Y. Isabayeva	Jadid adabiyotidagi nasriy asarlarni o‘qitish orqali o‘quvchilarda tayanch adabiy kompetensiyalarni shakllantirish metodikasi	200-205
A.U. Ismoilov	Ichki ishlar vazirligi akademik litsey o‘quvchilarini shaxsiy, kasbiy fazilatlarining psixologik xususiyatlari	206-211
M.X. Asheraliyeva	Mustaqil ta’lim bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishidagi asosiy element sifatida	212-216
N. Toshkenboyev	Akademik litsey o‘quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik imkoniyatlari	217-222
O.M. Temirova	Tarbiya fanini o‘qitishning huquqiy-pedagogik asoslari	223-229
A.Z. Po‘latova	Ta’lim jarayonida tajriba-sinov ishlarining ilk bosqichini tashkil etish va o’tkazish metodikasi	230-235
Z.A. Qo‘ychiyeva	Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini o‘quvchilarni nutqini o‘stirishga metodik tayyorgarligini takomillashtirish texnologiyalari	236-243
A.X. Rajabov	Umumta’lim muassasalarida o’quvchilarning axborotni saralash ko’nikmalarini shakllantirishning zamonaviy uslublari	244-249
Sh.E. Toxtiyarova	Alohida ta’lim ehtiyojlari bo’lgan bolalar uchun ta'limni shaxsiylashtirishning nazariy jihatlari	250-265
G.J. Ulug‘bekova	Tibbiyot rivojida metodikalarni moslashtirishning roli	266-271
J.E. Usarov, I.F. To‘ymanova	Talabalarga ingliz tilini o‘rgatishda “pen pals” loyihasidan foydalanish modeli	272-281
I.D. Xabibullayeva	Bo’lajak boshlang’ich sinf o’qituvchilarini AR texnologiyalaridan foydalanishning nazariy asoslari	282-287
O.Q. Xasanova	Yozma ishlardagi xatolarni to‘g‘rilash metodikasi	288-294
S.N. Xoshimov	Talabalar o‘rtasida ilmiy faoliyatni rivojlantirishning amaldagi pedagogik mexanizmlaridagi kamchiliklarni aniqlash	295-300

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

J.N. Xudaykulov	Fanlarni o‘qitishda uzviylik – pedagogik muammo sifatida	301-307
19.00.00 – Psixologiya fanlari		
G.M. Boltayeva	Shaxsning depressiv xususiyatlari psixokorreksiyasi	308-315
M.A. Ibroximova	Yosh rahbarlarning boshqaruv ko‘nikmalarini rivojlantirish: muammo va yechimlar	316-324
E.S. Suletbayeva	Islomda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash muammosi	325-330
X.Sh. Erkinboyeva	Kasbiy faoliyatdagi pedagogik stereotiplar turlari va ularning ijobiy va salbiy tomonlari	331-341
F.M. Qo‘chqarova	Bo‘lajak o‘qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlari	342-347
G.K. Jumamuratova	Orolbuyi ekologik ofat shaxsga ta’sirining ijtimoiy-psixologik prediktorlari	348-354
M.I. Niyazmetova	Yoshlarning ota-onalik roliga ijtimoiy-psixologik tayyorligi	355-361
B.U. Nuralieva	Jamiyatda shaxsning psixologik mezonlanishi	362-368
S.G‘. Rustamova	Maktabgacha ta’lim muassasalari tarbiyachilarning psixologik xususiyatlari	369-376
17.00.00 – San’atshunoslik fanlari		
S.Q. Xudayberganov	Yoshlarning musiqiy tafakkurini shakllantirishda maqomlarning o‘rni	377-382
Z.H. Rashidova	Nomoddiy madaniy merosni asrash: badiiy havaskorlik jamoalari misolida	383-391
J.A. Mamatqosimov	Bo‘lajak rejissyorlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda art texnologiyalarni loyihalashtirish masalalari	392-401
R.T. Kadirov	Talaba-aktyorlarda sahna nutqiga oid bilim ko‘nikmalarni takomillashtirish spetsifikasi	402-409
E. Qudratullayeva	Jaxon klassik musiqasi vositasida bo‘lajak sozandalarning badiiy did va etik madaniyatini rivojlantirish	410-416
A.S. Umarov	Badiiy ijodiy tafakkur - art klasterlarning negizi sifatida	417-424

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Научно-теоретический и методический журнал

RU

13.00.00-Педагогические науки		
М.М. Саидова	Значимость опыта международного сотрудничества в обучении учеников корейскому языку на основе интегративного подхода	14-22
Ф. У. Тошпулатов	Области и сети рисунка науки кинематических схем, предоставляющие информацию об их применении в технике	23-32
Г.А. Гайназарова	Состояние организации самостоятельного образования студентов в системе высшего	33-40
М.Т. Хамдамова	Анализ мирового опыта по совершенствованию управленческой компетенции руководителя доу	41-47
Н.А. Атакулова	Совершенствование системы формирования у учащихся здорового религиозного мировоззрения	48-54
М.М. Ишанова	Способы использования наследия восточных ученых в подготовке студентов к семейной жизни	55-60
Д.К. Рахимбоева	Работа над текстом в родном языке образования дидактические принципы	61-74
С.Р. Исматов	Работа над текстом в начальных классах через развитие речи как методическая проблема	75-84
З.Б. Туйчиева	Обучение студентов правилам правильного чтения на классах английского языка	85-90
Д.М. Фарходова	Простые способы научить младших школьников категориям множественного числа простых и составных существительных в английском языке	91-96
З.Т. Садуллаева	Содержание самообразования в современных образовательных условиях	97-104
К.М. Мирзокулова	Анализ перспектив развития сельского хозяйства и туризма в Бухарской области	105-110
З.К. Аскарова	В высшем образовании по зарубежным образовательным программам из студентов расширить самостоятельное мировоззрение	111-121
Нармуратов И.Н	Механизм оценки знаний учащихся на занятиях по русскому языку	122-132
М.С. Кобилова	Повышение качества знаний учащихся и укрепление дисциплины в классе	133-139
Т. Кадиров	Современное состояние развития медиакомпетентности педагоги в процессе профессионального развития	140-146
М.Ю. Сапаров	Социально-психологическая концепция совершенной личности человека	147-154

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Э.Й. Шерматов	Совершенствование языковых навыков: как электронные платформы приносят пользу студентам журналистики в изучении иностранных языков	155-160
Ш.Умарова	Методология развития национальной гордости у учащихся при преподавании педагогических наук (на примере учащихся начальных классов)	161-166
А.А. Рахимов	Принципы духовно-педагогической деятельности в деятельности будущего учителя	167-176
М.М. Эргашева	Методические возможности развития творческой деятельности будущих учителей английского учителей	177-183
М.М. Хайдарова	Психологические основы развития языковой компетентности учащихся начальных классов на уроках английского языка	184-191
М.Н. Ибодова	Методические условия формирования интегративно-направлен-ных знаний студентов в преподавании биологических наук на основе кооперативного образования	192-199
Й.А. Исабаева	Методология формирования основных литературных компетенций у студентов через преподавание прозических произведений в современной литературе	200-205
А.У.Исмоилов	Психологическая характеристика личности и профессиональных качеств учащихся академического лицея МВД	206-211
М.Х. Ашералиева	Самостоятельное обучение как ключевой элемент профессионального развития будущих учителей	212-216
Н. Тошкенбаев	Методические возможности формирования общечеловеческих ценностей у учащихся академического лицея	217-222
О.М. Темирова	Правово-педагогические основы преподавания науки образования	223-229
А.З. Пулатова	Методика организации и проведения первого этапа экспериментальной работы в образовательном процессе	230-235
З.А. Куйчиева	Технологии совершенствования методической подготовки будущих учителей начальных классов к развитию речи учащихся	236-243
А.Х.Ражабов	Современные методы формирования навыков сортировки информации у студентов в универсальных образовательных заведениях	244-249
Ш.Э.Тохтиярова	Теоретические аспекты персонализации образования детей с ограниченными возможностями здоровья	250-265
Г.Ж.Улугбекова	Роль адаптации методы в развитии медицины	266-271
Усаров Ж.Э., Тойманова И.Ф.	Модель использования проекта “pen pals” при обучении студентов английскому языку	272-281

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

И.Д.Хабибуллаев	Теоретические основы использования ar-технологий для будущих учителей начальных классоb	282-287
О.К.Хасанова	Методика исправления ошибок в письменных работах	288-294
С.Н. Хошимов	Психологические основы развития языковой компетентности учащихся начальных классов на уроках английского языка	295-300
Ж.Н.Худайкулов	Добросовестность в преподавании наук как педагогическая проблема	301-307
19.00.00 – Психологические науки		
Г.М. Болтаева	Психокоррекция депрессивных характеристик личности	308-315
М.А. Иброхимова	Развитие управленческих навыков молодых лидеров: проблемы и решения	316-324
Э.С. Сулетбаева	Проблема подготовки молодежи к семейной жизни в исламе	325-330
Х.Ш. Эркинбоева	Виды педагогических стереотипов в профессиональной деятельности и их позитивные и отрицательные стороны	331-341
Ф.М.Кўчкарова	Особенности развития саногенного мышления будущих учителей	342-347
Г.К.Жумамуратова	Социально-психологические предикторы воздействия общеостровной экологической бедствия на человека	348-354
М.И. Ниязметова	Социально-психологическая подготовка молодежи к роль родителей	355-361
Б.У. Нуралиева	Психологическая адаптация личности в социуме	362-368
С.Г.Рустамова	Психологическая характеристика педаготов дошкольных образовательных учреждений	369-376
17.00.00-искусствоведение		
С.К.Худайберганов	Роль макомов в формировании музыкального мышления молодежи	377-382
З.Х. Рашидова	Сохранение нематериального культурного наследия: на примере художественных сообществ	383-391
Дж.А. Маматкасимов	Проблемы арт-технологии дизайна в развитии профессиональной компетентности будущих режиссеров	392-401
Р.Т. Кадиров	Спецификации для совершенствования знаний и навыков сценической речи у студентов актеров	402-409
Э.Кудратиллаева	Развитие художественного вкуса и этической культуры будущих музыкантов через мировую классическую музыку	410-416
А.С.Умаров	Художественно-креативное мышление как основа арт кластеров	417-424

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

Scientific theoretical and methodical journal

ENG

13.00.00-Pedagogical sciences		
Mokhinur M. Saidova	The importance of experience of international cooperation in teaching students the korean language based on an integrative approach	14-22
Toshpulatov U. Fakhriddin	Areas and networks of drawing the science of kinematic schemes providing information about their application in technology	23-32
Gulbahor A. Gaynazarova	State of organization of independent education of students in the higher education system	33-40
Mahzuna T. Hamdamova	Analysis of the world experience in improving the managerial competence of the head of the dow	41-47
Nargizaxon A. Atakulova	Improving the system of forming a healthy religious worldview among students	48-54
Muxayyoxon M. Ishanova	Ways to use the heritage of oriental scholars in preparing students for family life	55-60
Dilnoza K. Rakhimboyeva	Work on the text in mother tongue education Didactic principles	61-74
Sobir R. Ismatov	Working on the text in elementary grades Through the development of speech as a methodological problem	75-84
Zumradxon B. Tuychiyeva	Teaching students correct reading rules in english classes	85-90
Durdona M. Farxodova	Simple ways to teach elementary school children the plural categories of simple and compound nouns in english	91-96
Zarnigor T. Sadullayeva	The content of self-education in modern educational conditions	97-104
Kumush M. Mirzokulova	Analysis of the prospects for agriculture and tourism In the bukhara region	105-110
Ziywar K. Askarova	Expandıng the ındependent outlook of students through foreıgn study programs ın hıgher educatıon	111-121
Ishankul N. Narmuratov	A mechanism for assessing students' knowledge in russian language classes	122-132
Madina S. Qobilova	Improving the quality of students' knowledge and strengthening discipline in the classroom	133-139
Tulkin Kadirov	The current state of the development of media competence of teachers in the process of professional development	140-146

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Murod Yu. Saparov	Socio- psychological aspects of perfect human concepts	147-154
Eldorjon Y. Shermatov	Enhancing language skills: how electronic platforms benefit journalism students in learning foreign languages	155-160
Shaxnoza Umarova	Methodology of developing national pride in students in teaching pedagogical sciences (example of primary class students)	161-166
Asomiddin A. Raximov	Principles of spiritual and educational activity in the activity of the future teacher	167-176
Muxtaramxon M. Ergasheva	Methodological possibilities of developing the creative activity of future english language teachers	177-183
Maftuna M. Haydarova	Psychological foundations of the development of students' linguistic competence in english classes in primary education	184-191
Maxfuza N. Ibodova	Methodological conditions of forming students' integrative-directed knowledge in biological science teaching on the basis of cooperative education	192-199
Maftuna M. Haydarova	Methodology of forming basic literary competences in students through teaching prose works in modern literature	200-205
Alishe .U. Ismoilov	Psychological characteristics of personal and professional qualities of academic lyceum students of the ministry of interior affairs	206-211
Mavjuda X. Asheraliyeva	Self-directed learning as a key element İn the professional development of future teachers	212-216
Navro'zbek Toshkenbaev	Methodological possibilities of developing general human values in academic lyceum students	217-222
Odina M. Temirova	Legal-pedagogical basis of teaching science of education	223-229
Zubayda A. Po'latova	Methodology of organizing and conducting the first stage of experimental work in the educational process	230-235
Zarnigor A. Kuychiyeva	Technologies for improving methodological preparation of future primary class teachers to develop student speech	236-243
Aziz X. Rajabov	Modern methods of forming information sorting skills of students in universal educational institutions	244-249
Shaxnoza E. Toxtiyorova	Theoretical aspects of the personalization of education for children with disabilitie	250-265
Gulruhan J. Ulugbekova	The role of methods adaptatıon ın the development of medıcıne	266-271

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Jabbor E. Usarov, Inobat F. To‘ymanova	A model of using the "pen pals" project in teaching english to students	272-281
Iroda D. Xabibullayeva	Theoretical basis of using ar technologies for future primary class teachers	282-287
Ozoda Q. Xasanova	Methodology for correcting errors in written works	288-294
Sardor N. Xoshimov	Determination of deficiencies in current editorial mechanisms of development of scientific activity among students	295-300
Jamshid N. Xudoyqulov	Integrity in teaching sciences as a pedagogical problem	301-307
19.00.00 – Psychological sciences		
Gulrukh M. Boltaeva	Psychocorrection of depressive personality characteristics	308-315
Ma'murakhan A. Ibrokhimova	Developing management skills of young leaders: problems and solutions	316-324
Ella S. Suletbaeva	The problem of preparing young people for family life in islam	325-330
Kholida Sh. Erkinboyeva	Types of pedagogical stereotypes in professional activity and their positive and negative sides	331-341
Feruza M. Qo’chqarova	Pedagogical strategies for the development of sanogenic thinking of future teachers	342-347
Guljayna K. Jumamuratova	Social-psychological predictors of the effect of an island-wide environmental disaster on the person	348-354
Munira I. Niyazmetova	Social-psychological preparation of young people for the role of parents	355-361
Barno U. Nuraliyeva	Psychological adaptation of the personality in society	362-368
Surayo G‘. Rustamova	Psychological characteristics of teachers of preschool educational institutions	369-376
17.00.00-Art history		
Samandar K. Khudoyberganov	He role of makoms in forming young people's musical thinking	377-382
Zulfiya H. Rashidova	Preservation of intangible cultural heritage: the example of artistic communities	383-391
Jahangir A. Mamatkasimov	Art technology design issues in developing the professional competence of future directors	392-401
Ramz T. Kadirov	Specifications for improving the knowledge and skills of stage speech in student actors	402-409
Ehtiromxon Qudratullayeva	Development of artistic taste and ethical culture of future musicians through world classical music	410-416
Abduhamid S. Umarov	Artistic and creative purpose as the basis of art clusters	417-424

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

INTEGRATIV YONDASHUV ASOSIDA O‘QUVCHILARGA KOREYS TILINI O‘QITISHDA XALQARO HAMKORLIK TAJRIBALARINING AHAMIYATI

© M.M. Saidova[1]✉

[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: O’zbekistonda xorijiy tillar, jumladan, koreys tilini o’qitishga e’tibor kuchaygani sari Janubiy Koreya bilan ta’lim sohasida xalqaro hamkorlikni yo’lga qo’yish muhim vazifalardan biri bo’lib kelmoqda. Milliy o’quv dasturida Koreya ta’lim tajribasidan foydalanish koreys tili darslari sifatini yaxshilash, kadrlarning malakasini oshirish kabi bir qator muhim jabhalarda o’z hissasini qo’shishi aniq.

MAQSAD: xorijiy til, xususan, koreys tilini integrativ yondashuv asosida o’qitishda xalqaro hamkorlikning ahamiyati va o’rnini aniqlashdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda turli ko’lamdagi materiallardan, jumladan, gazeta maqolalari va axborot agentliklarining rasmiy saytlaridan foydalanildi. Ma’lumotlar yig’ib bo’linib, tahlil qilindi, shuningdek, xalqaro hamkorlik natijasida malaka oshirish dasturlarida qatnashgan o’qituvchilardan intervyu olindi va ularning javoblari tematik guruhlanib, mavzu bo’yich tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: yig’ilgan materiallar va to’plangan intervyu natijalariga ko’ra, ikki mamlakat o’rtasidagi xalqaro hamkorlik koreys tilini o’qitish sifatini yanada oshirishda unumli xizmat qilgan. Bundan tashqari, xorijiy hamkasblar mahalliy kadrlarga o’rtoqlashgan tajribalari integratsiyalashgan koreys tili darslarini olib borishda katta ta’sir ko’rsatganligi aniqlandi. O’zbek koreys o’qituvchilari kasbiy mahorati oshib, shaxsan o’quv materiallari yaratish tajribasiga ega bo’lishganini ta’kidlashdi.

XULOSA: chet tilini o’qitishda o’sha til ona tili bo’lgan xorijiy mamlakat bilan hamkorlik samarali natijalarga olib keladi. Koreys tilini o’qitish ham bundan istisno emas. Janubiy Koreyaning integrativ yondashuvga asoslangan til o’qitish metodikasini o’zbek maktablarida tadbiq etish xorijiy tilni o’qitishning ustuvor tamoyillaridan biri desak adashamagan bo’lamiz.

Kalit so'zlar: integrativ yondashuv, xalqaro hamkorlik, hallyu, Koreya ta’lim tajribasi, milliy o’quv dasturi, malaka oshirish, zamonaviy pedagogik texnologiyalar, til bilishga qiziqish, til bilish darajasi, kasbiy mahorat.

Iqtibos uchun: Saidova M.M. Integrativ yondashuv asosida o‘quvchilarga koreys tilini o‘qitishda xalqaro hamkorlik tajribalarining ahamiyati.// Inter education & global study. 2024. №6. B.14–22.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ЗНАЧИМОСТЬ ОПЫТА МЕЖДУНАРОДНОГО СОТРУДНИЧЕСТВА В ОБУЧЕНИИ УЧЕНИКОВ КОРЕЙСКОМУ ЯЗЫКУ НА ОСНОВЕ ИНТЕГРАТИВНОГО ПОДХОДА

© М.М. Саидова[1]✉
[1]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: поскольку в Узбекистане уделяется все больше внимания преподаванию иностранных языков, в том числе корейского, налаживание международного сотрудничества в сфере образования с Южной Кореей стало одной из важных задач. Очевидно, что использование корейского образовательного опыта в национальной учебной программе будет способствовать ряду важных аспектов, таких как повышение качества преподавания корейского языка и повышение квалификации кадров.

ЦЕЛЬ: определить значение и место международного сотрудничества в обучении иностранному языку, в частности корейскому языку, на основе интегративного подхода.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использовались разнообразные материалы, в том числе газетные статьи и официальные сайты информационных агентств. Данные были собраны и проанализированы, а также проведены интервью с преподавателями, участвовавшими в программах обучения в результате международного сотрудничества, их ответы были тематически сгруппированы и проанализированы по темам.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: согласно собранным материалам и результатам интервью, международное сотрудничество между двумя странами эффективно послужило повышению качества обучения корейскому языку. Кроме того, было установлено, что опыт, которым иностранные коллеги поделились с местными кадрами, оказал большое влияние на проведение интегрированных занятий на уроках корейского языка. Преподаватели отметили, что их профессиональные навыки повысились и они лично приобрели опыт создания учебных материалов.

ВЫВОД: в обучении иностранному языку сотрудничество с зарубежной страной, где этот язык является родным, приносит эффективные результаты. В том числе, преподавание корейского языка не является исключением. Не будет ошибкой сказать, что внедрение в узбекских школах южнокорейской методики преподавания языка, основанной на интегративном подходе, является одним из приоритетных принципов преподавания иностранного языка.

Ключевые слова: интегративный подход, международное сотрудничество, халлю, корейский образовательный опыт, национальная учебная программа, повышение квалификации, современные педагогические технологии, интерес к изучению языка, уровень владения языком, профессиональные навыки.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Для цитирования: Саидова М.М. Значимость опыта международного сотрудничества в обучении учеников корейскому языку на основе интегративного подхода // Inter education & global study. 2024. №6. С. 14–22.

THE IMPORTANCE OF EXPERIENCE OF INTERNATIONAL COOPERATION IN TEACHING STUDENTS THE KOREAN LANGUAGE BASED ON AN INTEGRATIVE APPROACH

© Mokhinur M. Saidova[1]✉
[1]Bukhara state university, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: since Uzbekistan is paying more and more attention to the teaching of foreign languages, including Korean, establishing international cooperation in the field of education with South Korea has become one of the important tasks. It is obvious that the use of Korean educational experience in the national curriculum will contribute to a number of important aspects, such as improving the quality of Korean language teaching and improving the skills of staff.

AIM: to determine the importance and place of international cooperation in teaching a foreign language, in particular the Korean language, based on an integrative approach.

MATERIALS AND METHODS: The study used a variety of materials, including newspaper articles and official websites of news agencies. Data were collected and analyzed, and interviews were conducted with teachers who participated in international collaboration training programs, their responses were thematically grouped and analyzed into themes.

DISCUSSION AND RESULTS: according to the collected materials and interview results, international cooperation between the two countries has effectively served to improve the quality of Korean language teaching. In addition, it was found that the experiences that foreign colleagues shared with local staff had a great impact on the implementation of integrated activities in Korean language classes. Teachers noted that their professional skills had improved and they had gained personal experience in creating educational materials.

CONCLUSION: in teaching a foreign language, cooperation with a foreign country where this language is native brings effective results. In particular, teaching the Korean language is no exception. It would not be a mistake to say that the introduction of the South Korean language teaching methodology, based on an integrative approach, in Uzbek schools is one of the priority principles of teaching a foreign language.

Key words: integrative approach, international cooperation, Hallyu, Korean educational experience, national curriculum, advanced training, modern pedagogical technologies, interest in language learning, language proficiency, professional skills.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

For citation: Mokhinur M. Saidova. (2024) 'The importance of experience of international cooperation in teaching students the korean language based on an integrative approach', Inter education & global study, (6), pp. 14–22. (In Uzbek).

Yildan yilga "koreys to'lqini" (hallyu) deb atalmish madaniy fenomen tufayli Koreya va uning madaniyati, koreys tiliga bo'lgan qiziqish dunyo bo'ylab ortib bormoqda[1]. Bunday global holatdan O'zbekiston yoshlari ham chetda qolmadi. Ularning qiziqishi, xohish va istaklarini inobatga olgan holda yurtimizning ko'plab umumta'lim maktablarida koreys tili ixtisoslashtirilgan yoki ikkinchi xorijiy til sifatida o'qitilmoqda. Ayniqsa, so'nggi yillarda, xususan Toshkentdagi Koreya ya'lim markazining 2022- va 2023-o'quv yili statistic ma'lumotlariga ko'ra, ta'lim muassasalarida koreys tilini o'rganayotganlar soni 15,326 kishidan 18,622 kishiga oshdi. Ularning orasida 2023-2024-o'quv yilida 13,227 nafar koreys tilini o'rganayotganlar umumta'lim maktablari o'quvchilaridir. Ushbu holat esa koreys tili o'qituvchilari malakasini oshirish va ularning sonini ko'paytirish, shuningdek, koreys yili o'quv dasturini takomillashtirish zaruriyatini tug'dirdi. Bunaday zaruriyat O'zbekiston va Janubiy Koreya o'rtasidagi do'stlik va hamkorlik aloqalari ta'lim sohasida ham integrativ tarzda rivojlanishni taqozo etgani bejiz emas.

Ikki davlat o'rtasidagi O'zbekistondagi koreys tili o'qituvchilari bilim berish qobiliyatini rivojlantirish to'g'risidagi xalqaro hamkorlik ilk bor Toshkentdagi Puchon universitetida 2022-yil avgust oyida bo'lib o'tgan edi. Bu O'zbekiston va Janubiy Koreya aloqalarining 30 yillik yubileyiga bag'ishlangan koreys tili ta'limini rivojlantirishga qaratilgan o'ziga xos lohiya bo'lib xizmat qildi. Unda butun respublika bo'yicha koreys tilidan dars beradigan 30 nafar o'qituvchi qatnashdi. Koreya ta'lim markazi direktori Peng Ju Man bu kabi "loyihaning maqsadi – xorijiy va mahalliy kadrlarning uchrashuvi va ular orasida aloqalarini o'rnatish va yaxshilashdir. O'zaro muloqot va tajriba almashish orqali ta'lim sohasidagi qator savollarga javob topib, ikki davlat madaniyat haqida chuqur bilimga ega bo'lishadi", deb hisoblaydi.[2] Ushbu malaka oshirish dasturi Koreya ta'lim vazirligi va Toshkentdagi Koreya elchixonasi huzuridagi Koreya ta'lim markazi hamkorligida tashkillashtirilgan bo'lib, Janubiy Koreyaning top 30 talikka kiradigan Kukmin universitetining Koreys tili va adabiyoti kafedrasi esa yordamchi tashkilot sifatida tanlangan. Kukmin universiteti tomonidan saralab olingan 9 nafar boshlang'ich, o'rta va yuqori sinf koreys o'qituvchilari 10 kun davomida O'zbekistondagi hamkasblari bilan integrativ yondashuvga asoslangan o'quv metod va texnologiyalari bo'lishishdi[3]. Jumladan, koreys tilini o'qitish metodlari, darslarda qo'llash mumkin bo'lgan information texnologiyalar va , albatta, madaniyat darslari shular jumlasidandir.

Mavzuni bayon etish jarayonida avvalo integratsiya hamda integrativ yondashuv tushunchasi mohiyatiga oydinlik kiritadigan bo'lsak, integratsiya - bu bir-biri bilan bog'liq

[1] https://ru.wikipedia.org/wiki/Корейская_волна
[2] https://koryo-saram.site/wp-content/uploads/2022/08/ku-15-67.pdf
[3] https://n.news.naver.com/article/001/0013401840?sid=102

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

bo‘lgan qismlarni yagona butunga birlashtirish jarayoni hisoblanib, turli elementlar yoki komponentlarni maqsadga muvofiq ravishda birlashtirish tushuniladi.

Ta’lim jarayonidagi butunlik, o‘zaro bog‘liqlik, tartibli tuzilma, sinergetik samara kabilar integratsiyaning asosiy xususiyatlari sanaladi.

1.Butunlik - alohida qismlar yoki elementlar yagona, yaxlit bir tizimni tashkil etadi.

2.O‘zaro bog‘liqlik - tizimdagi har bir qism boshqa qismlar bilan o‘zaro ta’sir qiladi va bir-biriga bog‘liq bo‘ladi.

3.Tartibli tuzilma - qismlar o‘rtasida aniq munosabatlar va o‘zaro aloqalar mavjud bo‘ladi.

4.Sinergetik samara - butun tizimning natijasi alohida qismlarning yig‘indisidan ko‘ra yuqori bo‘ladi.

Integratsiya jarayonlari juda keng qamrovli bo‘lib, ular turli sohalarda qo‘llaniladi: iqtisodiyot, siyosat, madaniyat, ta’lim, fan va texnika va boshqalar. Integratsiya orqali murakkab, ko‘p qirrali muammolarni hal qilish va samarali natijalarga erishish mumkin.

Integrativ yondashuv - bu murakkab muammolarni hal qilish uchun turli fanlar, konsepsiyalar va metodlarni birlashtirib ishlatishga asoslangan yondashuv bo‘lib, uning asosiy mazmuni quyidagilardan aks etadi: tizimli ko‘rish: muammoni butunlik sifatida ko‘rish, uning turli jihatlarini o‘zaro bog‘liq holda tushunish; muammoning keng kontekstini hisobga olish, uning ijtimoiy, iqtisodiy, madaniy va boshqa oqibatlarini nazarda tutish; ko‘p tarmoqli yondashuv: muammoni turli sohalar va fanlar nuqtayi nazaridan o‘rganish; har bir sohaning o‘ziga xos bilimlari va usullaridan foydalanish; mutaxassislar va ekspertlarning o‘zaro hamkorligini ta’minlash; sintez va integratsiya: turli manbalardan olingan ma’lumotlar, nazariyalar va yondashuvlarni birlashtirish; fikrlar, konsepsiyalar va metodlarni bog‘lash va uyg‘unlashtirish; yagona, moslashuvchan va amaliy yechim yaratish; innovatsiya va ijodkorlik: mavjud bilimlar va yondashuvlarni yangi yo‘nalishlarda qo‘llash; noodatiy g‘oyalar va yechimlarni generatsiyalash; amaliyotga yangi, samarali va innovatsion yechimlarni taklif etish; bu yondashuv murakkab, ko‘p qirrali muammolarni hal qilishda yanada samarali va natijali bo‘lishga yordam beradi.

Integrativ yondashuv asosida o‘quvchilarga koreys tilini o‘qitishda xalqaro hamkorlik tajribalarining ahamiyati shundan iboratki, bugungi ta’lim jarayonlarida o’quvchilarning til o’rganishga bo’lgan ehtiyojlarini ta’minlashga xos pedagogik yondashuvlarda foydalanish samarali yordam beradi. Ushbu o’tkazilgan tajriba almashuv jarayonlarida biz quyidagi pedagogik yondashuv hamda yo‘nalishlardan til o‘rganish darajasini yaxshilashga xizmat qiluvchi mezonlar asosida foydalanishga harakat qildik (1-jadvalga qarang).

1-jadval

Integrativ yondashuv asosida o‘quvchilarga koreys tilini o‘qitishda qo‘llanilgan yondashuv hamda yo‘nalishlar mazmuni

Pedagogik yondashuv	Tasnifi
Integrativ yondashuv	•tilni butunlashgan holda o'rgatishni nazarda tutadi, ya'ni grammatika, leksika, fonetika, kommunikatsiya va madaniyatni birgalikda o'rganish.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

	•turli vaziyatlarda tildan amaliy foydalanish ko'nikmalarini rivojlantirish markazida turadi.
Xalqaro hamkorlik	•o'quv-uslubiy materiallaru va ilg'or amaliyotlar bilan almashinish. •qo'shma ta'lim dasturlari va akademik almashinuvlarni tashkil etish. •chet el o'qituvchilari va ekspertlarni jalb etish
Xalqaro tajribalarning ahamiyati	•samarali metodikalarni joriy etish orqali ta'lim sifatini oshirish. •o'quvchilarning madaniy dunyoqarashini kengaytirish. •madaniyatlararo muloqot va global perspektiva rivojlantirish.
Xalqaro hamkorlik misollari	•koreys tili o'qitish metodikasiga doir birgalikdagi tadqiqot loyihalari. •o'qituvchilar staj va tashriflarini almashinish. •xalqaro konferensiya va seminarlarga uyushtirish. •qo'shma o'quv qo'llanmalari va onlayn resurslar yaratish..
Tavsiyalar	•koreyaning yetakchi oliy o'quv yurtlari bilan barqaror aloqalarni o'rnatish. •koreys mutaxassislarini ta'lim dasturlariga jalb etish. •xalqaro tajribalardan olingan ilg'or uslub va texnologiyalarni faol joriy etish. •o'rtasidagi akademik va talaba almashinuvlarini rag'batlantirish.
Integrativ yondashuvning ustunliklari	•talabalarning kommunikativ kompetensiyasini rivojlantirish •lingvistik bilimlar va amaliy ko'nikmalarning integratsiyasi •til va madaniyatning birgalikda o'rganilishi •talabalarning mustaqil va ijodiy faolligini oshirish
Xalqaro hamkorlik imkoniyatlari	•o'quv dasturlari va rejalarini birgalikda yangilash •o'qituvchilar malakasini oshirish dasturlarini tashkil etish •onlayn va masofaviy ta'lim texnologiyalarini joriy etish •talabalar va o'qituvchilar almashinuvini kengaytirish
Xalqaro tajribalar	•janubiy koreya: kommunikativ tilni rivojlantirish, o'qitish texnologiyalari •xitoy: til va madaniyat integratsiyasi, sinfdan tashqari faoliyatlar •Aqsh: o'qituvchilar malakasini oshirish, akademik almashinish dasturlari
Amaliy tavsiyalar	•koreys tili o'qitish metodikasi sohasidagi ilg'or xalqaro tajribalarni o'rganish •o'quv dasturlari, didaktik materiallar va amaliy mashg'ulotlarni takomillashtirish •o'qituvchilarning chet el tajribalaridan foydalanish ko'nikmalarini oshirish •talabalar va o'qituvchilar uchun xalqaro almashinuv dasturlarini kengaytirish
Xalqaro hamkorlikning asosiy yo'nalishlari	•o'quv-uslubiy bazani takomillashtirish •o'qituvchilar malakasini oshirish •talabalar almashinuvi dasturlarini rivojlantirish •madaniyatlararo muloqot kompetentsiyasini shakllantirish
O'quv-uslubiy bazani takomillashtirish	•qo'shma o'quv dasturlari va rejalarini ishlab chiqish •multimediali o'quv-metodik majmua va didaktik materiallarni yaratish •koreys tili o'qitish uchun zamonaviy adabiyotlar va resurslarni taqdim etish
O'qituvchilar malakasini oshirish	•chet el o'qituvchilari bilan tajriba almashish dasturlarini amalga oshirish •seminar, trening va konferensiyalar orqali malaka oshirish imkoniyatlarini yaratish •o'qituvchilarni ilg'or xorijiy metodikalar va texnologiyalar bilan tanishtirish
Talabalar almashinuvi dasturlarini rivojlantirish	•koreyaga qisqa muddatli va uzoq muddatli talaba almashinuvlarini tashkil etish •qo'shma ta'lim dasturlari doirasida talabalar ayirboshlash imkoniyatlarini yaratish •talabalar uchun til, madaniyat va malaka oshirish stajirovkalarini tashkil etish
Madaniyatlararo muloqot kompetentsiyasini shakllantirish	•til o'rganish bilan birga madaniy bilimlar va ko'nikmalarni rivojlantirish •til va madaniyatni birgalikda o'rganishga doir yondashuvlarni qo'llash •talabalarning chet ellik hamkasblari bilan hamkorligini rag'batlantirish

Yuqoridagi tahlillar, ilmiy yondashuv, xalqaro tajribalar hamda milliy dastur asosida integrativ yondashuv orqali o‘quvchilarga koreys tilini o‘qitish ham belgilangan talab va xususiyatlarga asoslanadi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Xususan, koreys tili darslarida o'quvchilarning qiziqishi va til bilish darajasini oshirish, so'zlashuv malakalarini rivojlantirishga qaratilgan "audiokitob" metodikasi tanishtirildi. Unda mashhur koreys ertaklarining animatsion ko'rinishlariga rolga kirib ovoz berish usullari o'rgatildi. His-tuyg'u bilan birgalikda o'rganiladigan lug'atlar xotirada yaxshi qolishi sabab bu kabi metodika o'quvchilarning ham ijodiy, ham lingvistik ko'nikmalarini rivojlantirishda samarali ta'sir ko'rsatishi malaka oshirish dasturiga qatnashib, keyin uni amalda maktab dars jarayonida ishlatgan o'qituvchilar tajribasida o'z isbotini topdi.

IT darslarida esa "ozobot" deb nomlanuvchi qurilmani kodlash orqali boshqarish o'rgatildi. Ozobot dunyodagi eng kichik dasturlashtiriladigan robotlardan biri bo'lib, diametri va balandligi 2,54 sm, lekin kuchli miya bilan jihozlangan. Kodlashda "chapga, o'ngga, to'g'riga, orqaga va hz" kabi so'zlar ranglar orqali ifodalanib, foydalanuvchilar ularga ergashishlari uchun yo'llarni chizishlari va sekinlashtirish, tezlashtirish yoki to'xtatish kabi buyruqlar berishlari mumkin[4]. Bu orqali maktab o'quvchilariga ham kodlash dasturi tilini, ham koreys tilida bir qator yo'nalish so'zlarini yanada oson va qiziqarli o'rgatish mumkin ekanligi aniqlandi. Bu esa darslarda integrative yondashuvning yana bir yorqin misolidir. Bundan tashqari, darsda turli raqamli o'yinlardan foydalanish mumkin bo'lgan wordwall, mentimetr va hz hamda kasbiy tajribada ma'lumot yig'ishda, so'rovnoma o'tkazishda qulay bo'lgan google form dasturidan foydalanish yo'llari o'rgatildi.

Madaniyat darslari ham integrativ yondashuvdan chetda qolmadi. Janubiy Koreyaning milliy san'at turi bo'lmish kolligrafiya darslarida san'atga doir lug'atlarni, koreya milliy kiyimi – hanbok haqidagi darsda esa kiyinish madaniyati haqidagi so'zlar guruhi samarali o'rgatilishi guvohiga aylanishdi. Bu kabi darslar orqali birgina til haqida emas, balki til orqali boshqa mavzular haqida bilib olish mumkinligi yana bir bor o'z isbotini topdi.

Ushbu xalqaro hamkorlik bir martada tugallanib qolmasdan, keyingi 2023-2024-o'quv yilida avval onlayn, keyin esa offlayn shaklda davom etdi. Onlayn darslarda o'quvchida kitob o'qish mehrini oshirish, uni ko'proq kitob o'qishga undash maqsadida "kitob yasash" mashg'ulotlari olib borildi. Amaliyotda bu kabi metodikadan foydalanish kutilgandan ham yaxshiroq natija berdi. Koreys tili o'qituvchilari bu xorijiy tajribadan unumli foydalanib respublika bo'yicha keng tarqatishdi. Bu kabi usuldan endi nafaqat koreys tili darslarida, balki ingliz tili, adabiyot, tarix kabi bir qator fanlar darslarida ham foydalanishdi. Koreys delegatsiyasi bilan O'zbekistonga kelgan Daejon shahri Sangji boshlang'ich maktab o'qituvchisi So Yong Naning malaka oshirishga kelgan o'zbek o'qituvchilariga qilgan murojaatida ham, ular o'rgatayotgan koreys ta'lim modeli va metodlarini boshqa kasbdoshlariga bildirish va o'rgatishni so'ragan.

Bu kabi onlayn darslar offlayn shaklda joriy o'quv yilining yanvar oyida davom etdi. Ikkinchi marta tashkillashtirilgan malaka oshirish kurslari Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi boshchiligida A. Avloniy nomidagi milliy - tadqiqot instituti va Koreya Respublikasi elchixonasi huzuridagi Koreya ta'lim markazi hamkorligida bo'lib o'tdi. Bu dastur ham ilgarigisiga o'xshab, koreys tili va uni o'qitish metodikasi, IT va madaniyat darslaridan iborat

[4] 7 things about Ozobot. Grand Valley state university.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

bo'ldi. Janubiy Koreyaning turli maktablaridan saralab olingan 9 nafar o'qituvchisi O'zbekistonga tashrif buyurib, 35 nafar o'zbek hamkasblari bilan o'z tajriba va bilimlari bilan bo'lishishdi.

Bu kabi xalqaro hamkorlik natijasida o'qituvchilarning bilim va ko'nikmalarini oshirishda quyidagi natijalarga erishildi: ta'lim tajribasini boyitib, uni yanada inklyuziv, raqobatbardosh va global ahamiyatga ega bo'lishiga turtki bo'ldi; o'qituvchilarning kompetensiyasini, kasbiy mahoratini oshirdi; o'qituvchilarni globallashuv jarayon lariga moslashtirishga yordam berdi; xalqaro ta'lim tizimlari bilan yaqindan tanishish mahalliy amaliyotda islohotlar va yaxshilanishlarga turtki berdi; ta'limning xilma-xilligini targ'ib qilib, ta'lim standartlarini oshirga sabab bo'ldi; bilim, o'qitish usullari va madaniy istiqbollarni almashish imkoniyatini ega bo'lindi;o'qitish va tadqiqotda innovatsion yondashuvlarga olib keldi.

Koreys tilini o'qitish metodikasini yanada yuksaltirishga bo'lgan talab bu kabi loyihalar yanada rivoj topib endilikda ikki davlat maktablari o'rtasidagi xalqaro hamkorlik kelishuvlari tuzishgacha yetib bordi. Buning yordamida nafaqat O'zbekiston va Janubiy Koreya hamkasblari yaqin aloqada bo'la olishadi, balki har ikki tomonning o'quvchilari ham o'zaro muloqot qila olish imkoniyatiga ega bo'lishadi. Xalqaro hamkorlikning ushbu turi orqali o'quvchilarning dunyoqarashini kengaytirish, o'quvchilarning madaniyatlararo tushunchalarini rivojlantirish, o'quvchilarning til o'rganish darajasini oshirish, butun maktab xalqarolashtirish dasturiga hissa qo'shish va o'qituvchilar salohiyatini oshirish kabi ko'plab maqsadlarni amalga oshirish ko'zda tutilgan.

Xulosa qilib aytganda, integrativ yondashuvga asoslangan koreys tilini o'qitishda xalqaro hamkorlik tajribalaridan samarali foydalanish ta'lim sifatini oshirish, talabalarning madaniyatlarararo muloqot kompetentsiyasini kuchaytirish va yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Integrativ yondashuvga asoslangan koreys tilini o'qitishda xalqaro hamkorlikning yuqorida ko'rsatilgan asosiy yo'nalishlari orqali ta'lim sifati va samaradorligini oshirish, talabalarning ko'p tomonlama rivojlanishi va yuqori malakali kadrlar tayyorlash imkoniyatlari kengayadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Saidova M.M. Bilimlarga asoslangan jamiyatda o'quvchilarga ikkinchi xorijiy tilni o'rgatishning maqsad va vazifalari. Pedagogik mahorat № 6, 2024
2. Saidova M.M. Integrativ yondashuv asosida o'quvchilarga ikkinchi xorijiy tilni o'qitishda Koreya ta'lim dasturidan foydalanishning ahamiyati. Ta'lim va innovatsion tadqiqotlar, 2024
3. Saidova M. Integrativ yondashuv asosida koreys tilini o'qitish metodikasini takomillashtirishning pedagogik shart-sharoitlari. Talqin va tadqiqotlar, № 13(50), 2024
4. Saidova M. Важность обучения второму иностранному языку и современным профессиям, World of Scientific news in Science Journal,Vol2 Issue 6, 2024.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

5. N.Dilova. Uzluksiz ta'lim tizimida "lifelong learning" konsepsiyasini Joriy etish imkoniyatlari//"Zamonaviy dunyo ta'limi: yangi davr muammolari – yangi yechimlar" mavzusidagi Xalqaro ilmiy-amaliy anjuman materiallari, 2024-yil 17-may kuni Andijon davlat universiteti, 46-49-бетлар
6. Н.Дилова Darsda samarali ta'lim usullaridan foydalanishning o'rni va ahamiyati//"Journal of science-innovative research in Uzbekistan" jurnali volume 2, issue 1, 2024. january. ResearchBib Impact Factor: 8.654/2023 ISSN 2992-8869
7. Н.Дилова Oliy ta'limda o'qitiladigan ijtimoiy gumanitar fanlar asosida bo'lajak o'qituvchilarni shaxslararo munosabatlarga tayyorlash mazmuni//"Pedagogik mahorat" ilmiy-nazariy va metodik jurnal. 2023, № 11

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Saidova Moxinur Murodovna**, Buxoro davlat universiteti Ta'lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (sohalar bo'yicha) ixtisosligi 2-bosqich tayanch doktoranti, [**Саидова Мохинур Муродовна**, базовый докторант 2-го этапа специальности Теория и методика образования (по направлениям) Бухарского госдурственного университета], [**Saidova M.Mokhinur**, 2st stage basic doctoral student of the Theory and methodology of education and training (by fields) specialty of the Bukhara State University]; manzil: O'zbekiston, Buxoro sh, X.A.G'ijduvoniy ko'chasi, 22-A uy, [адрес: Узбекистан, ул. Х.А.Гиждувоний, дом 22-А, г. Бухара], [address: Uzbekistan, X.A.Gijduvoniy str., house 22-A,Bukhara city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

CHIZMACHILIK FANINING SOHALARI VA TARMOQLARI KINEMATIK SXEMALAR ULARNING TEXNIKADAGI TADBIQI TO'G`RISIDA MA`LUMOT BERISH

© F.U. Toshpulatov[1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: hayot - tabiatning insonga betakror in'omi, lekin u quvonch, baxt keltirishi uchun, mehnat qilishni, jismoniy mehnatni yengillashtirish. Uning estetik va an'anaviy shakllarini takomillashtirishni o'rganish lozim. Buning uchun esa o'ylash va fikrlashni, izlanishni va yangilikning yaratilishini. ya'ni ma'lum bir ilm-fanga asoslangan mukammal bilimni talab etadi ushbu maqolada chizmachilik fanining sohalari va tarmoqlari kinematik sxemalar ularning texnikadagi tadbiqi to'g`risida hamda Chizmachilikning mashinasozlik va yig'ish chizmachiligi mashg'ulotlarida o'quvchilar maxsus bilim, tajriba va malakalarni egallay olishadi chizmachilik mashg'ulotlarida fanining sohalari va tarmoqlari bo'yicha estetik jihatdan tushunchalar berishga erishadi.

MAQSAD: oliy ta'lim muassasalarida chizmachilk fanining maxsus sxemalarni ishlash metodikasi chizmalarini o'qitishda pedagogik texnologiyalar va samarali metodlardan foydalanish orqali ta'lim samaradorligini oshirish.

Tasviriy san'at va muhandislik grafikasi bakalavriat ta'lim yo'nalishi o'quvchi lariga maxsus sxemalarni ishlash metodikasi chizmalari bo'yicha grafik ish va masalalarni sodda va qulay usulda bosqichma-bosqich bajarishni o'rgatish va ko'nikmalar berish,ularning o'zlashtirish samaradorligini oshirish va kelajak yosh avlodga o'rgatishning ilmiy-metodik asoslarini ishlab chiqish hamda tajribaviy asoslash.

MATERIALLAR VA METODLAR: ishlab chiqiladigan metodik va tavsiyalarni pedagog hamda o'quvchilar o'z pedagogik amaliyotida (faoliyatida) qo'llab, chizmachilik darslarining samaradorligini oshirishga erishishlari mumkin. Ta'lim texnologiyalarini qo'llashda muhimi o'quvchilardan biri ortiqcha ruhiy va jismoniy kuch sarf etmay, qisqa vaqt ichida yuksak natijalarga erishishdir. Qisqa vaqt orasida muayyan nazariy bilimlarni tahsil oluvchilarga yetkazib berish, ularda ma'lum faoliyat yuzasidan ko'nikma va malakalarni hosil qilish,

MUHOKAMA VA NATIJALAR: talabalarda chizmachilik haqida ko'proq aniq tasavvur hosil bo`lishiga undagi elementlarni yanada takomillashtirish va aniq bo'lishi uchun ko'proq sexematik chizma ustida ishlash kerak.

Tasavvurlar esa o'z navbatida ikkita ya'ni shakiliy va fazoviy bo'lishi mumkin. Murakkab bo'lmagan sexemalarni chizmalarni o'qish va bajarish o'z fikrini grafik tasvirlar va chizmalar orqali bildirishdan iboratdir. Chizmalarni chizish va o'qish qoidalariga amal qilish, grafik tafakkurni hayotda qo'llay olish layoqatini shakllantirish, tehnik ijodkorlik qobiliyatini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

rivojlantirish, chizmachilikda qo‘llaniladigan termin va tushunchalardan, soda elektron dasturlardan amaliyotga qo‘llashga o‘rgatish, texnika va texnologiyalarning takomillashib borishini hisobga olgan holda ongli ravishda kasb tanlashga yo‘naltirish, chizma qurollaridan to‘g‘ri foydalanish va chizmani ketma-ketlikda to‘g‘ri bajarishda tayanch va fanga oid kompetensiyalarni shakllantirish va rivojlantirishdan iboratdir.

XULOSA: Xulosa o‘rnida yana shuni ham aytib o‘tish joizki chizmachilik fanini mexanik seximalar mavzusi yuzasidan ancha yangiliklar qilingan lekin har bir mavzuni chuqurroq anglash uchun yanada ko‘proq izlanishlar olib borilsa shu mavzuni topilmagan qirralarini yechimi aniqlanadi, shundagina yanada osonroq yechimlar, usullar, texnikalar toppish mumkin bo‘ladi.

Kalit so'zlar: chizmalarni chizish va o‘qish, bo‘lishi, grafik tasvir, estitika,talaba, qobilyat, metodika.

Iqtibos uchun: Toshpulatov. F.U. Chizmachilik fanining sohalari va tarmoqlari kinematik sxemalar ularning texnikadagi tadbiqi to’g`risida ma`lumot berish. // Inter education & global study. 2024. №6. B.23–32.

ОБЛАСТИ И СЕТИ РИСУНКА НАУКИ КИНЕМАТИЧЕСКИХ СХЕМ, ПРЕДОСТАВЛЯЮЩИЕ ИНФОРМАЦИЮ ОБ ИХ ПРИМЕНЕНИИ В ТЕХНИКЕ

© Ф. У. Тошпулатов[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: жизнь – это уникальный дар природы человеку, но приносящий радость и счастье, облегчающий труд и физический труд. необходимо научиться совершенствовать его эстетические и традиционные формы. А для этого думать и думать, искать и создавать новое. то есть требует отличных знаний, основанных на определенной науке. В этой статье изучаются области и отрасли науки о черчении, кинематических схемах, их применении в технике, а также на занятиях машиностроения и сборочного черчения. приобретать специальные знания, опыт и навыки, способны приобретать эстетическое понимание областей и отраслей науки на занятиях рисованием.

ЦЕЛЬ: повысить эффективность образования за счет использования педагогических технологий и эффективных методов при обучении специальным схемам рисования в высших учебных заведениях.

Научить и дать умения студентам бакалавриата изобразительного искусства и инженерной графики выполнять графические работы и задачи простым и удобным способом по чертежам методики работы по специальным схемам, повысить эффективность их освоения и обучать будущее молодое поколение, разрабатывая научно-методические основы и экспериментальное обоснование.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: разработанные методы и рекомендации педагоги и студенты могут использовать в своей педагогической практике (деятельности) для

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

повышения эффективности уроков рисования. При применении образовательных технологий важно, чтобы один из обучающихся достиг высоких результатов за короткое время, не затрачивая слишком много умственных и физических усилий. Предоставление студентам определенных теоретических знаний в короткие сроки, формирование навыков и компетенций в определенной деятельности,

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: для того, чтобы учащиеся имели более четкое представление о рисовании, необходимо больше работать над сексематическим рисунком, совершенствовать его элементы и делать его более понятным.

Воображений, в свою очередь, может быть два: форма и пространство. Чтение и выполнение рисунков, не являющихся сложными сексемами, – это выражение своих мыслей посредством графических изображений и рисунков. Соблюдать правила рисования и чтения, формировать умение применять графическое мышление в жизни, развивать способности технического творчества, учиться применять на практике термины и понятия, используемые в рисовании, например электронные программы, учитывая совершенствование техники и технологий. Заключается в формировании и развитии базовых и научных компетенций по правильному использованию инструментов рисования и правильному последовательному выполнению рисунка.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в заключение следует также отметить, что в предмете машиностроения в области черчения было сделано множество инноваций, но если провести дополнительные исследования для более глубокого понимания каждой темы, то решение неоткрытых аспектов эта тема будет определена, только тогда будут найдены более простые решения и методы, техники.

Ключевые слова: рисование и чтение рисунков, бытие, графический образ, эстетика, ученик, способности, методика.

Для цитирования: Тошпулатов Ф. У. Области и сети рисунка науки кинематических схем, предоставляющие информацию об их применении в технике. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 23–32.

AREAS AND NETWORKS OF DRAWING THE SCIENCE OF KINEMATIC SCHEMES PROVIDING INFORMATION ABOUT THEIR APPLICATION IN TECHNOLOGY

© Toshpulatov U. Fakhriddin[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: life is a unique gift of nature to man, but it brings joy and happiness, making work and physical labor easier. it is necessary to learn how to improve its aesthetic and traditional forms. And for this, think and think, search and create new things. that is, it requires excellent knowledge based on a certain science. This article studies the areas and branches of the science of drawing, kinematic diagrams, their application in

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

technology, as well as in mechanical engineering and assembly drawing classes. acquire special knowledge, experience and skills, are able to acquire an aesthetic understanding of fields and branches of science in drawing classes.

AIM: to increase the effectiveness of education through the use of pedagogical technologies and effective methods when teaching special drawing schemes in higher educational institutions.

To teach and give the skills to undergraduate students of fine arts and engineering graphics to perform graphic work and tasks in a simple and convenient way according to drawings, methods of working according to special schemes, to increase the efficiency of their development and to train the future younger generation by developing scientific and methodological foundations and experimental justification.

MATERIALS AND METHODS: teachers and students can use the developed methods and recommendations in their teaching practice (activities) to increase the effectiveness of drawing lessons. When using educational technologies, it is important that one of the students achieve high results in a short time, without spending too much mental and physical effort. Providing students with certain theoretical knowledge in a short time, developing skills and competencies in certain activities,

DISCUSSION AND RESULTS: In order for students to have a clearer understanding of drawing, it is necessary to work more on sexemic drawing, improve its elements and make it more understandable.

Imaginations, in turn, can be two: form and space. Reading and making drawings that are not complex sexemes is the expression of one's thoughts through graphic images and drawings. Follow the rules of drawing and reading, develop the ability to apply graphic thinking in life, develop technical creativity abilities, learn to put into practice the terms and concepts used in drawing, for example, electronic programs, taking into account the improvement of equipment and technology. It consists of the formation and development of basic and scientific competencies in the correct use of drawing tools and the correct sequential execution of a drawing.

CONCLUSION: In conclusion, it should also be noted that in the subject of Mechanical Engineering, a lot of innovations have been made in the field of drawing, but if more research is done for a deeper understanding of each topic, then solving the undiscovered aspects of that topic will be identified, only then simpler solutions and methods will be found , technology.

Key words: drawing and reading drawings, being, graphic image, aesthetics, student, abilities, methodology

For citation: Toshpulatov U. Fakhriddin. (2024) 'Areas and networks of drawing the science of kinematic schemes providing information about their application in technology', Inter education & global study, (6), pp. 23–32. (In Uzbek).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

So‘nggi yillarda, ayniqsa O‘zbekiston o‘z mustaqilligini ta’minlashidan beri chizmachilik fani mashg‘ulotlarini olib borish ishlarigayam bir qator yangiliklar kiritilmoqda. Chizmachilikning mashinasozlik va yig‘ish chizmachiligi mashg‘ulotlarida o‘quvchilar maxsus bilim, tajriba va malakalarni egallay olishadi, haqqoniylikni va chizmachilik mashg’ulotlarida estetik jihatdan tushunchalar berishga erishadi. Chizmachilik mashg‘ulotlari o’quvchi larning fikrlash qobiliyatlarini, ko‘rganlarini, o‘rganganlarini yodda saqlanishi, ijodiy tushunchalarini, badiiy did, estetik his-tuyg`ularini orttiradi.
Chizmachilik fani bo‘yicha mashg‘ulotlar o’quvchi larning ijodiy qobiliyatining o‘sishi, dunyoqarashining shakllanishiga yordam beradi, insonni har tomonlama takomillashtiradi va fikr doirasini kengaytirib, hayotni va borliqni bilish tushunchalarini rivojlantiradi, go‘zallikka intiluvchan kayfiyat beradi.

Hozirgi kunda zamonaviy chizmachilik darslarida ta’lim berish predmetining maxsus vazifalari qatorida :

-badiiy madaniyat ko‘rinishlari va ularning ijtimoiy turmushimizdagi rolini tushunishini rivojlantirish ;

-o‘quvchilarda mashinasozlik va yig‘ish chizmachiligiga tegishli emotsional fikr yuritishda chizmachilik faniga bo‘lgan qiziqishini va uni sevishini tarbiyalash ;

-doimiy va maqsadga muvofiq ravishda ko‘rib fikr yurgazishini, shakllar va hajmlarini sezishni, kompozitsiya madaniyati, fazoviy fikrlash, fantaziyani, ko‘rish orqali fikrlash va kombinatsiya qilish ijodiy vazifalarni konkret obrazlarda yecha bilishini rivojlantirish kabi vazifalarini ko‘rish mumkin.

Yuqorida ko‘rsatilgan vazifalarni loyiq amalga oshirishda chizmachilik fani, jamiyatimiz turmushidagi amalga oshiradigan funksiyalarining ilmiy asoslari yuksak natijalar beradi. “Mashinasozlik chizmachiligi” kursi turli mashina va mexanizmlarning detallarini yasash hamda ularni yig‘ish uchun tuzilgan chizmalarni chizish usullari, qonun - qoidalari va talablarini o‘rganadi. Mashinasozlik chizmachiligining vazifasiga quyidagilar kiradi: chizmada tasvirlar yasash qoidalari bilan tanishtirish; chizma chizish va o‘qishda zarur bilim, ko`nikma va malaka bilan qurollantirish; konstruktorlik hujjatlarining yagona tizimi (ESKD) da qabul qilingan Davlat standarti talablari va grafik faoliyat bilan bog‘liq boshqa ma`lumotlarni berish hamda amalda ulardan mustaqil foydalana olishga o‘rgatish; yig`ish chizmasi detallarining eskizi, ish chizmalarini bajarishga, chizma hujjatlarini rasmiylashtirishga, chizmalardagi shartlilik va soddalashtirishlarni o`rgatish; turli buyum sirtlarini tahlil qila olishga, ularning konstruktsiyalari, birikmalarini loyihalashga o`rgatish. Hozirgi zamon ishlab chiqarish sohalarining xarakteriga mos keladigan chizmalarning o‘ziga xos xususiyatlarini, ularga oid so`nggi ma`lumotlar va qonun-qoidalarni, belgi va shartliliklarni bilish, to`ldirish hamda o‘z bilimlarini oshirishda “Mashinasozlik chizmachiligi” ni ma`lum darajada mukammal o‘zlashtirishlari kerak. Bunda mashinasozlikda qo`llaniladigan shartliliklar va soddalashtirishlar, ajraluvchi va ajralmas birikmalar, biriktirish moslamalari (bolt, shpil`ka, vint, kavsharlash, payvandlash va boshqalar), detal eskizi, ishchi chizma, cheklanish va o`tqazishlar, sirt g`adir-budurliklarining chizmalarda belgilanishi, turli

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

uzatmalarni tasvirlash hamda yig`ish chizmalarini tuzish va o`qishni asosiy maqsad qilib qo`yadi. Mashina va mexanizmlar seximalarning ishlash printsiplarini ifodalovchi sxematik chizmalarni ham o`z ichiga oladi.

O'quvchi lar bilimiga qo`yiladigan talablar: bo`lg`usi chizmachilik o`qituvchisi grafik o`quv fani sohasidagi yangi chop etilayotgan o`quv va o`quv-metodik adabiyotlarni, ESKD ning o`zgargan standartlari va grafik faoliyat bilan bog`liq bo`lgan boshqa ma`lumotlarni mustaqil o`zlashtira olishga erishishi; chizma bajarishda uni o`qish va masalani echishda darslik, o`quv qo`llanma va spravochniklar bilan mustaqil ishlashga o`rgatish; ijodiy qobiliyatini, mantiqiy va fazoviy fikrlashini o`stirish; chizmalarni bajarishda o'quvchi chizmachilikning nazariy asosi chizma geometriya fani va ESKD dagi davlat standartida qayd qilingan hamda talab va me`yorlarga qat`iy rioya qilishi va uni so`zsiz bajarishga o`rganishi; ishlab chiqarish talablariga asosan detal va buyumning modelini, loyihalarini va tayyorlash texnologiyalarini ifodalovchi chizmalarni taxt qilishi (rasmiylashtirishni). Yig‘ma birlikning yig‘ish chizmasini tuzish. Chizmalarda buyum tarkibiy qismlariga vaziyat raqamlarini qo‘yish. Standartga muvofiq yig‘ish chizmalarida buyum tarkibiga kiruvchi barcha detallar vaziyat (pozitsiya) tartib raqami bilan belgilanadi. Vaziyat raqamlari buyum yig‘ish va sexematik chizmasining spetsifikatsiyasida ko‘rsatilgan vaziyat rqamlariga mos ravishda qo‘yiladi. Buyum tarkibiga kiruvchi yig‘ish birliklari (masalan, yumalash podshipniklari, salniklar va shu kabilar) bitta vaziyat sifatida belgilanadi.

Buyum tarkibiy qismlarining vaziyat raqamlari chizma konturi tashqarisida chiqarish chiziqlari orqali ko‘rsatiladi. Bu chiziqning bir uchi detal yoki yig‘ish birligining ko‘rinadigan tasvirida, qirqim yoki kesimida nuqta bilan, ikkinchi uchi esa tokcha chizig‘i bilan chegaralanadi.

Buyum tarkibida yupqa detallar mavjud bo‘lsa, vaziyat raqamlarini ko‘rsatuvchi chiqarish chizig‘ining bir uchida nuqta o‘rniga ko‘rsatkich strelka chiziladi. O'quvchi larning narsani o‘ziga qarab, xotira va tasavvurdan chizma chizishga o‘rgatishda chizma chizishning aniq qonun-qoidalarini nazariy asoslarini bilishlari katta ahamiyatga ega. Buyum tekisligida jismni haqqoniy tasvirlash uchun, uning bizga ko‘rinib turgan qismi, undagi o‘ziga xos bo‘lgan quyidagi barcha xarakterli jihatlari va xususiyatlarini tasavvur etish lozim.

Kinematik sxemalar ularning texnikadagi tadbiqi to'g`risida ma`lumot berish

Hayot - tabiatning insonga betakror in'omi, lekin u quvonch, baxt keltirishi uchun, mehnat qilishni, jismoniy mehnatni yengillashtirish. uning an'anaviy shakllarini takomillashtirishni o'rganish lozim. Buning uchun esa o'ylash va fikrlashni, izlanishni va yangilikning yaratilishini. ya'ni ma'lum bir ilm-fanga asoslangan mukammal bilimni talab etadi. Ilm-fan deb, tabiat va jamiyat rivojlanishining va uni o'rab turgan dunyoga ta'sir etish qonuniyatini ochib beradigan bilimlar sistemasiga aytiladi. Ilm-fan izlanishining natijasini havotga amaliy tadbig'i sifatida yaratilgan ishlab chiqarish qurollari, jihozlari tushuniladi. Texnika deb. ishlab chiqarishda tadbiq etiladigan va uni boshqarishda qatnashadigan mehnat qurollari, jihozlari tushuniladi. Ilm- fanning ilg'or natijalarini ko'plab ishlab chiqarishga tadbiq etilishida texnika takomillashadi. Buning asosida esa ilmiy-texnika taraqqiyoti kelib chiqadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Markaziy Osiyoda qadim zamonlardan odamlar daryo sohillarida dehqonchilik qilishgan, chorvachilik bilan shug'ullanganlar, sug'orish inshootlari. turli tuman qurilish inshootlarini qurish bilan shug'ullanganlar, yigiruvchilik, to'quvchilik, kulolchilik qilgan. ma'danlar qazib metall eritishni o'rganib olganlar, zargarlik bilan shug'ullanganlar, yo‘1 qurganlar. osmon yoritgichlarining sirli harakatlari va yulduzlarning harakat qonunlarini o'rganganlar. Bular asosida astronomiya. mateniatika, tibbiyot. me'morchilik asoslari paydo bo'lgan.

O'zbekiston hududida juda qadim zamondan mehnat qurollari va vositalar. xususan otarava. suv tegirmoni. charxipalak (chig'ir), to'quv dastgohlari va hokazolardan foydalanib kelingan. Bular esa mexanika sexima (yunoncha: mechanike - mashina, qurol, inshoot) fanining rivojlanishi asosida yaratildi va sug'orish, qurilish, to'quvchilik. kulolchilik, me'morchilik va boshqa sohalarda qo'llanildi.

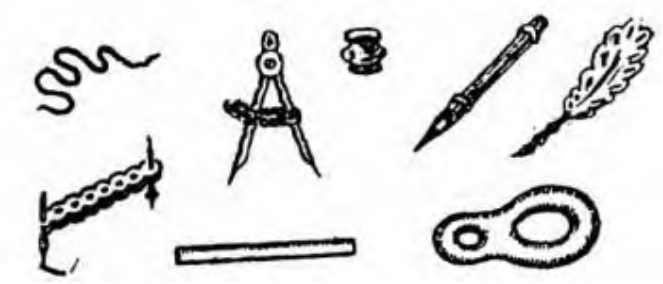
IX-XV asrlarda aka-uka Banu Musolar, Sobiy ibn Qurra, Umar Hayyom, Abu Rayhon Beruniy. Abu Ali ibn Sino, Al-Xaziniv, Al-Xoriniy, Ahmad Al-Farg'oniv, Mirzo Ulug'bek va boshqalarning asarlarida moddiy jismlarning mexanik seximasining harakati haqidagi ta'limot va amaliy ishlar yoritilgan.

IX-XI asrlarda O'rta Osiyo Sharqning ilmiy va madaniy markazlaridan biriga aylanadi, bu yerda akademiya tarzidagi muassasa va jamiyatlar tashkil etilgan. Xorun ar-Rashid hukmronligi davrida (786-809 y.) «Bayt ul-Hikmat» («Donishmandlar uyi»)ga asos solindi, halifa Ma'mun davrida (813-833 y.) bu akademiya yanada rivojlandi. O'rta Osiyolik buyuk olimlar Muso al-Xorazmiy va Muhammad al-Farg‘oniy o'z tadqiqotlarini shu akademiyada olib borganlar.

Ma’lumki [2], O'rta Osiyo olimlari tomonidan ko'rinishi oddiy, tuzilishi sodda mexanizmlarning seximalari yaratilgan. Abdul Abbos Ahmad ibn Muhammad Qasir al-Farg'oniy tomonidan mexanik kalendar. burchaklarni o'lchash asboblari; Abu Ali al-Husayn ibn Abdulloh ibn Sinoning «Aql mezoni» asarida mexanikadagi oddiy sistemalar chig'irlar, richaglar. bloklar, vintlar va ponalardan tuzilgan mexanizmlaming ishlash prinsiplari bayon etilgan. Ibn Sino harakatlanuvchi jismga qo'yilgan kuch yo'qolmasligini va harakatga biror qarshilik bo'lmasa, harakatning cheksiz uzoq vaqt sodir bo'lishi kerakligini aytgan edi.

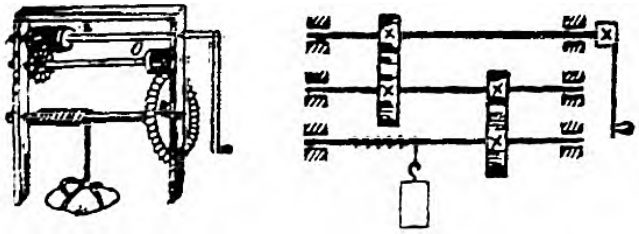
Abu Yusuf al-Xorazmiyning (X-asr) «Ilmlarning kaliti» nomli kitobi, Ismoil al-Jazoirning (XII-XIII asr) «Muhandislik mexanikasini bilish» kitobi va Muhammad al-Xurosonning «Suv g‘ildiraklari va suvni yuqoriga chiqarishni amalga oshirishda ishlatiladigan mexanik moslamalar» seximasi e’tiborga sazovordir.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

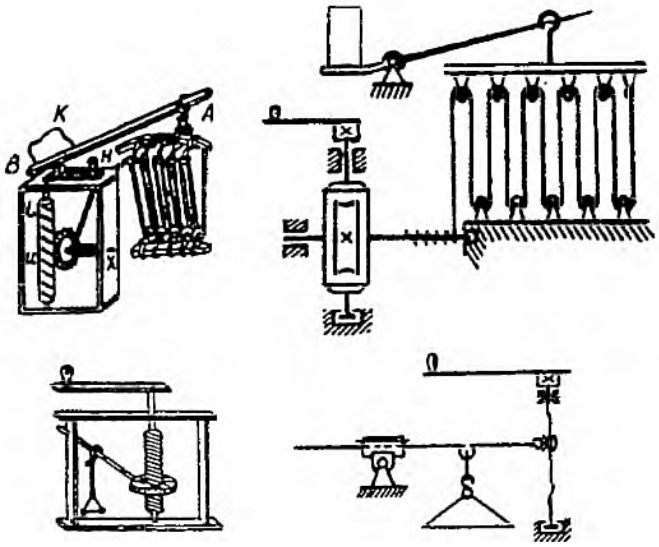

1-rasm. O 'rta asrlarda detallarni chizishda qo'llanilgan chizmachilik asboblari [2].

O'rta asrlarda ilmiy-texnika taraqqiyotining ilg'or rayonlari qatoriga Yaqin Sharq, O'rta va Janubiy Osiyo mamlakatlari kirgan. XIII-XIV asrlarda ixtiro va yangilikni yaratilishi G'arbiy Evropada yildan-yilga oshib borgan. Buning nati jasida Evropada nafaqat yetuk texnik xodimlar shakllana boshladi. balki ustolar harbiy, qurilish, tog'-kon, qishloq xo'jaligi va hokazo sohalarda mutaxassislar «injener»lar paydo bo'la boshlaydi. «Injener» so'zi XIII-XIV asrlarda G'arbiy Evropa mamlakatlarining tillarida (terminida) paydo bo'ldi. «Injener» so'zi lotincha «in- genium» (ingenium) so'zidan kelib chiqib, «tug'ma qobiliyat» degan birlamchi ma'noni. keyinroq esa «aql, o'tkirlik, yaratuvchanlik»ni bildiradi. «Injener» so'zi XVII-asrda fransuz va nemis tillaridan Rossiyaga kirib keladi.

2-rasm. Darvozani ochish uchun ishlatiladigan mexanizmlarning sxemasi [3].

3-rasm. Vintli mexanizmlarni (sexemasi) qo'llash uskunalari [3].

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Mehnat jarayonida qo'l instrumentlarining assortimenti kengaydi, energiya manbai sifatida hayvon kuchidan (asosan ot), shamol kuchi (IX-X asrlardan), suv kuchidan foydalanish boshlanadi. XIII-XV asrlardan cho'yan quyish va temir olish o'rganiladi. transport, kemasozlik rivojlanadi. Bularning hammasi texnika taraqqiyotiga asos soladi.

Ko'pincha texnolgik jarayonni bajarishda harakatlanayotgan bo'g'inni ma'lum vaqt ichida biror vaziyatda turishi va uning ayrim nuqtalari berilgan egri chiziq bo'yicha harakatlanishi talab qilinadi.

Mexanizmni kinematikaviy tekshirish uchun uning barcha bug'inlarining o'lchamlari, kinematikaviy sxemasi va yetakchi bo'g'inning harakat qonuni berilgan bo'lishi kerak. Yetakchi bo'g'inning harakat qonuni vaqtning funksiyasi tarzida beriladi. Bu harakat qonuniga binoan, yetakchi bo'g'inning vaziyati aniqla-nadi. Yetakchi bo'g'inning har bir vaziyatida unga ulangan Assur guruhlarining kinematikasi tekshiriladi. Mexanizmni kinematikaviy tekshirishda avval uning vaziyati, so'ngra tezlik va tezlanishlari aniqlanadi. Tekis mexanizmlarni kinemati-kaviy tekshirishda grafikaviy, grafo-analitikaviy va analitikaviy usullar qo'llaniladi. Mexanizmni kinematikasi juda katta aniqlik bilan hisoblash talab qilinganda analitikaviy usuldan foydalaniladi. Muhandislik hisoblash amaliyotida, asosan qutbiy plan va kinematikaviy diagramma usullari keng qo'llaniladi.

Umuman mexanizmlarni kinematikasini tekshirish nazariy mexanika qonuniyatiga asoslangan. Nazariy mexanikada jism larning mexanik harakati geometrik nuqtai nazardan o'rganiladi.

Kinematikada quyidagi ikki masala echiladi:

1. Berilgan sanok sistemasiga nisbatan nuqta yoki jismning harakatini matematik usulda aniqlash.

2. Nuqtaning berilgan harakati qonuniga koʻra mazkur harakatning barcha kinematik xarakteristikalari (traektoriya, tezlik va tezlanishlari) aniqlanadi.

Kinematika ikki qismga boiinadi: 1) nuqta kinematikasi; 2) qattiq jism kinematikas.

1. Nuqta kinematikasi

Moddiy nuqta deganda, harakati yoki muvozanatini tekshirishda oʻlchamlari va shaklining ahamiyati bo'lmagan, massasi bir nuqtada joylashgan deb tasavvur qilinadigan jism tushuniladi. Kuch ta'siridagi jismning ixtiyoriy ikkita nuqtasi orasidagi masofa doimo oʻzgarmasdan qolsa, bunday jism absolyut qattiq jism deyiladi. Absolyut qattiq jism moddiy nuqtalaming oʻzgarmas sistemasidir.Tabiatda absolyut qattiq jism yo'q, har qanday jism ham oz bo'lsada deformatsiyalanadi - shakli oʻzgaradi. Agar bu o'zgarish jismning o'lchamlariga nisbatan juda kichik bo'lsa, mexanik harakatni o'rganishda mazkur o'zgarishni e'tiborga olmaymiz.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Toshpulatov Faxriddin Urolovich CHIZMACHILIK (Geometrik chizmachilik) oʻquv qoʻllanma "KAMOLOT" nashriyoti Buxoro 2023-yil.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

2. Bibutov N. S. Amaliy mexanika: Oliy o‘quv yurtlari talabalari uchun o‘quv qo‘l. Yangiyul poligraph service, 2008.
3. R. Tojiboev, A. Jo'raev Mashina detallari. Toshkent. «O 'qituvchi», 2002.
4. Toshpo’Latov F. U. et al. Bolalarni o ‘yin texnologiyalari asosida kasb-hunarga qiziqishlarini shakllantirishda rivojlantiruvchi o ‘yinlar //Science and Education. – 2021. – T. 2. – №. 4. – C. 487-491.
5. Uralovich T. F. Conducting classes on fine arts based on information and communication technologies International Engineering Journal For Research & Development.-2021 //T. – T. 6. – C. 3-3.
6. Uralovich T. F. THE ROLE OF APPLIED ART IN THE DEVELOPMENT OF AESTHETIC SKILLS OF STUDENTS //International Journal of Advance Scientific Research. – 2023. – T. 3. – №. 05. – C. 111-118.
7. Urolovich T. F. CHIZMACHILIK DARSLARIDA AMALIY SAN’AT ELEMENTLARIDAN FOYDALANIB TARKIBIDA TUTASHMA ELEMENTLAR QATNASHGAN NAQSH NAMUNALARINI CHIZISH //Евразийский журнал права, финансов и прикладных наук. – 2022. – T. 2. – №. 2. – C. 158-162.
8. Toshpulatov F. U. UMUMTA’LIM MAKTABLARIDA CHIZMACHILIK FANINI CHUQURLASHTIRIB O ‘RGANISH //Inter education & global study. – 2024. – №. 4 (1). – C. 197-205.
9. Fakhriddin T. et al. USING GRAPHICS PROGRAMS IN DRAWING LESSONS (BLENDER GRAPHICS PROGRAM FOR EXAMPLE) //Journal of Innovation, Creativity and Art. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 10-15.
10. Uralovich T. F. Kalit so ‘zlar: Chizmachilik, qishloq, arxitekturametodika, uy-joy, qurilishi, mustaqil ta’lim, shaxs estetik ko’nikma, ko ‘rsatmali qurollar, ko ‘rsatma, idrok, talaba, o ‘qituvchi, morfologik yondashuv.
11. Fakhriddin T. et al. USING GRAPHICS PROGRAMS IN DRAWING LESSONS (BLENDER GRAPHICS PROGRAM FOR EXAMPLE) //Journal of Innovation, Creativity and Art. – 2024. – T. 3. – №. 5. – C. 10-15.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Toshpulatov Faxriddin Urolovich**, Tasviriy san’at va muhandislik grafikasi kafedrasi v.v.dotsenti, [**Тошпулатов Фахриддин Уролович,** доцент кафедры изобразительного искусства и инженерной графики], [**Toshpulatov Fakhriddin Urolovich,** Associate Professor of the Department of Fine Arts and Engineering Graphics]; manzil: O‘zbekiston, Termiz sh., Umit ko'chasi, 2/3-uy [адрес: Узбекистан, город Термез, улица Умит, дом 2/3], [address: Uzbekistan, Termez city, Umit street, building 2/3] https://orcid.org/0009-0007-2368-9524; Email: toshpulot@terdpi.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

OLIY TA'LIM TIZIMIDA TALABALAR MUSTAQIL TA'LIMINI TASHKIL ETISHNING MAQSAD VA VAZIFALARI

© G.A. Gaynazarova[1]✉

[1]Qori Niyoziy nomidagi O'zbekiston pedagogika fanlari ilmiy tadqiqot instituti, Toshkent, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mamlakatning rivojlanishi ko'p jihatdan mustaqil fikrlay oladigan, tafakkuri rivojlangan mutaxassis kadrlarga bog'liq bo'ladi. Shuning uchun ta'lim-tarbiya jarayonida talabalarni mustaqil fikrlashga o'rgatish asosiy o'ringa ko'tarilishi zamon talabidir. Mazkur maqolada oliy ta'limda talabalar mustaqil ta'limini samarali tashkil qilish, talabaning mustaqil fikr yuritishi, o'quv materialini mustaqil o'zlashtirish, bugungi kunda oliy ta'lim tizimida talabalar mustaqil ta'limini tashkil qilishning maqsad va vazifalari tahlil qilingan.

MAQSAD: mustaqil ta'limni bajarayotgan talaba mustaqil ishni bajarishda nafaqat o'quv mashg'uloti maqsadini, balki uning yakunida taxminan qanday o'quv natijalarga erishish mumkinligini ham bilishi zarurligi belgilab olindi.

MATERIALLAR VA METODLAR: muammoga oid materiallar, jumladan, maqola va axborot agentliklarining rasmiy saytlaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida qo'llanilgan nazariy qarashlar, tadqiqot usullari va yondashuvlar rasmiy manbalardan olinganligi, tarixiy-qiyosiy tahlil, analitik obzor, o'rganish, tahlil qilish, umumlashtirish, kuzatish, dalillarni qiyoslash, sotsiometriya, pedagogik eksperiment tashkil etilganligi bilan izohlanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: talabalar mustaqil ishlarini tashkil etishdagi asosiy vazifa har qanday shakldagi mashg'ulotlarda intellektual tashabbus va tafakkurni rivojlantirish uchun psixologik-didaktik sharoitlarni yaratishdan iboratdir. Talabalar mustaqil ishini tashkil etishdagi bosh tamoyil talabalarning individual ishlashga o'tishlarini ta'minlash bo'lishi kerak. Bunda ayrim topshiriqlarni formal va passiv bajarishdan uni ongli va faol bajarish sari yo'llash asosiy o'rin tutishi kerak.

XULOSA: talabalarning auditoriyadan tashqari ishlardagi faolliklarini oshirishdagi muammolar bir qator qiyinchiliklar bilan bog'liq. Bunda mustaqil ishlarni bajarishga faqat talabalarnigina emas, balki, ayrim professor-o'qituvchilarning ham tayyor emasliklarini ko'rish mumkin. Bu ko'pincha kasbiy yoki psixologik yo'nalishda namoyon bo'ladi.

Kalit so'zlar: mustaqil ta'lim olish, mustaqil fikrlash, ijodiy fikrlash, o'z-o'zini tarbiyalash, talaba, ta'lim, ehtiyoj, layoqat, shakllanish.

Iqtibos uchun: Gaynazarova G.A. Oliy ta'lim tizimida talabalar mustaqil ta'limini tashkil etishning maqsad va vazifalari. // Inter education & global study. 2024. №6. B.33–40.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

СОСТОЯНИЕ ОРГАНИЗАЦИИ САМОСТОЯТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ СТУДЕНТОВ В СИСТЕМЕ ВЫСШЕГО

© Г.А. Гайназарова[1]✉
[1]Узбекский научно-исследовательский институт педагогических наук им. Т. Кары-Ниязи, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: развитие страны во многом зависит от профессиональных кадров, способных мыслить самостоятельно и обладающих развитым мышлением. Поэтому насущной является необходимость воспитания учащихся к самостоятельному мышлению в образовательном процессе**.** В данной статье анализируются такие вопросы, как эффективная организация самостоятельного обучения студентов в высшей школе, самостоятельное мышление студентов, самостоятельное усвоение учебного материала, современное состояние организации самостоятельного обучения студентов в системе высшего образования сегодня.

ЦЕЛЬ: установлено, что учащийся, осуществляющий самостоятельное обучение, при выполнении самостоятельной работы должен знать не только цель учебного занятия, но и примерно какие результаты обучения могут быть достигнуты по его окончании.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: использованы материалы по проблеме, в том числе статья и официальные сайты информационных агентств. Теоретические взгляды, методы исследования и подходы, применяемые в процессе исследования, объясняются тем, что они заимствованы из официальных источников, организованы историко-сравнительный анализ, аналитический обзор, исследование, анализ, обобщение, наблюдение, сопоставление фактов, социометрия, педагогический эксперимент.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: основная задача в организации самостоятельной работы учащихся состоит в создании психолого-дидактических условий для развития интеллектуальной инициативы и мышления на занятиях любой формы. Главным принципом организации самостоятельной работы учащихся должно быть обеспечение перехода учащихся к индивидуальной работе. Ключевым моментом в этом должен быть переход от формального и пассивного выполнения определенных задач к сознательному и активному их выполнению.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: проблемы повышения активности учащихся во внеаудиторной деятельности связаны с рядом трудностей. При этом видно, что к самостоятельной работе не готовы не только студенты, но и некоторые преподаватели. Это часто проявляется в профессиональной или психологической направленности.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Ключевые слова: самостоятельное обучение, самостоятельное мышление, творческое мышление, самовоспитание, студент, образование, потребность, способность, формирование

Для цитирования: Гайназарова Г.А. Состояние организации самостоятельного образования студентов в системе высшего. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 33–40.

STATE OF ORGANIZATION OF INDEPENDENT EDUCATION OF STUDENTS IN THE HIGHER EDUCATION SYSTEM

© Gulbahor A. Gaynazarova[1]✉
[1]Research institute of pedagogical sciences of Uzbekistan named after Kori Niyozi, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the development of the country largely depends on professional personnel who can think independently and have developed thinking. Therefore, there is an urgent need to teach students to think independently in the educational process.

AIM: it has been established that a student engaged in independent learning, when performing independent work, should know not only the purpose of the training session, but also approximately what learning outcomes can be achieved after its completion.

MATERIALS AND METHODS: materials on the problem were used, including an article and official websites of news agencies. The theoretical views, research methods and approaches used in the research process are explained by the fact that they are borrowed from official sources, historical and comparative analysis, analytical review, research, analysis, generalization, observation, comparison of facts, sociometry, pedagogical experiment are organized.

DISCUSSION AND RESULTS: the main task in the organization of independent work of students is to create psychological and didactic conditions for the development of intellectual initiative and thinking in the classroom of any form. The main principle of organizing independent work of students should be to ensure the transition of students to individual work. The key point in this should be the transition from the formal and passive fulfillment of certain tasks to the conscious and active fulfillment of them.

CONCLUSION: the problems of increasing student activity in extracurricular activities are associated with a number of difficulties. At the same time, it is clear that not only students, but also some teachers are not ready for independent work. This often manifests itself in a professional or psychological orientation.

Key words: independent learning, independent thinking, creative thinking, self-education, student, education, need, ability, formation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

For citation: Gulbahor A. Gaynazarova. (2024) 'State of organization of independent education of students in the higher education system', Inter education & global study, (6), pp. 33–40. (In Uzbek).

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktyabrdagi PF-5847-sonli Farmoni bilan tasdiqlangan "O'zbekiston Respublikasi oliy ta'lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish kontseptsiyasi"da oliy ta'limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo'nalishlari, zamonaviy bilimga ega va mustaqil fikrlaydigan yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko'tarish, oliy ta'limni modernizatsiya qilish va ilg'or ta'lim texnologiyalariga asoslangan holda, ijtimoiy soha hamda iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirishga strategik masalalar sifatida alohida ahamiyat berilgan. Jumladan,

Kontseptsiyada "mustaqil ta'lim soatlari ulushini oshirish, talabalarda mustaqil ta'lim olish, tanqidiy va ijodiy fikrlash, tizimli tahlil qilish, tadbirkorlik ko'nikmalarini shakllantirish, o'quv jarayonida kompetentsiyalarni kuchaytirishga qaratilgan metodika va texnologiyalarni joriy etish, o'quv jarayonini amaliy ko'nikmalarni shakllantirishga yo'naltirish, bu borada o'quv jarayoniga xalqaro ta'lim standartlariga asoslangan ilg'or pedagogik texnologiyalar, o'quv dasturlari va o'quv-uslubiy materiallarni keng joriy etish" vazifasi belgilangan. Shuningdek, unda ta'lim oluvchilarning mustaqil ta'lim olishlari, mustaqil ishlash, malakalarini uzluksiz oshirish orqali mutaxassislarning zaruriy kompetentsiyalarga ega bo'lishi, ijodiy yaratuvchanlik, tadqiqotchilik, mantiqiy tafakkurini rivojlantirishga erishishlari mumkinligi ta'kidlangan.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 31 dekabrdagi 824-son qarori1-ilovacida "Oliy ta'lim muassasalarida o'quv jarayoniga kredit-modulь tizimini joriy etish tartibi to'g'risida" gi Nizom tasdiqlangan. Unga ko'ra ...kredit-modulь tizimida 1 kredit o'rtacha 25 — 30 akademik soatlik o'quv yuklamasiga teng. Ya'ni talaba muayyan fandan tegishli kreditlarni to'plashi uchun ma'lum miqdordagi o'quv yuklamasini o'zlashtirishi zarur. O'quv yuklamasi bakalavriatda — 40 — 50% auditoriya soati, 50 — 60% mustaqil ish soatiga, magistraturada — 30% — 40% auditoriya soati, 60-70% mustaqil ish soatiga (malakaviy amaliyot va bitiruv malakaviy ishlari bundan mustasno) bo'linadi.

Ta'lim dasturining o'zgarishi jarayonida fanlarning bir qator masala va muammolari mustaqil ta'lim orqali o'rganilishi lozim. Garchi pedagogik lug'atlarda "mustaqil ta'lim - talabalar tomonidan u yoki bu fan bo'yicha dastur materiallaridan bir qismining mustaqil o'zlashtirilishidir",-deya izohlansada, bugungi kunda ko'plab manbalarda "mustaqil ta'lim olish", "o'zini tarbiyalash", "mustaqil o'qish" kabi tushunchalardan ham sinonimlar sifatida foydalanib kelinmoqda.

Bunda fanning xususiyati, talabalarning bilim darajasi va qobiliyatiga qarab ishchi o'quv dasturiga kiritilgan alohida mavzular talabalarga mustaqil ravishda o'zlashtirish uchun kurs boshida beriladi. Bunda berilayotgan topshiriqlar mavzuning asosiy mazmunini ifodalash va ochib berishga, mavzuni tizimli bayon qilishiga, tayanch iboralarning ishni mohiyatini ochib berishiga xizmat qilishiga e'tibor qaratish, asosiy adabiyotlar va axborot

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

manbalarini aniq ko‘rsatish lozim. Talaba tomonidan mustaqil ishni bajarishda ularning faoliyati tizimida ko‘rsatilgan har bir elementlarning muvaffaqiyatli harakatlanishi o‘qituvchini quyidagi boshqaruv harakatlarini aniqlaydi: rejalashtirish, tashkillashtirish hamda monitoring va baholash. Talabaning o‘quv faoliyatiga nisbatan o‘qituvchi tomonidan muayyan talablarning qo‘yishi ularning mazmunini boyitishga xizmat qiladi

Bugun jamiyatga bilimlarni o‘zlashtirishdagi passiv iste’molchi emas, balki uning faol ijodkori zarurdir. Biroq bu jarayonda faqat o‘qituvchining o‘zi bergan ma’lumotlar yetarli bo‘lmaydi. Buning uchun talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish orqali ularning mustaqil bilim olishlariga alohida e’tibor qaratish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Bugungi kunda oliy ta’lim muassasalarining barcha o‘quv va mutaxassislik fanlari bo‘yicha yaratilgan dastur, shuningdek, ta’lim muassasalarining o‘quv rejasida ham talabalarning mustaqil ta’limiga alohida o‘rin ajratilgan.[1]

Oliy ta’limning o‘z oldiga qo‘ygan asosiy vazifalaridan biri mutaxassisni o‘z-o‘zini rivojlantirishga, mustaqil ravishda bilimini ko‘paytirishga, innovatsion faoliyatga qobil bo‘lgan ijodiy shaxsiyatini shakllantirishga yo‘naltirishdan iboratdir. Mustaqil ta’limning natijasi shunday bo‘lishi kerakki, bo‘lg‘usi mutaxassis har qanday nazariy va amaliy muammoni ifodalay oladigan, uni yechishning yo‘llarini ilmiy yoki metodik jihatdan tahlil qilishni uddalaydigan eng munosib va muvofiq natijalarni topib, uning to‘g‘riligini isbotlab bera oladigan bo‘lsin.[2]

Ta’lim tizimidagi o‘zgarishlar ta’lim mazmuni bilan chambarchas bog‘liq. Yangilanishlar talabalar o‘qishini tashkil etishning yangi shakli va usullari haqida ham bosh qotirishni talab etadi. Shu ma’noda talabalarning mustaqil ishlarini tashkil etish muhim shaklgina emas, balki ta’lim jarayonining asosini tashkil etuvchi muhim qism bo‘lishini taqozo etadi.

Bularning barchasi ta’lim berish (olish) ning zamonaviy metodlarini egallashni, talabalarning ijodiy qobiliyatlarini o‘stirishni, har bir talabaning imkoniyat va salohiyatini e’tiborga olgan holda, guruh o‘qishlaridan individual o‘qishga o‘tishni ko‘zda tutadi.

Bu jarayonni shunday tashkil etish lozimki, uning natijasida talabaning mustaqil bilim olishi va bu bilimlarini hayotga tatbiq etishga oid qobiliyati, ko‘nikma va malakalari shakllansin.

Z.T. Raximovning e’tirof etishicha mustaqil ta’lim – o‘quv materialini mustaqil o‘zlashtirish, murakkablik darajasi turlicha bo‘lgan topshiriqlar, amaliy vazifalarni auditoriyada hamda auditoriyadan tashqarida ijodiy va mustaqil bajarish asosida nazariy bilim, amaliy ko‘nikma va malakalarni shakllantirishga qaratilgan tizimli faoliyatdir. Mustaqil ishlar didaktik maqsadi, vazifasi, murakkablik darajasi, kimga (individual yoki jamoa uchun) mo‘ljallanganligiga qarab, bir-biridan farq qiladi.[3]

[1] Muslimov N.A., Qo’ysinov O.A. Kasb ta’limi o’qituvchilarini tayyorlashda mustaqil ta’limni tashkil etishning nazariyasi va metodikasi.-Toshkent“Fan”2009y.
[2] Talabalar mustaqil ta’limini tashkil etish [Matn] : metodik qo’llanma / L. Zaripov, N. Xayitov, Z. Tohirov. – Toshkent: “Sano-Standart”, 2023. – 32 b.
[3] Рахимов З.Т. Талабалар креативлигини ошириш мақсадида мустақил таълимни ташкил этиш методикасини такомиллаштириш/ Педагогика.Илмий-назарий ва методик журнал.–Тошкент, 2021.–№3.–15-20 б.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Rus olimlaridan I.T.Siroyejkin[4] mustaqil ishlarni tasniflab, didaktik maqsadni asos qilib olgan va uch turdagi ishlarni aniqlagan. Ishning birinchi turi yangi bilimlarni egallash maqsadi bilan belgilanadi;

Ishning ikkinchi turi bilimlarni takomillashtirish maqsadi bilan belgilanadi (takrorlash, mustahkamlash, qo‘llash);

Ishning uchinchi turi bilimlarni sinash maqsadi bilan belgilanadi.

Talabalarning o‘quv faoliyati ustida tadqiqotlar olib borgan olimlarning fikricha “mustaqil ta’lim o‘quv faoliyatining eng yuqori shakli hisoblanadi”[5]

Mustaqil ta’limni talabalarga bilim berishda ularni o‘z holiga tashlab qo‘yib, ularga beriladigan topshiriq va yuklamalarni kamaytirish deb tushunmaslik kerak, balki o‘qituvchilar tomonidan muntazam boshqariladigan talabalarning interaktiv mustaqil faoliyatidir. O‘quv jarayoni sifatini oshirishda mustaqil ta’limning roli katta. Buni anglagan holda, yurtimiz oliy ta’lim muassasalarida o‘quv mashg‘ulotlariga ajratilayotgan mustaqil ta’lim soatlari ulushi muntazam oshirib borilmoqda. Talaba mustaqil ta’lim uning manfaatini ko‘zlab amalga oshirilayotganini tushunishi kerak.

Talabalar mustaqil ishlarini tashkil qilish maqsad va vazifalari:

Talabalar mustaqil ishining asosiy maqsadi — talabada o‘quv ishlarini mustaqil bajarishda kerak bo‘ladigan bilim, ko‘nikma va malakalarning tashkil topishi va rivojlanishi.

Talabalar mustaqil ishining vazifalari: mustaqil ishlarni bajarish uchun yangi ma’lumot qidirishga kerakli chora-tadbirlarni aniqlash; informatsion manbalardan mustaqil ishlarni bajarish jarayonida foydalanish; me’yoriy hujjatlar, ilmiy-metodik materiallar, o‘quv adabiyotlar bilan ishlash; elektron o‘quv adabiyotlar va ma’lumotlar bazasi bilan ishlash; ish rejalarini ekspertizaga tayyorlash, ekspert xulosasiga ko‘ra ularni qayta ishlash, ishning tizimli va ijodiy bajarilishi; uchun sharoit yaratish;ishlab chiqilgan yechimni, g‘oya yoki loyihani izohlash va himoya qilish. Talabalar mustaqil ishi uchun belgilangan vaqt me’yoriga binoan kafedralarda barcha predmetlardan tashkiliy shakllar, mustaqil ish variantlari va mustaqil bajarish topshiriqlari ishlab chiqiladi, ular fakultetning ilmiy-metodik kengashida va kafedra yig‘ilishlarida muhokama qilinib, tas diqlanadi.

Talabalar mustaqil ishini tashkillashtirishuning metodik ta’minlanishining tematikasi va shakllari ro‘yxatini tuzish uchun har birining maqsad va vazifalarini ifodalab berish, yo‘riqnoma yoki metodik tavsiyalar ishlab chiqish va ilmiy adabiyotlarni tanlash degani.

Mustaqil ta’lim — o‘quv materialini mustaqil o‘zlashtirish, murakkablik darajasi turlicha bo‘lgan topshiriqlar, amaliy vazifalarni auditoriyada hamda auditoriyadan tashqarida ijodiy va mustaqil bajarish asosida nazariy bilim, amaliy ko‘nikma hamda malakalarni shakllantirishga qaratilgan tizimli faoliyat.

Mustaqil ta’lim — olingan bilim, ko‘nikma va malakalarni mustahkamlash, qo‘shimcha ma’lumot yoki materialni mustaqil o‘rganish maqsadidagi o‘quv shakli.

[4] Сыроежкин И.Т. Самостоятельная работа учащихся на уроках химии/ Химия в школе.–1959.–№3.–С.27-31; №4.–С.26-30.
[5] Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для вузов. – 2-е изд., доп., испр. и перераб. – М.: Логос, 2002. – 384с.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Mustaqil ish — o‘qituvchining topshirig‘i va uning rahbarligida o‘quv vazifasini hal etadigan ta’limning faol metodi. Mustaqil ish bu qo‘yilgan maqsad bilan bog‘liqlikda talabalarning aniq faoliyatini tashkil etish va amalga oshirishdir. Talabaning mustaqil ishlari uning yuqori darajadagi faollik, ijodiylik, mustaqil tahlil, tashabbuskorlikka hamda barcha vazifalarni o‘z vaqtida va mukammal tarzda bajarishga asoslangan faoliyatidir.

Ta’bir joiz bo‘lsa, bo‘lajak mutaxassisning fikrlash tarzini tarbiyalashga qaratilgan barcha harakat-faoliyat ularning asosini tashkil etadi. Talaba mustaqil fikri tug‘ilishiga, uning bilish faolligini oshirishga imkon beradigan har qanday mashg‘ulot turi mustaqil ishlar bilan chambarchas bog‘liqdir.

Shuni unutmaslik kerakki, qachonki talabalarda jiddiy va barqaror qiziqishlar mavjud bo‘lgandagina mustaqil ishlarning samaradorligi oshishi mumkin. Natijada talabaning kelgusi kasbiy faoliyatga tayyorgarligi yuqori bo‘ladi.

Quyida talabalarning mustaqil ishlarini faollashtirishga imkon beruvchi bir qancha ichki omillarni ko‘rib chiqamiz: bajarilayotgan ishning foydaliligi; talabaning ijodiy faoliyatdagi ishtiroki. bu nihoyatda xilma-xil ko‘ri nishlarda bo‘lishi mumkin. xususan, kafedralar tomonidan olib boriladigan ilmiy tadqiqot ishlari, badiiy ijod, metodik ishlar va hokazolar; fan olimpiadalarida, ilmiy-tadqiqot ishlarida, amaliy ishlar tanlovlarida ishtirok etish va boshqalar; bilimlarni nazorat qilishda qiziqtiruvchi omillardan foydalanish (reyting, testlar, noan’anaviy imtihon shakllari v.b.). bu omillar tegishli holatlarda musobaqa ruhini vujudga keltiradi. mana shu holatning o‘zi talabada o‘z ustida ishlashni, o‘zini rivojlantirishga ichki ehtiyojini shakllantiradi va rivojlantiradi; mustaqil ishlarni tashkil etish mazmuni va shakllariga o‘quv jarayonida yetarlicha vaqtning ajratilayotganligi.

Sifatsiz informatsion ta’minotlar ham mazkur yo‘nalishda talabalarning faolliklarini oshishiga halaqit beruvchi yana biro mil bo‘ladi. Ko‘p hollarda informatsion ta’minot talab darajasida bo‘lmaydi, buning natijasida samaradorlikning pasayib ketishi kuzatiladi. Shu bilan birga, talabalarda o‘ziga bo‘lgan ishonchning yo‘qligi, nutq madaniyatining yaxshi rivojlanmaganligini ham ularning mustaqil ta’limda faol ishtirok etmasliklariga sabab bo‘luvchi omillar qatoriga kiradi.

Talabalar mustaqil ishining maqsadi avval o‘quv mazmuni bilan, keyin esa ilmiy axborotlar bilan mustaqil ishlashga o‘rgatish, o‘z-o‘zini yo‘naltirish va rivojlantirish asoslarini, keyinchalik o‘z malakasini muntazam oshirib borish ko‘nikmasini hosil qilishdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 11-sentabrdagi “O‘ZBEKISTON — 2030” STRATEGIYASI TO‘G‘RISIDA“ PF-158-son Farmoni
2. Келдиёрова М.ғ. Мустақил таълимни самарали ташкил қилиш талабалар мустақил фикрлашини ривожлантириш омили сифатида. Замонавий таълим/ Современное образование 2022, 4 (113) Б.41-49

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

3. Muslimov N.A., Qo‘ysinov O.A. Kasb ta’limi o‘qituvchilarini tayyorlashda mustaqil ta’limni tashkil etishning nazariyasi va metodikasi.-Toshkent“ Fan”2009y.
4. Рахимов З.Т. Талабалар креативлигини ошириш мақсадида мустақил таълимни ташкил этиш методикасини такомиллаштириш/ Педагогика. Илмий-назарий ва методик журнал. –Тошкент, 2021.–№3.–15-20 б.
5. И.Т. Самостоятельная работа учащихся на уроках химии/ Химия в школе.–1959.–№3.–С.27-31; №4.–С.26-30.
6. Зимняя И.А. Педагогическая психология: Учебник для вузов. – 2-е изд., доп., испр. и перераб. – М.: Логос, 2002. – 384с.
7. Zaripov L, Xayitov N., Tohirov Z. Talabalar mustaqil ta’limini tashkil etish. Metodik qo‘llanma /. – Toshkent: “Sano-Standart”, 2023. – 32 b.
8. Зарипов L., Тоҳиров З., Тухтаева М. мустақил таълимни ташкил этиш ва баҳолаш мезонлари. Методик қўлланма. – Т.: “Yetakchi nashriyoti”, 2024 й. – 32 б.
9. Gaynazarova, G. A., Matnazarova, K. O., & Parpiyev, O. O. (2023). FACTORS AND METHODS OF PREPARING STUDENTS FOR PROFESSIONAL ACTIVITIES IN THE CONDITIONS OF INDIVIDUAL TRAINING. Academia Repository, 4(12), 131-135.
10. Гайназарова, Г. А. (2023). ИНДИВИДУАЛ ТАЪЛИМ-ТАЛАБАЛАРНИ КАСБИЙ ФАОЛИЯТГА ТАЙЁРЛАШНИНГ МУҲИМ ВОСИТАСИ СИФАТИДА. Лучшие интеллектуальные исследования, 8(1), 36-40.
11. Ibraimov, X., & Gaynazarova, G. (2023). THE CONTENT OF PREPARING STUDENTS FOR PROFESSIONAL ACTIVITY IN THE PROCESS OF INDIVIDUAL EDUCATION. Science and innovation, 2(B12), 330-333.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Gulbaxor Abdullayevna Gaynazarova,** Qori Niyoziy nomidagi O‘zbekiston pedagogika fanlari ilmiy tadqiqot instituti mustaqil tadqiqotchisi; **[Гулбахор Абдуллаевна Гайназарова,** Научный иследователь научно-исследовательского института педагогических наук Узбекистана имени Кори Ниязи], [**Gulbaxor A. Gaynazarova** Scientific researcher at the Scientific Research Institute of Pedagogical Sciences of Uzbekistan named after Kori Niyazi]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent sh., Sergeli tumani 5-mavze 8-uy , tel: 97-741-03-70, [адресс Узбекистан г.Ташкент Сергелийский район 5-квартал 8 дом], [address Uzbekistan, Tashkent, Sergeli district, 5th block, 8th building]; gulbaxorgaynazarova70@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

MAKTABGACHA TA’LIM TASHKILOTI RAHBARINING BOSHQARUV KOMPETENSIYASINI TAKOMILLASHTIRISHGA OID JAHON TAJRIBALARI TAHLILI

© M.T. Hamdamova[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqola maktabgacha ta’lim sohasiga oid bo‘lib, maqolada boshqaruv usullari, boshqaruv funksiyalari, boshqaruvning turlari hamda boshqaruvning ijtimoiy – psixologik ucullari yoritilgan.

MAQSAD: pedagogik sharoitlarni tavsiflash; maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining kasbiy malakasini rivojlantirish shakllari va usullari taklif etishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, anketa, kuzatish, metodlaridan, shuningdek, N.P.Kapustinning «O‘quvchilar tarbiyasi darajasini diagnostikalash» metodi, E.G.Eydemiller, V.Yustiskisning «Tarbiya nuqsonlari omillarini aniqlash» testi, T.I.Pashukova tomonidan ishlab chiqilgan «O‘smirlar shaxsidagi egotsentrik yo‘nalishlarning sifat ko‘rsatkichlari», V.Stefansonning «Guruhdagi xulq-atvor motivatsiyasini o‘rganish», Y.Kulning «Rejalashtirishda harakatni nazorat shkalasi» metodikalaridan, S.R. Panteleyev va V.V. Stolin tomonidan «Subyektiv lokal nazorat», Y.V. Zalyubovskayaning «Shaxs tomonidan guruhni idrok etishni o‘rganish», Meri Edvarsning «Shaxsni ma’qul topilgan jihatlarni aniqlash», M. Kubishkinaning «MAS» so‘rovnomalaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Amaliyot shuni ko'rsatadiki, zamonaviy sharoitda maktabgacha ta'limni samarali boshqarish faqat ta'lim olish imkoniyati, uning sifatini oshirish sharoitida mumkin va ko'p jihatdan rahbarning malakasiga bog'liq. Strategiya rahbardan yangi vakolatlarni, innovatsion faoliyatga tayyorlikni, maktabgacha ta'lim tashkilotida ko'p funktsiyali o'quv muhitini ta'minlashni talab qiladi. Shunday qilib, hozirgi bosqichda ta'lim tizimi fan bilan bog'liq va jamiyatning iqtisodiy o'sishi uchun asos bo'lib xizmat qiladi. Rahbarlarinig kasbiy tayyorlashning beqaror amaliyoti sharoitida boshqaruv organlari tomonidan menejerlarni tayyorlash tizimi alohida ahamiyatga ega.

XULOSA: ta'lim boshqarmasi ta'lim tashkilotlariga nisbatan maslahat, ekspert, uslubiy, axborot, nazorat funktsiyalarini bajaradi va barcha ta'lim tashkilotlarini rivojlantirish, o'qituvchilarning malakasini oshirish bo'yicha koordinator bo'lib, kasbiy malakaga tayanadi

Kalit so'zlar: rejalashtirish, boshqaruv funksiyalari, motivlash, nazorat qilish, boshqaruv turlari va usullari, ijtimoiypsixologik, marketing, innovatsion boshqarish.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Iqtibos uchun: Hamdamova M.T. Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining boshqaruv kompetensiyasini takomillashtirishga oid jahon tajribalari tahlili. // Inter education & global study. 2024. №6. B.41–47.

АНАЛИЗ МИРОВОГО ОПЫТА ПО СОВЕРШЕНСТВОВАНИЮ УПРАВЛЕНЧЕСКОЙ КОМПЕТЕНЦИИ РУКОВОДИТЕЛЯ ДОУ

© М.Т. Хамдамова[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет им. Низами, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: эта статья относится к области дошкольного образование, и в ней рассматриваются методы управления, функции управления, виды управления и социально-психологические аспекты управления.

ЦЕЛЬ: характеристика педагогических условий; состоит в предложении форм и методов развития профессиональной компетентности руководителя дошкольной образовательной организации.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались интервью, анкетирование, методы наблюдения, а также метод Н.П. Капустин «Диагностика уровня образования учащихся», Э.Г. Эйдемиллер, тест В. Юстискиса «Детерминирующие факторы образовательных дефектов», Т.И. Пашуковой «Качественные показатели». эгоцентрических направлений в личности подростков».

Из методов В. Стефансона «Исследование мотивации поведения в группе», Ю. Куля «Шкала контроля движений в планировании», «Субъективного локального контроля» С.Р. Пантелеева и В.В. Столина, «Исследование группового восприятия личностью» Ю.В.Залюбовской, «Личность» Мэри Эдвардс, определяющая благоприятные стороны», опросники «МАС» М.Кубишкиной.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: практика показывает, что эффективное управление дошкольным образованием в современных условиях возможно только в условиях доступности образования, повышения его качества и во многом зависит от квалификации руководителя. Стратегия требует от руководителя новых компетенций, готовности к инновационной деятельности, обеспечения многофункциональной образовательной среды в дошкольной образовательной организации. Таким образом, на современном этапе система образования связана с наукой и служит основой экономического роста общества. В условиях нестабильной практики профессиональной подготовки руководителей особое значение приобретает система подготовки руководителей органами управления.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: управление образования оказывает консультативные, экспертные, методические, информационные, контролирующие функции в отношении образовательных организаций и является координатором по развитию

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

всех образовательных организаций, по повышению квалификации педагогов и опирается на профессиональную компетентность

Ключевые слова: управление, планирование, функции управления, мотивация, контроль, виды и методы управления, социально-психологический, маркетинг.

Для цитирования: Хамдамова М.Т. Анализ мирового опыта по совершенствованию управленческой компетенции руководителя доу. // Inter education & global study. 2024. №6. С. B.41–47.

ANALYSIS OF THE WORLD EXPERIENCE IN IMPROVING THE MANAGERIAL COMPETENCE OF THE HEAD OF THE DOW

© Mahzuna T. Hamdamova[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article belongs to the field of Preschool education, and it deals with management, management methods, management functions, types of management and sociopsychological aspects of management.

AIM: characteristics of pedagogical conditions; consists in the proposal of forms and methods for the development of professional competence of the head of a preschool educational organization.

MATERIALS AND METHODS: during the research, interviews, questionnaires, observation methods were used, as well as the method of N. P. Kapustin “Diagnostics of the level of education of students”, E.G. Eidemiller, the test of V.Yustiskis “Determining factors of educational defects”, T.I.Pashukova “Qualitative indicators". egocentric directions in the personality of adolescents." From the methods of V. Stefanson “Study of themotivation of behavior in a group”, Yu. Kul “Movement control scale in planning”, “Subjective local control” S.R. Panteleev and V.V.Stolin, “Study of group perception by personality” by Yu.V.Zalyubovskaya, “Personality” by Mary Edwards, determining favorable aspects,” “MAS” questionnaires by M. Kubishkina.

DISCUSSION AND RESULTS: practice shows that effective management of preschool education in modern conditions is possible only in conditions of accessibility of education, improvement of its quality and largely depends on the qualifications of the head. The strategy requires new competencies from the head, readiness for innovative activities, and provision of a multifunctional educational environment in a preschool educational organization. Thus, at the present stage, the education system is connected with science and serves as the basis for the economic growth of society. In conditions of unstable practice of professional training of managers, the system of training managers by management bodies is of particular importance.

CONCLUSION: the Department of Education performs advisory, expert, methodological, informational, and control functions in relation to educational

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

organizations and is the coordinator for the development of all educational organizations, teacher training, and relies on professional qualifications

Key words: planning, motivation, control, types and methods of management, socio-psychological, marketing, innovation management.

For citation: Mahzuna T. Hamdamova. (2024) 'Analysis of the world experience in improving the managerial competence of the head of the dow', Inter education & global study, (6), pp. B.41–47. (In Uzbek).

Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining boshqaruv kompetentligini shakllantirish bo'yicha olib borilgan tadqiqotlar nafaqat tarkibni tanlashga, balki rahbarlar amaliyotga yo'naltirilgan boshqaruv faoliyatga jalb qilishga asoslangan, uning doirasida rahbarlar turli xil boshqaruv qobiliyatlari va boshqaruv vazifalarini hal qilish usullarini bevosita o'zlashtirdilar. Maktabgacha ta'lim tashkiloti rahbarining boshqaruv kompetensiyasini rivojlantirish jarayonining tashkiliy jihatlarini aniqlab, biz kompetensiyaviy yondashuvning asosiy qoidalariga asoslandik, xususan:

- boshqaruvni shakllantirish jarayonining shaxsiy yo'nalishini kuchaytirish, ya'ni rahbarlarning qiziqishlari va ehtiyojlariga tayanib, o'quv jarayonini faollashtiradigan tanlov sharoitlarini yaratish; bu rahbarning o'zi izlanishi, o'z bilimini yaratishi kerakligini anglatadi;
- faoliyatning yangi turlari va usullarini ishlab chiqish orqali kasbiy muammolarni hal qilishga o'rgatish. Shu munosabat bilan rahbarlarni nafaqat ilmiy asoslar va boshqaruv faoliyatini amalga oshirishning turli usullari bilan tanishtirish, balki ularni loyihalash, tahlil qilish, baholash va o'zini o'zi baholash vaziyatiga tushirish muhim sanaladi;
- shaxsni o'z-o'zini rivojlantirishga yo'naltirish. Biz uchun asosiy talab rahbarlarning taklif etilayotgan boshqaruv vazifalarini hal qilishda mustaqilligi va ijodkorligi namoyon bo'lishi uchun sharoit yaratish, shuningdek, o'zlarining o'sishi, yutuqlarini ko'rish imkoniyatini berish.

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'lim-tarbiya jarayonini rivojlantirish va boshqarishga oid tadqiqotlar A.V.Shin, F.R.Qadirova, D.Babayeva, M.N.Xushnazarova, Sh.A.Sodiqova, Sh.Shodmonova, Z.F.Azizova, G.A.Berdialiyeva, N.Sh.Abdullayeva, M.A.Abdullayeva, Sh.N.Qosimova, M.T.Xamdamova, G.N.Nigmatova Sh.B.Raximova va boshqalar tomonidan olib borilgan. Shuningdek, U.I. Inoyatov, S.T.Turg'unov, M.A.Yuldashev, Ya.U.Ismadiyarov va boshqalarning ilmiy tadqiqot ishlarida ta'lim muassasalarining boshqaruvi yo'nalishida kadrlarni tayyorlash, innovatsion-menejmentni shakllantirish, ta'lim menejmentini takomillashtirish sifati masalalariga alohida e'tibor qaratilgan. Kompetensiya va kompetentlilik masalalari, ta'lim tizimi rahbar xodimlar malakasini oshirishning ilmiy va pedagogik asoslariga oid ilmiy izlanishlar A.A.Alimov, O.A.Quysinov, MDH olimlaridan E.N.Belova, I.B.Bicheva, A.A.Derkach, L.G.Kiseleva, A.N.Kuzmitsskaya, Yu.V.Podzyubanova, E.F.Zeer, A.K.Markova, M.M.Potashnik va boshqalar tomonidan olib borilgan bo'lsa, xorijiy olimlardan R.E.Boyatzis, S.I.Zmeev, R.Dave kabi olimlarning ilmiy-tadqiqot ishlarida tadqiq etilgan. Ilmiy kuzatishlar va

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

tahlillarga ko‘ra, malaka oshirish ta’limida maktabgacha ta’lim tashkilotlari rahbarlarining boshqaruv kompetentliligini rivojlantiruvchi mexanizmlar to‘liq tadqiq etilmaganligi, malaka oshirish jarayonida maktabgacha ta’lim tashkiloti rahbarlarining boshqaruv kompetentliligini xorijiy tajribaga asoslangan innovatsion ta’lim texnologiyalari asosida rivojlantirish muammosining saqlanib qolayotganligi ushbu tadqiqot mavzusini “Xorijiy tajribalar asosida rahbar kadrlarning boshqaruv kompetensiyalarini rivojlantirish (maktabgacha ta’lim tashkilotlari rahbarlarining malaka oshirish jarayoni misolida)” deb nomlanishiga asos bo‘ldi.

Kompetensiyaviy yondashuvning nazariy qoidalaridan shu narsa kelib chiqadiki, o‘qitishning asosiy qismi amaliy vazifa (vaziyat) bo‘lishi kerak, uni hal qilish jarayonida faoliyatni amalga oshirish usullarini ishlab chiqish, ko‘nikmalarni shakllantirish va menejment faoliyatida maktabgacha ta’lim tashkilotlari rahbarining tajribali bo‘lishi lozim. Professional boshqaruv vazifalarini samarali hal etishni ta’minlashda maktabgacha ta’lim tashkiloti boshqaruv funksiyalarini malakali bajarishga tayyorlik, boshqaruv malakasini shakllantirishning ko‘rsatkichi bo‘lgan amaliy muammolarni hal qilish tajribasi, shu bilan birga rahbarlar maktabgacha ta’lim tashkilotlarini boshqarish uchun haqiqiy amaliy boshqaruv faoliyatiga tayyorgarligi hisobga olinadi. Ammo, ushbu faoliyatni simulyatsiya shakllaridan foydalanish orqali o‘quv jarayoni individual o‘quv mashg‘ulotlarining bir qismi sifatida maxsus modellashtirish mumkin: boshqaruv amaliyoti, o‘ziga xos o‘yin ko‘rinishdagi simulyatsion amaliy boshqaruv va boshqalar.

Ushbu ilmiy pozitsiyalar rahbar boshqaruv kompetensiyasini rivojlantirish jarayonini tashkil etish, maktabgacha ta’lim tashkiloti rahbarining boshqaruv faoliyatini amalga oshirish maqsadlari, vazifalari, usullarini kelajakdagi kasbiy faoliyatida amalga oshirishni nazarda tutadi. Shu bilan birga, amaliy yo‘naltirilgan faoliyatda rahbar tomonidan kasbiy bilimlarni o‘rganish, ta’lim jarayoni sifatini oshirish, boshqaruv faoliyatini ijtimoiy modellashtirish tushuniladi. Natija amaliy yo‘naltirilgan faoliyat shaxsiy tajriba bo‘lishi, o‘z navbatida boshqaruv muammolarini hal qilishda rahbarning kasbiy kompetentligining rivojlanganligi asos bo‘ladi. Eng muhimi ta’lim jarayoni faoliyatini rag‘batlantiradigan munosabatlar, qo‘llab-quvvatlashlar rahbarlar boshqaruv faoliyati aspektida shaxsiy tenglikni qo‘llab quvvatlaydi. Rahbar boshqaruv kompetentligini shakllantirish jarayonida rahbarlar faoliyatini amaliy jihatdan yo‘naltirish, ta’lim metodlari (assisment, keys stadi) o‘yin simulyatsiyasi (simulyatsiya, biznes, rolli o‘yin)dan foydalangan holda tajribalar o‘tkazishni amalga oshirish muhim ahamiyatga ega sanaladi.

Maqsadimiz tinglovchilarni umumkasbiy tayyorgarligini oshirish asosida (boshqaruv psixologiyasi fani misolida) boshqaruvning ijtimoiy, psixologik, rahbarlikni o‘ziga xos jihatlarini, tashabbuskorlik va liderlik sifatlarini egallash bo‘yicha chuqur bilim berish, shuningdek, mantiqiy fikrlash, samarali boshqaruv qarorlarini qabul qilish malaka va ko‘nikmalarni hamda boshqaruv qadriyatlarini shakllantirishdan iboratdir.

1940 yillarda E. Bern[32] tomonidan liderlikning 79 sifati aniqlangan. Bu ro‘yxatda tashabbuskorlik, muloqotga kirisha olish, yumor hissi, o‘ziga ishonch, tez va aniq qarorlar

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

qabul qilish kabi xislatlar bor edi. Lekin bu nazariyaning xatoligi shundaki, u yuqoridagi sifatlar qanday qilib namoyon bo‘ladi-yu, qanday shakllanishini tushuntirib bera olmadi. Bundan liderlik modelini yaratish oson emasligi to‘g‘risidagi xulosaga kelishimiz mumkin.

Rahbar shaxsining turli ta’riflari mavjud, lekin bu tushunchani to‘laroq aks ettiradigan bo‘lsak, shaxs tushunchasini quyidagisi o‘rinli:

“Shaxs bu – o‘zining bilimi, hissiyoti va munosabatlari orqali tashqi olamni o‘zgartira oluvchi subyekt, insondir”.

E’tibor berilsa, ushbu ta’rifda shaxsga xos uch jihat sanab o‘tiladi: bilish; hissiyot; munosabat.

Shu uch guruhga kiruvchi xislatlar yagona maqsadga, ya’ni tashqi olamni insonning o‘z ehtiyojiga binoan o‘zgartirishga qaratilgan. Inson xulqini tushunish va uni boshqarish uchun shaxs tabiati haqida ma’lum bir ma’lumotga ega bo‘lish kerak. Tashkilotda shaxs o‘zgalar bilan munosabatga kirishar ekan, demak, u turli ijtimoiy guruhlar faoliyatida qatnashadi. Shu munosabat bilan shaxs a’zo bo‘lgan guruh va jamoalarga xos psixologik qonunlarni ham tahlil etish zarurati tug‘iladi. Biz aynan rahbar shaxsi, uning muvaffaqiyatli boshqaruv faoliyati uchun xos va zarur xislatlar haqida to‘xtalib o‘tamiz.

Boshqaruv jarayonini psixologik tahlil etish masalasi, avvalambor, rahbarning faoliyatini takomillashtirishni o‘z oldiga maqsad qilib qo‘yadi.

Mazkur maqsadni amalga oshirish uchun rahbarga qo‘yiladigan talablar, ularni bajarishga moyillik va boshqaruv faoliyatini to‘laqonli amalga oshirishga to‘sqinlik qiluvchi shaxs xususiyatlarini o‘rganish zarurati tug‘iladi.

Rahbar shaxsi tushunchasini tahlil etadigan bo‘lsak, unga xos xususiyatlarni uch guruhga bo‘lib o‘rganamiz:

1. Biografik tavsif
2. Qobiliyat
3. Shaxsiy sifat va fazilatlar.

Rahbar shaxsining biografik jihatlariga uning yoshi, jinsi, ijtimoiy-iqtisodiy mavqei va ma’lumoti kiradi.

Boshqaruv faoliyatini muvaffaqiyatli amalga oshirishning rahbar yoshiga bog‘liqligi rivojlangan mamlakatlar tadqiqotlariga asoslanadi. Aniqlanishicha, Yaponiya qayta ishlab chiqarish yirik kompaniyalari rahbarlarining o‘rtacha yoshi 63,5 bo‘lsa, shu toifa amerikalik rahbarlarning yoshi 59da ekan. Yaponiya yirik kompaniya rahbarlarini o‘rganishda uchraydigan va taajjublanarli jihatlardan biri, ularning yoshi ulug‘ligidir. Ba’zi bir tashkilotlarda (masalan, “Sony corporation”) kompaniyasi prezidentining yoshi 65 deb cheklangan bo‘lsa ham, lekin ko‘pgina avtomobil sohasidagi firma rahbarlarining yoshi 75 va undan yuqori ekanligi ajablanarli hol emas. Umuman olganda, Yaponiyada xodimning korxonaga bir umr yollanish tajribasi qo‘llaniladi. Ma’lum bo‘lishicha, yuqori bo‘g‘in rahbarlarining ko‘pchiligi o‘z tashkilotida ko‘p yillar ishlaydi. Bu sohada o‘tkazilgan tadqiqotlar shundan dalolat beradiki, katta yoshli rahbarlar, agar ularning sog‘ligi ko‘ngildagidek bo‘lsa, ushbu tashkilot uchun katta tajriba manbaidir.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Rahbarning yoshi haqida gapirar ekanmiz, nafaqat uning biologik jihatlari, balki, ijtimoiy jihatlari, hayotiy tajribasini ham nazarda tutish kerak. Ammo, ishlab chiqarishga zamonaviy texnologiyaning kirib kelishi ularni o‘zlashtirishda ma’lum mahoratni talab qiladi. Baxtga qarshi, hozirgacha kompyuterda ishlashni o‘rgana olmayotgan katta yoshli rahbarlarni uchratish qiyin emas. Shu jihatdan olganda, yosh rahbar ko‘pincha tashkilotga ilg‘or texnologiya va tezkorlik olib kiruvchi omil sifatida qabul qilinadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Бегимкулов У.Ш. Педагогик таълим жараёнларини ахборотлаштиришни ташкил этиш ва бошқариш назарияси ва амалиёти. Пед.фан.док. ... дисс.-Т.:2007.-305 б.
2. Белая К.Ю. Инновационная деятельность в ДОУ: Методическое пособие. М.: ТЦ Сфера, 2005. 64 с.
3. Берн Э. Лидер и группа. О структуре и динамике организаций и групп. – Екатеринбург: Изд-во «Литур», 2000. – 320 с.
4. М.Ҳамдамова Мактабгача таълим ташкилотида меҳнат қонунчилиги хужжатлари билан ишлаш Оъқув қоълланма, Тошкент “Ozkitobsavdo” 2020, ISBN 978-9943-6297-6-9, UO‘K: 373,2:37,9 (075), KBK: 74. 102 ya7, 204 bet
5. М.Ҳамдамова Сборник научних статей по итогам работи, Международного научного форума том 2, «Наука и инновации - современнийе консепсии». Дата рассилки сборника – 18 октября 2019 г, Москва 2019, 46-50 ст
6. М.Ҳамдамова Методическая работа в дошколних образовательних учреждений как фактор повишения качества образования«Проблеми та перспективи розвитку сучасно науки в краинах Эвропи та азии», XX межнародна науково-практична интернет- конференция- 31 жовтня 2019, зборник наукових пратс,переяслав-хмелнитский-2019, 67-70 ст

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Hamdamova Mahzuna Tursunovna,** Maktabgacha ta’lim fakulteti dekani pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD), dots, [**Хамдамова Махзуна Турсуновна,** декан факультета дошкольного образования доктор философии по педагогическим наукам (PhD), доцент], [**Mahzuna T. Hamdamova**, Dean of the Faculty of Preschool Education, Doctor of Philosophy in Pedagogical Sciences (PhD), Associate Professor]; manzil: O‘zbekiston, Toshkent shaxar Chilonzor tumani Bunyodkor ko'chasi 27- uy [адрес: Узбекистан, город Ташкент Чиланзарский район улица Бунедкор дом 27], [address: Uzbekistan, Tashkent city Chilanzar district Bunyodkor street 27]

Ilmiy-nazariyvametodikjurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

TALABALARDA SOG‘LOM DINIY DUNYOQARASHNI RIVOJLANTIRISH TIZIMINI TAKOMILLASHTIRISH

©N.A. Atakulova[1]✉

[1]Andijon davlat universiteti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: din va diniy dunyoqarash ijtimoiy, siyosiy, pedagogik, psixologik hodisa bo’lib, din va dunyoqarash masalasi ham psixologlar tomonidan bir qadar chuqur o‘rganilgan Insonning dinga bo‘lgan munosabati uning diniy dunyoqarashida o‘z ifodasini topadi. Dunyoqarash – dunyoga va insonning undagi o‘rniga, kishilarning o‘z atrofidagi voqelikka va o‘z-o‘ziga munosabatiga bo‘lgan qarashlar tizimi. Shuningdek bu qarashlarga asoslangan odamlarning e’tiqodlari, ideallari, bilish va faoliyat tamoyillari. Dunyoqarash kishining yoshi, hayotiy tajribasi, bilimi, mafkurasi bilan bog‘liq.

MAQSAD: Sharq alllomalari vositasida bo‘lajak o‘qituvchilarda sog‘lom diniy dunyoqarashni shakllantirishning nazariy asoslari, pedagogik shart-sharoitlari, mexanizmlarini aniqlash hamda talabalarda sog‘lom diniy dunyoqarashni shakllantirishga yo‘naltirilgan ilmiy-metodik tavsiyalar ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: qiyosiy tahlil, pedagogik-sotsiologik (kuzatish, suhbat, anketa, so‘rovnoma), pedagogik tajriba-sinov kabi tadqiqot va tahlil usullaridan foydalanilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: mutafakkir ajdodlarimiz pedagogik ta’limotlarining nazariy asoslarini sog‘lom diniy dunyoqarash: ezgu fikr, ezgu so‘z, ezgu amal modeli tashkil etganligi uchun ham, mazkur ta’limot insonni barkamollik sari yetaklashga xizmat qilmoqda. Mutafakkir ajdodlarimizning pedagogik ta’limoti jahon madaniyatida shakllangan va ta’lim-tarbiyada o‘zini oqlagan falsafiy-axloqiy konsepsiyalar, modellarni o‘zida mujassamlashtirgani uchun ham dunyo tamadduniga poydevor qo‘ygan birinchi hamda ikkinchi Renessansni barpo etgan mutafakkirlarinng yetishib chiqishiga xizmat qila olgan.

XULOSA: tahlillarimiz shuni ko‘rsatdiki, Sharq allomalari pedagogik ta’limotlarida insonning sog’lom diniy dunyoqarashinirivojlantirsh orqali uning aqliy kamolotini ta’minlash g‘oyasi ustuvor o‘rin egallagan.

Kalit so'zlar: din, ma'naviyat, ma'rifat, diniy dunyoqarash, jismoniy aqliy, ruhiy, mustahkamlik.

Iqtibosuchun:
AtakulovaN.A.Talabalardasog‘lomdiniydunyoqarashnirivojlantirishtiziminitakomillashtirish.// Inter education & global study. 2024. №6. B.48–54.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ СИСТЕМЫ ФОРМИРОВАНИЯ У УЧАЩИХСЯ ЗДОРОВОГО РЕЛИГИОЗНОГО МИРОВОЗЗРЕНИЯ

©Н.А. Атакулова[1]✉
[1]Андижанский государственный университет, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: религия и религиозное мировоззрение-это социальное, политическое, педагогическое, психологическое явление, и вопрос религии и мировоззрения также несколько глубоко изучен психологами отношение человека к религии находит свое выражение в его религиозном мировоззрении. Мировоззрение-система взглядов на мир и место человека в нем, на отношение людей к окружающей действительности и самому себе. Также на этих взглядах основаны убеждения, идеалы, принципы познания и деятельности людей. Мировоззрение связано с возрастом, жизненным опытом, знаниями, идеологией человека.

ЦЕЛЬ: выявление теоретических основ, педагогических условий, механизмов формирования у будущих учителей здорового религиозного мировоззрения при помощи восточных ученых и разработка научно-методических рекомендаций, направленных на формирование у учащихся здорового религиозного мировоззрения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: использованы такие методы исследования и анализа, как сравнительный анализ, педагогико-социологические (наблюдение, беседа, анкета, анкета), педагогический эксперимент-тестирование.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: поскольку теоретические основы педагогического учения наших предков-мыслителей сформированы здоровым религиозным мировоззрением: благородной мыслью, благородным словом, благородной практикой, это учение служит для руководства человека к совершенству. Педагогическое учение наших предков-мыслителей сформировалось в мировой культуре и благодаря воплощению философско-нравственных концепций, моделей, оправдавших себя в образовании и воспитании, сумело послужить воспитанию мыслителей, заложивших основы мирового питания как первого, так и второго Возрождения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: наш анализ показал, что в педагогических учениях восточных ученых приоритетным является идея обеспечения психического созревания человека путем развития здорового религиозного мировоззрения.

Ключевые слова: религия, духовность, просвещение, религиозное мировоззрение, физическое умственное, духовное, стойкость.

Для цитирования: Атакулова Н.А. Совершенствование системы формирования у учащихся здорового религиозного мировоззрения.// Inter education & global study.2024. №6. С. 48–54.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

IMPROVING THE SYSTEM OF FORMING A HEALTHY RELIGIOUS WORLDVIEW AMONG STUDENTS

©Nargizaxon A. Atakulova[1]✉
[1]Andijan State University, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: religion and religious worldview is a social, political, pedagogical, psychological phenomenon, and the issue of religion and worldview has also been somewhat deeply studied by psychologists. A person's attitude to religion finds expression in his religious worldview. Worldview is a system of views on the world and a person's place in it, on people's attitude to the surrounding reality and to oneself. Beliefs, ideals, principles of human cognition and activity are also based on these views. The worldview is related to age, life experience, knowledge, and ideology of a person.

AIM: to identify the theoretical foundations, pedagogical conditions, and mechanisms for the formation of a healthy religious worldview in future teachers with the help of Oriental scientists and to develop scientific and methodological recommendations aimed at forming a healthy religious worldview in students.

MATERIALS AND METHODS: such research and analysis methods as comparative analysis, pedagogical and sociological (observation, conversation, questionnaire, questionnaire), pedagogical experiment-testing were used.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS: since the theoretical foundations of the pedagogical teaching of our ancestral thinkers are formed by a healthy religious worldview: noble thought, noble word, noble practice, this teaching serves to guide a person to perfection. The pedagogical teaching of our ancestral thinkers was formed in world culture and, thanks to the embodiment of philosophical and moral concepts, models that justified themselves in education and upbringing, managed to serve the education of thinkers who laid the foundations of world nutrition for both the first and second Renaissance.

CONCLUSION: our analysis has shown that in the pedagogical teachings of Eastern scientists, the idea of ensuring mental maturation of a person through the development of a healthy religious worldview is a priority.

Key words: religion, spirituality, enlightenment, religious worldview, physical mental, spiritual, perseverance.

For citation: Nargizaxon A. Atakulova. (2024) ‘Improving the system of forming a healthy religious worldview among students’, Inter education & global study, (6), pp. 48–54. (In Uzbek).

Dunyoning aksariyat mamlakatlarida millatning ilg‘or vakillari tomonidan yaratilgan pedagogik ta’limotlarni o‘rganish, uni ta’lim-tarbiya jarayoniga tadbiq etish, uning shaxs ma’naviyatini boyitishdagi ahamiyatini nazariy jihatdan asoslash hamda ta’lim oluvchilarni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ma’naviy-axloqiy, intellektual rivojlantirishda ushbu merosdan tizimli tarzda foydalanish sohasida ko‘plab tadqiqot ishlari amalga oshirilmoqda. Shu bilan bir qatorda Sharq allomalari tomonidan yaratilgan pedagogik ta’limotlarning yoshlarda negbinlik, faol fuqarolik, daxldorlik kabi sifatlarni shakllantirishdagi ahamiyati pedagogik jihatdan asoslanmoqda. Talaba-yoshlarda sog‘lom diniy dunyoqarashni shakllantirish orqali ularda jamiyat a’zolariga nisbatan hayrihoxlik, tolerantlik hamda ijobiy nuqtai nazarni shakllantirish va shu asosda shaxslararo munosabatlarni barqarorlashtirish, ijtimoiy osoyishtalikni ta’minlashda Sharq allomalari tomonidan yaratilglan pedagogik vositalar, usullar, metodlar va texnologiyalardan tizimli tarzda foydalanish zaruriyati kuchaymoqda.

Respublikadagi Oliy ta’lim muassasalaridagi ta’lim jarayonlarida Sharq allomalarining pedagogik merosidan foydalanish, mazkur merosning shaxs sog‘lom diniy dunyoqarashini rivojlantirishdagi imkoniyatlari va pedagogik shart-sharoitldarini aniqlash, negbinlik falsafasi bilan aloqador jihatlarini nazariy jihatdan asoslash hamda allomalarning pedagogik merosidan tizimli tarzda foydalanish usullari, metodlari va texnologiyalarini ishlab chiqish taqozo qilinmoqda.

Din haqidagi aniq tasavvurlar diniy bilimlar va tushunchalarni puxta o‘zlashtirish negizida vujudga keladi. “Islom ensiklopediyasi”da din tushunchasi quyidagicha ta’riflangan: Din (arab. – mulk, hukm, hisob, jazo, tadbir, bo‘ysunish, itoat qilish, ibodat, parhez, yo‘l tutish, odat qilish, e’tiqod qilish va b.) – Xudo yoki xudolar, g‘ayritabiiy kuchlar borligiga ishonish. Arab tilida din so‘zi keng ma’noda ishlatiladi. Qur’onda din so‘zi turli ma’nolarda 100 dan ortiq marotaba ishlatilgan bo‘lib, o‘sha ma’nolarning hammasi ayni vaqtdagi din atamasida ham o‘z aksini topgan.[1]

Insonning dinga bo‘lgan munosabati uning diniy dunyoqarashida o‘z ifodasini topadi. Dunyoqarash – dunyoga va insonning undagi o‘rniga, kishilarning o‘z atrofidagi voqelikka va o‘z-o‘ziga munosabatiga bo‘lgan qarashlar tizimi. Shuningdek bu qarashlarga asoslangan odamlarning e’tiqodlari, ideallari, bilish va faoliyat tamoyillari. Dunyoqarash kishining yoshi, hayotiy tajribasi, bilimi, mafkurasi bilan bog‘liq. Dunyoqarashda jamiyatda shakllangan falsafiy, ilmiy, diniy, siyosiy, axlohqiy, huquqiy, estetik bilimlar, qarashlar o‘z aksini topadi. Shaxsning dunyoqarashi ijtimoiy munosabatlar bilan chambarchas bog‘langan.[2]

Diniy dunyoqarash shaxsning o‘zi va atrofdagilarning ichki olami, kechinmalari, e’tiqodlarining mazmun mohiyatini anglashga ko‘maklashadi. shunga ko‘ra diniy dunyoqarash did bilan bog‘liq xodisalar va voqealarning shaxs ongida aks etirishini anglatadi. Har bir shaxsning dinga bo‘lgan individual munosabati diniy dunyoqarashni asosini tashkil etadi.

Din va diniy dunyoqarash ijtimoiy, siyosiy, pedagogik, psixologik hodisa hisoblanadi. Din va dunyoqarash masalasi ham psixologlar tmonidan bir qadar chuqur

[1]Ислом. Энциклопедия: А-Ҳ / ШайхАбдулазизМансуртаҳриостида–Т.: Ўзбекистонмиллийэнциклопедияси, 2017. – Б 135.
[2]Фалсафа: энциклопедик луғат. –Т.: Ўзбекистонмиллийэнциклопедияси, 2010. – Б. 100.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

o‘rganilgan. Psixologlar dinning vujudga kelishini insonning o‘zi bilan bog‘lab, uning ichki borlig‘i va hissiy irodaviy jihatlari, kechinmalari bilan aloqador ruhiy hodisa sifatida talqin etadilar.

Din psixologiyasi Z.Freyd (1856-1939) tomonidan bir qadar chuqur o‘rganilgan. U din inson faoliyatining mahsuli ekanligini psixologik jihatdan asoslashga harakat qilgan. Freyd dinning insonlar tabiatga qaramligi tufayli vujudga kelganligini ta’kidlab, bunda bilishning irrotsional mexanizmlari yetakchi ahamiyat kasb etishini ko‘rsatgan. Uning ta’biricha inson ruhiyati ongsizlik, ong oldi va onglilik darajalarining o‘zaro aloqadorligi natijasida hosil bo‘ladi. O‘z navbatida ongsizlik darajasi inson psixikasida muhim ahamiyat kasb etadi. Psixikaning ushbu darajasida tabiiy instinktlar va asosiy mayillar ustuvor o‘rin egallaydi.Muallif ongsizlik bilan bog‘liq mayillar jamiyat hayoti uchun xavfliligini ko‘rsatgan. O‘z navbatida Islom dini insonni toqatlilikka undab ongsizlik tufayli vujudga keladigan mayillarni tiyishda o‘ziga xos mexanizm vazifasini o‘tagan.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, O‘zbekiston Respublikasida din davlatdan ajratilgan. Biroq ijtimoiy jamiyatda insonlar milliy qadriyatlar bilan bog‘liq bo‘lgan axloqiy me’yorlarga amal qilib kelmoqdalar. Bunday qonun-qoidalar va axloqiy me’yorlarni talaba-yoshlar ongiga singdirish orqali ularda sog‘lom diniy qarashni tark Ajdodlarimiz ongida sog‘lom diniy dunyoqarashini vujudga kelishi bevosita tasavvuf ta’limoti bilan bog‘liq. Tasavvufni pedagogik nuqtai nazarda tahlil va talqin qilish bir qadar murakkab hisoblanadi. Bu haqida taniqli tasavvufshunos N.Komilov quyidagi fikrlarni yozgan edi: “Tasavvuf, bir tomondan, din va shariat, ikkinchi tomondan, falsafa va hikmat ilmi bilan bog‘liq holda rivojlanib kelgan o‘ziga xos ta’limotdir” Chunki tasavvufda pedagogik ta’limotlar, g‘oyalar, yondashuvlarga ustuvor o‘rin ajratilgan.ib toptirish imkoniyatlarini kengaytirish mumkin

Tasavvuf ta’limotida ilgari surilgan sog‘lom diniy dunyoqarash Sharq xalqlari ma’naviyatini yuksaltirishga xizmat qilgan. Shuning uchun ham o‘zida sog‘lom diniy dunyoqarash asoslarini mujassamlashtirgan tasavvuf ta’limoti adabiyotshunoslar, jamiyatshunoslar, madaniyatshunoslar, psixologlar, faylasuflar bilan bir qatorda pedagoglarning ham e’tiborini o‘ziga jalb qilmoqda. Tasavvuf ta’limotida ifodalangan dunyoqarash Sharq xalqlarining madaniyati va ma’naviyat haqida talaba-yoshlarda to‘liq tasavvur qilish imkonini beradi. Sog‘lom diniy dunyoqarash tasavvuf ta’limoti namoyondalarining ilmiy hamda badiiy asarlarida keng targ‘ib qilingan.

Tasavvuf namoyondalarining asarlari yordamida ajdodlarimizga xos bo‘lgan turmush tarzi, ularning ma’anaviyati va madaniyatini o‘rganish va qadriyatlarni qabul qilish imkoniyati mavjud

Mutafakkir ajdodlarimiz sog‘lom diniy dunyoqarashga tayangan holda birinchi hamda ikkinchi Renessans davrida (IX-XV asrlar)shaxs ma’naviyatini rivojlantirish sohasida ulkan ishlarni amalga oshirganlar. Buning natijasida ma’naviy-axloqiy, falsafiy-pedagogik ta’limotlar rivojlangan. Sog‘lom diniy dunyoqarash namoyondalari o‘z faoliyatlarida diniy hamda dunyoviy bilimlarni uyg‘unlashtirishga muvaffaq bo‘lganlar. Shuning uchun ham ular tomonidan ilgari surilgan barcha g‘oyalar, pedagogik ta’limotlar

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

inson aql idroki va ma’naviyatini yuksaltirishga xizmat qilgan. Tasavvuf ta’limoti diniy, falsafiy, pedagogik ta’limotlarni o‘zida mujassamlashtirgan ta’limot sifatida bugungi kunda ham ta’lim tizimida talaba shaxsini har tomolama rivojlantirish imkoniyatiga ega. Tasavvuf ta’limoti namoyondalaridan bizga ulkan falsafiy pedagogik meros yetib kelgan. XII-XIV asrlarda yashab faoliyat ko‘rsatgan mutafakkirlar tomonidan yaratilgan falsafiy-pedagogik, axloqiy-estetik yondashuvlar shaxsni har tomonlama rivojlantirishga xizmat qiladi. Chunki unda insonparvarlik tarbiyasiga ustuvor o‘rin ajratilgan. Abu Rayxon Beruniy tasavvufni donishmandilk sifatida ta’riflaydi. U sog‘lom islomiy dunyoqarashda shakllangan mistik oqimning mazmun mohiyatiga taalluqli.

Sog‘lom diniy dunyoqarashning asosini komil inson g‘oyasi tashkil etadi. Komil inson deganda barcha dunyoviy hamda diniy bilimlarni o‘zlashtirgan, ma’naviy jihatdan yuksalgan, qalbi pok, siyrati bilan surati o‘zaro mutanosib, ezgulikka moyil inson tushuniladi. Mumtoz adabiyotda Alisher Navoiy o‘zining asarlarida o‘zi ham qalbi pok kishilar haqida quyidagi fikrlarni aytgan:

“Foniyvasheki, ham so‘zidur pok, ham o‘zi,
Xush davlat ul kishigaki, tushgay aning ko‘zi”[3]

Komil inson atamasida insoniyat orzu qilgan barcha ma’naviy xislatlar mujassamlashadi. Shoirlar uni muqaddas xilqat sifatida ta’riflaganlar. Jamiyatning osoyishtaligi yuksak ma’naviyatli insonlarga bog‘liqligini mutafakkir ajdodlarimiz o‘z asarlarida qayta-qayta e’tirof etganlar.

Ma’lumki birinchi, ikkinchi Renessans (XI–XIV-asrlar) davrida hozirgi O‘rta Osiyo hududida tasavvuf ta’limoti negizida bir qator tariqatlar vujudga kelgan Yassaviya, Kubraviya, Xojagon kabi tariqatlar shular jumlasidandir. Ushbu tariqatlarni birlashtirib turgan asosiy g‘oya komil insonni tarbiyalash g‘oyasidir. Komil insonni tarbiyalash g‘oyasini ilgari surgan mutafakkirlar sirasiga al-Hakim at-Termiziy, Imom al-Buxoriy, Abu Nasr Farobiyni, Beruniy, Kaykovus, Ahmad Yassaviy, Abu Homid G‘azzoliy, Zamaxshariy, Najmiddin Kubro, Abduxoliq G‘ijduvoniy, Jaloliddin Rumiy, Xo‘ja Axror Valiy, Abdurahmon Jomiy, Alisher Navoiy, Jaloliddin Davoniyning, Xusayin Voiz Koshifiy, Muhammad Zahiriddin Boburlarni ham ko‘rsatish mumkin. Mutafakkirlar ta’limoti vositasida talabalarning pozitiv dunuyoqarashini shakllantirishda muayyan texnologiyalarda foydalanish talab qilinadi. Bunda texnologiyalar talabalarning kasbiy ijodiy rivojlanishlariga yo‘naltirilganligi bilan alohida ahamiyatga ega. Bunday didaktik birliklar ajdodlarimizning pedagogik faoliyatida ustuvor o‘rin egallagan bo‘lib shaxs taraqqiyotini ta’minlashga yo‘naltirilganligi bilan xarakterlidir. Talabalarda sog’lom diniy dunyoqarashshakllantirish jarayonini samarali tashkil etishga xizmat qiladigan o‘quv materiallarini tanlashda tarixiy-madaniy merosga tayanish birinchi darajali ahamiyatga ega. Mutafakkir ajdodlarimiz ta’limotini o‘z ichiga olgan o‘quv materiallari tizimlashtirgan holda talabalarning ijtimoiy tajribasiga singdirishga alohida e’tibor qaratish orqali ularni faollashtirish nazarda tutiladi. Bunday o‘quv materiallari tarkibiga

[3]Навоий А. Мукаммал асарлар тўплами. Йигирма томлик Ўн бешинчи том. – Т.: Фан, 1999. – 224 б. 114-бет

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

mutafakkir ajdodlarmiz tomonidan yaratilgan didaktik asarlar, pandnomalar va badiiy adabiyot namunalarini kiritish mumkin.

Mutafakkir ajdodlarimiz tomonidan samarali qo‘llanilgan ijodiy faoliyat ko‘rsatish motivlarni rivojlantirishga xizmat qilgandagina texnologiyalar talabalarning poztiv dunyoqarashlarini boyitishda alohida ahamiyat kasb etadi. Ushbu texnologiyalar talabalarning ma’naviy intellektual jihatdan rivojlantirishga xizmat qiladi. O‘z imkoniyatlarini aniq baholash, dunyoqarashini muntazam yagngi bilimlar hisobiga boyitib borish bo‘lajak mutaxassisning shaxsiy-kasbiy rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega.

Talabalarda sog‘lom diniy dunyoqarashni shakllantirish maqsadida pedagoglar qulay didaktik vositalar, usullar va metodlarni izlab topishga harakat qilganlar. Bugungi kunda, ayniqsa, ijtimoiy barqarorlikni ta’minlash uchun talabalarda sog‘lom diniy dunyoqarashshakllantirish alohida dolzarblik kasb etmoqda. Buning uchun talabalarni hayotiy qarashlari, nuqtai nazarlari bilan ijtimoiy xulq-atvorlari o‘zaro muvofiq kelishiga erishish nihoyatda zarur hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Diniymutaassiblik: moxiyat, maksadlarvaoldiniolshpyullari / A. Xasanov, O. Yusupov, K, Shyermuhamedov. U. G'afurov, J. Karimov.- T.: «Movaraunnahr», 2013, - 160 b. 12-b.
2. Safarova R.G. Mutafakkir ajdodlarimiz merosi ta'lim oluvchilarni intellektual ma'naviy va madaniy jihatdan rivojlantirish manbai // Pedagogika.-T.: 2022 yil 5-son. - B. 14-18
3. Safarova R.G. O'quvchilardamadaniydunyoqarashnishakllantirishparametrlari// FarDU. ILMIY XABARLAR. 2021 yil 2-son. B.120-123.
4. Atakulova N.A. Talabalardadiniydunyoqarashnishakllantirishkasbiy
5. ijtimoiyyetuklikkaundashomilisifatida// Science and innovation. International Scientific journal volume 1 issue 8.
6. Atakulova N.A. Tools for enriching students’ religious outlook// Science and innovation//
7. International Scientific journal volume 2 issue 7 julu 2023. UIF-2022: 8.2 | issn: 2181-3337

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Atakulova Nargizaxon Alijonovna,** Andijon davlat universiteti 3-bosqich doktoranti; [**Атакулова Наргизахан Алижановна**, докторант 3-го этапа Андижанского государственного университета,]; [**Nargizaxon A. Atakulova**, PhD student of the 3rd stage of Andijan State University] manzil: O‘zbekiston, Andijon sh., Kamolot ko'chasi, 10-uy [адрес: Узбекистан, ул. Камолот, 10, г. Андижан], [address: Uzbekistan, 10, Kamolot st., Andijan city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

TALABALARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASHDA SHARQ ALLOMALARI MEROSIDAN FOYDALANISH YO‘LLARI

© M.M. Ishanova[1]✉

[1]Andijon davlat chet tillar instituti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: dunyo ilm-fani va madaniyati taraqqiyotida Sharq mutafakkirlari tomonidan yaratilgan ilmiy-pedagogik, madaniy-ma’naviy merosni o‘rganishga bo‘lgan qiziqish keng miqiyosda rivojlanib bormoqda. Sharq mutafakkirlarining barcha xalqlarga daxldor bo‘lgan pedagogik qarashlari mavjud bo‘lib, mazkur qarashlar umuminsoniyatning mulkiga aylangan.

MAQSAD: talabalarni oilaviy hayotga tayyorlashda Sharq allomalari merosidan foydalanish metodikasini takomillashtirish va amaliyotga tatbiq etishga oid tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida qo‘llanilgan nazariy qarashlar, tadqiqot usullari va yondashuvlar rasmiy manbalardan olinganligi, tarixiy-qiyosiy tahlil, analitik obzor, o‘rganish, tahlil qilish, umumlashtirish, kuzatish, dalillarni qiyoslash, sotsiometriya, pedagogik eksperiment tashkil etilganligi bilan izohlanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: talabalarni oilaviy hayotga tayyorlashda Sharq allomalari merosidan foydalanishning aksiologik, akmeologik yondashuvga asoslangan o‘z-o‘zini namoyon etish, ehtiyojmandlik, hissiy-emotsional aloqalarni o‘rnatish istagi, hamkorlik qilish, o‘zaro tenglik, bir-birini qo‘llab-quvvatlash, tarixiy tajribalardan foydalanish pedagogik fenomen ekanligi aniqlashtirilgan.

XULOSA: talabalarni oilaviy hayotga tayyorlash muhim ijtimoiy pedagogik zaruriyat hisoblanib, ta’lim-tarbiya jarayoni sifatini oshirish hamda natijadorlikni ta’minlash bilan birga ayrim hollarda yuzaga keladigan nizoli vaziyatlarni bartaraf etishda muhim ahamiyat kasb etadi. Shu bilan birga, talabalarning turmush tarzi, oilasi va ularning manfaatlarini qo‘llash bo‘yicha tashqi munosabatlariga umidvorlik bag‘ishlaydi.

Kalit so'zlar: talaba, oila, ta’lim-tarbiya, Sharq mutafakkirlari, qadriyatlar, aksiologiya, akmeologiya.

Iqtibos uchun: Ishanova M.M. Talabalarni oilaviy hayotga tayyorlashda sharq allomalari merosidan foydalanish yo‘llari. // Inter education & global study. 2024. №6. B.55-60.

СПОСОБЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ НАСЛЕДИЯ ВОСТОЧНЫХ УЧЕНЫХ В ПОДГОТОВКЕ СТУДЕНТОВ К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ

© М.М. Ишанова[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

[1]Андижанский государственный институт иностранных языков, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в развитии мировой науки и культуры в широком масштабе развивается интерес к изучению научно-педагогического, культурно-духовного наследия, созданного мыслителями востока. Существуют педагогические взгляды восточных мыслителей, затрагивающие все народы, и эти взгляды стали достоянием всего человечества.

ЦЕЛЬ: состоит в разработке рекомендаций по совершенствованию и внедрению в практику методики использования наследия восточных ученых в подготовке студентов к семейной жизни.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: теоретические взгляды, методы исследования и подходы, применяемые в процессе исследования, объясняются тем, что они заимствованы из официальных источников, организованы историко-сравнительный анализ, аналитический обзор, исследование, анализ, обобщение, наблюдение, сопоставление фактов, социометрия, педагогический эксперимент.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: установлено, что использование наследия восточных ученых в подготовке учащихся к семейной жизни-это педагогическое явление, основанное на аксиологическом, акмеологическом подходе к самовыражению, потребности, стремлению к установлению эмоционально-эмоциональных связей, сотрудничеству, взаимному равноправию, поддержке друг друга, использованию исторического опыта.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: подготовка учащихся к семейной жизни является важной социально-педагогической необходимостью и наряду с повышением качества и результативности учебно-воспитательного процесса приобретает важное значение в преодолении возникающих в отдельных случаях конфликтных ситуаций. В то же время это дает надежду на внешнее отношение студентов к образу жизни, семье и применению своих интересов.

Ключевые слова: студент, семья, образование, восточные мыслители, ценности, аксиология, акмеология.

Для цитирования: Ишанова М.М. Способы использования наследия восточных ученых в подготовке студентов к семейной жизни. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 55-60.

WAYS TO USE THE HERITAGE OF ORIENTAL SCHOLARS IN PREPARING STUDENTS FOR FAMILY LIFE

© Muxayyoxon M. Ishanova[1]✉
[1]Andijan State Institute of Foreign Languages, Andijan, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

INTRODUCTION: in the development of world science and culture, interest in the study of scientific, pedagogical, cultural and spiritual heritage created by thinkers of the East is developing on a large scale. There are pedagogical views of Eastern thinkers that affect all peoples, and these views have become the property of all mankind.

AIM: to develop recommendations for improving and putting into practice the methodology of using the heritage of Oriental scientists in preparing students for family life.

MATERIALS AND METHODS: theoretical views, research methods and approaches used in the research process are explained by the fact that they are borrowed from official sources, historical and comparative analysis, analytical review, research, analysis, generalization, observation, comparison of facts, sociometry, pedagogical experiment are organized.

DISCUSSION AND RESULTS: it has been established that the use of the heritage of Oriental scientists in preparing students for family life is a pedagogical phenomenon based on an axiological, acmeological approach to self-expression, need, desire to establish emotional and emotional connections, cooperation, mutual equality, support for each other, and the use of historical experience.

CONCLUSION: preparing students for family life is an important socio-pedagogical necessity and, along with improving the quality and effectiveness of the educational process, it becomes important in overcoming conflict situations that arise in some cases. At the same time, it gives hope for the external attitude of students towards lifestyle, family and the application of their interests.

Key words: student, family, education, Eastern thinkers, values, axiology, acmeology.:

For citation: Muxayyoxon M. Ishanova. (2024) 'Ways to use the heritage of oriental scholars in preparing students for family life, Inter education & global study, (6), pp. 55-60. (In Uzbek).

Mamlakatimizda oliy ta'lim sifatini oshirish, uning mazmunini konseptual yondashuvlar bilan boyitish, tarixiy-madaniy modellar va konsepsiyalarni o'quv jarayoniga tadbiq etish orqali talabalar ma'naviyatini yuksaltirish, ularni shaxslararo ijtimoiy-madaniy munosabatlarga tayyorlash har qashongidan dolzarblik kasb etmoqda.

Jamiyatda demokratik ijtimoiy davlat siyosatini yuritishni ta'minlashda sifatli ta'limi uchun muhim bo'lgan masalalardan biri talabalarni oilaviy hayotga tayyorlash muammosini hal qilishda asosiy omillardan biri hisoblanishini e'tiborga oladigan bo'lsak, yoshlarda oilaviy hayotga tayyorlik ko'nikmalarini tarkib toptirishda Sharq mutafakkirlari merosidan samarali foydalanish asosiy tamoyillardan biri sifatida muhim ahamiyatga ega. Zero, ushbu faoliyatni bevosita oliy ta'lim jarayonida samarali tashkil etish iqtidorli va faol yoshlarni tarbiyalash uchun asos bo'lib xizmat qiladi.

Markaziy Osiyo mutafakkirlarining ta'lim-tarbiya jarayonidagi shaxslararo munosabatlar haqidagi qarashlarini o'rganish va tahlil qilishda: ularning ilmiy-ma'naviy me'rosi, xalq og'zaki ijodi, muqaddas kitoblar, pandnoma va asarlariga asoslanamiz.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Markaziy Osiyo mutafakkirlarining ta'lim-tarbiya jarayonidagi shaxslararo munosabatlar haqidagi qarashlarini o'rganish o'qituvchilarning faqatgina pedagogik madaniyatini oshiribgina qolmay, balki, shu bilan birga, ularning pedagogik mahoratlarini akmeologik darajaga olib chiqishga yordam beradi. Shuningdek, o'tmishning ta'lim-tarbiya sohasidagi eng yaxshi tajribalarini, ularning sharqona ta'lim-tarbiya va odob-axloq haqidagi qarashlarini o'rganadi, bu esa, ularni ijtimoiy hayotga moslashgan holda samarali kasbiy faoliyat yuritishlarida yordam beradi va bevosita amaliy faoliyatga tayyorlaydi. Ayniqsa, ta'lim jarayonida sharq mutafakkirlari va xorij tajribasining integratsiyalashuvi shaxslararo munosabatga samarali ta'sir ko'rsatadi.

Sharq mutafakkirlaridan Abu Nasr Forobiy, Abu Ali ibn Sino, Abu Rayhon Beruniy, Alisher Navoiy singari allomalar asarlarida farzand tarbiyasi, oilaviy qadriyatlar, ota-onaning hurmati, ularga munosabat, oiladagi shaxslararo munosabatlarning jamiyat taraqqqiyotidagi ahamiyatiga doir qimmatli ma'lumotlar keltirilgan.

Jumladan, Mahmud az-Zamahshariyning axloqiy qarashlari va axloqqa doir fikrlari uning "Atvoq uz-zahab fi-l-mavoiz va-l- xutab" ("Va'z va xutbalarda oltin shodalar")asarida turli xil hikoyalar va ramzlar shaklida ifoda etiladi. Mahmud az-Zamahshariy o'zining axloqiy qarashlarida o'z zamonasining turli tabaqa kishilari va kasb-hunar egalarining jamiyatda tutgan mavqei va axloq-odobi to'g'risida fikr yuritar ekan, mutafakkir shaxsning qandayligidan, kimligidan (xoh shoh bo'lsin, xoh gado) qat'iy nazar, avvalo u xushxulq va odamiylik ziynatiga ega bo'lmog'i kerakligi to'g'risida gapiradi va "Go'zal sifat va xushxulqlik siyratlari bezamagan kishini hech qanday chiroyli kiyimlar ko'rkam qilolmas, gunoh va xatolardan saqlanmagan kimsaning qalbi sira aybdan forig' bo'lmas" - deydi. Mutafakkir botiniy (qalb) go'zallik - asosiy,belgilovchi, ilohiy narsadir, zohiriy (tashqi, yuzaki) go'zallik esa ikkinchi darajali hosila narsadir, deya ta'kidlaydi.[1]

Talabalarni oilaviy hayotga tayyorlash, ularda ijtimoiy kompetentlik, oilada muloqotga kirishish ko'nikmalarini rivojlantirish masalalari Sh.Abdullayeva, A.R.Adizov, U.Aleuovlar tomonidan amalga oshirilgan bo'lib, mazkur tadqiqotlarda Sharq mutafakkirlarining oilaviy hayotga tayyorlashga oid pedagogik merosi turli kontekstda tahlil qilingan.

Ta'lim-tarbiya jarayonida talabalarni oilaviy hayotga tayyorlashda Sharq allomalarining asarlaridan foydalanishning ilmiy ahamiyatini I.N.Andreyeva, Z.I.Vasileva, V.G.Trosyanlar ochib berishga oid tadqiqotlar o'tkazganlar.

Xorijiy olimlar K.A.Dridger, I.G.Pestalotssi yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda Sharq allomalarining pedagogik ta'limotlaridan ta'lim jarayonida foydalanishga oid tadqiqotlarni amalga oshirganlar.

Adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadaki, bugungi globollashuv va ma'naviy tahdidlar oshayotgan davrda talabalarni oilaviy hayotga tayyorlashda Sharq allomalari merosidan foydalanish metodikasini takomillashtirish muammosiga o'zgacha zarurat majud.

[1] Laziz To'rayev. Alloma Mahmud Zamaxshariy axloqiy qarashlarining o'ziga xos jihatlari" Sharq Mash'ali jurnal T.:2020 y.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Sharq allomalari merosidan foydalanish orqali talabalarni oilaviy hayotga tayyorlash metodikasini takomillashtirish: talabalarning ijtimoiy ehtiyojni qondirish, tarixiy-madaniy merosni saqlash va o‘zlashtirish, ilmiy-amaliy asoslarni mustahkamlash, kompetentli kadrlar tayyorlashni yangi sifat bosqichiga ko‘tarish, allomalar merosini zamon talablaridan kelib chiqqan holda o‘quv jarayoniga joriy etish, talabalarni oilaviy-ma’naviy qadriyatlar bilan qurollantirish, ularda oilaviy hayot kompetensiyalarini rivojlantirish dolzarbligini o‘zida namoyon etadi.

Shuni ta’kidlash joizki, insoniyat faoliyatining barcha jabhalarida oilaviy hayotga tayyorlik ko‘nikmalining tarkib topganligi ijtimoiy hamjihatlikni, individual o‘sishni rag‘batlantirish va jamiyat rivojini ta’minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ajdodlarimizning asarlarini o‘rganar ekanmiz, ularning pedagogik ta’limotlarida ta’lim-tarbiya jarayoniga qo‘yilgan talab va tamoyillar bugungi kunda ham ta’lim sifatini oshirish uchun dasturul amal bo‘lib xizmat qilishining guvohi bo‘lamiz. Masalan, Abu Nasr Forobiy: O‘qitish – shaxsning ijtimoiy muammolarni hal qilishda, uni har tomonlama rivojlantirish va takomillashtirish undagi axloqiy me’yorlarni, ijobiy va olijanob xususiyatlar va fazilatlarni tarbiyalashga, uning intellektual rivojlanishini belgilaydigan ma’naviy ehtiyojlarini ta’minlashini, o‘qituvchida fenomenal xotira, mantiq, o‘tkir kuzatuvchanlik, bilimga muhabbat, yorqin nutq, adolat kabi xususiyatlar bo‘lishini ta’kidlaydi; Abu Ali ibn Sino: Shaxsning individual imkoniyatlardan foydalanish, uning mukammallikka intilishi, hayotiy tamoyillarga: nafaqat o‘zingiz uchun, balki boshqalar uchun ham yashash; o‘z ishingizga ijodiy yondashish; yuqori axloqiy fazilatlarga ega bo‘lish zarurligini, o‘qituvchi esaga qo‘yiladigan talablar: bolaning tabiatini, uning ruhini, individualligini bilish, uni inson sifatida ko‘rish, imkoniyatlariga ishonish va ularni ochib berish; o‘quvchi bilan munosabatlardagi mo‘tadillik, noziklik va o‘tkirlik; gumanizm va to‘laqonli shaxsni tarbiyalashga bo‘lgan ishonch bo‘lib, tarbiyaning asosiy predmeti – axloqlilik hisoblanadi. Ta’lim va tarbiyada suhbat, nasihat, misol, tahlil, sintez, umumlashtirish kabi metodlar va usullardan foydalanish maqsadga muvofiq ekanligini ta’kidlaydi; Sa’diy Sheroziy: Shaxslararo munosabatlarning tarbiya jarayonidagi muhim ahamiyatini e’tirof etib, bilimlarni shakllantirishda shaxsning faol ishtiroki; qobiliyatlarni rivojlantirish uchun zarur shart-sharoitlar sifatida tabiiy moyilliklarni hisobga olish; bilimlarning tizimliligi va mavjudligi, ularni amalda qo‘llash, bilimlarni hayot bilan bog‘lash; aqliy qobiliyatlarni rivojlantirish; mehnat tarbiyasining yetakchi roli kabi tamoyillarga asoslangan.

Mazkur fikrlarga asoslanib, Sharq allomalari merosi asosida talabalarni oilaviy hayotga tayyorlash strategiyasi, yurtimizda oliy ta’lim muassasalari ta’lim sifatini yuqori bosqichga ko‘tarish, innovatsion rivojlantirishga qaratilgan islohotlarni amalga oshirishda Sharq mutafakkirlarining boy merosidan foydalanish asosiy tamoyillardan biri deb belgilangan.

Sharq allomalari merosidan foydalanish orqali talabalarni oilaviy hayotga tayyorlashning maqsadi: talabalarda oilaviy-ma’naviy qadriyatlarni shakllantirish; ularni

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

nikoh, oila va farzand tarbiyasi bo‘yicha bilim va ko‘nikmalar bilan qurollantirish; oilaviy hayotga tayyorlash, axloqiy-ma’naviy kamolotga erishishga yordam berishdan iborat.

Sharq allomalari merosidan foydalanib talabalarni oilaviy hayotga tayyorlash bu – milliy qadriyatlarga asoslangan insonning shaxsiy va akademik kamolotini ta’minlashda nostandart ta’lim yondashuvlarining mazmunini belgilovchi tamoyillar, qonuniyatlar, o‘qitish usullari va mezonlarini o‘zida mujassamlashtirgan ta’lim-tarbiya berish boshqaruvini bosqichma-bosqich to‘g‘ri va istiqbolli rejalashtirish san’atidir[2].

Talaba-yoshlarning ma’naviy-axloqiy tarbiyasini ta’minlashda ajdodlarimiz o‘gitlari, pand-nasihatlaridan foydalanish alohida pedagogik qiymatga ega. Talaba-yoshlar ajdodlarimizning ta’lim-tarbiyaga oid qadriyatlaridan bahra olishlari lozim. Qadimda Sharq mutafakkirlari tomonidan ilgari surilgan qarashlar hamda g‘oyalar bugungi kunda ham muhim ta’lim-tarbiyaviy manba sifatida ularning ongi va qalbiga ma’naviy ozuqa berib kelmoqda.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Alibek Rustamov. Mahmud Zamaxshariy Toshkent 1971y 32b
2. Mahkam Mahmud, Nazarbek Rahim Oltin shodalar Toshkent 2010 y 86b
3. Olim Jo‘rayev, Abduhalim Muhiddinov Mahmud Zamaxshariy Toshkent 2014y. 32b
4. Ishanova M.M. Talaba-yoshlarning ijtimoiy oilaviy hayotga tayyorlashning pedagogik va psixologik xususiyatlari // Science and innovation international scientific journal volume 1 issue 8 uif-2022: 8.2 | issn: 2181-3337
5. Ishanova M.M. Diyorimiz allomalarining ta’lim va tarbiya borasidagi qarashlari // International Journal of Intellectual and Cultural Heritage Volume: 2 Issue: 01 | 2022 ISSN: P – 2181-2306, E – 2181-2314http://ihm.iscience.uz/index.php/ijich
6. Ishanova M.M. Mechanisms of using islamic values in the development of students’ spiritual culture // Science and innovation international scientific journal volume 2 issue 7 july 2023. UIF -2022: 8.2 | issn: 2181-3337 Scientists.uz
7. Ishanova M.M. Islom dini manbalari-yoshlar ta’lim-tarbiyasi uchun muhim tarbiya vositasidir // Uzluksiz ta’lim. Ilmiy-uslubiy jurnal. 2023yil, №4

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉Ishanova Muxayyoxon Muxtarovna, Andijon davlat chet tillari instituti Ijtimoiy-gumanitar fanlar, pedagogika va psixologiya kafedrasi katta o‘qituvchisi. manzil: O‘zbekiston, Andijon sh., Ergash Ashurov ko'chasi, 8-uy [адрес: Узбекистан ул. Эргаш Ашуров, 8, город. Андижан], [address: Uzbekistan, 8, Ergash Ashurov st., Andijan city]

[2] Mualliflik yondashuvi.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

ONA TILI TA'LIMIDA MATN USTIDA ISHLASHNING DIDAKTIK TAMOYILLARI

© D.Q.Rahimboyeva[1]✉
[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada ona tili ta'limida matn ustida ishlashning nazariy va metodologik asoslari hamda matn ustida ishlash jarayonida didaktik tamoyillarning ahamiyati, ular asosida ishlab chiqilgan ilmiy xulosalar borasida tavsiyalar berilgan.

MAQSAD: ona tili ta'limida matn ustida ishlashning didaktik tamoyillari bo'yicha ilmiy asoslangan amaliy tavsiyalar berish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, anketa, kuzatish, metodlaridan, shuningdek, Abu Nasr Forobiyning to'g'ri so'zlash, to'g'ri mantiqiy xulosalar chiqarish, mazmundor va go'zal nutq tuzishda leksikologiya, grammatika va mantiqning ahamiyati haqidagi g'oyalardan, metodist olim G'.Hamroyevning darsiklar tuzilishi haqidagi fikrlaridan, T.Ziyodovaning umumta'lim maktablarida ona tili darslarida o'quvchilarda mustaqil matn yaratish ko'nikmalarini shakllantirishga bag'ishlangan tadqiqot ishidan, M.Rixsiyevaning matn tuzishga o'rgatishga bag'ishlangan tadqiqot ishidan hamda D.Toshxo'jayeva, H.Ne'matov, A.G'ulomovlar tomonidan ilgari surilgan g'oyalar va tadqiqot ishlaridan foydalanildi.

MUHOKAMAVA NATIJALAR: matn yaratish matn ustida ishlash jarayoni bilan uyg'unlikda olib borilishi zarur. Har bir yaratilgan matnning takomiliga yetishi matn ustida olib boriladigan grammatik va tahririy ishlarga bog'liq bo'lib, bu leksik (so'z tanlash, so'zlarning o'zaro aloqador uyadoshlari, sinonimlari va uslubiy bo'yoqdor variantlarini topish, turg'un so'z birikmalari va iboralardan o'rinli foydalanish), grammatik (so'z va gaplarni, matn qismlarini bog'lovchi vositalarni to'g'ri qo'llash, sintaktik sinonimik vositalardan o'rinli foydalanish), matnda qo'llangan tinish belgilarini to'g'ri qo'llash matnning mazmuniy va grammatik mukammaligini ta'minlaydi.

XULOSA: matn yaratishga yo'naltiruvchi lingvopsixologik o'quv topshiriqlari tizimini ona tili ta'limiga keng joriy etish o'quvchining so'z boyligini oshirish, egallagan bilimlarini qiyoslash, analiz va sintez qilish asosida mustaqil ijodiy fikrlash, o'z fikrini ifodalash jarayonida so'zlarni tanlab ishlatish kabi ehtiyojlarni yuzaga keltirishga yordam beradi. Shunga yo'naltirilgan ko'nikma va malakalarni uzluksiz shakllantirib va rivojlantirib borish esa o'quvchi nutqiy mahoratining oshib borishiga va ijodiy tafakkur ko'lamining kengayishiga, asta-sekin matn yaratish ko'nikmalarining avtomatlashuviga xizmat qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Kalit so‘zlar: matn, til tuzilmasi, monologik nutq, leksik, grammatik, sintaktik, sinonimik.

Iqtibos uchun: Rahimboyeva D.Q. Ona tili ta’limida matn ustida ishlashning didaktik tamoyillari. // Inter education & global study. 2024. №6. B. 61–74.

РАБОТА НАД ТЕКСТОМ В РОДНОМ ЯЗЫКЕ ОБРАЗОВАНИЯ ДИДАКТИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ

© Д.К. Рахимбоева[1]✉
[1]Бухарский государственный унивеситет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье даны рекомендации относительно теоретико-методических основ работы над текстом в родном обучении, значения дидактических принципов в процессе работы над текстом, а также сформулированные на их основе научные выводы.

ЦЕЛЬ: дать научно обоснованные практические рекомендации по дидактическим принципам работы над текстом при обучении на родном языке.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: интервью, анкетирование, наблюдение, методы в процессе исследования, а также значение лексикологии, грамматики и логики в правильной речи Абу Насра Фараби, составлении правильных логических выводов, составлении осмысленной и красивой речи из идей Абу Насра Фараби. Ученый-методист Г. Хамроев о структуре учебников, из научно-исследовательской работы Т. Зиёдовой, посвященной формированию навыков самостоятельного создания текста у учащихся на уроках родного языка в общеобразовательных школах, из учения М. Рихсиевой по составлению текста, посвященное Использовались научно-исследовательские работы, а также идеи и исследования, выдвинутые Д. Тошходжаевой, Х. Нематовым, А. Гуломовым.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: создание текста должно осуществляться в гармонии с процессом работы над текстом. Совершенство каждого созданного текста зависит от грамматической и редакторской работы, проводимой над текстом: лексической (подбор слов, нахождение взаимосвязанных вложенных слов, синонимов и стилистических вариантов слов, устойчивое уместное употребление словосочетаний и выражений), грамматической (правильное употребление слов и предложений, средства связи частей текста, уместное использование синтаксических синонимических средств), используемые в тексте знаки препинания, правильное применение обеспечивает содержательное и грамматическое совершенство текста.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: широкое внедрение в обучение на родном языке системы лингвопсихологических учебных задач, направленных на создание текста, увеличивает словарный запас обучающегося, дает возможность самостоятельного творческого мышления, основанного на сравнении, анализе и синтезе полученных

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

знаний, а также в процессе выражения свое мнение помогает формировать такие потребности, как избирательное использование вещей. Постоянное формирование и развитие направленных на это навыков и квалификации будет служить повышению речевых навыков студента и расширению сферы творческого мышления, постепенно автоматизируя навыки создания текста.

Ключевые слова: текст, языковая структура, монологическая речь, лексическая, грамматическая, синтаксическая, синонимия.

Для цитирования: Рахимбоева Д.К. Работа над текстом в родном языке образования дидактические принципы. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 61–74.

WORK ON THE TEXT IN MOTHER TONGUE EDUCATION DIDACTIC PRINCIPLES

© Dilnoza K. Rakhimboyeva[1]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

INTRODUCTION: the article provides recommendations regarding the theoretical and methodological foundations of working on the text in mother tongue education, the importance of didactic principles in the process of working on the text, and the scientific conclusions developed on their basis.

AIM: to provide scientifically based practical recommendations on the didactic principles of working on the text in mother tongue education.

MATERIALS AND METHODS: interview, questionnaire, observation, methods in the research process, as well as the importance of lexicology, grammar and logic in Abu Nasr Farabi's correct speaking, making correct logical conclusions, making a meaningful and beautiful speech from the ideas of the Methodist scientist G. Hamroyev about the structure of textbooks, from the research work of T. Ziyodova dedicated to the formation of independent text creation skills in students in the mother tongue classes in secondary schools, from M. Rikhsiyeva's teaching to compose a text the dedicated research work and the ideas and research works put forward by D. Toshkhojayeva, H. Nematov, A. Gulomov were used.

DISCUSSION AND RESULTS: text creation must be carried out in harmony with the process of working on the text. The perfection of each created text depends on the grammatical and editorial work carried out on the text, which is lexical (choosing words, finding interrelated nested words, synonyms and stylistic variants of words, stable appropriate use of phrases and expressions), grammar (correct use of words and sentences, connecting means of text parts, appropriate use of syntactic synonymous means), punctuation marks used in the text correct application ensures the content and grammatical perfection of the text.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

CONCLUSION: the widespread introduction of the system of linguistic and psychological educational tasks aimed at creating a text into mother tongue education increases the student's vocabulary, enables independent creative thinking based on the comparison, analysis and synthesis of acquired knowledge, and in the process of expressing one's opinion. helps to create needs such as selective use of things. The continuous formation and development of the skills and qualifications aimed at this will serve to increase the student's speaking skills and expand the scope of creative thinking, gradually automatizing the skills of text creation.

Key words: text, language structure, monologic speech, lexical, grammatical, syntactic, synonymy

For citation: Dilnoza K. Rakhimboyeva. (2024) 'Work on the text in mother tongue education didactic principles', Inter education & global study, (6), pp. 61–74. (In Uzbek).

Insonning muayyan zamon va makondagi ijtimoiy-ma'naviy faoliyatining asosiy vositasi muomala-muloqot bo'lsa, insoniyat erishgan yutuqlar, madaniy-ma'naviy meroslarni keyingi avlodlarga yaxlit holda yetkazishning asosiy vositasi matndir. Ijodiy tafakkur mahsulini yozma ifodalash, ya'ni matn yaratish uchun matn ustida ishlash malakasini egallash, matn turlarini bilish, matnning tarkibiy qismlarini farqlash va ularni o'zaro bog'lovchi grammatik vositalarni qo'llay olish ko'nikma-malakalarini egallashni taqozo etadi. Buning uchun ona tili darslarida o'quvchilarni matn turlari va uning ifoda vositalari bilan tanishtirish, matnning tuzilmaviy-tarkibiy qismlari haqida nazariy ma'lumotlar berish, matn mazmunini to'ldirish, kengaytirish, matnni qayta ishlash, matnning shakli, uslubini o'zgartirish, matnda mavjud mantiqiy va uslubiy nuqsonlarni aniqlash yo'nalishlarida ish olib borish, ya'ni o'quvchilarni nafaqat matn yaratishga, balki matnni tahlil qilish va tahrir qilishga o'rgatish ham kerak bo'ladi.

Til tuzilmasiga oid jihatlarni, til sathlari birliklarini nutqdan ayri holda tahlil qilmay, aynan nutq tarkibida tahlil qilish, til bo'limlarini o'rganishni matn tahlili va matn yaratish bilan o'zaro uyg'unlikda olib borilsagina ushbu maqsadni amalga oshirish mumkin bo'ladi. Bu esa bevosita grammatik topshiriqlarning qanday qo'yilishiga bog'liqdir.

Shuni qayd etish kerakki, bugungi kunda grammatik bilimlar haqida turlicha qarashlarga ega bo'lish oqibatida grammatika masalasida bir-biriga qarama-qarshi fikrlar kelib chiqmoqda. Buyuk vatandoshimiz Abu Nasr Forobiy to'g'ri so'zlash, to'g'ri mantiqiy xulosalar chiqarish, mazmundor va go'zal nutq tuzishda leksikologiya, grammatika va mantiqning ahamiyati haqida shunday degan edi: «Qanday qilib ta'lim berish va ta'lim olish, fikrni qanday ifodalash, bayon etish, so'rash va qanday javob berish (masalasi)ga kelganimizda, bu haqda bilimlarning eng birinchisi jismlarga (substansiya – narsalar) va aksidensiyalar) ga ism beruvchi til haqidagi ilmlardir" deb tasdiqlayman. Ikkinchi ilm grammatikadir; u jismlarga berilgan ism (nom) larni qanday tartibga solishni hamda substansiya va aksidensiyaning joylashishini va chiqadigan natijalarni ifodalovchi hikmatli so'zlarni va nutqni qanday tuzishni o'rgatadi [1, 35].

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Ma’lumki, dastlab grammatika so‘zi “o‘qish va yozishni o‘rganish” ma’nosida qo‘llangan. Keyinchalik keng ma’noda tilning struktural tuzilishi, til faniga oid nazariy qoidalari majmuyi, tor ma’noda esa morfologiya va sintaksis sathlari sifatida tushunilgan. Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida ona tili fani mashg‘ulotlarida uzoq yillar davomida aynan grammatikaning morfologiya va sintaksis sathlari (morfologiya va so‘z yasash, sintaksis va punktuatsiya) 5-sinfdan boshlab 4 yil davomida o‘qitib kelindi [2, 66]. Biroq, ta’kidlash kerakki, ushbu sathlarda berilgan nazariy ma’lumotlar nutqiy ko‘nikmalarni rivojlantirishga deyarli xizmat qilmadi. Metodist olim G‘.Hamroyev fikricha, aksincha, darsliklar tarkibidagi ko‘p yillardan beri e’tibordan chetda qolib, juda kam soatlarda o‘qitib kelinayotgan fonetika, to‘g‘ri yozish, imlo qoidalari (orfografiya), adabiy talaffuz qoidalari (orfoepiya), tilning lug‘at tarkibi (leksika, leksikologiya emas) va tinish belgilari (punktuasiya) kabi mavzular o‘quvchining so‘z boyligini oshirishga, ularda imloviy savodxonlik, adabiy talaffuz ko‘nikmalarini shakllantirishga ko‘proq xizmat qilgan bo‘lar edi [2, 68].

Matn ustida ishlash o‘quvchidan matn va uning turlari, matn qismlarining o‘zaro o‘zaro o‘xshash va farqli jihatlarini ajrata olish, matnning tarkibiy qismlari – kirish, asosiy qism, xulosa haqida ma’lumotlarga ega bo‘lish, matn uslubidan kelib chiqib til birliklarini tanlab ishlata olish ko‘nikma-malakalarini shakllantirish va rivojlantirishga yordam beradi. O‘zbek tilini o‘qitishga oid metodik tadqiqot ishlarida matn ustida ishlash, bog‘lanishli nutq tuzish ko‘nikma-malaklarini shakllantirish va rivojlantirish muammolari yuzasidan metodist olimlarning turli qarashlari bayon etilgan. Jumladan, metodist olima T.Ziyodovaning umumta’lim maktablarida ona tili darslarida o‘quvchilarda mustaqil matn yaratish ko‘nikmalarini shakllantirishga bag‘ishlangan tadqiqot ishida matn yaratishning intensiv-universal texnologiyasini yaratish, mati yaratishning 4 bosqichli tizimini ishlab chiqish va uni ona tili ta’limi amaliyotiga joriy etish masalasi [3, 46], Z.Salishevaning tadqiqot ishida esa oliy ta’limda talabalarning bog‘lanishli monologik nutqini o‘stirish masalasi tadqiq etilganini qayd etib o‘tish mumkin. Ushbu tadqiqot ishlarida o‘quvchilar va talabalarni matn va uning tarkibiy qismlari (kirish, asosiy qism va xulosa), murakkab sintaktik butunliklarni o‘zaro bog‘lovchi, uslubiy ravonlikni taminlovchi grammatik vositalarni to‘g‘ri qo‘llash yuzasidan bilim, ko‘nikma va malakalar bilan qurollantirish, egallangan nazariy bilimlarni o‘quv amaliyotiga tatbiq etish orqali ularda bog‘lanishli matn yaratish ko‘nikmalarini shakllantirish va muntazam ravishda takomillashtirib borish haqida fikr yuritiladi [4, 49].

M.Rixsiyevaning matn tuzishga o‘rgatishga bag‘ishlangan tadqiqot ishida, asosan, o‘quvchilarning yozma nutq malakalariga, o‘zbek tilida bog‘lanishli matn tuzish ko‘nikmalarini rivojlantirishga e’tibor qaratilgan bo‘lib, u metodik tavsiyalarida “o‘zbek tili dasturlarida leksik va grammatik toifalarning vazifasi asosan bir yoqlama tahlil qilinganligi, ularni matn tuzishdagi roli nuqtayi nazaridan o‘rganish muammosi deyarli e’tibordan chetda qolganligi, shu bois matn va uning tuzilishi, matnning ma’no va grammatik xususiyatlarini o‘rgatish yo‘llarini ishlab chiqish, matnni tashkil qiluvchi mustaqil gaplar orasidagi munosabat turlariga oid nazariy masalalarni hal qilish, gaplarni o‘zaro bog‘lovchi vositalar va ularni o‘rganish izchilligini belgilash zarur”ligini o‘rinli qayd etib o‘tgan [6, 56].

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

D.Toshxo‘jayeva esa “Matn mazmunini o‘z so‘zlari bilan qayta hikoya qilishga o‘rgatishning metodik asoslari” mavzusidagi tadqiqot ishida matn mazmunini qayta hikoya qilishga tayyorlashda o‘zbek tili o‘qituvchilari nimalarga e’tibor qaratishlari kerakligiga alohida to‘xtalib, “Matn mazmunini o‘z so‘zlari bilan bayon etish talabada ma’lum darajada gap tuzish malakalari aniqlangan paytdan belgilanadi. Lekin buning uchun muayyan poydevor yaratilgan bo‘lishi zarur. Poydevor qancha vaqt oralig‘ida paydo bo‘lishi lug‘at ishi hamda gap tuzishga o‘rgatish samaradorligiga, bu ishlarning nechog‘li to‘g‘ri tashkil etilishiga bog‘liq” ekanligini, amaldagi darsliklarda matn mazmuni yuzasidan o‘tkaziladigan savol-javoblar aksariyat hollarda darak gaplarni so‘roq gaplarga aylantirish, tayyor javoblarni o‘qib berish asosida olib borish kabi samarasi kam ish usullardan foydalanilishini ta’kidlab o‘tadi. Uning fikricha, “talaba-o‘quvchi xilma-xil matnlarni o‘qib, tasvir, rivoya, muhokama jarayoni”, “monologik nutqning qurilishidagi kompozitsion xususiyatlari” bilan tanishishi, “matnning qanday boshlanayotgani va qanday tugayotganini ko‘rish jarayoni”da “uning turli xil uzunlikdagi (gap, matn), turli shakldagi (monolog, dialog) va hokazolar bayonini idrok etishlari” zarur. Ushbu jarayon o‘quvchi/talabada “bayonning mantiqiy qurilishi haqida tushuncha hosil qiladi” va matn tuzish jarayonida “og‘zaki bayon tuzishda olgan bilimlaridan foydalanadi” [7, 54].

H.Ne’matov, A.G‘ulomovlar rasm asosida hikoya, manzara tasviri, shaxs, hayvon, narsa-buyum, voqea-hodisa tasviri kabilardan iborat bo‘lgan ijodiy yozma ishlarni matn tushunchasi bilan bog‘lagan holda, o‘quvchilarni matn ustida ishlashga o‘rgatishda egallangan bilimlarni muayyan ko‘nikma va malakalar bilan mustahkamlashni tavsiya qiladilar [8, 44]. Bizningcha, ular orasidan quyidagilarni muhim deb ajratish mumkin: yozma ishga mavzu tanlash; ayni bir narsa (buyum, manzara, voqea-hodisa) haqida turli mavzuda matn yaratish; yozma ish mazmunini mavzu nomlanishi bilan uyg‘unligini ta’minlash; mavzuni yoritish uchun zarur material: bilimlar, kuzatishlar asosida mushohadalar, qiyoslash va o‘xshatishlari, hukm va xulosalarni to‘plash; yozma ishning rejasini tuzish (u tor yoki keng reja bo‘lishi mumkin); mavzuni yoritishda mazmun izchilligiga e’tibor qaratish va xat boshidan yozishga e’tibor qaratish; matn uslubi, jumlalar qurilishi, imlo va tinish belilarining qo‘yilishi ustida ishlash va ishni oqqa ko‘chirish va h.k.

Mazkur metodik qo‘llanma ma’lum bir muddat umumiy o‘rta ta’lim maktablari, o‘rta maxsus va kasb-hunar ta’limi ona tili o‘qituvchilari uchun asosiy dastur vazifasini bajardi. Ammo T.Ziyodova fikricha, mazkur tavsiyalarda matn yaratish jarayonida o‘quvchilarning kommunikativ savodxonligini oshirish, o‘quvchining matn yaratish uchun mustaqil ravishda leksik va sintaktik manbalar asosida jumlalar hosil qilish ko‘nikmalarini muayyan tizim asosida shakllantirish ko‘zda tutilmagan [8].

Matn yaratishga yo‘naltiruvchi lingvopsixologik o‘quv topshiriqlari tizimini ona tili ta’limiga keng joriy etish o‘quvchining so‘z boyligini oshirish, egallagan bilimlarini qiyoslash, analiz va sintez qilish asosida mustaqil ijodiy fikrlash, o‘z fikrini ifodalash jarayonida so‘zlarni tanlab ishlatish kabi ehtiyojlarni yuzaga keltirishga yordam beradi. Shunga yo‘naltirilgan ko‘nikma va malakalarni uzluksiz shakllantirib va rivojlantirib borish esa

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

o‘quvchi nutqiy mahoratining oshib borishiga va ijodiy tafakkur ko‘lamining kengayishiga, asta-sekin matn yaratish ko‘nikmalarining avtomatlashuviga xizmat qiladi.

Matn ijodiy tafakkur mahsuli bo‘lib, maktab ta’limining birinchi va asosiy vazifasi, avvalo, bolalarni o‘z ona tilida ravon, mantiqan izchil gapirishga o‘rgatishdir. O‘quvchilar o‘z ona tilida qanchalik yaxshi nutq so‘zlay olsalar, o‘z fikrlarini og‘zaki va yozma shaklda shunchalik yorqinroq, chiroyli va sermazmun ifodalay oladilar. Ona tili orqali o‘quvchi tafakkurida olamning lisoniy manzarasi, milliy madaniyatlar, milliy g‘urur shakllanadi.

Ma’lumki, mustaqil yaratiladigan har bir matn o‘quvchilar ijodiy tafakkurining mahsuli hamdir. Shu bois tadqiqot ishlarida o‘zbek tili darslarida o‘quvchilarning ijodiy fikrlash ko‘nikmalarini shakllantirish, ijodiy tafakkurini o‘stirish masalalariga alohida e’tibor qaratilayotgani ham qayd etish mumkin [9, 28].

O‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘qitish, chet tillarini o‘qitish sohalarida ham muammoli holatda ekanligini qayd etib o‘tish mumkin. Jumladan, X.Muxitdinova o‘zbek tilini ikkinchi til sifatida o‘qitish bo‘yicha olib borgan doktorlik tadqiqot ishida til ta’limida o‘quv topshiriqlari va mashqlarga alohida to‘xtalib, quyidagilarni ta’kidlab o‘tgan edi: “Hozirgi kunda o‘zbek tilini o‘qitish tamoyillari, ularda beriladigan o‘quv materiallarining tartibi va taqsimoti bilan bir qatorda, dars jarayonida o‘zbek tilini o‘rgatishga yo‘naltirilgan mashqlar tarkibi va turlarini takomillashtirish, ularni zamonaviy ta’lim mashg‘ulotlariga moslashtirib qo‘llash yo‘llarini topish o‘zbek tili ta’limi mutaxassislari oldida turgan eng muhim vazifalardan biridir” [9, 18].

Ingliz tili grammatikasini o‘rgatishning lingvometodik xususiyatlari bo‘yicha tadqiqot ishi olib borgan H.Mustafoeva chet tillari ta’limida mashqlarning til va nutq mashqlari turlariga bo‘linishi bo‘yicha B.A.Lapidusning quyidagi fikrlarini keltiradi: “Uning (B.A.Lapidusning) fikricha, nutq mashqlari bevosita nutqiy faoliyat xususiyatlarini qamrab olganligi bilan xarakterlansa, til mashqlari nutqiy muloqot ko‘nikmasi taraqqiyotini ta’minlash uchun xizmat “qiladi”. .... Uning (B.A.Lapidusning) fikricha, nutq mashqlari bevosita nutqiy faoliyat xususiyatlarini qamrab olganligi bilan xarakterlansa, til mashqlari nutqiy muloqot ko‘nikmasi taraqqiyotini ta’minlash uchun xizmat qiladi” [10].

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, yillar davomida metodika sohasiga jiddiy e’tibor berilmadi, hatto ayrim tadqiqot ishlaridagi ilmiy asoslangan xulosalar amaliyotga tatbiq etilmay qolib ketdi. Jumladan, X.Muxitdinova 2011-yildayoq o‘zbek tili ta’limida uzviylik va uzluksizlikni ta’minlashga qaratilgan doktorlik ishida til ta’limidagi turli yondashuvlarni tahlil qiladi, jahon til o‘qitish metodikasida tillar ona tili, davlat tili va ikkinchi til sifatida farqlanishi, nutqqa oid mavzular hamda grammatik ma’lumotlarning berilishida mashq va topshiriqlarning uzviyligi xususida asosli fikrlar bildirib o‘tgan. Qayd etish kerakki, ushbu fikrlar hali ham o‘z dolzarbligini yo‘qotgani yo‘q.

Grammatik ma’lumotlarni chegaralamaslik, nutqiy ko‘nikmalarni shakllantirish maqsadini qo‘ymaslik oqibatida me’yoridan ortiq nazariy ma’lumotlar maktab darsliklariga kirib qoldi. Natijada bitiruvchi yoki birinchi kurs talabasidan jumlani grammatik tahlil qilib berish so‘ralsa, u tibbiyot yo‘nalishida bo‘ladimi, moliya yo‘nalishida bo‘lishidan qat’i nazar so‘z va gaplarni yaxshi tahlil qilib bera oladi, ammo unga gapni murakkab ega, ot-kesim,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

sifatlovchi, qaratqich aniqlovchi, nomustaqil, mustaqil to‘ldiruvchiga ajratishdan o‘z kasbi doirasida biror amaliy foyda bo‘lmaydi. Ortiqcha grammatizm ona tili ta’limini hayotdan uzoqlashtiradi. Aslida unga yaxshi shifokor va bank xodimiga kerak bo‘ladigan kasbiy muloqot madaniyati o‘rgatilishi kerak. Buning uchun maktab ta’limidagi o‘quvchilar adabiy talaffuzi ravon, imloviy savodxon, ta’sirli nutq uchun yetarli so‘z boyligiga ega bo‘lishlari kerak [10, 69].

G‘.Hamroyev fikricha esa, hozir respublika miqyosida amalda bo‘lgan maktab darsliklaridagi mashqlar va o‘quv topshiriqlarining funksiyalarini aniqlashtirish kerak, ularning aksariyati DTSda belgilangan talablarga mos kelmaydi. Chunonchi, ona tili darslarida tez-tez uchraydigan “Matndan unlilarni topib tavsiflang” kabilarni o‘quv topshiriqlari darajasida baholab bo‘lmaydi, sababki, ular o‘quvchida ijodiy tafakkurni shakllantirish va rivojlantirishga xizmat qila oladigan yetarli ko‘nikma, malakalarni hosil qilishi qiyin [11, 48].

Tadqiqotchilarning tahlillari darsliklarda asosan tayyor matn ustida ishlashga e’tibor qaratilayotgani, tayanch so‘zlar va nutqiy qurilmalar vositasida o‘quvchilarda bog‘lanishli nutq ko‘nikmalarini hosil qilish, o‘z fikrini turli vaziyatlarda mustaqil ifodalash, nutqida sintaktik-sinonimik vositalardan foydalanishni o‘rgatishga qaratilgan mashq va topshiriqlar kam berilganini, o‘quvchilarni so‘zlardan – so‘z birikmalari – so‘z birikmalaridan – gaplar – gaplardan bog‘lanishli matn yaratishga olib chiqadigan mashq va topshiriqlar tizimi shakllantirilmaganligini, demak, o‘quvchilarni bog‘lanishli nutqqa o‘rgatish ko‘nikma-malakalari shakllantirish talab darajasida emasligini ko‘rsatmoqda.

Tayyor berilgan matnlar ustida ishlashda, odatda, mantiqiy-ijodiy tafakkurni rivojlantiruvchi mustaqil amaliy ishlarni bajarish, mavzuga bog‘liq bilim, ko‘nikma, malakalarni egallashga qaratilgan o‘quv topshiriqlari, shuningdek, matnning turi, qaysi uslubga xosligini aniqlash, matn qurilishi, tarkibi, tashkil etuvchi qismlariga bog‘liq holda matndagi gaplarni sodda yoyiq va yig‘iq gaplarga ajratish, gaplardagi bosh va ikkinchi darajali bo‘laklarni aniqlash, gap bo‘laklari orasidagi grammatik va sintaktik bog‘lanishlarni, qo‘shma gaplarni sodda uyushiq gaplarga aylantirish, matnda tinish belgilarini to‘g‘ri va o‘rinli qo‘llash ko‘nikmalari ustida ish olib boriladi. Amaldagi darsliklarda asosan quyidagi topshiriqlarni ko‘plab uchratish mumkin: nuqtalar o‘rniga qo‘shimchalardan mosini qo‘yib ko‘chirish; matnni o‘qish, ajratib ko‘rsatilgan so‘zlarning ma’nosini izohlash; nuqtalar o‘rniga qavs ichida berilgan so‘zlardan mosini qo‘yib yozish; matnni o‘qish va berilgan topshiriqlarni bajarish; savollarga javob yozib chiqish va shu asosda kichik hikoya tuzish; rasm asosida kichik hikoya tuzish; berilgan tayanch so‘zlardan foydalanib matn tuzish; maqollarni o‘qish va ma’nosini aytib berish; berilgan matn mazmuni asosida hikoya tuzish; matn mazmunini o‘z taassurotlari asosida qayta so‘zlash kabi.

Ko‘rinadiki, darsliklarda mashq va topshiriqlarning turi ko‘p bo‘lsa-da, ularda muayyan tizim mavjud emas, topshiriqlarni oddiydan murakkabga qarab, terma gaplardan bog‘lanishli nutqqa, so‘ng monologik nutqqa qarab o‘stirib borish tamoyili qo‘llanmagan. Ushbu mashq va topshiriqlar orasida bevosita bog‘lanishli monologik nutqqa olib chiqishga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

yo‘naltirib tizimlashtirilmagan. Bog‘lanishli matn tuzish yo‘llari ko‘rsatilmagan holda o‘quvchining o‘zidan bog‘lanishli matn tuzish so‘ralganini ko‘rish mumkin.

Mashqlarning muayyan ketma-ketlik asosida tizimli ravishda berilishi o‘quvchining bilim va malakalarini bosqichma-bosqich rivojlantirib borishga va o‘quvchini nutqqa olib chiqishga xizmat qiladi. Bu o‘rinda I.A.Zimnyaya tomonidan bildirilgan fikr alohida e’tiborga sazovor bo‘lib, uning ta’kidlashicha, tilga o‘rgatishda ilk bosqichning asosiy vazifasi avvaldan tayyorlangan mashqlar vositasida o‘quvchiga lisoniy bilim berishni tashkil qilish bo‘lsa, keyingi bosqichda shunday ta’lim sharoitini yaratish lozimki, bunda o‘quvchi o‘rgatuvchidan kommunikativ topshiriqni bajarish uchun zarur bo‘lgan bilimni “tortib” olish imkoniyatiga ega bo‘lsin [11, 53].

T.Ziyodova tavsiya etgan MYBT - matn yaratish texnologiyasi e’tiborga sazovor bo‘lib, u matn yaratishning to‘rt modulga bo‘lingan quyidagi bosqichli tizimini tavsiya etadi [9, 33]:

1-bosqich – tayanch so‘zlarni tanlash (tovushdosh, ma’nodosh, uyadosh, zid ma’noli, shakldosh, iboralar, tasviriy ifodalarni tanlash);

2-bosqich – so‘z birikmalarini hosil qilish (so‘zlardan so‘z birikmalari hosil qilish);

3-bosqich – gap tuzish (tuzilgan so‘z birikmalaridan sodda yoyiq, uyushiq va ajratilgan bo‘lakli, kirish so‘z va kirish gapli, sodda va qo‘shma gaplar, she’r qatorlar tuzish);

4-bosqich – matn yaratish (tuzilgan gaplardan foydalanib monologik va dialogik matnlar yaratish).

Ona tili ta’limida o‘quv topshiriqlari masalasida tadqiqot ishi olib borgan G‘.Hamroyev []esa o‘quvchilarda matn tuzish ko‘nikmasini shakllantirishda asosiy diqqat-e’tiborni: matnda qo‘yilgan tinish belgilarning qo‘llanilish sabablarini izohlang; matnni mazmunga putur etkizmay qisqartiring; hikmatni matnga aylantiring; turli mavzudagi maqol va hikmatlarni bir umumiy mazmunga birlashtiring; tarjimayi hol matnini tavsifnomaga aylantiring; berilgan mavzuni 10 ta jumla bilan so‘zlar takrorisiz, bexato va yorqin ifoda qiling; so‘zlarni ularning ma’nodosh muqobillari bilan almashtiring; gaplarning shakli va mazmunini o‘zgartiring; matnni kengaytiring yoki ixchamlang; matnga qo‘shimcha ma’lumotlar kiriting; matnga kirish so‘zlar kiriting; ilmiy matnni badiiy matnga yoki aksincha aylantiring; matnni xulosalang kabi topshiriqlarga qaratishni maqsadga muvofiq deb hisoblaydi.

Bog‘lanishli nutqni rivojlantirishga qaratilgan mashqlardagi topshiriqlar tayyor berilgan matnlar va yaratilajak matnlar ustida olib boriladigan ishlarni o‘z ichiga oladi. Darsliklarda berilgan yoki o‘qituvchi tomonidan taqdim etilgan tayyor matnlar ustida ishlashda quyidagi o‘quv topshiriqlaridan foydalanish mumkin: matn turini aniqlang; matnga sarlavha toping; matnning kirish (xulosa, asosiy qismi)ni ajrating; matndagi abzaslarlarning o‘rinliligini kuzating; matndan ma’nosi notanish bo‘lgan so‘zni ma’nosini izohli lug‘atdan topib izohlang; matnni tarkibiy qismlarga ajrating va har bir qism tuzilmasini tahlil qiling; matndagi asosiy fikrni ifodalagan gapni ajrating; matndagi ikkinchi darajali ma’lumotlarni ajarating; matnning xulosa qismi qanday ifodalanganini izohlan kabi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

O‘quvchilar tomonidan yaratilgan matnlar ustida ishlashda esa quyidagi o‘quv topshiriqlaridan foydalanish mumkin: matnda yo‘l qo‘yilgan imloviy va uslubiy xatolarni toping va bartaraf qiling; matnda tinish belgilarning qo‘yilishidagi xatolarni toping va ularni bartaraf qiling; matnda yo‘l qo‘yilgan mantiqiy xatolar, noo‘rin ishlatilgan so‘zlarni aniqlang; matnni qo‘shimcha ma’lumotlar qo‘shib kengaytiring; matndan ortiqcha ma’lumotlarni chiqarib, matnni ixchamlashtiring; matnga kiritilgan o‘zgarishlarni maqsadli ekanini isbotlang; matn mazmuniga mos hikmatli so‘zlar, maqollar, iboralarni matn tarkibiga kiriting va h.z.

Ona tili darslarida o‘quvchilarning matn ustida ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish jarayoni amaliy jihatdan nihoyatda muhim ahamiyatga ega bo‘lib, unda o‘quvchilar ona tili ta’limida egallagan bilim, ko‘nikma va malakalarini uyg‘unlashtirgan holda amaliyotda tatbiq etishi lozim bo‘ladi. Chunki har qanday matn ham grammatik bilimlarni, ham so‘z va so‘z birikmalari, iboralarni tushunib qo‘llash, gaplarni to‘g‘ri tuzish va uzviylikda bog‘lash yuzasidan bilim va ko‘nikmalarni bilishlikni taqozo etadi. Ayni vaqtda matn ustida ishlash o‘quvchidan matn va uning turlari, matn qismlari, ularning farqli jihatlari, matn tarkibi, matn qismlarini bog‘lovchi vositalar, matnning uslubi va lisoniy vositalari yuzasidan muayyan bilimlarga ega bo‘lishlikni ham talab qiladi. Xususan, 8-9-sinfdan boshlash o‘quvchilar matn tarkibiy qismlarini farqlashi, matn qismlarini ajrata olishi va matn janri, tili va uslubini farqlashi kerak bo‘ladi. Buning uchun matn ustida ishlashni 5-sinfdan boshlash, avval tayyor matnlar bilan tinishtirish va kichik matnlar tuzdirish orqali o‘quvchilarda matn yaratish ko‘nikmalarini asta-sekin shakllantirib borish kerak bo‘ladi.

Matn yaratish ustida ish olib borish esa quyidagi 3 bosqichdan qamrab olishi maqsadga muvofiq: 1) matn oldi topshiriqlari; 2) matnning xomaki variantini tayyorlash; 3) matnni tugallash.

1. Matn oldi topshiriqlari matn tuzishga tayyorlanish jarayoniga qaratilgan mashqlardan boshlanadi. Bunda quyidagi turdagi topshiriqlardan foydalanish kerak bo‘ladi: matnni boshlashga mos keluvchi jumlani shakllantirish; tayanch so‘z va so‘z birikmalarini aniqlash; gaplarni bog‘lanishli izchillikda joylashtirish; jumlalarni bog‘lashda qo‘llanadigan grammatik vositalarni (qo‘shimchalar, yordamchi so‘zlar, kirish so‘zlar) aniqlashtirish; notanish so‘zlar ma’nosini lug‘at asosida aniqlashtirish; nutq vaziyatiga mos kirish so‘zlarni tanlash; matnni xulosalashda qo‘llanadigan jumlalar, kirish so‘zlarni tanlash.

2. Matnning xomaki variantini tayyorlash mashqlari esa quyidagi mazmundagi topshiriqlarni qamrab olishi ko‘zda tutiladi: matnni tarkiblash: asosiy va qo‘shimcha axborotlarni joylashtirish; matnning kirish, boshlovchi qismi uchun jumlalarni tanlash; matndagi yakunlovchi jumlani o‘zgartirish; matnga munosabat bildiruvchi va xulosalovchi jumlalar qo‘yish; matndagi ortiqcha jumlalarni aniqlash; sarlavha asosida matn tuzish; mavzu mazmuniga mos kichik matn tuzish; matnga reja tuzish; fikrni davom ettirish.

3. Matnni tugallash jarayonida quyidagi turdagi topshiriqlarni berilishini rejalashtirish kerak: tuzilgan matnning asosiy mazmunini so‘zlab berish; mavzuni qo‘shimcha ma’lumotlar bilan kengaytirib gapirish; matnni (mavzuni) ixchamlashtirib so‘zlab berish;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

matn mazmunini jumlalar tartibini o‘zgartirib so‘zlash; matnni shaxsni o‘zgartirib (1-, 2-, 3-shaxs nomidan) hikoya qilish.

Bu kabi tizimlashtirilgan topshiriqlar o’quvchilarning o‘zlashtirgan bilim va ko‘nikmalarini turli vaziyatlarda amalda qo‘llay olish malakalarini shakllantirishga yordam beradi hamda ularning bog‘lanishli monologik nutqini rivojlantiribgina qolmay, mustaqil fikrlash faoliyatlarini ham o‘stiradi.

Umumta’lim maktablarida o‘quvchilarning egallangan bilimlar, ko‘nikma va malakalarning amaliy tatbiqi asosida mustaqil matn yaratish ona tili darslarida o‘tilayotgan har bir mavzuning asosiy maqsadiga aylanishi lozim. Matn ustida ishlash va uni tahrir qilish orqali esa matnning mantiqiy-mazmuniy va uslubiy shakllanganlik darajasi aniqlanadi, matndagi imloviy va uslubiy nuqsonlar bartaraf etish jarayonida o‘quvchilarda matn yaratish mahorati rivojlantirib boriladi.

O‘qituvchi dars jarayonida o‘quvchilarning ta’limiy-didaktik faoliyatini samarali tashkil qilishni aniq bir maqsadga – mustaqil matn yaratishga yo‘naltirish uchun darsni puxta rejalashtirishi, o‘quvchiga ijodiy ishlash muhitini yaratib beradigan topshiriqlar tizimi namunalarini ishlab chiqishi kerak. Har bir ta’lim oluvchiga individual yondashish, uni erkin mustaqil ijodkorlikka unda ilmga chanqoqlik, izlanuvchanlik, yangilik yaratishga intilish xislatlarini tarbiyalaydi, o‘quvchiga taqdim qilinayotgan bilimlarini tushunish va ulardan amaliy foydalanish ko‘nikma va malakalarini shakllantirishga yordam beradi.

Maktab o‘quvchilarida mustaqil matn yaratish ko‘nikmalarini shakllantirishda topshiriqli mashqlar tizimidan foydalanish alohida ahamiyat kasb etadi. Ta’kidlash joizki, o‘quv topshiriqlari qo‘llaniladigan asosiy manba darslik va qo‘llanmalar bo‘lib, har bir darslik o‘quv jarayonida o‘quvchilarning ongli va faol ishtirokini, o‘quv materialining to‘liq asosini ta’minlashi lozim.

G‘.Hamroyev doktorlik tadqiqot ishida o‘quv topshiriqlarini o‘zaro farqlash masalasi pedagogikada ham, metodikada ham bahsli mavzu ekanligini qayd etgan holda, “topshiriq jahon til o‘qitish metodikasida o‘quv maqsadiga erishishga qaratilgan o‘quv jarayonining birligi bo‘lib, uning tuzilishini belgilaydi, til va nutq maqsadlariga erishishda ma’lum darajada mashqdan farqlanishi bilan tavsiflanadi”[1], deya ta’kidlaydi. Uning fikricha, mashqlardan farqli ravishda topshiriqlar darsning tashkiliy jihatlariga, o‘quv materialini tushuntirishda va pedagogik aks ettirishda to‘liq qatnashadi. Topshiriq bir vaqtning o‘zida bir nechta mashqlarni o‘z ichiga olishi mumkin[2].

Bugungi davr mustaqil, tanqidiy, yangicha fikrlaydigan insonlarni tarbiyalash vazifasini ona tili ta’limi oldiga muhim vazifa qilib qo‘ymoqda. Til ta’limida matn ustida ishlash topshiriqlarini bajarish jarayonida o‘quvchilar til imkoniyatlaridan foydalanishning turli usul va vositalari bilan tanishadilar, o‘zlari tuzadigan jumla uchun eng ma’qul, nutqiy vaziyatga mos, zarur so‘zni tanlaydilar, shu so‘zning lug‘aviy mano guruhlari ustida ishlash

[1] Hamraev G‘, Ko‘rsatilgan ish, - 59-b.
[2] Hamraev G‘, Ko‘rsatilgan ish, - 65-b.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

orqali uning boshqa so‘zlar bilan birikish imkoniyatini aniqlaydilar, so‘zlarni o‘zaro bog‘lab so‘z birikmalari hosil qilish orqali esa tilda mavjud lisoniy sintaktik qoliplar haqida muayyan tasavvurga ega bo‘ladilar, yaratilajak matnning asosiy tarkibiy qismlarini aniqlash va uni ketma-ketlikda joylashtirishga urinadilar, fikrni ixcham va ravon ifodalash malakalarini egallashga harakat qiladi. O‘quvchi mustaqil matn yaratish jarayonida o‘zi mustaqil mushohada yuritadi, o‘zi so‘z tanlaydi, tuzgan gaplarini o‘zi mustaqil tahlil qiladi, gaplarning ketma-ketligini o‘zi tartiblaydi, tuzgan matnining mazmuniy-me’yoriy shakllanganligi, uslubiy mukammalligi haqida fikr yuritadi, o‘z bilimi, tanqidiy yoki ijobiy qarashlari, intellektual qobiliyatini namoyish qiladi.

Yuqorida keltirilgan fikrlardan ko‘rinadiki, topshiriqlardan dastlab bilim, ko‘nikma va malakalarni shakllantirishda foydalaniladi, ya’ni matn ustida ishlashning birinchi bosqichida grammatik topshiriqlar sof grammatik vazifani bajaradi, ya’ni o‘zlashtirilgan bilim va egallangan ko‘nikma hamda malakalarning matn tarkibidagi gaplarda amaliy qo‘llanishiga qaratiladi. Keyingi o‘rinda esa yaxlit matn ustida ishlashga qaratilgan topshiriqlar haqida so‘z boradi. Aynan shu fikrdan kelib chiqqan holda G‘.Hamroyev o‘z tadqiqot ishida topshiriqlarni quyidagi 6 turga bo‘lishni taklif etadi:

1. Bilishga doir topshiriqlar. Bu daraja o‘quv materiallarining asosiy unsurlarini eslash, tushunib yetish va qayta tiklashga yo‘naltirilgan o‘quv maqsadlarini ishlab chiqishni ko‘zda tutadi.

3. Qo‘llashga doir topshiriqlar. Bu daraja, asosan, o‘quvchida amaliy ko‘nikmalarni shakllantirishni nazarda tutadi (bilimlarni amaliyotda qo‘llash qobiliyati): tushunchalarni qo‘llash; qoidalarni qo‘llash; nazariyalarni qo‘llash va hokazo.

4. Tahlilga doir topshiriqlar. Bu daraja o‘quv maqsadlarini quyidagi toifalar bo‘yicha aniqlashtiradi: unsurlar tahlili (matnni qismlarga bo‘lish, ajratish); munosabatlar tahlili (abzatslar o‘rtasidagi aloqalarni o‘rnatish); tamoyillar tahlili (birliklarni tizimlashtirish).

5. Sintezlashga doir topshiriqlar. Bu daraja “alohida qismlardan yaxlitini tuzish” ko‘nikmasini shakllantirish bo‘yicha o‘quv maqsadlarini belgilaydi: g‘oyalar sintezi (masalan, muammo yechimi bo‘yicha bildirilgan g‘oyalarning umumlashishi); mulohazalar sintezi (masalan, nutqiy ko‘nikmalarning shakllanganlik darajalari, mezonlarini ishlab chiqish); tuzilma sintezi (masalan, matn ko‘rinishi – chizmasi, til birliklari yordamida nutqning ifodalanishi).

6. Baholashga doir topshiriqlar. Bunday topshiriqlar muayyan maqsad uchun u yoki bu o‘quv materiallarining ahamiyatini baholash ko‘nikmalarini nazarda tutadi.

Til tuzilmasiga oid hodisalarni, til sathlari birliklarini nutqdan ayri holda tahlil qilmay, aynan nutq tarkibida tahlil qilinsa, til bo‘limlarini o‘rganish matn tahlili va matn yaratish bilan o‘zaro uyg‘unlikda olib borilsagina ushbu maqsadni amalga oshirish mumkin bo‘ladi. Bu esa bevosita grammatik topshiriqlarning qanday qo‘yilishiga bog‘liq.

Bizningcha, ona tili darslarida matn yaratishga doir topshiriqlar tizimi quyidagilarni qamrab olishi maqsadga muvofiq: berilgan mavzu asosida matn yaratish; berilgan tayanch so‘zlar asosida kichik matn tuzish; berilgan fikr asosida matnni davom ettirish; boshlanish qismi berilgan matnni davom ettirish; matnni berilgan ma’lumot asosida matnni davom

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ettirish; matn mazmunidagi asosiy fikrni ifodalagan gapni topish; matndan ikkinchi darajali ma'lumotlarni chiqarib, matnni ixchamlashtirish; matnga xulosaviy fikrlarni qo'shing va matnni xulosalash; matn mavzusiga mos maqol, hikmatli so'zlar va iboralar vositasida matnni xulosalash; matnni bildirilgan yangi fikrlar asosida abzaslarga ajrating va abzatslarga ajratilishini asoslash; matnni tarkibiy qismlarga ajratish va har bir qismga ajratilishni asoslash; matnning kirish qismini abzats vositasida ajratish va h.z.

Ushbu topshiriqlarning har biri o'ziga xos grammatik topshiriqlar ustida ishlashni talab etadi. Ammo bu topshiriqlar matnni gaplarga ajratish, gap va jumlalarni sintaktik, so'zlarni morfologik tahlil qilishga qaratilmasligi kerak. Har bir grammatik topshiriq matn mazmunini, matn tuzilmasini, uning tarkibiy qismlarini tugal shaklga keltirishga, har bir so'z, gap, grammatik vosita o'zar uyg'un izchillikda matn yaxlitligini ta'minlashga xizmat qilishiga yo'naltirilishi shart.

Ko'rinadiki, matn yaratish matn ustida ishlash jarayoni bilan uyg'unlikda olib borilishi zarur. Har bir yaratilgan matnning takomiliga yetishi matn ustida olib boriladigan grammatik va tahririy ishlarga bog'liq bo'lib, bu leksik (so'z tanlash, so'zlarning o'zaro aloqador uyadoshlari, sinonimlari va uslubiy bo'yoqdor variantlarini topish, turg'un so'z birikmalari va iboralardan o'rinli foydalanish), grammatik (so'z va gaplarni, matn qismlarini bog'lovchi vositalarni to'g'ri qo'llash, sintaktik sinonimik vositalardan o'rinli foydalanish), matnda qo'llangan tinish belgilarini to'g'ri qo'llash matnning mazmuniy va grammatik mukammaligini ta'minlaydi.

Demak, ona tili ta'limida grammatik topshiriqlar shunday tuzilishi kerakki, ular o'quvchilarga egalalagan bilim, ko'nikma va malakalarini amaliy qo'llashga o'rgatsin. Ona tili ta'limida o'tkazilayotgan islohotlar faqatgina o'quv dasturlari mazmunigina emas, darsliklar tarkibiga kiritilgan grammatik o'quv topshiriqlarining mazmun-mohiyatini ham tubdan o'zgartirishni taqozo etmoqda.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Abu Nasr Forobiy. Fozil odamlar shahri. – Toshkent: G'afur G'ulom, 1991. – 15- b.
2. Abdullayev Y., Omilxonova M., Ma'rufov Z., G'ulomov A. Ona tili .6-7-sinf. – Toshkent: O'qituvchi, 1994.; 3.Asqarova M. Abdullayev Y., Omilxonova M., . O'zbek tili .7-8 sinf. – Toshkent: O'qituvchi, 1981.
3. Hamroyev G'. Ona tili ta'limida o'quv topshiriqlarini ishlab chiqishning lingvodidaktik asoslarini takomillashtirish: Ped. fan. dokt. (DSc) ... dis-ya. –Toshkent, 2022. – 72-b.
4. Salisheva Z.I. O'zbek tili mashg'ulotlarida talabalar monologik nutqini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish (rus guruhlarida): ped. fan. b-cha fals. dokt. (PhD) .... dis-yasi. –Toshkent, 2019.
5. Rixsiyeva M.M. Ta'lim rus tilida olib boriladigan maktablarning o'zbek tili darslarida o'quvchilarni matn tuzishga o'rgatish: Ped. fan. nom. ... dis. –Toshkent, 1998. –146 b.
6. Toshxo'jaeva D. Matn mazmunini o'z so'zlari bilan qayta hikoya qilishga o'rgatishning metodik asoslari: Ped. fan. nom. ... dis. –Toshkent, 2000. –94-95-b.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

7. Ziyodova T. Matn yaratish texnologiyasi.-Toshkent, Fan. – 2008. – 46-b.
8. Yusupova Sh.J. Hozirgi o‘zbek adabiy tili darslarida o‘quvchilar tafakkurini o‘stirishning ilmiy-metodik asoslari (akademik litseylar misolida): ped. fan. dok.… diss. – Toshkent, 2005. – 250 b.;
9. Alavutdinova N. G. Ona tili darslarida ijodiy fikrlash ko‘nikmasini shakllantirish metodikasi (5-sinf misolida): ped. fan. nomz. ... dis. – Toshkent, 2008. – 156 b.
10. Muxitdinova X. Ta’lim bosqichlarida o‘zbek tili o‘qitilishi uzluksizligini ta’minlashning ilmiy-metodik asoslarini takomillashtirish: ped. fan. dokt…. diss. –Toshkent, 2011. -108- b.
11. Лапидус Б. А. К проблеме функциональной дифференциации языкового материала // Иностранные языки в высшей школе. – Москва: 1975. – С. 18–21. Qarang: Mustafoeva H. T. Ingliz tili grammatikasini ijtimoiy-gumanitar talabalarga o‘rgatishning lingvometodik xususiyatlari: Ped. fan. nom. ... dis. – Samarqand, 2003. – 139 b.
1. Зимняя И. А. Психологические аспекты обучения говорению на иностранном языке. –Москва: МГУ, 1998. –268 с. / Qarang: Кадырова Ф. Р. Лингводидактические основы обучения детей дошкольного возраста второму языку (на материале русского и узбекского языков): Дис. ... док. пед. наук. –Ташкент: 2006. – С. 70.
2. Salisheva Z.I. O‘zbek tili mashg‘ulotlarida talabalar monologik nutqini rivojlantirish metodikasini takomillashtirish (rus guruhlarida): ped. fan. b-cha fals. dokt. (PhD) .... dis-yasi. –Toshkent, 2019. – 66-b.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Rahimboyeva Dilnoza Qahramon qizi,** Buxoro davlat universiteti musaqil tadqiqotchisi**;** [**Рахимбоева Дилноза Кахрамон кизи,** соискатель Бухарского государственного унивеситета]**;** [**Dilnoza K. Rakhimboyeva** researcher of Bukhara State University]; manzil: O‘zbekiston, 00060, Toshkent shahri, Chilonzor tumani 19-daha; [адрес: Узбекистан, 00060, г. Ташкент, ул. Чилонзор 19], [address: Uzbekistan, Chilonzor 19, Tashkent, 00060]; E-mail: raximboyeva@gmail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINFLARDA MATN USTIDA ISHLASH ORQALI NUTQNI O‘STIRISH METODIK MUAMMO SIFATIDA

© S.R. Ismatov[1]✉

[1]Turon Zarmed universiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada nutq o‘stirish shaxs tomonidan og‘zaki va yozma badiiy til me’yorlari: to‘g‘ri talaffuz, urg‘u, grammatika, so‘zlarni to‘g‘ri qo‘llash qoidalarini o‘zlashtirish orqali unda tilning badiiy ifoda vositalaridan samarali foydalangan holda ravon so‘zlash malakalarini rivojlantirishni ifodalovchi pedagogik jarayon ekanligi xususida fikr bayon etilgan. O‘z mohiyatiga ko‘ra nutq o‘stirish shaxs, jumladan, o‘quvchi tomonidan og‘zaki va yozma badiiy til me’yorlari: to‘g‘ri talaffuz, urg‘u, grammatika, so‘zlarni to‘g‘ri qo‘llash qoidalarini amaliy o‘zlashtirish, tilning badiiy ifoda vositalaridan samarali foydalanish, ravon so‘zlash malakalariga ega bo‘lishini ta’minlovchi metod, usul, vositalar yordamida pedagogik qo‘llab-quvvatlash, to‘g‘ri yo‘naltirish, zarur o‘rinlarda kerakli choralarni ko‘rish hamda jarayonga rahbarlik qilishni anglatadi.

MAQSAD: boshlang‘ich sinflarda matn ustida ishlash orqali nutqni o‘stirish metodik muammo va uning echimi belgilab olindi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, anketa, kuzatish, metodlaridan, shuningdek qiyosiy tahlil, pedagogik-sotsiologik (kuzatish, suhbat, anketa, so‘rovnoma), pedagogik tajriba-sinov kabi tadqiqot va tahlil usullaridan foydalanilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: har bir davlatning ta’lim sohasida bolalarda nutq o‘stirish tizimning asosiy tarkibiy elementi sifatida e’tirof etilgan. O‘zbekistonda ham uzluksiz ta’limning dastlabki bosqichlari – maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim davrida bolalarda nutqni o‘stirish pedagogik jarayonning muhim yo‘nalishi etib belgilangan. Global axborotlashuv va innovatsion ta’lim muhitining shakllanishi, inson kapitalini rivojlantirishga bo‘lgan ijtimoiy ehtiyojning ortishi yosh avlodni har tomonlama kamol toptirish, intellektual jihatdan rivojlantirish, bunda nutq imkoniyatlaridan foydalanishni taqozo etmoqda.

XULOSA: har tomonlama barkamol, erkin fikrlaydigan shaxslarni tarbiyalashda o‘quvchilar nutqini rivojlantirish alohida ahamiyat kasb etishini hisobga olib, boshlang‘ich ta’lim berish davridanoq o‘quvchilarni mustaqil fikrlashga o‘rgatish, ularning bog‘lanishli nutqini talab darajasida o‘stirishga oid tizimli ishlar olib borish zarur. Boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida matn ustida ishlash orqali nutq o‘stirish ishlarini ham ustuvor tamoyillar asosida tashkil etish zarur.

Kalit so'zlar: nutq, kommunikatsiya, og‘zaki, yozma, matn, tafakkur.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Iqtibos uchun: Ismatov S.R. Boshlang‘ich sinflarda matn ustida ishlash orqali nutqni o‘stirish metodik muammo sifatida . // Inter education & global study. 2024. №6. B. 75–84.

РАБОТА НАД ТЕКСТОМ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ ЧЕРЕЗ РАЗВИТИЕ РЕЧИ КАК МЕТОДИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

© С.Р. Исматов[1]✉
[1]Университет Турон Зармед, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье излагается мысль о том, что речевое воспитание-это педагогический процесс, представляющий собой развитие человеком навыков беглой речи при эффективном использовании средств художественной выразительности языка посредством усвоения им норм устного и письменного художественного языка: правильного произношения, ударения, грамматики, правильного употребления слов. Речевое развитие по своей сути представляет собой педагогическое сопровождение личности, в том числе учащегося, с помощью методов, приемов, средств, обеспечивающих практическое освоение норм устного и письменного художественного языка: правильного произношения, ударения, грамматики, правил правильного употребления слов, эффективное использование средств художественной выразительности языка, овладение навыками беглой речи, правильной ориентации, необходимой это означает принятие необходимых мер на местах, а также руководство процессом.

ЦЕЛЬ: развитие речи через работу над текстом в начальных классах определялась методическая задача и ее решение.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались такие методы исследования и анализа, как беседа, анкета, наблюдение, а также сравнительный анализ, педагогико-социологический (наблюдение, беседа, анкета, анкета), педагогический эксперимент-тестирование.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в сфере образования каждого государства развитие речи у детей признается основным структурным элементом системы. В Узбекистане важным направлением педагогического процесса определено развитие речи у детей на начальных этапах непрерывного образования – в период дошкольного и начального образования. Формирование глобальной информатизации и инновационной образовательной среды, рост социальной потребности в развитии человеческого капитала требуют всестороннего совершенствования, интеллектуального развития подрастающего поколения, использования в этом речевых возможностей.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: учитывая, что развитие речи учащихся приобретает особое значение в воспитании разносторонне развитых, свободомыслящих личностей, необходимо, начиная с периода начального образования, проводить

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

систематическую работу по обучению учащихся самостоятельному мышлению, воспитанию их связной речи на требуемом уровне. На уроках чтения начальных классов необходимо также организовать работу по развитию речи через работу над текстом на основе приоритетных принципов.

Ключевые слова: речь, общение, устное, письменное, текстовое, мышление

Для цитирования: Исматов С.Р. Работа над текстом в начальных классах через развитие речи как методическая проблема. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 75–84.

WORKING ON THE TEXT IN ELEMENTARY GRADES THROUGH THE DEVELOPMENT OF SPEECH AS A METHODOLOGICAL PROBLEM

© Sobir R. Ismatov[1]✉
[1]Turon Zarmed University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article presents the idea that speech education is a pedagogical process that represents the development of fluent speech skills by a person with the effective use of the means of artistic expression of the language through the assimilation of the norms of oral and written artistic language: correct pronunciation, stress, grammar, correct use of words. Speech development is essentially a pedagogical support of a person, including a student, with the help of methods, techniques, and means that ensure the practical development of the norms of oral and written artistic language: correct pronunciation, stress, grammar, rules for the correct use of words, effective use of the means of artistic expression of language, mastering the skills of fluent speech, correct orientation, necessary this means taking the necessary measures on the ground, as well as leading the process.

AIM: the development of speech through work on the text in the elementary grades was determined by the methodological task and its solution.

MATERIALS AND METHODS: in the course of the research, such research and analysis methods as conversation, questionnaire, observation, as well as comparative analysis, pedagogical and sociological (observation, conversation, questionnaire, questionnaire), pedagogical experiment-testing were used.

DISCUSSION AND RESULTS: in the field of education in each State, the development of speech in children is recognized as the main structural element of the system. In Uzbekistan, an important area of the pedagogical process is the development of speech in children at the initial stages of continuing education – during preschool and primary education. The formation of global informatization and an innovative educational environment, the growth of the social need for the development of human capital require

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

comprehensive improvement, intellectual development of the younger generation, and the use of speech capabilities in this.

CONCLUSION: considering that the development of students' speech is of particular importance in the education of versatile, free-thinking individuals, it is necessary, starting from the period of primary education, to carry out systematic work on teaching students independent thinking, educating their coherent speech at the required level. In primary school reading lessons, it is also necessary to organize work on speech development through work on the text based on priority principles.

Key words: speech, communication, oral, written, textual, thinking.

For citation: Sobir R. Ismatov. (2024) 'Working on the text in elementary grades through the development of speech as a methodological problem', Inter education & global study, (6), pp. 75–84. (In Uzbek).

Kishilik jamiyatining tarixiy taraqqiyoti eng sodda aloqalardan murakkab, ko‘p qirrali ijtimoiy munosabatlarga tomon o‘sib borish asosida kechgan. Agarda eng sodda aloqalar – ibtidoiy jamoa tuzumidagi urug‘ a’zolarining ko‘p holatlarda bir-birlariga oziq-ovqat manbai, yuzaga kelayotgan xavf, harakatlarni tashkil etish yo‘nalishlari to‘g‘risidagi ma’lumotlarni uzatishiga asoslangan bo‘lsa, murakkab, ko‘p qirrali ijtimoiy munosabatlar – ishlab chiqarish, xizmat ko‘rsatish, ta’lim, sog‘liqni saqlash, xavfsizlikni ta’minlash, fuqarolik majburiyatlarini bajarish (masalan, soliq to‘lash) jarayonida sub’ektlarning bir-birlari bilan kundalik hamda kasbiy faoliyatni tashkil etishda ko‘zga tashlanadi. Ijtimoiy munosabatlarning to‘g‘ri, oqilona tashkil etilishi, birinchidan, hal qilinayotgan masalaning ijobiy yechimga ega bo‘lishini, ikkinchidan, vaqtning tejalishini, uchinchidan, samimiy muloqot jarayonining yuzaga kelishini ta’minlaydi. Mazkur jarayonda eng muhim omillardan biri nutq sanaladi.

Yosh avlodning ma’naviy kamolotida qadimdan nutq madaniyatiga alohida ahamiyat berib kelingan. Xususan, Unsurul-Maoliy Kaykovus o‘zining «Qobusnoma» nomli asarida farzandiga qarata shunday deydi: “... Ey farzand, so‘zning yuzin va orqasin bilg‘il va ularga rioya qilg‘il, har ne so‘z desang yuzi bila degil, to suxango‘y bo‘lg‘aysan. Agar so‘z aytib, so‘zning nechuk ekanin bilmasang, qushga o‘xsharsankim, unga to‘ti derlar, ul doim so‘zlar, ammo so‘zning ma’nosin bilmas. ...So‘zni bag‘oyat ulug‘ bilg‘il, so‘z osmondin kelmas va ul xor narsa emasdir. Qay bir so‘zniki bilsang, joyini o‘tkazmay aytkil, vaqtni zoe qilmagil, yo‘q ersa donishga sitam qilg‘on bo‘lg‘aysan. Har so‘z desang, rost degil va bema’nilikni da’vo qilguvchi bo‘lmag‘il” [1].

Nutq faqat fikrni ifodalash, axborot almashish, til vositalaridan foydalanish jarayoni yoki uning hosilasi [2]gina emas, balki shaxsning intellektual salohiyatini rivojlantiruvchi asos ham ekanligi psixologik va biologik nuqtai nazardan isbotlangan. Shu sababli yosh avlodda ilk bolalikdan nutqni rivojlantirishga alohida e’tibor beriladi.

Nazariy tahlil “nutq” tushunchasiga mavjud tilshunoslik, pedagogik, psixologik hamda metodik adabiyotlarda turlicha izohlar berilganligini ko‘rsatdi. Xususan, “Pedagogik

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ensiklopedik lug‘at”da nutq “insonlarning til vositasida amalga oshiriladigan muloqot (kommunikatsiya) shakli bo‘lib, u fikrni ifodalash vositasi bo‘lishi bilan birga fikrlashning asosiy mexanizmi” [3], “O‘zbekiston Milliy ensiklopediyasi”da nutq deganda uning og‘zaki (ovozli) va yozma ravishda namoyon bo‘lishidagi jarayonlar, ya’ni so‘zlash jarayoni va uning natijasi (xotirada saqlangan yoki yozuvda qayd etilgan nutqiy fikrlar, asarlar)” [2], deya e’tirof etiladi.

Nutqda quyidagi xususiyatlar namoyon bo‘ladi: fikrni bayon etish ehtiyojini amalga oshirishga qaratiladi, tugallangan mavzuni ifodalaydi, logik va grammatik qoidalar asosida tuziladi, mustaqil, tugallangan, o‘zaro bog‘langan ma’noli qismlarga bo‘linadi (u bog‘lanishli nutq deb ataladi); og‘zaki va yozma shaklda ifodalanadi; og‘zaki va yozma nutqni rivojlantirish yagona jarayonda kechadi; shunga qaramay, og‘zaki va yozma nutq orasida jiddiy tafovutlar mavjud (ular haqida ishning keyingi bobida batafsil so‘z yuritiladi); nutq muloqot chog‘ida ishtirok etuvchilarning soniga ko‘ra dialogik va monologik kabi turlarga bo‘linadi; dialog og‘zaki nutqning keng tarqalgan turlaridan, nutqiy muloqotning tabiiy shakllaridan biri bo‘lib, ikki yoki bir necha shaxs o‘rtasida kechadi; og‘zaki nutq, tabiatiga ko‘ra, ko‘proq suhbat shaklida yuzaga keladi; nutqning juda muhim shakllaridan biri sanaladigan monolog dialogga nisbatan mazmunni ifodalash uchun til vositalarini tanlash, nutqning qurilishiga ko‘ra bir qadar an’anaviylikka ega.

Nutqni rivojlantirishning didaktik talablari, unga nisbatan metodik yondashuvlar xususida so‘z yuritishdan avval “rivojlantirish” atamasi aynan qanday holatni yoritishga xizmat qilishini anglab olish navbatdagi amaliy harakat uchun yo‘nalishni to‘g‘ri belgilashga imkon beradi.

“Rivojlantirish” tushunchasi (o‘zak so‘z “rivoj”; arabcha “tarqalish”, “yoyilish”, “kengayish”) “bir sifat holatidan ikkinchi, yuqori sifat holatiga o‘tish” [3] ma’nosini anglatadi. S.I.Ojegov hamda N.Yu.Shvedovalarning muallifligida tuzilgan “Rus tilining izohli lug‘ati”da mazkur tushunchaga yana kengroq ta’rif berilgan: rivojlantirish – bir holatdan ikkinchi, yanada takomillashgan holatga o‘tish jarayoni, eski sifat holatidan yangi sifat holatiga , oddiydan murakkabga, pastdan yuqorida o‘sib o‘tish [3].

M.R.Lvovning tadqiqotlarida esa bevosita “o‘quvchilarning nutqini rivojlantirish” tushunchasining g‘oyaviy-nazariy tadqiqi quyidagicha bayon qilingan: o‘quvchilar nutqini rivojlantirish – nutqni: til vositalari (fonetika, leksika, grammatika, nutq madaniyati, uslublari) hamda til mexanizmlari (tushunchalarni anglash, o‘z fikrini ifodalash)ni o‘zlashtirish jarayoni [4].

Pedagogik jarayonlarda ko‘p holatlarda “nutqni rivojlantirish” deyilganda shaxs nutqini bir sifat holatidan ikkinchi sifat holatiga o‘tishini ta’minlash maqsadida qo‘llaniladigan metod va vositalar ham e’tirof qilinadi. Tadqiqot ishida “nutq o‘stirish” tushunchasini nutqni rivojlantirishning yuqorida ta’kidlangan jihatlarini hisobga olgan holda tushunmoq lozim. Biroq, ayni o‘rinda aytib o‘tish lozim, shaxs, o‘quvchilar nutqini o‘stirish (rivojlantirish) bevosita jarayon sanaladi, rivojlantiruvchi metod va vositalar jarayonning o‘zi emas, balki uning samarali, muvaffaqiyatli kechishini ta’minlovchi omillardan biri, xolos.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Darhaqiqat, ta’limiy g‘oyalar taraqqiyoti tarixining barcha bosqichlarida ham shaxs nutqini o‘stirishga alohida e’tibor qaratib kelingan. Ayniqsa, notiqlik san’atining eng yuksak bosqichlari – qadimgi Rim va Gresiyada yosh avlod nutqini rivojlantirish, ularda nutq, so‘z kuchi yordamida ijtimoiy sub’ektlarga ta’sir ko‘rsatish, hatto, ijtimoiy guruhlarni ta’sirchan, yuqori darajada hissiy-estetik bayon etilgan nutq yordamida boshqarish qobiliyatini rivojlantirish ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo‘lishiga erishilgan.

Bugungi kunda ham nutqni rivojlantirish “boshlang‘ich sinflar oldiga qo‘yilayotgan muhim vazifa sanaladi, binobarin, nutq har qanday aqliy faoliyatning asosi va insoniy muloqot vositasi” [5] bo‘lib, uning yordamida “ta’lim tizimi oldida turgan tilshunoslik, psixologik-pedagogik, metodik-didaktik xarakterga ega” [6] o‘qitish ishlarining sifatini yaxshilashga erishiladi.

Nutq o‘stirish “boshlang‘ich ta’lim tizimida uzviylik asosida amalga oshiriladi, bir butun o‘qish jarayoniga amaliy yo‘nalish beradi va bolalarning ongli o‘qish, uqqanlarini tushunarli qilib so‘zlab berish, savodli yozishga o‘rgatadi. Bolalarning yosh xususiyatini va saviyasini hisobga olgan holda, ona tili va adabiyotdan boshlang‘ich bilim beriladi va shular asosida ularning nutqi boyitiladi” [7].

“O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da “matn” (ar. “nutqning yozuvdagi ifodasi”) tushunchasiga “yozuvda yoki bosma holda shakllantirilgan mualliflik asari yoki hujjat” [1] deb ta’rif berilgan. “Matn” so‘zi rus va ingliz tillarida chop etilgan adabiyotlarda “tekst” (lotincha “textum” asosida shakllantirilgan “text”) shaklida qo‘llanilib, “bog‘lanish”, “birikish”, “aloqa”, “birikma” kabi ma’nolarni bildiradi [3]. Ushbu tushunchaning g‘oyaviy-nazariy tavsifi tadqiqotchi M.Yo‘ldoshevning badiiy matn lingvopoetikasining tadqiqiga bag‘ishlangan monografiyada batafsil bayon etilgan.

Ko‘rsatilgan belgilar asosida matnni mazmunan tugal va o‘quvchida xabar qilinayotgan axborotga ma’lum munosabat uyg‘otish bilan xarakterlanadigan yozma shakldagi axborot sifatida ta’riflash mumkin. Bizningcha, “matn” tushunchasining g‘oyaviy-nazariy talqini yetarlicha yoritilmagan. Ayni o‘rinda L.Losevaning matnni ifodalovchi belgilar borasidagi fikrini quyidagilar bilan to‘ldirish mumkin: 1) axborotning yozma shaklda ifodalanishi; 2) mazmun jihatidan o‘ziga xos tugallikka egalik; 3) o‘quvchida voqelikka nisbatan muayyan munosabat uyg‘otish imkoniyatining mavjudligi; 4) kompozitsiya, syujet, tarkibiy tuzilmaga, shuningdek, tarkibiy elementlar o‘rtasidagi o‘zaro aloqadorlik va bog‘liqlikka egalik; 5) muayyan sohaga taalluqli bo‘lishi; 6) aniq mavzu bo‘yicha axborot berishi; 7) o‘ziga xos bayon uslubiga egalik; 8) aniq sub’ektga yo‘naltirilganligi (masalan, o‘quvchi yoki o‘qituvchi uchun mo‘ljallanganligi); 9) aniq maqsad uchun xizmat qilishi.

Matnni sintaktik jihatdan mazmuniga ko‘ra va leksik-grammatik vositalar yordamida o‘zaro bog‘langan gaplar yig‘indisi tarzida tushunish ham xato sanalmaydi. “Matn deganda murakkab sintaktik butunlik va erkin gaplardan iborat butunlikni tushunish kerak. Matnning sintaktik tahlili gaplar o‘rtasidagi aloqalarni o‘rganish, matnni gapdan kattaroq sintaktik birliklarga, murakkab sintaktik butunlikka parchalashni o‘z ichiga oladi” [6]. Nutq jarayonida gaplar guruhlanadi, mavzu jihatdan, qurilishi va ohangiga ko‘ra birlashadi va alohida

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

sintaktik birlik – murakkab sintaktik butunlik hosil qiladi. Biroq, matndagi barcha gaplar ham murakkab sintaktik butunlikka kirmaydi, ayrimlari uning tarkibiy qismi bo‘lmaydi.

Shu o‘rinda ta’kidlab o‘tish kerakki, mazkur tadqiqot ishida matn mohiyatini ilmiy-amaliy jihatdan o‘rganish emas, balki, matn ustida ishlash orqali boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining nutqini o‘stirish metodikasini tadqiq qilish maqsad qilib belgilanganligi sababli masalaning ana shu jihati tahlil qilinadi. Boshlang‘ich sinfda matn ustida ishlashga o‘quvchilarni jalb qilish o‘ziga xos xususiyatlarni namoyon qiluvchi pedagogik jarayon sanaladi. Har qanday pedagogik jarayon kabi boshlang‘ich sinflarda matn ustida ishlashda ham muayyan psixologik, pedagogik, metodik talablar inobatga olinishi zarur. Shundagina boshlang‘ich sinf o‘quvchilari matn bilan ishlash orqali muayyan bilimlarni o‘zlashtirish, ravon va ongli o‘qish ko‘nikma va malakalariga ega bo‘ladi, nutq boyiydi, fikrlash qobiliyati rivojlanadi. Natijada o‘quv dasturida ko‘zda tutilgan talablar bajariladi.

O‘quvchining o‘z fikrini qanchalik mazmunli, aniq va to‘g‘ri ifodalay olishi uning o‘quv-bilish faolligi darajasini, ko‘nikma va malakalarini aniqlashga imkon beradi. O‘qish darslarida matnni idrok qilish va mazmun-mohiyatini o‘zlashtirish yuzasidan qo‘yilgan savol va topshiriqlar o‘quvchilarni o‘ylashga majbur qilishi, javob berishda muallif qo‘llagan iboralardan, badiiy tasvir vositalaridan foydalanishga qaratilishi, nutqda ko‘proq o‘zi uchun yangi so‘z va iboralarni ishlatishga undashi lozim.

Matnni o‘qish ko‘nikmasiga egalik, o‘z navbatida, o‘quvchi nutqini boyituvchi muhim omillardan biri sanaladi. Matn ustida ishlash orqali o‘quvchilarni ijodiy, mustaqil va mantiqiy mushohada yuritishga, matnni tahlil qilish va unga o‘z munosabatini bildira olishga o‘rgatish o‘qituvchidan katta mahorat talab etadi.

Ma’lumki, nutqda insonning fikrlari bilan birgalikda his-tuyg‘ulari ham ifodalanadi. Boshlang‘ich sinflarning “O‘qish kitobi” darsliklarida keltirilgan badiiy matn namunalarini o‘rganish orqali o‘quvchilar ushbu jihatni ham o‘zlashtiradilar. Badiiy matn badiiy asar mazmunini ifodalagan, funksional jihatdan tugallangan, tilning tasviriy imkoniyatlari asosida shakllangan, o‘zida turli uslub ko‘rinishlarini muallifning badiiy niyatiga ko‘ra erkin jamlay oladigan, tinglovchi yoki o‘quvchiga estetik zavq berish, ta’sir etish xususiyatiga ega bo‘lgan g‘oyat murakkab butunlik hisoblanadi [63; 88-b.]. Shunday ekan, badiiy matn ustida ishlashda nutq o‘stirish uchun keng imkoniyatlar mavjud.

O‘qish bo‘yicha metodik qo‘llanmalarda tavsiya qilingan nutq namunalari tahlili butun tayyorgarlik ishi (suhbat va o‘qituvchi hikoyasi) uchun optimal vaqt 3 daqiqadan oshmasligini ko‘rsatadi. Suhbatda beriladigan savollarning miqdori o‘rtacha 4-5 ta bo‘lishi ijobiy samara beradi.

Tayyorgarlik ishida o‘qituvchi hikoyasi quyidagi ikki maqsadni ko‘zlaydi: 1) o‘rganish ob’ekti haqida qo‘shimcha ma’lumotlar berish; 2) o‘qish bilan bog‘liq talablarni belgilash. Matnni o‘qishga tayyorgarlik jarayonida o‘qituvchi topshirig‘i qat’iy belgilanadi: “qarang”, “Diqqat bilan eshiting”. Bular yordamida matnni idrok etish bilan bog‘liq to‘xtam, urg‘u, o‘qish sur’ati va ohangga e’tibor qaratish yuzasidan ko‘rsatma beriladi. Bunday tayyorgarlik ishi ko‘p vaqt talab qilmaydi. O‘quvchilarni matnni idrok etishga tayyorlash uchun o‘qituvchi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

suhbat hajmi, maqsadi, mazmunini hamda og‘zaki beriladigan qo‘shimcha ma’lumotlarning zaruriy hajmini aniqlab olishi lozim

Suhbat va hikoyaning o‘rinli hamda maqsadga muvofiqligi, savollar miqdori, ularning mazmuni va qo‘yilish mantiqi, hikoya hajmi o‘qituvchining diqqat markazida bo‘lishi kerak. Odatda, o‘quvchilarning hayotiy tajribasiga yaqin mavzularni o‘qishda ko‘pincha suhbatga zarurat sezilmaydi. Biroq o‘qituvchining o‘quvchilarni mavzuga yo‘naltiruvchi kirish so‘zi, albatta, zarur. Busiz o‘quvchilarning asarni to‘laqonli idrok qilishlariga erishish mushkul.

Tarixiy mavzuga oid hikoyalarni o‘qish oldidan o‘qituvchi o‘quvchilarning Vatan tarixi va uning shonli o‘tmishidagi buyuk siymolar haqidagi bilimlarini aniqlaydi. She’riy matnlarni o‘qishdan oldingi tayyorgarlik ishlari ancha murakkab. Lirik asarlarni yaxlit idrok etish vazifasi shoir ruhiyatiga hamohang kayfiyat yaratish, o‘quvchilarning shoir bilan birga quvonish, hayratlanish, qayg‘urish tuyg‘usiga turtki berishdir. Bunda o‘qituvchining kirish so‘zi qisqa, maqsadga yo‘naltirilgan hamda shoir dunyosiga kirishga ko‘maklashadigan bo‘lishi kerak. Xulosa qilib aytganda, boshlang‘ich sinf o‘qish darslarida o‘qituvchining kirish so‘zi matnni o‘qish oldidan tayyorgarlikning yetakchi bo‘g‘inlaridan biri bo‘lib, ma’naviy-axloqiy tarbiya samaradorligi ko‘p jihatdan uning to‘g‘ri uyushtirilishiga bog‘liqdir.

Matnni o‘qish va uni tahlil qilish. O‘quvchilar matnni o‘qish jarayonida uning g‘oyaviy-badiiy xususiyatlari, asarda aks etgan voqealar bilan tanishadilar. Bunda asarning janr xususiyatlaridan kelib chiqib, matnni ifodali, sharhlab va rollarga bo‘lib o‘qitish mumkin. Badiiy matnni o‘qish muallif tasvirlagan manzaralarni aniq tasavvur etishga, asar qahramonlarining xatti-harakatlaridan tegishli xulosalar chiqarishga yordam beradi.

“Tahlilning bosh maqsadi asarda aks etgan badiiy olam mohiyatini anglash, uning asl mazmunini to‘g‘ri va to‘la idrok etishdan iborat” [7]. Tahlil o‘quvchilarni ijodiy va mustaqil fikrlashga yo‘llashning muhim omilidir. O‘quvchilar tahlil jarayonida asarda tasvirlangan voqealarga o‘z fikrlarini bildiradilar, notanish so‘zlar ma’nosini bilib oladilar, matnning mazmun-mohiyatini to‘liq anglab yetadilar.

Aslida, “adabiy tahlilning bosh masalasi matn ustida ishlash orqali o‘tkaziladigan tahlildir. O‘quvchi mutolaa chog‘ida asar mazmuni bilan tanishsa, tahlil paytida uning poetikasiga murojaat qiladi. Mutolaa hissiyotni boyitib, aqlni peshlasa, tahlil matn tagzaminidagi ma’noni chuqur o‘rganishga yordam beradi” [7].

O‘qish darslarida matn ustida ishlash jarayonida asosiy e’tibor uning mazmuniga qaratilsa-da, tuzilishini ham nazardan qochirmaslik kerak. Jumladan, voqea kechayotgan sharoit, peyzaj, asar qahramonlarining kechmishlari, ruhiyati tasvirida o‘tgan, hozirgi yoki kelasi zamon shakllaridan foydalanilishini anglagan o‘quvchi matn mazmunini og‘zaki hikoyalashda adashmaydi. O‘quvchilar diqqatini matndagi bir mazmundagi hodisalar tasvirida (peyzaj, adabiy qahramonning ruhiy holati, portreti) fe’l-kesimlar, odatda, bitta zamon shaklida bo‘lishiga qaratish ularning nafaqat o‘qish va yozuv, balki matn mazmunini idrok etish va fikrlash bilan bog‘liq ko‘nikmalarini shakllantirishga ham yordam beradi. Matnlarda jumlalararo aloqa alohida e’tiborga molik. Odatda, matnning aynan bir shaxs yoki bitta voqea-hodisa haqida gap boradigan qismi o‘zaro aloqada bo‘lib, xatboshidan boshlanadi. Darslarda o‘quvchilarga matn qismlarini o‘qish yoki ko‘chirib

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

yozishni topshirish ularning diqqatini ma’lum bir maqsad atrofida birlashtirishga xizmat qiladi. Matndagi gaplar o‘rtasida kommunikatsiya vazifalari bilan belgilangan munosabatlar, ya’ni mazmuniy aloqa mavjud. Bu aloqa uni ifoda etuvchi leksik-grammatik vositalar orqali o‘z aksini topadi. Har qanday so‘zlarni gapga birlashtirib bo‘lmagani kabi har qanday gaplarni ham bitta bog‘lanishli matnga birlashtirib bo‘lmaydi. Masalan, “Bolalar dam olishga ketishdi”, “Gullar ochildi”, “Atoqli otlar bosh harf bilan yoziladi” kabi gaplarni bir matnga birlashtirib bo‘lmaydi. Ular turli mazmunga ega bo‘lgani bois biror bir munosabatga ko‘ra ham birlasha olmaydi. Umumlashtirish va xulosalar chiqarish. Bu kabi ish turlari matn mazmuni yuzasidan umumiy xulosalar chiqarish orqali unda aks ettirilgan masalalarni chuqur idrok etishga, mavzuning ochilmay qolgan qirralari haqida mulohaza yuritishga, o‘zlashtirilgan bilimlarni amalda qo‘llash ko‘nikmalarini hosil qilishga qaratiladi.

Matn ustida ishlash jarayonida asar voqealari yuzasidan og‘zaki tasvirlash, qiyoslab hikoyalar tuzish, adabiy qahramonlarning xatti-harakatlari, fe’l-atvorlarini tavsiflash nutq o‘stirishning muhim vositasi sanaladi. Bu jarayonda o‘quvchilarda matnda ifodalangan jarayon, hodisa, shaxs yoki uning xatti-harakatiga nisbatan munosabat shakllanadi. Yaxshining nima uchun yaxshiligini, yomonning nima uchun yomonligini, asar qahramonlarining qilgan ishlarining to‘g‘ri yoki noto‘g‘riligini aniqlash boshlang‘ich sinflarning o‘qish darslarida matn tahlilining asosiy vazifasidir.

Matnni qayta tasvirlash matn ustida ishlashda katta ahamiyatga ega bo‘lib, o‘quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini rivojlantiradi. Qayta tasvirlashdan to‘g‘ri foydalanish esa asarda yozuvchi tasvirlayotgan hayotiy manzaralarni o‘quvchilarning aniq tasavvur qilishlari uchun qulay sharoit yaratadi.

Metodika fanida matnning ikki xil yo‘l bilan qayta tasvirlanishi qayd qilinadi. Bular:

a) so‘z bilan tasvirlash; b) grafik tasvirlash [1].

So‘z bilan tasvirlash o‘ziga xos murakkab ish turi bo‘lib, bunda asarda tasvirlangan voqea, qahramon yoki manzarani so‘z yordamida aniq qayta tiklash ko‘zda tutiladi. Bunday tasvirlash o‘quvchilar nutqini rivojlantirishning muhim vositalaridan biri sifatida so‘zlarni to‘g‘ri tanlash va talaffuz qilishni talab etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Аминова Ф. Ҳ. Ўқувчиларни мулоқот матни яратишга ўргатишнинг дидактик асослари: Пед. фан. номз. …дис. автореф. – Т.: ЎзПФИТИ. 2007. – 22 б.
2. Аслонова О.П. Бошланғич синф ўқувчиларида тафаккур тезлигини шакллантиришнинг педагогик шарт-шароитлари: Пед. фанл. бўйича фалсафа доктори (PhD). ... дисс. автореф. – ҚарДУ. 2020. – 49 б.
3. Асқарова М., Матчонов С., Қодирова Ф., Ғуломова Х., Бойматова А., Бозорова М., Муҳамедова Д. Ўзбек тили машғулотларида нутқ ўстириш. – Т.: ТДПУ, 2000. – 58 б.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

4. Львов М.Р. Речь младших школьников и пути ее развития. – М.: Академия, 2007. – 429 с.
5. Бабаева Д.Р. Нутқ ўстириш методикаси (теварак-атрофни ўрганиш мисолида) – Т.: Fan va texnologiya, 2009. – 128 б.
6. Бекниязова Н. Бошланғич синфлар она тили дарсларида ўқувчиларга матн яратишни ўргатиш методикаси (таълим ўзбек ва қорақалпоқ тилларида олиб бориладиган мактаблар мисолида): Монография. – Т.: Фан ва технологиялар, 2012. – 160 б.
7. Зиядова Т.У. Она тили таълими жараёнида ўқувчиларнинг сўз бойлигини ошириш: Пед. фан. номз. …дис. автореф. – Т.: ТДПИ. 1995.– 19 б.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Sobir Raximqulovich Ismatov**, o'qituvchi, [**Собир Рахимкулович Исматов** преподаватель], [**Sobir R. Ismatov**, teacher]; manzil: O'zbekiston, Buxoro shahri, K. Murtazayev ko'chasi, 13 A [адрес: Республика Узбекистан,г.Бухара, ул. К. Муртазаева, 13А], [address: Uzbekistan, Bukhara, K.Murtazaev str., 13 A]; sabur-8989@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

INGLIZ TILI DARSLARIDA O‘QUVCHILARGA TO‘G‘RI O‘QISH QOIDALARINI O‘RGATISH

© Z.B. Tuychiyeva[1]✉
[1]WEBSTER universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada ingliz tili alfaviti hamda unli va undosh harflarining o'qilishi haqida so‘z yuritamiz. shuningdek, ingliz alifbosi til o‘rganishning asosi bo‘lib, oldinga siljish uchun uni o‘zlashtirishingiz kerak. alifboda qanday harflar borligi bilan tanishib, siz o‘qitishning keyingi bosqichiga - unli tovushlarni o‘rganishga o‘tishingiz kerak. ingliz tilida esa faqat oltita unli tovush mavjud bo‘lib, ular undoshlar bilan birlashganda so‘zlarni shakllantirishga imkon beradi. ingliz tili o‘qitishda ingliz tili alfbosida unli va undosh harflarning o‘qilish va fonetik tovushi mavzusidagi maqola

MAQSAD: tili darslarida o‘quvchilarga to‘g‘ri o‘qish qoidalarini o‘rgatish usullarini tadqiq qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: qiyosiy tahlil, pedagogik-sotsiologik (kuzatish, suhbat, anketa, so‘rovnoma), pedagogik tajriba-sinov kabi tadqiqot va tahlil usullaridan foydalanilgan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: dunyoning qaysi bir chekkasiga bormaylik, ushbu til dunyo ya`ni jahon tili maqomini olganligi tufayli ikkinchi til sifatida o‘rganib kelinmoqda. Ingliz tili juda oddiy tildir,shuning uchun dunyodagi ko‘pchilik odamlar ingliz tilini tez o‘zlashtirib bir-birlari bilan gaplashishadi. Buning uchun ingliz tilini o‘rganishda fonetika uning poydevori hisolahadi.Buni amalga oshirish mashaqqatlar evaziga amalga oshadigan jarayonidir.Bunda til o‘rganuvchilar harf ,tovush,monftong, diftong, triftong, reduksiya, traskripsiyani qilishni va to‘g‘ri o‘qishni bilishlari kerak.

XULOSA: ingliz tilidagi alfavitni o‘rgansa, ingliz tilida o‘qishni o‘rgandi degani emas, so‘zlar yozilganidek o’qilmaydi. Ingliz tilini o‘rganishda so‘zlarni to‘g‘ri o‘qiy olmaslik tilni o‘rganishda birinchi bo‘lib halaqit beradi. Ingliz tili xonalardagi jihozlar, jadvallar, muhim fonetik qoidalar bilan boyitilgan bo‘lishi va uni o‘quvchilar tomonidan o‘zlashtirilgan bo‘lishi kerak.

Kalit so'zlar: unli, undosh, takrorlanuvchi harflar, tovushlar, diftonglar, harflar qoidasi.

Iqtibos uchun: Tuychiyeva Z.B. Ingliz tili darslarida o‘quvchilarga to‘g‘ri o‘qish qoidalarini o‘rgatish. // Inter education & global study. 2024. №6. B. 85-90.

ОБУЧЕНИЕ СТУДЕНТОВ ПРАВИЛАМ ПРАВИЛЬНОГО ЧТЕНИЯ НА КЛАССАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

© З.Б. Туйчиева[1]✉
[1]Университет WEBSTER, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье мы поговорим об английском алфавите и произношении гласных и согласных. Кроме того, английский алфавит является основой изучения языка, и вам необходимо освоить его, чтобы прогрессировать. Ознакомившись с тем, какие буквы есть в алфавите, нужно перейти к следующему этапу обучения – изучению гласных звуков. В английском же языке только шесть гласных звуков, которые в сочетании с согласными образуют слова. Статья о произношении и фонетическом звучании гласных и согласных в английском алфавите при обучении английскому языку.

ЦЕЛЬ: он заключается в изучении способов обучения учащихся правилам правильного чтения на уроках языка.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: использованы такие методы исследования и анализа, как сравнительный анализ, педагогико-социологические (наблюдение, беседа, анкета, анкета), педагогический эксперимент-тестирование.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: на какой бы край света мы ни отправились, этот язык изучается как второй язык из-за того, что мир получил статус, то есть мирового языка. Английский-довольно простой язык, поэтому большинство людей в мире разговаривают друг с другом, быстро осваивая английский. Для этого фонетика считается его основой при изучении английского языка. Это процесс, который происходит за счет усилий.При этом изучающие язык должны знать ,как делать буквы,звуки, монофтонги ,дифтонги,трифтонги,редукции, транскрипции и правильно читать.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: то, что он выучил английский алфавит, не означает, что он научился читать по-английски, слова не читаются так, как они написаны. Неспособность правильно читать слова при изучении английского языка является первым препятствием при изучении языка. Английский язык должен быть обогащен оборудованием в комнатах, таблицами, важными фонетическими правилами и усвоен учащимися.

Ключевые слова: гласная, согласная, повторяющиеся буквы, звуки, дифтонги, буквенное правило.

Для цитирования: Туйчиева З.Б. Обучение студентов правилам правильного чтения на классах английского языка. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 85-90.

TEACHING STUDENTS CORRECT READING RULES IN ENGLISH CLASSES

© Zumradxon B. Tuychiyeva[1]✉
[1]Webster University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

INTRODUCTION: in this article, we will talk about the English alphabet and the pronunciation of vowels and consonants. Also, the English alphabet is the basis of language learning, and you need to master it in order to progress. Having familiarized yourself with what letters are in the alphabet, you need to move on to the next stage of learning - learning vowel sounds. English, on the other hand, has only six vowel sounds that combine with consonants to form words. An article on the pronunciation and phonetic sound of vowels and consonants in the English alphabet in English language teaching.

AIM: It consists in exploring ways to teach students the rules of correct reading in language lessons.

MATERIALS AND METHODS: such research and analysis methods as comparative analysis, pedagogical and sociological (observation, conversation, questionnaire, questionnaire), pedagogical experiment-testing were used.

DISCUSSION AND RESULTS: No matter which part of the world we go to, this language is studied as a second language due to the fact that the world has received the status of a world language. English is a fairly simple language, so most people in the world talk to each other, quickly learning English. For this, phonetics is considered to be its basis when learning English.This is a process that takes place through effort.At the same time, language learners should know how to make letters, sounds, monophthongs, diphthongs, triphthongs, reductions, transcriptions and read correctly.

CONCLUSION: the fact that he has learned the English alphabet does not mean that he has learned to read English, words do not read the way they are written. The inability to read words correctly when learning English is the first obstacle to learning a language. English should be enriched with equipment in the rooms, tables, important phonetic rules and learned by students.

Key words: vowel, consonant, repeated letters, sounds, diphthongs, letter rule.

For citation: Zumradxon B. Tuychiyeva. (2024) ‘Teaching students correct reading rules in english classes’, Inter education & global study, (6), pp. 85-90. (In Uzbek).

Zamonaviy ingliz alifbosi lotin alifbosiga asoslangan (jami 26 ta harf). 26 ta harfning har biri bir yoki bir nechta tovush bilan uzatilishi mumkin. Harfning nomi uning tovushlaridan biri sifatida ham xizmat qilishi mumkin. Misol uchun, A harfi uzun a, ah yoki ae kabi tovushga ega bo'lishi mumkin. U so'zda turli pozitsiyalarni egallashi mumkin. Masalan, A turli pozitsiyalarda: maymun (maymun), mushuk (mushuk), zebra (zebra). Harflarning ikki turi mavjud: undoshlar va unlilar. Ularning asosiy farqi artikulyatsiyada. Undosh tovushlarni talaffuz qilishda havo oqimi til, tish yoki lablarning joylashuvi bilan uziladi yoki cheklanadi. Ularning aksariyati faqat bitta tovush bilan uzatiladi va kamdan-kam hollarda harfning o'zi nomiga o'xshaydi. Ingliz alifbosida nechta harf borligi haqidagi bilimga asoslanib, harflarning aksariyati undosh tovushlar (21 harf) degan xulosaga kelish mumkin.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Ma'lumki har bir o'quvchi o'z tilini o'rganishdan tashqari boshqa tilni o'rganayotganda albatta qiyinchiliklarga duch keladi. Ayniqsa bu qiyinchiliklar ularning talaffuzlarida bo'ladi. Ingliz tilida undosh tovushlarning talaffuzi ham o'ziga xos xususiyatlarga ega. Ingliz tilining undoshlarini qanday qilib to'g'ri o'qishni tushunish uchun quyidagi harflaridagi transkripsiya sizga yordam beradi. Unli tovushlarni o'qish qoidalari

1. Yumshoq unlilar: y, i, u.

2. Qattiq unlilar: a, o, u. Agar "C" harfidan keyin "E", "I" yoki "Y" harflari bo'lsa, "C" harfini "S" tovushi sifatida talaffuz qilinadi. Bu "city", "shahar" va "cyst" so'zlarida to'g'ri. Agar "C" harfidan keyin "A", "O" yoki "U" harflari bo'lsa, "C" harfini "K" tovushi sifatida talaffuz qilinadi. Bu "mumkin", "come" va "cut" so'zlarida to'g'ri. Shuningdek ayrim undosh harflar va harf birikmalarining o‘qilishi.

1. Ss - harfi yumshoq unlilardan oldin kelsa. [s] tovushini, qolgan xollarda esa, [k] tovushini beradi: cat [ket], cinema [sinema].

Gg - harfi yumshoq unli (e, i, u) lardan oldin kelsa, [j] qolgan xollarda esa, [g] tovushini beradi: good [gud), gyps [jips].

Xx - harfi so‘z oxirida, undoshlardan oldin va unlilar o'rtasi kelganda [ks] deb ukiladi.: box, text; ye harfidan oldin [g] deb ukilad example [igzempl]

Qq - harfi alohida kelmaydi, u "qu" harf birikmasida kelib, [k] deb o‘qiladi: quick [kvik]. Harflarning qat'iy tartibi alifboni o'rganishda katta ahamiyatga ega. Lug'atlar va ma'lumotnomalarni tuzish printsipi alifbo tartibida qurilgan. Buyurtma qilish inglizcha harflar eslash osonroq, qo'shiq ixtiro qilindi, unda so'zlar o'rniga harflarning nomlari berilgan.

1 a harfidan so‟ng ikkita l kelsa ya‟ni a+ll bo‟lsa a harfimiz o‟ deb o‟qiladi. Masalan: ball [bo‟:l], call [ko‟:l, small [smo‟:l], all [o‟:l]

2. e harfi so‟z oxirida kelsa o‟qilmaydi. Masalan: make [meyk], cake [keyk], snake[sneyk], apple [eppl]

3. ikkita e harfi yonma-yon kelsa, cho‟ziq [i:] deb o‟qiladi. Masalan: bee [bi:], sheep [shi:p], see [si:]

4. Ikkita o harfi yonma-yon kelsa, [u] yoki [o‟] deb o‟qiladi. Masalan: book [buk], cook [kuk], good [gud] LEKIN, door [do‟:], floor [flo‟:] Harfning o'qilishi harf ochiq bo'g'inda bo'lganda tovushga to'g'ri keladi. Masalan: a - ism, odam, kichik, Amerika; e - men (yopiq bo'g'inda biz [e] tovushini olamiz - oxiri, ko'p bo'g'inli so'zlarning oxirida oxiri nolga teng); i - vaqt; o yopiq bo‘g„inda “o”, ochiq bo‘g„inda [oy] sifatida o‘qiladi - yo‘q; u ochiq bo‘g„inda shunday o‘qiydi – talaba, yopiq bo‘g„inda esa ruscha “a” – avtobus kabi o‘qiladi; y - ochiq bo‘g’inda [ay] (uchib ketish), so‘z oxirida [va] (shahar), so‘z boshida [y] (ha) tarzida o‘qiladi. Unli tovushlardan keyingi r harfi tovush uzunligiga ta'sir qilishi mumkin.

Ingliz diftonglari. Diftong - bu bir so'zda uchraydigan ikkita tovushning birikmasidir. Qoidalarga ko'ra ingliz tilidan diftonglar bo‘linmas tovushlardir.

Ingliz tilida uchta unlini o'z ichiga olgan triftonglar ham mavjud, ammo bu qiyinroq daraja. Boshlash uchun yopiq va unli tovushlarni o'qish qoidalarini o'rganish tavsiya etiladi ochiq bo'g'inlar, va ularni amalda qo'llang.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Bugungi kunda o'qishning roli xorijiy tillar, shu jumladan ingliz tili. Uning bilimi nafaqat sayohatda, xorijliklar bilan suhbatda, balki sayohatda ham talab qilinadi .Bu ko'pincha kompyuter bilan ishlashda zaruriy shartdir va ko'pchilik uchun ingliz tilini bilish ularning rezyumelarida juda muhim element hisoblanadi. Shuning uchun ham bugungi kunda odamlar uni har qanday yoshda va katta qiziqish bilan o'rganishni boshlaydilar. Biroq, zamonlar, artikllar va turli grammatik sxemalarning murakkab tizimiga sho'ng'ishdan oldin, ingliz alifbosini o'rganishga arziydi.

Ingliz tilida o'n beshta unli tovush mavjud bo'lib, ular a, e, i, o, u harflari bilan uzatiladi. Unli tovushlarni uzatish uchun y, w va gh harflari ham ishlatiladi. Ular qisqa unlilar va cho‘ziq unlilarga bo‘linadi. Biroq ularning nomlari qisqasi qisqa talaffuz qilinadi, uzunlari esa chiziladi degani emas. Ularning orasidagi farqlar talaffuz davomiyligida emas, balki artikulyatsiyada. "Qisqa" va "uzun" nomlari faqat ingliz tilini o'rganuvchilar uchun kerak bo'lib, ular hali ham farqlarni quloqlari bilan farqlashda qiynaladilar.

Qisqa yoki uzun bo'lmagan tovushlar ham bor. Ular turli harflar, shu jumladan undoshlar birikmasi bilan uzatiladi. Masalan, w undosh harfi ayrim holatlarda unli tovushni bildirishi mumkin.

Qisqa unlilar “Qisqa unli tovush” atamasi ikki undosh orasiga yoki so‘z boshida turgan a, e, i, o, u harflari bilan berilgan tovushlarni bildirish uchun ishlatiladi:

A - / æ / (masalan, apple, pan, mat so'zlarida)

E - / ɛ / (masalan, elephant, pen, met so'zlarida)

I - / ɪ / (masalan, insect, pin, mitt)

O - / ɒ / (masalan, octopus, ostrich, on)

U - / ʌ / (masalan, umbrella, pun, mutt so'zlarida) Uzoq unlilar Uzoq tovushlar qisqa tovushlarning chizilgan versiyasi emas. Uzoq unli tovush - talaffuzi harfning alifboda o'qilishi bilan bir xil bo'lgan unli tovushlarga nisbatan qo'llaniladigan atama. Beshta ingliz unli harfi (a, e, i, o, u) tegishli uzun unli tovushlarga ega / eɪ /, / i /, / ɑɪ /, / oʊ /, / yu /.

A - / eɪ / (masalan, ate, mate so'zlarida)

E - / iː / (masalan, food, meat so'zlarida)

I - / aɪ / (masalan, mite, power so'zlarida)

O - / oʊ / (masalan, corn, mote, so'zlarida)

U - / juː / (masalan, in silent mode) Soqov "e" harfining qoidasi. Agar so’zda unli va undoshdan keyin e harfi bo’lsa, u deyarli barcha hollarda soqov bo’ladi, ya’ni o’qib bo’lmaydi. Qolaversa, oldingi bo’g’indagi unlini ikki undosh orasida tursa ham cho’ziq qiladi. Masalan, yegan, samolyot, tishlamoq, to’qqiz, arqon, nota, kub, nay so’zlaridagi kabi. Unli harflarning o’qilish qoidalari

1-tur bo’g’in

Aa	[ei]	Same, name, game, sale, lane, labour
Oo	[ou]	Owe, no, go, home, open, close, telephone
Uu	[ju:]	Unit, tube, numeral, mutate, useful
Ee	[i:]	Be, me, he, negotiate, elastic
Ii	[ai]	Nice, fine, time, like, bike, site

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Yy	[ai]	My, dynamic, type-writer, cycle

II-tur bo'g'in

Aa	[æ]	Map, ran, raffle, rag-bolt, raft
Oo	[ɔ]	Not, hot, got, dog, doll, office
Uu	[ʌ]	Nut, cut, but, function, shutdown
Ee	[e]	Ten, effect, mechanism, end, tender
Ii	[I]	Fix, simple, in, import, bring, English
Yy	[I]	Gym, myth

III-tur bo'g'in

Aa	[a:]	Car, part, farm, arm, scar, craft
Oo	[ɔ:]	For, form, portal, port, popcorn
Uu	[ə:]	Hurt, turn, burn, nurse, furniture
Ee	[ə:]	Her, ferment, determine, internet
Ii	[ə:]	Bird, girl, first, sir, sircar
Yy	[ə:]	Byrd

Mustaqil Respublikamizning dunyo hamjamiyatida tutgan o'rni tobora o'sib, xalqaro aloqalar, savdo-sotiq, turizm,mamlakatlar o'rtasidagi madaniy hamda iqtisodiy aloqalar rivojlanib,mustahkamlanib borayotgan bir paytda uning kelajagini yaratuvchi yoshlarga ingliz tilini puxta o'rganishva xorijliklar bilan muloqot davomida o'ziga taaluqli masalalarni erkin muhokama qila olish, umuman og'zaki va yozma shaklda muloqot qilishni o'rganish bugungi kunning eng muhim vazifalardan biridir.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Umumiy o'rta ta'lim maktablari uchun ingliz tili o'quv dasturi. Tuzuvchilar: J.J. Jalolov, M.T.Irisqulov. – Xalq ta"limi. – №4 – Toshkent, 2013. –44 b.
2. Общеевропейские компетенции владения иностранным языком: Изучение, обучение, оценка. – М.: МГЛПУ. Сарма, 2005. – 248 с
3. Driscoll P., Frost D. The teaching of modern foreign languages in the primary schools. – L.: & N.Y.: Routledge, 2005

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Tuychiyeva Zumradxon Baxrom qizi**, (Teaching English to Speakers of Other Languages (MA TESOL)) magistranti, [**Туйчиева Зумрадхон Бахром кизи,** (Teaching English to Speakers of Other Languages (MA TESOL)) магистрант], [**Zumradxon B. Tuychiyeva**, (Teaching English to Speakers of Other Languages (MA TESOL)) Master's degree]; manzil: O'zbekiston, Alisher Navoiy ko'chasi, 13, Toshkent [адрес: Узбекистан, ул. Алишера Навои, 13, Ташкент], [address: 13 Navoi Avenue Tashkent 100011 Uzbekistan]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARIGA INGLIZ TILIDA SODDA VA QO’SHMA OTLARNING KO’PLIK KATEGORIYALARINI O’RGATISHNING OSON USULLARI

© D.M. Farxodova[1]✉
[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada inliz tilidagi son shakllari, sodda va qo’shma otlar hamda ularda ko’plik shakllari qanday hosil qilinishi ularni boshlang’ich sinf o’quvchilariga tushuntirishning oson va tartibli usullari haqida fikr yuritilgan.

MAQSAD: boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ingliz tilida sodda va qo’shma otlarning ko’plik kategoriyalarini o’rgatishning oson usullarini tadqiq qilishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda turli materiallardan, jumladan, maqolalar va axborot agentliklarining rasmiy saytlaridan foydalanildi. Ma’lumotlar yig’ib bo’linib, tahlil qilindi, shuningdek, xalqaro hamkorlik natijasida malaka oshirish dasturlarida qatnashgan o’qituvchilardan intervyu olindi va ularning javoblari tematik guruhlanib, mavzu bo’yich tahlil qilindi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ingliz tilida otlar sanaladigan (countable) va sanalmaydigan (uncountable) otlarga bo’linadi. Sanalmaydigan otlar birlik va ko’plik shakllariga ega. O’zbek tilidan farqli ravishda ingliz tilida ko’plik shakllari bir necha xil usullarda yasaladi. Aynan mana shu jihat boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini til o’rganish jarayonida biroz chalg’itishi yoki mavzuni tushunishni murakkablashtirishi mumkin.

XULOSA: yuqoridagilardan kelib chiqadiki ingliz tilida ko’plik shakllarini hosil qilishning ma’lum qolipi mavjud emas. Afsuski, ingliz tilidagi tartibsiz ko'pliklar uchun oson qoidalar ham yo'q. Ularni o'rganish va eslab qolish kerak. Berilgan qoidalarda ingliz tilidagi otlarda ko’plik shakllarini boshlang’ich sinf o’quvchilariga tushuntirishning bir muncha oson yo’llari tartibli tarzda bayon etildi. Ular asosida ko’plik shakllari o’quvchilarga yetarlicha tushuntirib beriladi.

Kalit so'zlar: ot, sanaladigan, sanalmaydigan, ko’plik, birlik, sodda ot, qo’shma ot, kategoriya, qo’shimcha, o’zak, juft otlar, jamlanma otlar.

Iqtibos uchun: Farxodova D.M. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ingliz tilida sodda va qo’shma otlarning ko’plik kategoriyalarini o’rgatishning oson usullari. // Inter education & global study. 2024. №6. B. 91–96.

ПРОСТЫЕ СПОСОБЫ НАУЧИТЬ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ КАТЕГОРИЯМ МНОЖЕСТВЕННОГО ЧИСЛА ПРОСТЫХ И СОСТАВНЫХ СУЩЕСТВИТЕЛЬНЫХ В АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

© Д.М. Фарходова[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в этой статье в простой и упорядоченной форме обсуждаются числовые формы английских существительных, простых и сложных существительных, а также способы образования в них форм множественного числа, чтобы объяснить их учащимся начальной школы.

ЦЕЛЬ: состоит в исследовании простых способов обучения младших школьников разрядам множественного числа простых и составных существительных в английском языке.

Материалы и методы: в исследовании использовались различные материалы, в том числе статьи и официальные сайты информационных агентств. Данные были собраны и разделены, и проанализированы, а также опрошены преподаватели, участвовавшие в программах повышения квалификации в результате международного сотрудничества, и их ответы были тематически сгруппированы и проанализированы по темам.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в английском языке существительные делятся на исчисляемые (countable) и неисчисляемые (UNCOUNTABLE). Неисчисляемые существительные имеют формы единственного и множественного числа. В отличие от узбекского, формы множественного числа в английском языке образуются несколькими способами. Именно этот аспект может немного отвлечь учащихся начальной школы в процессе изучения языка или затруднить понимание предмета.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: из вышесказанного следует, что в английском языке нет определенного шаблона образования форм множественного числа. К сожалению, в английском языке также нет простых правил для неправильного множественного числа. Их нужно изучать и запоминать. В приведенных правилах упорядоченно изложены несколько простых способов объяснения форм множественного числа существительных в английском языке для учащихся начальной школы. На их основе читателям адекватно объясняются формы множественного числа.

Ключевые слова: существительное, исчисляемое, неисчисляемое, множественное число, единственное число, простое существительное, сложное существительное, категория, суффикс, основа, пара существительных, сложные существительные.

Для цитирования: Фарходова Д.М. Простые способы научить младших школьников категориям множественного числа простых и составных существительных в английском языке. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 91–96.

SIMPLE WAYS TO TEACH ELEMENTARY SCHOOL CHILDREN THE PLURAL CATEGORIES OF SIMPLE AND COMPOUND NOUNS IN ENGLISH

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

©Durdona M. Farxodova[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in this article, the number forms of English nouns, simple and compound nouns, and how to form plural forms in them are discussed in an easy and orderly way to explain them to elementary school students.

AIM: to study simple ways of teaching elementary school children the plural of simple and compound nouns in the English language.

MATERIALS AND METHODS: various materials were used in the study, including articles and official websites of news agencies. The data were collected and divided and analyzed, as well as teachers who participated in professional development programs as a result of international cooperation were interviewed, and their responses were thematically grouped and analyzed by topic.

DISCUSSION AND RESULTS: In English, nouns are divided into countable and UNCOUNTABLE. Uncountable nouns have singular and plural forms. Unlike Uzbek, the plural forms in English are formed in several ways. It is this aspect that can distract elementary school students a little in the process of learning a language or make it difficult to understand the subject.

CONCLUSION: it follows from the above that there is no specific pattern of formation of plural forms in the English language. Unfortunately, there are also no simple rules for incorrect plural in English. They need to be studied and memorized. The above rules set out in an orderly manner several simple ways to explain the plural forms of nouns in English for elementary school students. On their basis, the plural forms are adequately explained to readers.

Key words: noun, countable, uncountable, plural, singular, simple noun, compound noun, category, suffix, stem, pair of nouns, compound nouns.

For citation: Durdona M. Farxodova. (2024) ‘Simple ways to teach elementary school children the plural categories of simple and compound nouns in english’, Inter education & global study, (6), pp. 91–96. (In Uzbek).

Dunyoda 7000ga yaqin tillar mavjud. Har bir til o’zining ma’lum qonun- qoidalari, yasalish uslublariga ega. O’zbek tilshunosligida otlarda ikki xil son shakllari mavjud. Bular: birlik va ko‘plik shakllari hisoblanadi. Birlik kategoriyasi otlarning asos ya’ni leksema ko’rinishidagi shakli bo’lib, bunda ot tarkibida hech qanday grammatik shakl mavjud bo’lmaydi. Ko’plik kategoriyasi esa otlarda - lar qo’shimchasi sanalib, birlik shakldagi otlarga ushbu shakl qo‘shilganda u otlarning bir emas bir nechta ekanligini ifoda etadi.

Boshlang’ich sinflarda ingliz tilida otlarning ko’plik kategoriyalarini tushuntirishda dastlabki qadam, ko’plik shakllari hosil qilishning eng ko’p foydalaniladigan ko’rinishlarini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

aniqlab olishdir. Ingliz tilida otlarning ko'plik shakllarini hosil qilish , asosan, quyidagi ko'rinishlarda hosil qilinadi:

1. Birlikdagi ot asosiga **-s** qo'shimchasini qo'shish orqali. Ingliz tilidagi ot so'z turkumiga oid so'zlarning qariyb 70-80 foizida otlarga -s qo'shimchasini qo'shgan holda ko'plik shakli hosil qilinadi. Masalan: a flower (bitta gul) - some flowers (bir nechta gullar), a week (bir hafta) - six weeks (olti hafta)

Bunda –s quyidagicha talaffuz qilinadi

a) jarangli undosh va unlilardan so'ng [z] o'qiladi. M: beds [bedz]. B) jarangsiz undoshlardan so'ng [s] o'qiladi. M: lists [lists]

Ammo ingliz tilidagi ba'zi otlarga -s ko'plik qo'shimchasi hamma otlarga ham qo'shilavermaydi. Ular quyidagi hollarda -es, -ies hamda -ves shakllarida qo'shiladi:

a) agar ot so'z turkumidagi so'z **-s, -sh, -ch, -x, -o**, tovushlari bilan tugasa ko'plik shakli qo'shimchasi -es tarzida qo'shiladi.

b) Masalan: bus (avtobus)- buses (avtobuslar), church (cherkov)- churches (cherkovlar), box (quti)- boxes (qutilar), potato (kartoshka) - potatoes (kartoshkalar)

b) agar ot so'z turkumidagi so'z -y harfi bilan tugasa hamda ushbu tovushdan oldin kelgan tovush undosh tovush bo'lsa, bunday so'zlarda ko'plik kategoriyasi -ies qo'shimchasi orqali hosil qilinadi. Ya'ni: baby (chaqaloq), - babies (chaqaloqlar), bunda birlikdagi ot oxirida kelgan "y" tovushi "i" tovushiga almashmoqda.

Ushbu qoidani o'quvchilarga tushuntirayotganda qoidaning ikkinchi qismini alohida ta'kidlab o'tish lozim. Chunki agar **-y** bilan tugagan so'zlarda ushbu tovushdan oldin keluvchi tovush unli tovush bo'lsa umumiy qoidaga asosan bu so'zlarga -s qo'shilib ko'plik shakli hosil qilinadi.

Masalan: day (kun)- days (kunlar), boy (bola) - boys (bolalar), Monkey (maymun) - monkeys (maymunlar) kabi.

c) agar ot so'z turkumidagi so'z **-f va -fe** tovushlari bilan tugasa, bunday so'zlarda ko'plik shakli -ves tarzida qo'shiladi. Ya'ni

Shelf (javon) - shelves (javonlar), knife (pichoq)- knifes (pichoqlar)

2. Ingliz tilida shunday otlar borki ularning ko'plik shakli grammatik qo'shimcha yordamida hosil qilinmasdan **o'zakdan o'zgargan** holda yasaladi. Ular quyidagi otlardir:

Man (erkak) - men (erkaklar)
woman (ayol) - women (ayollar),
foot (oyoq)- feet (oyoqlar)
tooth(tish)-teeth(tishlar)
mouse (sichqon) - mice (sichqonlar)
child (bola) - children (bolalar)
Person (odam) - people (odamlar)

3. Ingliz tilidag **"fish" va "sheep"** so'zlarining birlik va ko'plik shakllari bir xil ko'rinishda bo'ladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Ya'ni: a sheep (bitta qo'y) - some sheep (bir nechta qo'y), a fish (bitta baliq) - many fish (ko'p baliqlar).

4. Ba'zi ingliz tilidagi so'zlar doimiy ravishda ko'plik shaklida turadi, ulardan so'ng har doim ko'plik shaklidagi kesim keladi. Ushbu otlar **juft va jamlanma otlar** deyiladi.

Juft otlarga: scissors - qaychi,
glasses- ko'zoynak
trousers - shim,
jeans - jense,
pyjamas- pijama,
scales – tarozi
va boshqalar kiradi.

Jamlanma otlarga : goods- mollar,
slums - xarobalar
contents- mundarija,
clothes- kiyimlar,
stairs - zina

Qo'shma otlarda ko'plik shakllari

Ingliz tilida qo'shma otlar "Noun+ noun "ya'ni ot+ ot birikmasidan tashkil topadi. Mazkur holatda birinchi ot ikkinchi otning belgisini bildirishga xizmat qiladi ya'ni sifatga o'xshab ketadi. Qo'shma otdagi ikkinchi ot umumiyroq ma'noda ishlatiladi, birinchi ot esa uning qaysi tasnifga kirishini ko'rsatadi.

A milk chocolate - sutli shokolad, shokolad turi
a chocolate milk - shokoladli sut, sut turi
a horse race - ot poygasi - poyga turi
a race horse - poyga oti - ot turi

Bunday holatlarda birinchi ot odatda birlikda qo'llaniladi.
an address book (a book for addresses, not an addresses book)
a shoe shop (poyabzal do'koni)
a glass case (shisha quti)
an art festival (tasviriy san'at festival=painting, drawing, sculpture)

Qo'shma otlarning ko'plik shakli **ikkinchi otni** ko'plik shakliga aylantirish orqali yasaladi.

coal mine - coal mines	office worker - office workers	tea leaf - tea leaves

Ingliz tilida qo'shma otlar ba'zi qo'shma otlar **fe'l+ko'makchi yoki fe'l+ravish** qurilmasiga ega bo'lishi mumkin. Qiyoslaymiz:

Mansen broke out of the prison by dressing as a woman. (fe'l ibora - qochdi)
There was a major break-out from the prison last night. (fe'l+ko'makchidan iborat qo'shma ot - qochish)
Yuqoridagi shakl bilan yasalgan qo'shma otlarda ko'plik shakl ko'makchilarga-s qo'shimchasini qo'shish bilan yasaladi.
read-out(s) - push-up(s) - intake(s) - outcome(s)
Istisnolar: looker(s)-on yoki onlooker(s), runner(s)-up, passer(s)-by, hanger(s)-on

Apostrof s va ko'plik shakllarining birgalikda kelishi

Ingliz tilida apostrof belgisi ' biror narsaga egalikni ifodalashda qo'llaniladi va o'zbek tilidagi qaratqich kelishigi bol'gan -ning yoki -niki qo'shimchalari ma'nosini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

beradi. E'tiborli jihati, apostrof shaxslar va boshqa tirik jonzotlar uchun ishlatiladi. Apostrof otlarga quyidagi qoida asosida qo'shiladi.

▪birlikdagi ot+'s	my sister's car	the dog's kennel
▪ko'plikdagi ot+'	my sisters' cars	the dogs' kennel

✳ Ko'plik shakli -s qo'shimchasiz hosil qilinadigan otlarga oldin apostrophe qo'yilib, keyin -s qo'shiladi ('s).

the children's books - bolalarning kitobi
the women's dresses – ayollar ko'ylaklari
the men's clothes – erkaklar kiyimlari
the policemen's guns – politsiyachilar miltig'i

Qo'shma otlarga apostrof qo'shilishi quyidagicha:

the mother-in-law's car
a brother-in-law's house

Bittadan ko'p bo'lgan otlarda apostofning ishlatilishiga e'tibor bering.

Jack and Karen's children - Jek va Karenning farzandlari (farzandlar ikkalasiga ham tegishli, shuning uchun bitta apostrof qo'yilgan)

Mr and Mrs Carter's house - Mister va Missis Karterning uyi (ikkalasi ham shu uyda yaxshaydi)

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. "Kristal, Devid. "Ingliz tilidagi Kembrij entsiklopediyasi." 3-nashr, Cambridge University Press, 2019 yil 24-yanvar
2. R. Norqobilova, M. To'rayeva Importance of talent in child development. Web of Scientist: International Scientific Research Journal. ISSN: 2776-0979, VOLUME 3, ISSUE 7, July. 2022 57-61.
3. M. G'afforov R. Qosimova " Ingliz tili grammatikasi ". Toshkent. "Azmir Nash print. 2022
4. M 96 Essential grammar in use: a self -study reference and practice book for elementary students of English/ R. Murphy.- Tashkent: " ART FLEX" Publishing house, 2020.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Farxodova Durdona Mansur qizi**, Boshlang'ich ta'lim yo'nalishi 3-kurs talabasi, [**Фарходова Дурдона Мансур кизи,** студент 3 курса направления начального образования], [**Durdona M. Farkhodova,** 3rd year student of primary education]; manzil: O'zbekiston, Termiz sh., Umit ko'chasi, 2/3-uy [адрес: Узбекистан, город Термез, улица Умит, дом 2/3], [address: Uzbekistan, Termez city, Umit street, building 2/3] https://orcid.org/0009-0007-2368-9524; Email: toshpulot@terdpi.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

ZAMONAVIY TA’LIM SHAROITIDA O‘Z-O‘ZINI TARBIYALASHNING MAZMUNI

© Z.T. Sadullayeva[1]✉

[1] Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH*:* ta’limning hozirgi manzarasida o‘z-o‘zini tarbiyalash akademik tajribaning hal qiluvchi tarkibiy qismi sifatida paydo bo‘ldi. Dunyo bilimga asoslangan jamiyatga o‘tayotgan sari, o‘quvchilarga o‘z ta’limini o‘z zimmasiga olishga imkon berishning ahamiyati tobora ortib bormoqda (Sobirova, 2014; Magolda, 2009). Talabalar bilim olishda faqat tashqi manbalarga tayanadigan passiv ta’limning an’anaviy modeli o‘z o‘rnini yanada dinamik va interaktiv yondashuvga bo‘shatib bermoqda. Bu o‘zgarish asosan raqamli ta’lim sohasidagi yutuqlar va onlayn ta’lim resurslarining ko‘payishi bilan bog‘liq.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi zamonaviy ta'lim muhitida o'z-o'zini tarbiyalashning rolini o'rganish va tahlil qilishdir. Bu raqamli texnologiyalar va innovatsion ta’lim metodologiyalarining o‘quvchilarning o‘z-o‘zini boshqarish jarayonlariga ta’sirini o‘rganishni o‘z ichiga oladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqot zamonaviy ta’lim muhitida o‘z-o‘zini tarbiyalashning ta’sirini har tomonlama tahlil qilish uchun miqdoriy va sifat ma’lumotlarini birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ishtirok etish va avtonomiyaning ortishi

Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, raqamli ta’lim va innovasion ta’lim metodologiyalarining qabul qilinishi talabalarning faolligi va avtonomiyasining oshishiga olib keldi. Talabalar o‘zlarining ta’lim jarayonlarida ko‘proq ishtirok etayotganliklari, resurslarni faol ravishda izlashlari va tushunishlarini kuchaytiradigan munozaralarda qatnashishlari haqida xabar berishdi.

XULOSA: o‘z-o‘zini tarbiyalash zamonaviy ta’lim muhitini o‘zgartiradi, o‘quvchilarga o‘z ta’limini nazorat qilish va yangi va innovasion usullarda axborot bilan shug‘ullanish imkoniyatini beradi. Raqamli texnologiyalar va onlayn resurslar rivojlanishda davom etar ekan, o‘z-o‘zidan ta’lim olish imkoniyatlari kengayib, uni akademik tajribaning ajralmas qismiga aylantiradi. Tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali o‘qituvchilar o‘quvchilarni bilimga asoslangan jamiyatda muvaffaqiyatga tayyorlashlari mumkin.

Kalit so’zlar: O‘z-o‘zini tarbiyalash, raqamli ta’lim, innovasion ta’lim metodologiyalari, onlayn resurslar, tanqidiy fikrlash, o‘z-o‘zini boshqarish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Iqtibos uchun: Sadullayeva Z.T. Zamonaviy ta'lim sharoitida o'z-o'zini tarbiyalashning mazmuni. // Inter education & global study. 2024. №6. B. 97–104.

СОДЕРЖАНИЕ САМООБРАЗОВАНИЯ В СОВРЕМЕННЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УСЛОВИЯХ

© З.Т. Садуллаева[1]✉
[1]Бухарский государственный унивеситет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современной образовательной среде самообразование стало важнейшим компонентом академического опыта. По мере того, как мир движется к обществу, основанному на знаниях, возрастает важность предоставления студентам возможности брать на себя ответственность за свое образование (Собирова, 2014; Маголда, 2009). Традиционная модель пассивного образования, в которой учащиеся полагаются только на внешние источники обучения, уступает место более динамичному и интерактивному подходу. Это изменение во многом связано с достижениями в области цифрового образования и распространением ресурсов онлайн-обучения.

ЦЕЛЬ: основная цель данного исследования – изучить и проанализировать роль самообразования в современной образовательной среде. Это включает в себя изучение влияния цифровых технологий и инновационных методологий обучения на процессы самоуправления учащихся.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в этом исследовании используются смешанные методы, сочетающие количественные и качественные данные, для всестороннего анализа влияния самостоятельного обучения в современной образовательной среде.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: расширение участия и автономии**.** Исследование показало, что внедрение цифрового обучения и инновационных методологий обучения привело к повышению вовлеченности и самостоятельности учащихся. Студенты сообщили, что стали более вовлечены в обучение, активно искали ресурсы и участвовали в дискуссиях, которые углубляли их понимание.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: самостоятельное обучение трансформирует современную среду обучения, предоставляя учащимся возможность контролировать свое обучение и получать информацию новыми и инновационными способами. По мере развития цифровых технологий и онлайн-ресурсов возможности самостоятельного обучения расширились, что делает его неотъемлемой частью академического опыта. Развивая критическое мышление, навыки решения проблем и самоуправления, преподаватели могут подготовить учащихся к успеху в обществе, основанном на знаниях.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Ключевые слова: самообразование, цифровое образование, инновационные образовательные методики, онлайн-ресурсы, критическое мышление, самоуправление.

Для цитирования: Садуллаева З.Т. Содержание самообразования в современных образовательных условиях. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 97–104.

THE CONTENT OF SELF-EDUCATION IN MODERN EDUCATIONAL CONDITIONS

© Zarnigor T. Sadullayeva[1]✉
[1]Bukhara State University, Bukhara, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the current educational landscape, self-education has emerged as a critical component of the academic experience. as the world moves towards a knowledge-based society, the importance of empowering students to take charge of their own education is increasing (sobirova, 2014; magolda, 2009). the traditional model of passive education, where students rely only on external sources for learning, is giving way to a more dynamic and interactive approach. this change is largely due to advances in digital education and the proliferation of online learning resources.

AIM: the main purpose of this study is to study and analyze the role of self-education in the modern educational environment. This includes studying the impact of digital technologies and innovative learning methodologies on students' self-management processes.

MATERIALS AND METHODS: this study uses mixed methods, combining quantitative and qualitative data, to comprehensively analyze the impact of self-directed learning in contemporary learning environments.

DISCUSSION AND RESULTS: increased participation and autonomy**.** The study showed that the adoption of digital learning and innovative learning methodologies led to an increase in student engagement and autonomy. Students reported being more engaged in their learning, actively seeking out resources and engaging in discussions that deepened their understanding.

CONCLUSION: self-directed learning is transforming the modern learning environment, empowering students to take control of their own learning and engage with information in new and innovative ways. As digital technologies and online resources continue to evolve, opportunities for self-directed learning have expanded, making it an integral part of the academic experience. By developing critical thinking, problem solving, and self-management skills, educators can prepare students for success in a knowledge-based society.

Key words: self-education, digital education, innovative educational methodologies, online resources, critical thinking, self-management

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

For citation: Zarnigor T. Sadullayeva. (2024) 'The content of self-education in modern educational conditions', Inter education & global study, (6), pp. 97–104. (In Uzbek).

Zamonaviy ta'lim jarayonida o'z-o'zini tarbiyalash o'rganish tajribasining muhim tarkibiy qismi sifatida paydo bo'ldi. Ushbu paradigma o'zgarishi bilimga asoslangan jamiyatga o'tish bilan bog'liq bo'lib, unda mustaqil ravishda axborotni olish, qayta ishlash va undan foydalanish qobiliyati tobora ko'proq qadrlanadi. Talabalar faqat o'qituvchilarga va bilimlarni o'zlashtirish uchun oldindan belgilangan o'quv dasturlariga tayanadigan passiv ta'limning an'anaviy modellari o'rganishga yanada dinamik, interfaol va shaxsiylashtirilgan yondashuvlar bilan to'ldirilmoqda va ba'zi hollarda almashtirilmoqda (Sobirova, 2014; Magolda, 2009).

Raqamli texnologiyalarning paydo bo'lishi bu transformatsiyada muhim rol o'ynadi. Zamonaviy raqamli vositalar va platformalar talabalarning ma'lumotlarga kirishi va ta'lim mazmuni bilan shug'ullanishida inqilob qildi. Ushbu siljish nafaqat texnologiyani sinfga kiritish, balki o'rganish jarayonini tubdan qayta ko'rib chiqishdir. Raqamli ta'lim talabalar uchun faolroq rol o'ynashga yordam beradi va ularga o'quv sayohatlarini nazorat qilish imkonini beradi. Natijada, tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va o'z-o'zini boshqarish qobiliyatlarini ta'kidlaydigan teskari ta'lim, hamkorlikda o'rganish va so'rovga asoslangan yondashuvlar kabi innovasion metodologiyalar mashhur bo'ldi (Yarychev va Mensiyev, 2020; Dutta va boshq., 2023).

Bundan tashqari, onlayn resurslar va o'quv platformalarining ko'payishi o'z-o'zini ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirdi. Coursera, Khan Academy va edX kabi platformalar eng yaxshi universitetlarning yuqori sifatli kurslariga kirishni ta'minlaydi, ta'limni demokratlashtiradi va o'quvchilarga geografik yoki iqtisodiy cheklovlardan qat'i nazar, o'z akademik manfaatlarini amalga oshirish imkonini beradi (Baird & Fisher, 2013). Resurslarning bu keng assortimenti o'rganishga ko'proq moslashtirilgan va qiziqishga asoslangan yondashuvni qo'llab-quvvatlaydi, talabalarga mavzularni o'z tezligida va o'z maqsadlariga muvofiq o'rganish imkoniyatini beradi.

O'z-o'zini tarbiyalashning ahamiyati oshgani sayin, uning o'quvchilar uchun ham, ta'lim muassasalari uchun ham ta'sirini tushunish zarur. Ushbu maqola zamonaviy ta'lim muhitida o'z-o'zini tarbiyalashning mazmuni va usullarini o'rganadi, avtonom ta'limni rivojlantirishda raqamli texnologiyalar va innovasion ta'lim strategiyalarining rolini o'rganadi. Shuningdek, u o'z-o'zini boshqarish bilan bog'liq muammolar va imkoniyatlarni ko'rib chiqadi va ta'lim tizimlari ushbu rivojlanayotgan paradigmani qo'llab-quvvatlash uchun qanday moslashishi mumkinligi haqida tushuncha beradi.

Ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi zamonaviy ta'lim muhitida o'z-o'zini tarbiyalashning rolini o'rganish va tahlil qilishdir. Bu raqamli texnologiyalar va innovatsion ta'lim metodologiyalarining o'quvchilarning o'z-o'zini boshqarish jarayonlariga ta'sirini o'rganishni o'z ichiga oladi.

Xususan, tadqiqot quyidagilarga qaratilgan:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

O'z-o'zini tarbiyalash evolyutsiyasini tushuning: raqamli vositalar va onlayn resurslar paydo bo'lishi bilan o'z-o'zini tarbiyalash qanday rivojlanganligini va bu o'zgarishlar an'anaviy ta'lim paradigmasini passivdan faol o'rganishga qanday o'tkazganini o'rganing.

Raqamli ta'lim vositalarini baholang: O'z-o'zini ta'limni rivojlantirishda turli xil raqamli ta'lim vositalari va platformalarining samaradorligini baholang. Bunga MOOC, ta'lim ilovalari va onlayn kutubxonalar kabi vositalar avtonom o‘rganishga qanday hissa qo‘shishini tushunish kiradi.

Innovatsion ta'lim metodologiyalarini tahlil qilish: Qayta o'rganish, hamkorlikda o'rganish va so'rovga asoslangan o'rganish kabi metodologiyalar tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va o'z-o'zini boshqarish ko'nikmalarini qanday rivojlantirishini ko'rib chiqing.

Qiyinchiliklar va imkoniyatlarni aniqlang: o'quvchilarning o'z-o'zini tarbiyalashda duch keladigan qiyinchiliklarini aniqlang, masalan, motivatsiya, vaqtni boshqarish va raqamli resurslardan foydalanish bilan bog'liq muammolar. Bundan tashqari, o'z-o'zini ta'lim o'rganish tajribasini shaxsiylashtirish uchun taqdim etadigan imkoniyatlarni o'rganing.

Ta'lim strategiyalarini taklif qilish: o'quvchilarning mustaqil ta'lim olishlari uchun zarur bo'lgan ko'nikmalar va resurslar bilan etarli darajada ta'minlanishini ta'minlash uchun o'z-o'zini ta'limni qo'llab-quvvatlash va o'z o'quv dasturlariga integratsiya qilish uchun ta'lim muassasalariga strategiyalarni taklif qilish.

Ushbu maqsadlarga erishish orqali tadqiqot o'z-o'zini tarbiyalash samaradorligi to'g'risida qimmatli fikrlarni taqdim etish va uni zamonaviy ta'lim tizimlarida joriy etishni yaxshilash bo'yicha tavsiyalar berishga qaratilgan.

Ushbu tadqiqot zamonaviy ta’lim muhitida o‘z-o‘zini tarbiyalashning ta’sirini har tomonlama tahlil qilish uchun miqdoriy va sifat ma’lumotlarini birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi.

Raqamli ta’lim an’anaviy ta’lim paradigmasini inqilob qildi. Yarychev va Mensiyev (2020) zamonaviy raqamli texnologiyalar talabalarga ilgari tasavvur qilib bo‘lmaydigan ma’lumotlarga kirish va ular bilan shug‘ullanishga qanday imkon berishini ta’kidlaydi. Ta’limni boshqarish tizimlari, ta’lim ilovalari va onlayn kurslar talabalarga o‘z tezligida va jadvallariga muvofiq o‘rganish uchun moslashuvchanlikni ta’minlaydi.

Ommaviy ochiq onlayn kurslarning (MOOCs) ko‘tarilishi ta’limga kirishni demokratlashtirdi, bu internetga ulangan har bir kishiga nufuzli institutlarning kurslarida qatnashish imkonini berdi. Bu, ayniqsa, an’anaviy ta’lim resurslaridan foydalana olmaydiganlar uchun o‘z-o‘zini ta’lim olish imkoniyatlarining sezilarli darajada oshishiga olib keldi

Ta’limning o‘zgaruvchan talablarini qondirish uchun teskari ta’lim, hamkorlikda o‘rganish va so‘rovga asoslangan yondashuvlar kabi innovasion ta’lim metodologiyalari paydo bo‘ldi (Dutta va boshq., 2023). Ushbu metodologiyalar tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va o‘z-o‘zini boshqarish qobiliyatlarini ta’kidlaydi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Masalan, teskari sinf modeli talabalarga uyda ma’ruza materiallari bilan shug‘ullanish va interaktiv, amaliy mashg‘ulotlar uchun sinf vaqtidan foydalanish imkonini beradi. Ushbu yondashuv nafaqat faol o‘rganishga yordam beradi, balki o‘quvchilarni o‘z ta’limi uchun mas’uliyatni o‘z zimmasiga olishga undaydi.

Hamkorlikdagi ta’lim strategiyalari zamonaviy ta’limning muhim tarkibiy qismlari bo‘lgan jamoaviy ish va muloqot qobiliyatlarini rivojlantiradi. Loyihalar va topshiriqlar ustida birgalikda ishlash orqali talabalar materialni chuqurroq tushunishadi va turli nuqtai nazarlarni qadrlashni o‘rganadilar.

O‘quvchilarning savollari va qiziqishlariga e’tibor qaratiladigan so‘rovga asoslangan ta’lim qiziquvchanlik va mustaqil izlanishni rag‘batlantirish orqali o‘z-o‘zini tarbiyalashni yanada qo‘llab-quvvatlaydi. Ushbu metodologiya o‘z-o‘zini boshqarish tamoyillariga mos keladi, bu erda talabalar o‘zlarining ta’lim sayohatlarida faol ishtirok etadilar.

Onlayn resurslarning ko‘payishi o‘z-o‘zini tarbiyalash yo‘llarini sezilarli darajada kengaytirdi. Baird va Fisher (2013) Coursera, Khan Academy va edX kabi platformalar global auditoriyaga yuqori sifatli ta’limni taqdim etuvchi eng yaxshi universitetlarning kurslarini qanday taklif qilishini muhokama qiladi. Ushbu platformalar talabalarga boy ma’lumotlardan foydalanish, tengdoshlari bilan munozaralarda qatnashish va ularning qiziqishlari va akademik maqsadlariga mos keladigan mavzularni o‘rganish imkonini beradi.

MOOCsdan tashqari, onlayn kutubxonalar, akademik jurnallar va ochiq ta’lim resurslari (OYeR) o‘z-o‘zini o‘qitish uchun qimmatli vositalarga aylandi. Ushbu manbalar talabalarga mustaqil o‘rganish harakatlarini qo‘llab-quvvatlab, keng ko‘lamli ilmiy tarkibdan foydalanish imkonini beradi.

Ushbu tadqiqot zamonaviy ta’lim muhitida o‘z-o‘zini tarbiyalashning ta’sirini har tomonlama tahlil qilish uchun miqdoriy va sifat ma’lumotlarini birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi.

O‘z-o‘zini o‘qitish va raqamli vositalar bilan shug‘ullanishlarini o‘lchash uchun turli xil talabalar guruhiga so‘rovnomalar tarqatildi. So‘rovda onlayn resurslardan foydalanish chastotasi, qo‘llaniladigan raqamli vositalar turlari, o‘z-o‘zini boshqarishning foydalari va muammolari haqida savollar berilgan.

O‘z-o‘zini tarbiyalashni o‘quv dasturlariga integratsiyalash bo‘yicha ularning nuqtai nazarini tushunish maqsadida pedagoglar bilan suhbatlar o‘tkazildi. Suhbatlar o‘qituvchilarning mustaqil ta’limni qo‘llab-quvvatlash uchun foydalanadigan strategiyalari, ular duch keladigan qiyinchiliklar va talabalarning faolligi va natijalari bo‘yicha kuzatuvlariga qaratildi.

Raqamli ta’lim va innovasion ta’lim metodologiyalarining o‘z-o‘zini boshqarishga ta’sirini tushunish uchun mavjud adabiyotlar va onlayn resurslarni har tomonlama ko‘rib chiqish amalga oshirildi. Bu raqamli ta’lim, innovasion o‘qitish usullari va o‘z-o‘zini tarbiyalashda onlayn resurslarning roli bo‘yicha akademik maqolalar, kitoblar va hisobotlarni tahlil qilishdan iborat edi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

So‘rovlarning miqdoriy ma’lumotlari tendensiyalar va korrelyasiyalarni aniqlash uchun statistik usullardan foydalangan holda tahlil qilindi. Ma’lumotlarni umumlashtirish uchun tavsiflovchi statistik ma’lumotlardan foydalanildi va raqamli vositalar va talabalarning faolligi o‘rtasidagi bog‘liqlik haqidagi farazlarni sinab ko‘rish uchun inferensial statistik ma’lumotlardan foydalanildi.

Intervyu va adabiyotlarni ko‘rib chiqishdan olingan sifatli ma’lumotlar asosiy tushunchalar va naqshlarni olish uchun tematik tahlil qilindi. Tematik tahlil ma’lumotlarni kodlash, mavzularni aniqlash va tadqiqot savollari kontekstida natijalarni sharhlashni o‘z ichiga oladi. Tadqiqot shuni ko‘rsatdiki, raqamli ta’lim va innovasion ta’lim metodologiyalarining qabul qilinishi talabalarning faolligi va avtonomiyasining oshishiga olib keldi. Talabalar o‘zlarining ta’lim jarayonlarida ko‘proq ishtirok etayotganliklari, resurslarni faol ravishda izlashlari va tushunishlarini kuchaytiradigan munozaralarda qatnashishlari haqida xabar berishdi. So‘rov natijalari shuni ko‘rsatdiki, talabalarning katta qismi raqamli vositalar va onlayn resurslardan foydalanganda o‘rganishga ko‘proq ishtiyoqmand bo‘lishadi. Ular ushbu vositalar taklif etayotgan moslashuvchanligi va qulayligini qadrlashdi, bu ularga o‘z tezligida va jadvallariga muvofiq o‘rganish imkonini beradi.

Onlayn resurslar va o‘quv platformalarining ko‘payishi o‘z-o‘zini ta’lim olish yo‘llarini sezilarli darajada kengaytirdi. Talabalar endi juda ko‘p ma’lumotlarga ega bo‘lib, o‘quv tajribalarini o‘z qiziqishlari va maqsadlariga moslashtira oladilar.

O‘qituvchilarning intervyu javoblari onlayn resurslarning o‘quvchilar bilimiga ijobiy ta’sirini ta’kidladi. O‘qituvchilar yuqori sifatli onlayn kontentdan foydalanish imkoniga ega bo‘lgan talabalar mavzularni chuqurroq o‘rganish va o‘qishlarida tashabbus ko‘rsatishga moyilligini kuzatishdi. O‘z-o‘zini tarbiyalash ko‘plab afzalliklarga ega bo‘lsa-da, u qiyinchiliklarni ham keltirib chiqaradi. Talabalar o‘z-o‘zini boshqarish muhitida muvaffaqiyatga erishish uchun kuchli vaqtni boshqarish va o‘z-o‘zini rag‘batlantirish ko‘nikmalarini rivojlantirishlari kerak. O‘qituvchilar o‘quvchilarni o‘z-o‘zini tarbiyalash harakatlarida qo‘llab-quvvatlash va yo‘l-yo‘riq ko‘rsatish yo‘llarini topishlari kerak, ularning faolligi va motivatsiyasini ta’minlashi kerak. Raqamli tafovut ko‘plab talabalar uchun o‘z-o‘zini tarbiyalash uchun muhim to‘siq bo‘lib qolmoqda. Ishonchli internet va raqamli qurilmalarga kirish universal emas va bu o‘z-o‘zini boshqarish imkoniyatlarini cheklashi mumkin. Ta’lim muassasalari barcha talabalar raqamli ta’limdan foyda olishlarini ta’minlash uchun ushbu nomutanosibliklarni bartaraf etishlari kerak.

O‘z-o‘zidan ta’lim olish tendensiyasi texnologiya taraqqiyoti va onlayn resurslarning mavjudligi tufayli davom etishi mumkin. Ta’lim muassasalari o‘z o‘quv dasturlariga o‘z-o‘zini tarbiyalashni kiritish va talabalarni zarur vositalar va yordam bilan ta’minlash orqali ushbu o‘zgaruvchan landshaftga moslashishi kerak.

Kelajakdagi tadqiqotlar o‘z-o‘zini tarbiyalashning talabalar natijalariga uzoq muddatli ta’sirini va o‘z-o‘zini boshqarishni an’anaviy ta’lim tizimlariga integratsiya qilishning eng yaxshi amaliyotlarini o‘rganishi kerak. O‘qituvchilar, siyosatchilar va

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

texnologiyani ishlab chiquvchilar o‘rtasidagi hamkorlik ta’lim kelajagini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo‘ladi.

O‘z-o‘zini tarbiyalash zamonaviy ta’lim muhitini o‘zgartiradi, o‘quvchilarga o‘z ta’limini nazorat qilish va yangi va innovasion usullarda axborot bilan shug‘ullanish imkoniyatini beradi. Raqamli texnologiyalar va onlayn resurslar rivojlanishda davom etar ekan, o‘z-o‘zidan ta’lim olish imkoniyatlari kengayib, uni akademik tajribaning ajralmas qismiga aylantiradi. Tanqidiy fikrlash, muammolarni hal qilish va o‘z-o‘zini boshqarish ko‘nikmalarini rivojlantirish orqali o‘qituvchilar o‘quvchilarni bilimga asoslangan jamiyatda muvaffaqiyatga tayyorlashlari mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Sabirova, F. M. (2014). The Role of Self-Education in the Development of a Modern Specialist. Journal of Education and Practice, 5(9), 123-129. https://doi.org/10.7176/JEP
2. Magolda, M. B. B. (2009). Authoring Your Life: Developing an Internal Voice to Navigate Life's Challenges. Stylus Publishing. https://doi.org/10.1002/9781118387285
3. Yarychev, V., & Менциев, M. (2020). The Impact of Digital Technologies on Education. Journal of Digital Learning in Teacher Education, 36(2), 87-95. https://doi.org/10.1080/21532974.2020.1716768
4. Dutta, S., Geiger, T., & Lanvin, B. (2023). Innovative Learning Methodologies in the 21st Century. International Journal of Educational Technology in Higher Education, 20(3), 45-60. https://doi.org/10.1186/s41239-023-00350-7
5. Baird, D. E., & Fisher, M. (2013). Online Learning Platforms and Student Engagement. Computers & Education, 62, 20-29. https://doi.org/10.1016/j.compedu.2012.10.015
6. Maftuna Shuxratovna Baqoyeva (2022). CHET TILINI O‘RGANISHDA MOTIVATSIYA VA MUNOSABATNING PSIXOLINGVISTIK ASOSLARI. Oriental Art and Culture,3(4),423-429.https://scholar.google.com/scholar?oi=bibs&cluster=12107728328657898720&btnI=1&hl=en

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Sadullayeva Zarnigor To'lqinjonovna,** pedagogika tarixi va pedagogik ta'limotlar nazariyasi ixtisosligi bo'yicha tayanch doktaranti**;** [**Садуллаева Зарнигор Тулкиновна,** соискатель]**;** [**Zarnigor T. Sadullayeva**, researcher of Bukhara State University]; manzil: manzil: O‘zbekiston, Buxoro sh., Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy [Адрес: Узбекистан, г. Бухара, улица Мухаммада Икбала, 11.], [address: 11, Muhammad Iqbal Street, Bukhara, Uzbekistan.]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

ANALYSIS OF THE PROSPECTS FOR AGRICULTURE AND TOURISM IN THE BUKHARA REGION

© Kumush M. Mirzokulova[1]✉

[1]Bukhara State University, Bukhar, Uzbekistan

INTRODUCTION: tourism has entered the XXI century. as the most steadily developing sector of the economy, it has become one of the most profitable and most dynamic branches of international trade in services. In terms of key indicators, including the effectiveness of investments, tourism is comparable to the oil industry. Currently, agrotourism is one of the promising areas of development of the tourism industry abroad. In the world practice of tourism and hospitality industry development, much attention is paid to the formation of the rural tourism sector.

AIM: to analyze the market segment of tourism activity, as well as to propose effective mechanisms for its optimization in our country, in the field of agrotourism.

MATERIALS AND METHODS: the scientific basis for writing the article were the following methods for solving the tasks: generalization, comparison, analogy, analysis and synthesis, abstract-logical, system-diagnostic and computational-analytical. Methods of system analysis were used to solve individual problems.

DISCUSSION AND RESULTS: our country has enormous resources for the development of agrotourism. With the right approach to the organization and promotion of rural tourism products, the country can count on significant socio-economic dividends. Agrotourism can become a self-organizing system capable of solving the main socio-economic problems of the village. In general, the developed segment of agrotourism will have a positive impact on the competitiveness of rural areas.

CONCLUSION: thus, in modern conditions, the formation of competitive agrotourism is possible only on the basis of creating an integrated package of tourist services, including medical, sports, entertainment and other types of tourism. To implement such projects, it is necessary to involve private business, the work of a large number of private and public organizations that will engage in attracting, receiving and servicing tourists, which is impossible without combining the efforts of the state and private business to promote the most promising areas of the country for the development of rural tourism in the national and international tourism markets.

Key words: agrotourism, agriculture, tourism.:

For citation: Kumush M. Mirzokulova. (2024) 'Analysis of the prospects for agriculture and tourism in the Bukhara region', Inter education & global study, (6), pp. 105–110. (In English).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

АНАЛИЗ ПЕРСПЕКТИВ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА И ТУРИЗМА В БУХАРСКОЙ ОБЛАСТИ

© К.М. Мирзокулова[1]✉
[1]Бухарский государственный университет, Бухара, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: туризм вошел в XXI в. как самый стабильно развивающийся сектор экономики, став одной из высокодоходных и наиболее динамичных отраслей международной торговли услугами. По ключевым показателям, в том числе по эффективности инвестиционных вложений, туризм сравним с нефтедобывающей промышленностью. В настоящее время одним из перспективных направлений развития индустрии туризма за рубежом является агротуризм. В мировой практике развития туризма и индустрии гостеприимства большое внимание уделяется становлению сектора сельского туризма.

ЦЕЛЬ: анализ рыночного сегмента туристической деятельности, а также предложения эффективных механизмов по ее оптимизации в нашей стране, в области агротуризма.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: Научной основой написания статйи явились следующие методы решения поставленных задач: обобщения, сравнения, аналогии, анализа и синтеза, абстрактно-логический, системно-диагностический и расчетно-аналитический. Для решения отдельных задач использованы методы системного анализа.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: наша страна обладает колоссальными ресурсами для развития агротуризма. При правильном подходе к организации и продвижению сельского турпродукта, страна может рассчитывать на значительные социальноэкономические дивиденды. Агротуризм может стать самоорганизующейся системой, способной решать основные социально-экономические проблемы села. В целом, развитый сегмент агротуризма положительно отразится на конкурентоспособности сельских территорий.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: таким образом, в современных условиях формирование конкурентоспособного агротуризма возможно на основе создания интегрального пакета туристских услуг, в том числе лечебного, спортивного, развлекательного и других видов туризма. Для воплощения таких проектов необходимо участие частного бизнеса, которые будут заниматься привлечением, туристов, что невозможно без объединения усилий государства и частного бизнеса для продвижения наиболее перспективных территорий страны для развития сельского туризма на национальном и международном туристских рынках.

Ключевые слова: Агротуризм, сельское хозяйства, туризм.

Для цитирования: Мирзокулова К.М. Анализ перспектив развития сельского хозяйства и туризма в Бухарской области. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 105–110.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

BUXORO VILOYATIDA QISHLOQ XO'JALIGI VA TURIZMNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARINING TAHLILI

© K.M. Mirzokulova[1]✉
[1]Buxoro davlat universiteti, Buxoro, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: XXI asrda turizm iqtisodiyotning eng barqaror rivojlanayotgan sektori sifatida xalqaro xizmatlar savdosining yuqori daromadli va eng dinamik tarmoqlaridan biriga aylandi. Asosiy ko'rsatkichlar, shu jumladan investitsiyalarining samaradorligi bo'yicha turizmni neft sanoati bilan taqqoslash mumkin. Hozirgi vaqtda chet elda turizm sohasini rivojlantirishning istiqbolli yo'nalishlaridan biri bu agroturizmdir. Turizm va sanoatini rivojlantirishning jahon amaliyotida agroturizm sohasini shakllantirishga katta e'tibor qaratilmoqda.

MAQSAD: turizm faoliyatining bozor segmentini tahlil qilish, shuningdek, mamlakatimizda agroturizm sohasida uni optimallashtirishning samarali mexanizmlarini taklif qilish.

MATERIALLAR VA METODLAR: maqolani yozishning ilmiy asosi vazifalarni hal qilishning quyidagi usullari: umumlashtirish, taqqoslash, analogiya, tahlil va sintez, mavhum-mantiqiy, tizimli diagnostika va hisoblash-analitik. Muayyan muammolarni hal qilish uchun tizimli tahlil usullari qo'llaniladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: mamlakatimizda agroturizmni rivojlantirish uchun ulkan resurslar mavjud. Qishloq xo‘jaligi turizm mahsulotlarini tashkil etish va targ‘ib qilishda to‘g‘ri yondashuv bilan mamlakat katta ijtimoiy-iqtisodiy daromad qilish imkoniyati mavjud. Agroturizm qishloqning asosiy ijtimoiy-iqtisodiy muammolarini hal qilishga qodir bo'lgan o'zini o'zi tashkil etuvchi tizimga aylanishi mumkin. Umuman olganda, agroturizmning rivojlangan segmenti qishloqlarning raqobatbardoshligiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi.

XULOSA: Shunday qilib, zamonaviy sharoitda turizmning tibbiy, sport, ko'ngilochar va boshqa turlarini o'z ichiga olgan turizm xizmatlarining yaxlit kompleksini yaratish asosida raqobatbardosh agroturizmni shakllantirish mumkin. Bunday loyihalarni amalga oshirish uchun sayyohlarni jalb qilish bilan shug'ullanadigan xususiy biznesning ishtiroki zarur, bu milliy va xalqaro sayyohlik bozorlarida qishloq turizmini rivojlantirish uchun mamlakatning eng istiqbolli hududlarini ilgari surish uchun davlat va xususiy biznesning sa'y-harakatlarini birlashtirmasdan mumkin emas.

Kalit so'zlar: agroturizm, qishloq xo'jaligi, turizm.

Iqtibos uchun: Mirzokulova K.M. Buxoro viloyatida qishloq xo'jaligi va turizmni rivojlantirish istiqbollarining tahlili. // Inter education & global study. 2024. №6. B. 105–110.

Agrotourism is a term used to describe a hybrid concept that merges two intricate industries: travel and agriculture. Combining the creation of new, lucrative markets for

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

agricultural goods and services with the provision of travel experiences for a broader regional market is known as agritourism. There isn't a common definition of agrotourism. The economy of the Bukhara region is heavily reliant on agrotourism, and the area offers numerous prospects. The data in the table below can be analyzed to see these opportunities as well. (Table 1)

Tourism indicators for the Bukhara region (2017–2022)

Indicators	Unit of measure	2017	2018	2019	2020	2021	2021	2022
The number of theme parks that travelers visit	unit	2	2	2	2	7	7	7
In particular, in the city of Bukhara	unit	2	2	2	2	2	2	2
The quantity of ecotourism amenities	unit	17	21	21	23	23	22	23
Number of zoos	unit	2	2	2	2	2	2	2
The amount of yurts and water basins	unit	11	13	14	15	15	14	15
The quantity of extra supplies and eco-gardens	unit	6	6	6	6	6	6	6
The quantity of cultural heritage items that are leased to use as catering facilities	unit	9	8	10	10	14	10	14

Source: https://www.buxstat.uz/uz/haqida/markaziy-apparat

The table above illustrates the gourmet and agro-tourism opportunities in the Bukhara region with the following number of objects. These include of tourist-visited theme parks, ecotourism destinations, zoos and animal parks, country estates and water basins, ecoparks, and other facilities, as well as cultural heritage properties rented out for catering purposes. Specifically, an examination of the quantity of ecotourism establishments in Bukhara from 2017 to 2022 reveals that the number has grown from 17 to 23 (Fig. 1).

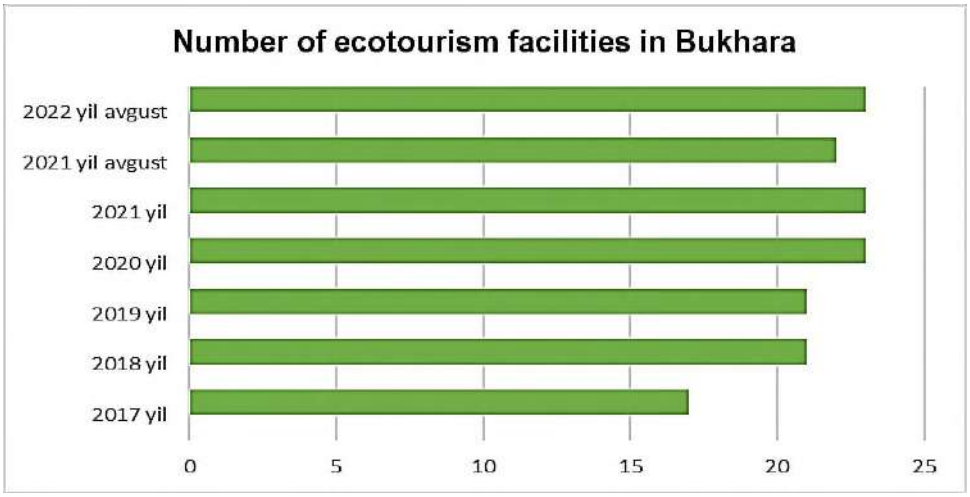

Figure 1. Indicators of ecotourism facilities in Bukhara (2017-2022)

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Due to its unique history, culture, way of life, and architectural features, Bukhara has been drawing travelers from other countries. Bukhara has several bodies of water despite being situated geographically in a deep desert region. He has also built numerous country complexes to draw in additional tourists. There is a significant demand for these items in the region, as seen by the fact that by 2022 there will be 15 water basins and land complexes in the region, up from 11 in 2017 (Fig. 2).

The second graphic below illustrates how the inclusion of a water basin and a collection of villages within the city of Bukhara enhances the region's tourism offerings.

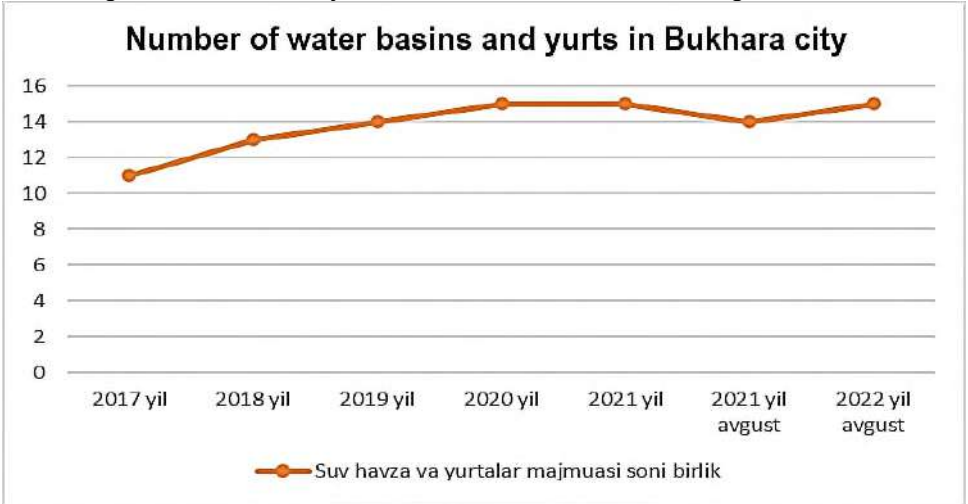

Figure 2. Number of water basins and yurts in Bukhara city.

The area draws visitors not just for its agrotourism offerings but also for its delicious food. A glaring illustration of this is the fact that, in the Bukhara region, the number of cultural heritage items leased for use as catering facilities climbed from 9 to 14 between 2017 and 2022 (Figure 3).

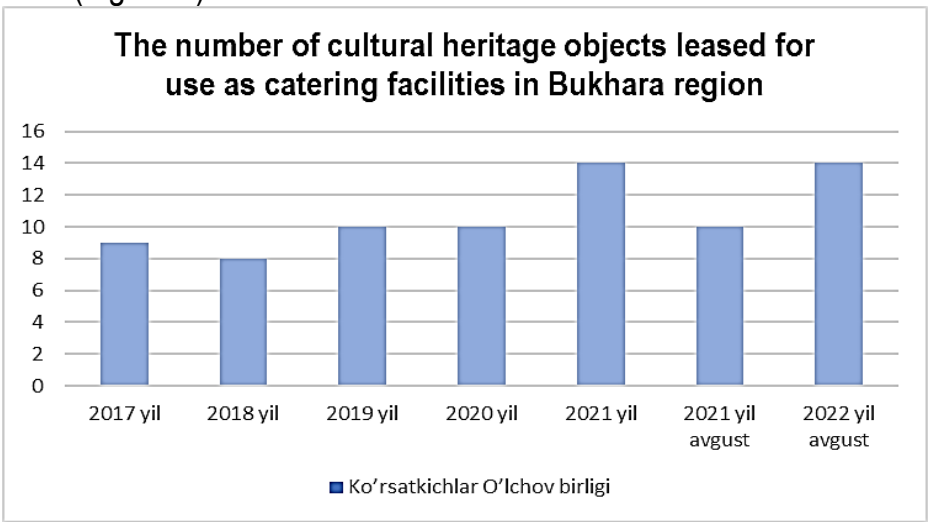

Figure 3: Indicators of cultural heritage items leased in the Bukhara region for use as catering facilities (2017–2022).

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Agrotourism and culinary tourism are two significant ways that the Bukhara region's economy is being diversified while still offering top-notch travel and leisure opportunities. Rich markets in the region's suburbs and farming hubs in the city have enormous unrealized market potential that can draw large numbers of people. In order to draw investors to the area, it is imperative to consider the increasing need for agrotourism experiences of this nature.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. M.A. Mirzaev, M.T. Alieva. Basics of tourism. Study guide. -T. Publishing House of the National Society of Philosophers of Uzbekistan. 2011. -288 p. ISBN 978-9943-391-17-8
2. M. T. Alieva, A. N. Norchaev. Tourism management: Study guide -T.: TDIU, 2007. -155b.
3. M.R. Boltabayev, I.S. Tukhliyev, B.SH. Safarov, S.A. Abdukhamidov. Tourism: theory and practice. — T.: —Barkamol fayz mediall publishing house, 2018.400 pages
4. O. Shermatov, B. Nosirov, R. Imomov, M. Qabulova. Problems of effective use of lands in agriculture for ensuring food security. South Asian Journal of Marketing & Management research, ISSN: 2249-877X. 10 (4), p. 71-76. https://saarj.com/wp-content/uploads/special-issue/sajmmr/2020/SAJMMR-APRIL-2020-SPECIAL-ISSUE.pdf
5. Nosirov B.Z., Abduvasikov A.A. The evolution of agricultural markets of Uzbekistan. Conference materials of D.A. Tsenov Economics Academy in Svishtov, Bulgaria. October 4-5, 2019.
6. Nosirov B., Rakhmonova B. Organization of production of walnuts in an industrial volume. International online conference ECLSS Economics and Social sciences. Proceeding book. June 28-29, 2020. Istanbul, Turkey. P. 59-67. http://eclss.org/publicationsfordoi/istanbulonline.pdf

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Mirzokulova Kumush Mirshakarovna**, mehmonxonalarni boshqarish va tashkil etish yo‘nalishi 3-bosqich talabasi, [**Мирзокулова Кумуш Миршакаровна**, студент третьего курса по специальности "Гостиничный менеджмент и организация"], [**Kumush M. Mirzokulova**, third-year student of Hotel management and organization specialty]; manzil: O‘zbekiston, Buxoro sh., Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy [Адрес: Узбекистан, г. Бухара, улица Мухаммада Икбала, 11.], [address: 11, Muhammad Iqbal Street, Bukhara, Uzbekistan.]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

EXPANDING THE INDEPENDENT OUTLOOK OF STUDENTS THROUGH FOREIGN STUDY PROGRAMS IN HIGHER EDUCATION

© Ziywar K. Askarova[1]✉

[1]Nukus branch of the State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Nukus, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the globalization of higher education has underlined the importance of foreign study programs in expanding the independent world view of students. This paper explores the multifaceted benefits of such programs, including enhanced cultural awareness, language proficiency, and personal development. By immersing students in diverse cultural environments, foreign study programs facilitate a deeper understanding of global perspectives, promoting empathy and cross-cultural communication skills. These experiences are instrumental in fostering adaptability, critical thinking, and problem-solving abilities, essential for navigating the complexities of an interconnected world. Furthermore, the paper examines the challenges associated with foreign study programs, such as financial constraints and cultural adjustment, and proposes strategies for maximizing their effectiveness. The findings underscore the pivotal role of international education in preparing students for global citizenship and leadership in a multicultural world. The paper concludes with recommendations for higher education institutions to integrate and promote foreign study programs as a cornerstone of comprehensive education, thereby enriching the academic and personal growth of students.

AIM: my goal is to advocate for and implement comprehensive foreign study programs within higher education institutions to broaden students' independent world views. By promoting these programs, I aim to: enhance cultural awareness and appreciation among students; improve language proficiency and communication skills; foster personal growth, including adaptability, resilience, and independence; develop critical thinking and problem-solving abilities through exposure to diverse perspectives and global challenges; prepare students for global citizenship and leadership roles in an interconnected world.

To achieve this, I will work towards creating accessible and inclusive foreign study opportunities, addressing financial and cultural barriers, and integrating these programs into the core curriculum of higher education. This will ensure that students receive a well-rounded education that equips them with the knowledge, skills, and experiences necessary to thrive in a multicultural and globalized society.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

MATERIALS AND METHODS: in an era defined by globalization and interconnectedness, the ability to understand and navigate diverse cultural landscapes is crucial. Higher education institutions play a pivotal role in preparing students for this reality, and foreign study programs have emerged as a powerful tool in expanding students' independent world views. These programs offer invaluable opportunities for cultural immersion, personal growth, and the development of essential skills that are increasingly in demand in the global job market.

DISCUSSION AND RESULTS: the article discusses the issues of improving students' independent worldview during classes and in their free time with the help of foreign educational programs in higher educational institutions. In the course of the foreign educational program, modern features of the development of clear and thorough principles of educating students' worldview are analyzed. Suggestions and recommendations were made on the development of an independent worldview of students.

CONCLUSION. foreign study programs are essential for expanding the independent world view of students, offering transformative experiences that go beyond traditional classroom learning. These programs enrich students' cultural awareness, language skills, and personal development, preparing them for the demands of a globalized society. Despite the challenges, such as financial constraints and cultural adjustments, the benefits far outweigh the obstacles. By integrating foreign study programs into the core curriculum, providing robust support systems, and fostering international partnerships, higher education institutions can ensure these opportunities are accessible and impactful. Ultimately, investing in foreign study programs is investing in the future, equipping students with the knowledge, skills, and perspectives needed to become informed and empathetic global citizens.

Key words: higher education, educational programs, students, independent outlook, training, skills, educational process, teaching methods.

For citation: Ziywar K. Askarova. (2024) Expanding the independent outlook of students through foreign study programs in higher education, Inter education & global study, (6), pp. 111–121. (In English).

В ВЫСШЕМ ОБРАЗОВАНИИ ПО ЗАРУБЕЖНЫМ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫМ ПРОГРАММАМ ИЗ СТУДЕНТОВ РАСШИРИТЬ САМОСТОЯТЕЛЬНОЕ МИРОВОЗЗРЕНИЕ

© З.К. Аскарова[1]✉
[1]Нукусский филиал Государственного института искусства и культуры Узбекистана, Нукус, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: глобализация высшего образования подчеркнула важность зарубежных образовательных программ в расширении независимого мировоззрения студентов. В этой статье рассматриваются многогранные

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

преимущества таких программ, включая повышение культурной осведомленности, знание языка и личностное развитие. Погружая студентов в разнообразную культурную среду, программы обучения за рубежом способствуют более глубокому пониманию глобальных перспектив и развитию эмпатии и навыков межкультурного общения. Этот опыт имеет решающее значение для развития навыков адаптивного, критического мышления и решения проблем, необходимых для преодоления сложностей взаимосвязанного мира. Кроме того, в статье рассматриваются проблемы, связанные с зарубежными образовательными программами, такие как финансовые ограничения и культурная адаптация, и предлагаются стратегии повышения их эффективности. Результаты подчеркивают важную роль международного образования в подготовке студентов к глобальной гражданственности и лидерству в многокультурном мире. В конце статьи даны рекомендации высшим учебным заведениям по интеграции и продвижению зарубежных образовательных программ как основы всестороннего образования, тем самым обогащая академический и личностный рост студентов.

ЦЕЛЬ: целью является поддержка и реализация комплексных программ зарубежного образования в высших учебных заведениях для расширения независимого кругозора студентов. Продвигая эти программы, я стремлюсь: укрепить культурную осведомленность и понимание среди студентов; улучшите свои языковые навыки и коммуникативные навыки; поощрение личностного роста, включая гибкость, устойчивость и независимость; развивайте критическое мышление и навыки решения проблем, знакомясь с разнообразными точками зрения и глобальными проблемами; подготовьте студентов к глобальной гражданственности и лидерским ролям во взаимосвязанном мире.

Для достижения этой цели я работаю над созданием доступных и инклюзивных возможностей обучения за рубежом, разрушаю финансовые и культурные барьеры и интегрирую эти программы в основную учебную программу высшего образования. Это гарантирует, что учащиеся получают всестороннее образование, которое дает им знания, навыки и опыт, необходимые для процветания в многокультурном и глобализированном обществе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ. в эпоху глобализации и взаимозависимости способность понимать и ориентироваться в разнообразных культурных ландшафтах имеет решающее значение. Высшие учебные заведения играют решающую роль в подготовке студентов к этой реальности, а программы обучения за рубежом стали мощным инструментом расширения независимого мировоззрения студентов. Эти программы предоставляют неоценимые возможности для культурного погружения, личностного роста и развития важнейших навыков, которые становятся все более востребованными на мировом рынке труда.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в статье рассматриваются вопросы совершенствования самостоятельного мировоззрения студентов во время занятий и в свободное время с помощью зарубежных образовательных программ в высших

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

учебных заведениях. В ходе зарубежной образовательной программы анализируются современные особенности выработки четких и основательных принципов воспитания мировоззрения обучающихся. Были сделаны предложения и рекомендации по развитию самостоятельного мировоззрения студентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: программы обучения за рубежом необходимы для расширения независимого кругозора студентов, предлагая преобразующий опыт, выходящий за рамки традиционного обучения в классе. Эти программы обогащают культурную осведомленность студентов, языковые навыки и личностное развитие, готовя их к требованиям глобализированного общества. Несмотря на такие проблемы, как финансовые ограничения и культурные изменения, выгоды намного перевешивают препятствия. Интегрируя программы обучения за рубежом в основную учебную программу, предоставляя мощные системы поддержки и способствуя международному сотрудничеству, высшие учебные заведения могут гарантировать, что эти возможности будут открытыми и эффективными. В конечном счете, инвестиции в программы обучения за рубежом — это инвестиции в будущее, предоставляющие студентам знания, навыки и перспективы, необходимые для того, чтобы стать знающими и чуткими гражданами мира.

Ключевые слова: высшее образование, образовательные программы, студенты, самостоятельное мировоззрение, обучение, навыки, образовательный процесс, методы обучения.

Для цитирования: Аскарова З.К. В высшем образовании по зарубежным образовательным программам из студентов расширить самостоятельное мировоззрение. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 111–121.

OLIY TA’LIMDA XORIJIY O‘QUV DASTURLAR ORQALI TALABALAR MUSTAQIL DUNYOQARASHINI KENGAYTIRISH

© Z.K.Askarova[1]✉
[1]O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti Nukus filiali, Nukus,O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: oliy ta’limning globallashuvi talabalarning mustaqil dunyoqarashini kengaytirishda xorijiy ta’lim dasturlari muhimligini ta’kidladi. Ushbu maqola bunday dasturlarning ko'p qirrali afzalliklarini, jumladan, madaniy xabardorlikni oshirish, tilni bilish va shaxsiy rivojlanishni o'rganadi. Talabalarni turli xil madaniy muhitlarga cho'mdirish orqali xorijiy o'quv dasturlari global istiqbollarni chuqurroq tushunishga yordam beradi, hamdardlik va madaniyatlararo muloqot ko'nikmalarini rivojlantiradi. Ushbu tajribalar moslashish, tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirishda muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular o'zaro bog'langan dunyoning murakkabliklarida harakat qilish uchun zarurdir. Bundan tashqari, maqola moliyaviy cheklovlar va madaniy moslashuv kabi xorijiy ta'lim dasturlari bilan bog'liq muammolarni ko'rib chiqadi va ularning samaradorligini oshirish strategiyalarini taklif qiladi. Topilmalar talabalarni global fuqarolik

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

va ko'p madaniyatli dunyoda etakchilikka tayyorlashda xalqaro ta'limning muhim rolini ta'kidlaydi. Maqolaning yakunida oliy ta’lim muassasalariga xorijiy ta’lim dasturlarini keng qamrovli ta’limning asosi sifatida integratsiyalash va ilgari surish, shu orqali talabalarning akademik va shaxsiy o‘sishini boyitish bo‘yicha tavsiyalar berilgan.

MAQSAD: talabalarning mustaqil dunyoqarashini kengaytirish uchun oliy ta’lim muassasalarida keng qamrovli xorijiy ta’lim dasturlarini qo‘llab-quvvatlash va amalga oshirishdir. Ushbu dasturlarni targ'ib qilish orqali men quyidagilarni maqsad qilganman: talabalar orasida madaniy ongni va qadrlashni kuchaytirish; tilni bilish va muloqot qobiliyatlarini yaxshilang; moslashuvchanlik, chidamlilik va mustaqillikni o'z ichiga olgan shaxsiy o'sishni rag'batlantirish; turli nuqtai nazarlar va global muammolarga ta'sir qilish orqali tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish qobiliyatlarini rivojlantirish; talabalarni global fuqarolik va o'zaro bog'langan dunyoda etakchilik rollariga tayyorlash.

Bunga erishish uchun men chet elda o‘qish uchun qulay va inklyuziv imkoniyatlar yaratish, moliyaviy va madaniy to‘siqlarni bartaraf etish va ushbu dasturlarni oliy ta’limning asosiy o‘quv dasturiga kiritish ustida ishlayman. Bu o‘quvchilarning ko‘p madaniyatli va globallashgan jamiyatda rivojlanish uchun zarur bo‘lgan bilim, ko‘nikma va tajribalar bilan ta’minlovchi har tomonlama ta’lim olishini ta’minlaydi.

MATERIALLAR VA METODLAR: globallashuv va o'zaro bog'liqlik bilan belgilanadigan davrda turli xil madaniy landshaftlarni tushunish va boshqarish qobiliyati juda muhimdir. Oliy o‘quv yurtlari talabalarni ushbu voqelikka tayyorlashda hal qiluvchi o‘rin tutadi va xorijiy ta’lim dasturlari talabalarning mustaqil dunyoqarashini kengaytirishda kuchli vosita sifatida paydo bo‘ldi. Ushbu dasturlar madaniy singdirish, shaxsiy o'sish va global mehnat bozorida tobora ko'proq talab qilinadigan muhim ko'nikmalarni rivojlantirish uchun bebaho imkoniyatlarni taqdim etadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ushbu maqolada oliy ta’lim muassasalarida xorijiy ta’lim dasturlari yordamida dars va bo‘sh vaqtlarida talabalarning mustaqil dunyoqarashini takomillashtirish masalalari muhokama qilinadi. Xorijiy o‘quv dasturi davomida talabalarning dunyoqarashini yuksaltirishda aniq va puxta tamoyillarni ishlab chiqishning hozirgi xususiyatlari tahlil qilinadi. Talabalarning mustaqil dunyoqarashini rivojlantirish yuzasidan taklif va tavsiyalar berildi.

XULOSA: xorijiy ta'lim dasturlari talabalarning mustaqil dunyoqarashini kengaytirish, an'anaviy sinfda o'qitishdan tashqari o'zgaruvchan tajribalarni taklif qilish uchun juda muhimdir. Ushbu dasturlar talabalarning madaniy ongini, til ko'nikmalarini va shaxsiy rivojlanishini boyitib, ularni globallashgan jamiyat talablariga tayyorlaydi. Moliyaviy cheklovlar va madaniy o'zgarishlar kabi qiyinchiliklarga qaramay, foyda to'siqlardan ancha ustundir. Xorijiy ta’lim dasturlarini asosiy o‘quv dasturiga integratsiyalash, mustahkam qo‘llab-quvvatlash tizimlarini taqdim etish va xalqaro hamkorlikni rivojlantirish orqali oliy ta’lim muassasalari ushbu imkoniyatlarning ochiq va samarali bo‘lishini ta’minlashi mumkin. Oxir oqibat, xorijiy ta'lim dasturlariga sarmoya kiritish - bu kelajakka sarmoya kiritish, talabalarni bilimli va hamdard dunyo fuqarolari bo'lish uchun zarur bo'lgan bilim, ko'nikma va istiqbollar bilan jihozlashdir.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Kalit so'zlar: oliy ta'lim, o‘quv dasturlar, talabalar, mustaqil dunyoqarash, mashg‘ulotlar, ko‘nikma, o‘quv jarayoni, o‘qitish usullari.

Iqtibos uchun: Askarova Z.K. Oliy ta'lımda xorıjıy o‘quv dasturlar orqalı talabalar mustaqıl dunyoqarashını kengaytırısh. // Inter education & global study. 2024. №6. B. 111–121.

In recent ears, a new system has been formed to develop the field of education in New Uzbekistan, to create the Third Renaissance, and in this process, to fundamentally reform the field. Work aimed at improving the quality of education and innovative development of higher education institutions was carried out in order to ensure active integration into world educational standards in the field of education.

The issues of improving the health of personnel were reconsidered. Employment of graduates of higher education institutions began to be shown by real statistical analyses. Development of a useful system for the growth of both professional and independent outlook has become the main goal of international cooperation, exchange of information and mutual support in the educational process of HEIs.

Today, young people prefer to study abroad, and in the case of students, they prefer to participate in the exchange of experience at higher education institutions abroad. However, young people should not forget that studying abroad does not allow to expand a person's worldview and provide a guaranteed job. Employees of the education sector are also faced with problems such as ensuring that young people get quality education in our country without going abroad. The professors-teachers of the Higher Education Institution have now begun to conduct research on the integration of foreign educational programs with local education.

In the "Concept of Development of the Higher Education System of the Republic of Uzbekistan until 2030", the process of training highly qualified personnel was raised to a new level in terms of quality. Specific measures for modernization of higher education and development based on advanced educational technologies were defined. Curriculum, teaching methods and assessment process are three important components of education[1:76]. In fact, the development of educational programs with an all-round perfect approach is one of the factors that increase students' interest in classes.

The relevance of expanding students' independent worldview through foreign educational programs is repeatedly recognized by many pedagogic scientists.

Study abroad programs are developed according to distance education curricula and training programs. One of the problems in educational processes is that we pay more attention to traditional education. The reason is that the number of students enrolled in higher education institutions is increasing ear by ear. "We – President Sh. Mirziyoyev said: by 2030, we plan to increase the level of enrollment of school, lyceum and college graduates with higher education to 50%, and we will certainly achieve this[2:52].

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Therefore, the increase in the number of students in higher education requires a revision of the curricula. The main goal of Uzbekistan is to develop innovative science. At the heart of the organization of science-based economy is the task of improving the way of life and the quality of life. The most important indicator for achieving this result is related to the average intellectual potential of our people.

Significant results in development cannot be achieved without increasing this indicator. In particular, the main reason for the stable development of countries such as European countries, Japan, Korea, and India is the high average intellectual potential of their population. This weight does not increase or decrease by itself.

For this, first of all, it is necessary to provide quality education. We have set ourselves the same task. In the decision of the head of state, attention is paid to the issue of training personnel with high scientific potential as one of the main directions of our activity[3:4].

Higher educational institutions have an incomparable role in increasing the educational intellectual potential of our youth. Implementation of educational programs of advanced foreign higher education institutions in the educational process of the Higher Education Institution was revised and improved based on educational criteria.

It is known that the curriculum is developed based on the curriculum. Curriculum is a state document that defines the amount of knowledge, system and ideological-political direction allocated for teaching each academic subject. The educational program specifies the amount of scientific knowledge, skills and qualifications to be given to students in individual subjects in each auditorium during the academic ear. In the program, the content of each academic subject is covered consistently and shown through certain topics. The knowledge, skills, and abilities that the student should master in relation to a certain topic are briefly expressed. The main content of education in HEIs is expressed in the curriculum, curriculum and textbooks [4:24]**.**

Study abroad programs are experiences that help students expand their worldview, gain cultural understanding, and personal growth. This is one of the main principles of education, which gives students a unique opportunity to experience a foreign educational environment, learn from different educational systems and develop important skills for a globalized world.

Worldview is a system of general views of learners on the world and the place of a person in it, the reality around them, and their attitude to themselves. As well as the beliefs, ideals, principles of cognition and action based on these views. Educational programs should reflect the level achieved in the field of science, technology, production and social relations at each stage of the development of our society. It is necessary to achieve that the programs of all academic subjects are rigid for several ears. The rigor of the program is of great importance for the development of high-quality textbooks, so that these textbooks have a long life and long-term use in the educational process**[5:95]**. However, in some cases, there are shortcomings in the development of educational programs in HEIs, such as a superficial view, lack of analysis of foreign educational programs. This leads to a decrease in the quality of education and the limited development of the

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

worldview of students. According to the research of Makhsumova C, Tokhtaeva R, outdated educational programs have a significant negative impact on the quality of education: outdated education and training system; limited access to quality education; lack of innovation in the educational system.

I would like to mention the following as the main 3 factors that cause inconvenience to our students: 1. Outdated education and training system. It appears that universities in Uzbekistan still rely on traditional teaching methods and outdated curricula. This makes it difficult for students to become personnel who meet the requirements of the rapidly changing labor market. Courses should include more practical and career-related skills that promote critical thinking[6:99].

Yes, when we analyze study abroad programs, we see that this is actually a factor and that more critical thinking is emphasized. Another group of our scientists advocates the need not to be stuck with foreign educational programs, to increase the practical effectiveness of international cooperation, and to further improve the system of working with talented students in order to expand the independent outlook of students. The algorithm of actions for the design of the curriculum is presented in the following main steps: determining the range of potential consumers of the educational program; analyzing relevant educational programs available close to the goal; determine the list of powers necessary for mastering; determining the list of modules according to the educational program; developing a list of subjects that make up their content; creating a curriculum; interdisciplinary connection of tasks aimed at project activity.

In accordance with them, the knowledge and skills necessary for the formation of professional competences are adapted [7:10].

At a time when international relations in the field of education are increasing, it is important for future teachers and all educational workers to know the world pedagogy, especially the specific aspects of the educational system of developed countries. It is a recognized fact that education in developed foreign countries is a social process that actively affects the domestic policy of the country. Much attention is being paid to the improvement and restructuring of educational programs. At present, integration of integrated courses into educational programs is carried out in full. In developed countries, attention to gifted children is increasing [8:164].

In today's globalized society, it is very important to develop curricula through effective communication among HEIs. The independent outlook of our students is enhanced by international education and is increasingly important in today's global labor market. It is a major achievement of the field of education which knows no geographical boundaries and leads to many possibilities.

Adopting and implementing new curricula in the field of education is not an easy process. Because it is directly related to education, science and development of society. In higher education, using foreign educational programs to expand the independent worldview of students, superficial views, and the use of empty words will not give any results.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Giving an idea, a proposal to the subject presented in the educational programs requires a special pedagogical potential. In higher education, foreign study programs improve students' ability to solve problems in expanding their independent outlook and increase adaptability to different situations. Life skills-based methods in foreign study programs are useful not only in the classroom but also in the development of a person's worldview in various personal and professional situations. In order to achieve the expansion of students' independent worldview through foreign educational programs in higher education, it is necessary to consider and put into practice the important features of educational programs that teach students critical-analytical and global thinking. Foreign educational programs should help the development of students' worldview and make it possible to effectively use the independent worldview that does not appear in the student. A student with an independent worldview approaches every task responsibly. He will be able to make independent decisions, trying to understand his place in society. Seeks to make positive changes in education by advocating for their opinions. A student with a developed independent worldview also acquires good communication and conversational skills. He likes the foreign educational system and tries to learn foreign languages and customs. The extensive use of foreign educational programs helps to better understand the science, while allowing for deeper knowledge of local and foreign features and aspects of the field. A student's independent perspective-changing experience can be exposure to foreign study programs. That's because the benefits of study abroad programs go beyond traditional programs and include a deeper understanding of the diversity that makes up our worldview, enhanced worldview perspectives, and personal growth. These are independent worldview factors that are connected to each other. It is not only an opportunity, but also a duty, for students to receive international education in order to make a positive impact on the world. It should be emphasized here that foreign educational programs should not be the main component of education. Localized study abroad programs give students the opportunity to develop a broader independent outlook. Universities around the world offer unique academic programs, knowledgeable faculty, and research opportunities. Dealing with the foreign education system helps to solve some problems in the development of independent worldview of students: to increase the effectiveness of expanding the independent worldview of students in this subject before using foreign educational programs, to translate the textbook into uzbek and to discuss it with heı scientists; a comparative analysis of foreign educational programs is necessary to simplify the system of independent work of students both in class and at home; to support the mental education of students, to expand their scientific outlook, and to help them develop independent thinking.

In such renewal processes, the attitudes and responsibilities of our teachers-coaches towards work and life are radically changed, and their constant search and pursuit of new things, as well as their thorough assimilation of advanced educational technologies and methods, are undoubtedly of decisive importance[9:1].

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Any experience gained during the expansion of students' independent worldview through foreign educational programs in higher education is also important as it serves the development of education. Abroad study programs adhere to all standards of international education and are characterized by skills developed through shared experience and mutual learning that stand the test of time.

Educational programs should determine the content of education and ensure the competence of the student. Study abroad programs expose students to new academic perspectives and teaching methods. This allows for a broader educational experience. At the same time, getting acquainted with various research methodologies and ideas, broadening the independent worldview of students, increases their scientific skills and knowledge. Today, as specific tasks, it is necessary to improve the direct educational process, to further improve educational programs. Implementation of modern pedagogical technologies of teaching, wide use of technical means and, on this basis, wide introduction of distance learning is considered necessary. In conclusion, it can be noted that foreign study programs are useful in providing students with a much wider and richer educational opportunity. These include internships, summarizing and completing research, and online learning. In higher education, it will not be possible to expand the independent outlook of students with disabilities through foreign educational programs. We also face difficulties in forming the independent outlook of students. However, teaching skills play a major role in gaining confidence and resilience that will benefit students in various aspects of life.

Higher education institutions in New Uzbekistan are actively continuing international cooperation. Now professors and teachers are required to study foreign higher education institutions, their educational programs, scientific and practical activities. Due to the development of students' independent outlook, it is guaranteed that they will become qualified specialists.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Юсуфжонова Н. PBL стратегияси асосида ўқитиш ва баҳолашни олий таълим тизимига жорий этиш муаммолари. – Тошкент, Ўзбекистонда олий таълим /2022/№4. "Sano-standart" МЧЖ босмахонаси (75-81 бб). – 100 б. (Yusufjonova N. Problems of introducing teaching and assessment based on the PBL strategy into the higher education system. – Higher education in Tashkent, Uzbekistan /2022/№4. "Sano-standard" LLC printing house (75-81p). – 100 p.)
2. Янги Ўзбекистон демократик ўзгаришлар, кенг имкониятлар ва амалий ишлар мамлакатига айланмоқда. – Т.: "Ўқитувчи" МУ МШЖ, 2021. 52-б. (New Uzbekistan is becoming a country of democratic changes, wide opportunities and practical work. – Toshkent.: "Teacher" MU LLC, 2021. p. 52 p).
3. Холмуродов Р. Таълимдаги ягона имтиёз – фақатгина яхши билим бўлиши керак. – Тошкент, Ўзбекистонда олий таълим /2022/№4 (2-7 б). "Sano-standart" МЧЖ босмахонаси. Интервью: суҳбатдош Садоқат Махсумова. (Kholmurodov R. The only privilege in education should be good knowledge. – Higher education in Tashkent,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Uzbekistan /2022/№4 (2-7 p). “Sano-standard” LLC printing house. Interview: interlocutor Sadokat Makhsumova)

4. Худойқулов Х.Ж. Жуманова Ф.У. Касбий педагогика. – Тошкент, Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти, 2020. – 225 б. (Khudoykulov H.J. Jumanova F.U. Professional pedagogy. – Chirchik State Pedagogical Institute, Tashkent region, 2020. – 225 p.)
5. Абдуллаева Ш.А., Ахатова Д.А., Собиров Б.Б., Саитов С.С. Педагогика. Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси “Фан” нашриёти. Тошкент – 2004. – 200 б. (Abdullaeva Sh.A., Akhatova D.A., Sobirov B.B., Saitov S.S. Pedagogy. “Fan” publishing house of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan. – Tashkent – 2004. – 200 p.)
6. Махсумова С., Тўхтаева Р. Талаба нега ўқимаяпти? // Ўзбекистонда олий таълим №4. – Тошкент.: 2023, “Sano-standart” МЧЖ босмахонаси (96-100 b). (Makhsumova C., Tokhtaeva R. Why is the student not studying? // Higher education in Uzbekistan №4. - Tashkent.: 2023, “Sano-standart” LLC printing house (96-100 p).
7. Умаров А.А. Образовательные программы как основа обеспечения качества высшего образования// жур. Наука и образование сегодня. Издательство ООО «Олимп» (9-10 ст.) https://cyberleninka.ru/article/n/obrazovatelnye-programmy-kak-osnova-obespecheniya-kachestva-vysshego-obrazovaniya. (Umarov A.A. Educational programs as the basis for ensuring the quality of higher education// journal. Science and education today. Publishing house Olympus LLC (9-10th grade) https://cyberleninka.ru/article/n/obrazovatelnye-programmy-kak-osnova-obespecheniya-kachestva-vysshego-obrazovaniya).
8. Абдуллаева Ш.А., Ахатова Д.А., Собиров Б.Б., Саитов С.С. Педагогика. Ўзбекистон Республикаси Фанлар академияси “Фан” нашриёти. Тошкент – 2004. – 200 б. (Abdullaeva Sh.A., Akhatova D.A., Sobirov B.B., Saitov S.S. Pedagogy. “Fan” publishing house of the Academy of Sciences of the Republic of Uzbekistan. Tashkent – 2004. – 200 p.)
9. “Ўзбекистон ўқитувчи ва мураббийларига “Янги Ўзбекистон” газетаси №195(451), 2021 йил 30 сентябрь, пайшанба сони. – 1 б. (“To teachers and coaches of Uzbekistan” newspaper “New Uzbekistan” No. 195(451), September 30, 2021, Thursday issue).

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Askarova Ziywar Koshkinbaevna,** katta o‘qituvchi. [**Аскарова Зийўар Кошкинбаевна**, старший преподаватель], [**Ziywar K. Askarova**, senior teacher]; manzil: Qoraqalpog‘iston Respublikasi, Nukus shahri, Qoraqalpog‘iston ko‘chasi raqamsiz uy [адрес: Город Нукус, Республика Каракалпакстан., ул. Каракалпакстан, дом без номера], [address: Karakalpakstan, house without number, Karakalpakstan street, Nukus]; E-mail: askarova@gmail.com ORCID 0000-0002-9131-969

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

RUS TILI DARSLARIDA TALABALAR BILIMINI BAHOLASH MEXANIZMI

© I.N.Narmuratov[1]✉

[1]Termiz davlat universiteti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada rus tili darslarida talabalar bilimini baholash mexanizmi ko'rib chiqiladi. Talabalarning bilim va ko‘nikmalarini xolis va har tomonlama tahlil qilish uchun ta’lim jarayonida qo‘llaniladigan zamonaviy uslub va texnologiyalarga asosiy e’tibor qaratilmoqda. Nazoratning turli shakllari va vositalari, jumladan, test sinovlari, loyiha ishi, og'zaki so'rovlar va yozma topshiriqlar tavsiflangan. Baholash mezonlari o'qituvchilarga muvaffaqiyatni samarali kuzatib borish va o'qitishdagi muammoli joylarni aniqlash imkonini beradigan mezon sifatida ko'rib chiqiladi. Baholashni avtomatlashtirish va uning aniqligini oshirish uchun raqamli texnologiyalar va platformalardan foydalanishga alohida e’tibor qaratilmoqda. O‘qituvchilarga baholash jarayonini optimallashtirish va o‘quvchilarning har tomonlama rivojlanishi uchun qulay shart-sharoitlar yaratish bo‘yicha amaliy tavsiyalar berilgan.

MAQSAD: oliy ta’limning rus tili o‘qituvchisi o‘z guruhida talabalar bilimini baholash tizimini takomillashtirmoqchi. Ayni paytda bilimlarni baholash test va mustaqil ish, og‘zaki so‘rov va diktantlar kabi an’anaviy usullar yordamida amalga oshirilmoqda. Biroq, o'qituvchining ta'kidlashicha, bu usullar har doim ham o'quvchilar bilimi va ko'nikmalarining ob'ektiv rasmini ta'minlay olmaydi, shuningdek, test sinovlariga katta vaqt sarflashni talab qiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: rus tili darslarida talabalarning bilimlarini samarali baholash uchun quyidagi usullarni o'z ichiga olgan kompleks yondashuvdan foydalanish taklif etiladi: Testlarni yaratish va boshqarish uchun raqamli platformalardan foydalanish. Platformalar testlarni avtomatik ravishda tasdiqlashi mumkin, bu esa ob'ektivlik va baholash tezligini ta'minlaydi.

Qisqa yozma testlar: An'anaviy qog'oz testlari turli xil savollarga ega (ko'p tanlov, qisqa javob, bo'sh joyni to'ldirish). Talabalar tanlangan mavzu bo'yicha tadqiqot olib boradilar va ma'lumotlarni tahlil qilish va bilimlarini qo'llash qobiliyatini baholash uchun hisobot va taqdimotlar tayyorlaydilar. Ijodiy loyihalar: insholar yozish, adabiy asarlar yaratish, tanlovlarda ishtirok etish, ijodiy qobiliyatlarni va tilni tushunish chuqurligini ochib berishga yordam beradi. Materialni o'zlashtirish darajasini tezda aniqlash uchun butun sinfga berilgan savollar. Individual so'rovlar: talabalar bilan shaxsiy suhbatlar, ularning bilim va ko'nikmalarini yaxshiroq baholash.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Testlar: matnni tahlil qilish, insho yozish va grammatik mashqlarni o'z ichiga olgan uzunroq, murakkabroq topshiriqlar.

Uyga vazifa: O'rganilgan materialni mustahkamlashga yordam beradigan muntazam mashqlar va uy vazifalari. Ta'lim jarayonini tashkil etish va baholashni o'tkazish uchun Google Classroom, Moodle yoki boshqalar kabi platformalarni amalga oshirish. Interaktiv topshiriqlar: Interfaol mashqlar va testlarni yaratish uchun onlayn resurslar va ilovalardan foydalaning. Aniq mezonlarni ishlab chiqish: Har bir topshiriq turini baholash uchun batafsil va aniq mezonlarni yarating, bu talabalar va ota-onalarga talablarni yaxshiroq tushunishga va fikr-mulohazalarni olishga yordam beradi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: rus tili darslarida talabalar bilimini baholashning kompleks mexanizmining joriy etilishi quyidagi natijalarni berdi: Onlayn testlar va avtomatlashtirilgan tekshirish tizimlaridan foydalanish baholashda sub'ektiv omilni bartaraf etib, adolatli natijalarni ta'minladi.

Aniq baholash mezonlari va baholash jadvallari (rubrikalar) jarayonning shaffofligiga va talabalar va ota-onalarning topshiriq talablarini aniq tushunishiga yordam berdi.

Yaxshilangan akademik samaradorlik: Talabalar bilimidagi kamchiliklarni o‘z vaqtida aniqlash va bartaraf etishga erishilgan yutuqlarni muntazam nazorat qilish va oraliq nazorat tadbirlarini o‘tkazish yordam berdi.

Loyiha ishi va ijodiy topshiriqlar kabi nazoratning turli shakllarini joriy etish talabalarning turli kuch va qiziqishlarini hisobga olish imkonini berdi, bu ularning motivatsiyasi va faolligini oshirishga yordam berdi. Tanqidiy fikrlash va mustaqillikni rivojlantirish Loyiha ishi va tadqiqot topshiriqlari talabalarni axborotni mustaqil o‘rganish va tahlil qilishga, tadqiqot va tahliliy ko‘nikmalarni rivojlantirishga turtki bo‘ldi.

Tengdoshlarni baholash va o'z-o'zini baholash o'quvchilarda tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga va o'z bilimlari uchun mas'uliyatni rivojlantirishga yordam berdi. Tekshirish testlari va onlayn topshiriqlarni avtomatlashtirish tekshirish ishlariga sarflanadigan vaqtni qisqartirdi, bu o'qituvchiga talabalar bilan individual ishlash va darslarga tayyorgarlik ko'rishga ko'proq vaqt ajratish imkonini berdi. Ta'lim platformalaridan foydalanish o'quv jarayonini tashkil etish va baholash faoliyatini boshqarishga yordam berdi. O'zaro ta'sir va fikr almashish darajasini oshirish:Talabalarga muntazam ravishda batafsil fikr-mulohazalarni taqdim etish ularning kuchli, zaif tomonlarini va faoliyatini yaxshilash yo‘llarini yaxshiroq tushunishga yordam berdi.

XULOSA: rus tili darslarida o‘quvchilar bilimini baholashning kompleks mexanizmining joriy etilgani o‘quv jarayonidagi salmoqli afzalliklarni ko‘rsatmoqda. Baholashning xolisligi va shaffofligiga raqamli texnologiyalar va aniq baholash mezonlaridan foydalanish orqali erishiladi, bu subyektiv omillarni bartaraf qiladi va adolatli natijalarni ta’minlaydi. Nazoratning turli shakllari, jumladan testlar, loyiha ishi va og'zaki so'rovlar o'quvchilarning turli kuch va qiziqishlarini hisobga olish, ularning motivatsiyasi va o'quv jarayoniga jalb qilish imkonini beradi.

Muvaffaqiyatni muntazam nazorat qilish va bilimdagi kamchiliklarni o‘z vaqtida aniqlash talabalarning o‘quv faoliyatini yaxshilashga yordam beradi. Loyihaviy va ijodiy

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

topshiriqlarni joriy etish shaxsni har tomonlama rivojlantirishning muhim jihati bo‘lgan tanqidiy fikrlash, mustaqillik va tadqiqotchilik ko‘nikmalarini rivojlantirishni rag‘batlantiradi.

Kalit so'zlar: talaba, ta’lim, bilim, nazorat, test, loyiha ishi, o’quv jarayoni, o’quv faoliyati, omil, qiziqish.

Iqtibos uchun: Narmuratov I.N. Rus tili darslarida talabalar bilimini baholash mexanizmi // Inter education & global study. 2024. №6. B.122–132.

МЕХАНИЗМ ОЦЕНКИ ЗНАНИЙ УЧАЩИХСЯ НА ЗАНЯТИЯХ ПО РУССКОМУ ЯЗЫКУ

© И.Н. Нармуратов[1]✉
[1]Термезский государственный университет, Термез, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье рассматривается механизм оценки знаний учащихся на занятиях по русскому языку. Основное внимание уделяется современным методам и технологиям, используемым в образовательном процессе для объективного и всестороннего анализа знаний и умений студентов. Описаны различные формы и средства контроля, в том числе тесты, проектная работа, устные опросы и письменные задания. Критерии оценки рассматриваются как критерии, которые позволяют педагогам эффективно отслеживать прогресс и выявлять проблемные места в обучении. Особое внимание уделяется использованию цифровых технологий и платформ для автоматизации оценки и повышения ее точности. Преподавателям были даны практические рекомендации по оптимизации процесса оценивания и созданию благоприятных условий для всестороннего развития учащихся.

ЦЕЛЬ: преподаватель русского языка высшего образования хочет усовершенствовать систему оценки знаний студентов в своей группе. В настоящее время проверка знаний осуществляется с использованием традиционных методов, таких как тесты и самостоятельная работа, устный опрос и диктанты. Однако преподаватель говорит, что эти методы не всегда могут дать объективную картину о знаниях и умениях учащихся, а также требуют тратить много времени на тестирование. Для эффективной оценки знаний учащихся на занятиях по русскому языку предлагается использовать комплексный подход, включающий в себя следующие методы: Использование цифровых платформ для создания и проведения тестов. Платформы могут автоматически проверять тесты, обеспечивая объективность и скорость оценки.

Короткие письменные тесты. Традиционные бумажные тесты содержат множество вопросов (множественный выбор, короткий ответ, заполнение пропусков). Студенты проводят исследования по выбранной теме и готовят отчеты и презентации, чтобы оценить свои способности анализировать данные и применять свои знания. Творческие проекты: написание эссе, создание литературных

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

произведений, участие в конкурсах помогают раскрыть творческие способности и глубину понимания языка. Вопросы для всего класса, чтобы быстро определить уровень усвоения материала. Индивидуальные опросы: личные интервью со студентами, лучшая оценка их знаний и навыков.

Тесты: более длинные и сложные задания, включающие анализ текста, написание эссе и упражнения по грамматике.

Домашнее задание: регулярные упражнения и домашние задания, которые помогут закрепить изученный материал. Внедрение таких платформ, как Google Classroom, Moodle или других, для организации учебного процесса и проведения оценивания. Интерактивные задания: используйте онлайн-ресурсы и приложения для создания интерактивных упражнений и тестов. Разработайте четкие критерии: создайте подробные и четкие критерии для оценки каждого типа заданий, чтобы помочь учащимся и родителям лучше понять требования и получить обратную связь.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: внедрение комплексного механизма оценки знаний учащихся на занятиях по русскому языку дало следующие результаты: Использование онлайн-тестов и автоматизированных систем проверки устранило субъективный фактор оценивания и обеспечило справедливые результаты.

Четкие критерии выставления оценок и таблицы оценок (рубрики) помогли сделать процесс прозрачным, а учащиеся и родители четко поняли требования к заданию.

Улучшение успеваемости: Своевременному выявлению и устранению пробелов в знаниях учащихся способствовал регулярный контроль успеваемости и промежуточные контрольные мероприятия.

Введение различных форм контроля, таких как проектная работа и творческие задания, позволило учесть разные сильные стороны и интересы студентов, что способствовало повышению их мотивации и вовлеченности. Развитие критического мышления и самостоятельности.Проектная работа и исследовательские задачи мотивировали студентов к самостоятельному изучению и анализу информации, развитию исследовательских и аналитических навыков.Взаимная оценка и самооценка помогли учащимся развить критическое мышление и ответственность за собственное обучение.Автоматизация контрольных тестов и онлайн-заданий сократила время, затрачиваемое на контрольную работу, что позволило преподавателю уделять больше времени индивидуальной работе с учениками и подготовке к урокам.

Использование образовательных платформ помогло организовать процесс обучения и управлять оценочной деятельностью. Расширение взаимодействия и обратной связи.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: активное использование цифровых технологий способствовало более тесным отношениям между учителями, учениками и их родителями, что улучшило общение и поддержку в процессе обучения.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: внедрение комплексного механизма оценки знаний учащихся на занятиях по русскому языку показывает существенные преимущества в образовательном процессе. Беспристрастность и прозрачность оценки достигается за счет использования цифровых технологий и четких критериев оценки, что исключает субъективные факторы и обеспечивает справедливые результаты. Различные формы оценивания, в том числе тесты, проектная работа и устные опросы, позволяют учитывать разные сильные стороны и интересы студентов, мотивировать их и вовлекать в процесс обучения.

Регулярный контроль успехов и своевременное выявление пробелов в знаниях помогут улучшить успеваемость студентов. Введение проектных и творческих заданий способствует развитию критического мышления, самостоятельности и исследовательских навыков, которые являются важными аспектами всестороннего развития личности.

Ключевые слова: студент, обучение, знания, контроль, тестирование, проектная работа, учебный процесс, учебная деятельность, фактор, интерес.

Для цитирования: Нармуратов И.Н. Механизм оценки знаний учащихся на занятиях по русскому языку // Inter education & global study. 2024. №6. С. 122–132.

A MECHANISM FOR ASSESSING STUDENTS' KNOWLEDGE IN RUSSIAN LANGUAGE CLASSES

© Ishankul N. Narmuratov[1]✉
[1]Termiz State universiteti, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article examines the mechanism of assessing students' knowledge in Russian language classes. The main attention is paid to modern methods and technologies used in the educational process for objective and comprehensive analysis of students' knowledge and skills. Various forms and means of supervision are described, including tests, project work, oral inquiries and written assignments. Evaluation criteria are considered as criteria that allow teachers to effectively monitor progress and identify problem areas in teaching. Emphasis is placed on the use of digital technologies and platforms to automate assessment and increase its accuracy. Teachers were given practical recommendations on optimizing the evaluation process and creating favorable conditions for the comprehensive development of students.

AIM: a teacher of the Russian language of higher education wants to improve the system of assessing students' knowledge in his group. Currently, knowledge assessment is carried out using traditional methods such as tests and independent work, oral inquiry and dictations. However, the teacher says that these methods cannot always provide an objective picture of students' knowledge and skills, and also require spending a lot of time on tests.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

MATERIALS AND METHODS: to effectively assess students' knowledge in Russian language classes, it is proposed to use a comprehensive approach that includes the following methods: Using digital platforms to create and administer tests. Platforms can automatically validate tests, ensuring objectivity and speed of assessment.

Short written tests: Traditional paper tests have a variety of questions (multiple choice, short answer, fill-in-the-blank). Students conduct research on a chosen topic and prepare reports and presentations to assess their ability to analyze data and apply their knowledge. Creative projects: writing essays, creating literary works, participating in competitions, help to reveal creative abilities and depth of understanding of the language. Questions for the whole class to quickly determine the level of mastery of the material. Individual surveys: personal interviews with students, better assessment of their knowledge and skills.

Tests: longer, more complex assignments that include text analysis, essay writing, and grammar exercises.Homework: Regular exercises and homework to help consolidate learned material. Implementation of platforms such as Google Classroom, Moodle or others to organize the educational process and conduct evaluation. Interactive Assignments: Use online resources and applications to create interactive exercises and tests. Develop clear criteria: Create detailed and clear criteria for grading each assignment type to help students and parents better understand the requirements and receive feedback.

DISCUSSION AND RESULTS: the introduction of a comprehensive mechanism for assessing students' knowledge in Russian language classes gave the following results: The use of online tests and automated checking systems eliminated the subjective factor in assessment and provided fair results. Clear grading criteria and grading tables (rubrics) helped make the process transparent and students and parents clearly understood the assignment requirements. Improved academic performance: Timely identification and elimination of gaps in students' knowledge has been facilitated by regular monitoring of progress and interim control activities.The introduction of different forms of supervision, such as project work and creative assignments, made it possible to take into account the different strengths and interests of students, which helped to increase their motivation and engagement. Development of critical thinking and independence. Project work and research tasks motivated students to independently study and analyze information, develop research and analytical skills.

Peer assessment and self-assessment helped students develop critical thinking and responsibility for their own learning.Automation of control tests and online assignments reduced the time spent on control work, which allowed the teacher to devote more time to individual work with students and preparation for lessons.The use of educational platforms helped to organize the learning process and manage assessment activities.Increased interaction and feedback: Providing students with detailed feedback on a regular basis helped them better understand their strengths, weaknesses, and ways to improve their performance.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

CONCLUSION: the introduction of a comprehensive mechanism for assessing students' knowledge in Russian language classes shows significant advantages in the educational process. The impartiality and transparency of evaluation is achieved through the use of digital technologies and clear evaluation criteria, which eliminates subjective factors and ensures fair results. Various forms of assessment, including tests, project work and oral inquiries, allow taking into account the different strengths and interests of students, motivating them and engaging them in the learning process.

Regular monitoring of success and timely identification of knowledge gaps will help improve students' academic performance. The introduction of project and creative tasks encourages the development of critical thinking, independence and research skills, which are important aspects of comprehensive development of a person.

Key words: student, education, knowledge, control, test, project work, educational process, educational activity, factor, interest.

For citation: Ishankul N. Narmuratov. (2024) ‘A mechanism for assessing students' knowledge in Russian language classes’, Inter education & global study, (6), pp. 122–132. (In Uzbek).

Talabalar bilimini nazorat qilish va baholash jarayoniga oid huquqiy asoslar “Ta’lim to‘g‘risida”O‘zbekiston Respublikasining qonunida, O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 31 dekabrdagi “Oliy ta’lim muassasalarida ta’lim jarayonini tashkil etish bilan bog‘liq tizimni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi 824-sonli qarorida, Oliy va o‘rta maxsus ta’lim vazirligining “Oliy ta’lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish va baholash tizimi to‘g‘risidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi 2018 yil 9 avgustdagi 19-2018 sonli buyrug‘ida, o‘quv jarayonini nazorati uchun uslubiy ta’minotlar B.Sh.Usmonov va R.A.Habibullaev “Oliy o‘quv yurtlarida o‘quv jarayonini kredit-modul tizimida tashkil qilish” o‘quv qo‘llanmasida, R.Habibullaev va V.Topildiev “Kredit-modul tizimi va o‘quv jarayonini tashkil etish” o‘quv-uslubiy majmuasida, L. V.Peregudov va M.X.Saidov “Oliy ta’lim menejmenti va iqtisodiyoti” o‘quv qo‘llanmasida, S.S.G‘ulomov, H.R.Raimov, M.H.Saidov, B.H.Hodiev “Ta’lim-tarbiya sifati va qirralari” yo‘llanmalarga javoblarida va AQSh oliy ta’lim tizimiga kirish manbalarida tahlil etilgan.Talabalar bilimini baholash jarayonini to‘g‘ri tashkil etish uchun professor-o‘qituvchidan mantiq ilmining analogiya, argumentlash, isbot va raddiya usullarini chuqurroq o‘rganishni taqoza qiladi.

Oliy ta’limda talabalarning bilim va ko‘nikmalarini baholash akademik muvaffaqiyat va shaxsiy o‘sishni ta’minlashda muhim ahamiyatga ega. Universitet va kollejlardagi rus tili darslari samarali baholash uchun noyob qiyinchiliklar va imkoniyatlarni taqdim etadi. Ushbu maqola ushbu ilg'or ta'lim muassasalarida baholash mexanizmlarini o'rganadi, talabalarning tilni bilish darajasini har tomonlama baholash uchun zamonaviy usullar, texnologik integratsiya va ilg'or tajribalarni yoritadi.

Talabalar bilimini baholash ta’lim jarayonining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, o‘quv maqsadlariga erishishni ta’minlash hamda o‘qituvchi va talabalarga fikr bildirishdir. Rus tili

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

darslarida bu jarayon talabalar rivojlanishi kerak bo'lgan turli ko'nikmalarni samarali o'lchash uchun ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi. Ushbu maqola rus tili darslarida talabalar bilimini baholashning zamonaviy mexanizmlarini o'rganadi, turli usullar, texnologiyalar va ilg'or tajribalarni yoritadi. Baholashning an'anaviy usullari quyidagicha: An'anaga ko'ra, rus tili darslarida baholash bir nechta asosiy usullarga tayanadi:

Yozma testlar va testlar: Bular talabalarning grammatika, lug'at va yozish ko'nikmalarini tushunishlarini baholash uchun qo'llaniladi. Ular muayyan mavzular bo'yicha o'quvchilar bilimini o'lchashning tizimli usulini ta'minlaydi.

Og'zaki imtihonlar: Og'zaki testlar talabalarning nutq qobiliyati, talaffuzi va ravonligini baholashga yordam beradi. Bu usul tillar uchun juda zarur, chunki u bevosita kommunikativ kompetentsiyani o'lchaydi. Insholar va yozma topshiriqlar: Yozma topshiriqlari o'qituvchilarga o'quvchilarning izchil dalillarni yaratish, tegishli til tuzilmalaridan foydalanish va ijodiy qobiliyatlarini ko'rsatish qobiliyatini baholash imkonini beradi.

Avtomatlashtirilgan testlar: Google Classroom, Moodle va Quizlet kabi onlayn platformalar vaqtni tejaydigan va inson xatosini kamaytiradigan avtomatlashtirilgan test yechimlarini taklif etadi. Ushbu platformalar bir zumda ko'p tanlovli, to'g'ri/noto'g'ri va qisqa javobli savollarga baho berishi mumkin. Moslashuvchan test: Ba'zi ilg'or tizimlar moslashtirilgan testlarni ta'minlaydi, bunda savollarning qiyinligi talabaning ishlashiga qarab moslashtiriladi va shaxsiylashtirilgan baholash tajribasini taklif qiladi.

Tadqiqot loyihalari: Talabalarga lingvistik yoki madaniy mavzular bo'yicha tadqiqot loyihalarini belgilash mustaqil ta'lim va tanqidiy fikrlashni rag'batlantiradi. Talabalar o'z xulosalarini hisobot va taqdimotlar orqali taqdim etadilar, axborotni sintez qilish va samarali muloqot qilish qobiliyatlarini namoyish etadilar.

Ijodiy loyihalar: hikoyalar, she'rlar yozish yoki multimedia taqdimotlarini yaratish kabi vazifalar talabalarga o'zlarining til ko'nikmalarini amaliy kontekstda qo'llash bilan birga o'z ijodlarini ifodalash imkonini beradi. Interaktiv va o'yinlashtirilgan baholashlar. Ta'lim o'yinlari: Kahoot kabi platformalar! va Duolingo o'yin elementlarini baholashga birlashtiradi, bu esa o'rganishni yanada qiziqarli va interaktiv qiladi. Ushbu vositalar talabalarni rag'batlantirishi va darhol fikr bildirishi mumkin.

Interfaol mashqlar: Raqamli resurslar o'quvchilarning o'rganish tezligiga moslashadigan va bir zumda tuzatishlarni ta'minlaydigan interaktiv grammatika va lug'at mashqlarini taklif qiladi. Shaffof va adolatli baholash uchun aniq mezonlar va rubrikalarni belgilash zarur. Ushbu vositalar baholashni standartlashtirishga yordam beradi va talabalar kutganlarni tushunishlarini ta'minlaydi:

Rubrikalar: Batafsil rubrikalar har bir topshiriq turi uchun kontentning aniqligi, tildan foydalanish, izchillik va ijodkorlik kabi maxsus mezonlarni belgilaydi. Ular talabalarga nima kutilayotganini tushunishga yordam beradi va ob'ektiv baho berishga imkon beradi. Baholash bo'yicha qo'llanmalar: Baholash bo'yicha qo'llanmalar topshiriqning turli komponentlari uchun maxsus ball ajratishni ta'minlaydi, bu turli talabalar va vazifalar bo'yicha izchil baholashni ta'minlaydi. Doimiy monitoring va fikr-mulohazalar: Talabalar

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

taraqqiyotini muntazam nazorat qilish takomillashtirish yo'nalishlarini aniqlash va o'z vaqtida yordam ko'rsatish uchun juda muhimdir:

Shakllantiruvchi baholash: viktorinalar, jurnaldagi yozuvlar va sinf ichidagi tadbirlar kabi tez-tez, past baholar o'quvchilarning taraqqiyotini kuzatishga va doimiy fikr-mulohazalarni taqdim etishga yordam beradi.

Yakuniy baholash: O‘quv fanining yakuniy testlari va yakuniy loyihalar talabalarning bilim va ko‘nikmalarini uzoq vaqt davomida har tomonlama baholashni taklif qiladi. Qayta aloqa mexanizmlari: yozma va og'zaki konstruktiv fikr-mulohazalar talabalarning o'sishi uchun juda muhimdir. U kuchli tomonlarini ta'kidlashi, zaif tomonlarini aniqlashi va yaxshilash bo'yicha aniq takliflarni taqdim etishi kerak. Ko'p qirrali baholash strategiyasini amalga oshirish bir qator afzalliklarni beradi:

Ob'ektivlik: Avtomatlashtirilgan va rubrikalar asosidagi baholashlar sub'ektiv qarama-qarshilikni kamaytiradi, adolatli baholashni ta'minlaydi.

Samaradorlik: Raqamli vositalar baholash jarayonini soddalashtiradi, o'qituvchilarga o'qitish va individual talabalarni qo'llab-quvvatlashga e'tibor qaratish uchun vaqtni bo'shatadi.

Ishtirok etish: Baholashning turli usullari, jumladan, interfaol va ijodiy topshiriqlar o‘quvchilarni rag‘batlantiradi va o‘rganishda faol ishtirok etadi. Yaxlit rivojlanish: Loyihaga asoslangan va ijodiy topshiriqlar tanqidiy fikrlashni, muammolarni hal qilishni va bilimlarni qo'llashni rag'batlantiradi.

Oliy ta’lim muassasalarida talabalar bilimini nazorat qilish oraliq va yakuniy nazorat turlarini o‘tkazish orqali amalga oshiriladi.

Kredit-modul tizimi — ta’limni tashkil etish jarayoni bo‘lib, o‘qitishning modul texnologiyalari jamlamasi va kredit o‘lchovi asosida baholash modeli hisoblanadi. Kredit-modul tamoyilida ikkita asosiy masalaga ahamiyat beriladi: • talabalarning mustaqil ishlashini ta’minlash; • talabalar bilimini reyting asosida baholash. Kredit-modul tizimining asosiy vazifalari sifatida quyidagilar e’tirof etiladi: — o‘quv jarayonlarini modul asosida tashkil qilish; — bitta fan, kurs (kredit)ning qiymatini aniqlash; — talabalar bilimini reyting bali asosida baholash; — talabalarga o‘zlarining o‘quv rejalarini individual tarzda tuzishlariga imkon yaratish; — ta’lim jarayonida mustaqil ta’lim olishning ulushini oshirish; — ta’lim dasturlarining qulayligi va mehnat bozorida mutaxassisga qo‘yilgan talabdan kelib chiqib o‘zgartirish mumkinligi. Kredit-modul tizimning oliy ta’limga joriy qilinishi o‘qitish sifatini oshirish, shaffoflikni ta’minlash, korrupsiyaga barham berish, ta’lim oluvchining haqiqiy bilimini yuzaga chiqarish hamda talabaning mustaqil o‘qib, o‘rganib, o‘z ustida ishlashiga zamin yaratadi.

Kredit-modul tizimi avvalambor mamlakatimiz oliy ta’lim tizimiga ta’limning amaldagidan ko‘ra ancha mukammal o‘lchov birligini olib kiradi. Bu o‘lchov birligi orqali biz talabalarning bilim darajasi, malaka ko‘nikmalari, mustaqil ishlash qobiliyatlarini o‘lchaymiz. Bu tizimda talabalarni baholashda o‘quv yuklamasi auditoriya soatlari va mustaqil ta’lim topshiriqlarini o‘z ichiga oladi. Bu o‘lchovlarni adolatli amalga oshirish, talabalar bilimini shaffof baholash

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

kredit-modul tizimining asosiy vazifalaridan biri hisoblanadi. Talabalarning auditoriya soatlarini baholash 3 bosqichda amalga oshiriladi, ya'ni joriy nazorat, oraliq nazorat va yakuniy nazoratlar orqali. Bugungi kunda oliy ta'lim kredit-modul tizimida talabalarning bilim va ko'nikmalarini oqilona, xolis nazorat qilish, qisqa vaqtda katta sondagi talabalarning bilimini baholash dolzarb hisoblanadi. Ta'lim muassasalarida talabalarning bilim va ko'nikmalarini ko'p bosqichli nazorat qilishning turli tizimlaridan foydalanish joriy oraliq va yakuniy nazoratning turli xil o'zaro bog'liq vositalarini ishlab chiqish va sinovdan o'tkazishni talab qiladi.

Xorijiy tajribaga ko'ra, kredit-modul tizimida o'quv jarayoni har semestrda 2-4 tagacha moduldan iborat bo'ladi. Modulda jamlangan fanlar osondan murakkablik sari, nazariy-uslubiy fanlardan amaliy fanlarga qarab hamda mantiqiy jihatdan bir-birini o'zaro uzviy to'ldirish printsipi asosida shakllantiriladi. Talaba mutaxassis bo'lib shakllanishi uchun nafaqat axborotlar, balki ularni qayta ishlash, amaliyotga joriy qila olish malakasiga ega bo'lishi talab etiladi.

Modulga asoslangan o'quv dasturlari maxsus sxema asosida ishlab chiqiladi va quyidagilarni o'z ichiga qamrab oladi: o'quv maqsadi hamda vazifalarning to'liq ochib berilishi; talabaning fanni (kursni) boshlashi va tugatishidan keyingi orttirishi lozim bo'ladigan malakasiga qo'yiladigan talablar; modul tarkibiga kirgan har bir fanning qisqacha mazmuni (sillabus), ya'ni ma'ruzalar mavzulari, seminar va amaliy mashg'ulotlarning rejasi, mustaqil ta'limni baholash uchun mo'ljallangan topshiriqlar; o'qitishning qisqacha bayoni: ta'lim berish usul hamda vositalari; bilimlarni baholashning usul va shakllaridan iborat. Modul asosida o'qitish tizimida talabalar bilimi, malakasi hamda ko'nikmasini baholashda reyting baholash tizimidan foydalaniladi. Unda talabaning barcha o'quv faoliyati, ya'ni auditoriya va auditoriyadan tashqarida olgan, o'zlashtirgan bilimlari ball berish orqali baholanadi.

Bu o'z navbatida oliy ta'limda taxsil olayotgan yosh kadrlardan o'z sohalari bo'yicha yetuk mutaxassis bo'lish bilan birgalikda o'zlari egallayotgan sohalari bo'yicha mustaqil faoliyat yurita oladigan, zarur paytda mustaqil fikr yurita oladigan raqobatbardosh kadrlar bo'lishlarini talab qilmoqda. Ta'lim jarayonida talabaning mustaqil ta'lim olishini faollashtirish zarur. Mustaqil ta'lim masalasini qo'yilishi, yechish, o'z–o'zini nazorat qilish va baholashning yo'llarini talaba tomonidan tanlanishi va bajarilishi bilan xarakterlanadi. Hozirgi vaqtda oliy ta'limda o'quv jarayoni mutaxassislarni har tomonlama shakllantirishga yo'naltirilgan bo'lib, ularning ma'lum kasbiy bilim, malaka va ko'nikmalarni egallash sharoitida talabalarning bilish faoliyatini rivojlantirish va boshqarish bo'yicha har tomonlama tizimli ish olib borishni talab etadi. Oliy ta'limda dars jarayoni ko'plab ma'lumotlar sig'imini egallashga, samarador, ijodiy tafakkurni shakllantirishga, shaxsning intellektual salohiyatini rivojlantirishga, mantiqiy tahlil va ma'lumotlarni har tomonlama qayta ishlashga bo'ysundirilmog'i lozim. Mutaxassislar tayyorlashda zamonaviy talablarga binoan ta'lim jarayonini tashkil etishning muhim shartlaridan biri talabalarning mustaqil o'quv faoliyatini faollashtirish hisoblanadi. Talabalarning mustaqil ta'lim olish tizimida mustaqil ta'lim mazmuni uning asosini tashkil etadi. Mustaqil ta'lim mazmunini mustaqil

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ta’lim materiallari, ta’lim beruvchi va ta’lim oluvchilarning faoliyati tashkil etadi. Bunda o‘qituvchi va talaba muloqoti asosiy rol o‘ynaydi. Mustaqil ta’lim olishning asosiy vositasi - bu mustaqil ta’lim materiallaridir. Ular uzviy bog‘langan tizim bo‘lib, darsliklar, o‘quv-metodik qo‘llanmalar va ma’ruza matnlaridan farq qiladi. Ularda teran va mazmundor uslubiy ko‘rsatmalar, ta’lim oluvchining bilish faoliyatini boshqarish bloki, kasbiy tayyorgarligi jarayonida mustaqil o‘qish mezonlari, uning o‘z-o‘zini mustaqil o‘qishga yo‘naltirib borishi, o‘z-o‘zini nazorat qilishi, o‘z-o‘zini namoyon etishi va shaxsiy bilish faoliyati jarayonida o‘z - o‘zini baholay olishi uchun psixologik - pedagogik tavsiyalar mavjud bo‘ladi. Mustaqil ta’lim materiallari o‘quv-uslubiy qo‘llanmalari, ma’ruza matnlari, kompyuter dasturlari, audio va videomateriallar, mavjud an’anaviy darsliklardan foydalanishga doir tavsiyalar, axborotning boshqa manbalari ko‘rinishida bo‘ladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019-yil 8-oktabrdagi “O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim tizimini 2030-yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF5847-son Farmoni.
2. Vazirlar Mahkamasining 2020-yil 31-dekabrdagi “Oliy ta’lim muassasalarida o‘quv jarayoniga kredit-modul tizimini joriy etish tartibi to‘g‘risida”gi 824-son qarori.
3. Usmonov B.Sh., Xabibullaev R.A. Oliy o‘quv yurtlarida o‘quv jarayonini kredit-modul tizimida tashkil qilish. O‘quv qo‘llanma.–Toshkent, TKTI 2020.
4. Avliyakulov N.X. Zamonaviy o‘qitish texnologiyalari. -Toshkent, 2001.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Narmuratov Ishankul Narmuratovich**, dotsent, [**Нармуратов Ишанкул Нармуратович,** доцент], [**Ishankul N. Narmuratov**, associate professor]; manzil: 190111, O'zbekiston, Surxandaryo viloyati, Shahar: Termiz, Barkamol Avlod ko'chasi (sobiq F.Xo'jayev), 43 [адрес: 190111, Узбекистан, Сурхандарьинская область, Город: Термез, улица Баркамола Авлода (бывш. Ф.Ходжаева), 43], [address: 190111, Uzbekistan, Surkhandarya region, City: Termiz, Barkamol Avlod street (former F. Khojayev), 43]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

O`QUVCHILAR BILIM SIFATINI OSHIRISH VA SINFDA INTIZOMNI MUSTAHKAMLASH

© M.S. Qobilova [1]✉

[1]Termiz davlat pedagogika instituti, Termiz, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bola bilimga qiziqmasdan turib, o`qishga intilmaydi, muvaffaqiyatli o`qiy olmaydi. Bolada o`z kuchiga va qobiliyatiga ishonch hosil etish, o`qishga jalb etish, ilk yutuqlari uchun rag`batlantirish ayniqsa ahamiyatlidir. Boladagi o`qishga qiziquvchanlik qiyinchiliklarni yengishga, faolligini oshirishga, ishonch uyg`otishga va mustaqilligi kamol topishiga olib keladi. Ushbu maqolada o‘quvchining bilim sifatini oshirish usullari keltirib o‘tilgan.

MAQSAD: o‘quvchilar bilim sifatini oshirish va sinfda intizomni mustahkamlash, o`quvni tizimli va rejali olib borish iqtidori va ko`nikmasining bolalarda shakllantirishdan iborat.

MATERIALLAR VA METODLAR: o‘quvchilar bilim sifatini oshirish va sinfda intizomni mustahkamlash muammosiga oid materiallar, jumladan, maqola va axborot agentliklarining rasmiy saytlaridan foydalanildi. Tadqiqot jarayonida qo‘llanilgan nazariy qarashlar, tadqiqot usullari va yondashuvlar rasmiy manbalardan olinganligi, tarixiy-qiyosiy tahlil, analitik obzor, o‘rganish, tahlil qilish, umumlashtirish, kuzatish, dalillarni qiyoslash, sotsiometriya, pedagogik eksperiment tashkil etilganligi bilan izohlanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o`quvchilarni bilimga bo`lgan qiziqishlarini oshirishda ularning nazariy bilimlarini mustaqil ravishda qo`llay bilishlarini hisobga olish ayniqsa muhimdir. Bu tajriba juda ko`p maktablarda muvaffaqiyatli qo`llanilib kelinmoqda. O`quvchilarga biror bir fan bo`yicha ko`rgazmali qurol yoki biror jihoz yasab kelish buyuriladi. Bunda “Agar tirishsang, bu sening qo`lingdan keladi” degan gapni uning qulog`iga quyish kerak. Buni o`quvchi nafaqat oddiy topshiriq, balki o`qituvchining ishonchi sifatida ham qabul qiladi. To`g`risini aytganda, bunday narsalarni yasash uchun o`quvchi yetarli nazariy bilimga ega bo`lishi kerak.

XULOSA: sinfda intizomni saqlash va joriy qilish faqat sinf rahbarining ishi deb tushunuvchilar ham uchrab turadi. Bu mutlaqo noto`g`ri fikr. Intizom uchun butun sinf, pedagogik jamoa mas`uldir. Intizomni tarbiyalash juda qiyin va murakkab tarbiyaviy jarayondir.

Kalit so'zlar: muvaffaqiyat, ijtimoiy qamrov, jamoa, faoliyat, hamkorlik, mas’uliyat, intizom, vazifa, o‘quv tizimi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Iqtibos uchun: Qobilova M.S. O`quvchilar bilim sifatini oshirish va sinfda intizomni mustahkamlash. // Inter education & global study. 2024. №6. B.133–139.

ПОВЫШЕНИЕ КАЧЕСТВА ЗНАНИЙ УЧАЩИХСЯ И УКРЕПЛЕНИЕ ДИСЦИПЛИНЫ В КЛАССЕ

© М.С. Кобилова[1]✉
[1]Термезский государственный педагогический институт, Термиз, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: без интереса к знаниям ребенок не хочет учиться и не может учиться успешно. Особенно важно воспитать в ребенке уверенность в своих силах и способностях, привлечь его к учебе, поощрить за первые достижения. Интерес ребенка к обучению приводит к преодолению трудностей, повышению активности, вселению уверенности и развитию самостоятельности. В данной статье упомянуты методы повышения качества знаний студента.

ЦЕЛЬ: повышение качества знаний учащихся и укрепление дисциплины в классе заключается в формировании у детей одаренности и умения систематически и планомерно вести обучение.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: использованы материалы, в том числе статьи и официальные сайты информационных агентств, по проблеме повышения качества знаний учащихся и укрепления дисциплины в классе. Теоретические взгляды, методы исследования и подходы, применяемые в процессе исследования, объясняются тем, что они заимствованы из официальных источников, организованы историко-сравнительный анализ, аналитический обзор, исследование, анализ, обобщение, наблюдение, сопоставление фактов, социометрия, педагогический эксперимент.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: повышая интерес учащихся к знаниям, особенно важно учитывать их способность самостоятельно применять свои теоретические знания. Этот опыт успешно применяется во многих школах. Студентам предлагается придумать наглядное пособие или какое-то оборудование по предмету. Это включает в себя выливание в его ухо фразы:" Если ты напрягаешься, это то, что ты можешь сделать". Это воспринимается учеником не только как простое задание, но и как уверенность учителя. Честно говоря, чтобы делать такие вещи, читатель должен обладать достаточными теоретическими знаниями.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: встречаются и те, кто понимает, что поддержание и внедрение дисциплины в классе – это только работа классного руководителя. Это совершенно неправильное мнение. За дисциплину отвечает весь класс, педагогический коллектив. Воспитание дисциплины-очень сложный и сложный воспитательный процесс.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Ключевые слова: успех, социальная инклюзивность, коллектив, деятельность, сотрудничество, ответственность, дисциплина, задача, образовательная система.

Для цитирования: Кобилова М.С. Повышение качества знаний учащихся и укрепление дисциплины в классе. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 133–139.

IMPROVING THE QUALITY OF STUDENTS' KNOWLEDGE AND STRENGTHENING DISCIPLINE IN THE CLASSROOM

© Madina S. Qobilova[1]✉
[1]Termez State Pedagogical Institute, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: without interest in knowledge, a child does not want to study and cannot study successfully. It is especially important to make a child confident in his own strength and abilities, to attract him to study, and to encourage him for his first achievements. A child's interest in learning leads to overcoming difficulties, increasing activity, instilling confidence and developing independence. In this article, methods of improving the quality of the student's knowledge are mentioned.

AIM: improving the quality of students' knowledge and strengthening discipline in the classroom consists in the formation of children's giftedness and the ability to systematically and systematically conduct education.

MATERIALS AND METHODS: materials were used, including articles and official websites of news agencies, on the problem of improving the quality of students' knowledge and strengthening discipline in the classroom. The theoretical views, research methods and approaches used in the research process are explained by the fact that they are borrowed from official sources, historical and comparative analysis, analytical review, research, analysis, generalization, observation, comparison of facts, sociometry, pedagogical experiment are organized.

DISCUSSION AND RESULTS: when increasing students' interest in knowledge, it is especially important to take into account their ability to independently apply their theoretical knowledge. This experience has been successfully applied in many schools. Students are invited to come up with a visual aid or some kind of equipment for the subject. This includes pouring a phrase into his ear:”If you're straining, that's what you can do." This is perceived by the student not only as a simple task, but also as the teacher's confidence. To be honest, in order to do such things, the reader must have sufficient theoretical knowledge.

CONCLUSION: There are also those who understand that maintaining and implementing discipline in the classroom is only the job of the class teacher. This is a completely wrong opinion. The entire class and the teaching staff are responsible for discipline. Discipline education is a very complex and complex educational process.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Key words: success, social inclusion, team, activity, cooperation, responsibility, discipline, task, educational system.

For citation: Madina S. Qobilova. (2024) 'Improving the quality of students' knowledge and strengthening discipline in the classroom', Inter education & global study, (6), pp. 133–139. (In Uzbek).

O`quv mehnatiga ongli munosabatda bo`lishlik ta`limning ijtimoiy, o`qishning shaxsiy ahamiyatini tushunish demakdir. Sinf rahbarlari o`quvchilarga ularning bosh vazifasi – o`qish ekanligini tushuntirishi kerak. O`qishga mas`uliyat hissi, faqat Vatan oldidagi burchgagina emas, keng ijtimoiy qamrovli – jamoa, o`qituvchilar, ota-onalar va o`z oldidagi mas`uliyat, ularning fikrlari, ma`qullashlarini eshitishga intilish, sinf, o`quv jamoasida munosib o`rinni egallashga ham tegishlidir.

O`zlashtirishning past bo`lishi aksariyat hollarda, o`quvni tizimli va rejali olib borish iqtidori va ko`nikmasining bolalarda shakllanmaganligidan kelib chiqadi.

Sinf rahbari tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish jarayonida o`qish nafaqat har kimning shaxsiy ishi, balki ijtimoiy ahamiyatga ega bo`lgan ish ekanligini o`quvchilarga tushuntirib boradi. Mustaqil davlatimiz, butun xalqimiz maktab dargohidan chuqur bilimli, hayotga har tomonlama tayyorlangan kishilarning yetishib chiqishini kutmoqda. Bular haqida sinf majlislarida, har bir o`quvchi bilan alohida yoki bir guruh o`quvchilar bilan o`tkaziladigan suhbatlarda, turli tarbiyaviy tadbirlarda sinf rahbari batafsil gapirib beradi. O`qish bu jiddiy mehnat ekanligini va bunga astoydil yondashish, katta mas`uliyat bilan qarash kerakligi bolalarga tushuntirib boriladi.

«Bilim – takrorlash mevasidir», – degan edi Abu Rayhon Beruniy. Sinfda va uyda ko`p va jiddiy ishlaydigan bolalar, odatda o`qishda va mehnatda katta muvaffaqiyatlarga erishadilar. Har qanday muvaffaqiyatning zamirida tinimsiz mehnat yotadi. Bolalarni o`qishga mas`uliyat bilan qarash ruhida, ko`chirib olishga qarshi nafrat ruhida tarbiyalash kerak.

Sinf majlislarida vaqti-vaqti bilan mazkur masalalar butun mazmun-mohiyati bilan muhokama qilinishi, shu orqali o`quv mashg`ulotlariga loqaydlik bilan qaraydigan o`quvchilarga sezilarli ta`sir o`tkazish kerak. Sinfning o`zlashtirish masalasi atrofida jamoatchilik fikrining shakllanishi, bu borada sinf devoriy gazetasi imkoniyatlaridan foydalanish yaxshi natijalar beradi. O`quvchilarni bilimga bo`lgan qiziqishlarini oshirishda ularning nazariy bilimlarini mustaqil ravishda qo`llay bilishlarini hisobga olish ayniqsa muhimdir. Bu tajriba juda ko`p maktablarda muvaffaqiyatli qo`llanilib kelinmoqda. O`quvchilarga biror bir fan bo`yicha ko`rgazmali qurol yoki biror jihoz yasab kelish buyuriladi. Bunda «Agar tirishsang, bu sening qo`lingdan keladi» degan gapni uning qulog`iga quyish kerak. Buni o`quvchi nafaqat oddiy topshiriq, balki o`qituvchining ishonchi sifatida ham qabul qiladi. To`g`risini aytganda, bunday narsalarni yasash uchun o`quvchi yetarli nazariy bilimga ega bo`lishi kerak. O`quvchi topshiriqni puxta qilib bajarishi uchun u yoki bu fan asoslarini o`rganishga, o`z bilimini chuqurlashtirishga harakat qiladi, o`zi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

yasayotgan o`quv quroliga, ushbu fanga nihoyatda qiziqib qoladi. Shu bilan birgalikda har bir yasalgan narsa zamirida mehnat yotganligini his qiladi, sinf va maktab jihozlarini avaylashga o`rganadi.

Maktab o`quvchilarining bilimga qiziqishi ularning hayotiy ehtiyojlariga bevosita bog`liqdir. Maktab hovlisidagi bog`, tokzor, issiqxonada o`tkaziladigan amaliy jarayon – daraxtlarni butash, ularga payvand solish, tok kesish, daraxt o`tqazish, issiqxonalarda pomidor, sabzavotlar yetishtirish qoidalari o`quvchilarda katta qiziqish uyg`otadi. Bu hol ularni botanika, geometriya, jo`g`rofiya, mehnat fanlariga havas, ularni sevib o`rganishga rag`bat uyg`otadi. Axir, yuqoridagi fanlardan chuqur bilim va malaka hosil qilmay turib, mazkur ishlarning mohir ustalari bo`lib yetishish mumkinmi? Bolalarga ijtimoiy fanlarga qiziqishni orttirish uchun ularni turli madaniy-ma`rifiy tadbirlarga tortish ahamiyatlidir. Huddi shuningdek, fizika, ximiya, biologiya, tarix, mehnat, astronomiya, chet tili fanlari ham o`quvchilarda havas o`yg`otadigan juda katta hayotiy amaliy imkoniyatlarga egadir. Bilimga bo`lgan qiziqishni shakllantirish va o`stirishda sinflarni, o`quv xonalarini va maktab binosini jihozlash ham katta ahamiyat kasb etadi, o`quvchilarda turli qarashlar, did, dunyoqarashni shakllantiradi, estetik zavq uyg`otadi, tegishli ma`lum sohalarga havas uyg`otadi.

Bugungi kunda turli fanlar bo`yicha qiziqarli adabiyotlar nashr qilinmoqda: «Mashhur kishilar hayotidan», «Qiziqarli matematika», «Qiziqarli botanika», «Qiziqarli jo`g`rofiya», «O`simliklar hayoti», «Bizni o`rab turgan olam», «Tariximizga bir nazar» va hokazo ilmiy-ommabop turkumdagi bu kitoblar o`quvchilar qo`liga berilsa, ular hayotida albatta burilish yasashi turgan gap. Kitobdan ham yaqinroq do`st, undan ham qudratliroq tarbiya vositasi bormi o`zi?

O`quv jarayonida fanlar bo`yicha o`zaro bog`lanishga katta e`tibor berish kerak. Bundan o`qituvchiyu o`quvchi ham yutadi. Bunga bir necha misollar keltirish mumkin. Fizika darsida masalalar yechish asnosida matematika formulalaridan foydalaniladi. Matematika darslarida fizik kattaliklar va o`lchov birliklari qo`llaniladi. Bulardan tashqari ikkala fan birgalikda o`rganadigan mavzular bo`ladiki, ularda ikkala fan o`qituvchisi ham bir darsda o`z sohalari bo`yicha tushuncha bersalar nur ustiga nur bo`ladi. Adabiyot-tarix, mehnat-botanika, tarix-jo`g`rofiya juftliklari faoliyatida ham bunday imkoniyatlar cheksizdir. Bolaning muayyan bir fanga qiziqishiga suyanib turib, unda boshqa fanlarga ham ongli ravishda yondashish va fan asoslarini o`rganishga havas uyg`otish mumkin bo`ladi.

O`quvchilarni bilish faolligini takomillashtirish uchun to`garak, fakultativ mashg`ulotlari jarayonida kengroq foydalanish lozim. Sinf rahbari o`z o`quvchilarining qiziqishi, moyilligi, uy sharoiti haqida ma`lumotlar bilan fan o`qituvchilarini tanishtiradi, bolaga qanday munosabatda bo`lish kerakligi haqida maslahatlar beradi. Hatto, shunday ham bo`ladiki, biror fandan o`zlashtirmayotgan o`quvchi bilan sinf rahbarining o`zi bevosita ish olib boradi. «Ikkalamiz bu topshiriqni bajarmasdan qo`ymaymiz», deb dalda beradi shogirdiga. Kerak bo`lganda, a`lochi o`quvchilarni yoki ushbu fan o`qituvchisini ham ko`makka chaqiradi. Bundan o`quvchini ko`ngli tog`dek ko`tariladi, yolg`iz emas ekanligini tushunadi, topshiriqni o`zlashtirishga harakat, havas uyg`onadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Bolalarda o`quv mehnatiga javobgarlik va mas`ullik hissini tarbiyalash juda muhimdir. Mas`ullikni sezmagan o`quvchi pala-partish o`qiydi. Mas`ullik kishini sergak torttiradi, o`quv faoliyatiga alohida javobgarlik hissi bilan qarashga undaydi

Ma`lumki, ongli intizom va mas`uliyat hissini sezish maktabda olib boriladigan tarbiyaviy ishlar tizimining samarasi hisoblanadi. Bolalarning intizomli bo`lishida sinf rahbarining xizmati katta. U darsda va darsdan tashqari vaqtlarda turli tarbiyaviy usullardan foydalanib, bolalarda intizomni tarbiyalab boradi, sinfda aniq rejim va ichki tartib o`rnatishga kirishadi; jihozlash, tozalik va tartibni joriy etib boradi. Bu ishlarni sinf rahbari bir o`zi emas, balki o`qituvchilar, sinf jamoasi, faollari va ota-onalar bilan hamkorlikda amalga oshiradi. Sinfda intizomni saqlash va joriy qilish faqat sinf rahbarining ishi deb tushunuvchilar ham uchrab turadi. Bu mutlaqo noto`g`ri fikr. Intizom uchun butun sinf, pedagogik jamoa mas`uldir. Intizomni tarbiyalash juda qiyin va murakkab tarbiyaviy jarayondir. Shunisi ham borki, ko`p vaqt qilingan mehnatni bir paytni o`zidayoq yo`qqa chiqarish mumkin. Masalan, sinf rahbari va ayrim fan o`qituvchilari darslarida bolalar jim, intizomli o`tirishadi, darslarni berilib tinglashadi, o`quv yumushlari bilan band bo`lishadi; ba`zi o`qituvchilarning darslarida buning aksi: bolalar qiy-chuv qilishadi, bir-biriga qog`oz otishadi, partaning ostiga kirib yashirinishadi, natijada o`qituvchi tajanglashadi, o`quvchilar bilan ixtilofga boradi. Bunday ayanchli manzara har bir maktab hayotida uchrab turishi tabiiy. Darslardagi tartib-intizomni saqlashning eng yaxshi usuli o`quvchilar ishonchini qozonishdir. Darsni qizg`in, ijodiy, ko`rgazmali qurollar yordamida, ular havasini va hayratini uyg`otish, lol qoldirish, dars o`tilgach birorta ham o`quvchini «beish» qoldirmaslik – har biriga o`ziga xos amaliy topshiriqlar berish ayni muddaodir.

Intizomli bo`lish nafaqat maktabda, balki o`quvchining kelgusi hayotida ham asqotishi turgan gap. Chunki, inson hayotining chigal va murakkab so`qmoqlarida ham tartib-intizom muhim ahamiyatga ega. Bola bilimga qiziqmasdan turib, o`qishga intilmaydi, muvaffaqiyatli o`qiy olmaydi. Bolada o`z kuchiga va qobiliyatiga ishonch hosil etish, o`qishga jalb etish, ilk yutuqlari uchun rag`batlantirish ayniqsa ahamiyatlidir. Boladagi o`qishga qiziquvchanlik yengishga, faolligini oshirishga ishonch uyg`otishga va mustaqilligi kamol topishiga olib keladi. O`quv mehnatiga ongli munosabatda bo`lishlik ta`limning ijtimoiy, o`qishning shaxsiy ahamiyatini tushunish demakdir. Sinf rahbari o`quvchilarga ularning bosh vazifasi – o`qish ekanligini tushuntirishi kerak. O`qishga mas`uliyat hissi, faqat Vatan oldidagi burchigina emas, keng ijtimoiy qamrovli – jamoa, o`qituvchilar, ota – onalar va o`z oldidagi mas`uliyat, ularning fikrlari, ma`qullashlarini eshitishga intilish, sinf, o`quv jamoasida munosib o`rinni egallashga ham tegishlidir.

O`zlashtirishning past bo`lishi esa aksariyat hollarda, o`quvni tizimli va rejali olib borish iqtidori va ko`nikmasining bolalarda shakllanmaganligidan kelib chiqadi. Sinf rahbarining va fan o`qituvchilarining asosiy vazifasi har bir o`quvchining faoliyatini quyidagi shartlar asosida qurish bilan bog`liq:

Sinf rahbari tarbiyaviy ishlarni amalga oshirish jarayonida o`qish nafaqat har kimning ishi, balki ijtimoiy ahamiyatga ega bo`lgan ish ekanligini o`quvchilarga tushuntirib boradi. Mustaqil davlatimiz, butun xalqimiz maktab dargohidan chuqur bilimli, hayotga har

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

tomonlama tayyorlangan o`quvchilarni yetishib chiqishini kutmoqda. Bular haqida sinf majlislarida, har bir o`quvchi bilan alohida yoki bir guruh o`quvchilar bilan o`tkaziladigan suhbatlarda, turli tarbiyaviy tadbirlarda sinf rahbari batafsil gapirib beradi. O`qish bu jiddiy mehnat ekanligini va bunga astoydil yondashish, katta mas`uliyat bilan qarash kerakligi o`quvchilarga tushuntirib boriladi.

O`quvchi topshiriqni puxta qilib bajarishi uchun u yoki bu fan asoslarini o`rganishga, o`z bilimini chuqurlashtirishga harakat qiladi, o`zi yasayotgan o`quv quroliga, ushbu fanga nihoyatda qiziqib qoladi. Shu bilan birgalikda har bir yasalgan narsa zamirida mehnat yotganligini his qiladi, sinf va maktab jihozlarini avaylashga o`rganadi. O`quvchilarni bilish faoliyatini takomillashtirish uchun to`garaklarda kengroq foydalanish lozim.

Ma`lumki, ongli intizom va mas`uliyat hissini sezish maktabda olib boriladigan tarbiyaviy ishlar tizimining samarasi hisoblanadi. Bolalarning intizomli bo`lishida sinf rahbarining xizmati katta. U darsda darsdan tashqari vaqtlarda turli tarbiyaviy usullardan foydalanib, o`quvchilarda intizomni tarbiyalab boradi, sinfda aniq rejim va ichki tartib o`rnatishga kirishadi. Jihozlash, tozalik va tartibni joriy etib boradi. Bu ishlarni sinf rahbari bir o`zi emas, balki o`quvchilar, sinf jamoasi, faollari va ota – onalar bilan hamkorlikda amalga oshiradi. Darslardagi tartib – intizomni saqlashning eng yaxshi usuli o`quvchilar ishonchini qozonishdir. Darsni qizg`in, ijodiy, ko`rgazmali qurollar yordamida, media manbaalari orqali ular havasini uyg`otish, lol qoldirish, dars o`tilgach birorta ham o`quvchini rag`batsiz qoldirmaslik – har biriga o`ziga xos amaliy topshiriqlar berish ayni muddaodir.

Xulosa qilib aytganda, intizomli bo`lish nafaqat maktabda, balki o`quvchining kelgusi hayotida ham asqotishi turgan gap. Chunki, inson hayotining chigal va murakkab so`qmoqlarida ham tartib – intizom muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. R.A. Mavlonova, B. Normurodova. “Tarbiyaviy ishlar metodikasi”. O`quv qo`llanma. Toshkent, “FAN” 2008 yil.
2. R.A. Mavlonova, O.T. To`rayev, O.Xasanboyeva, K.M.Xoliqberdiyev. “Pedagogika” T., “O`qituvchi” – 1998 yil.
3. R.A. Mavlonova, “Tarbiyaviy ishlar metodikasi”. O`quv qo`llanma. T. 2010 yil

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Qobilova Madina Sobir qizi**, Boshlang‘ich ta’lim yo‘nalishi 3-kurs talabasi, [**Кабилова Мадина Собир кизи,** направление начального образования студент 3 курса], [**Madina S. Qobilova**, primary education direction 3rd year student]; manzil: O‘zbekiston, Termiz sh., Umit ko'chasi, 2/3-uy [адрес: Узбекистан, город Термез, улица Умит, дом 2/3], [address: Uzbekistan.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

KASBIY RIVOJLANISH JARAYONIDA O‘QITUVCHILARNING MEDIAKOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHNING MAVJUD HOLATI

© T. Kadirov[1]✉

[1]Samarqand viloyati pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish milliy markazi,Samarqand, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: raqamli asrda media kompetentsiyalari o'qituvchilar uchun tobora zarur bo'lib, ularga raqamli vositalar va ommaviy axborot vositalarini o'qitish amaliyotiga samarali integratsiya qilish imkonini beradi. Ushbu tadqiqot o‘qituvchilar o‘rtasida media kompetentsiyasini rivojlantirishning hozirgi holatini o‘rganib, ushbu ko‘nikmalarni oshirishda kasbiy rivojlanish dasturlarining roliga e’tibor qaratadi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi o'qituvchilarning media kompetentsiyasining hozirgi darajasini baholash va ushbu vakolatlarni rivojlantirishda kasbiy rivojlanish dasturlari samaradorligini baholashdir. Bunga o‘qituvchilar duch keladigan muammolarni tushunish va mediasavodxonlikni kasbiy rivojlanishga integratsiya qilish bo‘yicha ilg‘or tajribalarni aniqlash kiradi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot aralash usullardan foydalanadi, Adabiyotlarni ko'rib chiqish, so‘rov, intervyu, case studies.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Natijalar o'qituvchilar o'rtasida ommaviy axborot vositalarining malakasini oshirishning hozirgi holatiga oid bir nechta asosiy tushunchalarni ochib beradi. Media kompetentlik darajalari: so‘rov natijalari o‘qituvchilar o‘rtasida media kompetentsiyasining turli darajalarini ko‘rsatadi, raqamli savodxonlik va ommaviy axborot vositalarini o‘qitish amaliyotiga integratsiya qilishda sezilarli bo‘shliqlar mavjud.

XULOSA: tadqiqot natijalariga ko‘ra, o‘qituvchilar o‘rtasida media kompetentsiyasini rivojlantirish bo‘yicha sa’y-harakatlar olib borilayotgan bo‘lsa-da, malaka oshirish dasturlari sifati va ulardan foydalanish imkoniyatini sezilarli darajada yaxshilash zarur. Ommaviy axborot vositalarining samarali malakasini oshirish har tomonlama amaliy mashg'ulotlar va doimiy yordamni talab qiladi. Ushbu tadqiqotda aniqlangan muammolarni hal qilish va ilg‘or tajribalarni tatbiq etish o‘qituvchilarning ommaviy axborot vositalarini o‘qitishga integratsiya qilish qobiliyatini oshirishi va natijada raqamli asrda ta’lim natijalarini yaxshilashi mumkin.

Kalit so'zlar: kasbiy rivojlanish, mediakompetentlik, axborot almashinuvi, elektron hukumat, ommaviy axborot vositalari, mediata’lim, media va axborot savodxonligi.

Iqtibos uchun: Kadirov T. Kasbiy rivojlanish jarayonida o‘qituvchilarning mediakompetentligini rivojlantirishning mavjud holati. // Inter education & global study. 2024. №6. B.140–146.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

СОВРЕМЕННОЕ СОСТОЯНИЕ РАЗВИТИЯ МЕДИАКОМПЕТЕНТНОСТИ ПЕДАГОГИ В ПРОЦЕССЕ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ

© Т. Кадиров[1]✉
[1]Самаркандский областной национальный центр подготовки педагогов новым методам, Самарканд, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в эпоху цифровых технологий медиа-компетенции становятся все более необходимыми для учителей, что позволяет им эффективно интегрировать цифровые инструменты и медиа в свою педагогическую практику. В этом исследовании рассматривается текущее состояние развития медиакомпетентности среди учителей, уделяя особое внимание роли программ профессионального развития в совершенствовании этих навыков.

ЦЕЛЬ: основной задачей данного исследования является оценка текущего уровня медиакомпетентности учителей и оценка эффективности программ повышения квалификации в развитии этих компетенций. Это включает в себя понимание проблем, с которыми сталкиваются учителя, и выявление передового опыта по интеграции медиаграмотности в профессиональное развитие.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы смешанные методы, обзор литературы, опрос, интервью, тематические исследования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: полученные данные позволяют сделать несколько ключевых выводов о текущем состоянии медиаграмотности среди учителей. Уровни медиакомпетентности. Результаты опроса показывают различные уровни медиакомпетентности среди учителей, со значительными пробелами в цифровой грамотности и интеграции медиа в педагогическую практику.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: по результатам исследования, хотя и предпринимаются усилия по развитию медиакомпетентности среди учителей, качество программ повышения квалификации и их доступность нуждаются в значительном улучшении. Эффективное обучение СМИ требует обширного практического обучения и постоянной поддержки. Решение проблем и внедрение лучших практик, выявленных в этом исследовании, могут улучшить способность учителей интегрировать средства массовой информации в обучение и, в конечном итоге, улучшить результаты образования в эпоху цифровых технологий.

Ключевые слова: профессиональное развитие, медиакомпетентность, обмен информацией, электронное правительство, средства массовой информации, медиаобразование, медийно-информационная грамотность.

Для цитирования: Кадиров Т. Современное состояние развития медиакомпетентности педагоги в процессе профессионального развития. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 140–146.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

THE CURRENT STATE OF THE DEVELOPMENT OF MEDIA COMPETENCE OF TEACHERS IN THE PROCESS OF PROFESSIONAL DEVELOPMENT

© Tulkin Kadirov[1]✉
[1]Samarkand region national center for training pedagogues in new methods, Samarkand, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the digital age, media competencies are increasingly necessary for teachers, enabling them to effectively integrate digital tools and media into their teaching practice. This study examines the current state of media competency development among teachers, focusing on the role of professional development programs in enhancing these skills.

AIM: the main objective of this study is to assess the current level of media competence of teachers and to evaluate the effectiveness of professional development programs in developing these competencies. This includes understanding the challenges teachers face and identifying best practices for integrating media literacy into professional development.

MATERIALS AND METHODS: the research uses mixed methods, literature review, survey, interview, case studies.

DISCUSSION AND RESULTS: the findings reveal several key insights into the current state of media literacy among teachers. Levels of media competence: The survey results show varying levels of media competence among teachers, with significant gaps in digital literacy and media integration into teaching practice.

CONCLUSION: according to the results of the study, although efforts are being made to develop media competence among teachers, the quality of in-service training programs and their accessibility need to be significantly improved. Effective media training requires extensive hands-on training and ongoing support. Addressing the challenges and implementing best practices identified in this study can improve teachers' ability to integrate media into instruction and ultimately improve educational outcomes in the digital age.

Keywords: professional development, media competence, information exchange, e-government, mass media, media education, media and information literacy.

For citation: Tulkin Kadirov. (2024) 'The current state of the development of media competence of teachers in the process of professional development', Inter education & global study, (6), pp. 140–146. (In Uzbek).

Axborotlar almashinuvi tufayli raqamli texnologiyalarning rivojlanishi, "Elektron hukumat"[1] tizimining joriy etilishini ta'minlash, aholi, biznes va davlat o'rtasida samarali hamkorlik yo'lga qo'yilgan. Axborot vositalari bilan ochiq, ommaviy o'zaro hamkorlik qilish madaniyatini singdirishda uslubiy jihatdan ta'minlash orqali ko'maklashish, milliy axborot

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

makonini hamda ommaviy axborot vositalarini rivojlantirishni rag‘batlantirish va ularning faoliyatini qo‘llab-quvvatlash, shuningdek, tarmoq korxonalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlashga ustuvorlik berilmoqda[2]. Shuningdek, ta’lim tizimida shu turdagi texnologiyalar yordamida ta’lim tashkilotlarining o‘rtasida hamkorlik tashkil etish samarali natijalarni beradi. Elektron hukumat tizimining yo‘lga qo‘yilishi davlat, barcha sohalarning o‘zaro hamkorligini, shuningdek, jahon raqamli makonida integrasiyalashuvni ta’minlashga qaratilgan[1].

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2018-yil 19-fevraldagi PF-5349-son “Axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalari sohasini yanada takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi farmoni zamonaviy axborot texnologiyalari va kommunikatsiyalarini rivojlantirish, interaktiv davlat xizmatlarini ko‘rsatishning yaxlit tizimini yaratish, davlat organlarining aholi bilan muloqot qilishining yangi mexanizmlarini joriy etish yuzasidan izchil ishlar olib borilishi axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini keng joriy etish sohasida sifatli axborot xizmatlarini ko‘rsatishni nazarda tutadi[3].

Axborotlar erkinligini ta’minlash, axborot texnologiyalari sohasi va ommaviy axborot vositalarini rivojlantirishning institutsional-huquqiy asoslarini shakllantirish bo‘yicha izchil ishlar amalga oshirilishi belgilab berilgan. Fuqarolarning axborot va so‘z erkinligiga doir konstitutsiyaviy huquqlarining ro‘yobga chiqishini ta’minlash, orqali aholining axborotlardan to‘g‘ri foydalanish madaniyatini shakllantirish dolzarb masala sifatida berilgan[1].

Axborot texnologiyalaridan foydalanish hamda ilmiy salohiyat amaliy ish tajribasiga ega bo‘lgan mutaxassislarni tayyorlash choralari, axborot-resurs markazlari bazasida mavjud darslik, o‘quv-uslubiy va boshqa qo‘llanmalar raqamli formatga o‘tkazilib, ularning elektron platformasi shakllantirilishini ta’minlash bo‘yicha raqamli yagona axborot qidiruv tizimini joriy qilish belgilangan[4].

Ommaviy axborot vositalari yordamida tarqatilayotgan materiallar mazmunining, shu jumladan, shaxs, jamiyat va davlat manfaatlarining himoyasini ta’minlashga qaratilgan qonun hujjatlari talablariga muvofiqligini tizimli ravishda tahlil qilishga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Xorijda O‘zbekistonning ijobiy imidjini targ‘ib etish, axborot uzatuvchi tarmoqlar ishining sifatini ko‘tarish mamlakatimizda amalga oshirilayotgan tub islohotlarning borishi, yaratilgan qulay shart-sharoitlar va ishbilarmonlik muhitining yaxshilanishi to‘g‘risida ma’lumotlar tizimini shakllantirish bu orqali xorijiy ishbilarmon doiralar, tadbirkorlar, salohiyatli investorlar, davlat va jamoat arboblari orasida targ‘ibot ishlarini olib borish mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy qudratini dunyoga tanitadi. Mediata’lim tushunchasi foydalanuvchilar uchun uchta vazifani o‘z ichiga oladi:

– mustaqil mediafaoliyatni rivojlantirish uchun maxsus maqsadli dasturlar tayyorlash;

– qabul qilingan xabarlarni, axborotlarni tanqidiy tahlil qilish qobiliyatini shakllantirish;

– ishlab chiqish, ijodkorlik va interaktivlikni rag‘batlantirishda ommaviy axborot vositalaridan keng foydalanish.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

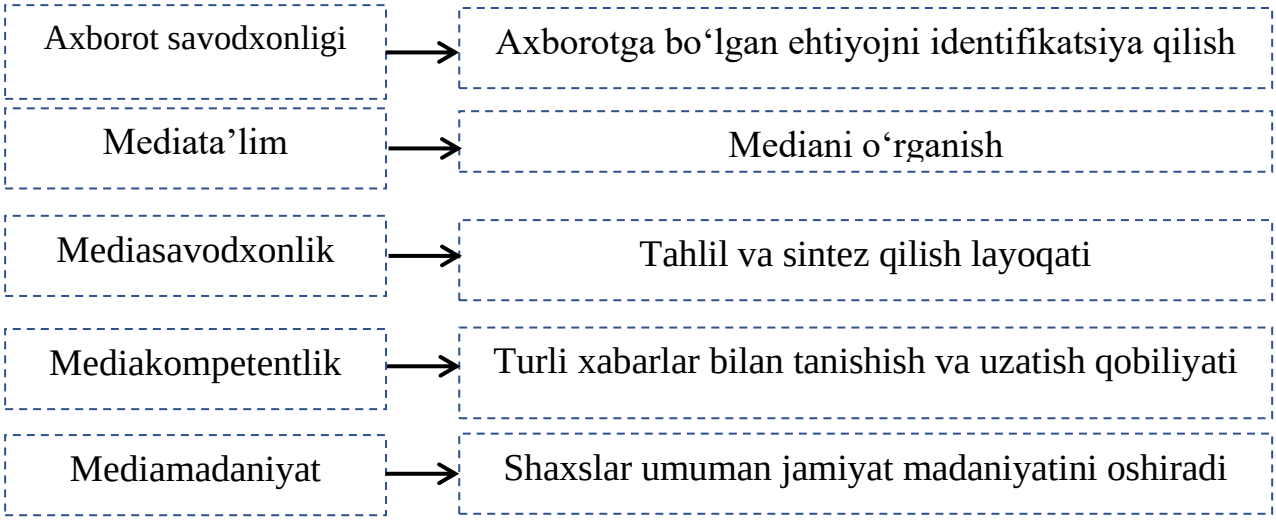
“Media va axborot savodxonligi” tushunchasi XXI asrda o‘zini o‘rab turgan borliqni tushunishi uchun insonga zarur bo‘lgan turfa xil ko‘nikmalar to‘plamini anglatadi. Media va axborot savodxonligi shaxsning huquqiy savodxonligini rivojlantiradi, bundan tashqari arxiv ma’lumotlari bilan ishlash biz yashayotgan jamiyatdagi ayrim xolatlar to‘g‘risidagi manbalar bilan tanishish inson ongida yangicha fikrlarning paydo bo‘lishiga olib keladi[5].

Media va axborot savodxonligi media va boshqa axborot yetkazuvchilar nima ishlab chiqarayotgani, qanday xabarlarni tarqatayotgani bo‘yicha mavjud ma’lumotlar asosida, media va boshqa axborot yetkazuvchilarni baholash hamda maqsadli auditoriya rolini baholash imkoniyatini beradi. Insonlar media savodxonligi ularning quyidagi ko‘nikmalarga egaligini bildiradi:

- medianing ta’sirini tushunish;
- qarorlar qabul qilishda mustaqil fikrlay olishi;
- ekologiya bo‘yicha so‘nggi ma’lumot olish;
- axborotning zarurligini anglab yetish;
- muammolar yechimi bo‘yicha o‘z fikriga ega bo‘lish;
- ijodiy rivojlanishda mediaga murojaat qilish;
- jamiyatdagi siysiy, ijtimoiy harakatlarda faol bo‘lish.

Mediasavodxonlik ko‘nikmalarini egallash davomida professional faoliyati doirasida va umuman hayotida samarali bilim olish layoqatini o‘zlashtiradi. Uzluksiz kasbiy rivojlantirish jarayonida axborot-kommunikatsiya texnologiyalari orqali axborotni izlash, tizimlashtirish va undan foydalanish sohasidagi imkoniyatlari yanada kengayib boradi(1-rasm).

Hozirgi kunda ommaviy axborot vositalarining hayotimizdagi o‘rni va ahamiyati oshib bormoqda. XXI asr global axborot oqimi tezligi ortishi insonlar hayotiga kuchli ta’sir etib,

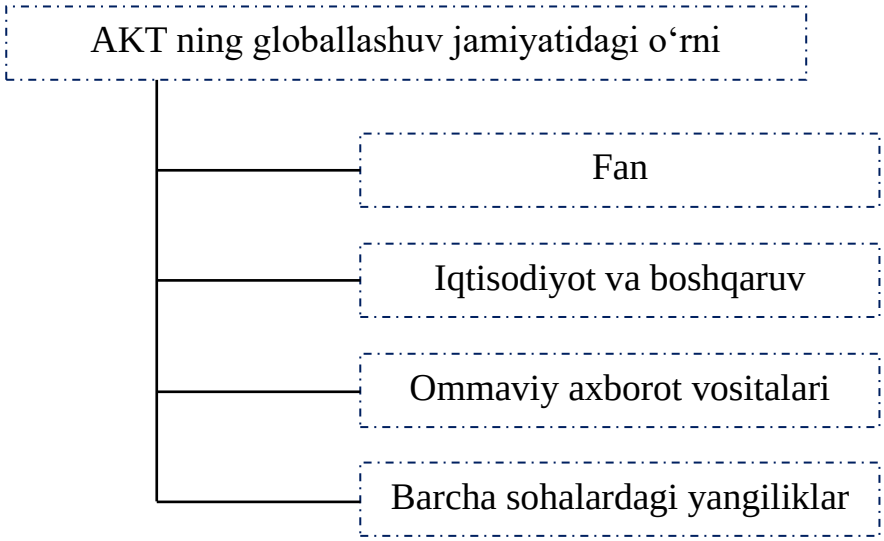
1-rasm. Mediakompetentlik tuzilmasi

umummadaniy kontekstning tarkibiy qismiga aylanib bormoqda. Shuning uchun mediaaxborotni uning iste’molchilariga ijobiy va salbiy ta’sirini kuzatish mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Ommaviy axborot vositalarining murakkablashib borishi foydalanuvchilarda tanqidiy fikrlash va malakasini oshirishda matnlardan foydalanishda munosabatni o‘zgartiradi. Rivojlangan mamlakatlarda “media madaniyati”, “axborot madaniyati”, “audiovizual madaniyat”, “media savodxonlik”, “axborot savodxonlik”, “audiovizual savodxonlik”, “ommaviy axborot vositalari”, “axborot ta’limoti”, “audiovizual ta’lim”, “kompyuter savodxonligi”, “ko‘pmedia savodxonligi”, “axborot kompetentligi”, “media kompetentligi”, “audiovizual vakolat”, “audiovizual kompetentlik” kabi tushunchalar axborot texnologiyalari sohasi bilan bevosita bog‘liqdir.

Ommaviy axborot vositalari o‘rtasidagi hamkorlik media sohasidagi izlanishlar uchun muhim hisoblanadi. Yuzaga kelayotgan media maydon axborot kommunikatsiya sohasining rivojlanayotganini bildirib jamiyatning ehtiyoji shu sohaga ortib borayotganini bildiradi (2-rasm).

2-rasm. AKT ning globallashuv jamiyatidagi o‘rni

L.Xandrabura, N.Gru fikricha, “Ommaviy axborot vositalari ta’lim omili bo‘lib, media axborotning turlicha – matn, ovoz, grafika shaklida iste’molchiga uzatiladi”[6]. L.Xandrabura, N.Gru kuzatishlarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini rivojlantirish, uzatish usullarining xilma-xilligiga qarab media turlariga aniqlik kiritadi.

1. Jamoat mediasi ommaviy axborot vositalari tijorat maqsadlarida va plyuralizm, to‘g‘rilik va teng huquqlilik tamoyillari asosida mamlakat, mintaqa aholisini xabardor qilish.

2. Davlatga siyosatini targ‘ib etuvchi media vositalari bu hukumat siyosatini belgilovchi televidenie va radio hisoblanadi.

3. Xususiy media sarmoya kiritgan bir nechta shaxslarning qiziqishlari natijasi hisoblanadi:

– tijorat - daromad olish maqsadida axborotni iste’molchiga yetkazish bilan shug‘ullanadi;

– axborot-ta’limni rag‘batlantirish maqsadida madaniyat, ilm-fan, ekologiya va shunga yaqin xizmatlar bilan shug‘ullanadi;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

– jamoatchilik fikrini manipulyatsiya qilib foydali va raqobatchilarga zarar keltiradigan axborotni tarqatish bilan shug‘ullanadi.

4. Mustaqil media moliyalashtirish shakli va egasidan qat’iy nazar, barcha ommaviy axborot vositalari mustaqil tahririyat siyosatini olib boradi. Ularning axborotlarda hech qanday siyosiy yoki iqtisodiy kuchni qo‘llab-quvvatlamaydi, hech qanday mafkuraviy chiziqni targ‘ib qilmaydi, balki teng darajada jamiyatdagi barcha muammolar va voqealarni aks ettiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018-йил 13-декабрдаги “Ўзбекистон Республикаси давлат бошқарувига рақамли иқтисодиёт, электрон ҳукумат ҳамда ахборот тизимларини жорий этиш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5598-сон Фармони / Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 13.12.2018 й., 06/18/5598/2313-сон).
2. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019-йил 2-февралдаги “Ахборот соҳаси ва оммавий коммуникацияларни янада ривожлантиришга оид қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги ПФ-5653-сон Фармони. 04.02.2019 й., 06/19/5653/2568-сон; 11.12.2019 й., 06/19/5892/4134-сон.
3. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2018-йил 19-февральдаги “Ахборот технологиялари ва коммуникациялари соҳасини янада такомиллаштириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги ПФ-5349-сон Фармони (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 20.02.2018 й., 06/18/5349/0792-сон; 14.12.2019 й., 06/19/5894/4161-сон; Қонунчилик маълумотлари миллий базаси, 24.07.2021 й., 06/21/6268/0700-сон).
4. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2020-йил 27-февралдаги “Педагогик таълим соҳасини янада ривожлантириш чора-тадбирлари тўғрисида”ги, ПҚ-4623-сонли қарори. 28.02.2020 й., 07/20/4623/0220-сон.
5. Ғ.Мирзо, Иброҳимова О. Ахборот эркинлиги – демократиянинг муҳим таянчи. 28.11.2022. https://uza.uz/uz/posts/ ахборот-эркинлиги-демократиянинг-муҳим-таянчи _411507.
6. Хандрабура Л. Медиаобразование: Учебник: (7/8 класс) / Лоретта Хандрабура, Наталия Грыу. – Кишинев: Б. и., 2020.стр-153.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Kadirov Tulkin**, dotsent v.b, [**Кадиров Тулкин**, и.о доцент], [**Tulkin Kadirov**, associate professor]; manzil: O‘zbekiston, Samarqand viloyati, Samarqand sh. X.Obiddinov ko'chasi, 7-uy [адрес: Узбекистан, Самаркандб город Самарканд,. улица Х. Обиддинова, 7], [address: Uzbekistan, Samarkand region, Samarkand sh. H. Obiddinov Street, 7]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

KOMIL INSON KONSEPTLARINING IJTIMOIY – PSIXOLOGIK JIHATLARI

© M.Yu. Saparov[1]✉

[1]O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti,Toshkent,O'zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: “komil inson” tushunchasi turli madaniyat va davrlarda hayrat va tafakkur mavzusi bo‘lib kelgan. Ushbu tadqiqot mukammal inson kontseptsiyasining ijtimoiy-psixologik o'lchovlarini o'rganadi, uning evolyutsiyasi, madaniy tasvirlari va ushbu idealga intilishning psixologik oqibatlarini o'rganadi. Ushbu jihatlarni tushunish insonning ahvoli, jamiyatning umidlari va bu ideallarning shaxsiy farovonlikka ta'siri haqida tushuncha beradi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi komil inson tushunchasining ijtimoiy-psixologik jihatlarini tahlil qilishdir. Bu madaniy va ijtimoiy me'yorlar ushbu idealni qanday shakllantirishini, mukammallikka intilishning psixologik ta'sirini va individual va jamoaviy ruhiy salomatlik uchun potentsial oqibatlarini tushunishni o'z ichiga oladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqot sifat va miqdoriy tadqiqot usullarini birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: topilmalar shuni ko'rsatadiki, komil inson tushunchasi madaniy rivoyatlarda chuqur ildiz otgan va ko'pincha diniy, falsafiy va ommaviy axborot vositalariga asoslangan ideallar ta'sirida. Turli madaniyatlar ko'pincha tarixiy va ijtimoiy qadriyatlarni aks ettiruvchi mukammallikni tashkil etadigan o'ziga xos talqinlarga ega. Misol uchun, G'arb madaniyati tashqi ko'rinish va individual yutuqlarni ta'kidlashi mumkin, Sharq madaniyati esa axloqiy yaxlitlik va ijtimoiy uyg'unlikni birinchi o'ringa qo'yishi mumkin.

XULOSA: komil inson tushunchasining ijtimoiy-psixologik jihatlari madaniy me’yorlar va individual psixologiya o‘rtasidagi murakkab o‘zaro bog‘liqlikni ochib beradi. Shaxsiy mukammallikka intilish ijobiy natijalarga olib kelishi mumkin bo'lsa-da, mukammallikning haqiqiy bo'lmagan standartlari salbiy psixologik ta'sirlarga olib kelishi mumkin.

Kalit so'zlar: komil inson, komillik, e’tiqod, shaxs, ijtimoiy -psixologiya, ijtimoiy-psixologik xususiyatlar, xulq, tarbiya, insoniyat, din, diniy e’tiqod, diniy amallar, axloq-odob, sog‘lom dunyoqarash.

Iqtibos uchun: Saparov M.Yu. Komil inson konseptlarining ijtimoiy – psixologik jihatlari // Inter education & global study. 2024. № 6. B.147-154.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ КОНЦЕПЦИЯ СОВЕРШЕННОЙ ЛИЧНОСТИ ЧЕЛОВЕКА

© М.Ю. Сапаров[1]✉
[1] Узбекский государственный университет мировых языков, Тошкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: понятие «идеальный мужчина» было предметом восхищения и размышлений в разных культурах и эпохах. В этом исследовании исследуются социально-психологические аспекты концепции идеального человека, его эволюция, культурные представления и психологические последствия стремления к этому идеалу. Понимание этих аспектов дает представление о состоянии человека, ожиданиях общества и влиянии этих идеалов на личное благополучие.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является анализ социально-психологических аспектов понятия идеального человека. Это включает понимание того, как культурные и социальные нормы формируют этот идеал, психологические последствия перфекционизма и потенциальные последствия для индивидуального и коллективного психического здоровья.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы смешанные методы, сочетающие качественные и количественные методы исследования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Результаты показывают, что концепция идеального человека глубоко укоренена в культурных нарративах и часто находится под влиянием религиозных, философских идеалов и идеалов, основанных на средствах массовой информации. В разных культурах часто существуют свои собственные интерпретации того, что представляет собой совершенство, отражающие исторические и социальные ценности. Например, западная культура может делать упор на внешний вид и индивидуальные достижения, тогда как восточная культура может отдавать приоритет моральной целостности и социальной гармонии.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: социально-психологические аспекты концепции идеального человека раскрывают сложную взаимосвязь культурных норм и индивидуальной психологии. Хотя стремление к личному совершенству может привести к положительным результатам, нереалистичные стандарты совершенства могут иметь негативные психологические последствия.

Ключевые слова: совершенный человек, совершенство, вера, личность, социально-психология, социально-психологические характеристики, поведение, воспитание, человечность, религия, религиозная вера, религиозные практики, нравственность, здоровое мировоззрение.

Для цитирования: Сапаров М.Ю. Социально-психологическая концепция совершенной личности человека. // Inter education & global study. 2024. №4(2). С. 147-154.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

SOCIO- PSYCHOLOGICAL ASPECTS OF PERFECT HUMAN CONCEPTS

© Murod Yu. Saparov[1]✉
[1]Uzbekistan State University of World Languages,Tashkent,Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the concept of "perfect man" has been a subject of admiration and contemplation in different cultures and eras. This study explores the socio-psychological dimensions of the concept of the perfect human, its evolution, cultural representations, and the psychological consequences of striving for this ideal. Understanding these aspects provides insight into the human condition, societal expectations, and the impact of these ideals on personal well-being.

AIM: the main purpose of this study is to analyze the socio-psychological aspects of the concept of a perfect person. This includes understanding how cultural and social norms shape this ideal, the psychological effects of perfectionism, and the potential consequences for individual and collective mental health.

MATERIALS AND METHODS: this study uses mixed methods combining qualitative and quantitative research methods.

DISCUSSION AND RESULTS: findings suggest that the concept of the perfect human is deeply rooted in cultural narratives and often influenced by religious, philosophical, and media-based ideals. Different cultures often have their own interpretations of what constitutes perfection, reflecting historical and social values. For example, a Western culture may emphasize appearance and individual achievement, while an Eastern culture may prioritize moral integrity and social harmony.

CONCLUSION: socio-psychological aspects of the concept of a perfect person reveal a complex interrelationship between cultural norms and individual psychology. While the pursuit of personal perfection can lead to positive outcomes, unrealistic standards of perfection can have negative psychological effects**.**

Keywords: perfect person, perfection, faith, personality, social psychology, social psychological characteristics, behavior, education, humanity, religion, religious faith, religious practices, morals, healthy outlook.

For citation: Murod Yu. Saparov. (2024) 'Socio- psychological aspects of perfect human concepts', Inter education & global study, (6, pp. 147-154. (In Uzbek).

Mohiyatan, komil inson – bu, xulqi va ma'naviy dunyoqarashi, shu dunyoqarashining amalda isbotlay olgan, bu dunyo va malakut olami uchun har tomonlama takomillikning avj nuqtasiga yetishgan "inson" farzandiga aytiladi. Inson – bu yorug' olamdagi jamiki jonzotlar ichra eng mukarrami. Odamzod yaralganidan buyon unga axloq va ma'naviyat hamroh bo'lib kelyapti. Biz esa dunyodagi axloqni o'ta yuksak

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

darajalarga ko‘targan xalqmiz. Chunki milliy qadriyatlarimizning mag‘zi-mag‘zida aynan axloqiy tarbiya yotadi.

Zero muhtaram prezidentimiz Sh.M.Mirziyoev aytganlaridaek, “Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma’naviy salohiyatga ega bo‘lib, dunyo miqiyosida o‘z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo‘sh kelmaydigan insonlar bo‘lib kamol topishi, baxtli bo‘lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatlarini safarbar etamiz. Shu jihatdan, muhtaram prezidentimiz aytganlaridek, qadimdan bizning yurtimizdan buyuk siymolarning yetishib chiqqanligiga e’tibor berib qaraydigan bo‘lsak, ota-bobolarimiz alohida zehnli, iste’dodli, qobiliyatli bolalarni umumbilim olayotgan bolalardan alohida ajratib olayotganligi diqqatga sazovor. Professor E.G‘oziev “Har qaysi insonda hukm suruvchi “Men”likning “Men emas”likdan ajratishga intilish “o‘zini namoyon qilish, o‘z-o‘zini ifodalash, kimligini kashf etish, o‘zini-o‘zi takomillashtirish, o‘ziga-o‘zi buyruq berish, o‘ziga-o‘zi ta’sir o‘tkazish singari jarayonlarda” ontogenetik hayotning dastlabki taraqqiyot pallasidan, bolalikning ilk daqiqalaridan boshlab, to yetuklikning u yoki bu bosqichlarini egallash davrigacha davom etib, o‘zini-o‘zi anglashning yuzaga kelishi bilan yakunlanadi” deb ta’riflaydi.

Insonning shaxsliligi uning ijtimoiyligi bilan belgilanishini shaxsga berilgan ta’rifda aks etadi. Ayni ijtimoiylashuv jarayonida go‘dak o‘zini qurshab turgan olam bilan birgalikda xatakat qiladi. Bu xarakatlar ijtimoiy jamiyatdagi yozilgan va yozilmagan qonun-qoidalar asosida jamoa faoliyati jarayonida tarkib topadigan ob’ektiv munosabatlar tizimida yuz beradi. Ijtimoiy munosabatlar xar qanday gurux qonuniyatlari shaxslararo qadriyatlar tizimi doirasida shakllanib, bu qonuniyatlarga bo‘ysunish, bog‘langanlik, o‘zaro xamkorlik va boshqa umumiy faoliyatlarda namoyon bo‘ladi.

Shaxs faoliyat jarayonida uni qurshab turgan shaxslar bilan bilvosita va bavosita muloqotga kirishadi. Bu o‘z navbatida uning ijtimoiy faoliyatga nisbatan extiyojlari samarasidir. Shaxs boshqa shaxs bilan muloqotni amalga oshirishida uning birinchi jihati – kommunikatsiya – muloqotni amalga oshiradi (verbal, noverbal). Mazkur daslabki muloqot shaxslararo axborotlar, bilimlar, g‘oyalar, fikrlar almashinuvi jarayoni sifatidagi vazifalarni nazarda tutadi. Munosabatning ikkinchi jihati - munosabatga kirishuvchilarning o‘zaro birgalikdagi xarakati - nutq jarayoni bo‘lib, unda faqat so‘zlar bilan emas, balki o‘zaro qabul qilingan tushinarli imo-ishoralar, xatti - xarakatlar bilan ham ayirboshlashdan iborat. Shaxslararo munosabatning uchinchi jihati – bu munosabatga kirishuvchilarning o‘zaro bir-birlarini yaxlit idrok eta olishidir.

Shunday qilib, munosabatlar jarayonining o‘zida uch jihatdan – kommunikativ (axborot uzatish), interaktiv (o‘zaro birgalikda xarakat qilish) va perseptiv (o‘zaro bir-birini idrok etish) jihatlarini alohida ko‘rsatish mumkin. Bu shaxsdagi munosabatlar soxasining umumiy qoidalari bo‘lib, muomala jarayoning nimaga asoslanishi bu o‘rinda ahamiyatsizdir. Jumladan, shaxsdagi ijtimoiy-psixologik munosabatlar diniy e’tiqod

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

asosida bu qoidalarni inkor etolmaydi. Shu o‘rinda, munosabat hamda muloqotning aloqadorligi qanday degan savol tug‘iladi. Muloqot aslida, psixologiyada munosabatlar tizimining amaliy ko‘rinishi bo‘lib, muloqotga kirishish munosabatlar tizimining amalga oshirilishi demakdir. Qisqacha qilib aytganda, tizim faoliyatining xarakatdagi ko‘rinishidir.

Munosabatlar odamlar o‘rtasida birgalikda faoliyat-extiyojlaridan kelib chiqib bog‘lanishlar rivojlanishining ko‘p qirrali jarayonidir. Muloqot jarayoni shaxslarning qiziqishlari, dunyoqarashlari, muomala layoqatlari xamda e’tiqodlari bilan bog‘liq xolda kechadi. Mavzu muammosidan kelib chiqib, shaxslararo munosabatlarning shakllanishi e’tiqod asosida bo‘lishini taxlil qilishga harakat qilamiz. Bu o‘rinda ob’ekt sifatida dindor shaxs va shaxsdagi e’tiqod hamda uning shaxslararo munosabatlar tizimi mavzuning predmeti sifatida olinadi. Komil inson subsensor, subseptiv xususiyatlari bilan zamondoshlaridan yuksak darajada ustunlikka ega. Subsensorika imkoniyatlariga daxldorlik komillikning yuksak darajasini o‘zida aks ettiradi. Ilmiy asoslarga suyanib buyuk bashoratlarni ro‘yobga chiqarish uning yangi xususiyatlaridan biri bo‘lib hisoblanadi.

“Islom ensiklopediya”sida, “Imon, iymon (arabcha - ishonch, e’tiqod) - islom dinida Allohga, uning farishtalari, kitoblari, payg‘ambarlari, qiyomat kuni, taqdir va o‘lgandan keyin tirilishga ishonish“, deb izoxlanadi. Bu “imoni mufassal”, ya’ni imonning mufassal ta’biri, deb ham ataladi. Imon moturidiylik ta’limotiga ko‘ra, ikki narsaning butunligi - e’tiqod (dinga ichdan chuqur ishonish), iqror (so‘zda buni tan olish) dan iborat, deb xisoblanadi. Din psixologiyasi fanida “diniy e’tiqod” mazmuniga Xudo, diniy ong, ruh va qalb, savob va gunoh, jannat va do‘zah, qadar va oxirat kabi diniy kategoriyalarni, shuningdek, ibodat, tavba-tazarru vaqtida, turli diniy amallarni bajarish jarayonida dindor kechiradigan hissiy xolatlar kiritilgan. Bundan ko‘rinib turibdiki, e’tiqod psixologik fenomen sifatida shaxsning ichki ruhiy xolatlarini ham, tashqi – ijtimoiy faolligini ham belgilab bera oladi. Ya’ni, dinda belgilab berilgan ilohiy normalarni qalban tasdiqlab, jamiyatda amalga oshiradi va bular dindorlar soni ko‘p bo‘lgan xududlarda ijtimoiy normalar sifatida qaraladi. Barcha iloxiy dinlardagi kabi, islom dini shaxsda ijobiy xarakter sifatlarini shakllantirib, jamiyat barqarorligi uchun xizmat qiluvchi so‘ngi dindir. Islomda odamning ijobiy hulq-atvor kategoriyalarini shakllantirishda odob mavzusiga alohida ahamiyat qaratiladi. Islomiy odoblarning alohida xususiyati ilohiy manbaalarga asoslanganligidir. Islomiy odoblar xayotning barcha soxalarini qamrab olgandir. Shuningdek, odob masalasi iymon e’tiqodga bog‘langan bo‘lib, ibodat darajasiga ko‘tarilgan. Odobni kim xarakter xususiyati sifatida o‘zlashtirib, unga amal qilsa, savobga ega bo‘ladi.

Islomiy odoblar kishilarni boshqalarga mehr-oqibatli bo‘lishga va xushmuomalalikka chaqiradi: “... (odamlar) tuzilishlarining rangi, sur’at, tabiat va axloqda turlicha bo‘lishi faqatgina nasablarning turlichaligida emas, balki tuproq, suv, xavo va erning (odam) yashaydigan joylarininng turlichaligidan hamdir”

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Islom e'tiqodi bo'yicha kishilarning boshqalarga nisbatan yaqinlik darajasiga qarab bir-birlarida o'zaro majburiyatlari borki, bu yaqinlik darajalari bir nechtadir. Eng yuqori darjasi – bu Xudo uchun samimiy do'stlik bo'lib, quyida bu masalaning qisqacha bayonini tahlil qilish maqsadga muvoffiqdir.

Shuningdek, yoru-birodarlarning bir qancha majburiyatlari mavjud: Musulmon boshqa musulmonga qo'li va tili bilan zarar yetkazmaydi. Ya'ni to'g'ridan-to'g'ri boshqa kishiga jismoniy yoki ma'naviy jarohat yetkazmaslik burchini his qilib yashashi kerak.

Musulmon kishi o'ziga ravo ko'rmagan narsani boshqa kishiga ham ravo topmaydi. Bu haqida Muhammad s.a.v. : "Musulmonning hammasi bir tanaga o'xshashdur. Agar bir a'zosiga zarar yetsa, tananing barchasiga zarar yetar"-dedilar. "Hech kimga takabburona munosabatda bo'lmaydi. Alloh takabburlik qilganlarni o'ziga dushman sifatida qaraydi". Bu o'rinda kishining ijtimoiy kelib chiqishidan qat'iy nazar barchaga bir xil munosabatda bo'lishi nazarda tutilmoqda. "Birov haqida bildirilgan noto'g'ri salbiy ma'lumotlarni qabul qilmaydi. Bunday xabar tarqatganlarga ishonilmaydi. Sadoqatli deb bilingan kishilarning so'zlariga ishonch bildiriladi".

"Har doim fikri-zikri va amali musulmonlarga yaxshilik qilishdan iborat bo'lsin".

"Muloqot jarayonida musulmonlarning yaxshirog'i salomni hammadan oldin berganidir". Ma'lumki, salomlashish muloqotga kirishishdagi dastlabki to'siqlarni olib tashlashga xizmat qiladi.

"Yaxshi yoki yomon deb bilingan kishilarga birdek yaxshi munosabatda bo'lish. E'tiqodli shaxs qo'lidan kelganicha har bir kishiga, garchi bunga loyiq bo'lmasa ham yaxshilik qilishga xarakat qiladi". "Biron kishiga va'da bersa, hiyonat qilmaslik". Shaxslararo munosabatlardagi va'daga vafo qilmaslik munofiqlik alomati sifatida ko'rilib, aloqalarga putur yetkazadi.

"Ikki musulmon bir-birlari bilan xusumat qilib yurgan bo'lsalar, uchinchi kishi tezlik bilan har ikkala musulmonni oralaridagi munosabatni tiklashga yordam beradi" (yarashtiradi).

"Musulmonning barcha ayb va sirlarini ovoza qilmasdan yashirish". Bu xarakat aybi siri bor kishiga nisbatan o'zgalarning xurmat-extiromi saqlanib qolishiga xizmat qiladi.

"Qachonki, biror kishi musulmonga tajovuz qilsa, yoki boyligiga qasd qilsa, shunda insofli, diyonatli bir musulmon bu zulmlarni bartaraf etishda ko'maklashadi. Bu xaqda Muhammad s.a.v "Chin musulmonlar bir-birlariga yordam qo'lini cho'zmoqliklari shartdir" deganlar. Musulmon boshqalar ko'ngliga shodlik ulashishga va extiyojlarini qondirishga xarakat qilishi lozim. Biror musulmon kasal bo'lib qolsa, garchi u yaqin do'st yoki oshna bo'lmasa ham, holidan xabar olish lozim. Islom ta'limotida bu ish muhim xisoblanib, bu bemor sog'ayishi uchun, shaxsiy aloqalarni hamda jamiyatni mustaxkamlash uchun juda zarurdir. Agar bir mo'min kishi vafot etsa, dafn marosimida qatnashishi shart.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Alohida yo‘naltirilgan mehr-oqibat o‘zining yorqin namunasini do‘stlik fenomenida aks ettirgandir. K. K. Platonov do‘stlikka murakkab ruhiy-ma’naviy tuyg‘u sifatida qarab, uning tarkibiga quyidagilarni kiritadi: do‘stlikning ob’ekti bilan yaxshilangan adat, munosabatdan qoniqish emotsiyasini chaqirish orqali bo‘ladigan munosabatdagi talablar; birgalikdagi faoliyatlari va ularning natijalar xaqidagi xotiralar; bo‘lib o‘tgan, xozirda mavjud bo‘lgan, bo‘lishi mumkin bo‘lgan birgalikdagi o‘zaro g‘amxo‘rlik; hissiy xotiralar; yo‘qotishdan qo‘rqish ; uni juda yuqori baholash (ideallashtirish). Qur’oni karimda “Albatta, mo‘minlar birodardirlar”(Xujurot-10) oyati keladi. Unda musulmonchilik asosidagi umumbirodarlik xukmi mavjud. Umummusulmon yaqinlik munosabatlari ichida kishilarning o‘zaro aloqalari kiradi, lekin ba’zilar aloxida mustaxkam do‘stlik aloqalarini bog‘lashlari, bir-birlari bilan juda yaqin munosabatda bo‘lishadi. Dastlabki, yani oyatda sifati keltirilgan yaqinlik umumiy yaqinlik bo‘lsa, keyingisi esa aloxida yo‘nalgan yaqin munosabatdir. Bunday yaqin munosabatga Qur’oni karimdagi “Ey iymon keltirganlar, Allohga taqvo qiling va sodiqlar ila birga bo‘linglar” (Tavba-119) oyati xamda Saxobiy Jobir r.a. ning: Rasulullox sallolloxu alayxi vasallam: ”Mo‘min ulfat bo‘luvchi va ulfatga tanlanuvchidur. Ulfat bo‘lmagan va ulfatga tanlanmaganda yaxshilik yo‘q. Odamlarning yaxshisi odamlarga manfaatlirog‘idir”,degan rivoyatlari dalil bo‘ladi.

Do‘stlik tanishuv, xamkorlik yoki o‘rtoqlik aloqalari bilan boshlanadi. Qachonki, munosabatlar yaqin, chuqur va yanada barqarorlashsa, ular do‘stlikka aylanadi. Bundan tashqari, do‘stlik oqilona va an’anaga ko‘ra bir-biriga nisbatan muayyan ahloq qoidalari bilan belgilanadi. Muloqot mavzular shunday tanlanadiki, do‘stlarning har biri uchun qiziqarli va dolzarb hisoblangan bo‘ladi. Do‘stlardagi shaxslararo munosabatlarda xushmuomalalilik muhim o‘rin tutib, bir-birlarini xaqorat qilishmaydi. Do‘stlashish uchun ma’naviy va intellektual yetuklik zarur. Buning uchun do‘stlik erta o‘smirlik davrida paydo bo‘ladi va bu vaqtda yigitlarning shaxsiy xarakterida dastlabki muammo va savollar paydo bo‘la boshlaydi va ularni mustaqil ravishda tartibga sola olmaydi. Kattalardagi do‘stona munosabatlar xamkasblar bilan qiziqishlari va maqsadlaridan kelib chiqadigan professional ish faoliyatlari yuzasidan shakllanishi mumkin.

Do‘st tanlashda musulmon e’tiqodida quyidagi kriteriyalarga amal qilish lozim hisoblanadi: yetuk aql; to‘g‘ri dindorlik; yaxshi hulq.

– Qisqacha qilib aytganda, tanlanadigan do‘stning iymoni mustaxkam bo‘lishi alohida ahamiyat kasb etadigan narsadir. Shunga qarab diniy manbaalardagi do‘stona munosabatlarga oid ko‘rsatmalarga amal qilish chegarasi belgilanadi. Do‘stlikning sabablari: M. Agrayl do‘stona munosabatlarni quyidagi sabablarga ko‘ra o‘rnatilishini ta’kidlaydi:

Moddiy ko‘mak va axborot berishdagi ishonch, garchi do‘stlar buni oila va xamkasblardan ko‘ra oz miqdorda ta’minlasa xam. O‘zaro ishonchli munosabatni his etgan xolda maslaxat ko‘rinishidagi ijtimoiy qo‘llab quvvatlashdagi ishonch. Xamkorlikdagi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

mashg‘ulotlar, umumiy o‘yinlar, umumiy qiziqishlar.E’tiqodli shaxs yo‘nalganligi diniy e’tiqodga bog‘liq bo‘lgani sababidan kelib chiqib uning do‘st tanlashdagi kriteriyalari ham ijtimoiy – diniy normativlar shaklida namoyon bo‘ladi. Dindor shaxs do‘stlari bilan xamkorlikdagi mashg‘ulotlari sirasiga birgalikda ibodatlarni ijro etish, dinda belgilangan ijobiy amallarni bajarishga nisbatan fikrlarning umumiyligi va hakozolar kiradi. Shuningdek, umumiy qiziqishlar ham xamkorlikdagi mashg‘ulotlar davomida namoyon bo‘ladi. Inson kamolotida jismoniy go‘zallik muhim ahamiyat kasb etadi. Jismonan baquvvat, sog‘lom bo‘lish nafaqat shaxsiy, balki ijtimoiy qadriyatdir. Rasululloh (s.a.v.) "Allohdan afv (yana bir rivoyatda to‘g‘ri e’tiqod) va ofiyat so‘ranglar, chunki hech birlaringiz imondan keyin ofiyatdek ne’matni topa olmaysizlar", deb aytgan hadislari ham osoyishtalik va sog‘liq qanchalik ulug‘ ne’matligini ko‘rsatadi.

Umuman olganda, islom e’tiqodi bo‘yicha, qon-qarindoshlarning bir-birlarida ijtimoiy va ruhiy, moddiy va ma’naviy burchlari ham mavjud. Qarindoshlar orasida eng yaqini ota-ona va farzandlar bo‘lgani uchun boshqa qon-qarindoshlarga nisbatan ularning haqlari va burchlariga oid fikrlar ko‘proqdir. Xulosa qilib shuni aytish mumkinki, shaxslararo munosabatning ahillik asosida qurilishi, insonlar o‘rtasida muomalaning me’yorda bo‘lishiga va kishilar o‘rtasida faravon hayot kechishiga garovdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. ”Ўзбекистон”.Т. 2016.-Б.16.
2. Ғозиев Э. Умумий психология. –Тошкент: 2010. –Б.156.
3. Ғозиев Э. Онтогенез психология. –Тошкент: 2014. –Б.45.
4. Платонов К.К. Методологические проблемы современной медицинской психологии. - М., 2 изд. 2011. -С.45.
5. Аргайл М. Психология счастья. 2-е изд. СПб.: Питер, 2003. – С.96.
6. Маърифат-тинчлик асоси. Тузувчи Раҳимжонов Д; Масъул муҳаррир Исломов З.- Т.: Тошкент ислом университети нашриёт-матбаа бирлашмаси, 2009.-Б. 53

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Saparov Murod Yuldashovich,**PhD [**Сапаров Мурод Юлдашович,** PhD], [**Saparov Y. Murod**, PhD]; O'zbekiston, Shahar: Toshkent, Tuman: Uchtepa, Kichik Halqa Yo'li ko'chasi, 21A [адрес: Узбекистан, Город: Ташкент, Район: Учтепа, улица Кичик Халка Ёли, 21A], [address: Uzbekistan, City: Tashkent, District: Uchtepa, Kichik Halka Yoli street, 21A] E mail: saparovmurod@gmail.com

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

TIL BILISH KO‘NIKMALARI: ELEKTRON PLATFORMALARNING JURNALISTIKA TALABALARIGA CHET TILLARNI O'RGANISHDAGI AHAMIYATI

© E.Y. Shermatov[1]✉
[1] O‘zbekiston jahon tillari universiteti,Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: raqamli asrda jurnalistika fakulteti talabalari turli manbalarga kirishlari, xalqaro muammolar haqida xabar berishlari va global auditoriya bilan muloqot qilishlari uchun chet tillarini bilish zarur.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi elektron platformalar chet tillarini o'rganayotgan jurnalistika talabalarining til ko'nikmalarini qanday oshirishi mumkinligini o'rganishdir..

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqot miqdoriy so'rovlar va sifatli amaliy tadqiqotlarni birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi. ishtirokchilar orasida jurnalistika fakulteti talabalari va turli muassasalarning o‘qituvchilari bor.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: aniqlangan muammolar orasida talabalarning turli darajadagi faolligi va ishonchli internetga kirish zarurati kiradi. Yechimlar talabalarga qo'shimcha yordam va resurslarni taqdim etish, platformalardan izchil foydalanishni rag'batlantirish va zarur texnologiyalardan foydalanishni ta'minlashni o'z ichiga oladi.

XULOSA: Tadqiqot natijalariga ko‘ra, elektron platformalar jurnalistika talabalarining til ko‘nikmalarini oshirishda yuqori samara beradi. Interfaol, haqiqiy va moslashuvchan o'rganish imkoniyatlarini taqdim etish orqali ushbu platformalar muvaffaqiyatli jurnalistika kareralari uchun zarur bo'lgan tilni bilish darajasini oshirishga yordam beradi.

Kalit so‘zlar: til ko‘nikmalari, elektron platformalar, jurnalistika, talabalar, xorijiy tillarni o‘zlashtirish, interfaol ta’lim, authentic materiallar, moslashuvchan o‘rganish, hamkorlikda o‘rganish

Iqtibos uchun: Shermatov E.Y. Til bilish ko‘nikmalari: elektron platformalarning jurnalistika talabalariga chet tillarni o'rganishdagi ahamiyati // Inter education & global study. 2024. №6. B. 155–160.

СОВЕРШЕНСТВОВАНИЕ ЯЗЫКОВЫХ НАВЫКОВ: КАК ЭЛЕКТРОННЫЕ ПЛАТФОРМЫ ПРИНОСЯТ ПОЛЬЗУ СТУДЕНТАМ ЖУРНАЛИСТИКИ В ИЗУЧЕНИИ ИНОСТРАННЫХ ЯЗЫКОВ

© Э.Й. Шерматов[1]✉
[1]Узбекский университет мировых языков, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ВВЕДЕНИЕ: в эпоху цифровых технологий знание иностранного языка необходимо студентам-журналистам для доступа к различным источникам, освещения международных проблем и общения с глобальной аудиторией.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является изучение того, как электронные платформы могут улучшить языковые навыки студентов-журналистов, изучающих иностранные языки.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании используются смешанные методы, сочетающие количественные опросы и качественные тематические исследования. Среди участников – студенты факультета журналистики и преподаватели различных вузов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: выявленные проблемы включают в себя различные уровни вовлеченности студентов и необходимость надежного доступа в Интернет. Решения включают предоставление студентам дополнительной поддержки и ресурсов, поощрение последовательного использования платформ и обеспечение доступа к необходимым технологиям.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: согласно результатам исследования, электронные платформы высокоэффективны в улучшении языковых навыков студентов-журналистов. Предоставляя интерактивные, аутентичные и гибкие возможности обучения, эти платформы помогают развивать языковые навыки, необходимые для успешной журналистской карьеры.

Ключевые слова: языковые навыки, электронные платформы, журналистика, студенты, изучение иностранных языков, интерактивное образование, аутентичные материалы, гибкое обучение, совместное обучение.

Для цитирования: Шерматов Э.Й. Совершенствование языковых навыков: как электронные платформы приносят пользу студентам журналистики в изучении иностранных языков. // Inter education & global study. 2024. №6. С 155–160.

ENHANCING LANGUAGE SKILLS: HOW ELECTRONIC PLATFORMS BENEFIT JOURNALISM STUDENTS IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES

© Eldorjon Y. Shermatov[1]✉
[1]Uzbekistan University of World Languages, Tashkent, Uzbekistan University of Economics and Service, Termiz, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the digital age, foreign language skills are essential for journalism students to access a variety of sources, report on international issues, and communicate with a global audience.

AIM: the purpose of this study is to investigate how electronic platforms can improve the language skills of journalism students studying foreign languages.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

MATERIALS AND METHODS: this study uses mixed methods combining quantitative surveys and qualitative case studies. among the participants are students of the Faculty of Journalism and teachers of various institutions.

DISCUSSION AND RESULTS: challenges identified include varying levels of student engagement and the need for reliable internet access. Solutions include providing students with additional support and resources, encouraging consistent use of platforms, and ensuring access to necessary technologies.

CONCLUSION: according to the results of the study, electronic platforms are highly effective in improving the language skills of journalism students. By providing interactive, authentic and flexible learning opportunities, these platforms help build the language skills necessary for successful journalism careers.

Keywords: language skills, electronic platforms, journalism, students, learning foreign languages, interactive education, authentic materials, flexible learning, collaborative learning

For citation: Eldorjon Y. Shermatov. (2024) 'Enhancing language skills: how electronic platforms benefit journalism students in learning foreign languages', Inter education & global study, (6), pp. 155–160. (In English).

In today's globalized world, journalism students are expected to possess strong language skills to effectively communicate and report on international events. The ability to understand and communicate in foreign languages has become increasingly valuable in the field of journalism. With the rapid advancement of technology, electronic platforms have emerged as powerful tools for teaching foreign languages and enhancing language skills among journalism students. This article explores the various ways in which electronic platforms benefit journalism students in learning foreign languages and improving their language proficiency.

Technology Enhanced Language Learning (TELL) has been extensively studied and acknowledged for its numerous benefits, as highlighted by Carr et al., Chirimbu and Tafazoli, Patel, and Yeşilel. As a result, the field has garnered significant attention. TELL provides individuals with the opportunity to connect various sources of knowledge and educational resources. Today's teenagers and young adults have unrestricted access to constantly evolving state-of-the-art technologies, which greatly enhance their communication and educational capabilities. Therefore, integrating technology that aligns with their daily lives is highly efficient.

Contemporary societies impose high expectations on individuals across various domains of life. These expectations emphasize the development of essential skills that go beyond mere knowledge and abilities. Competency entails effectively leveraging one's psychosocial resources, such as talents and attitudes, to successfully meet complex demands within specific contexts. For example, effective communication skills require linguistic proficiency, experience in real-life communication situations, and an understanding of the individuals involved. Tseng suggests that technology can significantly impact

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

language acquisition in areas such as phonetics, grammar, vocabulary, reading, writing, translation, auditory comprehension, literature appreciation, and assessment.

According to Asllani and Paçarizi, technology-based vocabulary learning can be adaptable and efficient. With the continuous advancements in internet-based technology, an increasing number of individuals are turning to it to enhance their English vocabulary.

The utilization of Technology Enhanced Language Learning (TELL) comes with both advantages and disadvantages. Extensive research has shown the numerous benefits of language education and learning. TELL caters to a wider range of learning methods and student preferences compared to traditional textbooks, providing a more comprehensive learning experience. Students can set their own learning goals, progress at their own pace, and choose relevant content, empowering them with a sense of freedom and autonomy. TELL activities simulate real-world scenarios, enhancing student engagement and motivation. This immersive approach enables students to deepen their understanding of the target language and culture, acquire new languages, and develop cross-cultural appreciation.

Despite the benefits, it is essential to consider the drawbacks of implementing TELL. Before incorporating TELL in classrooms, educators and students need a foundational understanding of technological concepts. The effectiveness of guiding students in utilizing technology for language learning depends on the teacher's familiarity with its usage. Secondly, integrating online materials into an effective language course can be challenging. Thirdly, students may prioritize the tools and resources provided by technology over the actual material being taught, which can deviate from the desired educational outcomes. Lastly, technological issues may disrupt the flow of language classes. Unfortunately, digital technology is susceptible to disruptions such as power outages or emergencies, compromising its reliability.

TELL offers numerous benefits, including diverse learning opportunities and increased student engagement. However, challenges such as technological literacy, integration issues, potential distractions, and technical interruptions need to be taken into account when implementing TELL in language education settings.

The integration of electronic platforms in language learning has proven to be highly beneficial for journalism students. These platforms offer a wide range of resources that cater to different learning styles and preferences. From interactive exercises and multimedia materials to language learning apps and online communities, students have access to a wealth of tools that enhance their language acquisition process.

Flexibility is another advantage offered by electronic platforms. Journalism students often have busy schedules due to their coursework and internships. Electronic platforms provide the flexibility to learn at their own pace and convenience, allowing them to fit language learning into their demanding routines. Whether it's accessing lessons and materials at any time or participating in online discussions and language exchanges,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

students have the freedom to choose when and how they engage with their language studies.

Personalization is a key aspect of electronic platforms. These platforms utilize adaptive learning technologies that tailor the learning experience to each individual student's needs. Through assessments and data analysis, students receive personalized feedback and recommendations, ensuring that they focus on areas that require improvement. This personalized instruction facilitates faster progress and increased motivation among journalism students.

Collaboration is also fostered through electronic platforms. Students can connect with peers and native speakers from around the world, engaging in virtual language exchanges and group projects. This collaborative learning environment not only enhances language skills but also promotes cultural understanding and global perspectives. Journalism students can learn from diverse voices and gain insights into different journalistic practices and perspectives.

Furthermore, electronic platforms provide real-world language application opportunities. Students can access authentic materials such as news articles, interviews, and podcasts, allowing them to develop their comprehension skills and stay updated with current events. By engaging with real-world language use, journalism students are better prepared to communicate and report on international news effectively. In conclusion, electronic platforms offer numerous benefits for journalism students in learning foreign languages and enhancing their language skills. The integration of these platforms provides access to diverse resources, flexibility, interactivity, personalization, collaboration, and real-world language application. By embracing electronic platforms, journalism educators can create dynamic and engaging language learning experiences that prepare students for the linguistic demands of the globalized media landscape.

As technology continues to advance, it is crucial for journalism students to adapt and leverage electronic platforms to their advantage. These platforms not only facilitate language acquisition but also instill important skills such as critical thinking, cross-cultural communication, and digital literacy. By equipping journalism students with strong language skills, educators empower them to effectively navigate the complexities of the modern media landscape and communicate with diverse audiences.

As we move forward, it is essential for educational institutions to prioritize the integration of electronic platforms in language learning curricula. By providing journalism students with access to innovative and effective language learning tools, we can ensure that they are equipped with the necessary skills to succeed in their careers as global communicators. With the continuous evolution of electronic platforms, the possibilities for enhancing language skills in journalism are endless, and it is up to educators and institutions to embrace these opportunities and propel language learning to new heights.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

1. Asllani, H., and Paçarizi, R. 2021. Enhancing second language incidental vocabulary learning through technology. Journal of Educational and Social Research, 11(4), pp. 107-117.
2. Carr, N. T., Crocco, K., Eyring,J. L., and Gallego, J. C. 2011. Perceived benefits of technology enhanced language learning in beginning language classes. International Association for Language Learning Technology Journal of Language Learning Technologies, 41(1), pp. 1–32. https://doi.org/10.17161/iallt.v41i1.8480
3. Chirimbu, S., and Tafazoli, D. 2013. Technology and media: Applications in language classrooms (TEFL, TESL and TESOL). Professional Communication and Translation Studies, [online] 6(1-2), pp. 187-194.
4. Eldorjon Shermatov. (2024). EVALUATING THE IMPACT OF HEMIS IMPLEMENTATION ON STUDENT OUTCOMES IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING. Journal of Academic Research and Trends in Educational Sciences, 443–447. Retrieved from http://www.ijournal.uz/index.php/jartes/article/view/1382
5. Patel, D. S. 2014. Significance of technology enhanced language learning (TELL) in language classes. Journal of Technology for English Language Teaching, [online] 4(2) Available at: Penado Abilleira, M., Rodicio García, M. L., Ríos-de Deus, M. P. and Mosquera González, M. J. 2021. Technostress in Spanish university teachers during the COVID-19 Pandemic. Frontiers in Psychology, 12, pp. 1-11.
6. Sumter, D., de Koning, J., Bakker, C., and Balkenende, R. 2021. Key competencies for design in a circular economy: Exploring gaps in design knowledge and skills for a circular economy. Sustainability, 13(2), pp. 776.
7. Tseng, S. (2019). Technology and learning English. International Journal of Liberal Arts and Social Science, [online] 7(1), pp. 14-29. Available at: <https://www.ijbmi.org/papers/Vol(6)2/version-4/E0602043033.pdf> [Accessed 7 November 2022].
8. Yeşilel, D. B. A. 2016. Technology-enhanced language learning for digital natives. Participatory Educational Research, [online] Special Issue 2016-IV, pp. 97-111.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Shermatov Eldorjon Yovmiddinovich**,katta o'qituvchi [**Шерматов Элдоржон Ёвмиддинович,** старший преподаватель], [**Eldorjon Y. Shermatov,** senior teacher]; manzil: O'zbekiston, Toshkent, Uch-tepa tumani, daha Chilonzor-G9A, ko'chasi Kichik xalka yo'li, 21 [адрес: Узбекистан, Ташкент, Уч-тепинский район, даха Чилонзор-G9A, улица Кичик халка, 21], [address: Uzbekistan, Tashkent, Uch-tepa district, daha chilonzor-G9A, street Kichik khalka yoli, 21]; E-mail: eeldorshermatov@gmail.com

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

TARBIYA FANLARINI O'QITISHDA O'QUVCHILARDA MILLIY G'URURNI RIVOJLANTIRISH METODIKASI (BOSHLANG'ICH SINF O'QUVCHILARI MISOLIDA)

© Sh.Umarova[1]✉
[1]Toshkent amaliy fanlar universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: milliy g‘urur shaxsiy va jamoaviy o‘zlikni anglashning asosiy jihati bo‘lib, millat ichida daxldorlik, birlik va madaniy uzluksizlik tuyg‘usini tarbiyalaydi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy g'ururni rivojlantirishning samarali metodikasini aniqlash va tahlil qilishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqot amaliy tadqiqotlar, suhbatlar va sinf kuzatuvlaridan foydalangan holda sifatli yondashuvni qo'llaydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: topilmalar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy g‘ururni tarbiyalashning bir qancha asosiy strategiyalarini ta’kidlaydi. Bularga milliy tarix va madaniyatni o‘quv dasturiga kiritish, milliy ramzlar va an’analarni targ‘ib qilish, jamoatchilik ishtiroki va xizmat ko‘rsatishni rag‘batlantirish, o‘qituvchilar va ota-onalarning ta’sirchan rolidan foydalanish kiradi.

XULOSA: boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy g‘urur tuyg‘usini rivojlantirish yaxlit va hamkorlikda yondashuvni talab qiladi. Milliy tarix va madaniyatni o‘quv dasturiga kiritish, milliy ramz va an’analarni targ‘ib qilish, jamoatchilik ishtirokini rag‘batlantirish, o‘qituvchilar va ota-onalarning rolini qo‘llab-quvvatlash orqali pedagoglar yosh o‘quvchilarda milliy g‘urur tuyg‘usini samarali shakllantirishlari mumkin.

Kalit so'zlar: milliy iftixor, boshlang'ich maktab o'quvchilari, ta'lim metodologiyasi, o'quv dasturlarini ishlab chiqish, milliy ramzlar, madaniy meros, jamiyat ishtiroki.

Iqtibos uchun: Umarova Sh. Tarbiya fanlarini o'qitishda o'quvchilarda milliy g'ururni rivojlantirish metodikasi (boshlang'ich sinf o'quvchilari misolida). // Inter education & global study. 2024. №6. B. 161–166.

МЕТОДОЛОГИЯ РАЗВИТИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ГОРДОСТИ У УЧАЩИХСЯ ПРИ ПРЕПОДАВАНИИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ НАУК (НА ПРИМЕРЕ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ)

© Ш.Умарова[1]✉
[1]Ташкентский университет прикладных наук, Ташкентский, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ВВЕДЕНИЕ: национальная гордость является ключевым аспектом личной и коллективной идентичности, способствующим чувству принадлежности, единства и культурной преемственности внутри нации.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является выявление и анализ эффективных методов развития национальной гордости у учащихся начальной школы.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в этом исследовании используется качественный подход с использованием тематических исследований, интервью и наблюдений в классе.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: полученные результаты подчеркивают несколько ключевых стратегий воспитания национальной гордости у учащихся начальной школы. К ним относятся включение национальной истории и культуры в учебную программу, пропаганда национальных символов и традиций, поощрение участия общества и служения, а также использование влиятельной роли учителей и родителей.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: развитие чувства национальной гордости у учащихся начальной школы требует целостного и коллективного подхода. Включив национальную историю и культуру в учебную программу, пропагандируя национальные символы и традиции, поощряя участие общества и поддерживая роль учителей и родителей, преподаватели могут привить юным ученикам национальную гордость и эффективно сформировать их чувства.

Ключевые слова: национальная гордость, учащиеся начальных классов, методика обучения, разработка учебных программ, национальные символы, культурное наследие, участие общественности.

Для цитаты: Умарова Ш. Методология развития национальной гордости у учащихся при преподавании педагогических наук (на примере учащихся начальных классов) // Inter education & global study. 2024. №6. В. 161–166.

METHODOLOGY OF DEVELOPING NATIONAL PRIDE IN STUDENTS IN TEACHING PEDAGOGICAL SCIENCES (EXAMPLE OF PRIMARY CLASS STUDENTS)

© Shaxnoza Umarova[1]✉

[1]Tashkent University of Applied Sciences, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: national pride is a key aspect of personal and collective identity, fostering a sense of belonging, unity and cultural continuity within a nation.

AIM: the purpose of this study is to identify and analyze effective methods of developing national pride in elementary school students.

MATERIALS AND METHODS: this study uses a qualitative approach using case studies, interviews and classroom observations.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

DISCUSSION AND RESULTS: the findings highlight several key strategies for fostering national pride in elementary school students. These include incorporating national history and culture into the curriculum, promoting national symbols and traditions, encouraging community participation and service, and leveraging the influential role of teachers and parents.

CONCLUSION: developing a sense of national pride in elementary school students requires a holistic and collaborative approach. By incorporating national history and culture into the curriculum, promoting national symbols and traditions, encouraging community participation, and supporting the role of teachers and parents, educators can instill national pride in young students. they can effectively form their feelings.

Key words: national pride, primary school students, educational methodology, curriculum development, national symbols, cultural heritage, community participation.

For citation: Shaxnoza Umarova. (2024) 'Methodology of developing national pride in students in teaching pedagogical sciences (example of primary class students)', Inter education & global study, (6), pp. 161–166. (In Uzbek).

Milliy g'urur, o'z vataniga hissiy va psixologik bog'liqlik shaxsiy va jamoaviy o'ziga xoslikning asosiy jihati hisoblanadi. U millatning ijtimoiy tuzilishiga sezilarli hissa qo'shib, tegishlilik, birlik va madaniy davomiylik tuyg'usini rivojlantiradi. Ta'lim-tarbiya nuqtai nazaridan o‘quvchilarda yoshlikdan milliy g‘urur tuyg‘usini singdirish mas'uliyatli va faol fuqarolarni shakllantirishda muhim rol o‘ynashi mumkin. Bu, ayniqsa, asosiy qadriyatlar va munosabatlar shakllanadigan boshlang'ich ta'limda juda muhimdir.

Boshlang'ich maktab o'quvchilari rivojlanishning muhim bosqichida, ularning o'ziga xosligi, madaniyati va jamiyat haqidagi tushunchalari shakllana boshlaydi. Ushbu shakllanish davrida bolalar juda ta'sirchan bo'lib, milliy g'urur va fuqarolik tushunchalarini joriy qilish uchun qulay vaqt hisoblanadi. Shunday qilib, ta'lim tizimi tuzilgan o'quv dasturi va interfaol ta'lim tajribasi orqali ushbu qadriyatlarni tarbiyalashda muhim mas'uliyatni o'z zimmasiga oladi.

Ushbu maqolaning maqsadi boshlang'ich sinf o'quvchilarida milliy g'ururni rivojlantirishning samarali usullarini o'rganishdir. Turli pedagogik yondashuvlar va amaliy strategiyalarni o‘rganib, ushbu tadqiqot o‘qituvchilarga milliy g‘ururni o‘z ta’lim amaliyotiga singdirish uchun keng qamrovli asos yaratishga qaratilgan. Keys tadqiqotlari, intervyular va sinfdagi kuzatuvlar orqali ushbu tadqiqot eng yaxshi tajribalarni aniqlaydi va yosh o'quvchilarda milliy g'urur tuyg'usini kuchaytirish bo'yicha tavsiyalar beradi.

O‘quvchilarda milliy g‘urur tuyg‘ularini rivojlantirish shunchaki tarixiy voqealar yoki madaniy ramzlar to‘g‘risida bilim berishdan iborat emas. Bu o‘quvchilarni o‘z merosini qadrlashga, milliy o‘zlikni anglashning ahamiyatini tushunishga va o‘z jamoalarida faol ishtirok etishga undaydigan ta’lim muhitini yaratishni o‘z ichiga oladi. Bunday yaxlit yondashuv milliy g‘urur tuyg‘ularining o‘quvchilar ongida chuqur ildiz otishi, ularning o‘sib borishiga munosabati va xulq-atvoriga ta’sir etishini ta’minlaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Milliy g‘urur tushunchasi sotsiologiya, psixologiya, ta’lim sohalarida keng o‘rganilgan. Tadqiqotchilar milliy g‘urur tuyg‘usini yuksaltirishga xizmat qiluvchi turli omillar, jumladan, tarixiy ong, madaniy meros, milliy ramzlar, fuqarolik tarbiyasini aniqladilar. O‘rganishlar shuni ko‘rsatdiki, milliy tarix, an’ana va qadriyatlar bilan tanishgan o‘quvchilarda milliy g‘urur tuyg‘usi kuchli shakllanadi. Bundan tashqari, vatanparvarlik xulq-atvorini shakllantirish va targ'ib qilishda o'qituvchilarning roli juda muhimdir.

Ushbu tadqiqotda boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy g‘urur tuyg‘usini rivojlantirishning samarali usullarini o‘rganish uchun amaliy tadqiqotlar, intervyu va sinfda kuzatishlar kabi sifatli tadqiqot usuli qo‘llaniladi. Tadqiqot turli xil madaniy va ijtimoiy-iqtisodiy muhitga ega bo'lgan bir nechta boshlang'ich maktablarda o'tkazildi. Ma'lumotlar o'qituvchilar, ota-onalar va o'quvchilar bilan suhbatlar, shuningdek, o'quv materiallari va sinfdagi mashg'ulotlarni tahlil qilish orqali to'plangan.

Milliy g‘ururni rivojlantirishning eng samarali usullaridan biri milliy tarix va madaniyat fanlarini o‘quv dasturiga kiritishdir. Muhim tarixiy voqealar, milliy qahramonlar va madaniy yutuqlarni yoritib beruvchi darslar o‘quvchilarga o‘z xalqining merosini tushunish va qadrlashga yordam beradi. Interfaol mashg‘ulotlar, masalan, hikoyalar, sahna ko‘rinishlari, tarixiy joylarga sayohatlar o‘quvchilarning faolligi va qiziqishini oshiradi.

Bayroq, madhiya, yodgorlik kabi milliy ramzlar milliy g‘ururni tarbiyalashda kuchli vosita bo‘lib xizmat qiladi. O‘quvchilarni milliy ramz va an’analar bilan bog‘liq tadbirlar, ya’ni bayroq ko‘tarish marosimlari, milliy bayramlar, madaniy bayramlar bilan muntazam shug‘ullanayotgan maktablar o‘quvchilarda umumiy o‘ziga xoslik va iftixor tuyg‘usini shakllantiradi.

Talabalarni jamiyatga foydali loyihalar va fuqarolik faoliyatiga jalb qilish ularda mas'uliyat hissini va o'z millatiga aloqadorlikni rivojlantirishga yordam beradi. Talabalarni mahalliy hamjamiyat loyihalarida, atrof-muhitni muhofaza qilish harakatlarida va ijtimoiy xizmatlarda ishtirok etishga undaydigan dasturlar fuqarolik va milliy g'urur tuyg'usini uyg'otadi.

O'quvchilarning munosabati va qadriyatlarini shakllantirishda o'qituvchilar hal qiluvchi rol o'ynaydi. Vatanparvarlik xulq-atvori namunasi bo‘lgan, milliy ramzlarga hurmat ko‘rsatuvchi, milliy g‘urur haqidagi munozaralarni o‘qitish amaliyotiga kiritgan pedagoglar o‘quvchilarga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Milliy g'ururni rag'batlantirish strategiyalariga e'tibor qaratadigan o'qituvchilar uchun malaka oshirish dasturlari ularning samaradorligini oshirishi mumkin.

Milliy g‘ururni mustahkamlashda oila va ota-onalarning ishtiroki muhim ahamiyatga ega. Uyda milliy tarixga oid bahs-munozaralar, madaniy tadbirlarda ishtirok etayotgan, vatanparvarlik xulq-atvorini namuna qilib ko‘rsatayotgan ota-onalar farzandlarida milliy g‘urur tuyg‘usini rivojlantirishga hissa qo‘shadi. Maktablar oilaga yo'naltirilgan tadbirlar va tadbirlar orqali bu ishtirokni kuchaytirishi mumkin.

Ushbu tadqiqot natijalari boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy g‘urur tuyg‘usini rivojlantirishga yaxlit yondashuv muhimligini ko‘rsatadi. Milliy tarix va madaniyatni o‘quv dasturiga kiritish, milliy ramz va an’analarni targ‘ib qilish, jamoatchilik ishtirokini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

rag‘batlantirish, o‘qituvchi va ota-onalar rolini qo‘llab-quvvatlash orqali maktablar yosh o‘quvchilarda milliy g‘urur tuyg‘usini samarali tarzda shakllantirishi mumkin. Bu strategiyalar nafaqat o‘quvchilarning shaxsiy o‘ziga xosligini oshiribgina qolmay, balki ijtimoiy birdamlik va madaniy davomiylikka ham hissa qo‘shadi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida milliy g‘urur tuyg‘ularini rivojlantirish millat ichida mustahkam o‘zlik, birlik va madaniy uzluksizlik hissini tarbiyalashning muhim maqsadi hisoblanadi. Tadqiqot milliy g‘urur tuyg‘usini tarbiyalash barcha talabalarning turli kelib chiqishi va tajribasini hurmat qilish va qamrab olishini ta’minlash uchun yaxlit va inklyuziv strategiya muhimligini ta’kidlaydi. Bunday yondashuv nafaqat o‘quvchilarning shaxsiy o‘ziga xosligini oshiradi, balki ularning ijtimoiy hamjihatligiga va madaniy merosini chuqurroq anglashiga ham hissa qo‘shadi.Milliy tarix va madaniyatshunoslik fanlarining o‘quv dasturiga integratsiyalashuvi o‘quvchilarda mustahkam bilim poydevorini yaratadi va o‘z millati merosini qadrlaydi. Hikoya, sahna ko‘rinishlari va sayohatlar kabi interfaol tadbirlar o‘rganishni qiziqarli va ta’sirli qiladi, milliy tarix va madaniyatga chinakam qiziqish uyg‘otadi.Doimiy maktab tadbirlari va marosimlari orqali milliy ramzlar va an’analarni targ‘ib qilish o‘quvchilarda o‘zlik va iftixor hissini shakllantirishga yordam beradi.

Ushbu tadbirlar barcha o'quvchilar o'zlarini vakillik va qadrlashlarini his qilishlarini ta'minlash uchun inklyuziv va millatning xilma-xilligini hurmat qiladigan tarzda ishlab chiqilishi kerak. Jamiyatni jalb qilish va xizmat ko'rsatish loyihalarini rag'batlantirish mas'uliyat va millatga aloqadorlik hissini uyg'otadi. Mahalliy loyihalar va fuqarolik tadbirlarida ishtirok etish talabalarga fuqarolik faolligining muhimligini va ular o'z jamoalariga ta'sirini o'rgatadi. O‘quvchilarning milliy g‘ururga bo‘lgan munosabatini shakllantirishda o‘qituvchilarning roli katta. Vatanparvarlik xulq-atvorini namuna qilib, milliy g'urur haqidagi munozaralarni o'qitish amaliyotiga qo'shadigan o'qituvchilar o'z talabalariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O‘qituvchilarning malakasini oshirish dasturlari ularni milliy g‘ururni samarali targ‘ib qilish uchun zarur bo‘lgan ko‘nikma va strategiyalar bilan jihozlashda muhim ahamiyatga ega.

Oila va ota-onalarning ishtiroki uyda milliy g'ururni rivojlantirishga yordam beradi. Milliy tarixga oid munozaralarda ishtirok etayotgan, madaniy tadbirlarda ishtirok etayotgan, vatanparvarlik xulq-atvori namunasi bo‘lgan ota-onalar farzandlarida milliy o‘zlikni anglashiga katta hissa qo‘shadi. Maktablar buni oilaga qaratilgan tadbirlar va milliy g‘ururni targ‘ib qiluvchi tadbirlar tashkil etish orqali qo‘llab-quvvatlashi mumkin.Ta'lim siyosati milliy g'ururni rivojlantirishni boshlang'ich ta'limga kiritishni qo'llab-quvvatlashi, ushbu dasturlarni samarali amalga oshirish uchun maktablarni resurslar bilan ta'minlash va qo'llab-quvvatlashi kerak. Yosh o‘quvchilarda milliy g‘urur tuyg‘usini muvaffaqiyatli shakllantirishda o‘qituvchilar, ota-onalar va jamoatchilik hamkorligi muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

1. Anderson, B. (2006). Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism. Verso Books.
2. Banks, J. A. (2008). Diversity and Citizenship Education: Global Perspectives. Jossey-Bass.
3. Hughes, J., & Davis, B. (2012). Patriotic Education in a Global Age. The Journal of Educational Research, 105(3), 195-208.
4. Kerr, D., & Cleaver, E. (2004). Citizenship Education Longitudinal Study: Second Annual Report. National Foundation for Educational Research.
5. Smith, A. D. (1991). National Identity. University of Nevada Press.
6. Bennett, W. L. (2008). Civic Learning in Changing Democracies: Challenges for Citizenship and Civic Education. Civitas: Institute for the Study of Civil Society.
7. Gellner, E. (1983). Nations and Nationalism. Cornell University Press.
8. Hobsbawm, E. J. (1990). Nations and Nationalism Since 1780: Programme, Myth, Reality. Cambridge University Press.
9. Parker, W. C. (2003). Teaching Democracy: Unity and Diversity in Public Life. Teachers College Press.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАТSIЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Umarova Shaxnoza**,o‘qituvchi [**Умарова Шахноза,** преподаватель], [**Umarova Shaxnoza,** teacher]; manzil: 100007, O'zbekiston, Toshkent, Mirzo Ulug'bek shoh ko'chasi, 30; 401-403 [адрес: 100007, Узбекистан, Ташкент, проспект Мирзо Улугбека, 30; офис 401-403], [address: 100007, Uzbekistan, Tashkent, Mirzo Ulugbek avenue, 30; office 401-403];

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

BO‘LAJAK O‘QITUVCHI FAOLIYATIDA MANAVIY-MARIFIY FAOLIYAT PRINSIPLARI

© A.A. Raximov[1]✉
[1]O‘zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti, Samarqand, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: o'qituvchilarning roli bilimlarni uzatishdan tashqariga chiqadi; o‘quvchilarning ma’naviy-axloqiy rivojlanishini qamrab oladi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi bo'lajak o'qituvchilarni tayyorlash va malakasini oshirishda hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'lgan ma'naviy-ma'rifiy faoliyatning asosiy tamoyillarini aniqlash va tahlil qilishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqot adabiyotlarni ko'rib chiqish, amaliy tadqiqotlar va ta'lim bo'yicha mutaxassislar va o'qituvchilar bilan suhbatlardan foydalangan holda sifatli tadqiqot metodologiyasidan foydalanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar o'qituvchilarni tayyorlashda ma'naviy-ma'rifiy faoliyatning bir qancha asosiy tamoyillarini ajratib ko'rsatadi. Keys tadqiqotlari va suhbatlar shuni ko'rsatadiki, ushbu tamoyillarni birlashtirgan dasturlar o'qituvchilarni ko'proq empatik, madaniyatli va o'z talabalarining har tomonlama rivojlanishiga sodiq bo'lishiga olib keladi.

XULOSA: tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ma'naviy-ma'rifiy faoliyat tamoyillarini o'qituvchi ta'limiga singdirish o'quvchilarning har tomonlama rivojlanishiga yordam beradigan bo'lajak pedagoglarni tayyorlash uchun juda muhimdir.

Kalit so'zlar: ta’lim islohoti, shaxs, ta’lim, tarbiya, rivojlanish, ma’lumot, demokratik jamiyat, ma’naviyat, ma’rifat, faoliyat, prinsip, ijodkorlik, tashabbuskorlik, qadriyatlar, oliy ta’lim muassasasi.

Iqtibos uchun: Raximov A.A. Bo‘lajak o‘qituvchi faoliyatida manaviy-marifiy faoliyat prinsiplari // Inter education & global study. 2024. №6. B.167–176.

ПРИНЦИПЫ ДУХОВНО-ПЕДАГОГИЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ В ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩЕГО УЧИТЕЛЯ

© А.А. Рахимов[1]✉
[1]Узбекистон-Финляндский педагогический институт, Ташкент, Узбекистон

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: роль учителей выходит за рамки передачи знаний; освещает духовно-нравственное развитие учащихся.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является выявление и анализ основных принципов духовно-просветительской деятельности, имеющих решающее значение в подготовке и профессиональном развитии будущих учителей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в этом исследовании используется качественная методология исследования с использованием обзора литературы, тематических исследований и интервью с экспертами в области образования и учителями.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты подчеркивают несколько ключевых принципов духовного образования в педагогическом образовании. Тематические исследования и интервью показывают, что программы, интегрирующие эти принципы, могут сделать учителей более чуткими, культурными и привести к всестороннему развитию своих учеников.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследование показывает, что внедрение принципов духовно-просветительской деятельности в педагогическое образование имеет большое значение для подготовки будущих педагогов, которые будут способствовать всестороннему развитию учащихся.

Ключевые слова: образовательная реформа, личность, образование, воспитание, развитие, информация, демократическое общество, духовность, просвещение, активность, принцип, творчество, инициатива, ценности, вуз.

Для цитирования: Рахимов А.А. Принципы духовно-педагогической деятельности в деятельности будущего учителя. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 167–176.

PRINCIPLES OF SPIRITUAL AND EDUCATIONAL ACTIVITY IN THE ACTIVITY OF THE FUTURE TEACHER

© Asomiddin A. Raximov[1]✉
[1]Uzbekistan-Finland Pedagogical Institute, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the role of teachers goes beyond the transmission of knowledge; covers the spiritual and moral development of students.

AIM: the purpose of this study is to identify and analyze the main principles of spiritual and educational activity, which are of decisive importance in the training and professional development of future teachers.

MATERIALS AND METHODS: this study uses a qualitative research methodology using a literature review, case studies and interviews with educational experts and teachers.

DISCUSSION AND RESULTS: the results highlight several key principles of spiritual education in teacher education. Case studies and interviews show that programs that integrate these principles can make teachers more empathetic, cultured, and leads to commitment to the all-round development of their students.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

CONCLUSION: the research shows that inculcating the principles of spiritual-educational activities in teacher education is very important for preparing future educators who will help the comprehensive development of students.

Key words: educational reform, personality, education, upbringing, development, information, democratic society, spirituality, enlightenment, activity, principle, creativity, initiative, values, higher education institution

For citation: Asomiddin A.Raximov. (2024) Principles of spiritual and educational activity in the activity of the future teacher, Inter education & global study, (6), pp. 167–176. (In Uzbek).

Respublikamizda ro‘y berayotgan ta’lim islohoti sharoitida barkamol avlod o‘z Vataniga, xalkiga, ona yeriga, millatiga, ota - onasiga sodiq bo‘lgan har tomonlama kamol topgan insonlarni tarbiyalash eng muxim axamiyat kasb etadi. Yangilangan davlat tizimida tarbiya mazmuni maksad va vazifalari xam yangilanadi. Bu yangilanish avvalo tarbiyani insonparvarlik va demokratiya prinsipi asosida qurilishi bilan farqlanadi. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyev ta’kidlaganidek “ ta’lim-tarbiya – har qaysi davlat va jamiyatning nafaqat bugungi, balki ertangi kunini ham hal qiladigan eng muhim va ustuvor masaladir. Shuning uchun mamlakatimizda bu masalaga davlat miqyosida ulkan e’tibor qaratilmoqda” [1, 353]. Darhaqiqat bugun ta’lim va tarbiya jarayonini sifatli tashkil qilish har qachongidan ham dolzarb bo‘lib turibdi.

Tarbiyani insonparvarlashtirish va demokratiyalash prinsipi talabalar, o‘qituvchi - tarbiyachilar ijodiy faollik va mustaqilligini rivojlantirishi ularni turli xil ijtimoiy foydali ishlarni amalga oshirishda hamkorligini ta’minlash uchun dasturulamal bo‘lib xizmat qiladi.

Talaba-yoshlarda ijodiy faollik, aqliy zakovat, axloqiy salohiyat, ilmiy dunyoqarashni shakllantirish, ularni keng qamrovli ijtimoiy -foydali ishlarga faol ishtirok etishlarini shakllantirish uchun, oliy ta’lim muassasalarida olib boriladigan ma’naviy-ma’rifiy faoliyatning alohida o‘rni bor.

Shunga ko‘ra biz ushbu maqolada ta’lim muassasalarida ma’naviy-ma’rifiy faoliyat, uni rejalashtirish, tashkil etish prinsiplari, shakllari xususida fikr yuritamiz.

O‘z yurtiga, Vataniga muhabbat, insonparvarlik tuyg‘ulari xalqimizning qon-qoniga singib ketgan azaliy xususiyatdir. Ana shu noyob insoniy fazilatlarni asrab avaylash va yanada takomillashtirish farzandlarimizning ozod va demokratik O‘zbekistonning munosib o‘g‘il-qizlari etib tarbiyalash masalasi ma’naviyat soxasidagi ishlarimizning asosiy yo‘nalishini tashkil etishi darkor. Shunga asosan ta’lim muassasalarida ma’naviy-ma’rifiy faoliyatni aniq rejalashtirish, ma’naviy-ma’rifiy tarbiya tizimini yaratish, uning shakllari, metodlarini yosh avlod ma’naviy-ma’rifiy dunyokarashini shakllantirishga qaratishni taqozo qiladi. Har qanday tarbiya, tadbir, ma’naviy-ma’rifiy faoliyat yig‘indisi ma’lum qoidalar, talablarga rioya qilinganda, yoinki,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ularga asoslangan taqdirdagina maqsadli bo‘ladi. Bu qoidalar, talablar, asoslar pedagogika fanida «prinsiplar» deb nomlanadi.

Darxakikat, ma’naviy-ma’rifiy faoliyat ham ma’lum prinsiplarga amal qiladi. Ma’naviy-ma’rifiy faoliyat prinsiplari - bu ta’lim muassasalarida barkamol avlodni tarbiyalash maksadida tashkil etiladigan ma’rifiy tadbirlarning yo‘nalishiga, mazmuniga, metodlari va tashkiliy shakllariga, tarbiya jarayoni ishtirokchilarining o‘zaro munosabatlariga ko‘yiladigan asosiy talablarga amal qilishni ifodalaydigan koidalardir.

Ma’naviy-ma’rifiy faoliyat prinsiplari o‘qituvchi-tarbiyachilarga yo‘l-yo‘riq ko‘rsatuvchi talablar, qoidalar yig‘indisi hisoblanib, u barkamol insonni tarbiyalashning vazifalari bilan belgilanadi va umuminsoniy tarbiya to‘g‘risidagi ta’limotga hamda ilmiy pedagogik ma’lumot erishgan yutuqlarga asoslanib, uning qonuniyatlarini aks ettiradi. Shuning uchun ma’naviy-ma’rifiy faoliyat jarayonida bu prinsiplarga rioya kilish uning samaradorligini oshiradi, sifat ko‘rsatkichini rivojlantiradi.

Hozirgi zamon jahon va milliy pedagogika nazariyalariga asoslanib, ma’naviy-ma’rifiy faoliyat prinsiplarini quyidagicha guruhlash mumkin: ma’naviy-ma’rifiy aoliyatning ijtimoiy yo‘nalganlik prinsipi; ixtiyoriylik, mustaqillik, o‘yin va romantika prinsipi; ishda ijodkorlik, tashabbuskorlik, yangilikka intilish nuqtai nazaridan yondashish pritsipi; ma’naviy-ma’rifiy faoliyatning rejaliligi va tadbirlarning talaba-yoshlarlar kuchiga mos bo‘lishini ta’minlash prinsipi; ma’naviy-ma’rifiy faoliyatning muntazamliligi, davomiyligi, uzviyligi va ta’sirchanligi prinsipi; ma’naviy-ma’rifiy faoliyatni tashkil etishda tarbiyalanuvchilarning yosh va individual xususiyatlarini xisobga olish prinsipi.

Endi mazkur ma’naviy-ma’rifiy faoliyat prinsiplarini tavsiflashga o‘tamiz:

1. Ma’naviy-ma’rifiy faoliyatning ijtimoiy yo‘nalganligi prinsipi. Bu prinsip ma’naviy-ma’rifiy faoliyatni tashkil etish va amalga oshirishda ijtimoiy taraqqiyot, mamlakatning g‘oyaviy-siyosiy, ijtimoiy-iqtisodiy va ma’naviy-madaniy rivojidan kelib chiqqan holda, darsdan va auditoriyadan tashqari tashkil qilinadigan ishlar mazmunini, to‘garak, klublar, birlashmalar faoliyatini mamlakat taraqqiyoti bilan bog‘lanishi, shuningdek, fan, texnika, madaniyat, san’at yutuqlariga asoslanishni nazarda tutadi.

2. Ma’naviy-ma’rifiy faoliyatga ishtirok etishning ixtiyoriyligi prinsipi.

Bu prinsip ta’lim muassasalarida tashkil etiladigan ma’naviy-ma’rifiy faoliyat fakultativlar, to‘garaklar, turli seksiyalar, klublar va x.k. larga ishtirok etadigan talabalarning qiziqishi, istak-xohishi, qobiliyatiga qarab tanlash va bunda ularning ixtiyoriy bo‘lishini ta’minlashga qaratiladi. Ixtiyoriylik prinsipi, talabalar ixtiyoriyligini inobatga olib, ularni toliqtirmaslik va zo‘riqtirmaslik uchun, ta’lim muassasalarida tashkil qilinadigan darsdan tashqari ishlarning ikkitadan ortiq bo‘lmasligini inobatga olishni ham nazarda tutadi.

3. Ma’naviy-ma’rifiy faoliyatda talabalar-yoshlar mustaqilligi, tashabbuskorligi, ijodkorligini hisobga olish prinsipi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Bu prinsip talabalarning qiziqishlari, tashabbuslari asosida ma'naviy-ma'rifiy ishlarni tashkil qilish lozimligini nazarda tutadi. Har qanday tadbir, avvalo talabalarning mustaqilligiga asoslanishi, o'qituvchi-tarbiyachi ularni ruxlantirishi, faoliyatini rivojlantirishi lozim. Shunda talaba-yoshlarda tashabbuskorlik, qiziqishlar, ijodiy qobiliyat rivojlanadi. Har qanday tadbirni ular yuqori ko'tarinki ruhda qiziqish bilan, tashabbus bilan mustaqil ijro etishga o'rganadilar. Ularda o'z-o'zini boshqarish his-tuyg'usi taraqqiy etadi.

4. Tarbiyaviy tadbirlarning o'yin faoliyati, romantika shaklida bo'lish prinsipi. Bu prinsipni asosan kichik va o'rta maktab o'quvchilariga qo'llash maqsadga muvofiq. Chunki kichik va o'rta maktab yoshi o'quvchilari asosan o'yin faoliyatiga ko'proq ehtiyoj sezadilar. Ammo bu ta'lim muassasalarida tashkil etiladigan ma'naviy-ma'rifiy faoliyat tarbiyaning yo'nalishiga, mazmuniga, metodlari, tashkiliy shakllariga, tarbiya jarayonining ishtirokchilarining o'zaro munosabatlariga ko'yiladigan asosiy talablarni ifodalaydigan qoidalarga qaratilgandir.

5. Ma'naviy - ma'rifiy faoliyatda talabalarning yosh va individual xususiyatlarini hisobga olish prinsipi. Ushbu prinsipda tadbirlarning vazifalari, mazmuni talaba-yoshlarning yosh va tayyorgarlik darajalariga mos bo'lib, ular sog'ligiga, dunyoqarashiga ma'naviy-axloqiy salohiyatiga aqliy zakovatiga salbiy ta'sir ko'rsatishdan yiroq bo'lishi lozim.

Ma'naviy-ma'rifiy faoliyatning kayd etilgan prinsiplariga asoslanilsa, ularning yaxlitligi, o'zaro hamkorligi, bir-birini to'ldirilishiga e'tibor qaratilib, ulardan samarali foydalanilsa, talabalarning ta'limiy, tarbiyaviy va rivojlanuvchanlik faoliyatlari maqsadli yo'lga ko'yilishi, barkamol insonning to'liq shaxs bo'lib shakllanishi kafolatlanadi.

Ma'naviy-ma'rifiy faoliyatni maqsadli tashkil qilish, yo'naltirish uning mazmunini aniq belgilash va rivojlantirish bilan belgilashdir. Agar mazmun va reja nomutanosibligi tashkil etilsa, ko'zlangan maqsad amalga oshmaydi. Shunga ko'ra inson noto'g'ri tarbiyalanadi, bundan jamiyat ham, insonlar ham, odamning o'zi ham aziyat chekadi. Demak mazmunni aniq belgilash va uni to'g'ri rejalashtirish darkor. Aks holda buyuk mutafakkir Bedil, aytganidek, agar me'mor dastlabki g'ishtni to'g'ri qo'ymasa, devor yulduzlarga yetsa ham qiyshiq bo'lib qolaveradi. Bedilning bu fikri ma'naviy-ma'rifiy faoliyatga daxldordir. Modomiki shunday ekan, ma'naviy-ma'rifiy faoliyat mazmunini aniq tasavvur qilish, uning yo'nalishlarini to'g'ri belgilash va rejalashtirish lozim.

Ma'naviy-ma'rifiy faoliyat insonning ijtimoiy-madaniy mavjudot sifatidagi mohiyatini anglatadigan, uni ruhiy poklanish va yuksalishga da'vat etadigan ichki olamini boyitadigan, vijdoni, iymoni, e'tiqodi, dunyokarashini, mafkuraviy saloxiyatini mustaxkamlaydigan, umuminsoniy qadriyatlarni bilish, targ'ib qilish, yoxud muayyan jamiyatning maqsad va vazifalariga muvofiq aqliy zakovati va ma'naviy-axloqiy salohiyatini tarkib toptirish, rivojlantirish jarayonidir. Shunga ko'ra jamiyatni, ijtimoiy-siyosiy, iktisodiy-madaniy rivojlantirishda oliy ta'lim muassasalarida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

olib boriladigan ma’naviy-ma’rifiy faoliyatni quyidagi yo‘nalishlar bo‘yicha mazmunini belgilash va rejalashtirish talabga muvofiqdir.

Tashkiliy-tarbiyaviy ishlar

II. Mafkuraviy (G‘oyaviy-siyosiy) tarbiya talabalar ijtimoiy faolligi va o‘qishga munosabatini kuchaytirish.

III. Ilmiy dunyoqarash asoslarini shakllantirish, bilimlarni chuqurlashtirish va kengaytirish, bilish faolligini oshirish.

IV. Umuminsoniy, milliy axloq va xulk madaniyatini tarbiyalash.

V. Go‘zallik, nafosat va badiiy tarbiya.

VI. Mehnatsevarlik va mehnat ahliga muhabbat tarbiyasi.

VII. Iqtisodiy va ekologik tarbiya hamda tabiatni muhofaza qilish

VIII. Yoshlarning huquqiy bilimdonligini oshirish.

IX. Sog‘lomlashtirish va talabalar jismoniy barkamolligi to‘g‘risida g‘amxo‘rlik qilish.

X. O‘qituvchi-tarbiyachilar va OTMning ishchi-xodimlari bilan olib boriladigan ma’naviy - ma’rifiy hamda mafkuraviy ishlar.

XI. Ota-onalar va mahalla bilan ishlash.

XII. OTM dagi jamoat tashkilotlari (Yoshlar ittifoqi, Kasaba uyushma, xotin-qizlar qo‘mitasi) bilan olib boriladigan ma’naviy-ma’rifiy ishlar.

Yuqorida qayd etib o‘tilganidek, oliy ta’lim muassasalarida barcha fanlarni o‘kitish jarayonida talabalarning ma’naviy-ma’rifiy madaniyatini oshirishga va darsdan tashqari olib boriladigan ishlarga qaratilmog‘i lozim. Bunda har bir talaba «ma’naviyat», «madaniyat» tushunchalarining tub ma’nosini anglab olishlari, milliy ma’naviyatimiz sarchashmalari, manbalaridan xabardor bo‘lishlari, bu manbalardan mustaqil erkin ilm olish, o‘rganish malakalariga ega bo‘lishlari lozim. Bizningcha, oliy ta’lim muassasalarida tashkil qilinadigan ma’naviy-ma’rifiy faoliyat yo‘nalishlari quyidagicha qamrab olinsa maqsadga muvofiqdir:

I yo‘nalish: - mustakillik, bilimlar bayramini o‘tkazish, yubiley sanalarga doir bayramlar, ustozlar va murabbiylar kuni, Konstitutsiya kuni, Vatan himoyachilari kuni, diniy bayramlar («Ramazon» va «Qurbon» hayitlari), Hosil bayrami, Navro‘z bayrami, Xotira va qadrlash kunini nishonlash, tarixiy obidalarga, respublika ziyoratgoxlariga ekskursiyalar uyushtirish, yil murabbiysi kabi ko‘rik tanlovlarni o‘tkazish bo‘yicha tadbirlarni o‘tkazish rejalashtiriladi.

II yo‘nalish: - mafkuraviy tarbiya talabalarning yosh va individual xususiyatlarini inobatga olib, mamlakatimizning ichki va tashki siyosatiga doir ma’lumotlarni o‘rganish, Prizidentimiz asarlarini o‘qib o‘rganish, Oliy majlis qarorlari, ma’lumotlari bilan tanishish, davlatimiz ramzlari mohiyatini o‘rganish, davlat arboblarining faoliyatlari bilan tanishish kabi masalalar muhokamaga qo‘yiladi.

SH yo‘nalish: - aqliy mehnat madaniyati, bilish faolligi va o‘qishga ongli munosabat, ilmiy dunyoqarash asoslarini tarbiyalash. “O‘kishni o‘rgan”, “Mening qiziqarli mashg‘ulotim”, “Mening qiziqishlarim”, “Inson va texnikaviy dunyo”, “Mashhur

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

odamlar hayotidan", "Mening orzu va qiziqishlarim", "Men bilgan va bilmagan dunyo", "Fan taraqqiyoti uchun" kabi mavzularda suhbatlar, munozaralar, ilmiy amaliy anjumanlar o'tkazish, «O'yla, izla, top», «Quvnoqlar va zukkolar» o'yinlarini tashkil etish va h.k.

IV yo'nalish: - umuminsoniy axloq asoslarini tashkil etgan Islom dinida ta'lim-tarbiya masalalari, allomalarimiz ta'limotini o'rganish, "Odob-axloq saboqlari", "Ma'naviyat va hayot", "Hayot va turmush odobi" kabi mavzularda davra suhbatlari tashkil etish, "Qizlar iffati", "Yigitlik g'ururi", "Ayol madaniyati" mavzularida baxs munozara, so'zlashish, kiyinish, muomala odobi bo'yicha suhbatlar, kechalar, anjumanlar o'tkazish.

V yo'nalish: - talabalar va professor-o'qituvchilar jamoasi estetik madaniyatini rivojlantirish maqsadida taniqli san'atkorlar, haqida ma'lumot berish, uchrashuvlar tashkil kilish, "Musiqa mening hayotim", "So'z qalbni yengar, kiyim husnni» mavzularida suxbat, "Jahon ichra - jahonim - Buxoroi Sharifim", "Men nechun sevaman, O'zbekistonni" nomli stendlar chiqarish, ijodkor, shoirlar, yozuvchilar, kompozitorlar, aktyorlar, rejissorlar bilan uchrashuvlar tashkil kilish, kitobxonlar konferensiyalarini uyushtirish: badiiy ijod to'garaklarini tashkil kilish, ekskursiyalarga borish, odob go'zalligi, xulq madaniyati, did va xulq qoidalari ko'rik tanlovlarini uyushtirish.

VI yo'nalish: - mehnat ilg'orlari, kahramonlari, faxriylari bilan uchrashuvlar uyushtirish: ijtimoiy-foydali mehnat shanbaliklari, yakshanbaliklarga ishtirok etish: texnik ijodiy to'garaklarga, klublarga, remont - qurilish otryadlari ishiga katnashish: "Mehnatning qadriga yet", "Kasb va mehnat", "Kasbim-faxrim" stendlarini chiqarish: kasblar, mehnat qaxramonlari vitrinalari, "Shahrimiz mustaqillik yillarida" fotomontajini chiqarish va h.k.

VII yo'nalish: - iqtisodiy tarbiya va tabiatni muhofaza qilish: iqtisodiy bilim, tejamkorlik to'g'risida ma'lumotlarini berib borish: o'quv xonasi jihozlarini darslik, o'quv qo'llanmalarini asrash to'g'risida suhbatlar o'tkazish: "Iqtisod va maorif", "Suv obi–hayot" stendlarini tashkil kilish: iqtisodchilar, hisobchilar, bank xodimlari bilan uchrashuvlar, savol – javob kechalarini tashkil qilish.

VIII yo'nalish: - talaba-yoshlarning huquqiy bilimdonligini oshirish bo'yicha: talaba-yoshlarda yuksak fuqarolik sifatlarini tarbiyalash, mustaqil Respublika konstitutsiyasi, qonunlariga hurmat his-tuyg'ularini o'stirish: milliy istiqlol g'oyalariga sadoqat, diniy ekstremizm va fundamentalizmga murosasiz bo'lishni shakllantirish: xalq deputatlari, huquqni himoya qilish organlari xodimlari bilan suhbat, uchrashuv, savol-javob kechalarini uyushtirish: "O'z uyingni o'zing asra", "Militsiya - mening qo'riqchim", "Huquqiy onglilik - davr talabi" ko'rgazmali stendlar tashkil qilish: Yo'l harakati qoidalari, "Yosh huquqshunos" to'garagini tashkil etish: "Siz qonunni bilasizmi?" ko'rik tanlovini o'tkazish.

IX yo'nalish: - sog'lomlashtirish va talabalar jismoniy barkamolligi to'g'risida g'amxo'rlik qilish. O'quv muassasalarida ertalabki sog'lomlashtirish mashg'ulotlarini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

tashkil qilish: jismoniy tarbiya va jismoniy madaniyat darslari, to‘garaklarini faoliyatini takomillashtirib borish: Talaba-yoshlar harakat organlarini chiniqtirishga e’tiborni kuchaytirish: sport seksiyalarini tashkil qilish: o‘quv yilida o‘tkaziladigan sport o‘yinlari, musobaqalari jadvallarini ishlab chiqish: “Kichik universiada”, “Olimpiada rezervlari” kabi sport o‘yinlarini muntazam o‘tkazish, sog‘lom turmush tarzi va uni faol amalga oshishini keng targ‘ib qilish: “Sog‘lom tanda sog‘ aql” ko‘rik tanlovini o‘tkazish.

X yo‘nalish: - o‘qituvchi-tarbiyachilar va talaba-yoshlar o‘rtasida olib boriladigan ma’naviy-ma’rifiy faoliyat. “Ma’naviyat - millat gultoji”, “Islom ma’naviyat mash’ali”, “Hadis ilmi - hayot ilmi”, “Ma’naviyatimiz darg‘alari” mavzularida suhbatlar, kechalar uyushtirish, “O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi”, “Mehnat qonunlari”, “Oila kodeksi”, “Jinoyat kodeksi”, “Ta’lim to‘g‘risida qonun”, “Kadrlar tayyorlash milliy dasturi” kabi qonun va meyoriy hujjatlarni o‘rganish soatlarini o‘tkazish, “O‘qituvchilik sha’ni”, “Tarbiyachilar mahorati”, “Kasb madaniyati”, “Yosh avlod murabbiysi” mavzularida kechalar uyushtirish.

XI yo‘nalish: - ota-onalar va mahalla bilan ishlash. O‘quv yurti hududida talaba-yoshlar ota-onalarining pedagogik ma’lumotlarini aniqlash maqsadida “Aholining ma’naviy-ma’rifiy” bilimdonligi ko‘rik tanlovlarini tashkil qilish: “Bir bolaga yetti mahalla ota-ona” mavzusida suhbat, kechalar uyushtirish: sinf, guruh ota-onalar majlislarini amalga oshirish: “Ochiq eshiklar kuni” tadbirini o‘tkazish: ota-onalar komiteti faoliyatini yo‘lga qo‘yish: “Ota-onalar burchagi”, “Oila va jamiyat” seminarlarini tashkil qilish: talaba-yoshlar, ota-onalar bilan bayramlar, kinofil’mlar ko‘rish, teatrlarga borish tadbirlarini yo‘lga qo‘yish “Obod mahalla”, “Mahalla - madaniyat o‘chog‘i”, “Mas’uliyatli oila” uchrashuvlari, kechalarini tashkil qilish va o‘tkazish.

XII yo‘nalish: - oliy ta’lim muassasasi jamoat tashkilotlari bilan olib boriladigan ma’naviy-ma’rifiy faoliyat. Yoshlar ittifoqi, kasaba uyushmasi, xotin-qizlar qo‘mitasi kabi jamoat tashkilotlari bilan hamkorlikda faoliyatni yo‘lga qo‘yish, jamoat tashkilotlarining ilmiy, texnik, madaniy, sport va fizkultura uyushmalarini tashkil kilish. Darsdan so‘ng talaba-yoshlarning ma’naviy-ma’rifiy ishlari ustidan pedagogik rahbarlikni yo‘lga qo‘yish. Qayd qilingan ma’naviy-ma’rifiy yo‘nalshdagi ishlar o‘quv yilida rejalashtiriladi. Yillik reja asosida oylik va haftalik boshqariladigan ishlar tuziladi.

Yuqorida kayd etib o‘tilgan yo‘nalishlarda ma’naviy-ma’rifiy faoliyat olib borish maqsadida ishlar o‘quv yilida yoki bosh yilga mo‘ljallab tuziladi va rejalashtiriladi.

Ma’naviy-ma’rifiy faoliyat turli shakllarida tashkil etiladi. Buni taxminan uch guruhga bo‘lish mumkin:

Yakka tartibdagi (Individual) ishlar.

To‘garak ishlari.

Ommaviy ishlar.

Yakka tartibdagi ma’naviy-ma’rifiy faoliyatga olimpiadalar, iqtidorli talabalar bilan o‘tkaziladigan tanlovlar, konkurslar, ko‘rgazmalar kiradi. Garchi bu shakldagi tadbirlarga ko‘pchilik ishtirok etsada unda har bir ishtirokchi yakka holda ishtirok etishi, o‘quv yurti, viloyatini tadbirning ma’lum turi bo‘yicha yakka tartibda himoya qilgani

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

uchun uni yakka shakldagi ma'naviy-ma'rifiy faoliyat deb ataymiz. Fan olimpiadalari - bu bilimlarga qiziqishini rivojlantirishning eng muhim vositasidir. Uning tarbiyaviy qiymati shundaki, garchi ma'lum fan bo'yicha o'tkazilsada, unda tuziladigan yakka holatdagi topshiriqlar, savollar talabani ijodiy tafakkurini rivojlantirishga xizmat qiladi, bilim olishga intilishini kuchaytiradi.

Yakka tartibdagi ma'naviy-ma'rifiy faoliyatning tanlov va ko'rgazma shaklidagi turi ham talaba-yoshlarga ijodkorlikni, maqsadga intiluvchanligini rivojlantiradi. Masalan: talaba "Mohir qo'llar", "Texnik ijodkorlik", "She'riyat maskani" kabi tanlovlar va ko'rgazmalarda ishtirok etib, har biri o'z ijodkorligi, qobiliyati, iste'dodini namoyish etadi. Bu tanlovlar oliy ta'lim muassasasidandan boshlanib, respublika miqyosida o'tkazganligi tufayli talabada mas'uliyat, faxr, sha'n uchun kurash his-tuyg'ularini tarbiyalaydi.

Hozirgi kunda o'quv yurtlarida eng ko'p tarqalgan ma'naviy-ma'rifiy faoliyat shakli bu to'garak ishidir. Oliy ta'lim muassasalaridagi fan to'garaklari, badiiy havaskorlik, foto, radio, kinoxavaskor to'garaklari, "Yosh adabiyotshunos", "Yosh kitobxon", "Yosh pedagog" kabi to'garak va klublar xam katta tarbiyaviy ahamiyatga ega.

To'garaklar va klublarda ishtirok etish talaba-yoshlarga bilish qobiliyatlari, ijodiy tafakkurini rivojlantirish bilan birga ularda yurt, Vatan, xalq oldidagi mas'uliyatini kuchaytirishga xizmat qiladi va shuning uchun ham yosh avlodning ma'naviy-ma'rifiy salohiyatini oshirishga xizmat qiladi.

Ma'naviy-ma'rifiy faoliyatning yana bir shakli ommaviy tadbirlardir. Bunga ertaliklar, mavzuiy kechalar, disputlar, savol-javob kechalari, anjumanlar, festivallar, sport bayramlari va o'yinlari, ekskursiyalar va x.k.lar kiradi.

Shunday kilib, ma'naviy-ma'rifiy faoliyat keng qamrovlidir. Zero, ma'naviyat va ma'rifat - Oliy qadriyat. U xalqimizning urf-odatlarini, mutafakkirlarimizning sermazmun ta'limotlarini, tarixiy milliy qahramonlarimizning hayot yo'lini, istiqlol, erk uchun kurashganlarning mashaqqatli turmush saxifalari o'zida aks ettiradi. Shuning uchun ham u oliy qadriyat. U o'z yo'nalishlariga ko'ra komil insonni tarbiyalash kabi buyuk maqsadni amalga oshiradi.

Yuqorida aytilgan fikrlar, ishlarni amalga oshirsak, ma'naviy-ma'rifiy faoliyat o'z muddaosiga yetgan, barkamol avlodni shakllantirishga tamal toshi ko'yilgan bo'ladi. Buning uchun esa doimo izlanish, xarakat kilish lozim. Ma'naviy - ma'rifiy faoliyatda bu boradagi bor imkoniyatlardan maksimal foydalanishlari zarur. Shunday qilib, ta'lim muassasalarida tashkil qilib o'tkaziladigan ma'naviy-ma'rifiy faoliyat talaba-yoshlarni bilimga chanqoqliklarini oshirib, aqliy saloxiyat va zakovatlarini rivojlantirish bilan birga, ularni ma'naviy barkamol bo'lib tarbiyalanishlar

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Mirziyoyev Sh.M. Niyati ulug' xalqning ishi ham ulug', hayoti yorug' va kelajagi farovon bo'ladi. – Toshkent: "O'zbekiston" NMIU, 2019. – 400 b.
2. Prezident Sh.Mirziyoyevning 2021-yil 26-martdagi "Ma'naviy-ma'rifiy ishlar tizimini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-5040-son qarori. Yangi O‘zbekiston. www.lex.uz
3. Prezident Sh.Mirziyoyevning Yoshlarni ma’naviy-axloqiy va jismoniy barkamol etib tarbiyalash, ularga ta’lim-tarbiya berish tizimini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish chora-tadbirlari to‘g‘risidagi Qarori. // Xalq so‘zi. 2018-yil, 15- avgust
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining o‘z lavozimiga kirishishiga bag‘ishlangan tantanali marosimda so‘zlagan nutqi. “Yangi O‘zbekiston” ijtimoiysiyosiy gazetasi. 2021-yil 7-noyabr.
5. V.Alimasov, Y.Manzarov. O‘zbekistonda ma’naviy-ma’rifiy soha: nazariya va amaliyot. Toshkent, 2014.108b.
6. V.Rustamov. Ssenariynavislik mahorati. Toshkent, 2017 yil, 33b.
7. Madaniyat va san’at atamalari izohli lug‘ati/ Taxrirchi: B.Sayfullayev. - Toshkent; 2014.-B. 87.
8. B.Sayfullayev B.,Rustamov V. Madaniy tadbirlarni tashkil etish mahorati: o‘quv qo‘llanma. -Toshkent; 2017. -B.47.
9. Genkin D.M.. Massoviye prazdniki. -Moskva; 1998. -S. 45. 9. O‘zbek tilining izohli lug‘ati /Taxrirchi: Z.Ma'rufov. -Moskva, 1981. -B.198.
10. Umarov B, Olimov Sh. Oliy o‘quv yurtlarida ma’naviy-ma’rifiy tarbiya asoslari. -T: «Fan», 2004.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Raximov Asomiddin Anorboyevich**, dotsent, [**Рахимов Асомиддин Анорбоевич**, доцент], [**Asomiddin A. Raximov,** associate professor]; manzil: Spitamen shoh ko'chasi, 166-uy. O'zbekiston-Finlandiya pedagogika instituti. Samarqand [adrec: проспект Спитамен, 166. Узбекско-Финляндский педагогический институт. Самарканд], [address: Spitamen avenue, 166. Uzbekistan-Finland Pedagogical Institute. Samarkand]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

BO‘LAJAK INGLIZ TILI O‘QITUVCHILARINING IJODIY FAOLIGINI RIVOJLANTIRISH METODIK IMKONIYATLARI

© M.M. Ergasheva[1]✉

[1]Andijon davlat universiteti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy sharoitlarda bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining ijodiy faoligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishga tayanadi. Ushbu tadqiqot Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining ijodiy faoligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishning metodik imkoniyatlari o'rganadi, muloqot nazariyasi, amaliy ko'nikmalarni rivojlantirish va yetakchilik tamoyillari integratsiyasini ta'kidlaydi.

MAQSAD: ushbu tadqiqot pedagogik jarayon bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining ijodiy faoligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishga qanday yordam berishi mumkinligini o'rganishga qaratilgan. U samarali yetakchilik rollari uchun muhim bo'lgan mustahkam aloqa qobiliyatlarini rivojlantirish uchun nazariy asoslar, ta'lim strategiyalari va amaliy yondashuvlarni o'rganadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: adabiyot va amaliy tadqiqotlarni har tomonlama ko'rib chiqish orqali tadqiqot kommunikativ yetakchilikning asosiy tarkibiy qismlarini, jumladan, shaxslararo muloqot, ommaviy nutq, muzokaralar taktikasi aniqlaydi. Unda yetakchilik bilan muloqot qilish ko'nikmalarini oshirish uchun mo'ljallangan rolli o'yin mashqlari, simulyatsiya stsenariylari va murabbiylik dasturlari kabi pedagogik usullar tahlil qilinadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot adabiyotlarni sintez qilish, ta'lim dasturlarini tahlil qilish va o'qituvchilar va yetakchilikni rivojlantirish bo'yicha ekspertlar bilan suhbatlarni o'z ichiga olgan sifatli usullardan foydalanadi. Unda bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining ijodiy faoligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishga qaratilgan metodik imkoniyatlarini ishlab chiqish va amalga oshirish ko‘rsatilgan.

XULOSA: bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining ijodiy faoligini rivojlantirish metodikasini takomillashtirishda pedagogikaning muhim rolini ta'kidlaydi. U shaxslarni turli xil tashkiliy muammolar va hamkorlik muhitiga tayyorlash uchun yetakchilik ta'limi doirasida tuzilgan aloqa mashg'ulotlarini integratsiyalashuvini targ'ib qiladi.

Kalit so'zlar: yetakchilik, ijodiy faollik, pedagogik jarayon, muloqot qobiliyatlari, kelajakdagi yetakchilar.

Iqtibos uchun: Ergasheva M.M. Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarining ijodiy faoligini rivojlantirish metodik imkoniyatlari. // Inter education & global study. 2024. №6. B.177–183.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

МЕТОДИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ РАЗВИТИЯ ТВОРЧЕСКОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ АНГЛИЙСКОГО УЧИТЕЛЕЙ

© М.М. Эргашева[1]✉
[1] Андижанский государственный университет, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: рассчитана на совершенствование методики развития творческой деятельности будущих учителей английского языка в современных условиях. В данном исследовании исследуются методологические возможности совершенствования методики развития творческой деятельности будущих учителей английского языка, уделяя особое внимание интеграции теории коммуникации, развитию практических навыков и принципов лидерства.

ЦЕЛЬ: данное исследование направлено на изучение того, как педагогический процесс может способствовать совершенствованию методики развития творческой деятельности будущих учителей английского языка. В нем исследуются теоретические основы, образовательные стратегии и практические подходы к развитию сильных коммуникативных навыков, необходимых для эффективной руководящей роли.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: благодаря всестороннему обзору литературы и тематических исследований исследование идентифицирует ключевые компоненты коммуникативного лидерства, включая межличностное общение, публичные выступления и тактику ведения переговоров. В нем анализируются педагогические методы, такие как ролевые игры, сценарии моделирования и программы коучинга, предназначенные для улучшения навыков лидерского общения.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в исследовании используются качественные методы, включая синтез литературы, анализ учебных программ и интервью с учителями и экспертами по развитию лидерства. Показана разработка и реализация методических возможностей, направленных на совершенствование методики развития творческой деятельности будущих учителей английского языка.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: подчеркивается важная роль педагогики в совершенствовании методики развития творческой активности будущих учителей английского языка. Он выступает за интеграцию обучения структурированному общению в обучение лидерству, чтобы подготовить людей к различным организационным задачам и средам подготовлены к социальному взаимодействию и вызовам.

Ключевые слова: мышление, межпредметная связь, творческая деятельность, методы обучения, формирование, критерии, показатели, психологические характеристики.

Для цитирования: Эргашева М.М. Методические возможности развития творческой деятельности будущих учителей английского учителей. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 177–183.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

METHODOLOGICAL POSSIBILITIES OF DEVELOPING THE CREATIVE ACTIVITY OF FUTURE ENGLISH LANGUAGE TEACHERS

© Muxtaramxon M. Ergasheva[1]✉
[1]Andijan State University, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: relies on improving the methodology of developing the creative activity of future English language teachers in modern conditions. This study explores methodological possibilities for improving the methodology of developing the creative activity of prospective English teachers, emphasizing the integration of communication theory, practical skills development, and leadership principles.

AIM: this study aims to study how the pedagogical process can help to improve the methodology of developing the creative activity of future English language teachers. It explores theoretical frameworks, educational strategies, and practical approaches to developing strong communication skills essential for effective leadership roles.

MATERIALS AND METHODS: through a comprehensive review of literature and case studies, the study identifies key components of communicative leadership, including interpersonal communication, public speaking, and negotiation tactics. It analyzes pedagogical methods such as role play exercises, simulation scenarios and coaching programs designed to improve leadership communication.

DISCUSSION AND RESULTS: the study uses qualitative methods including literature synthesis, curriculum analysis, and interviews with teachers and leadership development experts. It shows the development and implementation of methodological opportunities aimed at improving the methodology of developing the creative activity of future English language teachers.

CONCLUSION: in this study, it is emphasized that both pedagogical and psychological aspects of the characteristics of the development of sanogenic thinking of future teachers are important. Families that foster supportive, communicative, and educationally rich environments tend to raise girls who are better prepared for social interactions and challenges.

Key words: thinking, interdisciplinary communication, creative activity, educational methods, formation, criteria, indicators, psychological characteristics.

For citation: Muxtaramxon M. Ergasheva. (2024) Methodological possibilities of developing the creative activity of future english language teachers., Inter education & global study, (6), pp. 177–183. (In Uzbek).

Bo‘lajak ingliz tili o‘qituvchilarini ijodiy qobiliyatlarini rivojlantirishda so‘zlashuvchi va tinglovchi subyekt hisoblanib, nofilologik yo‘nalish talabalariga xorijiy tilni kasbiy yo‘naltirib

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

o‘rgatish jarayonida “listening” - tinglash ko‘nikmasini rivojlantirishga katta e’tibor qaratish lozim, ya’ni suhbatdoshni tinglab tushunish qobiliyatini rivojlantirish muhimdir.

Tinglash nutq faoliyatining retseptiv turi bo‘lib, nutqni tinglash orqali idrok etish va tushunish xorijiy tilni o‘rganishda muhim ahamiyat kasb etadi. Zamonaviy xorijiy tilni o‘qitishga mo‘ljallangan dasturlar va loyihalarda talabalarning quyidagi qobiliyatlarini rivojlantirish asosiy maqsad hisoblanadi:

-turli vaziyatlarda notanish bo‘lgan tildagi muloqotni to‘g‘ridan to‘g‘ri tushunish qobiliyati;

- talabaning til bilish darajasiga moslashgan dasturlarda bosqichma-bosqich audio matnlarni tushunishga qaratilgan vaziyatlar va mashqlar taqdim etiladi, bu jarayonda nofilologik ta’lim yo‘nalishlari talabalariga so‘zlarning ma’nosini tushunishda lingvistik va kontekstli taxminlardan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi;

- intonatsiyaga ko‘ra gap turlarini aniqlash;

- sarlavhalarga tayanish;

- takroriy savollar yordamida tafsilotlarni aniqlashtirish;

- ma’lumotlarni taqqoslash, tasniflash;

-olingan ma’lumotlarni yozma ravishda umumlashtirish.

Nofilologik fakultet talabalari uchun xorijiy tillarga oid dasturlariga ko‘ra talabalar kundalik va kasbiy muloqot jarayonida dialogik va monologik nutqni tushunishlari kerak. Monologik nutqni idrok etishda talabalarning asosiy vazifasi voqealar doirasini, hikoya ketma-ketligini tushunish va anglash, ma’lumotlarning asosiy g‘oyasi va eng muhim detallarini bog‘lash va vahokazolar.

Xorijiy tilni kasbiy yo‘naltirib o‘qitishda lingodidaktik modelini amalga oshirish jarayonini bir necha qismga ajratib ko‘rsatadi; asosiy komponentlari, lingvistik kompetensiya, didaktik strategiya va kasbiy yondashuvdagi ta’lim modelining asosini tashkil qiladi. Xususan, ingliz tilini kasbiy yo‘naltirib o‘qitishni jarayonga tatbiq etish maqsadida o‘quv dasturlari, o‘qitish strategiyalari, baholash usullari bilan integratsiyasi orqali talabalarni tilni bilish ko‘nikmasi va kasbiy tayyorgarlikni rivojlantirishga qaratilgan.

Asosiy komponentlar uchta turga bo‘linadi;

1. Lingvistik komponenti; lug‘at, grammatika, til strukturalar (tovush, so‘z, so‘z birikmasi, gap).

2. Didaktik strategiyalar; sohaga oid kontekstlarni o‘rganish, task-based ap-proach (vazifalarga asoslangan yondashuv), authentic material (sohaga mos materiallar).

3. Kasbiy yondashuv ikki komponentga bo‘linadi; 1. sohaga oid muloqot qobiliyati, 4 ta skills bo‘yicha til ko‘nikmalari bilish qobiliyati. 2. Curriculum

Design (o‘quv rejasini loyihalash); ta’lim strategiyalari, baholash mezonlari va natijalar.

Amaliyotga tatbiq etish jarayoni.

-curriculum design (o‘quv rejasini loyihalash)

-kasbiy kontekstual integratsiyasi (sohaga oid materiallar)

-tilni muayyan maqsadda o‘rganish (ESP dasturiga ko‘ra o‘rganish)

Ta’lim strategiyalari

- task-based project (vazifalarga asoslangan loyihalar)

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

- haqiqiy dunyo bilan hamohang ravishda tilni o‘rganish (film, musiqa, mobil ilovalar, internet manbalari, dialoglar)

- tilni singdirish faoliyati (kitoblar, filmlar, podkastlar) o‘qish va tinglashni rivojlantirsa, (rolli o‘yinlar va dialoglar) esa gapirish qobiliyatini rivojlantiradi.

Baholash usullari:

-o‘rganish samaradorligi.

-kasbiy yo‘nalishga bog‘liq vazifalar (1. belgilangan tartiblarga muvofiq vazifalarni bajarish. 2. Sohaga oid bilim va ko‘nikmalarni doimiy ravishda rivojlantirish, 3. Axloqiy tamoyillarga rioya qilish. 4. Ish jarayonida yuzaga kelgan muammolarni samarali hal qilish)

- til bilish darajasini baholash mezonlari (A1,A2, B1,B2,C1,C2)

Natijalar:

- til bilish darajasi (beginner, pre- intermediate, intermediate, upper- inter-mediate, Advanced)

-communicative skills (pedagogik mahorat, samarali o‘qitish va tarbiyalash qobiliyati)

- mavzuga mos lug‘at, atamalar, frazalar

-kasbiy tayyorgarlik (kasbga oid zarur bilim, ko‘nikma va malakalarni egallash jarayoni)

- tilni professional bilish ko‘nikmasi.

- madanyatlararo kompetnetlik

- kasbiy muloqatni samaradorligi

- madaniyatlararo kompetentlik

- kasbiy muloqotning samaradorligi

Lingvistik kompetensiya til tovushlar, so‘zlar, grammatika, sintaktika va semantika kabi komponentlarni o‘rganadi;

1. fonetika; til tovushlari, talaffuzlari, intonatsiyasi, ritmi kabilarini o‘rganish chet tilida so‘zlarni talaffuz qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

2. grammatika; til qoidalarini (tuslanish, kelishik, so‘z tartibi) kabilarni o‘rganadi.

3. leksik; tilning lug‘aviy boyligini (so‘z va iboralarni) kontekstda to‘g‘ri qo‘llash qobiliyatini rivojlantiradi.

4. sintaktik; gap bo‘laklari, murakkab fikrni ifodalash kabi tilning sintaktik qoidalarini tushunish muhim hisoblanadi.

5. semantik; so‘z va iboralarning ma’nosini tushunish, matnlarni sharhlash, tahlil qilish qobiliyatini o‘z ichiga oladi.

Bu misollar til sathini chuqur o‘rganish jarayonida didaktik strategiyalarni takomillashtirish va amaliyotga tatbiq etish kabi mas’uliyatni ko‘ndalang qo‘yadi. Didaktik strategiyalar har xil usul va yondashuvlar asosida talabalarni sohaga oid mavzu va muammolarni o‘rganish muhim vazifa sanaladi.

- kontekstual yondashuv asosida o‘quvchilar kasbiy sohasiga aloqador asl materiallarni o‘rganishga qaratilgan o‘qitish usuli bilan tajriba-sinov jarayonida darajalarga bo‘lib o‘rgatildi. Bu esa Termiz davlat pedagogika instituti 3- bosqichi ona tili va adabiyot, Jizzax davlat pedagogika universitetida 1-bosqichi rus tili va adabiyot va O‘zbekiston davlat jismoniy tarbiya va sport universiteti 1-bosqich kurash fakulteti BK-51-22-A203, yakka kurash sport turlari

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

fakulteti QB-KB-51-22(tajriba) guruhlari, Qishki va murakkab texnik sport turlari KO-51-22-A201 (nazorat) yo‘nalishi talabalarini til o‘rganishda kommunikativ kompetensiyasini (muloqot qilish qobiliyati) ni rivojlantirishga qaratilgan.

- sohaga oid kontekstlarni bajarish jarayonida tilni amaliyotda qo‘llash haqiqiy vaziyatlarda tilni tushunish qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi.

Kasbiy yondashuvga keladigan bo‘lsak, chet tili talabalarni tanlagan sohalarida muvaffaqiyatga erishish maqsadida til ko‘nikmalari, madaniy bilimlarini o‘rganishga undaydi.

- specialized vocabulary (sohaga oid lug‘at) kasbga oid atamalar, iboralar, frazeologiyalar kabi lug‘atlarni va til strukturalarini o‘rganish, samarali muloqot qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

- business communication skills- muloqot qilish ko‘nikmasi talabalarni elektron xatlar, hisobotlar va taqdimotlar yozish ko‘nikmalarini mustahkamlaydi.

Yuqoridagi misollardan ko‘rinib turibdiki, kasbiy yondashuvni takomillashtirish jarayonida Currulum design (o‘quv dasturi) kabi muhim qismini o‘rganishadi.

o‘quv dasturini ishlab chiqishda biz quyidagi jarayonlarni chuqurroq o‘rganamiz,

- aniq maqsadlar va o‘quv materialiga bo‘lgan talablarni aniqlash.
- dasturning umumiy tuzilishini ishlab chiqish, o‘qitish bo‘limlarini ketma-ketligini o‘rganish, o‘qitish usullarini aniqlash va ish faoliyatini baholash.
- talabalarni ta’lim maqsadlariga moslashtirilgan o‘quv materiallarini (darslik, manbalar, topshiriqlar, o‘quv qo‘llanmalarni) yaratish.
- o‘quv mashg‘ulotlarini o‘tkazish jarayonida materialni o‘qitish, topshiriqlarni bajarish jarayonida talabalar materiallarni tushunish va o‘zlashtirishini tekshirib baholash
- yangi pedagogik usullarni va ta’limdagi ilg‘or texnologiyalar asosida o‘quv dasturlarini doimiy ravishda takomillashtirish kabilarni ta’lim strategiyalariga o‘z ta’sirini ko‘rsatadi.
- asl materiallar bilan ishlash (maxsus lug‘at va sohaga oid kontekstlar, maqolalar, videolar va audio) kabi materiallardan foydalanish tilni o‘zlashtirishga yordam beradi.
- loyihaviy ta’lim muayyan kasbiy sohaga oid mavzular ustida ishlash talabalarni til ko‘nikmalarini amaliyotda qo‘llashga yordam beradi.
- fanlararo yondashuv esa ixtisoslashgan mavzularda til xususiyatlarini tushunishga zamin yaratadi.
- Muloqotni amaliyotga tatbiq etish uchun talabalar til ko‘nikmalarini haqiqiy ish sharoitlarida qo‘llashlari, kasbiy sohasiga bog‘liq seminarlar, munozaralar, biznes uchrashuvlar tashkil etish muhim hisoblanadi.

Vaholanki, baholash mezonlari talabalarning bilim va ko‘nikmalar darajasini aniqlashga yordam beradigan bir nechta mezonlar muhim sanaladi:

- grammatika va lug‘at
- tinglash qobiliyati.
- nutq qobiliyati
- yozish qobiliyati
- o‘qish qobiliyati
- muloqot qobiliyati

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

- test va imtihonlar

baholash usullari chet tilini o‘rganish jarayoniga katta ta’sir ko‘rsatadi, asosan, talabalarni chet tilini o‘rganish samaradorligini takomillashtirish, mehnat bozorida imkoniyatlarni kengaytirish demakdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Kuychiyeva M.A. Use of Interdisciplinary Relationships In The Formation Of Competences In Biology Students // CONVERTER 2021 www.converter-magazine.info. - P. 485-489. (№10. ISSN:0010-8189). (subscription@converter-magazine.info)
2. Kuychiyeva M.A. // Organization of Experimental Works on the Development of Professional and Methodical Competence of Future Biology Teachers // Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. Open Access, Peer Reviewed Journals. 2022. ISSN (E): 2795-739, - P.19-21. (№7. SJIF; IF-8.115) (www.geniusjournals.org)
3. 3. Kuychiyeva M.A., Eshmatova D. Development of Professional and Methodical Competence of Future Biology Teachers in Extrcurricular Activities // Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2022. ISSN:2776-0979, - P. 617-621. (№12. SJIF; IF-7.565). (https://wos.academiascience.org)Luria A.R.,
4. Yudovich, F.A. Speech and development of mental processes of the child. Moscow: Pedagogika, 2008.
5. Sapargalieva AZh, Muratbekova DE. The development of speech activity in children of primary school age. Reports of the Kazakh Academy of Education 2019; 3: 152-161

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ergasheva Muxtaramxon Mashrabjon qizi**, doktorant,[**Эргашева Мухтарамхон Машрабжон қизи,** докторант], [**Muxtaramxon M. Ergasheva,** doctoral student]; manzil: 150700, O'zbekiston, Andijon shahar, Universitet ko'chasi 129-uy [адрес: 150700, Узбекистан, г. Андижан, улица Университетская, дом 129], [address: 150700, Uzbekistan, 129st.Universitet,Andijan city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5 (1)

Original peper

BOSHLANG‘ICH SINF O‘QUVCHILARINING INGLIZ TILI DARSLARIDA LINGVISTIK KOMPETENSIYASINI RIVOJLANTIRISHNING PSIXOLOGIK ASOSLARI

© M.M. Haydarova[1]✉

[1]Namangan davlat universiteti, Namangan, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: boshlang‘ich ta’lim umumiy o‘rta ta’limning poydevori hisoblanadi. Shu bois mamlakatimizda boshlang‘ich ta’lim sifatini oshirishga alohida e’tibor qaratilmoqda. Endilikda o‘qituvchilardan dars mashg‘ulotlarini an’anaviy usullardan ko‘ra ilg‘or pedagogik yondashuvlar, integrativ yondashuvlar hamda o‘qitishning interfaol usullaridan keng foydalangan holda olib borish talab qilinmoqda.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi – ingliz tili darslarida umumiy o‘rta ta’lim maktabi 3-4-sinf o‘quvchilarining psixologik xususiyatlari hamda individual jihatlarini hisobga olgan holda lingvistik kompetensiyasini rivojlantirishga doir taklif va tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o‘quvchilarda lingvistik kompetentsiyani rivojlantirish ko‘p qirrali jarayon bo'lib, tilni o‘zlashtirish va tushunishning turli o‘lchovlarini o‘z ichiga oladi. Bunga atrof-muhit, irsiy va ta’limiy omillar, shuningdek, madaniy va ijtimoiy omillarning murakkab o‘zaro ta’siri lingvistik kompetensiyani rivojlantiradi. Tadqiqotchilar va o‘qituvchilar tilni o‘rgatish jarayonida o‘quvchilarni qo'llab-quvvatlashni kuchaytirish, natijada samarali muloqot va akademik muvaffaqiyatga erishishga qaratilgan lingvistik kompetentsiyani rivojlantirishning nozik tomonlarini o'rganishda davom etmoqdalar.

XULOSA: boshlang‘ich ta’limda ingliz tilini o‘qitish amaliyotida *miming and guessing* (meni tushun) ва total physical response mashqlari keng o‘rin olishi lozim. Bu o‘z navbatida o‘quvchilarning ingliz tili o‘rganishga bo‘lgan qiziqishlarini yanada oshiradi. O‘quvchining o‘z-o‘zini anglashi hamda motivatsion jihati ta’limning muvaffaqiyatli olib borilishi bilan uzviy bog‘langandir. Ingliz tili o‘qitishda motivatsion jihatni inobatga olish o‘quvchilarning lingvistik kompetensiyasini rivojlantirishning muhim omilidir.

Kalit so‘zlar: lingvistik kompetentsiya, psixologik jarayonlar, diqqat, xotira, tafakkur, motiv, motivatsiya, leksika, grammatika, fonetika.

Iqtibos uchun: Haydarova M.M. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining ingliz tili darslarida lingvistik kompetensiyasini rivojlantirishning psixologik asoslari. // Inter education & global study. 2024. №6. B. 184–191.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5 (1)

УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

© М.М. Хайдарова[1]✉
[1]Наманганский государственный университет, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: начальное образование является основой общего среднего образования. Поэтому особое внимание уделяется повышению качества начального образования в нашей стране. Теперь учителя обязаны проводить уроки, используя более совершенные педагогические подходы, интегративные подходы и интерактивные методы обучения, чем традиционные методы. Также при преподавании иностранных языков, в том числе английского, в общем среднем образовании учитываются такие отдельные аспекты, как желание и способность учащихся изучать язык; возрастные психологические особенности, такие как мышление, память, внимание; Учитывая языковой опыт и условия языкового образования, становится актуальным проведение научных исследований по повышению качества и эффективности.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является разработка предложений и рекомендаций по развитию языковой компетентности учащихся 3-4 классов на занятиях по английскому языку с учетом их психологических особенностей и индивидуальных особенностей.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: развитие языковой компетентности учащихся представляет собой многогранный процесс, включающий в себя различные аспекты овладения и понимания языка. Сложное взаимодействие факторов окружающей среды, генетики и образования, а также культурных и социальных факторов развивает лингвистическую компетентность. Исследователи и преподаватели продолжают изучать нюансы развития языковой компетенции, чтобы усилить поддержку учащихся во время изучения языка, что приводит к эффективному общению и академическим успехам.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: упражнения на мимику и угадывание (поймите меня) и упражнения на полную ритмическую реакцию должны занять большое место в практике преподавания английского языка в начальной школе. Это, в свою очередь, повышает интерес студентов к изучению английского языка. Самосознание и мотивационные аспекты студента неразрывно связаны с успешной реализацией образования. Учет мотивационного аспекта при обучении английскому языку является важным фактором развития языковой компетентности студентов.

Ключевые слова: языковая компетентность, психологические процессы, внимание, память, мышление, мотив, мотивация, словарный запас, грамматика, фонетика.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5 (1)

Для цитирования: Хайдарова М.М. Психологические основы развития языковой компетентности учащихся начальных классов на уроках английского языка // Inter education & global study. 2024. №6. С. 184–191.

PSYCHOLOGICAL FOUNDATIONS OF THE DEVELOPMENT OF STUDENTS' LINGUISTIC COMPETENCE IN ENGLISH CLASSES IN PRIMARY EDUCATION

© Maftuna M. Haydarova[1]✉
[1]Namangan state university, Namangan, Toshkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: primary education is the basis of general secondary education. Therefore, special attention is paid to improving the quality of primary education in our country. Teachers are now required to deliver lessons using better pedagogical approaches, integrative approaches and interactive teaching methods than traditional methods. Also, when teaching foreign languages, including English, in general secondary education, such individual aspects as the desire and ability of students to learn the language are taken into account; age-related psychological characteristics, such as thinking, memory, attention; Taking into account language experience and the conditions of language education, it becomes relevant to conduct scientific research to improve quality and efficiency.

AIM: the purpose of this article is to develop proposals and recommendations for the development of linguistic competence of students in grades 3-4 in English classes, taking into account their psychological characteristics and individual characteristics.

DISCUSSION AND RESULTS: the development of students' language competence is a multifaceted process that includes various aspects of language acquisition and understanding. A complex interaction of environmental, genetic and educational factors, as well as cultural and social factors, develops linguistic competence. Researchers and educators continue to explore the nuances of language competency development to better support students during language learning, leading to effective communication and academic success.

CONCLUSION: exercises on facial expressions and guessing (understand me) and exercises on full rhythmic response should occupy a large place in the practice of teaching English in primary schools. This, in turn, increases students' interest in learning English. Self-awareness and motivational aspects of a student are inextricably linked to the successful implementation of education. Taking into account the motivational aspect when teaching English is an important factor in the development of students' linguistic competence.

Key words: linguistic competence, psychological processes, attention, memory, thinking, motive, motivation, vocabulary, grammar, phonetics.

For citation: Maftuna M. Haydarova. (2024) Psychological foundations of the development of students' linguistic competence in english classes in primary education, Inter education & global study, (6), pp. 184–191. (In English).

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5 (1)

One of the important psychological criteria in teaching English is to know the age characteristics of students and to choose the right educational materials taking them into account. Teaching English in the primary education (1-4 forms) is completely different from teaching English in the secondary education (5-9 forms).

In the primary education (1-4 forms) students: it is well-known that children (ages 7-10) in Uzbekistan. They are very much orientated in their minds around the " here and now" and also directly visible environment. They tent to have a much shorter attention span and need activities that capture their immediate interest. They also need much in the way of "sensory input" –that is, they need to have many or all of their five senses stimulated at once.

In the secondary education (5-9 forms) students: it is well-known that teenagers, the ages 10-15 coincide with a time of rapid transition and change, both mentally and physically. As teenagers begin to develop more cognitive ability, they can be exposed to language learning techniques that require more logical and/or abstract thinking. Attention span begins to lengthen, but there are also more distractions of an emotional nature.

Psychological aspects of teaching foreign languages were studied in the research works of I.A. Zimnyaya, B.V. Belyayev, A.A. Leontev, S.Yu. Nikolayev, A.A. Verbitsky, N.D.Galskova.

1). Personal characteristics of the student (motivation, interest and inclinations). Relying on them helps to ensure a high level of educational and communicative motivation;

2). Socio-cultural factors, age-related characteristics, communicative competence, emotionality. Taking these features into account allows creating favorable conditions for preparing students for natural communication.

First of all, choosing the method depends on the goal, characteristic, age, and contents of the lesson. The English teacher may choose from a wide range of methods such as conversation, presentation, re-telling, translation, etc. An EL teacher might also consider selecting from this range of methods.

The goal of all early language education (1-4 forms) should be to hook pupils when they are young and keep them interested in learning English for the rest of their lives. So the goal English instruction for young learners should be to:

1) Make children feel competent and confident while learning English;
2) Provide a safe, entertaining and educational environment;
3) Create basis for lifelong learning English.

The students in grades 3-4 are mature children between an adult side and a childish side. Firstly, let's draw your attention to the characteristics of the average child which are relevant for language teaching. What can the students in grades 3-4 do at their level:

- they can tell the difference between fact and fiction.
- they ask questions all the time.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5 (1)

- they are able to make some decisions about their own learning.
- they have definite views about what they like and don't like doing.
- they can work with others and learn from others.
- they have a developed sense of fairness about what happens in the classroom and begin to questions the teacher's decisions.
- they rely on the spoken word as well as the physical world to convey and understand meaning.

Differentiation of psychological characteristics of students in grades 1-2 from students in grades 3-4:

Students in grades 1-2	Students in grades 3-4
Rely on memory	Rely on the analysis
More attentive to listening and speaking	More attentive to reading and writing
Focus on only one aspect of the task	Focus on different aspects of the task
Cannot put into practice what they have learned	Can put into practice what they have learned
Cannot control their emotions	Can control their emotions
Think positively about themselves, have an optimistic approach to learning	Compare themselves with their friends, positivity decreases
Are not aware of the main rules of syntax in their own language.	Are aware of the main rules of syntax in their own language

Eight to ten years olds have a language with all the basic elements in place. They are competent users of their mother tongue and in this connection they are aware of the main ruler of syntax in their own language. By the age of ten children can:

-understand abstracts
- understand symbols (beginning with words)
- generalize and systematize

This refers to student's general language development. When it comes to learning a foreign language , it is very important for students to be aware of their own language.

Young learners who are learning a foreign language , have strengths and weaknesses and the best way to take advantage of their strengths and help them learn effectively is to cater to their learning styles or multiples intelligences, namely Visual – Spatial, Logical – Mathematical, Bodily – Kinesthetic, Musical – Rhythmic, Inter-Personal, Intra-Personal, Verbal-linguistic. How can we accomplish this? Let's see some examples:

- for musical – rhythmic intelligence learners, teach an esl element with a song, like if you're happy and you know it**.** young learners are generally very enthusiastic about songs, especially if they can sing along.
- for bodily – kinesthetic intelligence learners, teach body parts with a sing head, shoulders, knees, and toes.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5 (1)

- for visual – spatial intelligence learners, use maps, charts, and all types of visual aids. teach them the different types of stores and locations they may find around town with a big map-like board game, and have them “visit” the different locations by throwing the dice.
- for logical-mathematical intelligence learners, use puzzles and games, logical, sequential presentations, classifications and categorizations.
- inter-personal – pairwork, project work, group problem-solving.
- intra-personal- self-evaluation, journal keeping, options for homework.
- verbal-linguistic- note-taking, story telling, debates.

According to the CEFR, learners of every LT context should be facilitated to gain the particular proficiency level in a particular stage of learning. For learners from grade 1 to grade 4 is level A1. In A1 level learners:

- can understand and use familiar everyday expressions and very basic phrases aimed at the satisfaction of needs of a concrete type;
- can introduce him/herself and others;
- can ask and answer questions about personal details such as where he/she lives, people he/she knows and things he/she has;
- can interact in a simple way provided the other person talks slowly and clearly and is prepared to help.

The CEFR describes language learners’ ability in terms of «speaking, listening, reading and writing» at six reference levels. The reference levels of FL are examined through communicative tasks and activities.

The development of linguistic competence of students in primary education in English language classes is carried out through thorough mastering of speech competences and knowledge of phonetics, vocabulary, and grammar of the English language.

Linguistic competence is, first of all, mastery of the system information about the language being studied according to its levels: phonemic, morphemic, lexical, syntactic. The student must have an understanding of the foreign language system and can use this in practice. Student ability construct grammatically correct forms and syntactic structures, as well as understand semantic segments in speech, organized in accordance with norms, and their use in the meaning in which they are used.

Linguistic competence in the process of teaching English includes mastery of formal knowledge and corresponding skills, as well as mastery of vocabulary, grammar and phonetics of the language being studied.

In order to develop students' linguistic competence in foreign language teaching, it is important to take into consideration their intellectual characteristics, that is, the student's attention, thinking, memory and emotional environment, as well as his communicative and cognitive needs. The student's communicative skills and abilities are explained by their personal characteristics.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5 (1)

Here, let's pay attention to the characteristics of the cognitive processes of 3rd-4th graders, such as attention, memory, and thinking:

Attention

- Voluntary (consciousness is involved), stabilized to a certain extent;
- it takes 4-5 minutes for students to be able to listen carefully;
- The ability to concentrate is formed through special exercises.

Memory

- 3rd-4th graders can consciously manage memory and coordinate the activities of remembering, reminiscing, and memorizing processes for a specific purpose;
- The habit of reusing (reproducing) sentences and content without changes is formed.
- as a result of the increase of the lexical reserve, the skill of creative filling of the language material is formed.

Thinking

-The students acquire many concepts, such as high-low, far-near, less-more, etc., on the basis of direct perception of spatial relations between things and events in the previous reality.

-They rely on attractive external signs of objects: when thinking about a book, a pen, a ball, a plane, a hat etc., they make judgments such as “a book is for reading “, “a pen is for writing”, “a ball is for playing”, “a plane is for flying”, “a hat is for wearing”.

The motivational approach is considered effective in the psychological research of student activity, and it has both theoretical and practical significance. The theoretical importance is to study the psychological mechanisms of attracting students to study and effective teaching, and the practical importance is to form positive motivations in students based on theoretical knowledge.

According to the scientific views of I.A. Zimnyaya, two types of motives are observed in educational activity - the motive of achievement and the motive of knowledge.

In the process of teaching a foreign language, the specific characteristics of learning motives have an effect on the effectiveness of the education and training process, that is, various motives can lead to a positive change in the educational environment. The stronger the effect of motivation, the higher the efficiency of the activity.

Taking into consideration the above characteristics, the necessary recommendations for the effective organization of English lessons were developed:

- in foreign language teaching, the language material should be mastered for the purpose of using it in live communication in a communicative approach. Therefore, during the listening process, the student should be taught to pay attention only to the necessary information, to remember them and to use them for communicative purposes.
- Demonstration is widely used in order to attract their attention and arouse their interest in teaching English to the lower grade students of schools. This, in turn, serves to

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5 (1)

increase children's activity. But as a result of visuality exceeding the norm, the student moves away from the main goal, gets used to paying attention only to external signs, not to internal important signs.

- miming and guessing and Total Rhysical Response exercises should take a large place in the practice of teaching foreign languages in primary education.

- The student's self-awareness and motivational aspects are inextricably linked with the successful implementation of education. Taking into consideration the motivational aspect in teaching English is an important factor in the development of students' linguistic competence.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Jalolov J.J. Chet til o‘qitish metodikasi,-Toshkent,2012. B-25-28.
2. Jalolov J.J, Makhkamova G.T, Ashurov Sh.S. English Language Teaching Methodology.-Toshkent,2015. P-59-60.
3. Tajibayev G.Sh. Boshlang‘ich o‘quvchilariga chet til o‘qitishda kommunikativ yondashuv . Diss. …ped. fan. bo‘yicha falsafa. doct.- T.,2018. B-31-35.
4. Mamadayupova B. SH. Bola ruhiyatining rivojlanishida chet tilining tutgan o‘rni // Uzluksiz ta’lim.- T. Sharq, 2017.-№5. B. 97-100.
5. Зимняя И.А. Лингвопсихология речевой деятельности. – М.: Московский психолого-социальный институт; Воронеж: МОДЭК, 2001.
6. Wendy A. Scott and Lisbeth H. Ytreberg. Teaching English to Children.-London.P-4-8.
7. Diane Larsen-Freeman. Techniques and Principles in Language Teaching. Oxford. Second edition. P-169-170.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Maftuna Haydarova Murodilla qizi,** tayanch doktorant **[Мафтуна Хайдарова Муродилла кызы,** докторант**], [Maftuna M. Haydarova,** PhD student**]; manzil:** Namangan viloyati, Pop tumani , Beruniy, 56.[адрес:Беруний, 56. Попский район, Наманганская область], [address:Beruniy, 56. Pop district, Namangan region]; **E-mail:** haydarovamaftuna1992@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

KOOPERATIV TA’LIM ASOSIDA BIOLOGIYA FANINI O’QITISHDA O’QUVCHILARNING INTEGRATIV YO’NALTIRILGAN BILIMLARINI SHAKLLANTIRISHNING METODIK SHART- SHAROITLARI

© M.N. Ibodova[1]✉

[1]Navoiy davlat pedagogika instituti, Navoiy, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: biologiya fanlarini o‘qitishda hamkorlikdagi ta’lim metodologiyalarining integratsiyalashuvi o‘quvchilarning bilimlarni tushunishi va saqlab qolishini sezilarli darajada oshirish imkoniyatiga ega.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi talabalarda integratsiyaga yo'naltirilgan bilimlarni shakllantirishga yordam beradigan uslubiy shartlarni aniqlash va tasdiqlashdan iborat. Bu talabalarning biologik tushunchalarni tushunish, qo'llash va sintezini yaxshilash uchun birgalikdagi ta'lim usullaridan qanday foydalanish mumkinligini o'rganishni o'z ichiga oladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: adabiyotlarni ko'rib chiqish: biologiya fanlari bo'yicha kooperativ ta'lim va integrativ ta'lim bo'yicha mavjud tadqiqotlarni har tomonlama ko'rib chiqish.

Eksperimental dizayn: biologiya fanlari sinflarida ham nazorat, ham eksperimental guruhlarni jalb qilgan holda hamkorlikdagi ta'lim strategiyalarini amalga oshirish.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar shuni ko'rsatadiki, hamkorlikdagi ta'lim talabalarning biologiya fanlari bo'yicha integratsiyaga asoslangan bilimlarini sezilarli darajada oshiradi. Kooperativ ta'lim bilimlarni amaliy qo'llashni osonlashtirdi, bu talabalarga nazariy tushunchalarni haqiqiy dunyo biologik muammolari bilan yaxshiroq bog'lash imkonini berdi. Sifatli fikr-mulohazalar shuni ko'rsatdiki, o'quvchilar hamkorlikdagi ta'lim muhitini yanada jozibador va qo'llab-quvvatlovchi, hamkorlik ruhi va faol ishtirokni rivojlantiradi.

XULOSA: tadqiqotning xulosasiga ko‘ra, biologiya fanlari ta’limida integrativ yo‘naltirilgan bilimlarni shakllantirish uchun tuzilgan guruh faoliyati, tengdoshlarning o‘zaro ta’siri va hamkorlikda muammolarni hal qilish vazifalari kabi o‘ziga xos uslubiy shart-sharoitlar hal qiluvchi ahamiyatga ega.

Kalit so'zlar: kooperativ ta'lim, integratsiya, texnologiya, ten densiya, kompetentsiya, shaxslararo ko'nikmalar, kooperativ viktorinalari, inklyuziv ta'lim, hamkorlikda o'qitish strategiyalari

Iqtibos uchun: Ibodova M.N. Kooperativ ta’lim asosida biologiya fanini o’qitishda o’quvchilarning integrativ yo’naltirilgan bilimlarini shakllantirishning metodik shart-sharoitlari, // Inter education & global study. 2024. №6. B.192–199.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

МЕТОДИЧЕСКИЕ УСЛОВИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ИНТЕГРАТИВНО-НАПРАВЛЕННЫХ ЗНАНИЙ СТУДЕНТОВ В ПРЕПОДАВАНИИ БИОЛОГИЧЕСКИХ НАУК НА ОСНОВЕ КООПЕРАТИВНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

© М.Н. Ибодова[1]✉
[1]Навоийский государственный педагогический институт, Навои, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: интеграция методологий совместного обучения в преподавание биологических наук может значительно улучшить понимание и удержание знаний учащихся.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является выявление и подтверждение методических условий, способствующих формированию интеграционно-ориентированных знаний у студентов. Это включает в себя изучение того, как методы совместного обучения могут быть использованы для улучшения понимания, применения и синтеза биологических концепций учащимися.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: обзор литературы: комплексный обзор существующих исследований по кооперативному обучению и интегративному обучению в биологических науках. Экспериментальный дизайн: реализация стратегий совместного обучения с участием как контрольных, так и экспериментальных групп в классах биологических наук.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показывают, что совместное обучение значительно увеличивает интеграционные знания студентов по биологическим наукам. Совместное обучение способствовало практическому применению знаний, позволяя учащимся лучше связывать теоретические концепции с реальными биологическими проблемами. Качественная обратная связь показала, что студенты нашли среду совместного обучения более увлекательной и благоприятной. - способствует укреплению духа сотрудничества и активного участия.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: согласно заключению исследования, решающее значение для формирования интегративно ориентированных знаний в биологическом образовании имеют специфические методологические условия, такие как структурированная групповая деятельность, взаимодействие со сверстниками и совместное решение задач.

Ключевые слова: совместное обучение, интеграция, технология, тенденция, компетентность, навыки межличностного общения, совместные викторины, инклюзивное образование, стратегии кооперативного обучения.

Для цитирования: Ибодова М. Н. Методические условия формирования интегративно-направленных знаний студентов в преподавании биологических наук на основе кооперативного образования // Inter education & global study. 2024. №6. С. 192–199.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

METHODOLOGICAL CONDITIONS OF FORMING STUDENTS' INTEGRATIVE-DIRECTED KNOWLEDGE IN BIOLOGICAL SCIENCE TEACHING ON THE BASIS OF COOPERATIVE EDUCATION

© Maxfuza N. Ibodova[1]✉
[1]Navoi state pedagogical institute,Navoi,Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the integration of cooperative learning methodologies in the teaching of biological sciences has the potential to significantly increase student comprehension and retention.

AIM: the main goal of this study is to identify and confirm the methodological conditions that help the formation of integration-oriented knowledge in students. This includes exploring how cooperative learning methods can be used to improve students' understanding, application, and synthesis of biological concepts.

MATERIALS AND METHODS: literature review: a comprehensive review of existing research on cooperative learning and integrative learning in the biological sciences. Experimental design: implementing cooperative learning strategies involving both control and experimental groups in biological science classrooms.

DISCUSSION AND RESULTS: the results show that cooperative learning significantly increases students' integration-based knowledge in biological sciences. Cooperative learning facilitated the practical application of knowledge, allowing students to better connect theoretical concepts to real-world biological problems. Qualitative feedback indicated that students found the cooperative learning environment more engaging and supportive. - fosters an empowering, cooperative spirit and active participation.

CONCLUSIONS: according to the conclusion of the study, specific methodological conditions such as structured group activities, peer interaction, and collaborative problem-solving tasks are crucial for the formation of integratively oriented knowledge in biology education**.**

Keywords: cooperative learning, integration, technology, trend, competence, interpersonal skills, cooperative quizzes, inclusive education, cooperative learning strategies.

For citation: Maxfuza N. Ibodova, Methodological conditions of forming students' integrative-directed knowledge in biological science teaching on the basis of cooperative education, // Inter education & global study, (6), pp. 192–199. (In Uzbek).

Jahon hamjamiyatida har qanday davlatning mavqei aholisining turmush darajasi hamda siyosiy va iqtisodiy faolligi bilan belgilanadi. Globallashuv sari borayotgan hozirgi dunyoda davlatning xalqaro raqobat jarayoni shartlariga tez moslashuvi uning muvaffaqiyatli va barqaror rivojlanishining omili hisoblanadi. Davlatning bugungi va istiqboldagi barqaror iqtisodiy o‘sishini taminlovchi omillar ta’lim sohasini rivojlanishiga

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

bevosita bog‘liq. Integratsiya-ayrim bo‘laklarning yoki elementlarning bir-birlariga qo‘shilishi hamda bir butunga aylanishi demakdir. M.G. Chepikov o‘zining «Integratsiya nauki» kitobida integrat siya so‘zi asosida integral yotishini asoslab bergan. Shu sababli biz integratsiya ta’riflariga to‘xtalishni lozim topdik. «Integratsiya» atamasi nisbatan yangi bo‘lib, mazmun va mohiyat jihatdan uzoq tarixga ega.Integratsiya juda keng ma’noli tushuncha. Bugungi kunga kelib, kishilar o‘qitishda integratsiya jarayonining mohiyatini, uning rivojlantiruvchi funksiyalarining amalda qo‘llanilishi, sayyoramizdagi muhim ekologik muammolarni hal qilish va yerda hayotni saqlab qolish mumkinligini anglagan holda, unga katta e’tibor qaratmoqdalar. Ayniqsa, yosh avlodning biologiyadan ilmiy dunyoqarashini, ularning ekologik madaniyatini shakllantirishda, ta’limda integratsiya jarayoni ning muhimligi dunyo olimlari tomonidan alohida qayd etilmoqda. Ta’limda integratsiya – bilimlarning bir-biri bilan organik birlashishi va yangi, yagona barqaror umumlashgan-yaxlit bilimni hosil qilish degan ma’nolarni anglatadi. Bugun integratsiyani ta’limda muhim sistemalashtiruv chi tamoyili deb qarashga asos bor. Shuningdek ta’limni integrativ tashkil etishning muhim prinsiplaridan biri-integratsiya va differen siatsiyaning birligi prinsipidir. Integratsiya va differensiatsiya dialektik nuqtai nazardan biri-birlarini aniqlashtiruvchi ajratib bo‘lmas kategoriyalardan hisoblanadi.Ularni mustaqil kategoriyalar deb ajratib o‘rganish, pedagogik tadqiqotning metodologik yetish movchiligi deb qaraladi. lmiy nuqtai-nazardan qaralganda, integratsiyaning aso sini olamning yaxlitligi, uni tashkil etuvchi elementlarning o‘zaro aloqadorligi,o‘zaro munosabatlari tashkil etadi. Pedagogik, ta’limiy jihatdan esa, integratsiya uzviylik, fanlar aro aloqadorlik, predmet materiallari orasidagi o‘zaro aloqadorlikni ifodalaydi. U bilimlarni o‘zaro bir-birlarini to‘l diruvchi, kengaytiruvchi, chuqurlashtiruvchi vosita sifatida xizmat qilib, o‘quv predmetlari mazmunini, eng kamida, DTS darajasida sintezlovchi, mantiqan tugallangan natijasi hisoblanadi. Biologiya fanini o’qitishda integrativ ta’lim, o’quvchi dan yangi materialni o‘rganishda, oldingi o‘rganilgan mate riallar va boshqa predmetlardan olgan bilimlardan keng foydalanishni, oqibatda ulardan amaliyotda keng qo‘llashni talab qiladi. U o‘quvchining ilmiy dunyoqarashi kengaya borishi va dinamik rivojlanishiga mustahkam poydevor yaratadi.Ta’limda integratsiyaga turli predmetlardagi bilim larni yagona maqsad asosida, o‘zaro bog‘langan holda, rivojlantirish formasi deb qarash mumkin.

Zamonaviy ta’lim tendensiyalari orqali jadal rivojlanuvchi va o‘zgarib turuvchi jamiyat zamonaviy mehnat bozori ehtiyojlarini qanoatlantirishga qodir yuqori malakali mutaxassislarni tayyorlab borish zarurligini talab etmoqda. Shu bois integrativ yondashuv asosida biologiya fanidan o‘quv chilarining maxsus kompetensiyalarini shakllantirish, dastur larini takomillashtirish muhim ahamiyatga ega. Bu esa quyidagi larda o’z aksini topadi:

o’quvchining dunyoqarash bilan bog‘liq tizimli bilimlarga ega bo‘lishi;

gumanitar va tabiiy –ilmiy fanlar asoslarini, joriy davlat siyo satining dolzarb masalalarini bilishi, ijtimoiy muammolar va jarayonlarni mustaqil tahlil qila olishi;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

tabiat va jamiyatda kechayotgan jarayon va hodisalar haqida yaxlit tasavvurga ega bo‘lishi, tabiat va jamiyat rivojlanishi haqidagi bilimlarni egallashi hamda ulardan zamonaviy ilmiy asoslarda hayotda va o‘z kasb faoliyatida foydalana bilishi;

insonning boshqa insonga, jamiyatga, atrof muhitga munosabatini belgilovchi huquqiy va ma’naviy mezonlarni bilishi, kasb faoliyatida ularni hisobga ola bilishi;

axborot yig‘ish, saqlash, qayta ishlash va ulardan foyda lanish usullarini egallagan bilishi o‘z kasb faoliyatida mustaqil asoslangan qarorlar qabul qila olishi;

tegishli biologiya yo‘nalishi bo‘yicha raqobatbardosh umumkasbiy tayyorgarlikka ega bo‘lishi;

yangi bilimlarni mustaqil egallay bilishi, o‘z ustida ishlashi va mehnat faoliyatini ilmiy asosda tashkil qila olishi;

sog‘lom turmush tarzi va unga amal qilish zaruriyati to‘g‘risida ilmiy tassavvur hamda e’tiqodga, o‘zini jismoniy chiniqtirish o’quv va ko‘nikmalariga ega bo‘lishi belgilab qo‘yilgan.

Kooperativ ta'lim - bu o'quvchilar umumiy maqsadga erishish yoki muayyan vazifani bajarish uchun kichik guruhlar yoki jamoalarda birgalikda ishlashlaridagi ta'lim usuli. Bu birinchi navbatda, individual ta'lim va raqobatga qaratilgan an'anaviy o'qitish usullaridan farq qiladi. Hamkorlikdagi ta’lim da o‘quvchilar birgalikda ishlaydi, bir-biri bilan gaplashadi va bir-biriga o‘rganishga yordam beradi. Ular buni qilish orqali ular o'rganayotgan narsalarni yaxshiroq tushunishlari va eslab qolishlari mumkin deb o'ylashadi.

Kooperativ ta'limning afzalliklari - kooperativ ta'lim o'quvchilar va o'qituvchilar uchun keng ko'lamli imtiyozlarni taqdim etadi. Mana 5 ta asosiy afzallik:

Ta'lim natijalarini yaxshilash: Talabalar birgalikda ishlagan da, ular bir-biriga tushunchalarni tushuntira oladilar, bilim lardagi bo'shliqlarni to'ldiradilar va turli nuqtai nazarlarni taqdim etadilar, natijada materialni yaxshiroq tushunish va eslab qolish imkonini beradi.

Yaxshiroq ijtimoiy ko'nikmalar: Guruhlarda ishlash o‘quvchi larga boshqalar bilan gaplashishni, yaxshi tinglashni va kelish masa, muammolarni hal qilishni o‘rganishga yordam beradi. Bu ko'nikmalar nafaqat sinfda, balki kelajakdagi martaba va kundalik hayotda ham qimmatlidir.

Motivatsiya va faollikni oshiring: o'quvchilar jamoada ishlashda ko'proq g'ayratli va faolroq bo'ladi. Guruh uchun ularning g'oyalari muhimligini bilish ularni ko'proq ishtirok etish va o'rganishdan zavqlanish istagini uyg'otadi.

Tanqidiy fikrlash va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini rivoj lantirish: Kooperativ ta'lim o'quvchilardan ma'lumotlarni tahlil qilishni va muammolarni birgalikda hal qilishni talab qiladi. Bu ularga tanqidiy fikrlash va qiyin masalalarni hal qilishda yaxshiroq bo'lishga yordam beradi.

Haqiqiy hayotdagi jamoaviy ishlashga tayyorlaning: kooperativ ta'lim hamkorlik zarur bo'lgan real vaziyatlarni aks ettiradi. Guruhlarda ishlash orqali o'quvchilar kelajakdagi martaba va jamoaviy ish va hamkorlikni talab qiladigan hayot stsenariy lariga yaxshiroq tayyorlanishadi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Hamkorlik va hamkorlikda o'rganish o'rtasidagi farq

Hamkorlikdagi ta'lim va hamkorlikda o'rganish ikkalasi ham o'quvchilarning birgalikda ishlashini o'z ichiga olgan o'qitish yondashuvlaridir, lekin ularning maqsadlari, tuzilmalari va jarayonlari nuqtai nazaridan aniq farqlar mavjud:

Kooperativ ta'limning asosiy xususiyatlari:

-Ijobiy o'zaro bog'liqlik: Kooperativ ta'limda o'quvchilar o'z maqsadlariga erishish uchun birgalikda harakat qilishlari kerak. Bu umumiy mas'uliyat jamiyat tuyg'usini yaratadi va o'quvchilar ni yordam va qo'llab-quvvatlashga undaydi.

-Yuzma-yuz muloqot: o'quvchilar to'g'ridan-to'g'ri muloqot va o'zaro ta'sir o'tkazish imkonini beruvchi yaqindan hamkorlik qiladi. Bu munozara, muammolarni hal qilish va fikr almashishga yordam beradi.

-Shaxsiy javobgarlik: Garchi ular guruhda bo'lsalar ham, har bir o'quvchi o'z bilimi uchun javobgardir. Ular guruhga yordam berishlari va materialni tushunishlariga ishonch hosil qilishlari kerak.

-Shaxslararo ko'nikmalar: Kooperativ ta'lim o'quvchilarga boshqalar bilan qanday gaplashishni, jamoa bo'lib ishlashni, etakchilik qilishni va kelishmovchiliklarni tinch yo'l bilan hal qilishni o'rgatadi.

Guruhga ishlov berish: Topshiriqni bajargandan so'ng, guruh a'zolari o'zlarining jamoaviy faoliyati haqida fikr yuritadilar. Bu mulohaza ularga guruh qanday ishlaganligi va ularning ish sifati nuqtai nazaridan nima yaxshi bo'lganini va nima yaxshiroq bo'lishi mumkinligini baholash imkonini beradi.

O'qituvchining yordami: O'qituvchilar vazifalarni tuzish, yo'l-yo'riq ko'rsatish va guruh dinamikasini kuzatish orqali hamkor likda o'rganishda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Ular hamma hamkorlik qiladigan va ishtirok etadigan muhitni yaratadilar. Amaliy hamkorlikda o‘qitish strategiyasi kooperativ ta'lim o'quvchilarni umumiy ta'lim maqsadiga erishish uchun kichik guruhlar yoki jamoalarda birgalikda ishlashga undaydigan turli faoliyat va strategiyalarni o'z ichiga oladi. Bu yerda bir nechta mashhur hamkorlikdagi o'rganish strategiyalari:

1/ Boshqotirma faoliyati

Murakkab mavzuni kichikroq qismlarga yoki kichik mavzularga bo'ling. Har bir talabaga yoki guruhga tadqiqot qilish uchun kichik mavzuni belgilang va u bo'yicha "mutaxassis" bo'ling. Keyin, o'quvchilarga har bir a'zo boshqa submavzuni ifodalovchi yangi guruhlar tuzishni so'rang. Ular butun mavzuni har tomonlama tushunish uchun o'z tajribalarini baham ko'radilar.

2/ O'ylab ko'ring - juftlashing - baham ko'ring

Sinfga savol yoki muammo qo'ying. O'quvchilarga javoblari haqida alohida o'ylash uchun bir lahza bering. Keyin qo'shnisi bilan o'z fikrlarini muhokama qilish uchun ularni juftlashtiring. Keyin, juftlik o'z fikrlarini sinf bilan baham ko'ring. Ushbu strategiya ishtirok etishni rag'batlantiradi va hatto uyatchan talabalarga ham o'z fikrlarini bildirish imkoniyatiga ega bo'lishini ta'minlaydi.

3/ Raund Robin aqliy hujum

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Davrada o‘quvchilar navbatma-navbat mavzu yoki savolga oid fikr almashishlarini so‘rang. Har bir talaba bir fikrni keyingi talabaga o‘tkazishdan oldin o‘z hissasini qo‘shadi. Ushbu faoliyat teng ishtirok etishga yordam beradi.

4/ Tengdoshlarni tahrirlash va qayta ko'rib chiqish

O'quvchilar insho yoki hisobot yozgandan so'ng, ularni tahrir qilish va qayta ko'rib chiqish uchun sherigi bilan qog'ozlarini almashishlarini so'rang. Ular bir-birlarining ishini yaxshilash uchun fikr-mulohazalar va takliflar berishlari mumkin.

5/ Birgalikda hikoya qilish

Hikoyani bir yoki ikkita jumla bilan boshlang va har bir o'quvchi yoki guruh unga aylanma usulda qo'shib qo'ying. Maqsad - hamkorlikda noyob va hayoliy hikoya yaratish.

6 / Galereya yurishi

O'quvchilar ishining turli qismlarini sinfga joylashtiring. O'quvchilar kichik guruhlarda aylanib yuradilar, ishni muhokama qiladilar va yopishqoq yozuvlar bo'yicha fikr-mulohazalar yoki sharhlar beradilar. Bu tengdoshlarni baholash va mulohaza yuritishni rag'batlantiradi.

7/ Guruh bo‘yicha muammolarni yechish

Yechish uchun bir nechta bosqichlarni talab qiladigan qiyin muammoni taqdim eting. O'quvchilar birgalikda muhokama qilish va yechimlarni ishlab chiqish uchun guruhlarda ishlaydi. Keyin ular o'z strategiyalari va xulosalarini sinf bilan baham ko'rishlari mumkin.

8/ Birgalikda raqamlangan boshlar

Guruhdagi har bir o'quvchiga raqam bering. Savol bering yoki muammo qo'ying va siz raqamga qo'ng'iroq qilganingizda, bu raqamga ega bo'lgan talaba guruh nomidan javob berishi kerak. Bu jamoaviy ishlashni rag'batlantiradi va hamma ishtirok etishini ta'minlaydi.

9/ Kooperativ viktorinalari

An'anaviy individual viktorinalar o'rniga, o'quvchilar savollarga javob berish uchun kichik guruhlarda birgalikda ishlashlarini taklif qiling. Guruh javobini yuborishdan oldin ular javoblarni muhokama qilishlari va bahslashishlari mumkin.

10/ Rol o'ynash yoki simulyatsiya

Dars mazmuniga oid stsenariylarni yarating. Har bir guruhdagi talabalarga rollarni tayinlang va ularni stsenariyni bajarishga yoki hamkorlik va muammolarni hal qilishni talab qiladigan simulyatsiyaga jalb qiling.

Xulosa qilib aytganda kooperativ ta'limda o’quvchilarda ijobiy o'zaro bog'liqlik, yuzma-yuz muloqot, individual javobgarlik, shaxslararo ko'nikmalar, birgalikda o'rganish ko'proq moslashuvchanlik bilan jamoaviy ish va muloqot qobiliyatlarining rivojlanishiga qaratilgan.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

1. M.N.Ibodova Akademik litseylarda biologiya fanini o'qitishda integrativ texnologiyalardan foydalanishni tashkil etishning metodik tizimi. Uzluksiz ta'lim Тошкент . 2023 y. № 6 Б- 126-129 bet .
2. N.A.Mulimov,M.H.Sayfurov,A.B. To'rayev Innovatsion ta'lim texnologiyalari . "Sano standart "nashriyoti , 2015. – 81-б
3. M.N.Ibodova Improving tne met hodologu of using OF electronic educa tional Resources in improving tne effect tiveness of teaching tne subject " ZOOLOGY" In pedago gical higher educa tional institutions International scientific research journal ISSN: 2776-0979, Volume 4, Issue 3, Mar., 2023
4. D. A. Rajabova, M.B.Abduzaxidova, Q. SH. Begaliyev "Bo'lajak texnologiya fani o'qituvchilarini tayyorlashda ta'lim tizimi samaradorligi va kreativligini takomillashtirish".
5. M.N.Ibodova .Akademik litseylarda biologiya fanini o'qitishning integrativ texnologiyalarni takomillashtirish. O'zMU xabarlari. Vestnik NUUz ASTA NUUz Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston milliy universiteti ilmiy jurnali 2023 y 1/12/2 B 93-96

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ibodova Mahfuza Namozovna**, dotsent, [**Ибодова Маҳфуза Намозовна,** доцент], [**Mahfuza N.Ibodova,** associate professor]; manzil: O'zbekiston, Shahar: Navoiy sh., Ibn SIno ko`chasi 45 [адрес: Узбекистан, Город: Навоий, улица Ибн Сина 45], [address: Uzbekistan, City: Navoi, District: Ibn Sino,45]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original peper

JADID ADABIYOTIDAGI NASRIY ASARLARNI O‘QITISH ORQALI O‘QUVCHILARDA TAYANCH ADABIY KOMPETENSIYALARNI SHAKLLANTIRISH METODIKASI

© A.Y.Isabayeva[1]✉
[1]Namangan davlat universiteti, Namangan, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: tayanch adabiy kompetensiyalarni rivojlantirish talabalarni tarbiyalashda asosiy ahamiyatga ega bo'lib, ularga adabiy asarlarni tahlil qilish, sharhlash va baholash imkonini beradi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi zamonaviy nasriy asarlarni o'rgatish orqali o'quvchilarda tayanch adabiy kompetensiyalarni shakllantirishning pedagogik strategiyalarini aniqlash va baholashdan iborat. Tadqiqot o‘qituvchilarga zamonaviy adabiyotlarni o‘z o‘quv dasturlariga samarali kiritish, o‘quvchilarning tahliliy, sharhlovchi va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini rivojlantirish uchun asos yaratishga intiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqot adabiyotlarni ko'rib chiqish, sinfdagi kuzatishlar va adabiyot o'qituvchilari bilan suhbatlarni birlashtirgan sifatli tadqiqot metodologiyasidan foydalanadi. Adabiyot sharhi adabiy kompetentsiya va zamonaviy nasr bo'yicha nazariy asoslar va mavjud tadqiqotlarni o'z ichiga oladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: aniqlangan muammolar orasida talabalar motivatsiyasi va malakasining turli darajalari, shuningdek, ushbu metodologiyalardan samarali foydalanish uchun o'qituvchilarning kasbiy rivojlanishi zarurati kiradi.

XULOSA: tadqiqot xulosasiga ko‘ra, zamonaviy nasrni yaqindan o‘qish, kontekstual tahlil, interfaol muhokamalar, ijodiy javoblar va qiyosiy tahlillarni uyg‘unlashtirish orqali o‘qitish talabalarda tayanch adabiy kompetensiyalarni samarali shakllantiradi.

Kalit so‘zlar: adabiy kompetensiyalar, zamonaviy adabiyot, nasriy asarlar, o'qitish metodikasi, interaktiv o'qish seanslari, kontekst tahlili, tematik tadqiqot, ijodiy topshiriqlar, yopiq o'qish texnikasi, tanqidiy fikrlash, talabalar ishtiroki

Iqtibos uchun: Isabayeva A.Y. Jadid adabiyotidagi nasriy asarlarni o‘qitish orqali o‘quvchilarda tayanch adabiy kompetensiyalarni shakllantirish metodikasi // Inter education & global study. 2024. №6. B. 200–205.

МЕТОДОЛОГИЯ ФОРМИРОВАНИЯ ОСНОВНЫХ ЛИТЕРАТУРНЫХ КОМПЕТЕНЦИЙ У СТУДЕНТОВ ЧЕРЕЗ ПРЕПОДАВАНИЕ ПРОЗИЧЕСКИХ ПРОИЗВЕДЕНИЙ В СОВРЕМЕННОЙ ЛИТЕРАТУРЕ

© Й.А. Исабаева[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

[1]Наманганский государственный университет, Наманган, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: развитие основных литературных компетенций имеет первостепенное значение в образовании учащихся, позволяя им анализировать, интерпретировать и оценивать литературные произведения.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является выявление и оценка педагогических стратегий формирования основных литературных компетенций у учащихся путем обучения современным прозаическим произведениям. Исследование направлено на то, чтобы учителя могли эффективно включать современную литературу в свои учебные программы, развивать у учащихся навыки аналитического, интерпретационного и критического мышления.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в этом исследовании используется качественная методология исследования, которая сочетает в себе обзор литературы, наблюдения в классе и интервью с учителями литературы. Обзор литературы включает теоретические основы и текущие исследования литературной компетентности и современной прозы.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: выявленные проблемы включают различные уровни мотивации и квалификации учащихся, а также необходимость профессионального развития учителей для эффективного использования этих методологий.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: согласно заключению исследования, обучение посредством сочетания внимательного чтения современной прозы, контекстуального анализа, интерактивных дискуссий, творческих ответов и сравнительного анализа эффективно формирует у учащихся базовые литературные компетенции.

Ключевые слова: литературные компетенции, современная литература, прозаические произведения, методика преподавания, интерактивные занятия по чтению, контекстный анализ, тематические исследования, творческие задания, техника закрытого чтения, критическое мышление, участие учащихся.

Для цитирования: Исабаева Й.А. Методология формирования основных литературных компетенций у студентов через преподавание прозических произведений в современной литературе // Inter education & global study. 2024. №6. С. 200–205.

METHODOLOGY OF FORMING BASIC LITERARY COMPETENCES IN STUDENTS THROUGH TEACHING PROSE WORKS IN MODERN LITERATURE

© Maftuna M. Haydarova[1]✉
[1]Namangan state university,Namangan, Toshkent, Uzbekistan.

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

INTRODUCTION: the development of basic literary competences is of primary importance in the education of students, enabling them to analyze, interpret and evaluate literary works.

AIM: the purpose of this study is to identify and evaluate pedagogical strategies for the formation of basic literary competencies in students by teaching modern prose works. The research seeks to create a basis for teachers to effectively include modern literature in their curricula, to develop students' analytical, interpretive and critical thinking skills.

MATERIALS AND METHODS: this study uses a qualitative research methodology that combines a literature review, classroom observations, and interviews with literature teachers. The literature review includes theoretical frameworks and current research on literary competence and contemporary prose.

DISCUSSION AND RESULTS: challenges identified include varying levels of student motivation and proficiency, as well as the need for professional development of teachers to effectively use these methodologies.

CONCLUSION: according to the conclusion of the study, teaching through the combination of close reading of modern prose, contextual analysis, interactive discussions, creative responses and comparative analysis effectively forms basic literary competencies in students.

Keywords: literary competences, modern literature, prose works, teaching methodology, interactive reading sessions, context analysis, thematic research, creative assignments, closed reading technique, critical thinking, student participation

For citation: Asida Y. Isabayeva (2024) Methodology of forming basic literary competences in students through teaching prose works in modern literature, Inter education & global study, (6), pp. 200–205. (In Uzbek).

Tez rivojlanayotgan ta'lim sharoitida o'quvchilarda mustahkam adabiy kompetentsiyalarni shakllantirish ularning har tomonlama rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Adabiy kompetensiyalarga tanqidiy nazar bilan o‘qish, murakkab matnlarni sharhlash, o‘ylangan munozaralarda qatnashish, adabiyotning estetik fazilatlarini qadrlay bilish kiradi. Bu ko‘nikmalar, ayniqsa, zamonaviy jamiyat muammolari, xilma-xil nuqtai nazarlar va innovatsion hikoya usullarini aks ettiruvchi boy, ko‘p qirrali hikoyalarni taklif etuvchi zamonaviy adabiyot kontekstida juda muhimdir.

20-21-asrlarning zamonaviy nasriy asarlari pedagoglar oldiga o‘ziga xos imkoniyatlar va vazifalarni taqdim etadi. Ushbu asarlar ko'pincha bugungi talabalar uchun o'ziga xoslik, ijtimoiy adolat, texnologiya va globallashuv kabi dolzarb mavzularni o'rganadi. Bu mavzular bilan shug‘ullanish orqali o‘quvchilar o‘zlarini tevarak-atrofdagi olam va undagi o‘rni haqida chuqurroq tasavvur hosil qilishlari mumkin. Biroq, zamonaviy nasrning murakkabligi, eksperimental uslublari va xilma-xil shakllari bilan talabalar uchun ham, o'qituvchilar uchun ham jiddiy qiyinchiliklar tug'dirishi mumkin.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Ushbu maqola talabalarda asosiy adabiy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun zamonaviy adabiyotning nasriy asarlarini o'qitishning samarali metodologiyasini o'rganishga qaratilgan. Interfaol o'qish mashg'ulotlarini, kontekstli tahlillarni, mavzuli izlanishlarni, ijodiy topshiriqlarni va yaqin o'qish texnikasini o'rganib chiqib, biz o'qituvchilarga o'qitish amaliyotini yaxshilash uchun amaliy strategiyalar berishga intilamiz. Bundan tashqari, biz samarali baholash usullarini muhokama qilamiz va sinfda yuzaga kelishi mumkin bo'lgan muammolarni hal qilamiz.

O‘quv dasturiga zamonaviy adabiyotlarni kiritish o‘quvchilarning adabiy tajribalarini boyitibgina qolmay, ularni kundalik hayotlarida uchrab turadigan ko‘p sonli matn va hikoyalar bilan tanqidiy munosabatda bo‘lishga tayyorlaydi. Ushbu matnlarni o'rganish jarayonida talabalar tanqidiy fikrlash qobiliyatini, madaniy xabardorlikni va o'qishga umrbod muhabbatni rivojlantiradilar. Ushbu keng qamrovli yondashuv orqali o'qituvchilar savodli, o'ychan va faol shaxslarning yangi avlodini tarbiyalashlari mumkin.

Zamonaviy adabiyot dolzarb ijtimoiy muammolarni, turli nuqtai nazarlarni va innovatsion hikoya usullarini aks ettiradi, bu esa uni ta'lim maqsadlarida qimmatli manbaga aylantiradi. Zamonaviy nasr bilan shug'ullanish orqali talabalar zamonaviy mavzular bilan bog'lanishlari va atrofdagi dunyo haqida nozik tushunchalarni rivojlantirishlari mumkin. Bu dolzarblik o‘quvchilarning o‘qishga bo‘lgan ishtiyoqini oshiradi va adabiyotga umrbod qiziqish uyg‘otadi.

Interfaol o'qish mashg'ulotlari muhokamalar, bahslar va matnlarni hamkorlikda tahlil qilish orqali talabalarning faol ishtirokini o'z ichiga oladi. Ushbu yondashuv talabalarni o'z talqinlarini ifoda etishga, matnga savol berishga va bir nechta nuqtai nazarlarni ko'rib chiqishga undaydi. Sokratik seminarlar va adabiyot to'garaklari kabi texnikalar ayniqsa samarali bo'lishi mumkin.

Zamonaviy nasriy asarlarning ijtimoiy-siyosiy va tarixiy mazmunini tushunish har tomonlama adabiy tahlil qilish uchun zarur. O'qituvchilar asosiy ma'lumotni taqdim etishlari va talabalarni adabiyotdagi tashqi ta'sirlarni o'rganishga undashlari kerak. Bunga multimedia resurslari, mehmon ma'ruzalari va tadqiqot loyihalari orqali erishish mumkin.

Zamonaviy adabiyot ko'pincha o'zlik, ijtimoiy adolat va inson munosabatlari kabi murakkab mavzularni ko'rib chiqadi. O'qituvchilar maqsadli muhokamalar va yozma topshiriqlar orqali ushbu mavzularni aniqlash va o'rganishda talabalarga rahbarlik qilishlari kerak. Boshqa adabiy asarlar bilan qiyosiy tahlil qilish ham o‘quvchilarning tushunchalarini chuqurlashtirishi mumkin.

Ijodiy topshiriqlar, masalan, muqobil yakunlar yozish, personajlar kundaliklari yoki hozirgi zamonga moslashishlar o‘quvchilarga matn bilan xayoliy munosabatda bo‘lish imkonini beradi. Ushbu tadbirlar material bilan chuqurroq bog'lanishni kuchaytiradi va talqin qilish qobiliyatini oshiradi.

Yaqindan o'qish matnning tili, tuzilishi va adabiy vositalarini batafsil tekshirishni o'z ichiga oladi. Bu usul o‘quvchilarning zamonaviy nasr mahoratini qadrlashiga, tahliliy ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam beradi. O'qituvchilar yaqin o'qish texnikasini

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

modellashtirishlari va maqsadli mashqlar orqali boshqariladigan amaliyotni ta'minlashlari kerak.

Ushbu tadqiqotning tadqiqot metodologiyasi zamonaviy nasriy asarlarni o'rgatish orqali o'quvchilarda asosiy adabiy qobiliyatlarni samarali rivojlantiruvchi metodologiyalarni o'rganishga kompleks va tizimli yondashuvni o'z ichiga oladi. Tadqiqot turli ta'lim sharoitlaridan ma'lumotlarni to'plash va tahlil qilish uchun ham sifat, ham miqdoriy tadqiqot usullaridan foydalanadi.

Tahlil va natijalar bo'limi so'rovlar, suhbatlar, sinfda kuzatishlar va amaliy tadqiqotlar orqali to'plangan ma'lumotlarni chuqur o'rganishni ta'minlaydi. Ushbu bo'lim zamonaviy nasriy asarlarni o'qitishning turli metodologiyalarining samaradorligi va ularning talabalarda tayanch adabiy kompetensiyalarni shakllantirishga ta'siri bilan bog'liq xulosalarni taqdim etish uchun tashkil etilgan.

Zamonaviy nasrni o'qitishning chastotasi: 78% o'qituvchilar o'zlarining o'quv dasturlariga zamonaviy nasr asarlarini muntazam ravishda kiritganliklarini aytishdi (kamida har semestrda bir marta).

Afzal o'qitish strategiyalari: Eng ko'p qo'llaniladigan strategiyalar interaktiv o'qish seanslarini (68%), kontekstual tahlilni (55%) va tematik kashfiyotni (50%) o'z ichiga oladi.

Qabul qilingan samaradorlik: o'qituvchilarning 85 foizi interfaol o'qish mashg'ulotlari o'quvchilarni jalb qilish va ularning adabiy kompetentsiyalarini rivojlantirishda juda samarali ekanligiga ishonishdi.

Talabalar so'rovi:

Ishtirok etish darajasi: Talabalarning 72% klassik adabiyotga qaraganda zamonaviy nasrni o'rganishda o'zlarini ko'proq jalb qilishlarini aytdi.

Ko'nikmalarni rivojlantirish: Talabalarning 65% zamonaviy nasrni o'rganish orqali ularning tanqidiy fikrlash qobiliyatlari yaxshilanganini his qilgan, 60% esa talqin qilish qobiliyatini yaxshilagan.

Statistik tahlil:

O'qitish strategiyalari va faollik o'rtasidagi korrelyatsiya: Interaktiv o'qish mashg'ulotlaridan foydalanish va talabalarning faolligi darajasi o'rtasida ijobiy korrelyatsiya ($r = 0,67$) topildi.

Adabiy kompetensiyalarga ta'siri: Kontekstli tahlildan foydalanish yaxshilangan sharhlash qobiliyatlari bilan sezilarli darajada bog'liq edi ($p < 0,05$).

Zamonaviy nasriy asarlarni o‘rgatish orqali o‘quvchilarda asosiy adabiy malakalarni shakllantirish zamonaviy ta’limning muhim va dinamik tarkibiy qismidir. Ushbu tadqiqot shuni ko'rsatdiki, turli interfaol va kontekstli metodologiyalardan foydalanish talabalarning faolligini va zamonaviy adabiyotni tushunishini sezilarli darajada oshiradi, shu bilan tanqidiy fikrlash, sharhlash va tahlil qilish ko'nikmalarini rivojlantiradi.

Kelgusi tadqiqotlar ushbu metodologiyalarning talabalarning adabiy qobiliyatlari va umumiy akademik faoliyatiga uzoq muddatli ta'sirini o'rganishi kerak. Bundan tashqari, tadqiqotlar ushbu strategiyalarning turli ta'lim kontekstlarida, masalan, onlayn o'quv muhitlari yoki ko'p tilli sinflarda samaradorligini o'rganishi mumkin. Keyingi tadqiqotlar

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

fanlararo ta'limni rivojlantirish uchun zamonaviy adabiyotning boshqa fanlar bilan integratsiyasini ham o'rganishi mumkin.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. ЖЎРАЕВА, Гулноза Аҳматовна, and Гулноза Ахматовна ДЖУРАЕВА. "ЎЗБЕК БОЛАЛАР АДАБИЁТИ: ЯНГИЛАНИШ ЗАРУРАТИ." (2021).
2. Қосимов, Ш. Б. (2022). Истиқлол Даври Публицистикасида Жадидшунослик Муаммоларининг Ёритилиши Қонуниятлари. *Miasto Przyszłości*, *29*, 312-316.
3. Сафо Матжон. Мактабда адабиётдагн мустақил ишлар. – Т.: Ўқитувчи, 1996, 19-бет.
4. Каримов Н., Назаров Б., Норматов У. XX аср ўзбек адабиёти, Тошкент, Ўқитувчи, 2002, 147-бет

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Isabayeva Asida Yusufjonovna,** tadqiqotchi **[Исабаева Асида Юсуфжоновна,** исследователь**], [Asida Y.Isabayeva,** researcher**]; manzil:** Namangan viloyati, Pop tumani , Beruniy, 56.[адрес:Беруний, 56. Попский район, Наманганская область], [address:Beruniy, 56. Pop district, Namangan region];

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

ICHKI ISHLAR VAZIRLIGI AKADEMIK LITSEY O‘QUVCHILARINI SHAXSIY, KASBIY FAZILATLARINING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

© A.U. Ismoilov[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika univeristeti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Ichki ishlar vazirligi akademik litsey ukuvchilarini shaxsiy, kasbiy fazilatlarining psixologik xususiyatlarining kreativ texnologiyalari amaliyotga tatbiq etilmoqda. Innovatsion pedagogik texnologiyalar vositasida ichki ishlar vazirligi akademik litsey ukuvchilarini shaxsiy, kasbiy fazilatlarining psixologik xususiyatlarining nazariy va amaliy masalalarini takomillashtirish, fan va madaniyatning o’zaro integratsiyasini ta’minlashga doir yirik loyixalarini amaliyotga tatbiq etish bo’yicha tizimli ishlar olib borilmoqda.

MAQSAD: ushbu tadqiqot pedagogik jarayon ichki ishlar vazirligi akademik litsey ukuvchilarini shaxsiy, kasbiy fazilatlarining psixologik xususiyatlarining nazariy asoslariga qanday yordam berishi mumkinligini o'rganishga qaratilgan. U samarali yetakchilik rollari uchun muhim bo'lgan mustahkam aloqa qobiliyatlarini rivojlantirish uchun nazariy asoslar, ta'lim strategiyalari va amaliy yondashuvlarni o'rganadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: adabiyot va amaliy tadqiqotlarni har tomonlama ko'rib chiqish orqali tadqiqot ichki ishlar vazirligi akademik litsey ukuvchilarini shaxsiy, kasbiy fazilatlarining psixologik xususiyatlarining nazariy asoslari, ommaviy nutq, muzokaralar taktikasi aniqlaydi. Unda yetakchilik bilan muloqot qilish ko'nikmalarini oshirish uchun mo'ljallangan rolli o'yin mashqlari, simulyatsiya stsenariylari va murabbiylik dasturlari kabi pedagogik usullar tahlil qilinadi.

MATERIALLAR VA USULLAR: tadqiqot adabiyotlarni sintez qilish, ta'lim dasturlarini tahlil qilish va o'qituvchilar va yetakchilikni rivojlantirish bo'yicha ekspertlar bilan suhbatlarni o'z ichiga olgan sifatli usullardan foydalanadi. Unda ichki ishlar vazirligi akademik litsey ukuvchilarini shaxsiy, kasbiy fazilatlarining psixologik xususiyatlarining nazariy asoslariga qaratilgan metodik imkoniyatlarini ishlab chiqish va amalga oshirish ko‘rsatilgan.

XULOSA: ichki ishlar vazirligi akademik litsey ukuvchilarini shaxsiy, kasbiy fazilatlarining psixologik xususiyatlarining nazariy asoslarida pedagogikaning muhim rolini ta'kidlaydi. U shaxslarni turli xil tashkiliy muammolar va hamkorlik muhitiga tayyorlash uchun yetakchilik ta'limi doirasida tuzilgan aloqa mashg'ulotlarini integratsiyalashuvini targ'ib qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Kalit so'zlar: kasbiy sifatlari, shaxsiy xususiyatlari, pedagogik jarayon, integratsiya, psixologik imkoniyatlari.

Iqtibos uchun: Ismoilov A.U. Ichki ishlar vazirligi akademik litsey o‘quvchilarini shaxsiy, kasbiy fazilatlarining psixologik xususiyatlari // Inter education & global study. 2024. №6. B. 206–211.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ЛИЧНОСТИ И ПРОФЕССИОНАЛЬНЫХ КАЧЕСТВ УЧАЩИХСЯ АКАДЕМИЧЕСКОГО ЛИЦЕЯ МВД

© А.У.Исмоилов[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет имени Низоми, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: на практике внедряются креативные технологии формирования личностных и профессиональных качеств академических лицеистов МВД Мирового Образования. С помощью инновационных педагогических технологий ведется системная работа по реализации крупных проектов МВД по совершенствованию теоретических и практических вопросов психологических особенностей личностных и профессиональных качеств академических лицеистов, обеспечению взаимной интеграция науки и культуры.

ЦЕЛЬ: данное исследование направлено на изучение того, как педагогический процесс может помочь учащимся академического лицея МВД освоить теоретические основы психологических особенностей их личностных и профессиональных качеств. В нем исследуются теоретические основы, образовательные стратегии и практические подходы к развитию сильных коммуникативных навыков, необходимых для эффективной руководящей роли.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: на основе комплексного обзора литературы и тематических исследований в исследовании определены теоретические основы психологических особенностей личностных и профессиональных качеств академических лицеистов МВД, публичных выступлений, тактики ведения переговоров. В нем анализируются педагогические методы, такие как ролевые игры, сценарии моделирования и программы коучинга, предназначенные для улучшения навыков лидерского общения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании используются качественные методы, включая синтез литературы, анализ учебных программ и интервью с учителями и экспертами по развитию лидерства. Показана разработка и реализация методических возможностей МВД, направленных на теоретические основы психологических особенностей личностных и профессиональных качеств академических лицеистов.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: министерство внутренних дел подчеркивает важную роль педагогики в теоретических основах психологических особенностей личностных и профессиональных качеств академических лицеистов. Он выступает за интеграцию обучения структурированному общению в обучение лидерству, чтобы подготовить людей к различным организационным задачам и средам сотрудничества.

Ключевые слова: профессиональные качества, личностные характеристики, педагогический процесс, интеграция, психологические возможности.

Для цитирования: Исмоилов А.У. Психологическая характеристика личности и профессиональных качеств учащихся академического лицея МВД // Inter education & global study. 2024. №6. С. 206–211.

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF PERSONAL AND PROFESSIONAL QUALITIES OF ACADEMIC LYCEUM STUDENTS OF THE MINISTRY OF INTERIOR AFFAIRS

© AlisherU. Ismoilov[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizomi, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: creative technologies of personal and professional qualities of academic lyceum students of the Ministry of Internal Affairs are put into practice. With the help of innovative pedagogical technologies, systematic work is being carried out on the implementation of large projects of the Ministry of Internal Affairs on improving the theoretical and practical issues of the psychological characteristics of personal and professional qualities of academic lyceum students, ensuring the mutual integration of science and culture.

AIM: this study is aimed at studying how the pedagogical process can help students of the academic lyceum of the Ministry of Internal Affairs to the theoretical foundations of the psychological characteristics of their personal and professional qualities. It explores theoretical frameworks, educational strategies, and practical approaches to developing strong communication skills essential for effective leadership roles.

DISCUSSION AND RESULTS: through a comprehensive review of literature and case studies, the research determines the theoretical basis of the psychological characteristics of personal and professional qualities of academic lyceum students of the Ministry of Internal Affairs, public speaking, negotiation tactics. It analyzes pedagogical methods such as role play exercises, simulation scenarios and coaching programs designed to improve leadership communication skills.

CONCLUSION: The study uses qualitative methods including literature synthesis, curriculum analysis, and interviews with teachers and leadership development experts. It shows the development and implementation of methodological opportunities of the

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Ministry of Internal Affairs aimed at the theoretical foundations of the psychological characteristics of personal and professional qualities of academic lyceum students.

Key words: professional qualities, personal characteristics, pedagogical process, integration, psychological capabilities.

For citation: Alisher U. Ismoilov (2024) Psychological characteristics of personal and professional qualities of academic lyceum students of the ministry of interior affairs, Inter education & global study, (6), pp. 206–211. (In Uzbek).

Akademik litsey o‘quvchilarida shaxsiy fazilatlar ijobiy yoki salbiy turlarga bo’linadi.Ijobiy fazilatlarga mehribonlik, ezgulik, yaxshilik qilish, rahmdillik, ko‘ngilchanlik, kuyinchaklik, mushfiqlik, mehnatsevarlik, hozirjavoblik, chidam, sabr-toqat, bardosh, gayratlilik, qunt, mas’uliyat, javobgarlik, tinchliksevarlik, samimiylik, do‘stona munosabatda bo‘lish, ma’naviyatlilik, yuqori darajadagi shaxs madaniyati, sadoqat, burchdorlik, vafo, sodiqlik, to‘g‘rilik, rostgo‘ylik, subutli bo‘lish, ishonchlilik, beg‘arazlik, harislik, sofdillik, ochiq ko‘ngillilik, o‘ziga bo‘lgan ishonch, intellekt, bama’nilik, mulohazalilik, andishalilik, maqsadga intiluvchanlik, optimizm, hushchaqchaqlik, quvnoqlik, shodmonlik, omilkorlik, ishbilarmonlik, tajribakorlik, tashabbuskorlik, jonbozlik, serg‘ayratlilik, qatiyatlilik, jur’atlilik, botirlik, mardlik, mardonavorlik, dadillik, ishonchlilik, ozodalik, pokizalilik, extiyotkorlik, saranjomlik, tejamkorlik, puxtalik, e’tiborlilik, ziyraklik, hushyorlik, sinchkovlik, g‘amxo‘rlik, jonkuyarlik, iltifotlilik, izzat-hurmat ko‘rsatish, yoqimlilik, dilbarlik, jozibalilik, hushmuomalilik, g‘amxo‘rlik va boshqalar kiradi.

Salbiy fazilatlarga yolg‘onchilik, tilyoqlamalik, munofiqlik, ikkiyuzlamachilik, riyokorlik mas’uliyatsizlik, beparvolik, nazar-pisand qilmaslik, mensimaslik, yuzsizlik, nafratlanish/nafralanmaslik, jirkanish/jirkanmaslik, qo‘pollik, dag‘allik, qo‘rslik, serjahllik, jizzakilik, yalqovlik, hafsalasizlik, dangasalik, erinchoqlik, betartiblik, pala-partishlik, o‘lda-jo‘lda ish qilish, surbetlik, oriyatsizlik, odobsizlik, tajovuzkorlik, toqatsizlik, mursasizlik, hudbinlik, sustkashlik, irodasizlik, qat’iyatsizlik, sal narsaga xafa bo‘laverish, takabburlik, kalondimog‘lik, kibr-havo, qo‘rqoqlik, yuraksizlik, ochko‘zlik, suqlik, qizg‘anchiqlik, qurumsoqlik, xasislik, baxillik, ziqnalik, befarqlik, beparvolik,e’tiborsizlik, haddan ziyod o‘ziga tanqid ruhida qarash, kalondimog‘lik, hasad, ko‘ra olmaslik, kek saqlash, ichi qoralik va boshqalar kiradi.

Kasbiy fazilatlarga quyidagilar kiradi:

- kasb bilimlari;
- kasb bilim va ko‘nikmalari;
- xizmat faoliyatini muvofiqlashtiruvchi zarur hujjatlarni bilish;
- kasb tajribasini to‘plash va yangilash mahorati;
- egallab turgan lavozimda tajribani qo‘llash mahorati;
- kasb tajribasini ijodiy qo‘llash mahorati.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

- amaliy faoliyatdagi tashkilotchilik va yakdillik;
- mas'uliyat va ijro intizomi;
- tashabbuskorlik va uddaburonlik;
- qarorlar qabul qilish va xaraktlanishda mustaqil bo'la olish;
- o'z boshqaruvida bo'lgan hodimlarni samarali boshqarish;
- faoliyatning natijaliligi;
- intensivlik (ishchanlik qobiliyati);
- tafakkur va nutq madaniyati;
- kommunikativlik (aloqa qilish ahloqi);
- umumiy madaniyat;
- hujjatlar bilan ishlash madaniyati.

Ichki ishlar organlari xodimlarining kasb jihatidan ahamiyatli bo'lgan sifatlar quyidagilardir:

- shaxsning psixologik jihatdan yo'nalganligi;
- psixologik jihatlarda barqaror (qat'iy)bo'lish;
- rivojlangan iroda sifatlari: qiyin vaziyatlarda o'zini tuta olish, mardlik, botirlik, tavakkalchilikka nisbatan aqlli moyillik;
- yaxshi rivojlangan kommunikativ sifatlar: turli toifada bo'lgan odamlar bilan tezkor aloqa o'rnatish mahorati, o'zaro ishonchli munosabatlarni o'rnatish va tutib turish;
- turli tezkor-xizmat vazfalarini hal etishda odamlarga psixologik ta'sir o'tkazish qobiliyati;
- aktyorlik mahorati, boshqa shaklga kira olish mahorati;
- bilib olish mahorati sifatlari: kasbiy kuzatuvchanlik va diqqat-e'tibor, kasbiy rivojlangan xotira, ijodiy fantaziya;
- kasbiy rivojlangan tafakkur, kuchli aqliy mehnatga moyillik, fahm-idrok o'tkirligi, ichki sezuvchanlik qobiliyatining rivojlanganligi;

tezkor reaksiya ko'rsatish (aloqadorlikni o'rnatish), qiyin sharoitda xarakatlanishni boshqarish mahorati.

Natijadorlikni baholash komponenti huquqiy madaniyat rivojlanganligini baholash me'zonlari va darajalaridan iborat.

Munozara yuritishda, o'z nuqtai nazarini, dalillar va asoslar bilan mustahkamlab ifodalashni biladi. o'quvchi odatiy vaziyatda avvaldan belgilangan izchillikda harakat qilib, shakllangan ko'nikmalar va o'zlashtirilgan bilimlarni amaliyotda qo'llay oladi. Bunda, ta'lim muassasasi, tashkilot va jamiyatdagi ijtimoiy-siyosiy jarayonlarda faol ishtirok etadi. Bunda inson o'z hatti-harakatlarini, boshqalarning hatti-harakatlari hamda jamiyatda bo'layotgan voqealarni, baholaydi va o'z nuqtai nazarini ifoda etadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

1. Kuychiyeva M.A. Use of Interdisciplinary Relationships In The Formation Of Competences In Biology Students // CONVERTER 2021 www.converter-magazine.info. - P. 485-489. (№10. ISSN:0010-8189). (subscription@converter-magazine.info)
2. Kuychiyeva M.A. // Organization of Experimental Works on the Development of Professional and Methodical Competence of Future Biology Teachers // Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. Open Access, Peer Reviewed Journals. 2022. ISSN (E): 2795-739, - P.19-21. (№7. SJIF; IF-8.115) (www.geniusjournals.org)
3. Kuychiyeva M.A., Eshmatova D. Development of Professional and Methodical Competence of Future Biology Teachers in Extrcurricular Activities // Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2022. ISSN:2776-0979, - P. 617-621. (№12. SJIF; IF-7.565). (https://wos.academiascience.org)Luria A.R.,
4. Yudovich, F.A. Speech and development of mental processes of the child. Moscow: Pedagogika, 2008.
5. Sapargalieva A. Zh, Muratbekova DE. The development of speech activity in children of primary school age. Reports of the Kazakh Academy of Education 2019; 3: 152-161

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ismoilov Alisher Ulug'bekovich**, o'qituvchi,[**Исмоилов Алишер Улуғбекович,** учитель], [**Alisher.U.Ismoilov,** teacher]; manzil: O'zbekiston, 100183, Toshkent, Chilonzor tumani, xiebon Bunyodkor, 27 [адрес: Узбекистан, 100183, г. Ташкент, Чиланзорский район, проспект Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 100183, Tashkent, Chilonzor district, 27 Bunyodkor avenue]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5 (1)

Original paper

MUSTAQIL TA’LIM BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING KASBIY RIVOJLANISHIDAGI ASOSIY ELEMENT SIFATIDA

© M.X. Asheraliyeva[1]✉
[1]Guliston davlat pedagogika instituti, Sirdaryo, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: hozirgi jamiyatda ta’lim tizimi madaniy-tarixiy taraqqiyot modelidagi o‘zgarishlar tufayli jiddiy o‘zgarishlarni boshdan kechirmoqda. Binobarin, turli innovatsiyalarni muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun o'qituvchilar yuqori darajadagi kasbiy malakaga ega bo'lishi kerak.

MAQSAD: maqolada zamonaviy sharoitlarda o‘qituvchilarning kasbiy tayyorgarligi muammolari muhokama qilinadi. Unda ta’kidlanganidek, o‘z-o‘zini boshqarish, mustaqil ta’lim bo‘lajak o‘qituvchilarning malakasini oshirish uchun zarurdir. Bundan tashqari, maqolada o‘quvchilarning o‘z-o‘zini tarbiyalash faoliyatining xususiyatlari ko‘rsatilgan va ularni qo‘llab-quvvatlaydigan pedagogik shartlar tavsiflangan. Shuningdek, o‘quvchilarning o‘z-o‘zini tarbiyalash faoliyati bosqichlari belgilanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: kelajakdagi kasbiy amaliyot uchun talabalar faol ravishda qo‘shimcha bilimlarni izlashlari va mustaqil ish va doimiy o‘z-o‘zini o‘qitish uchun zarur bo‘lgan ko'nikmalarni rivojlantirishlari mumkin.

XULOSA: maqolaning muhokama qilingan qismlariga asoslanib, biz o‘z-o‘zini tarbiyalash faoliyati bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishida hal qiluvchi rol o‘ynaydi degan xulosaga kelishimiz mumkin.

Kalit so‘zlar: talaba, o‘qituvchi, kasbiy tayyorgarlik, o‘z-o‘zini tarbiyalash faoliyati, pedagogik sharoitlar.

Iqtibos uchun: Asheraliyeva M.X. Mustaqil ta’lim bo‘lajak o‘qituvchilarning kasbiy rivojlanishidagi asosiy element sifatida // Inter education & global study. 2024. №6. B. 212–216.

САМОСТОЯТЕЛЬНОЕ ОБУЧЕНИЕ КАК КЛЮЧЕВОЙ ЭЛЕМЕНТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОГО РАЗВИТИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

© М.Х. Ашералиева[1]✉
[1]Гулистанский государственный педагогический институт, Сирдарё, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современном обществе система образования претерпевает серьезные изменения в связи с изменением модели культурно-исторического

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5 (1)

развития. Поэтому для успешного внедрения различных инноваций преподаватели должны обладать высоким уровнем профессиональной компетентности.

ЦЕЛЬ: в статье рассматриваются проблемы профессиональной подготовки учителей в современных условиях. Как было отмечено, самоуправление, самостоятельное образование необходимы для повышения квалификации будущих учителей. Кроме того, в статье показаны особенности самообразовательной деятельности студентов и описаны педагогические условия, которые ее поддерживают. Также определены этапы самообразования студентов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: для будущей профессиональной практики студенты могут активно искать дополнительные знания и развивать навыки, необходимые для самостоятельной работы и непрерывного самообразования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: на основании рассмотренных частей статьи можно сделать вывод, что деятельность самообразования играет решающую роль в профессиональном становлении будущих учителей.

Ключевые слова: студент, педагог, профессиональная подготовка, самобразовательная деятельность, педагогические условия.

Для цитирования: Ашералиева М. Х. Самостоятельное обучение как ключевой элемент профессионального развития будущих учителей // Inter education & global study. 2024. №6. С. 212–216.

SELF-DIRECTED LEARNING AS A KEY ELEMENT IN THE PROFESSIONAL DEVELOPMENT OF FUTURE TEACHERS

© Mavjuda X. Asheraliyeva [1]✉
[1]Gulistan state pedagogical institute,Sirdaryo, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in modern society, the education system is undergoing serious changes due to changes in the model of cultural and historical development. Therefore, for the successful implementation of various innovations, teachers must have a high level of professional competence.

AIM: the article examines the problems of professional training of teachers in modern conditions. As noted, self-government and independent education are necessary for improving the qualifications of future teachers. In addition, the article shows the features of self-educational activities of students and describes the pedagogical conditions that support it. The stages of self-education of students are also defined.

DISCUSSION AND RESULTS: for future professional practice, students can actively seek additional knowledge and develop the skills necessary for independent work and continuous self-education.

CONCLUSION: based on the considered parts of the article, it can be concluded that self-education activities play a decisive role in the professional development of future teachers.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5 (1)

Key words: student, teacher, professional training, self-educational activities, pedagogical conditions.

For citation: Mavjuda X. Asheraliyeva (2024), Self-directed learning as a key element in the professional development of future teachers, // Inter education & global study, (6), pp. 212–216. (In Uzbek).

This study employs a pedagogical approach centered on enhancing self-educational activities among students, particularly focusing on their role in the professional training of future teachers. The methodology integrates heuristic learning environments to promote cognitive independence, incorporates technological tools for research and collaboration, designs tasks that encourage critical thinking and application of knowledge, and incorporates reflective practices through self-analysis and self-assessment. By implementing these strategies, the study aims to cultivate students' abilities to engage independently in learning, apply theoretical knowledge practically, and develop essential skills for effective teaching and lifelong learning.

The term "self-educational activity" lacks a single, clear definition and is interpreted in various ways by different authors. For instance, A. V. Trukhin describes it as "active, self-regulated, personally and professionally significant cognitive activity"[2].

L. A. Alkova views students' self-educational activity as "a subset of educational activity where the student, while remaining under the teacher's control, engages in independent activity through self-learning, utilizing increasingly complex forms of independent work" [1].

According to I.F. Medvedev, "self-educational activity of students involves the process and outcome of developing students' skills to set educational tasks, execute educational actions and operations to solve problems, monitor the problem-solving process, and evaluate the results" [5].

I. V. Bryzgalova asserts that students' self-educational activity is supported by several pedagogical conditions: self-learning driven by educational and cognitive motivation; blending theoretical knowledge with value orientations; a heuristic approach to educational and cognitive activities; integrated methods, including activity-based tasks and cooperative pedagogy; and reflective practices during and after activities to minimize errors [6].

A. V. Trukhin outlines a different set of pedagogical conditions for promoting self-educational activities among students: fostering positive motivation for professionally oriented self-education, encouraging selectivity and active engagement; integrating classroom and extracurricular activities to ensure their complementarity and synergy; and utilizing computer information technologies [2].

According to E. I. Skafa, students' readiness for self-education is supported by several pedagogical conditions: creating heuristic situations that promote cognitive independence; providing technological support for productive learning, including problem-based and self-control methods; incorporating interactive and traditional active learning techniques; enabling students to independently design and follow personalized educational paths; and ensuring

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5 (1)

organizational and pedagogical guidelines for transitioning to individualized educational routes in line with specific higher education institution policies [4].

Self-educational activities encompass the following stages:

1. Incentive-Oriented Stage: During this stage, students engage with required and supplementary literature, review lecture notes independently, complete assignments given by teachers, and prepare for tests and other ongoing assessments.

For instance, in a mathematics course for future primary school teachers, students might be assigned the following task: "Provide examples of equivalence relations, strict and non-strict order. Prove the correctness of these examples by analyzing their properties. Represent them using the most convenient method."

In completing this task and justifying their solutions theoretically, students utilize both university-level mathematics textbooks and elementary school mathematics textbooks.

2. Information and Motivational Stage: This stage aims to create conditions that motivate students to engage in independent activities, utilizing integrated tasks to achieve this. Here's an example of such a task:

Assignment: Determine the common property of the elements in the sets: A = {3, 6, 9, 12, 15}; B = {butterfly, bee, moth, dragonfly, wasp}.

While studying mathematics, students also explore the discipline of "Biology," which includes concepts in set B, consisting of various insects. To complete the assignment, students must consult electronic or printed encyclopedias and reference books. This task helps develop their ability to work with information sources, locate and summarize relevant facts.

Through various assignments, students independently search for information sources related to the discipline and beyond, write essays and review papers, analyze recent scientific publications on the studied topic, and prepare for practical classes in mathematical disciplines using computer technology.

3. Practical and Creative Stage: During this stage, students tackle increasingly complex problems, engage with theoretical material that extends beyond their discipline, and demonstrate their accumulated knowledge and skills through projects. They write creative abstracts, independently choose information sources to enhance their understanding, and expand their knowledge.

As part of this stage, students might undertake a project assignment. For instance, while studying the "Quantities" section, they could be tasked with creating educational web quests that have practical relevance to their future professional roles.

Here's an outline for students' independent activities in creating an educational web quest:

1. Students select the topic for their web quest.

2. They choose a website offering templates for creating web quests.

3. Students then decide on the format for presenting tasks (such as presentation, text, or visual materials) before selecting and composing the tasks themselves.

4. They develop an evaluation system for assessing the completed web quest.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5 (1)

5. Finally, students locate appropriate information sources that primary school children can utilize while completing the web quest.

These independent tasks not only enhance students' mathematical knowledge but also demonstrate the practical application of mathematics in their future careers.

4. Reflection Stage: Here, students evaluate their progress by completing self-analysis forms after each activity. They conclude the study of each topic by filling out self-assessment sheets.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Alkova, L. A. "Methodological approaches to the study of the process of formation of self-educational competence of a university student." World of Science, Culture, Education 2 (2012): 22-25.
2. Trukhin, Alexander Valerievich. "The essence of self-educational activity in the military pedagogical process." Azimuth of Scientific Research: Pedagogy and Psychology 7.3 (24) (2018): 240-243.
3. Gerasimova, A. G. "Preparing students for professional activities in the conditions of digitalization of education." Modern Science-Intensive Technologies 7 (2020): 136-140.
4. Skafa, E. I. “How does the methodological competence of a mathematics teacher change in the digital era?.” Human Capital 2.12 (2021): 156.
5. Medvedev, Igor Fedorovich. "Use of distance-modular technology in organizing independent educational activities of students." Siberian Pedagogical Journal 2 (2012): 51-56.
6. Bryzgalova, Irina Viktorovna. "Research activities of university cadets of the Federal Penitentiary Service of Russia as a means of motivating educational and cognitive activities." Business. Education. Law 2 (2019): 461-464.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Asheraliyeva Mavjuda Xudaynazarovna,** doktorant **[Ашералиева Мавжуда Худайназаровна], [Mavjuda Kh. Asheraliyeva],** manzil: Guliston shahri, Boston MFY, 4- mavze, 28 uy, 7 xonadon [адрес: город Гулистан, Бостон MFY, 4-й квартал, 28/7], [address: Gulistan city, Boston MFY, 4th district, 28/7]; E-mail: asheraliyevamavjuda@gmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

AKADEMIK LITSEY O‘QUVCHILARDA UMUMINSONIY QADRIYATLARNI RIVOJLANTIRISHNING METODIK IMKONIYATLARI

© N.Toshkenboyev[1]✉

[1]Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ichki ishlar vazirligi akademik litsey o‘quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik imkoniyatlari, o‘qitish texnologiyalari amaliyotga tatbiq etilmoqda. Innovatsion pedagogik texnologiyalar vositasida ichki ishlar vazirligi akademik litsey ukuvchilarini shaxsiy, kasbiy fazilatlarining psixologik xususiyatlarining nazariy va amaliy masalalarini takomillashtirish, fan va madaniyatning o’zaro integratsiyasini ta’minlashga doir yirik loyixalarini amaliyotga tatbiq etish bo’yicha tizimli ishlar olib borilmoqda.

MAQSAD: ushbu tadqiqot pedagogik jarayon ichki ishlar vazirligi akademik litsey o‘quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik imkoniyatlarining nazariy asoslariga qanday yordam berishi mumkinligini o'rganishga qaratilgan. U samarali yetakchilik rollari uchun muhim bo'lgan mustahkam aloqa qobiliyatlarini rivojlantirish uchun nazariy asoslar, ta'lim strategiyalari va amaliy yondashuvlarni o'rganadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: adabiyot va amaliy tadqiqotlarni har tomonlama ko'rib chiqish orqali tadqiqot Ichki ishlar vazirligi akademik litsey o‘quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik imkoniyatlarining nazariy asoslari, ommaviy nutq, muzokaralar taktikasi aniqlaydi. Unda yetakchilik bilan muloqot qilish ko'nikmalarini oshirish uchun mo'ljallangan rolli o'yin mashqlari, simulyatsiya stsenariylari va murabbiylik dasturlari kabi pedagogik usullar tahlil qilinadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot adabiyotlarni sintez qilish, ta'lim dasturlarini tahlil qilish va o'qituvchilar va yetakchilikni rivojlantirish bo'yicha ekspertlar bilan suhbatlarni o'z ichiga olgan sifatli usullardan foydalanadi. Unda Ichki ishlar vazirligi akademik litsey o‘quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik imkoniyatlarining nazariy asoslariga qaratilgan metodik imkoniyatlarini ishlab chiqish va amalga oshirish ko‘rsatilgan.

XULOSA: ichki ishlar vazirligi akademik litsey o‘quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik imkoniyatlarining nazariy asoslarida pedagogikaning muhim rolini ta'kidlaydi. U shaxslarni turli xil tashkiliy muammolar va hamkorlik muhitiga tayyorlash uchun yetakchilik ta'limi doirasida tuzilgan aloqa mashg'ulotlarini integratsiyalashuvini targ'ib qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Kalit so'zlar: kasbiy sifatlari, shaxsiy xususiyatlari, pedagogik jarayon, integratsiya, psixologik imkoniyatlari.

Iqtibos uchun: Toshkentboyev N. Akademik litsey o‘quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik imkoniyatlari// Inter education & global study. 2024. №6. B.217–222.

МЕТОДИЧЕСКИЕ ВОЗМОЖНОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ОБЩЕЧЕЛОВЕЧЕСКИХ ЦЕННОСТЕЙ У УЧАЩИХСЯ АКАДЕМИЧЕСКОГО ЛИЦЕЯ

© Н. Тошкенбаев[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: С помощью инновационных педагогических технологий ведется системная работа по реализации крупных проектов МВД по совершенствованию теоретических и практических вопросов психологических особенностей личностных и профессиональных качеств академических лицеистов, обеспечению взаимной интеграция науки и культуры.

ЦЕЛЬ: данное исследование направлено на изучение того, как педагогический процесс может помочь учащимся академического лицея МВД освоить теоретические основы психологических особенностей их личностных и профессиональных качеств. В нем исследуются теоретические основы, образовательные стратегии и практические подходы к развитию сильных коммуникативных навыков, необходимых для эффективной руководящей роли.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: на основе комплексного обзора литературы и тематических исследований в исследовании определены теоретические основы психологических особенностей личностных и профессиональных качеств академических лицеистов МВД, публичных выступлений, тактики ведения переговоров. В нем анализируются педагогические методы, такие как ролевые игры, сценарии моделирования и программы коучинга, предназначенные для улучшения навыков лидерского общения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании используются качественные методы, включая синтез литературы, анализ учебных программ и интервью с учителями и экспертами по развитию лидерства. Показана разработка и реализация методических возможностей МВД, направленных на теоретические основы психологических особенностей личностных и профессиональных качеств академических лицеистов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: министерство внутренних дел подчеркивает важную роль педагогики в теоретических основах психологических особенностей личностных и профессиональных качеств академических лицеистов. Он выступает за интеграцию

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

обучения структурированному общению в обучение лидерству, чтобы подготовить людей к различным организационным задачам и средам сотрудничества.

Ключевые слова: профессиональные качества, личностные характеристики, педагогический процесс, интеграция, психологические возможности.

Для цитирования: Тошкенбаев Н. Методические возможности формирования общечеловеческих ценностей у учащихся академического лицея // Inter education & global study. 2024. №6. С. 217–222.

METHODOLOGICAL POSSIBILITIES OF DEVELOPING GENERAL HUMAN VALUES IN ACADEMIC LYCEUM STUDENTS

© Navro'zbek Toshkenbaev[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: creative technologies of personal and professional qualities of academic lyceum students of the Ministry of Internal Affairs are put into practice. With the help of innovative pedagogical technologies, systematic work is being carried out on the implementation of large projects of the Ministry of Internal Affairs on improving the theoretical and practical issues of the psychological characteristics of personal and professional qualities of academic lyceum students, ensuring the mutual integration of science and culture.

AIM: this study is aimed at studying how the pedagogical process can help students of the academic lyceum of the Ministry of Internal Affairs to the theoretical foundations of the psychological characteristics of their personal and professional qualities. It explores theoretical frameworks, educational strategies, and practical approaches to developing strong communication skills essential for effective leadership roles.

DISCUSSION AND RESULTS: through a comprehensive review of literature and case studies, the research determines the theoretical basis of the psychological characteristics of personal and professional qualities of academic lyceum students of the Ministry of Internal Affairs, public speaking, negotiation tactics. It analyzes pedagogical methods such as role play exercises, simulation scenarios and coaching programs designed to improve leadership communication skills.

CONCLUSION: the study uses qualitative methods including literature synthesis, curriculum analysis, and interviews with teachers and leadership development experts. It shows the development and implementation of methodological opportunities of the Ministry of Internal Affairs aimed at the theoretical foundations of the psychological characteristics of personal and professional qualities of academic lyceum students.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Key words: professional qualities, personal characteristics, pedagogical process, integration, psychological capabilities.

For citation: Navro'zbek Toshkenbaev (2024) Methodological possibilities of developing general human values in academic lyceum students, Inter education & global study, (6), pp. 217–222. (In Uzbek).

Akademik litsey o‘quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik imkoniyatlari butun bir murakkab ko’p qirrali jarayonni tashkil etib, uning asosini huquqiy ma’rifatparvarlik, qonunchilik asoslariga o’rgatish, faoliyat to’g’risidagi bilimlarni singdirish hamda o’z-o’zini tarbiyalashda bilim, ko’nikma va malakalarni hosil qilish tashkil etadi.

Yoshlarning akademik litsey o‘quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik imkoniyatlari ularning huquqiy faol bo’lishini ham taqozo etadi. Akademik litsey o‘quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik imkoniyatlari tartibotning har qanday shakli odamlarni ijtimoiy-amaliy faoliyatga, amaliyotga jalb etish bilan to’ldirilmog’i kerak.

“O’sib kelayotgan avlodning barcha eng yaxshi imkoniyatlari unda (ta’limda) namoyon bo’ladi, kasb-kori, mahorati uzluksiz takomillashadi, katta avlodning dono tajribasi anglab olinadi va yosh avlodga o’tadi. Yoshlar, ularning iqtidorligi va bilim olishga chanqoqligidan ta’lim va ma’naviyatni tushunib yetish boshlanadi”.

Akademik litsey o‘quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik imkoniyatlari tarbiya bir vaqtning o’zida ta’lim, o’qitish, xulq-atvor, ijtimoiy-huquqiy faollik e’tiqodlari, odatlari va malakalarini rivojlantirishni o’z ichiga oladi. Huquqiy tarbiyani huquqiy ta’lim yoki faqat huquqshunoslikni o’qitishdan iborat deb bilmaslik kerak. Oliy o’quv yurtlarida huquq bilan bir qatorda boshqa fanlarni o’qitish jarayonida, darsdan tashqari ishlarda huquqshunoslar bilan ma’ruzalar, uchrashuvlar, yosh huquqshunoslar to’garagi kabilarni tashkil etish yo’li bilan o’tkazilishi lozim.

Akademik litsey o‘quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik imkoniyatlari va bilimlarni amaliy hayotda qo’llay olishi va ta’limning mazmun-mohiyatiga bog’liqdir. Shu nuqtai nazardan qaraganda, huquqiy ta’lim har bir shaxsning o’z bilishi va himoya qilishini ta’minlashning zaruriy sharti va asosiy omillaridan biri hisoblanadi.

“Jamiyatda ong va madaniyatni yuksaltirish tizimini tubdan takomillashtirish” to’g’risidagi O’zbekiston Respublikasi Prezidentining Farmonida ta’kidlaganidek “jamiyatda ong va madaniyatni yuksaltirib borish qonun ustuvorligini ta’minlash va qonuniylikni mustahkamlashning eng muhim shartlaridan biri hisoblanadi.

Akademik litsey o‘quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik imkoniyatlari ongga ta’sir etish shakllari va usullari; huquqiy ongning psixologik jihatlari; huquqiy ongdagi ijtimoiy buzilish va salbiy o’zgarishlar; aholining turli qatlam va ijtimoiy guruhlarining huquqiy madaniyati kabi dolzarb muammolar bo’yicha ilmiy tadqiqotlar o’tkazilishi muhim ahamiyat kasb etadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Bundan kelib chiqadiki, huquqiy madaniyat nazariyasi o'quv fanini o'rganishning umumiy asosini, va xususiyatlarini quyidagilar tashkil etadi:

birinchidan, huquqiy madaniyat, umuminsoniy qadriyatlar va jahon andozalari (talablar);

ikkinchidan, huquqiy madaniyat bo'yicha sharq falsafasi (islom ta'limoti);

uchinchidan, o'zbek milliy mafkurasi;

to'rtinchidan, tarixiy-huquqiy meros va tajriba

Huquqiy madaniyat, eng avvalo, umuminsoniy qadriyatlarga, umumjaxon sivilizatsiyasiga, bu soxada boshqa xalqlar erishgan tajribalarga, xalqaro huquqning xamma e'tirof etgan prinsiplari va me'yorlariga asoslanadi[101].

Yoshlarning huquqiy ongi - murakkab mafkuraviy, ijtimoiy-me'yoriy va psixologik kompleks bo'lib, u ijtimoiy-huquqiy voqelikning xilma-xil unsurlarini aks ettiradi. Yosh insonning individual huquqiy ongini huquqiy qarashlar, tasavvurlar va e'tiqodlar, sezgilar va xissiyotlar yig'indisidan vujudga keladigan ma'naviy xosila deb ta'riflash mumkin. Shularga muvofiq, u huquqning talabini, huquqiy xodisalarni baxolaydi, ularga o'zining munosabatini hamda jamiyat manfaatlari va shaxsiy manfaatlar yo'lida muayyan huquqiy xarakatlar qilishga tayyorligini aniqlaydi. Shunday qiilib, yoshlarning huquqiy ongini bemalol ijtimoiy huquqiy ongning ayrim xodisasi (mavjudlik) deb hisoblash mumkin bo'lib, uning ifodachisi bo'lgan subyekt unga o'ziga xoslik baxsh etadi.

Fuqarolarning yuksak huquqiy ongi va huquqiy faolligi ma'rifiy jamiyatda huquq ustuvorligining, huquqiy davlatning poydevoridir. Fuqarolarning huquqiy ongini shakllantirish, huquqbuzarliklarning oldini olish, jinoyatchilikka qarshi kurashishning zarururiy talabidir. Haqiqattan ham shunday, huquqiy immunitet shakllangan shaxsga tashqaridan kirib keladigan yot g`oyalar, qarashlar, qonunga xilof xatti-harakatlar o`z ta'siriga ega bo'lmay qoladi. Ijtimoiylashuv natijasida shaxslar ezgulik va adolat, inson sha'ni va uning toptalishi hamda erkinlik va qullik kabi qonuniyatning mavjudligini anglab idrok etishadi. "Nima yaxshi-yu nima yomonligini" tushunib yetishda esa ularga aynan huquqiy savodxonlik, huquqiy yetuklik yordam beradi.

Akademik litsey o'quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik imkoniyatlari va adolatli fuqarolik jamiyati qurish jarayonida, avvalo, har bir fuqaroning huquqiy ongi va huquqiy madaniyatini shakllantirib borish asosiy va muhim vazifa hisoblanadi.

Akademik litsey o'quvchilarda umuminsoniy qadriyatlarni rivojlantirishning metodik imkoniyatlari ta'lim berish, uni rivojlantirish va tarbiyalash funksiyalari amalga oshirilishi natijasida shaxsni rivojlantirish jarayonida kompleks yondashuvga erishiladi.

Bilimlarni egallash jarayonida vujudga keladigan usullar va elementlarning o'zlashtirilishi (ko'nikma) hosil bo'ladi hamda shu usul va elementlarni to'g'ri tanlab, foydalanish yo'llarining egallanishi (malaka)ga erishiladi. Huquqiy bilim asosida shaxsda huquqiy ong rivojlanishiga erishiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Kuychiyeva M.A. Biologiya fanini o‘qitishda fanlararo bog‘lanishlarning o‘rni va ahamiyati // Zamonaviy ta’lim ilmiy-amaliy ommabop jurnal. - Toshkent, 2019. - №5 (78). - Б. 34-37.
2. Kuychiyeva M.A. Tabiiy fanlar o‘qituvchilarining kompetentligi va kasbiy layoqatini rivojlantirish masalalari // Toshkent davlat pedagogika universiteti Ilmiy axborotlari. - Toshkent, 2021. - №1-son. - B. 53-57.
3. Kuychiyeva M.A. Use of Interdisciplinary Relationships In The Formation Of Competences In Biology Students // CONVERTER 2021 www.converter-magazine.info. - P. 485-489. (№10. ISSN:0010-8189). (subscription@converter-magazine.info)
4. Kuychiyeva M.A. // Organization of Experimental Works on the Development of Professional and Methodical Competence of Future Biology Teachers // Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. Open Access, Peer Reviewed Journals. 2022. ISSN (E): 2795-739, - P.19-21. (№7. SJIF; IF-8.115) (www.geniusjournals.org)
1. 5. Kuychiyeva M.A., Eshmatova D. Development of Professional and Methodical Competence of Future Biology Teachers in Extrcurricular Activities // Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2022. ISSN:2776-0979, - P. 617-621. (№12. SJIF; IF-7.565). (https://wos.academiascience.org)

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Toshkenbayev Navro‘zbek,** mustaqil tadqiqotchi, [**Тошкенбаев Наврузбек** независимый исследователь**.**], [**Navro‘zbek Toshkenbaev,** independent researcher]; manzil: O'zbekiston, 100183, Toshkent, Chilonzor tumani, xiebon Bunyodkor, 27 [адрес: Узбекистан, 100183, г. Ташкент, Чиланзорский район, проспект Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, 100183, Tashkent, Chilonzor district, 27 Bunyodkor avenue].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

TARBIYA FANINI O‘QITISHNING HUQUQIY-PEDAGOGIK ASOSLARI

© O.M. Temirova[1]✉
[1]Namangan davlat universiteti, Namangan, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: huquqiy va pedagogik tamoyillarning kesishishi ta'lim fanini samarali o'qitishning hal qiluvchi asosini tashkil qiladi. Ushbu tamoyillarni tushunish va integratsiyalash ta'lim amaliyotining huquqiy standartlarga muvofiqligini ta'minlaydi va pedagogik mukammallikni ta'minlaydi. Ushbu tadqiqot ta'lim fanini o'qitish uchun zarur bo'lgan huquqiy va pedagogik asoslarni o'rganadi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi ta'lim fanini o'qitishning huquqiy va pedagogik asoslarini o'rganishdir. Tadqiqot ta’lim sifati va samaradorligini oshirish uchun pedagoglar e’tiborga olishlari kerak bo‘lgan asosiy huquqiy talablar va pedagogik strategiyalarni aniqlashga qaratilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqot adabiyotlarni ko'rib chiqish, amaliy tadqiqotlar va ekspert suhbatlarini o'z ichiga olgan sifatli tadqiqot metodologiyasidan foydalanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: amaliy tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, huquqiy va pedagogik tamoyillarni samarali o'zida mujassam etgan muassasalar qonun talablariga javob beradigan va yuqori sifatli ta'lim berishga yaxshi tayyorlangan pedagoglarni tayyorlaydi.

XULOSA: tadqiqot shuni ko‘rsatadiki, ta’lim fanini samarali o‘qitish uchun mustahkam huquqiy-pedagogik poydevor zarur. Qonunchilik talablarini ilg‘or pedagogik tajribalar bilan integratsiyalashgan holda, ta’lim muassasalari o‘z dasturlari sifatini oshirishi va bo‘lajak pedagoglarni yaxshiroq tayyorlashi mumkin.

Kalit so‘zlar: huquqiy asoslar, pedagogik strategiyalar, ta'lim fani, axloqiy me'yorlar, o'quv dasturlarini ishlab chiqish, o'qituvchi malakasi, talaba huquqlari, kasbiy rivojlanish, ta'lim siyosati, qonuniy muvofiqlik

Iqtibos uchun: Temirova O.M. Tarbiya fanini o‘qitishning huquqiy-pedagogik asoslari // Inter education & global study. 2024. №6. B. 223–229.

ПРАВОВО-ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРЕПОДАВАНИЯ НАУКИ ОБРАЗОВАНИЯ

© О.М. Темирова[1]✉
[1]Наманганский государственный университет, Наманган, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: пересечение правовых и педагогических принципов является важнейшей основой эффективного преподавания образования. Понимание и интеграция этих принципов обеспечивает соответствие образовательной практики правовым стандартам и педагогическое мастерство. В данном исследовании рассматриваются правовые и педагогические основы, необходимые для преподавания естественных наук.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является изучение правовых и педагогических основ образования. Исследование направлено на выявление основных законодательных требований и педагогических стратегий, которые педагогам следует учитывать в целях повышения качества и эффективности образования.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании используется качественная методология исследования, которая включает обзор литературы, тематические исследования и интервью с экспертами.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: тематические исследования показывают, что учреждения, которые эффективно интегрируют правовые и педагогические принципы, выпускают преподавателей, которые соблюдают законы и хорошо подготовлены для предоставления высококачественного образования.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследование показывает, что для эффективного преподавания образования необходима прочная правовая и педагогическая основа. Интегрируя требования законодательства с лучшими педагогическими практиками, образовательные учреждения могут повысить качество своих программ и лучше подготовить будущих педагогов.

Ключевые слова: правовая база, педагогические стратегии, педагогическая наука, этические стандарты, разработка учебных программ, квалификация учителей, права студентов, профессиональное развитие, образовательная политика, соблюдение законодательства

Для цитирования: Темирова О.М. Правово-педагогические основы преподавания науки образования // Inter education & global study. 2024. №6. С. 223–229.

LEGAL-PEDAGOGICAL BASIS OF TEACHING SCIENCE OF EDUCATION

© Odina M. Temirova[1]✉
[1]Namangan State University, Namangan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the intersection of legal and pedagogical principles is a crucial basis for effective teaching of education. Understanding and integrating these principles ensures compliance of educational practices with legal standards and ensures

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

pedagogical excellence. This study examines the legal and pedagogical frameworks necessary for teaching science.

AIM: the purpose of this study is to study the legal and pedagogical foundations of education. The research is aimed at identifying the main legal requirements and pedagogical strategies that pedagogues should take into account in order to improve the quality and effectiveness of education.

MATERIALS AND METHODS: this study uses a qualitative research methodology that includes literature review, case studies and expert interviews.

DISCUSSION AND RESULTS: case studies show that institutions that effectively integrate legal and pedagogical principles produce educators who are legally compliant and well-prepared to provide high-quality education.

CONCLUSION: the study shows that a strong legal and pedagogical foundation is necessary for effective teaching of education. By integrating legislative requirements with best pedagogical practices, educational institutions can improve the quality of their programs and better prepare future educators.

Key words: legal framework, pedagogical strategies, educational science, ethical standards, curriculum development, teacher qualification, student rights, professional development, educational policy, legal compliance

For citation: Odina M. Temirova (2024) 'Legal-pedagogical basis of teaching science of education', Inter education & global study, (6), pp. 223–229. (In Uzbek).

Zamonaviy jamiyat ta'lim tizimidan nafaqat bilim berishni, balki yosh avlodda ma'naviy-axloqiy qadriyatlarni, fuqarolik mas'uliyatini, ijtimoiy faollikni shakllantirishni ham talab qilmoqda. Ta'lim tarbiya jarayonining muhim tarkibiy qismi bo'lib, barkamol shaxsni shakllantirishda asosiy rol o'ynaydi. Boshqa mamlakatlardagi kabi O'zbekistonda ham tarbiya fanini o'qitishning huquqiy-pedagogik asoslarini mustahkamlash zarurati vujudga keldi, bu esa jamiyat hayotining ijtimoiy-siyosiy va madaniy sohalaridagi o'zgarishlar bilan bog'liq. Insonning jamiyatda yashashi uchun zarur bo'lgan xususiyatlarga ega bo'lishini ta'minlash yo'lida qo'llaniladigan chora-tadbirlar majmuasi tarbiyani tashkil qiladi. Tarbiya insonning insonligini ta 'minlaydigan eng qadimiy va abadiy qadriyatdir. Tarbiyasiz alohida odam ham, kishilik jamiyati ham mavjud bo'la olmaydi. Chunki odam va jamiyatning mavjudligini ta'minlaydigan qadriyatlar tarbiya tufayligina bir avloddan boshqa avlodga o'tadi. Pedagogik adabiyotlarda "tarbiya" atamasi keng va tor ma'nolarda qo 'llaniladi.[1]

2020 yil yakunlaridagi O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Shavkat Mirziyoevning Oliy Majlisga Murojaatnomasida "yosh avlodga bog'cha, maktab va oliygohda sifatli ta'limtarbiya berishni yo'lga qo'yamiz, ular jismoniy va ma'naviy sog'lom, vatanparvar insonlar bo'lib ulg'ayishi uchun barcha kuch va imkoniyatlarni safarbar etamiz" – degan fikirlari ta'lim sohasidagi amalga oshirilib kelinayotgan ishlarimizni samarali tashkil etishimiz uchun dasturul amal bo'ladi. [2]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

O‘zbekistonda ta’limni o‘qitishning huquqiy asoslari ta’lim muassasalari va pedagoglar faoliyatini tartibga soluvchi bir qator huquqiy hujjatlar bilan belgilanadi. Eng muhim hujjatlar quyidagilardir:

- “Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida “tarbiya” fanini bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish chora-tadbirlari to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, (06.07.2020 yildagi 422-son). Ushbu qarorda 2020-yil iyul oyidan boshlab yangi o‘quv yili boshlangunga qadar “Tarbiya” fani bo‘yicha tayyorlangan o‘quv dasturlari va darsliklar asosida umumta’lim maktablaridagi “Boshlang‘ich ta’lim”, “Milliy g‘oya va huquq”, “Tarix” va “Dinshunoslik” mutaxassisligiga ega fan o‘qituvchilari uchun xalq ta’limi xodimlarini qayta tayyorlash va ularning malakasini oshirish hududiy markazlarida “Tarbiya” fanidan onlayn shaklda maqsadli malaka oshirish kurslarini tashkil etsin” vazifasi yuklatilgan.[3]

- “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonun ta’lim tizimining, jumladan, bolalar va yoshlarda axloqiy va fuqarolik fazilatlarini tarbiyalashning umumiy tamoyillari va vazifalarini belgilab beradi. Ushbu qonunda ta’lim va tarbiya tushunchalariga alohida urg’u berib o’tilgan.

tarbiya — aniq maqsadli hamda ijtimoiy-tarixiy tajriba asosida yosh avlodni har tomonlama kamol toptirishga, ularning ongini, ma’naviy-axloqiy qadriyatlar va dunyoqarashini shakllantirishga qaratilgan tizimli jarayon;

ta’lim — ta’lim oluvchilarga chuqur nazariy bilim, malakalar va amaliy ko‘nikmalar berishga, shuningdek ularning umumta’lim va kasbiy bilim, malaka hamda ko‘nikmalarini shakllantirishga, qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan tizimli jarayon;[4]

- “Maktabgacha va maktab ta’limini rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 11.05.2022 yildagi PQ-241-son. Maktabgacha va maktab ta’limi muassasalari faoliyatini tartibga soluvchi, kichik yoshdagi bolalar bilan olib boriladigan tarbiyaviy ishlarning ahamiyatiga e’tibor qaratgan. Ushbu qarorda Umumiy o‘rta ta’lim muassasalarida ma’naviy-ma’rifiy ishlar samaradorligini oshirish va bu borada maktab direktori, ota-onalar va mahalla raislari mas’uliyatini kuchaytirish maqsadida Maktabgacha va maktab ta’limi vazirligi manfaatdor vazirlik va idoralar bilan birgalikda 2022-yil 1-sentabrdan boshlab respublikaning barcha tuman (shahar)lari kesimida namunali maktablar reytingini (keyingi o‘rinlarda — reyting) shakllantirsin va e’lon qilib boorish vazifasi belgilab qo’yilgan.[5]

- “Uzluksiz ma’naviy tarbiya konsepsiyasini tasdiqlash va uni amalga oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 31.12.2019 yildagi 1059-son

- Tarbiya va ta’lim milliy dasturi yoshlarda vatanparvarlik tuyg‘ularini, madaniy va milliy an’analarga hurmat tuyg‘ularini shakllantirish, shuningdek, ijtimoiy mas’uliyatni rivojlantirishga qaratilgan.

Ushbu me'yoriy hujjatlar ta'lim dasturlari va loyihalarini amalga oshirishning huquqiy asoslarini ta'minlaydi, o'qituvchilarning ta'lim jarayonidagi huquq va majburiyatlarini belgilaydi, shuningdek, ta'lim sohasidagi me'yor va qoidalarni buzganlik uchun javobgarlikni belgilaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Ta'limga pedagogik yondashuvlar

O‘zbekistonda ta’limning pedagogik asoslari zamonaviy ta’lim yondashuvlariga asoslanadi, ular: ta’lim va tarbiya vazifalarining integratsiyasi. ta'lim faoliyati o'quv jarayonining ajralmas qismi bo'lib, o'quvchilarda nafaqat bilim, balki axloqiy fazilatlarni rivojlantirishga imkon beradi; ta’limga kompleks yondashuv. ta'lim shaxsning jismoniy, axloqiy va intellektual rivojlanishining birligi asosida amalga oshiriladi. har bir bolaning individual xususiyatlari va ehtiyojlari hisobga olinadi; interaktiv usullardan foydalanish. o‘quvchilarning munozaralar, rolli o‘yinlar, loyihalar va boshqa interfaol shakllar orqali o‘quv jarayoniga faol jalb etilishi tanqidiy fikrlash va ijtimoiy faollikni rivojlantirishga xizmat qiladi; ota-onalar va jamoatchilik ishtiroki. ta'lim maktab, oila va jamiyatning birgalikdagi vazifasi sifatida qaraladi. bunda ta’lim-tarbiya jarayonida faol ishtirok etayotgan jamoat tashkilotlari, mahallalar muhim o‘rin tutadi.

O‘zbekistonda yosh avlod tarbiyasiga qaratilgan qator dastur va loyihalar amalga oshirilmoqda. Bu dasturlarga quyidagilar kiradi:

- Vatanparvarlik tarbiyasi yoshlarda Vatanga muhabbat, davlat ramzlari va madaniy an’analarga hurmat tuyg‘ularini shakllantirishga qaratilgan. Ajdodlardan avlodlarga o‘tib kelayotgan “Vatanni sevmoq iymondandir”, -degan hadis zamirida ham huddi shunday mazmun mujassam.Agar uzoq tariximizga nazar tashlaydigan bo‘lsak, vatanga e’tiqod tuyg‘usi xalqimiz tomonidan qadimdan e’zozlanib kelinganining guvohi bo‘lamiz. Ajdodlarimiz orasidan yetishib chiqqan mashhur insonlarning xatti-harakatlari, vatan ravnaqi yo‘lida chekkan zahmatlarini, bizgacha yetib kelgan asarlari va tarixiy ma’lumotlar orqali bilib olishimiz mumkin. [6]

- Etnomadaniy tarbiya, uning maqsadi bolalar va yoshlarda madaniy va etnik tafovutlarga hurmatli munosabatni shakllantirish, millatlararo totuvlikni mustahkamlashdan iborat. Etnomadaniy tarbiya pedagogikaning nihoyatda muhim jihati hisoblanadi, chunki u ko‘p millatli dunyoda shaxsning to‘liq ijtimoiylashuviga yordam beradi. Bu faqat ma'lum bir etnik jamoaning ma'lum bilimlari, qadriyat g'oyalari to'plami emas, balki belgi-ramziy asoslar orqali o'z xalqining axloqiy, axloqiy va estetik qarashlarini anglashni, takrorlashni ta'minlaydi. Etnomadaniy ta'lim boshqa xalqlar madaniyatiga o'xshash munosabat bilan uyg'unlashgan holda o'z xalqining madaniyatini tushunish, hurmat qilish uchun asos yaratadi. Bunday ta'limni amalga oshirish natijasi yaxlit dunyoqarash va qadriyat yo'nalishlarining o'zlashtirilgan tizimidir.[7]

- Ekologik tarbiya, o'quvchilarda atrof-muhit va tabiiy resurslarga mas'uliyatli munosabatni shakllantirishga qaratilgan. Ekologik ta'lim-tarbiyani bog'chalar va maktablarda olib borish yo'llari. Tabiat, uning go'zalligi va tabiiy boyliklarni saqlash borasidagi ishlarni oila, bog'cha bolalari va maktab o'quvchilari orasida olib borishdan boshlab, yosh va o'sib kelayotgan avlodni atrof muhit, undagi o'simlik, hayvon, suv va tuproqqa mehr-shafqatli, ularni asraydigan, boyitadigan jonkuyar qilib tarbiyalash kerak. Ushbu dasturlar maktablar va universitetlarning o'quv dasturlari doirasida, shuningdek, maktabdan tashqari tadbirlar, jamoat tadbirlari va loyihalari orqali amalga oshiriladi.[8]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Tarbiya – shaxsning barkamol rivojlanishini ta'minlovchi, yoshlarni jamiyatdagi faol va mas'uliyatli hayotga tayyorlovchi ta'lim jarayonining eng muhim tarkibiy qismidir. O'zbekistonda ta'limga o'qitishning huquqiy-pedagogik asoslari ta'lim dasturlarini amalga oshirish uchun qulay shart-sharoit yaratadi, o'qituvchi va o'quvchilarning huquqiy himoyasini ta'minlaydi, shuningdek, yosh avlodda axloqiy va fuqarolik fazilatlarini shakllantirishga xizmat qiladi. Zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interfaol usullardan foydalanish, ta'lim jarayonida ota-onalar va jamiyatning faol ishtiroki o'quvchilarda axloqiy va fuqarolik fazilatlarini shakllantirishda yuqori natijalarga erishish imkonini beradi. Jamiyatning ijtimoiy-siyosiy va madaniy hayotidagi o'zgarishlarni, shuningdek, ta'lim tizimi oldida turgan yangi vazifalarni hisobga olgan holda ta'lim tizimini takomillashtirishni davom ettirish muhim ahamiyatga ega.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Бордовская Н., Реян А. Педагогика. –Санкт-Петербург, 2001. –С.32
2. Ўзбекистон Республикаси Президенти Шавкат Мирзиёевнинг Олий Мажлисга Мурожаатномаси. 2020 йил 29 декабрь.
3. UMUMIY O'RTA TA'LIM MUASSASALARIDA "TARBIYA" FANINI BOSQICHMA-BOSQICH AMALIYOTGA JORIY ETISH CHORA-TADBIRLARI TO'G'RISIDA O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining qarori, 06.07.2020 yildagi 422-son
4. TA'LIM TO'G'RISIDA O'zbekiston Respublikasining Qonuni, 23.09.2020 yildagi O'RQ-637-son
5. MAKTABGACHA VA MAKTAB TA'LIMINI RIVOJLANTIRISHGA OID QO'SHIMCHA CHORA-TADBIRLAR TO'G'RISIDA O'zbekiston Respublikasi Prezidentining qarori, 11.05.2022 yildagi PQ-241-son
6. Sh.N.Abduraxmanov. O'QUVCHILARNI VATANPARVARLIK RUHIDA TARBIYALASHNING PEDAGOGIK IMKONIYATLARI. Oriental Renaissance: Innovative, educational, natural and social sciences. December 2022. 1089-1092-betlar.
7. https://minikar.ru/uz/prayers/etnokulturnoe-vospitanie-sushchnost-etnokulturnogo-vospitaniya-detei-i/
8. Ilxamdjanova D. S. EKOLOGIK TA'LIM TARBIYA YOSHLAR NIGOHIDA //Новости образования: исследование в XXI веке. – 2023. – Т. 2. – №. 16. – С. 49-54.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Temirova Odina Muhidin qizi**, mustaqil tadqiqotchisi, [**Темирова Одина Муҳидин қизи,** независимого исследователя.], [**Temirova Odina Muhidin qizi,** independent researcher]; manzil: O'zbekiston, Namangan sh., 160107, Bobur shox ko'chasi, 161-uy [адрес: Узбекистан, 160107, улица Бобуршоха, 161 Наманган], [address: Uzbekistan, 161, Bobur shokh Street, 160107 Namangan city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

TA’LIM JARAYONIDA TAJRIBA-SINOV ISHLARINING ILK BOSQICHINI TASHKIL ETISH VA O’TKAZISH METODIKASI

© A.Z. Po‘latova[1]✉
[1]Navoiy davlat pedagogika instituti, Navoiy, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ushbu maqolada pedagogik tajriba-sinov ishlarini olib borishning o’ziga xos tomonlari, tajriba-sinov ishlarida inson predmeti, tajriba-sinov o’tkazishdagi o’ziga xos talablar va anketa so’rovnomalari, tajriba-sinovning maqsadi, qoidalari hamda natijalari haqidagi muammolar haqida fikr yuritilgan.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi Annemariye Shimmel merosi asosida talabalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqishga yo’naltirligan pedagogic tajriba-sinov ishlarining ilk bosqichi natijalarini tahlil qilishdan iborat.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: maqolada tajriba-sinov ishlarining izlanuvchi va ta’kidlovchi bosqichlari muhokama qilinadi. Tadqiqot maydonlarida o’tkazilgan tajriba-sinovning birinchi bosqichi natijalari e’lon qilinadi. Bunda to’rrta oliy ta’lim muassasasida talabalar ishtirokida o’tkazilgan anketa savol-javoblari natijalari muhokama qilinadi. Annemarie Schimmel merosi asosida talabalarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning pedagogik mexanizmlarini ishlab chiqish haqida rejalar tuzilgan.

XULOSA: tajriba-sinov ishlari natijalarini umumlashtirishda mantiqiy xulosalar bilan birga matematik statistik tahlil tadqiqotning kelgusidagi amaliy maqsadlarini aniqlashtirib olishga, tadqiqot mavzusi yuzasidan amaliy qo’llanmalar mazmunini belgilashda muhim rol o’ynaydi.

Kalit so’zlar: tajriba-sinov, annemariye shimmel, ma’naviy-axloqoy fazilatlar, tadqiqot mavzusi, anketa-so’rovnoma, matematik statistik tahlil, ilmiy faraz

Iqtibos uchun: Po‘latova A.Z. Ta’lim jarayonida tajriba-sinov ishlarining ilk bosqichini tashkil etish va o’tkazish metodikasi, // Inter education & global study. 2024. №6. B. 230–235.

МЕТОДИКА ОРГАНИЗАЦИИ И ПРОВЕДЕНИЯ ПЕРВОГО ЭТАПА ЭКСПЕРИМЕНТАЛЬНОЙ РАБОТЫ В ОБРАЗОВАТЕЛЬНОМ ПРОЦЕССЕ

© А.З. Пулатова[1]✉
[1]Навоийский государственный педагогический институт, Навои, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ВВЕДЕНИЕ: В статье описаны конкретные аспекты проведения педагогических экспериментов, человек-испытуемый в экспериментах, конкретные требования и анкеты для проведения экспериментов, обсуждаются цели, правила и результаты экспериментов.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является анализ результатов первого этапа педагогического эксперимента-апробации, направленного на разработку педагогических механизмов формирования духовно-нравственных качеств у учащихся на основе наследия Аннемари Шиммель.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в статье рассматриваются поисковые и акцентирующие этапы экспериментальной работы. Результаты первого этапа эксперимента, проведенного на исследуемых территориях, будут объявлены позже. И обсуждаются результаты анкетирования, проведенного с участием студентов четырех вузов. На основе наследия Аннемари Шиммель планировалось разработать педагогические механизмы формирования духовно-нравственных качеств у студентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: математико-статистический анализ наряду с логическими выводами при обобщении результатов экспериментальной работы играет важную роль в выяснении будущих практических целей исследования, в определении содержания практических приложений по теме исследования.

Ключевые слова: эксперимент-тест, Аннемари Шиммель, духовно-нравственные качества, тема исследования, анкета-опросник, математическо-статистический анализ, научная гипотеза.

Для цитирования: Пулатова А.З. Методика организации и проведения первого этапа экспериментальной работы в образовательном процессе // Inter education & global study. 2024. №6. С. 230–235.

METHODOLOGY OF ORGANIZING AND CONDUCTING THE FIRST STAGE OF EXPERIMENTAL WORK IN THE EDUCATIONAL PROCESS

© Zubayda A. Po'latova[1]✉
[1]Navoi state pedagogical institute,Navoi,Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article describes specific aspects of conducting pedagogical experiments, the human subject in the experiments, specific requirements and questionnaires for conducting experiments, and discusses the goals, rules and results of the experiments.

AIM: the purpose of this article is to analyze the results of the first stage of a pedagogical testing experiment aimed at developing pedagogical mechanisms for the formation of spiritual and moral qualities in students based on the legacy of Annemarie Schimmel.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

DISCUSSION AND RESULTS: the article discusses the searching and emphasizing stages of experimental work. And the results of the first stage of the experiment, conducted in the study areas, announced here. And the results of a survey conducted with the participation of students from four universities are discussed. Based on the legacy of Annemarie Schimmel, it was planned to develop pedagogical mechanisms for the formation of spiritual and moral qualities in students.

CONCLUSION: mathematical and statistical analysis, along with logical conclusions when generalizing the results of experimental work, plays an important role in clarifying the future practical goals of the study, in determining the content of practical applications on the research topic.

Key words: experiment test, Annemarie Schimmel, spiritual and moral qualities, research topic, questionnaire, mathematical and statistical analysis, scientific hypothesis

For citation: Zubayda A. Po‘latova, Methodology of organizing and conducting the first stage of experimental work in the educational process ,// Inter education & global study, (6), pp. 230–235. (In Uzbek).

Pedagogik tajriba-sinov bu, umummilliy tafakkur jarayoni bo‟lib, pedagogik omillar, shart-sharoitlar, jarayonlar o‟rtasidagi sabab va oqibatlar bilan bog’liq o’rganiladigan bir yoki bir necha obyekt yoxud tizimlarni aniq rejalar asosida oydinlashtirish imkonini beruvchi jarayondir. Tajriba-sinov ishlari asosan ta`lim-tarbiya jarayoniga aloqador ilmiy faraz yoki yangicha usullarning tatbiqiy jarayonlarini sinash, tekshirish, aniqlash maqsadida o’tkaziladi. Pedagogik tajriba-sinovlar o’tkazishning asl mohiyati amaldagi pedagogik jarayonlarni takomillashtishga olib boradigan tadqiqotlar va ularning farazlariga muvofiq ravishda aniq maqsad sari yo’naltirilgan, mutlaqo yangicha muhitni olib kirishdan iborat.[1]

Tajriba-sinov ishlarini tashkil qilish jarayonida Annemariye Shimmel merosi asosida talabalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari ishlab chiqilib, amaliyotga tatbiq etiladi. Talabalarning ma’naviy-axloqiy fazilatlarga oid bilimlari kengayib, to’g’riso’zlik, halollik, sadoqat, mehnatsevarlik, ilm olish, ustozga bo’lgan hurmat, shijoat, intizom, vatanni sevmoq, sabrli, qanoatli bo’lish kabi bir qancha ijobiy fazilatlarni o’ziga kasb qilgan, manmanlik, ilmsizlik, zo’ravonik, yolg’onchilik, dangasalik, g’azab, g’iybat, zulm kabi salbiy xislatlardan o’zini, qalbini tozalaydigan barkamol avlodni tarbiyalash tizimi ishlab chiqiladi.

Izlanuvchi tajriba-sinov ishlarining maqsad va vazifalari quyidagilardan iborat: talabalarning Annemariye Shimmel merosini o’rganishga bo’lgan munosabatini o’rganish; talabalarning ma’naviy-axloqiy fazilatlarni bilish ko’nikmalari, ijobiy va salbiy fazilatlar haqidagi bilimlarini tekshirib ko’rish; annemariye Shimmel merosi asosida ma’naviy-axloqiy fazilatlar borasidagi pedagogik va didaktik qarashlarini o’rganishga bo’lgan qiziqishlarini o’rganish; ilmiy faraz ilgari surilib, amaliyotga tavsiya etilgan maxsus metodikaning tarkibiy elementalarini aniqlash.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Tajriba-sinov ishlarining birinchi bosqichida quyidagi ilmiy faraz tekshirib ko'rildi, ya'ni: annemariye Shimmel pedagogik qarashlarining mazmun-mohiyati ochb berilsa; talaba ma'naviy-axloqiy kamolotini yuksaltirishga qo'yiladigan talablar takomillashtirilsa, pedagogik jarayonnig samaradorligi yanada ortadi. Ta'kidlovchi tajriba-sinov ishlarida o'rganish, tahlil qilish, anketa, savol-javob, suhbat, kuzatish, pedagogik ekperiment, matematik statistika kabi metodlardan foydalanildi.

Tajriba-sinov ishlarining izlanuvchi va ta'kidlovchi bosqichlari o'tkazildi. Tajriba-sinov ishlari O'zbekiston Davlat jahon tillari universiteti, Samarqand davlat univeriteti, Samarqand Davlat chet tillar instituti va Buxoro Davlat universitetlari tajriba-sinov maydoni sifatida tanlab olindi.

Annemariye Shimmel hayoti va ijodi, ma'naviy merosi haqidagi bilimlar, ma'naviy-axloqiy faziltlardan xabardor bo'lish haqidagi bilimlarni tekshirish maqsadida talabalardan anketa so'rovnoma olindi. Bunda 204 ta talaba ishtirok etdi, jumladan, 162 ta qiz, 42 ta o'g'il bola. Talalbalarga quyidagi savollar bilan murojaat qildik:

1	Annemariye Shimmelning hayoti va ijodiy faoliyati bilan tanishmisiz?	Ha Yo'q Endi bilib olaman
2	Annemariye Shimmel qachon va qayerda tug'ilgan?	1922-yil Germaniyaning Erfurt shahrida 1955-yil Germaniyaning Go'ttingen shahrida 1905 –yil Shvetsariyaning Bern shahrida
3	Annemariye Shimmelning "Jonon mening jonimda" asarini o'zbek tiliga kim tarjima qilgan?	Poshali Usmon Erkin Vohidov Yo'ldosh Parda
4	Ma'naviy-axloqiy fazilatlar to'g'ri ko'rsatilgan qatorni toping.	qanoat, tama, ilm, sabr, hilm, intizom Vatanni suymak, haqqoniyat, nazari ibrat hasad, nifoq, zulm, shijoat, xayrixohlik
5	Talabalarda ma'naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish muhim deb o'ylaysizmi?	Ha muhim Unchalik muhim emas Ta'limda faqat ilm o'rgatish muhim
6	Siz insonlardagi qaysi ijobiy fazilatlarni qadrlaysiz?	(javoblar yoziladi)
7	Siz talabalardagi qaysi salbiy xislatlarni tuzatish kerak deb hisoblaysiz?	(javoblar yoziladi)
8	Annemariye Shimmelning din, solih amallar va yaxshi axloq borasidagi pedagogik va didaktik qarashlaridan xabardor bo'lishni istaysizmi?	Ha Yo'q Mustaqil bilib olaman

1-savolga 18 ta talaba "ha", 122 ta talaba "yo'q", 74 ta talaba "endi bilib olaman" degan javobni tanlagan. Bu javoblardan ma'lum bo'ldiki, jami 91% talaba Annemariye Shimmel hayoti va ijodi bilan tanish emas.

2- savolga 95 ta talaba to'g'ri javob tanlagan. Bu jami talaba sonining 44 % ini tashkil etdi.

3- Annemariye Shimmelning "Jonon mening jonimda" asarini o'zbek tiliga tarjima qilgan tarjimon haqidagi savolga 77 ta talaba to'g'ri javob tanlagan. Bu jami talaba sonining bor yo'g'i 38% ini tashkil etdi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

4-savol Ma’naviy-axloqiy fazilatlar haqidagi savolga 109 ta talaba to’g’ri javob bergan. Bu esa jami talaba sonining 53%ini tashkil etdi. Bu natijadan ma’lum bo’ldiki, talabalarning yarmi ma’naviy-axloqiy fazilatlar haqida aniq tushunchalarga ega emas.

5-savol Talabalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirishning muhimlik darajasi haqidagi savolga 168 ta talaba “ha, muhim”, 12 ta talaba “muhim emas”, 10 ta talaba “ta’limda faqat o’rgatish muhim” degan javobni bergan, 14 ta talaba savolga befarq bo’lgan. Demak talabalarning 82% i oliy ta’lim muassasalarida talabalarda ma’naviy-axloqiy fazilatlarni shakllantirish muhim deb hisoblashadi.

6-savol “Siz insonlardagi qaysi ijobiy fazilatlarni qadrlaysiz” degan savolga javoblar quyidagicha bo’ldi:

“Rostgo’ylik” javobini jami 74 ta talaba yozgan. Sadoqat-22 ta, adolat-20 ta , sabr-24 ta, samimiylik-26 ta, hurmat-30 ta, mehribonlik-24 ta, intizom-15 ta, ilmli bo’lish fazilatini 14 ta, odamiylik fazilatini-12 ta talaba javob tariqasida yozgan. Bundan tashqari talabalar kamtarlik, shukronalik, bag’rikenglik kabi ijobiy faziltlarni qadrlashini aytgan.

7-“Talabalardagi qaysi salbiy xislatlarni tuzatish kerak, deb o’ylaysiz” degan savolga javoblar quyidagicha bo’ldi :

Dangasalik, yalqovlik, erinchoqlik kabi salbiy xislatlarni-32 ta, manmanlik, mensimaslik-21 ta, yolg’onchilik-20 ta, hurmatsizlik-12 ta, ilm olishga bo’lgan sustkashtlik-15 ta, ikkiyuzlamachilk- 9 ta, salbiy fikrlash-8 ta, darsga kechikish-7 ta, hasad-6 ta talaba bergan. Bundan tashqari talabalar o’z javoblarida betgachoparlik, vaqtdan unumli foydalanmaslik, darsga to’g’ri yondoshmaslik, o’zboshimchalik, loqaydlik, internetga qaramlik, g’iybat, maqtanchoqlik kabi salbiy xislatlarni javob tariqasda yozishgan. 7-savolga berilgan javoblardan xulosa qilish mumkinki, talabalar tomonidan yozilgan, ularda eng ko’p uchraydigan yuqoridagi kamchilik va salbiy illatlarni yo’qotish muammosini hal qilish tadqiqot ihining ustuvor vazifalaridan biri hisoblanishi kerak.

8-savol “Annemariye Shimmelning din, solih amallar va yaxshi axloq borasidagi pedagogik va didaktik qarashlaridan xabardor bo’lishn istaysizm?” degan savolga 128 ta talaba tasdiq javobini berganligidan ko’rish mumkinki, jami 63% talaba Annamariye Shimmelning pedagogik qarashlarini o’rganishni istaydi.

Anketa-so’rovnomada qatnashgan talabalarning javoblarini chuqur tahlil qilgan holda tajriba-sinovning shakllantiruvchi va yakunlovchi bosqichlarini o’tkazishda quyidagi vazifalar belgilab olindi:

O’quv-mashg’ulotlar jarayonida:

1. Annemariye Shimmel hayoti va ijodiy faoliyati bilan talabalarni yaqindan tanishtirish;
2. Annemariye Shimmelning o’zbek tiliga tarjima qilingan asarlari haqida to’liq ma’lumot berish;
3. Talabalarning ma’naviy-axloqiy fazilatlar haqidagi bilimlarini oshirish ularni o’ziga singdirish ko’nikmasini shakllantirish;
4. Annemariye Shimmelning pedagogik va didaktik qarashlari haqida ma’lumot berish;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

O’quv-mashg’ulotlaridan tashqarida:

5. Annemariye Shimmel asarlaridan foydalangan holda talabalardagi dangasalik, manmanlik, yolg’onchilik, ilmga olishga bo’lgan sustkashlik kabi salbiy xislatlarni tuzatishga qaratilgan pedagogik mexanizmlarni ishlab chiqish va amaliyotda qo’llash;

6. Talabalardagi ma’naviy-axloqiy fazilatlarni baholashning muayyan indikatorlarini ishlab chiqish va amaliyotda qo’llash.

7. Talabalarning darsda olgan bilimlarini mustahkamlash maqsadida darsdan tashqari ma’naviy tadbirlar, suhbat, savol-javoblar tashkil etish.

Tajriba-sinov ishlari natijalarini umumlashtirishda mantiqiy xulosalar bilan birga matematik statistik tahlil tadqiqotning kelgusidagi amaliy maqsadlarini aniqlashtirib olishga, tadqiqot mavzusi yuzasidan amaliy qo’llanmalar mazmunini belgilashda muhim rol o’ynaydi. Tajriba-sinovning birinchi bosqichini o’tkazilgandan so’ng quyidagi xulosalarga kelindi:

- Oliy ta’limning nemis tili yo’nalishi talabalari nemis islomshunos, sharqshunos olimasi Annemariye Shimmel hayoti va ijodi bilan yaqindan tanishishni, uning boy merosidan bahramand bo’lib ma’naviy-axloqiy fazilarni o’zlariga kasb qilishni istaydilar.
- Tadqiqot mavzusi bo’yicha pedagogik tajriba-sinov ishlarining keying bosqichlari yuqoridagi ilk bosqich natijalaridan kelib chiqib tashkil etiladi.
- Tajriba-siovning ilk bosqichini nemis tili ta’lim yo’nalishida tahsil olayotgan talabalar (SamDCHTI, BuxDU, O’zDJTU) bilan birga boshqa ta’lim yo’nalishida tahsil olayotgan talabalar (SamDU) bilan ham o’tkazildi. Nemis tili yo’nalishlarini tanlashdan maqsad tadqiqot mavzusi nemis olimasi bilan bog’liq bo’lganligi sababli talabalar bu olima hayoti bilan tanish deb o’ylagandik. So’rovnoma natijalari tahlilidan kelib chiqilsa, masalan BuxDU talabalarining xabardorlik darajasi(1-,2-,3-savollar javoblariga tayanib) 20% ni, SamDU talabalarniki 38,5 % ni tashkil etdi, ikkala hududning natijasi 50% dan kam. Shuning uchun tadqiqotning keying bosqichlarini barcha tanlangan hududlarda olib borish maqsadga muvofiqdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. S.Abduraimov, D. Xudoyqulova. “Pedagogik tajriba - sinov ishlarini tashkil etish va unga qo’yiladigan talablar”. INTERNATIONAL SCIENTIFIC ONLINE CONFERENCES. Челябинский государственный институт культуры: 2023

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Po’latova Zubayda Abduravupovna**, tayanch doktorant [**Зубайда Пулатова Абдуравуповна**, докторант], [**Zubayda A. Pulatova**, PhD student]; manzil: Navoiy viloyati, Navoiy shahri, Lev Tolstoy ko’chasi, 31-uy 3-xonadon [адрес: ул.Лев Тольстого, дом 3 кв.3, город Навои, Навоийская область], [address: Lev Tolstoy st. 31.3. , Navoi city, Navoi region]; E-mail: p.zubi@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

BO‘LAJAK BOSHLANG‘ICH SINF O‘QITUVCHILARINI O‘QUVCHILARNI NUTQINI O‘STIRISHGA METODIK TAYYORGARLIGINI TAKOMILLASHTIRISH TEXNOLOGIYALARI

© Z.A. Qo‘ychiyeva[1]✉

[1]Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: nutq eng yuqori aqliy funktsiya sifatida intellektual faoliyatning eng muhim tarkibiy qismi bo‘lib, nutq faoliyati va fikrlash jarayonlarini amalga oshirishning yetakchi vositasi sifatida til uzoq vaqt davomida psixologiya va tilshunoslikni o‘rganuvchi mutaxassislarning diqqat markazida bo‘lib kelgan. Nazariy va eksperimental tadqiqotlar insonning ontogenez jarayonida tilni o‘zlashtirish va nutq qobiliyatini shakllantirishning umumiy qonuniyatlarini, jamiyatdagi nutq faoliyati jarayonlari xususiyatlarini tavsiflovchi yetarlicha material to‘plash va umumlashtirish imkonini beradi. Tilni to‘g‘ri o‘rganish, uning grammatik tuzilishiga e’tibor berib so-*‘zlashish, boshlang‘ich sinf o‘quvchilarda erkin muhokama yuritish, savollar berish, boshqalardan eshitgan fikrlari yuzasidan xulosalar chiqarish, narsa va hodisalar o‘rtasidagi bog‘liqlikning to‘g‘ri anglab yetishga olib keladi.

MAQSAD: ushbu tadqiqot pedagogik jarayon bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining o‘quvchilar nutqini o‘stirishga metodik tayyorgarligini takomillashtirishga qanday yordam berishi mumkinligini o‘rganishga qaratilgan. U samarali yetakchilik rollari uchun muhim bo‘lgan mustahkam aloqa qobiliyatlarini rivojlantirish uchun nazariy asoslar, ta’lim strategiyalari va amaliy yondashuvlarni o‘rganadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: adabiyot va amaliy tadqiqotlarni har tomonlama ko‘rib chiqish orqali tadqiqot bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining o‘quvchilar nutqini o‘stirishga metodik tayyorgarligini asosiy tarkibiy qismlarini, jumladan, shaxslararo muloqot, ommaviy nutq, muzokaralar taktikasni aniqlaydi. Unda yetakchilik bilan muloqot qilish ko‘nikmalarini oshirish uchun mo‘ljallangan rolli o‘yin mashqlari, ijodiy topshiriqlar, badiiy matn ustida ishlash ,ta’lim metodlari kabi pedagogik usullar tahlil qilinadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot adabiyotlarni sintez qilish, ta’lim dasturlarini tahlil qilish va bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining o‘quvchilar nutqini o‘stirishga metodik tayyorgarligini takomillashtirishni o‘z ichiga olgan sifatli usullardan foydalanadi. Unda bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarining o‘quvchilar nutqini o‘stirishga metodik tayyorgarligini qaratilgan metodik imkoniyatlarini ishlab chiqish va amalga oshirish ko‘rsatilgan. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilar nutqini, ulardagi muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan o‘qitish texnikalarini ko‘rib chiqildi.

XULOSA: Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining birinchi va ikkinchi o‘quv yillaridan so‘ng taklif etilgan metodika bo‘yicha tayanch kompetensiyalari shakllanganligi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

darajasining tashxisi davomida, innovatsion faoliyatda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish va takomillashtirishning integrativ modeli va uni amalga oshirishning pedagogik sharoitlarining joriy etilishi boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘z faoliyatlarining maqsadini mustaqil belgilashlari, amalga oshirilgan xatti-harakatlarni tahlil qilishlari, muayyan xatti-harakatning oqibatlarini aniq belgilaganliklari, o‘zlari va atrofdagilarga to‘g‘ri baho berishlari, hamkorlikdagi faoliyatni rejalashtirish va kelishilgan holda bajarishlari, o‘z fikrlarini to‘g‘ri ifodalashlariga yordam berganligi tasdiqlandi.

Kalit so‘zlar: nutq, nutq faoliyati, boshlang‘ich sinf, ta’lim metodlari, baholash ko‘nikmalari, kommunikativ hamkorlikdagi faoliyat.

Iqtibos uchun: Qo‘ychiyeva Z.A. Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini o‘quvchilarni nutqini o‘stirishga metodik tayyorgarligini takomillashtirish texnologiyalari // Inter education & global study. 2024. №6. B. 236–243.

ТЕХНОЛОГИИ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ МЕТОДИЧЕСКОЙ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ К РАЗВИТИЮ РЕЧИ УЧАЩИХСЯ

© З.А. Куйчиева[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: речь как высшая психическая функция является важнейшим компонентом интеллектуальной деятельности, а язык как ведущее средство речевой деятельности и мыслительных процессов издавна находится в центре внимания психологии и языкознания. Теоретические и экспериментальные исследования позволяют собрать и обобщить достаточный материал, характеризующий общие закономерности овладения языком и формирования речевых способностей в процессе онтогенеза человека, особенности процессов речевой деятельности в обществе. Правильное изучение языка, говорение, обращая внимание на его грамматический строй, свободное обсуждение, задавая вопросы, делая выводы на основе услышанного мнения других, приводит к правильному пониманию связи между вещами и событиями.

ЦЕЛЬ: данное исследование направлено на изучение того, как педагогический процесс может помочь улучшить методическую подготовку будущих учителей начальной школы к развитию речи учащихся. В нем исследуются теоретические основы, образовательные стратегии и практические подходы к развитию сильных коммуникативных навыков, необходимых для эффективной руководящей роли.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы качественные методы, включающие синтез литературы, анализ образовательных программ, совершенствование методической подготовки будущих учителей начальной школы

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

к развитию речи учащихся. Показана разработка и реализация методических возможностей, направленных на методическую подготовку будущих учителей начальной школы к развитию речи учащихся. Рассмотрены приемы обучения, направленные на развитие речевых и коммуникативных навыков учащихся младших классов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: на основе комплексного обзора литературы и тематических исследований в исследовании определены основные компоненты методической подготовки будущих учителей начальной школы к развитию речи учащихся, включая межличностное общение, публичную речь, тактику ведения переговоров. В ней анализируются такие педагогические методы, как ролевые упражнения, творческие задания, работа над художественным текстом, воспитательные методы.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: при диагностике уровня сформированности базовых компетенций по предложенной методике после первого и второго учебного года учащихся начальной школы внедряется интегративная модель формирования и совершенствования базовых компетенций в инновационной деятельности и педагогических условиях. для ее реализации было реализовано, что учащиеся младших классов самостоятельно определяют цель своей деятельности, подтверждено, что это помогает им анализировать свое поведение, четко определять последствия определенного поведения, правильно оценивать себя и других, планировать и действовать. координировать совместную деятельность, правильно выражать свое мнение.

Ключевые слова: речь, речевая деятельность, начальный класс, методы обучения, умения оценивания, коммуникативно-кооперативная деятельность.

Для цитирования: Куйчиева З.А. Технологии совершенствования методической подготовки будущих учителей начальных классов к развитию речи учащихся. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 236–243.

TECHNOLOGIES FOR IMPROVING METHODOLOGICAL PREPARATION OF FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS TO DEVELOP STUDENT SPEECH

© Zarnigor A. Kuychiyeva[1]✉
[1]Tashkent state pedagogical university,Toshkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: speech, as the highest mental function, is the most important component of intellectual activity, and language, as the leading means of speech activity and thought processes, has long been the focus of psychology and linguistics. Theoretical and experimental research allows to collect and generalize sufficient material describing the general laws of language acquisition and formation of speech ability in the process of human ontogenesis, features of speech activity processes in society. Proper learning of the language, speaking paying attention to its grammatical structure, free

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

discussion, asking questions, drawing conclusions based on the opinions heard from others, leads to the correct understanding of the connection between things and events.

AIM: this study is aimed at studying how the pedagogical process can help to improve the methodological preparation of future elementary school teachers for the development of students' speech. It explores theoretical frameworks, educational strategies, and practical approaches to developing strong communication skills essential for effective leadership roles.

DISCUSSION AND RESULTS: through a comprehensive review of the literature and case studies, the research determines the main components of the methodological preparation of future elementary school teachers for the development of students' speech, including interpersonal communication, public speech, negotiation tactics. Pedagogical methods such as role-playing exercises, creative tasks, work on artistic text, educational methods are analyzed in it.

MATERIALS AND METHODS: the research uses qualitative methods, including synthesis of literature, analysis of educational programs, and improvement of methodological preparation of future elementary school teachers for the development of students' speech. It shows the development and implementation of methodical opportunities aimed at the methodological preparation of future elementary school teachers for the development of students' speech. Teaching techniques aimed at developing speech and communication skills of elementary school students were considered.

CONCLUSION: during the diagnosis of the level of formation of basic competencies according to the proposed methodology after the first and second academic years of elementary school students, the introduction of the integrative model of formation and improvement of basic competencies in innovative activities and the pedagogical conditions for its implementation, it was realized that elementary school students independently determine the purpose of their activities. it was confirmed that it helped them to analyze their behavior, clearly determine the consequences of a certain behavior, to correctly assess themselves and others, to plan and coordinate cooperative activities, and to express their opinions correctly.

Key words: speech, speech activity, primary class, educational methods, assessment skills, communicative cooperative activity.

For citation: Zarnigor A. Kuychiyeva (2024), Technologies for improving methodological preparation of future primary class teachers to develop student speech, // Inter education & global study, (6), pp. 236–243. (In Uzbek).

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini o‘quvchilarni nutqini o‘stirishga ona tilida avloddan-avlodga o‘tib kelayotgan xalq ma’naviy boyliklarini qanchalik meros qilib olishlari, tarbiyalanuvchilarning kelgusida o‘z davrining ilmiy yutuqlarini o‘zlashtira olishlari, ularning insoniyatning ilg‘or she’riy va estetik ideallariga sodiqligi, ya’ni mustaqil

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

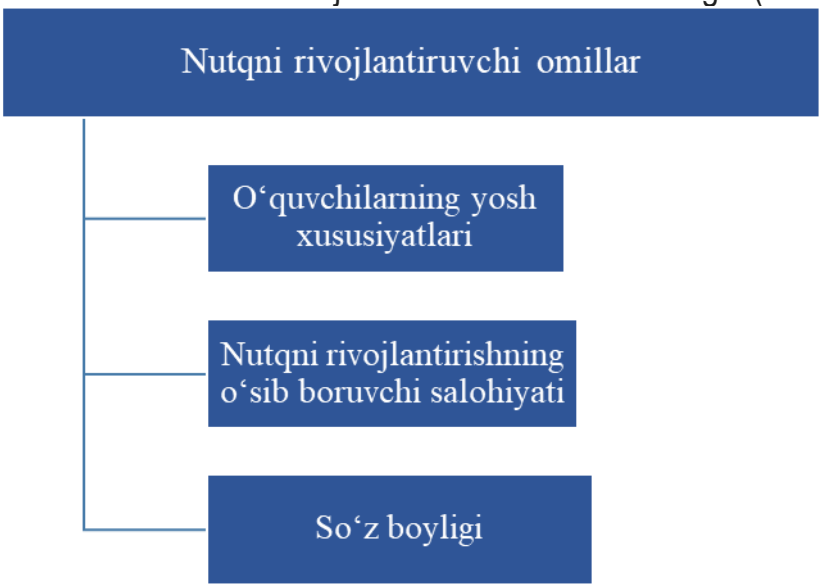
O‘zbekistonda demokratik jamiyatning to‘laqonli bo‘la olishlari boshlang‘ich sinf o‘qituvchisiga bog‘liqdir. Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarga nutqni o‘rgatish uchun bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari nutqni rivojlantirish ona tilini o‘zlashtirish qonuniyatlarini tushunib yetishi lozim.

Mashhur psixolog K.Delau ta’kidlashicha, nutqi yaxshi rivojlangan o‘rta maktab o‘qituvchisi eng katta professional muvaffaqiyatga erisha oladi. Hech shubha yo‘qki, bunday odam boshqalardan ustundir.

Bo‘lajak boshlang‘ich sinf o‘qituvchilarini o‘quvchilarni nutqini rivojlantirishning yuqori darajasi quyidagilar hisoblanadi;

- tilning adabiy me’yorlari va qoidalaridan xabardorlik;
- o‘z fikr-malohazalarini erkin bayon eta olish;
- muloqotga kira bilish, kattalar va tengdoshlar bilan muomala qila olish;
- suhbatdoshni tinglay bilish, so‘rash (savollarni to‘g‘ri bera olish), javob berish, e’tiroz bildirish, zarur bo‘lganda esa tushuntirish, izohlash.

Nutqni rivojlantirishning monolog va dialog ko‘rinishi mavjud bo‘lib, dialog nutq rivojlanish ko‘rsatkichi yuqori sanaladi. Bundan tashqari boshlang‘ich ta’lim o‘quvchilarda nutqni rivojlantiruvchi bir nechta omillar mavjud ular 1-rasmda aks ettirilgan(1-rasm).

1-rasm. Boshlang‘ich ta’lim o‘quvchilarda nutqni rivojlantiruvchi omillar

M.R.Lvov ta’kidlaganidek, o‘quvchini faoliyatga undash doimo o‘qituvchidan kelib chiqqunga qadar, uning o‘z faoliyati esa “ichki muhit”ga tayanmasa, vaziyatli rivojlanish to‘g‘risida aytish mumkin bo‘lib, tashqaridan undashlarsiz u umuman so‘nishi ham mumkindir .

Shuning uchun mazkur pedagogik sharoitni amalga oshirish boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘yinlarni tashkil etish va o‘tkazishda ishtirok etishlarini nazarda tutadi. O‘qituvchi yordamchi, konsultant rolida namoyon bo‘ldi. O‘qituvchi darslarni noan’anaviy shaklda o‘tkazish dasturining asosiy talabi (integratsiyalashgan darslar, dars-treninglar, dars-ekskursiya, taqdimotlar, dars-suhbatlar). Boshlang‘ich sinf o‘quvchilar nutqini,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ulardagi muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirishga qaratilgan o‘qitish texnikalarini ko‘rib chiqamiz.

Baholash ko‘nikmalarini rivojlantirishga yo‘naltirilgan topshiriqlar. Topshiriqlarning mazkur to‘plami har bir boshlang‘ich sinf o‘quvchisi imlo qoidalarini bilish va o‘z yozuvini to‘g‘ri baholashi, o‘zini tushunishi, o‘z nutqini tahlil qilishiga yo‘naltirilgan. Misol tariqasida bir necha topshiriqlarni keltiramiz.

1-topshiriq. “Bilish qiziq...”. Siz ko‘pincha qaysi so‘zni yozishda qiynalasiz, o‘ylab ko‘ring? O‘sha so‘zlarni to‘g‘ri yozish uchun siz tinmay mashq qiling va kitobdan qanday yozilishini ko‘rib o‘rganishingiz mumkin? Yozishda muvaffaqiyatga erishish uchun nima qilish kerak? Chiroyli yozishda siz uchun nima muhim? va b.q.

2-topshiriq. Iborani qanday tushunishingizni ifodalang. Inson o‘z zimmasiga mas’uliyatni qabul qilishi kerak. U muvaffaqiyat yoki muvaffaqiyatsizlik, omad yoki omadsizlik ko‘pincha faqat uning o‘ziga bog‘liqligini bilishi kerak! “Unda o‘zingga o‘zing hukm qil”, – dedi podshoh. “Bu eng qiyini. O‘zini o‘zi hukm qilish, boshqalarnikidan qiyinroqdir. Agar sen o‘zingga to‘g‘ri hukm chiqarishni bilsang, unda sen haqiqatda donishmandsan”, – dedi kichik shahzoda.

3-topshiriq. O‘zingizning biror qilmishingiz (jasoratingiz) haqida so‘zlab bering. Sheriklaringizga imo-ishoralar, mimikalar bilan ular haqida nimani o‘ylashingizni ko‘rsating, gavda bilan ifodalang.

4-topshiriq. O‘z o‘tmishingiz (hozirgi vaqt. kelajak)ni chizing. Shu tariqa, yuqorida keltirilgan topshiriqlarga misollar o‘quvchilarning qiziqishlarini faollashtirish, mustahkamlashga yordam beradi, qabul qilingan qarorlarni bashoratlash, tadqiq etish va to‘g‘riligini tekshirish uchun imkoniyat yaratadi.

Yuqorida sanab o‘tilgan topshiriqlar muloqot madaniyatini rivojlantirishga va jamoada hamda jamoa bilan ishlash ko‘nikmasini shakllantirishga ko‘maklashdi. Topshiriqlarning ketma-ketligi har bir boshlang‘ich sinf o‘quvchisi uchun “muvaffaqiyat vaziyati”ni yaratishini ta’minlaydigan tarzda shakllantirildi. Shunga ko‘ra, birinchi topshiriq uchun rag‘batlantirishga muhtoj bo‘lgan boshlang‘ich sinf o‘quvchilari uni yecha olishlari va o‘zlarini biladigan hamda tajribali his qilishlari uchun murakkab bo‘lmagani tanlandi. So‘ngra o‘quvchilarga katta va murakkabroq topshiriqlar va mashqlar taklif etildi. Shu bilan birgalikda, boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga topshiriqni bajarishlarida tabaqalashgan yordam ko‘rsatish mumkin. Masalan, zaif o‘zlashtiruvchi boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ularga taklif etilgan topshiriqni yechishlariga yordam beruvchi maslahat-kartochkalari, o‘xshash-namunalar, javobning rejalari va boshqa materiallarni olishlari mumkin edi. So‘ngra o‘quvchilarga birinchisiga o‘xshash mashqni mustaqil ravishda bajarish taklif etildi. Topshiriqlarni bajargandan so‘ng, o‘zaro aloqalarni tashkil etishga yordam beruvchi tekshirish amalga oshirildi. Ikki o‘quvchilar bajargan topshiriqlarning to‘g‘riligini bir-birlarida tekshirishlari doim yuqori qiziqish uyg‘otadi. O‘zaro tekshirish davomida boshlang‘ich sinf o‘quvchilari partadoshiga o‘z daftarini berib, partadoshining daftarini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

esa o‘zi tekshirishi uchun oladilar. Kichik, varaqda yozilgan, mustaqil ishlar yoki daftarda yozilgan alohida topshiriqlar, mashqlar va butun uy vazifalari tekshirilishi mumkin edi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari, shuningdek, bir-birlari uchun topshiriqlar o‘ylab topdilar. Shu tariqa, o‘zaro topshiriqlar o‘quv hamkorligini tezroq rivojlantirishga ko‘maklashdi. Uning mohiyati darsda boshlang‘ich sinf o‘quvchilari partadoshlari yoki boshqa sinfdoshlari tomonidan o‘ylab topilgan topshiriqlarni bajarishlaridan iborat edi. Boshqalardan olingan topshiriqlar darsda yoki uyda tayyorlanishi va uyga vazifaning qismi hisoblanishi mumkin. Mazkur usul o‘qituvchi bir necha maqsadlarga bir vaqtda erishishga yordam beradi. Birinchidan; o‘quvchilarning hamkorlikdagi faoliyat texnikasini o‘zlashtirishga; ikkinchidan; ijodiy faoliyatga jalb etish, uchinchidan; ta’limga bilishga oid qiziqishni oshirish.

O‘zaro topshiriqlar usulining keyingi rivojlanishiga o‘zaro topshiriqlarni muhokama qilish usuli xizmat qildi. Mazkur usul boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini almashuvchi tarkibdagi juftliklarda ishlashga tayyorlanadi. Boshlanishi ma’lum: bir o‘quvchi o‘z masalasi yoki matnga, badiiy asarga va h.k. qiziqarli savolni o‘ylab topadi, boshqasi esa, mazkur masalani yechadi yoki savolga javob beradi. Odatiy xatti-harakatlarga yangi element – o‘ylab topilgan masala va yozilgan yechimning hamkorlikda juftlikdagi muhokamasini o‘tkazish qo‘shiladi. Muhokamaning maqsadi, topshiriqni bajarishning eng yaxshi yoki shunchaki boshqa variantlarini topish hisoblanadi. Bir-birlariga topshiriqni berib, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari ularni bajardilar, so‘ngra esa o‘ylab topilgan topshiriqlar va olingan yechimlarni navbatma-navbat muhokama qilishga o‘tadilar. Shunga ko‘ra, refleksiyani rivojlantirishga yo‘naltirilgan topshiriqlar va mashqlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining o‘z faoliyatlarini, uning natijalarini o‘z-o‘zlari tahlil qilishlarini nazarda tutadi. Bunday topshiriqlar boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ko‘proq o‘quv mashg‘ulotlarining yakuniy bosqichida taklif etilib, shu bilan o‘quvchilar va o‘qituvchiga o‘z rivojlanishlari holatini qayd etishlariga imkon beradi. Misol: “Refleksiv davra” (“menga topshiriq ustida ishlash yoqdi...”, “menga topishiriqni bajarish qiyin bo‘ldi, chunki...”), “Mini-insho” (“birgalikda ta’lim olish qiziqarli va oson”), “Istaklar zanjiri” (“Sinfdoshingizga o‘qish qiziq bo‘lishi uchun unga maslahat bering”), “Iborani yakunlang” (“Boshqalar uchun topshiriq o‘ylab topish qiziqarli, chunki”) va b.q.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchilarining birinchi va ikkinchi o‘quv yillaridan so‘ng taklif etilgan metodika bo‘yicha tayanch kompetensiyalari shakllanganligi darajasining tashxisi davomida, innovatsion faoliyatda tayanch kompetensiyalarni shakllantirish va takomillashtirishning integrativ modeli va uni amalga oshirishning pedagogik sharoitlarining joriy etilishi boshlang‘ich sinf o‘quvchilari o‘z faoliyatlarining maqsadini mustaqil belgilashlari, amalga oshirilgan xatti-harakatlarni tahlil qilishlari, muayyan xatti-harakatning oqibatlarini aniq belgilaganliklari, o‘zlari va atrofdagilarga to‘g‘ri baho berishlari, hamkorlikdagi faoliyatni rejalashtirish va kelishilgan holda bajarishlari, o‘z fikrlarini to‘g‘ri ifodalashlariga yordam berganligi tasdiqlandi. Tajriba va nazorat guruhlaridagi boshlang‘ich sinf o‘quvchilarini birinchi va ikkinchi o‘quv yillaridan keyin

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

o‘quv va darsdan tashqari faoliyatda kuzatishlar natijalarida biz tomonimizdan tajriba-sinov ishlarining ta’kidlovchi bosqichida ajratilgan mezonlar (shaxsiy, tartibga soluvchi, bilishga oid, kommunikativ) bo‘yicha tashxis ma’lumotlari bilan tasdiqlandi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. A.Bolotov- Богданова И.М. Профессионально-педагогическая подготовка будущих учителей на основе использования инновационных технологий: автореф. дисс. док. пед. наук. – Киев, 2003. – с. 39.
2. M. R. Lvov. Methodology of the speech development. M.: Education, 2000. - 318.
3. V.Yu. Lipatova, Improving the text-forming activity of students in the study of rhetoric: dis. doctor of pedagogical Sciences (Moscow, Enlightenment, 2006) http:// dissercat.com-Yes
4. G. Mamatova "Methodology of formation of literary concepts in elementary school students" Methodological manual. "Istiqlol" 2010.
5. Salnikova T.P. Methods of teaching grammar, spelling and speech development, M., 2001.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Qo‘ychiyeva Zarnigorxon Abdumannob qizi**,tadqiqotchi [**Куйчиева Зарнигорхон Абдуманноб қизи**, исследователь], [**Zarnigorxon A. Qo‘ychiyeva,** researcher]; manzil: O‘zbekiston, Shahar: Toshkent, Tuman: Chilonzor, Bunyodkor ko’chasi 27 uy, [адрес: Узбекистан, Город: Ташкент, Район: Чиланзор, улица Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, City: Tashkent, District: Chilonzor, Bunyodkor, 27]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

UMUMTA'LIM MUASSASALARIDA O'QUVCHILARNING AXBOROTNI SARALASH KO'NIKMALARINI SHAKLLANTIRISHNING ZAMONAVIY USLUBLARI

© A.X. Rajabov[1]✉

[1]O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Farg'ona mintaqaviy filiali, Farg'ona, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: axborot asrida talabalar uchun ma'lumotlarni samarali saralash va baholash qobiliyati juda muhimdir. Foydalanish mumkin bo'lgan ma'lumotlar hajmi eksponent ravishda o'sib borayotganligi sababli, talabalar ishonchsiz manbalardan tegishli, ishonchli va aniq ma'lumotlarni ajratib olish uchun tanqidiy ko'nikmalarni rivojlantirishlari kerak.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi talabalarda axborotni saralash ko'nikmalarini rivojlantirishning zamonaviy usullarini aniqlash va baholashdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqot miqdoriy so'rovlar va sifatli amaliy tadqiqotlarni o'z ichiga olgan aralash usullardan foydalanadi. Ishtirokchilar orasida turli universal ta'lim muassasalari talabalari va o'qituvchilari bor.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o'qituvchilarning ta'kidlashicha, bu usullar nafaqat ma'lumotni saralash ko'nikmalarini yaxshilaydi, balki umumiy akademik samaradorlikni va tanqidiy fikrlash qobiliyatlarini ham oshiradi. Talabalar ma'lumotni boshqarish va ishonchli manbalarni aniqlash qobiliyatiga ko'proq ishonch bildirdilar. Aniqlangan qiyinchiliklar talabalarning raqamli savodxonligining turli darajalarini va o'qituvchilarning doimiy kasbiy rivojlanishiga bo'lgan ehtiyojni o'z ichiga oladi.

XULOSA: tadqiqot shuni ko'rsatadiki, axborotni saralash ko'nikmalarini shakllantirishning zamonaviy usullari ta'lim o'quv dasturiga kiritilganda yuqori samara beradi.

Kalit so'zlar: axborotni saralash ko'nikmalari, raqamli savodxonlik, tanqidiy fikrlash, hamkorlikda o'rganish, loyihaga asoslangan ta'lim, ta'lim texnologiyasi, axborot boshqaruvi, pedagogik usullar,akademik samaradorlik, umumjahon ta'lim muassasalari

Iqtibos uchun: Rajabov A.X. Umumta'lim muassasalarida o'quvchilarning axborotni saralash ko'nikmalarini shakllantirishning zamonaviy uslublari // Inter education & global study. 2024. №6. B.244–249.

СОВРЕМЕННЫЕ МЕТОДЫ ФОРМИРОВАНИЯ НАВЫКОВ СОРТИРОВКИ ИНФОРМАЦИИ У СТУДЕНТОВ В УНИВЕРСАЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

© А.Х.Ражабов[1]✉
[1]Ферганский областной филиал Государственного института искусства и культуры Узбекистана, Фергана, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: развитие художественного вкуса и нравственной культуры у будущих музыкантов является важной составляющей их общего образования и профессионального роста.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является изучение роли классической музыки в развитии художественного вкуса и нравственной культуры у будущих музыкантов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании используются смешанные методы, сочетающие количественные опросы и качественные тематические исследования. Среди участников – студенты музыкальных консерваторий и музыкальных школ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показывают, что изучение и занятие классической музыкой значительно повышает художественный вкус и моральную культуру учащихся.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: согласно заключению исследования, классическая музыка является эффективным средством развития художественного вкуса и нравственной культуры у будущих музыкантов. Включая исторический контекст, активное слушание, практику исполнения, этические дискуссии и рефлексивную практику в музыкальное образование, преподаватели могут значительно улучшить эстетические и этические чувства учащихся.

Ключевые слова: классическая музыка, художественный вкус, нравственная культура, музыкальное образование, историческая перспектива, педагогические подходы, эстетическое развитие.

Для цитирования: Ражабов А.Х.Современные методы формирования навыков сортировки информации у студентов в универсальных образовательных заведениях // Inter education & global study. 2024. №6. С. 244–249.

MODERN METHODS OF FORMING INFORMATION SORTING SKILLS OF STUDENTS IN UNIVERSAL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

© Aziz X. Rajabov [1]✉
[1] Fergana Regional Branch of the State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Fergana, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: in the information age, the ability to effectively sort and evaluate information is essential for students. As the amount of available information grows

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

exponentially, students must develop critical skills to extract relevant, reliable, and accurate information from unreliable sources.

AIM: the purpose of this study is to identify and evaluate modern methods of developing students' information sorting skills.

MATERIALS AND METHODS: this study uses mixed methods including quantitative surveys and qualitative case studies. Among the participants are students and teachers of various universal educational institutions.

DISCUSSION AND RESULTS: teachers report that these techniques not only improve information-sorting skills, but also improve overall academic performance and critical thinking skills. Students expressed greater confidence in their ability to manage information and identify reliable sources. Challenges identified include varying levels of digital literacy among students and the need for ongoing professional development for teachers.

CONCLUSION: research shows that modern methods of information processing skills are highly effective when included in the educational curriculum.

Key words: information sorting skills, digital literacy, critical thinking, collaborative learning, project-based learning, educational technology, information management, pedagogical methods, academic performance, global educational institutions

For citation: Aziz X. Rajabov. (2024) Modern methods of forming information sorting skills of students in universal educational institutions. Inter education & global study, (6), pp. 244–249. (In Uzbek).

Axborot orqali insonlarning ongini, mafkurasini o‘zgartirish mumkin. Axborot orqali insonlarning dunyoqarashini boshqarish mumkinligi yaqqol ayon bo‘lmoqda. Dunyon axborot boshqaradi degan gap haqiqatga aylanib bormoqda. Axborotga egalik qilish va uni yetkazish talabga aylanib borayotgan bir pallada axborot maydoni tobora kengayib bormoqda. Axborot turlari orti borishi natijasida axborotning ko‘rinishlari ham tubdan o‘zgarmoqda. Axborot tarqatish manbayi sifatida foydalaniladigan internet tizimi turli xil tasdiqlangan va tasdiqlanmagan axborotlar bilan to‘la. Aynan bu vaziyatda axborot qabul qiluvchilarda axborot olish madaniyati va tahlil qila olish qobiliyatini shakllantirish muhim o‘rin tutadi. Buning uchun jamiyat axborotlashgan bo‘lishi talab etiladi.

Axborotlashgan jamiyat qanday bo‘ladi?Jamiyatning axborotlashuvi–bu ma’lum bir davlat yoki jamiyatda axborot texnologiyalarining keskin rivojlanishi natijasida sodir bo‘ladigan holat. Jamiyatning axborotlashgan bo‘lishi uchun avvalo jamiyatda axborot texnologialari rivojlanishi va talablarga javob berishi lozim. Axborotlashgan jamiyatda axborotning kirib kelish oqimi erkin bo‘ladi. Bu esa milliy mafkuraga ta’sir etish barobarida birqancha ma’naviy tahdidlarni ham tug‘diradi. Har qanday qurolli urushlarning boshlanishida axborot jarayonining ta’siri mavjud. Axborotning xuruji esa

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

urushlarning birinchi qadamidir.Axborotxavfsizligini ta’minlashning bugungi kunda dolzarbligi shu holat bilan belgilanadi. Insoniyat

“Axboriy jamiyat” deb atalmish yangi bir davrga qadam qo‘yayotgan ekan, axborot xavfsizligini ta’minlash har doimgidan ham zarur .Axborot iste’moli madaniyatinishakllanishi davomida odamlarda axborotnisaralab olishda bilim va qobiliyatni qo‘llanishi tushuniladi. Mazkur jarayonda axborotlaar kerakli va keraksiz kabi turlarga bo‘linib tahlil qilinadi. Tasdiqlangan ma’lumotlarni qabul qilish jarayoni tezlashadi. Axborotning iste’mol madaniyati bo‘lmagan jamiyatda esa turli tahdidlar va notinchliklar vujudga keladi. Chunki axborot –bu kuch. Undan yaxshilik va yomonlik maqsadlarida foydalanish mumkin.

O‘quvchilarda axborot saralash qobiliyatini shakllantirish ko‘p tarmoqli ilmiy jurnal faktlarni tekshirish orqali amalga oshiriladi. Bu bo‘yicha bir nechta tavsiyalar mavjud:

1. Ijtimoiy tarmoqda foydalanuvchining sahifasi qachon ochilganligini tekshiring.
2. Foydalanvchining faolligini o‘rganing.
3. Foydalanuvchining boshqa ijtimoiy tarmoqdagi sahifalarini izlang.
4. Yangiliklarni yuklab olgan, nashr qilgan inson bilan bog‘laning.
5. Foydalanuvchining siz bilganlar bilan gaplashayotganini solishtiring
6. Qayerda joylashgani haqidagi ma’lumotlarni solishtiring.
7. Tasvir bo‘yicha qayta qidiruvdan foydalaning
8. EXIF fotosurat ma’lumotlarini tekshiring.

Zamon ruhini ifodalab, kun sayin barcha sohalar amaliyotiga jadal kirib borayotgan axborot texnologiyalarini umumta’lim maktablari ta’lim jarayoniga ham tatbiq etish dolzarb masalalardan biridir. Butun dunyo bo’ylab axborot tarmog‘i har qanday sohada axborotning hajmi va tezligidan qat’iy nazar, uni istagan miqdorda qabul qilish uchun taqdim eta oladi. Multimedia va Internet texnologiyalarining paydo bo‘lishi axborot texnologiyalarining umumiy ta’lim maktablari ta’lim va tarbiya, muloqot jarayonlarida samarali vosita sifatida foydalanishga keng yo‘l ochib berdi. Axborot texnologiyalarining barkamol shaxsni rivojlantirish, uning mustaqil kasb tanlashi va kasbiy jihatdan o‘z-o‘zini shakllantirish, kasbiy mahoratini o‘stirishda tutayotgan o‘rni va ta’siri ortib borayotganligini inkor etib bo‘lmaydi. Umumiy ta’lim maktablaridagi ta’lim jarayonida axborot texnologiyalari vositasida o‘qituvchi va o‘quvchilar oldida quyidagi imkoniyatlar ochiladi, xususan:

· axborot yig‘ishning yangi usullarini va ularni qo‘llashni bilib oladilar;
· bolalarning fikrlash doirasi kengayadi, bilim olishga qiziqishlari ortadi;
· mustaqil ishlashning roli ortadi, samaradorligi yaxshilanadi;
· bolani aqliy jihatdan rivojlantirishga, hissiy-estetik doirasini kengaytirishga, ijobiy qobiliyatlarini o‘stirishga yordam beradi.

Kompyuter va axborot texnologiyalaridan foydalanib, ta’lim sohasida, o‘quv faoliyatida va o‘quvchilar ijodiy tafakkurini rivojlantirishda yangi imkoniyatlar yaratiladi. Axborot texnologiyalari ta’limni amalga oshish jarayonida hayot bilan uyg‘unlashtirishga imkon beradi. O‘qitishni kelajakdagi kasbiy faoliyat bilan chambarchas bog‘lash

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

imkoniyati paydo bo‘ladi. Axborot texnologiyalarini qo‘llashda o‘quvchi shaxsining butun imkoniyatlarini amalga oshirishga: kompyuter vositalari orqali bolaning bilishga oid, axloqiy, ijodiy, muloqot qilish va estetikaviy imkoniyatlarini, qobiliyatlarini ro‘yobga chiqarishga intilish lozim. Kompyuter va axborot texnologiyalarini o‘quvchi shaxsini rivojlantirishning to‘laqonli vositasiga aylantirish uchun o‘qituvchining o‘zi axborot texnologiyalari sohasida bilimdon (salohiyatli) bo‘lishi kerak.

Jahon pedagogikasi amaliyotida qator olimlar, jumladan, M. V. Bulanova Toporkova va boshqalar o‘qituvchining axborot texnologiyalari sohasidagi bilimdonligini quyidagi sifatlar bilan baholaydilar: zamonaviy axborot muhitida faoliyat tajribasini baholash va integratsiyalashga qodirlik; shaxsiy ijodiy va itellektual sifatlarini rivojlantirishga intilish; umumiy komunikativ madaniyatining yuqori darajada bo‘lishi; axborot vositasida o‘zaro birlashib xatti-harakatlarni bajarish masalasida nazariy tushunchalarning va uni tashkillashtirish tajribasining bo‘lishi; o‘zini refleksiyalash (o‘z ruhiy holatini tahlil qilish) ehtiyojining bo‘lishi; axborotni qabul qilish, tanlash, saqlash, qayta tiklash, taqdim etish usullarini, uni o‘zgartirish, uzatish va integratsiyalash madaniyatini o‘zlashtirish.

Kompyuter vositalari o‘quv-tarbiya jarayonining turli bosqichlarida: o‘quvchilarga o‘quv materiallarini taqdim etish bosqichida; kompyuter bilan interfaol o‘zaro birgalashib, harakat qilish jarayonida o‘quv materialini o‘zlashtirishda; o‘zlashtirilgan bilimlar, malakalar va ko‘nikmalarni takrorlash va mustahkamlashda; o‘qitishda erishilgan natijalarni oraliq va yakuniy nazorat qilish va o‘zo‘zini nazorat qilish bosqichida; o‘quv materialini qismlarga bo‘lish, uni klassifikatsiyalash va tizimlashtirishni takomillashtirish orqali o‘qitish jarayoniga va uning natijalariga tuzatishlar kiritish bosqichida foydalanilishi mumkin.

Zamonaviy tuzilgan kompyuterli o‘qitish dasturlari axborotni o‘quvchi tomonidan o‘zlashtirilishining psixologik va pedagogik qoidalari e’tiborga olingan taqdirda o‘qitishni individuallashtirish va differensiyalashtirishga, bolalarning qiziqishlari va o‘qishdagi mustaqil faoliyatini rag‘batlantirishga imkon beradi.

Maktab pedagogik jarayonida kompyuter o‘qituvchi, ishchi qurol, o‘qitish obyekti, hamkorlik qiluvchi jamoa, bo‘sh vaqt (o‘yin) muhiti xizmatlarini bajarishi mumkin (G. K. Selefko). Kompyuter o‘qituvchi sifatida o‘qituvchini va kitobni qisman yoki to‘liq o‘rnini bosadigan o‘quv axboroti manbai; multimediya va telekomunikatsiya imkoniyatlari bilan tamoman yangi sifat darajasidagi ko‘rgazmali vosita; individual va axborot muhiti; trenajyor; o‘quvchilar bilimni tashhislash va nazorat qilishning vositasi vazifalarini bajaradi. Ishchi qurol sifatida kompyuter matnlarni tayyorlash va ularni saqlash matn redaktori; grafikaviy redaktor va katta imkoniyatlarga ega hisoblash mashinasi vazifalarini bajaradi. O‘qitish obyekti sifatidagi xizmatini kompyuter-dasturlashtirish; Dasturli mahsulotlarni tayyorlash;

Har turli axborot muhitlarini qo‘llash moboynida bajaradi.Hozirgi kunda kompyuter o‘qitishning qudratli vositasiga aylangan. Kompyuterli texnologiyada o‘qituvchinng ishi, V. K. Selefko ta’kidlaganidek, quyidagilardan iborat: butun sinf o‘quv predmeti darajasida o‘quv jarayonini tashkillashtirish (o‘quv jarayoni grafigi, sirtqi tashhis, yakuniy nazorat);

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

sinf ichida o‘quvchilarni faollashtirish va ularning ishini muvofiqlashtirish, ish o‘rinlarini joylashtirish, yo‘riqnoma berish, sinf ichkarisidagi tarmoqni boshqarish kabilar; o‘quvchilarni individual kuzatish, individual yordam ko‘rsatish, bolalar bilan individual «insoniy» munosabat. Kompyuter yordamida individual o‘qitishning ko‘rish va eshitish obrazlarini foydalanuvchi mukammal variantiga erishiladi; axborot muhiti tarkibiy qismlarini tayyorlash, ularning ma’lum bir o‘quv fani mazmuni bilan bog‘liqligidan iborat. Xususan, multimediya texnologiyalaridan foydalanib interfaol darslarni o‘tkazish yaxshi samara beradi.

Odatdagi darsda o‘qituvchi dars mavzusi mazmunini bayon qiladi, o‘quvchilar esa tinglab, ko‘rib, eslab qoladilar, kerakli yozuvlarni daftarlariga yozadilar. Ular har qanday ma’lumotni tayyor holda qabul qiladilar. Aksincha, interfaollik o‘quvchilarga o‘qitish jarayoniga faol kirishishga imkon beradi. Bolalar shunchaki tinglamaydilar. Ular savollar berib, o‘z fikrlarini bildiradilar, o‘quv materialining tushunarsiz qismlarini batafsilroq anglab olishga intiladilar, baxslashadilar, o‘zlari to‘g‘risida xulosalarga va yechimlarga keladilar. Interfaollikda har ikki tomon: o‘qituvchi ham, o‘quvchilar ham faollik ko‘rsatadi, birgalashib, hamkorlikda darsda qo‘yilgan maqsadlarga erishadilar. Biron bir o‘quvchi darsdagi asosiy ishdan chekkada qolmaydi.

Hamma o‘qiydi, hamma bir — birini o‘qitadi. Interfaol dars o‘qituvchi boshchiligi bilan amalga oshiriladigan an’anaviy o‘qitish usullarining va yakka tartibdagi kompyuterli o‘qitishning yaxshi tomonlarini birlashtiradi. Kompyuter o‘qituvchining faol yordamchisiga aylanadi. Kompyuter slaydlarini foydalanish evaziga interfaol darslar bilishga taqdim etiladigan axborot mazmuni bilan birga, ta’sirchanligi bilan ajralib turadi. Dars mavzusini bayon qilishda o‘qituvchi illyustratsiya sifatida slaydlardagi axborotni kerak joylarda taqdim etib boradi. Rasmlar, grafiklar, jadvallar, diagrammalar, formulalar ovoz jo‘rligida, multiplikatsiya elementlari hamkorligida taqdim etilib, o‘qituvchining izohlari bilan beriladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Amirov D.M., Atajonov A.Y. Axborot-kommunikatsiya tehnologiyalari izohli lug‘ati. Qayta ishlangan, ikkinchi nashr. O‘zbekistondagi vakolatxonasi, 2010. –178-b.
2. Muitov D. Geosiyosat vajurnalistika T.:Toshkent “Turon-Iqbol” nashriyoti, 2014. –97-b.
3. Xavfsizlikning metadologik asoslari. R.Samarov. T.: 2010. –221-222-betlar.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Rajabov Azizjon Xusanovich, o‘qituvchi** [**Ражабов Азизжон Хусанович, преподаватель**], [**Azizjon X. Rajabov,** teacher] manzil: O‘zbekiston Respublikasi, Farg‘ona viloyati, Qo‘qon shahri, Movarounnahr ko‘chasi, 3A-uy [адрес: Республика Узбекистан, Ферганская область, город Коканд, улица Мовароуннахр дом 3А], [address: Republic of Uzbekistan, Fergana region, Kokand city, Movarounnahr street, house 3A]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

ALOHIDA TA’LIM EHTIYOJLARI BO’LGAN BOLALAR UCHUN TA'LIMNI SHAXSIYLASHTIRISHNING NAZARIY JIHATLARI

© Sh.E.Toxtiyarova[1]✉
[1]Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: zamonaviy sharoitda bolalarning, shu jumladan nogiron bolalarning ijtimoiylashuvi va o'zini namoyon qilishi ushbu jarayonlarning muvaffaqiyati mezonlari va shartlarini qayta ko'rib chiqishni talab qiladi. Tashqi dunyodagi o'zgarishlarga moslashish zarurati ta'limni shaxsiylashtirish orqali shakllangan global kompetentsiyaga bo'lgan ehtiyojni belgilaydi.

MAQSAD: tadqiqotning asosiy maqsadi nogiron bolalar uchun ta'limni shaxsiylashtirishning nazariy va amaliy asoslarini aniqlash va tahlil qilishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot ta'limni shaxsiylashtirish muammosi bo'yicha ilmiy adabiyotlarni tahlil qilish va aks ettirishga asoslangan. Nazariy bazaning asosi A.V. Petrovskiyning shaxsiylashtirish nazariyasi va shaxsiylashtirishning tarkibiy qismlari va shartlarini ko'rib chiqadigan turli mualliflarning tadqiqotlari edi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: ishda ta'limni shaxsiylashtirishning asosiy xususiyatlari ta'kidlangan: bolaning subyektiv pozitsiyasi, uning faoliyati va mustaqilligi, muhim o'quv materialini tanlash imkoniyati, o'rganish tezligi va usullari. O'quv jarayoni ishtirokchilari o'rtasida yordam berish muhim jihatdir. Shaxsiylashtirish har bir bolaning ta'lim va shaxsiy salohiyatini optimal rivojlanishiga, uning jamiyatga moslashishiga yordam beradi.

XULOSA: ta'limni shaxsiylashtirish nogiron bolalarning salohiyatini maksimal darajada oshirishga, ularning mustaqilligi va mas'uliyatini oshirishga, o'quv jarayonining muvaffaqiyatli ijtimoiylashuvi va samaradorligiga hissa qo'shadi. Tavsiyalar shaxsiylashtirilgan ta'lim traektoriyalarini ishlab chiqish, rag'batlantiruvchi muhitni tashkil etish va ta'lim maqsadlarining moslashuvchanligini o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: ta'limni shaxsiylashtirish, nogiron bolalar, sotsializatsiya, individuallashtirish, pedagogik qo'llab-quvvatlash.

Iqtibos uchun: Toxtiyarova Sh.E. Alohida ta’lim ehtiyojlari bo’lgan bolalar uchun ta'limni shaxsiylashtirishning nazariy jihatlari // Inter education & global study. 2024. №6. B. 250–265.

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПЕРСОНАЛИЗАЦИИ ОБРАЗОВАНИЯ ДЕТЕЙ С ОГРАНИЧЕННЫМИ ВОЗМОЖНОСТЯМИ ЗДОРОВЬЯ

© Ш.Э.Тохтиярова[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

[1]Ташкентский государственный педагогический университет,Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современных условиях социализация и самоактуализация детей, в том числе с ограниченными возможностями здоровья, требуют пересмотра критериев и условий успешности этих процессов. Необходимость адаптации к изменениям внешнего мира определяет потребность в глобальной компетентности, формируемой через персонализацию образования.

ЦЕЛЬ: основная цель исследования - выявление и анализ теоретических и практических основ персонализации образования для детей с ограниченными возможностями здоровья.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: исследование базируется на анализе и рефлексии научной литературы по проблеме персонализации образования. Основой теоретической базы послужила теория персонализации А.В.Петровского и исследования различных авторов, рассматривающих компоненты и условия персонализации.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в работе выделены основные характеристики персонализации образования: субъектная позиция ребенка, его активность и самостоятельность, возможность выбора значимого учебного материала, темпа и способов обучения. Важным аспектом является содействие между участниками образовательного процесса. Персонализация способствует оптимальному развитию образовательного и личностного потенциала каждого ребенка, его адаптации в социуме.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: персонализация образования способствует максимальному раскрытию потенциала детей с ограниченными возможностями здоровья, повышению их самостоятельности и ответственности, успешной социализации и эффективности образовательного процесса. Рекомендации включают разработку персонализированных образовательных траекторий, организацию мотивирующей среды и гибкость образовательных целей.

Ключевые слова: персонализация образования, дети с ограниченными возможностями здоровья, социализация, индивидуализация, педагогическое сопровождение.

Для цитирования: Тохтиярова Ш.Э. Теоретические аспекты персонализации образования детей с ограниченными возможностями здоровья. // Inter education & global study. 2024. №5(1). С. 250–265.

THEORETICAL ASPECTS OF THE PERSONALIZATION OF EDUCATION FOR CHILDREN WITH DISABILITIE

© Shaxnoza E.Toxtiyorova[1]✉
[1]Tashkent state pedagogical university,Toshkent, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

INTRODUCTION: in modern conditions, the socialization and self-actualization of children, including those with disabilities (CWD), require a reconsideration of the criteria and conditions for the success of these processes. The necessity to adapt to changes in the external world determines the need for global competence, which is formed through the personalization of education.

AIM: the main purpose of the study is to identify and analyze the theoretical and practical foundations of the personalization of education for CWD.

MATERIALS AND METHODS: the study is based on the analysis and reflection of scientific literature on the problem of personalization in education. The theoretical foundation is built on A.V. Petrovsky's theory of personalization and various authors' studies on the components and conditions of personalization.

DISCUSSION AND RESULTS: the study highlights the main characteristics of personalized education: the child's position as a subject, their activity and independence, and the opportunity to choose significant educational material, pace, and methods of learning. An essential aspect is the cooperation between participants in the educational process. Personalization contributes to the optimal development of each child's educational and personal potential and their adaptation to society.

CONCLUSION: personalized education promotes the maximum realization of the potential of CWD, increasing their independence and responsibility, successful socialization, and the efficiency of the educational process. Recommendations include the development of personalized educational trajectories, the organization of a motivating environment, and the flexibility of educational goals.

Keywords: personalization of education, children with disabilities, socialization, individualization, pedagogical support.

For citation: Shaxnoza E.Toxtiyorova (2024), Theoretical aspects of the personalization of education for children with disabilities', // Inter education & global study, (6), pp. 250–265. (In Russ).

В настоящее время предметом широкого обсуждения являются темы социализации и самоактуализации детей, в том числе детей с ограниченными возможностями здоровья. Стремительно меняющиеся условия окружающей среды вынуждают пересмотреть критерии и условия успешности данных процессов, что влечёт за собой изменение взглядов на содержание и результат их обучения и воспитания.

Необходимость адаптации к частым изменениям внешнего мира определяет потребность в сформированности у индивидов глобальной компетентности. Её формирование у детей с ограниченными возможностями здоровья как дошкольного, так и школьного возраста включает в себя овладение ими универсальными навыками, определяющими способность использовать приобретаемые знания и умения, прежде всего компенсаторные, которые дают

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

конкретной личности возможность максимально эффективно функционировать в разнообразных социальных, коммуникативных, бытовых, учебных ситуациях. Это обуславливает целесообразность оптимизации различных аспектов образования и психолого-педагогического сопровождения детей с ограниченными возможностями здоровья. Достижение успешности образования возможно при условии использования новых эффективных технологий и подходов, направленных на развитие активности ребёнка, формирование его личности в соответствии с социокультурными ценностями.

Анализ литературных источников позволил определить, что одним из современных образовательных трендов, к которому обращаются учёные, является персонализация образования (Мироненкова, Сусимен-ко, 2021; Савина, 2020; Стехов, 2022; The Glossary of Education Reform. Personalized Learning Definition. 2015. URL: https://www.edglossary.org/personalized-learning/). Однако возможности её реализации в отношении детей с ограниченными возможностями здоровья, обучающихся в условиях как специального, так и инклюзивного образования, на сегодняшний день практически не рассматриваются. Кроме того, внимание исследователей в основном направлено на раскрытие понятия персонализации личности, описание фаз данного процесса (Петровский, 1987), трактовку понятий персонализированного образования (Персонализированное образование..., 2021), персонализации образования (Мироненкова, Сусименко, 2021; Савина, 2020), описание их основных характеристик, элементов (Персонализированное образование..., 2021; Мироненкова, Сусименко, 2021; Савина, 2020), компонентов (Грачев, 2005; 2007). Организационные и содержательные моменты персонализации образования рассматриваются преимущественно в отношении детей школьного возраста с нормальным психофизическим развитием. Вопросы персонализации образования детей дошкольного возраста освещены ситуативно (Дошкольное образование..., 2013). Полагаем, что целесообразно исследовать возможность и сущность персонализации образования и психолого-педагогического сопровождения детей дошкольного возраста с ограниченными возможностями здоровья. В исследовании рассматриваются теоретические аспекты, отражающие методологические основания данного процесса.

Достижение поставленной цели обеспечивается решением ряда задач: рассмотреть понятие персонализации как современного эффективного подхода к организации и реализации образования; конкретизировать основные характеристики и условия персонализации образования; определить механизм персонализации образования в контексте психолого-педагогического сопровождения детей дошкольного возраста с ограниченными возможностями здоровья; определить основные подходы, являющиеся методологической основой процесса персонализации образования детей дошкольного возраста с ограниченными возможностями здоровья.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Основными методами исследования являются анализ и рефлексия научной литературы по проблеме персонализации образования как условия становления личности обучающегося, обобщение и интерпретация полученных данных.

Теоретической базой работы послужила теория персонализации А. В. Петровского (1987), представляющая развитие личности как процесс её вхождения в новую социальную среду и интеграции в ней, а также научные исследования, в которых рассматриваются основные характеристики и условия персонализации образования (Персонализированное образование..., 2021; Мироненкова, Сусименко, 2021; Савина, 2020), методологические подходы в педагогической науке (Савина, 2020; Максакова, 2004; Дьюи, 2009; Корчак, 1992; Леонтьев, 1975; Сухомлинский, 1982; Амонашвили, 2017; Сериков, 1999; Ходякова, Сериков, Данильчук и др., 2000; Якиманская, 2006; Верцинская, 1983; Кирсанов, 1982; Унт, 1990), компоненты персонализации образовательного процесса (Грачев, 2005; 2007).

Практическая значимость исследования заключается в том, что представленные условия организации и механизм реализации персонализации образования детей дошкольного возраста с ограниченными возможностями здоровья могут быть использованы для осуществления их психолого-педагогического сопровождения в образовательной организации.

Понятие персонализации трактуется с точки зрения различных наук. Так, в философии в контексте персонализации личность рассматривается как духовная ценность, как персона, являющаяся первопричиной творческого преображения реальности в процессе коммуникации (Новая философская энциклопедия, 2010). Социологи понимают под персонализацией процесс придания личностного характера социальным отношениям (Социологический энциклопедический словарь, 2000). С точки зрения маркетологии, персонализацией является предоставление пользователю контента, адаптированного к его потребностям и интересам (Азоев, 2010; Челенков, Азоев, 2013). В психологии понятие персонализации трактуют как процесс индивидуализации личности посредством активной деятельности. Личность человека рассматривается как его объективная представленность в жизни других людей, влияние на них (Воронова, 2014; Петровский, 1987).

Различные подходы к пониманию процесса персонализации объединяет то, что ключевыми выступают становление и развитие личности человека как субъекта коммуникации и социального взаимодействия, субъекта собственной жизни, формирование у него нового положительного жизненного опыта. Важное условие при этом - активность самого человека, которую он проявляет в коммуникативной, предметной и других видах деятельности.

В педагогике понятие персонализации также является предметом интереса широкого круга исследователей. Внимание к данному феномену обусловлено запросом обучающихся получить образование, в полной мере удовлетворяющее их потребности, стремления, касающиеся его уровня и образовательных условий

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

(Савина, 2020; The Glossary of Education..., 2015). При этом трактование персонализации в рамках педагогики не является однозначным. В отличие от психологического подхода, в педагогике рассматривают понятие «персонализация образования» и трактуют её не как процесс, а как концепцию совместного конструирования взрослым и ребёнком его образовательной траектории (Martin, 2007), как дидактическую модель, способствующую персонализа-ции личности (Harmelen, 2009); подход, предусматривающий развитие личности в процессе обучения (Сте-хов, 2022; Конобеев, Юхимук, Войцеховская и др., 2020); как принцип, предполагающий учёт педагогом собственной активности, самостоятельности, инициативности воспитанника в обучении (Савина, 2020; Ермаков, Кириллов, Корякина и др., 2020); как технологию, включающую индивидуализацию обучения и способствующую удовлетворению потребностей ребёнка, его саморазвитию (Леденева, 2016); условие и способ проектирования и реализации процесса образования (Мироненкова, Сусименко, 2021; Ермаков, Кириллов, Корякина и др., 2020); средство, инструмент определения индивидуального стиля обучения, суть которого в развитии способности ребёнка на основе имеющихся у него знаний и умений находить решение задач, поставленных в новых условиях, и в выработке новых, более эффективных форм поведения (Персонализированное образование..., 2021).

Рассматривая персонализацию образования как совокупность ряда методологических составляющих, включающих принципы, условия, характеристики, логично обратиться к трактовке данного понятия как особого подхода к организации и реализации образования. Мы разделяем точку зрения А. В. Конобеева, Я. А. Юхимук, В. Д. Войцеховской, М. Шчекич (2020), понимающих её сущность в осуществлении обучающимся выбора значимого для него учебного и дидактического материала, адекватного его интересам, возможностям и образовательным потребностям, а также выбора собственного темпа деятельности.

Б.С. Гершунский (2003), говоря об образовании, считает необходимыми подготовку человека к реалиям жизни в социуме, формирование активного образа жизни. Также должны создаваться условия для раскрытия потенциала личности человека, которое, по словам А. Г. Асмолова (2015), происходит только в процессе совместной деятельности и является основой её социализации. Такой взгляд на образовательный процесс близок к нашему понятию персонализации, согласно которому важный её аспект - это формирование личности в социуме и проявление себя как индивидуальности.

Отличительной чертой персонализации образования является инициация обучающимися вида деятельности, игровых и учебных упражнений (Reimagining the Role of Technology in Education: 2017 National Education Technology Plan Update. 2017. URL: https://en.unesco.org/icted/content/reimagining-role-technology-education-2017-national-education-technology-plan-update). Данная особенность требует от

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

педагога гибкости в выборе содержания и методов работы с ребёнком в зависимости от степени его готовности к приёму информации.

Активность и самостоятельность ребёнка, формируемые в процессе персонализации образования, способствуют повышению его результативности в различных видах деятельности, включая социально-коммуникативную, становятся основой формирования универсальных (метапредметных) навыков. Из этого следует, что персонализация является эффективным образовательным направлением, в рамках которого формируется базовое образование личности, позволяющее ей успешно адаптироваться к меняющимся условиям внешней среды, быть гибкой в поисках решений нестандартных учебных и жизненных задач, выстраивать социальные отношения (Осипова, Дружинина, Степанова и др., 2022).

Рассматривая персонализацию как подход, следует отметить, что движущей силой в достижении целей образования является содействие между участниками образовательных отношений. В этом идея персонализации перекликается со взглядами Л. С. Выготского (2005) и ряда современных учёных (Асмолов, 2015; Казакова, 2009; Стехов, 2022; Осипова, Дружинина, Коробинцева и др., 2022).

Согласно утверждениям А. Г. Асмолова (2015) и А. В. Стехова (2022), содействие между ребёнком и взрослым способствует конструированию основы персонализированного образования - развивающей и мотивирующей. В поле актуального развития ребёнка осуществляется самостоятельный выбор ребёнком места, времени, темпа и способов обучения, оценивание собственных результатов. С помощью взрослого же происходит дальнейшее развитие ребёнка, его выход в поле возможностей, что влечёт за собой формирование способности самоопределения. По словам Н. Н. Мироненковой, Е. В. Сусименко (2021), ребёнок приобретает обогащенный личностный опыт, осознает свои новые возможности самовыражения, что придает иной смысл его деятельности, служит мотивацией для дальнейшего познания. Это способствует оптимальному развитию образовательного и личностного потенциала каждого ребёнка (Казакова, 1998).

Таким образом, конструктивное содействие между ребёнком и взрослыми является одной из характеристик персонализации образования. Разделяя точку зрения Н. В. Савиной (2020), можно отметить, что к основным характеристикам персонализации целесообразно отнести и наличие возможности осуществлять ребёнком самостоятельный выбор, управлять собственной деятельностью, проявляя свою индивидуальность. Наряду с вышеназванными характеристиками Н. Н. Мироненкова, Е. В. Сусименко (2021), А. В. Петровский (2012), Н. В. Савина (2020) выделяют позицию обучающегося как субъекта образовательного процесса, что обеспечивает выход на конструирование и реализацию индивидуальной образовательной траектории.

На наш взгляд, специфику персонализации образования характеризуют также выдвинутые А. В. Конобеевым и коллегами (Конобеев, Юхимук, Войцеховская и др., 2020) элементы персонализированного обучения: гибкость

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

времени и скорости обучения, место, различные варианты его организации, поддержка обучения взрослыми, гибкость в постановке образовательных целей, вариативность применения технологий обучения.

Итак, существуют различные трактования персонализации образования. Вместе с тем мы можем выделить основные её характеристики, отмеченные в работах разных авторов: позиция ребёнка как субъекта образовательного процесса; самостоятельность и активность ребёнка; наличие у ребёнка возможности осуществлять самостоятельный выбор: вида и места деятельности; игровых и учебных упражнений; значимого для ребёнка учебного и дидактического материала; темпа и способов организации и реализации обучения; предоставление ребёнку возможности управлять собственной деятельностью; проявление ребёнком своей индивидуальности; раскрытие индивидуального потенциала личности; конструктивное содействие между участниками образовательного процесса, создание взрослым условий для обеспечения деятельности ребёнка в зоне ближайшего развития; гибкость образовательных целей; гибкость времени и скорости обучения; совместное проектирование взрослым и ребёнком образовательной траектории; вариативность использования технологий обучения.

Стоит обозначить и основные условия обеспечения персонализации образования: реализация индивидуальной образовательной траектории ребёнка; организация мотивирующей, развивающей среды; включение ребёнка в социально-коммуникационную среду с целью формирования его личности; умение педагога гибко перестраивать содержание и методы работы с ребёнком в соответствии с его уровнем готовности к приёму и использованию информации.

Таким образом, организация и содержание персонализации образования могут быть определены вышеперечисленными характеристиками и условиями.

Учитывая то, что реализация персонализации образования неразрывно связана с вхождением ребёнка в социум, целесообразно обратиться к работам А. В. Петровского (1987, с. 8-18), где он описывает универсальные фазы данного процесса: адаптация - индивидуализация - интеграция. В фазе адаптации происходит процесс усвоения социально-культурного опыта, принятых в обществе норм и способов поведения посредством значимого взрослого (через личный пример другого человека, посредством уподобления, подражания), их воспроизведение преимущественно с внешней стороны. Фаза индивидуализации характеризуется накоплением опыта ребёнка и проявлением личностных особенностей. Фаза интеграции предполагает вхождение ребёнка в группу сверстников, принятие его как равноправного и вместе с тем уникального члена коллектива.

Логично, что персонализация образования, таким образом, включает в себя индивидуализацию данного процесса. Э. Ф. Зеер (Персонализированное образование..., 2021), C. Leadbeater (2004; 2006) описывают индивидуализацию как один из основных смыслообразующих факторов персонализированного обучения,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

в том числе проектирования индивидуальных образовательных траекторий, разработки содержания индивидуальных программ обучения, предусматривающих актуализацию личностного потенциала индивида (Персонализированное образование..., 2021; Савина, 2020; Подымова, Головятенко, 2020; Bates, 2021).

Согласно понятию персонализации образования, рассмотренному нами ранее, можно предположить, что основные характеристики персонализации и индивидуализации созвучны. Однако основой индивидуализации, по мнению Н. В. Савиной (2020), Л. С. Подымовой и соавторов (Подымова, Головятенко, 2020; Подымова, Полякова, Чуприянов, 2021), является ведущая роль индивида с присущими только ему специфическими чертами и свойствами, интересами и потребностями, в то время как в персонализации образования, не исключая его индивидуализации, во главу угла ставится активность самого обучающегося в построении образовательного процесса (Ермаков, Кириллов, Корякина и др., 2020). По мнению Э. Ф. Зеера (Персонализированное образование..., 2021), отличительными особенностями персонализированного образования также являются стимулирование мотивации ребёнка к самостоятельности в получении опыта, знаний; взаимодействие всех субъектов образовательного процесса. В работе Д. С. Ермакова с соавторами (Ермаков, Кириллов, Корякина и др., 2020) индивидуализация рассматривается как важное средство повышения качества усвоения учебного материала, при этом в персонализации большее внимание уделяется развитию всех сфер личности, а академический успех является логичным следствием.

Рассматривая специфику построения образовательной практики в контексте персонализации, важно отметить точку зрения В. В. Грачева (2005; 2007). Автор представляет персонализацию образовательного процесса как целевую конструкцию, составляющую триединство следующих компонентов: 1) развитие ценностно-смысловой устремленности личности на достижение субъективно-значимого как процесс определения личностных целей, ожиданий и убеждений относительно своего «Я» и своих возможностей отвечать требованиям социума, культурным нормам; 2) развитие и расширение сферы «Я - компетентностей» личности, т. е. возможностей познать мир и свое «Я» в нём; 3) развитие внутренней ответственности как чувства сопричастности личности к людям, социуму, развитие нравственного начала и ответственности за свои поступки.

Взаимосвязь выделенных В. В. Грачевым компонентов представляет, по нашему мнению, определённый алгоритм выстраивания образовательного процесса, итоговым результатом которого становятся актуализация и самореализация личности, вхождение её в социум.

Персонализация образования предполагает проявление субъектной позиции, самостоятельности и ответственности обучающегося. Это, по мнению Д. С. Ермакова, П. Н. Кириллова, Н. И. Корякиной, С. А. Янкевича (2020), возможно при овладении ребёнком универсальными компетенциями, которые необходимы

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ему не только для освоения программы обучения, но и для решения жизненных задач. Степень самостоятельности ребёнка повышается при постепенной передаче ответственности от взрослого к ребёнку. Авторы определяют этапы постепенной передачи ответственности от учителя к обучающимся в процессе развития культуры учения в персонализированной модели образования: обучением полностью управляет учитель (фундамент), учащиеся привлекаются к отдельным процессам (развитие), учащиеся активно вовлечены в процесс (устойчивость), учащиеся управляют - учитель помогает (саморазвитие). На всех этапах задачей учителя является демонстрация оптимального (желаемого) типа взаимодействия, формирование у обучающегося установки на успех и личностный рост.

Соотнесение взглядов учёных (Грачев, 2007; Петровский, 2012; Ермаков, Кириллов, Корякина и др., 2020) на сущность процесса персонализации образования позволило нам определить механизм данного процесса в отношении детей дошкольного возраста с ограниченными возможностями здоровья, включающий четыре стадии.

Первая стадия - идентификация - установление коммуникативных контактов со взрослым (сверстниками), усвоение принятых форм взаимодействия в социуме, элементарных норм поведения, освоение предметно-пространственной среды, самостоятельное функционирование в окружающей среде на основе копирования поведения взрослых (сверстников). На данной стадии ведущая роль в управлении обучением отводится взрослому.

Вторая стадия - индивидуализация - осознание ребёнком своих возможностей познания окружающего мира и ориентировки в нём, проявление интересов, формирование способности самостоятельного выбора форм, средств обучения. На данной стадии взрослый модифицирует средства, приёмы обучения, исходя из индивидуальных потребностей и предпочтений детей, оказывает помощь в установлении эффективного взаимодействия (в том числе и с привлечением альтернативных средств коммуникации), способствует проявлению самостоятельности ребёнка.

Третья стадия - накопление опыта социально-адаптивного поведения - обогащение специальных (в том числе компенсаторных) знаний, умений и навыков; самостоятельное использование данных навыков в различной деятельности, определение темпа, места, средств, условий деятельности. Роль педагога на данной стадии заключается в направляющей помощи, ориентированной на актуализацию ранее усвоенных способов познания, взаимодействия и проявления себя в окружающем мире в новых условиях.

Четвертая стадия - конструктивное взаимодействие с социокультурной средой - проявление собственной инициативы, активности в различной деятельности; самостоятельный выбор объектов познания, определение эффективных способов взаимодействия с предметным и социальным миром; проявление субъектности, творчества, гибкости в процессе образования;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

овладение универсальными (в том числе компенсаторными) действиями. Роль педагога заключается в опосредованном сопровождении ребёнка в самостоятельной деятельности.

Результаты персонализации образования будут также проявляться в оптимальном развитии образовательного и личностного потенциала каждого ребёнка, его активной позиции, эмоциональном комфорте, формировании универсальных (метапредметных) навыков как составляющей глобальной компетентности ребёнка, эффективной адаптации в социуме.

Исходя из рассмотренных нами основных характеристик персонализации, элементов персонализированного обучения, компонентов образовательного процесса, можно выделить наиболее созвучные с идеями персонализации подходы, являющиеся методологической основой процесса образования детей с ограниченными возможностями здоровья.

Одним из ведущих подходов персонализации образования, по нашему мнению, является антропологический. В рамках нашего исследования важны идеи учёных о необходимости раскрытия задатков ребёнка и совершенствования их в процессе образования, в обеспечении целостности его мира средствами воспитания и самостановления (Максакова, 2004). Ставя ребёнка с его индивидуальными особенностями (как биологическими, так и психологическими) в центр образовательного процесса, учёные подчёркивают роль взрослого, заключающуюся в организации адекватного педагогического сопровождения. При этом понятия «развитие», «саморазвитие» рассматриваются как базисные (Ушинский, 1948).

Данный подход ориентирует нас на необходимость всестороннего изучения ребёнка с ограниченными возможностями здоровья (клинико-физиологического и психолого-педагогического) с целью выявления его потенциала, определения содержания педагогического сопровождения, форм, методов и средств коррекционно-педагогического воздействия, обеспечения благоприятных условий для развития его самостоятельности и формирования навыков социально-адаптивного поведения, становления его как самостоятельной личности.

Реализация антропологического подхода в рамках персонализации образования неразрывно связана с гуманистическим, рассматривающим человека как наивысшую ценность (Дьюи, 2009; Корчак, 1992; Сухомлин-ский, 1982; Амонашвили, 2017). Логично, что целью образования при этом выступает формирование личности как полноценного субъекта общения, разнообразной деятельности, познания себя и окружающего мира.

Нам близки истинно гуманистические мысли Б. С. Гершунского (2003) об образовании. Смысл образования он видит в создании условий для раскрытия потенциальных возможностей ребёнка и подготовке его

к полноценной самостоятельной жизни. Важным для нас является то, что гуманистический контент предполагает учёт индивидуальных характеристик

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

обучающихся и личностный характер усвоения знаний при оценивании эффективности обучения.

Рассматривая условия гуманизации обучения, Е. Н. Шиянов (2001) обращает внимание на создание ситуации успеха в процессе овладения ребёнком различными видами деятельности. Только при таких обстоятельствах ребёнок может обрести уверенность в собственных силах и в правильности своих действий.

С позиций гуманистического подхода социальный статус ребёнка с ограниченными возможностями здоровья включает в себя нормы человеческих отношений, отношений психологического и морального характера, признание его индивидуального своеобразия в социуме. Данный подход важен для нашего исследования, так как позволяет обозначить гуманистический путь процессов обучения и воспитания в современном обществе, где речь идет о принципиальном смещении общественных приоритетов в сторону личности на пути расширения её социальных возможностей, самореализации и субъективной компетенции.

Сущность персонализации образования максимально прослеживается и в рамках личностно ориентированного подхода. Мы разделяем взгляды Н. В. Савиной (2020), В. В. Серикова (1999; Ходякова, Сериков, Да-нильчук и др., 2000), И. С. Якиманской (2006) на понимание сущности данного подхода, в основе которого -запуск и реализация механизма функционирования и развития личности, содействие проявлению её индивидуальности. Одной из основных составляющих личностно ориентированного подхода И. С. Якиманская (2006) считает реализацию образования через призму субъектного опыта обучающегося. По мнению В. В. Серикова, необходимо создать условия «для полноценного проявления и соответственно развития личностных функций воспитанников» (Ходякова, Сериков, Данильчук и др., 2000, с. 27). Вслед за автором мы понимаем личностно ориентированный подход как подход, предусматривающий создание педагогических ситуаций, где ребёнок с ограниченными возможностями здоровья, оказавшись в новых условиях, вырабатывает иную эффективную модель реализации собственной деятельности. Таким образом на основе личного опыта ребёнок самостоятельно ориентируется в сложившейся ситуации, осуществляет выбор содержания и способов самореализации в культурно-образовательном пространстве.

Как было указано выше, концепция личностно ориентированного подхода ставит во главу угла признание уникальности, раскрытие индивидуальности ребёнка, принятие его как личности. Вместе с тем развитие активной личности, на наш взгляд, возможно лишь в условиях разносторонней познавательной и практической деятельности.

Рассматривая деятельность как средство и условие развития личности, как тактику обучения, целесообразным становится обратиться к сущности деятельностного подхода. Нам близка трактовка данного подхода А. Н. Леонтьевым. Он подчёркивает, что «для овладения достижениями человеческой

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

культуры каждое новое поколение должно осуществить деятельность, аналогичную. той, которая стоит за этими достижениями» (Леонтьев, 1975, с. 102). Этим автор акцентирует внимание на необходимости включения ребёнка в разнообразные виды детской деятельности, в процессе которой он вступает «в практические контакты с сопротивляющимися ему предметами, отклоняющими, изменяющими и обогащающими её» (Леонтьев, 1975, с. 142).

Отметим, что именно в деятельности ребёнок с ограниченными возможностями здоровья на основе имеющегося субъективного чувственного и практического опыта удовлетворяет свои потребности, интересы, стремления. Именно через активную деятельность проявляется индивидуальность личности в умственных, волевых, эмоциональных свойствах и интересах, склонностях, способностях и характере, что, по нашему утверждению, является существенной характеристикой персонализации образования детей с ограниченными возможностями здоровья.

Безусловно, персонализация базируется и на индивидуальном подходе (Верцинская, 1983; Кирсанов, 1982; Унт, 1990), предусматривающем знание сильных и слабых сторон развивающейся личности ребёнка, преодоление тех слабых сторон, которые препятствуют его успешному обучению. Данный подход обеспечивает развитие индивидуального своеобразия ребёнка, предоставляя ему возможность максимальной самоактуализации.

В контексте образования детей с особыми образовательными потребностями суть индивидуального подхода заключается в гибком использовании педагогом различных форм и методов коррекционной помощи, обучающего и воспитательного воздействия с целью достижения оптимальных результатов преодоления дефицитов развития каждого ребёнка (Осипова, 2011).

По мнению Н. Н. Верцинской (1983), индивидуальный подход оказывает положительное влияние на формирование личности при условии глубокого изучения взрослым внутреннего мира ребёнка и анализа имеющегося у него опыта, а также тех условий, в которых происходило формирование его личности. При этом важную роль играет достоверная педагогическая диагностика индивидуальных и возрастных особенностей ребёнка с ограниченными возможностями здоровья, реальная оценка его возможностей и способностей на основе комплексного изучения всего хода психофизического развития ребёнка. Анализ результатов такой диагностики даёт возможности для прогнозирования дальнейшего развития ребёнка.

В рамках нашего исследования важно отметить, что к индивидуальным особенностям ребёнка с ограниченными возможностями здоровья относится не только характеристика его психофизического развития, но и учёт состояния соматического здоровья - без этого любое психолого-педагогическое воздействие не может быть эффективным.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Можно предположить, что в контексте персонализации образования ребёнка с ограниченными возможностями здоровья использование данных подходов предполагает следующее: всестороннее изучение состояния здоровья ребёнка с ограниченными возможностями здоровья как основа для определения условий и содержания диагностического исследования основных линий развития ребёнка и коррекционно-педагогического воздействия; ориентация на сильные стороны и потенциальные возможности, интересы ребёнка, развитие личности в соответствии с социокультурными ценностями; признание уникальности ребёнка, обеспечение возможности эффективно проявлять свою индивидуальность в разнообразных социальных, коммуникативных, бытовых, учебных ситуациях; организация разнообразной практической деятельности, предполагающей познание окружающей предметной и социальной действительности, себя и своих возможностей; реализация индивидуализации образования, учёт индивидуальных возможностей ребёнка с ограниченными возможностями здоровья; реализация позиции обучающегося с ограниченными возможностями здоровья как субъекта.

Учёт выделенных нами подходов способствует выявлению и реализации потенциальных возможностей каждого ребёнка с ограниченными возможностями здоровья как базы для его дальнейшего развития, достижения оптимальных показателей его самостоятельности и ответственности. Вместе с тем обеспечивает не простое усвоение ребёнком учебного материала, а овладение им теми моделями поведения, деятельности, которые будут эффективны именно для него и позволят максимально продуктивно осваивать окружающий мир и функционировать в нём.

Осуществив анализ различных толкований сущности понятия «персонализация образования», мы можем утверждать, что данный процесс способствует максимальному раскрытию потенциала каждого ребёнка, повышению уровня его самостоятельности и ответственности, личностному развитию ребёнка, формированию глобальных компетенций, успешной социализации и, как следствие, повышению эффективности образовательного процесса.

Проблема персонализации образования детей с ограниченными возможностями здоровья является актуальной, и её решению будет способствовать пересмотр организационных, содержательных, методических и дидактических аспектов их психолого-педагогического сопровождения.

Рассматривая ребёнка с ограниченными возможностями здоровья как субъект образования, необходимо обеспечить следующие условия для организации персонализации образования и осуществления психолого-педагогического сопровождения: совместное проектирование персонализированных образовательных траекторий (программ) для каждого ребёнка; организация предметно-пространственной среды согласно уровню психофизического развития детей, обеспечивающей возможности для обучения ребёнка в разных форматах и режимах; персонализация содержания

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

образовательного процесса, удовлетворяющая потребности и интересы воспитанника; вариативность технологий, отвечающих потребностям ребёнка и способствующих его саморазвитию; гибкость целей обучения; возможность выбора дидактического материала; выбор темпа обучения; индивидуальный стиль обучения; содействие между участниками образовательных отношений.

Перспективы дальнейшего исследования мы видим в изучении предпосылок персонализации образования детей с ограниченными возможностями здоровья в контексте специальной педагогики; в разработке теоретической концепции персонализации образования детей с ограниченными возможностями здоровья в условиях как специального, так и инклюзивного образования, предполагающей определение элементов образовательного процесса, установление их взаимосвязи и взаимодействия; в формулировке ряда принципов, методов, приёмов и средств психолого-педагогического сопровождения детей данной категории в условиях персонализации образования.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Азоев А. Г. Формирование персональных маркетинговых коммуникаций компании с потребителями: дисс. ... к. экон. н. М., 2010.
2. Амонашвили Ш. А. Основы гуманной педагогики. Изд-е 4-е. М.: Свет, 2017.
3. Асмолов А. Г. Психология личности: культурно-историческое понимание развития человека. Изд-е 3-е, испр. М.: Смысл; Академия, 2015.
4. Воронова Н. Г. Теория персонализации и лингвистическая персонология // Science Time. 2014. № 9.
5. Ермаков Д. С., Кириллов П. Н., Корякина Н. И., Янкевич С. А. Персонализированная модель образования с использованием цифровой платформы / под ред. Е. И. Казаковой. 2020.
6. Конобеев А. В., Юхимук Я. А., Войцеховская В. Д., Шчекич М. Персонализация как подход к обучению // Дискурс профессиональной коммуникации. 2020. № 2-3.
7. Леденева А. В. Персональная образовательная среда в магистратуре // Инновационные исследования: проблемы внедрения результатов и направления развития: сб. ст. междунар. науч.-практ. конф.: в 2-х ч. Уфа: ОМЕГА САЙНС, 2016. Ч. 2.
8. Мироненкова Н. Н., Сусименко Е. В. Персонализация как условие актуализации субъектной позиции при обучении иностранному языку // Азимут научных исследований: педагогика и психология. 2021. Т. 10. № 2 (35). DOI: 10.26140/anip-2021-1002-0050
9. Осипова Л. Б. Условия развития осязания и мелкой моторики как средства компенсации зрительной недостаточности. Челябинск: Цицеро, 2011.
10. Осипова Л. Б., Дружинина Л. А., Коробинцева М. С., Лапшина Л. М. К проблеме нарушений социально-психологической адаптации детей с ограниченными

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

возможностями здоровья к обучению в начальной и основной школе // Обзор педагогических исследований. 2022. Т. 4. № 7.
11. Осипова Л. Б., Дружинина Л. А., Степанова Н. Ю., Васильева В. С. Формирование коммуникативных умений у детей раннего возраста с ограниченными возможностями здоровья как основа их глобальной компетентности // Обзор педагогических исследований. 2022. Т. 4. № 6.
12. Персонализированное образование в проекции профессионального будущего: методология, прогнозирование, реализация: монография / под ред. Э. Ф. Зеера, В. С. Третьяковой. Екатеринбург, 2021.
13. Петровский А. В. Потребность «быть личностью» // Вестник практической психологии образования. 2012. Т. 9. № 4.
14. Подымова Л. С., Головятенко Т. А. Организация персонифицированного образовательного пространства как проблема // Высшее образование сегодня. 2020. № 1. DOI: 10.25586/RNU.HET.20.01.P.28
15. Подымова Л. С., Полякова Я. Ю., Чуприянов О. В. Содержание понятия «персонализированное обучение»: к проблеме исследования // Вестник Воронежского государственного университета. 2021. № 2.
16. Савина Н. В. Методологические основы персонализации образования // Наука о человеке: гуманитарные исследования. 2020. Т. 14. № 4.
17. Стехов А. В. Персонализация как подход к развитию личности в обучении // Персонализированное образование. 2022. № 3.
18. Челенков А. П., Азоев А. Г. Персонализация маркетинговых коммуникаций // Маркетинг. 2013. № 3 (130).
19. Bates S. Personalised Learning: Implications for Curricula, Staff and Students [видео]. 2021. URL: https://www.youtube. com/watch?v=wFetEo5qCqc
20. Harmelen M. van. The Manchester Personal Learning Environment. 2009. 20120703233155/http://www.jisc.ac.uk/events/2009/03/ngtip/mple.aspx
21. Leadbeater C. Learning about Personalisation: How Can We Put the Learner at the Heart of the Education System? / Department for Education and Skills.2004.
22. Leadbeater C. The Future of Public Services: Personalised Learning. 2006. URL: https://www.oecd-ilibrary.org/education/personalising-education/the-future-of-public-services_9789264036604-8-en

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Shaxnoza To'xtiyorova Erkinovna**,doktorant [**Шахноза Тўхтиёрова Эркиновна**, докторант], [**Shaxnoza E.To'xtiyorova,** doctoral student]; manzil: O'zbekiston, Shahar: Toshkent, Tuman: Chilonzor, Bunyodkor ko'chasi 27 uy, [адрес: Узбекистан, Город: Ташкент, Район: Чиланзор, улица Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, City: Tashkent, District: Chilonzor, Bunyodkor, 27]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

TIBBIYOT RIVOJIDA METODIKALARNI MOSLASHTIRISHNING ROLI

© G.J. Ulug‘bekova[1]✉
[1]Andijon davlat tibbiyot instituti, Andijon, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: tibbiy usullarni moslashtirish sog'liqni saqlash evolyutsiyasining asosidir. Kasalliklar rivojlanishi va bemorning ehtiyojlari murakkablashishi bilan moslashish va innovatsiya qilish qobiliyati tibbiy amaliyotni rivojlantirish uchun juda muhimdir. Ushbu tadqiqot tibbiy usullarning moslashuvi tibbiyotning rivojlanishiga, bemorlarning natijalarini yaxshilashga va tibbiy yordam ko'rsatishga qanday hissa qo'shganini o'rganadi**.**

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi tibbiy usullarni moslashtirishning tibbiyot rivojiga ta'sirini o'rganishdir. Xususan, tibbiy texnika va amaliyotlardagi innovatsiyalar va modifikatsiyalar diagnostika aniqligi, davolash samaradorligi va bemorni umumiy parvarishlash darajasini qanday oshirganini o'rganadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqot tibbiy usullarning moslashuvini o'rganish uchun keng qamrovli adabiyotlarni ko'rib chiqish va amaliy tadqiqotlar tahlilidan foydalanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: topilmalar usullarni moslashtirish tibbiy amaliyotga sezilarli ta'sir ko'rsatgan bir nechta asosiy sohalarni ta'kidlaydi. Invazivlikni minimallashtirish uchun jarrohlik usullarini moslashtirish tiklanish vaqtini qisqartirdi, jarrohlik xavfini kamaytirdi va bemorning natijalarini yaxshiladi.

XULOSA: tibbiyotning uzluksiz rivojlanishida tibbiy usullarning moslashuvi hal qiluvchi rol o'ynaydi. Innovatsiyalarni qabul qilish va mavjud amaliyotlarni joriy muammolarni hal qilish uchun o'zgartirish orqali tibbiyot sohasi bemorlarni parvarish qilish va davolash natijalarini sezilarli darajada yaxshilashi mumkin.

Kalit so'zlar: tibbiy texnikani moslashtirish, tibbiy ta'lim, diagnostika usullari, davolash protokollari, bemorlarni boshqarish, tibbiy innovatsiyalar.

Iqtibos uchun: Ulug‘bekova G.J. Tibbiyot rivojida metodikalarni moslashtirishning roli // Inter education & global study. 2024. №6. B.266–271.

РОЛЬ АДАПТАЦИИ МЕТОДЫ В РАЗВИТИИ МЕДИЦИНЫ

© Г.Ж.Улугбекова[1]✉
[1]Андижанский государственный медицинский институт, Андижан, Узбекистан.

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ВВЕДЕНИЕ: адаптация медицинских методов является основой эволюции здравоохранения. способность адаптироваться и внедрять инновации по мере развития заболеваний и усложнения потребностей пациентов имеет решающее значение для развития медицинской практики. В этом исследовании изучается, как адаптация медицинских методов способствовала развитию медицины, улучшению результатов лечения пациентов и улучшению ухода.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является изучение влияния адаптации медицинских методов на развитие медицины. В частности, в нем рассматривается, как инновации и изменения в медицинских методах и практике повысили точность диагностики, эффективность лечения и общий уход за пациентами.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в этом исследовании используется всесторонний обзор литературы и анализ конкретных случаев для изучения адаптации медицинских методов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты подчеркивают несколько ключевых областей, в которых адаптация методов оказала значительное влияние на медицинскую практику. Адаптация хирургических методов для минимизации инвазивности позволила сократить время восстановления, снизить хирургический риск и улучшить результаты лечения пациентов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: адаптация медицинских методов играет решающую роль в непрерывном развитии медицины. Принимая инновации и изменяя существующие практики для решения текущих проблем, медицина может значительно улучшить уход за пациентами и результаты лечения.

Ключевые слова: адаптация медицинской техники, медицинское образование, методы диагностики, протоколы лечения, ведение пациентов, медицинские инновации.

Для цитирования: Г. Ж.Улугбекова Роль адаптации методы в развитии медицины. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 266–271.

THE ROLE OF METHODS ADAPTATION IN THE DEVELOPMENT OF MEDICINE

© Gulruhan J. Ulugbekova[1]✉
[1] Andijan state medical institute, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the adaptation of medical methods is the basis of the evolution of health care. The ability to adapt and innovate as diseases evolve and patient needs become more complex is critical to advancing medical practice. This study explores how the adaptation of medical methods has contributed to the advancement of medicine, improved patient outcomes, and improved care.

AIM: the purpose of this study is to study the impact of the adaptation of medical methods on the development of medicine. Specifically, it examines how innovations and

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

modifications in medical techniques and practices have improved diagnostic accuracy, treatment effectiveness, and overall patient care.

MATERIALS AND METHODS: this study uses a comprehensive literature review and case study analysis to examine the adaptation of medical techniques**.**

DISCUSSION AND CONCLUSIONS: The findings highlight several key areas where the adaptation of methods has had a significant impact on medical practice. Adapting surgical techniques to minimize invasiveness has shortened recovery time, reduced surgical risk, and improved patient outcomes.

CONCLUSION: the adaptation of medical methods plays a decisive role in the continuous development of medicine. By embracing innovation and modifying existing practices to address current challenges, the medical field can significantly improve patient care and treatment outcomes.

Key words: adaptation of medical equipment, medical education, diagnostic methods, treatment protocols, patient management, medical innovation.

For citation: Gulruhan J. Ulugbekova. (2024) The role of methods adaptation in the development of medicine, Inter education & global study, (6), pp. 266–271. (In Uzbek).

Tibbiyot sohasi doimiy evolyutsiya bilan tavsiflanadi, bu ilmiy bilimlar va texnologiyalarning rivojlanishi bilan bog'liq. Texnikalarning moslashuvi bu doimiy rivojlanishga hissa qo'shgan asosiy omildir. Bu jarayon mavjud usullar va amaliyotlarni ularning samaradorligini oshirish, yangi topilmalarni birlashtirish va paydo bo'layotgan sog'liqni saqlash muammolariga javob berish uchun o'zgartirishni o'z ichiga oladi. Ushbu maqola tibbiyot texnikasini rivojlantirishda moslashuvning roli va uning tibbiyot sohasining umumiy taraqqiyotiga ta'sirini o'rganadi.[1]

Tibbiyotda adaptatsiyaning ahamiyati. Tarixiy nuqtai nazar. Tarix davomida texnikalarni moslashtirish tibbiyot fanining rivojlanishida muhim rol o'ynagan. Masalan:

- Gippokrat amaliyoti: Gippokrat tomonidan ishlab chiqilgan antik tibbiyot texnikasi doimiy ravishda empirik kuzatishlar va natijalar asosida moslashtirilib, zamonaviy tibbiy amaliyotlar uchun asos solingan.

- Jarrohlik yutuqlari: XIX asrda Jozef Lister tomonidan antiseptik usullarni ishlab chiqish jarrohlik amaliyotini o'zgartirgan asosiy moslashuvni ifodalovchi jarrohlik o'lim darajasini sezilarli darajada kamaytirdi.

Zamonaviy yutuqlar. Zamonaviy tibbiyotda texnikani moslashtirish bir necha sabablarga ko'ra hal qiluvchi ahamiyatga ega:

- Yangi bilimlarni birlashtirish: Tibbiy tadqiqotlar kasallik mexanizmlari va davolash usullariga oid yangi tushunchalarni ochib beradi, texnikani moslashtirish tibbiy amaliyotning dolzarb va samarali bo'lishini ta'minlaydi.[2]

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

- Texnologik integratsiya: tasvirlash tizimlari va minimal invaziv jarrohlik asboblari kabi yangi texnologiyalarni integratsiyalashuvi bemorlarga yaxshi xizmat ko'rsatish uchun ushbu yutuqlardan foydalanish uchun mavjud usullarni moslashtirishni talab qiladi.

- Sog'liqni saqlash muammolariga javob berish: yangi yuqumli kasalliklar va surunkali kasalliklarning ortib borishi kabi paydo bo'layotgan sog'liq muammolari ushbu muammolarni samarali hal qilish uchun tibbiy usullarni moslashtirishni talab qiladi.

Tibbiy texnikada moslashishning asosiy yo'nalishlari

Diagnostika usullari. Diagnostika usullarining moslashuvi kasalliklarni erta va to'g'ri aniqlash va tashxislash qobiliyatini inqilob qildi. Asosiy misollarga quyidagilar kiradi:

- Tasvirlash texnologiyalari: rentgen nurlaridan MRI va KT skanerlari kabi ilg'or tasvirlash usullariga evolyutsiya diagnostika imkoniyatlarini sezilarli darajada yaxshilagan va ichki tuzilmalarni batafsil vizualizatsiya qilish imkonini beradi.

- Genetika testi: Genetik ketma-ketlik texnologiyalarining moslashuvi irsiy kasalliklar diagnostikasini va individual bemorlarning genetik profiliga moslashtirilgan tibbiy yondashuvlarni osonlashtirdi.

Davolash protokollari. Davolash usullarini moslashtirish bemorning natijalarini yaxshilash va an'anaviy yondashuvlarning cheklovlarini bartaraf etish uchun juda muhimdir. Bunga misollar kiradi:

- Minimal invaziv jarrohlik: laparoskopik va robot yordamida jarrohlik usullarini ishlab chiqish va moslashtirish jarrohlik jarohatlarini minimallashtirdi va tiklanish vaqtlarini qisqartirdi.[3]

- Maqsadli terapiya: Kasallik mexanizmlarini tushunishdagi yutuqlar sog'lom to'qimalarni saqlagan holda saraton hujayralariga hujum qiladigan maqsadli saraton terapiyasi kabi davolash protokollarini moslashtirishga olib keldi.

Bemorni boshqarish. Bemorlarni boshqarish usullarini moslashtirish bemorning ehtiyojlarini yaxshiroq qondirish va parvarish sifatini yaxshilash uchun yondashuvlarni o'zgartirishni o'z ichiga oladi. Asosiy moslashuvlarga quyidagilar kiradi:

- Surunkali kasalliklarni boshqarish: Qandli diabet va yurak kasalliklari kabi surunkali kasalliklarni boshqarish strategiyalarini moslashtirish yangi dori-darmonlarni, turmush tarziga aralashuvni va bemorlarni o'qitish dasturlarini o'z ichiga oladi.

- Teletibbiyot: teletibbiyot usullarining integratsiyasi sog'liqni saqlash xizmatlaridan foydalanish imkoniyatini kengaytirdi, ayniqsa, uzoq yoki xizmat ko'rsatilmagan hududlarda va bemorlarni boshqarish amaliyotini raqamli davrga moslashtirdi.

Tibbiy texnikani moslashtirish bo'yicha amaliy tadqiqotlar

Yurak-qon tomir jarrohligi. Yurak-qon tomir jarrohligida texnikalarni moslashtirish bemorning natijalarini sezilarli darajada yaxshilashga olib keldi.[4] Muhim o'zgarishlarga quyidagilar kiradi:

- Koronar arteriyani aylanib o'tish (CABG): Yillar davomida CABG texnikasining moslashuvi, shu jumladan arterial greftlar va nasossiz muolajalarni qo'llash jarrohlik natijalarining muvaffaqiyati va uzoq umr ko'rish darajasini oshirdi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

- Transkateter aorta qopqog'ini almashtirish (TAVR): TAVR usullarining moslashuvi aorta qopqog'i stenozi bo'lgan bemorlar uchun an'anaviy ochiq yurak jarrohligi bilan bog'liq xavflarni kamaytiradigan kamroq invaziv variantni taqdim etdi.

Onkologiya. Onkologiya sohasida davolash usullarini moslashtirish saraton kasalligini davolashda muhim ahamiyatga ega. Bunga misollar kiradi: radiatsiya terapiyasi: Intensiv modulyatsiyalangan radiatsiya terapiyasi (IMRT) va stereotaktik radiojarrohlik kabi radiatsiya terapiyasi usullarini moslashtirish saraton kasalligini davolashning aniqligi va samaradorligini oshirdi. Immunoterapiya: Tananing immunitet tizimini saratonga qarshi kurashish uchun ishlatadigan immunoterapiya usullarini moslashtirish turli xil saraton turlarini, jumladan melanoma va o'pka saratonini davolashda yutuqlarga olib keldi.[5]

Tibbiyot texnikasini moslashtirishdagi muammolar o'zgarishlarga qarshilik. Tibbiy texnikani moslashtirishdagi asosiy muammolardan biri bu sog'liqni saqlash xodimlari o'rtasidagi o'zgarishlarga qarshilik ko'rsatishdir. Ushbu qarshilik quyidagilardan kelib chiqishi mumkin: o'rnatilgan amaliyotlar bilan qulaylik: shifokorlar o'rnatilgan ish oqimlari va amaliyotlarini o'zgartirishni talab qiladigan yangi texnikani qo'llashni istamasligi mumkin. Ta'lim va ta'lim: Yangi texnikaga moslashish ko'pincha qo'shimcha ta'lim va ta'limni talab qiladi, bu band bo'lgan sog'liqni saqlash mutaxassislari uchun to'siq bo'lishi mumkin. Resurs cheklovlari. Tibbiy texnikani moslashtirish cheklangan resurslar bilan ham cheklanishi mumkin, jumladan: moliyaviy xarajatlar: Yangi asbob-uskunalar va texnologiyalar, shuningdek, o'quv dasturlari narxi ayrim sog'liqni saqlash muassasalari uchun katta bo'lishi mumkin. Texnologiyaga kirish: eng yangi tibbiy texnologiyalar va texnikalardan foydalanishni ta'minlash, ayniqsa, resurslar cheklangan sharoitlarda qiyin bo'lishi mumkin.[6]

Tibbiy texnikani moslashtirishga ko'maklashish strategiyalari. Innovatsiyalar madaniyatini yuksaltirish. Innovatsiyalar va moslashuvchanlikni rag'batlantiradigan madaniyatni yaratish tibbiy texnikani muvaffaqiyatli moslashtirish uchun juda muhimdir. Strategiyalarga quyidagilar kiradi: uzluksiz ta'limni rag'batlantirish: sog'liqni saqlash sohasi mutaxassislariga umrbod ta'lim olish va so'nggi yutuqlardan xabardor bo'lish imkoniyatini berish; hamkorlikni rivojlantirish: tibbiyot texnikasini moslashtirishda bilim va ilg'or tajribalarni almashish uchun tadqiqotchilar, o'qituvchilar va klinisyenlar o'rtasida hamkorlikni rivojlantirish.

Ta'lim va resurslarga sarmoya kiritish. Zarur manbalar va o'quv dasturlariga sarmoya kiritish tibbiy texnikani moslashtirishni osonlashtirish uchun juda muhimdir.[7] Asosiy tashabbuslarga quyidagilar kiradi: tadqiqot va ishlanmalarni moliyalashtirish: yangi texnika va texnologiyalarni o'rganish uchun tadqiqot va ishlanmalar uchun resurslarni ajratish; texnologiyadan foydalanish: Sog'liqni saqlash muassasalarining eng yangi tibbiy texnologiyalar va ulardan samarali foydalanish uchun zarur bo'lgan o'quv mashg'ulotlariga ega bo'lishini ta'minlash.

Tibbiyot texnikasini moslashtirish tibbiyotning doimiy rivojlanishining muhim tarkibiy qismidir. Diagnostika usullarini, davolash protokollarini va bemorlarni boshqarish

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

strategiyalarini doimiy ravishda yangilash va takomillashtirish orqali sog'liqni saqlash xodimlari o'z bemorlariga eng yaxshi yordam ko'rsatishlarini ta'minlashlari mumkin.[8] Innovatsiyalar madaniyatini oshirish, resurslarga sarmoya kiritish va moslashish bilan bog‘liq muammolarni hal qilish tibbiyot fani va amaliyotining doimiy rivojlanishi uchun zarurdir. Yetakchi tibbiyot muassasalarining tajribasi shuni ko'rsatadiki, moslashish va innovatsiyalarga sodiqlik sog'liqni saqlash sohasida mukammallikka erishish uchun kalit hisoblanadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Щербакова И. В. К проблеме профессиональной адаптации студентов-первокурсников медицинского вуза //Бюллетень медицинских интернет-конференций. – Общество с ограниченной ответственностью «Наука и инновации», 2014. – Т. 4. – №. 3. – С. 210-212.
2. Жокина Н. А., Пономаренко Б. Т. Технологии адаптации молодых специалистов в современной медицинской организации //Этносоциум и межнациональная культура. – 2023. – Т. 2. – №. 176. – С. 70-75.
3. Карабинская О. А. и др. Влияние личностных качеств студентов первых курсов на процесс адаптации в медицинском вузе //Байкальский медицинский журнал. – 2010. – Т. 98. – №. 7. – С. 71-74.
4. Гафарова Н. В. Роль личностных особенностей в профессиональной и социальной дезадаптации (на примере медицинских работников) : дис. – НВ Гафарова.-Челябинск:[Б. и.], 2012.-24 с, 2012.
5. Шестопалова С. Г. Условия адаптации студентов в образовательном пространстве российского медицинского вуза : дис. – Москва : СГ Шестопалова, 2009.
6. Landy D. Role adaptation: traditional curers under the impact of Western medicine 1 //American Ethnologist. – 1974. – Т. 1. – №. 1. – С. 103-127.
7. Feinberg A. P., Irizarry R. A. Evolution in health and medicine Sackler colloquium: Stochastic epigenetic variation as a driving force of development, evolutionary adaptation, and disease //Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America. – 2009. – Т. 107. – С. 1757-1764.
8. Akbarali O'g'li, Satvoldiyev Fakhriddin. "Prospects for improving the technologies of developing legal thinking for schoolchildren (on the example of the province of Namangan)." Current research journal of pedagogics 4.01 (2023): 94-97.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉ **Ulug’bekova Gulruxan Jurayevna,** dotsent, [**Улугбекова Гулрухан Жураевна,** доцент], [**Gulruhan J.Ulugbekova,** associate professor]; manzil: O'zbekiston,Andijon sh. Yu.Otabekov 1-uy [адрес: Узбекистан, город Андижан. Ю.Отабекова 1 корпус], [address: Uzbekistan, Andijan city. Yu.Otabekov 1st building] ulugbekova@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

TALABALARGA INGLIZ TILINI O‘RGATISHDA “PEN PALS” LOYIHASIDAN FOYDALANISH MODELI

© J.E.Usarov[1]✉, I.F.To‘ymanova[2]✉
[1]Chirchiq Davlat Pedagogika Universiteti, Toshkent, O‘zbekiston
[2]Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: "Pen Pals" loyihasi turli madaniyat va tillarga mansub talabalarni maktub almashish orqali bir-biriga bog‘laydigan ko‘p yillik ta’lim amaliyotidir. Ingliz tilini chet tili sifatida o‘rgatish kontekstida "Pen Pals" loyihasi til ko‘nikmalarini, madaniy bilimlarni oshirish va talabalarning faolligini oshirishda innovatsion usul bo‘lib xizmat qilishi mumkin.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi ingliz tili ta’limida "Pen Pals" loyihasidan pedagogik vosita sifatida foydalanish modelini ishlab chiqish va baholashdan iborat. Tadqiqot ushbu yondashuv bilan bog'liq imtiyozlar, muammolar va ilg'or tajribalarni aniqlashga intiladi, bu esa o'qituvchilar uchun loyihani samarali amalga oshirish uchun keng qamrovli asos yaratadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqot miqdoriy so'rovlar va sifatli amaliy tadqiqotlarni birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi. ishtirokchilar orasida turli xil ta'lim muassasalaridan ingliz tilini o'rganuvchilar bor.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: topilmalar shuni ko‘rsatadiki, "Pen Pals" loyihasi o‘quvchilarning ingliz tilida yozish va o‘qish ko‘nikmalarini sezilarli darajada oshiradi. Loyiha tomonidan taqdim etilgan haqiqiy muloqot konteksti talabalarni ingliz tilidan faolroq va mazmunli foydalanishga undaydi.

XULOSA: tadqiqot natijalariga ko‘ra, "Pen Pals" loyihasi ingliz tilini o‘rgatishda qimmatli vosita bo‘lib, tilni bilish, madaniy xabardorlik va talabalar motivatsiyasi nuqtai nazaridan sezilarli foyda keltiradi.

Kalit so‘zlar: model, til o‘rganish, Pen Pals, dunyo tili, uzluksiz ta’lim.

Iqtibos uchun: Usarov J.E., To‘ymanova I.F. Talabalarga ingliz tilini o‘rgatishda “Pen pals” loyihasidan foydalanish modeli. // Inter education & global study. 2024. №6. B.272–281.

МОДЕЛЬ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ПРОЕКТА “PEN PALS” ПРИ ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ АНГЛИЙСКОМУ ЯЗЫКУ

© Усаров Ж.Э.[1]✉, Тойманова И.Ф.[2]✉
[1]Чирчикский государственный педагогический университет, Ташкент, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

[2]Ташкентский экономико-педагогический институт, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: проект «Pen Pals» — это многолетняя образовательная практика, которая объединяет студентов из разных культур и языков посредством обмена письмами. В контексте преподавания английского языка как иностранного проект «Pen Pals» может служить инновационным методом улучшения языковых навыков, культурных знаний и повышения вовлеченности учащихся.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является разработка и оценка модели использования проекта «Pen Pals» в качестве педагогического инструмента в обучении английскому языку. Исследование направлено на выявление преимуществ, проблем и передового опыта, связанных с этим подходом, предоставляя учителям всеобъемлющую основу для эффективной реализации проекта.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании используются смешанные методы, сочетающие количественные опросы и качественные тематические исследования. В число участников входят изучающие английский язык из различных учебных заведений.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показывают, что проект «Pen Pals» значительно улучшает навыки чтения и письма учащихся на английском языке. Реальный контекст общения, предоставляемый проектом, побуждает студентов более активно и осмысленно использовать английский язык.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: согласно результатам исследования, проект «Pen Pals» является ценным инструментом в преподавании английского языка и имеет значительные преимущества с точки зрения владения языком, культурной осведомленности и мотивации учащихся.

Ключевые слова: модель, изучение языка, друзья по переписке, мировой язык, непрерывное образование.

Для цитирования: Усаров Ж.Э., Тойманова И.Ф Модель использования проекта “Pen pals” при обучении студентов английскому языку // Inter education & global study. 2024. №6. С. 272–281.

A MODEL OF USING THE "PEN PALS" PROJECT IN TEACHING ENGLISH TO STUDENTS

© Jabbor E. Usarov[1]✉, Inobat F. To‘ymanova [2]✉
[1]Chirchik State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan
[2]Tashkent Institute of Economics and Pedagogy, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

INTRODUCTION: the Pen Pals project is a multi-year educational practice that connects students from different cultures and languages through the exchange of letters. In the context of teaching English as a foreign language, the "Pen Pals" project can serve as an innovative method for improving language skills, cultural knowledge and increasing student engagement.

AIM: the purpose of this study is to develop and evaluate the model of using the "Pen Pals" project as a pedagogical tool in English language education. The study seeks to identify the benefits, challenges and best practices associated with this approach, providing a comprehensive framework for teachers to effectively implement the project.

MATERIALS AND METHODS: this study uses mixed methods combining quantitative surveys and qualitative case studies. Participants include English language learners from various educational institutions.

DISCUSSION AND RESULTS: the findings show that the Pen Pals project significantly improves students' reading and writing skills in English. The real communication context provided by the project encourages students to use English more actively and meaningfully.

CONCLUSIONS: According to the results of the study, the Pen Pals project is a valuable tool in English language teaching and has significant benefits in terms of language proficiency, cultural awareness and student motivation.

Key words: model, language learning, Pen Pals, world language, continuous education.

For citation: Shohista A. Rustamova. (2024) A model of using the "Pen Pals" project in teaching English to students, Inter education & global study, (6), pp. 272–281. (In Uzbek).

Mamlakatimiz ta’lim siyosatidagi ijobiy o‘zgarishlar, zamonaviy yondashuvlar amalga oshirilayotganligini shaxsga yo‘naltirilgan pedagogik pozitsiyasiga o‘tishi bilan izohlash mumkin. Zamonaviy ta’limning vazifalaridan biri - ta’lim jarayonining barcha ishtirokchilarga sharoit yaratib berish va ularga ijodiy qobiliyatlarni namoyon etish imkoniyatini berishdan iborat. Ta’lim jarayonlarida o‘zgaruvchanlikni amalga oshirmasdan turib, bu muammolarni hal qilish mumkin emas. Bu esa, ta’lim islohotlarini amalga oshirish bo‘yicha butunlay yangicha g‘oyalar, yondashuvlar, tamoyillar va yo‘nalishlarga asoslangan bosqichga qadam qo‘yish zaruratini asoslaydi. Ayniqsa uzluksiz ta’lim tizimini rivojlantirishda yangi mexanizmlarning yaratilishi bugungi globallashuv jarayonlarining hayotiy zaruratiga aylandi va bu o‘z navbatida ta’lim sifati samaradorligini oshirish, uni modernizatsiya qilishni taqozo etadi. Ta’lim sohasini integratsion tamoyillar asosida samarali rivojlantirish davlat ta’lim standartlari, ta’lim muassasalarida ta’lim tadbirlarining ustuvor yo‘nalishlarini aniqlash, oliy o‘quv yurtlari o‘rtasidagi hamkorlikni takomillashtirish, ta’lim tarmog‘i ichida «maktab-laboratoriya» majmualarini yaratish, ta’lim xizmatlari, resurs markazlarini tashkil etishni rivojlantirishni talab qiladi. Xorijiy tajribalar shuni ko‘rsatmoqdaki, intellektual salohiyatini oshirish fan, ta’lim va ishlab chiqarish o‘rtasidagi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

uzviylik va aloqadorlikni mustahkamlash, bu yo‘nalishda malakali kadrlar tayyorlash, ularning bandligini ta’minlash asosida mamlakat iqtisodiyotida tarkibiy o‘zgarishlarni amalga oshirish mumkin bo‘ladi.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 yil 8 oktabrda “O‘zbekiston Respublikasi oliy ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF–5847- son Farmonida oliy ta’limni tizimli isloh qilishning ustuvor yo‘nalishlarini belgilash, zamonaviy bilim va yuksak ma’naviy-axloqiy fazilatlarga ega, yuqori malakali kadrlar tayyorlash jarayonini sifat jihatidan yangi bosqichga ko‘tarish, oliy ta’limni modernizatsiya qilish, ilg‘or ta’lim texnologiyalariga asoslangan holda, ijtimoiy soha va iqtisodiyot tarmoqlarini rivojlantirish vazifalari belgilangan[1][1]

Ta’lim-tarbiya jarayoni sifati va samaradorligini oshirish kelgusi taraqqiyotimizning asosi ekanligi borasida Mahmudxo‘ja Behbudiy «Ta’lim-tarbiya ishini ijtimoiy hayot, jahon miqyosida sodir bo‘layotgan voqealar bilan bog‘liq holda olib borishni talab etadi. U yoshlar tarbiyasida, oila, ota-onalar alohida mavqega ega ekanini, maktab tarbiyasi bilan oila tarbiyasi uzviy birlikda olib borilishi kerak», degan fikrni bildiradi. Bunda shaxs kadrlar tayyorlash tizimining bosh sub’ekti va ob’ekti, ta’lim sohasidagi xizmatlar iste’molchisi va ularni amalga oshiruvchi ekan, degan xulosaga kelish mumkin. Shu ma’noda milliy modelimizdagi shaxs sifatida bilimli, ma’naviy-axloqiy yetuk, jismonan baquvvat, o‘z vatani va xalqiga sodiq, milliy g‘oyani o‘z ongiga singdirgan, har tomonlama kamol topgan yoshlarni voyaga yetkazishga oid vazifalarining keltirilishini hozirgi kunda dolzarb va davlat ahamiyatiga ega bo‘lgan vazifa sifatida baholash mumkin.

Buning uchun har qaysi ota-ona, ustoz va murabbiy har bir bola timsolida avvalo shaxsni ko‘rishi zarur. Ana shu oddiy talabdan kelib chiqqan holda, farzandlarimizni mustaqil va keng fikrlash qobiliyatiga ega bo‘lgan, ongli yashaydigan komil insonlar qilib voyaga yetkazish ta’lim-tarbiya sohasining asosiy maqsadi bo‘lishi hamda ta’lim va tarbiya ishini uyg‘un holda olib borishi kerak bo‘ladi.

Bu vazifalarni amalga oshirish, avvalo o‘qituvchiga, uning bilimi va kasb mahoratining shakllanganlik darajasiga bog‘liq. Zero, o‘qituvchi zimmasiga yuklatilgan vazifalarni nechog‘lik vijdon, aql va pedagogik mahorat bilan bajarilishi jamiyat kelajagini ta’minlovchi muhim omildir. Mashhur pedagog, o‘zbek maktabi asoschisi Abdulla Avloniy ham o‘qituvchi shaxsi va uning faoliyati borasida o‘z qarashlarini alohida ifodalaydi. Alloma, bolaning fikriy jihatdan taraqqiy etishida o‘qituvchining o‘rni beqiyos ekanini ya’ni, bolalarning aqliy qobiliyatlarini shakllantirish muallimlarning «Diqqatlariga suyalgan, vijdonlariga yuklangan muqaddas bir vazifa», «Fikrining quvvati, ziynati, kengligi, muallimning tarbiyasiga bog‘liqdur», deya ta’kidlaydi.[2]

[1] Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрда “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ–5847-сон Фармони, Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 09.10.2019 й., 06/19/5847/3887-сон; https://lex.uz/docs/6079422

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Jumladan Markaziy Osiyo mutafakkirlaridan Abu Nasr Forobiy “Fozil odamlar shahri”, “Baxt-saodatga erishuv to‘g‘risida”, “Ilmlarning kelib chiqishi”, “Aql ma’nolari to‘grsida”, “Hikmat xulosalari”, “Sharxlar”, “Falsafiy savollar va ularga javoblar” kabi asarlarida ta’lim-tarbiyaning muhimligi, bu borada ustoz va murabbiylarning roli nihoyatda katta ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlab o‘tadi. Forobiy didaktik qarashlarida ustoz, o‘qituvchining ma’suliyatini alohida ifodalaydi. Bu fikrning isboti allomaning quyidagi fikrlarida yaqqol ifoda etilgan: “Ustoz shogirdlariga qattiq zulm ham, haddan tashqari ko‘ngilchanlik ham qilmasligi lozim” [3]

Bugungi yoshlar har tomonlama rivojlangan, o‘ziga, boshqa insonga, jamiatga, tabiatga va mehnatga o‘z to‘g‘ri munosabatini bildira oladigan, ijodkor, tashabbuskor va tadbirkor bo‘lmog‘i lozim. O‘quvchida ana shu xususiyatlarning rivojlanishi so‘zsiz o‘qituvchiga bog‘liq. Shu o‘rinda A.Distervegning «Har qanday ta’lim va tarbiyada eng asosiy omil-muallim, uning tafakkur dunyosidir» degan fikrlarini keltirib o‘tsak mubolag‘a bo‘lmaydi.[4]

Mamlakatimizda ijtimoiy, iqtisodiy, siyosiy, ma’naviy hayotda tub o‘zgarishlar sodir bo‘lmoqda. Ayniqsa, ta’lim sohasidagi islohotlarda “Ta’lim to‘g‘risida”gi qonunning yangi tahrirda qabul qilinishi muhim o‘rin tutadi. Har bir mamlakatning rivojlanishi yoki aksincha, inqirozga yuz tutishi mamlakatdagi ta’lim tizimining qay darajada takomillashganiga bog‘liq. Bugungi kunda oliy ta’lim muassasalari oldida turgan eng dolzarb vazifa talabalarni passiv iste’molchilardan faol yaratuvchiga aylantirish, muammoni shakllantirish va uni hal qilish usullarini tahlil qilish, maqbul natijalarni topish va uning to‘g‘riligini isbotlashga qodir malakali mutaxassisni yetishtirib chiqarishdir.

Dunyoning jadal rivojlanayotgan davlatlari orasida mamlakatimizda ham har yili ilm-fanning bir necha yo‘nalishlari tanlab olinib, ularning samaradorligini oshirishda keng qamrovli ishlar olib borilmoqda. Bu borada Prezident Shavkat Mirziyoev xorijiy tillarni o‘rgatish va o‘qitish tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari yuzasidan kelajak uchun mustaxkam poydevor bo‘ladigan yangi tizimni yo‘lga qo‘yishni ustuvor mezonlardan biri etib belgiladi: “Biz raqobatdosh davlat qurishni o‘z oldimizga maqsad qilib qo‘ygan ekanmiz, bundan buyon maktab, litsey, kollej va oliy o‘quv yurti bitiruvchilari kamida ikkita chet tilini mukammal bilishlari shart. O‘zbekistonning ochiqlik siyosati, dunyo bozoriga faol kirib borayotgani, barcha sohalarda xalqaro hamkorlik kengayotgani xorijiy tillarni bilishga ehtiyojni oshirmoqda”. [5]

Bugungi kunda rivojlanayotgan dunyo aholisining ko‘pchiligi ikki va undan ortiq tilda gaplasha oladi. Albatta, bu tillarning dastlabki o‘zining ona tilisi bo‘lib, ko‘pchilik tilshunoslar nafaqat o‘rganilayotgan chet tilini, balki ona tilini o‘zlashtirish uchun ham alohida sharoit yaratilishi kerak deb hisoblaydilar. Ta’kidlab o‘tish joizki, xorijiy tillarni o‘rganish borasida qilinayotgan islohotlar natijasida, o‘sib kelayotgan yangi avlod maktabgacha ta’lim muassasasidan tortib oliy ta’lim muassasasigacha ona tili va chet tilini bir paytning o‘zida qiyoslab o‘rganadilar. Tilshunoslikda mavjud ilmiy-tadqiqot metodlari orqali o‘zaro genetik bog‘liq va o‘zaro genetik bog‘lanmagan til oilalariga tegishli bo‘lgan, xalqaro va milatlararo aloqada yuksak darajaga va tajribaga ega bo‘lgan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

tillarni qiyoslash orqali o‘rganish bir muncha oson bo‘lishi ilmiy isbotlangan haqiqatdir. Hozirgi kunda yurtimizdagi ta’lim sohasini tubdan chet tillariga tadbiq qilish maqsadida yaratilayotgan darsliklar, o‘quv dasturlari va qo‘llanmalar ham ayni shu maqsadlarning amaldagi isbotidir. Binobarin, o‘z tili va madaniyatini puxta bilgan o‘quvchigina boshqa tillarga mehr qo‘yib o‘rgana oladi. Chet tillarini o‘zlashtirish shu kabi maxsus tayyorgarliklarni talab qiladi.

Ingliz tilini o‘rganishga bo‘lgan talab va qiziqish shunchalik kuchaydiki, bog‘cha yoshidagi bolalardan boshlab katta yoshdagi mutaxassislargacha ingliz tili o‘rganishga harakat qilayaptilar. Bu ijobiy holat albatta, chunki, til o‘rganish o‘sha tilda gaplashuvchi davlatlar madaniyati, tarixi va urf odatlarini o‘rganish bilan birga shaxsiy manfaatlar yo‘lida ham eshiklar ochilishiga zamin yaratadi.

Ingliz tilini o‘rganish orqali dunyo yoshlarining intellektual salohiyatidan boxabar bo‘lish, ular bilan fikr almashish, jarayonni chuqur tahlil qilib o‘z yutuq va kamchiliklarimizni ularniki bilan taqqoslash imkoniyatiga ega bo‘lamiz. Chet tilarni bilishga intilish, “Til bilgan-el biladi” maqoliga ko‘ra ish tutish bizning ko‘p tilni bilgan Forobiy, bir nechta tillarni qiyosiy o‘rganish darajasida keng mushohadali bo‘lgan Qoshg‘ariy kabi yetuk ajdodlarimizdan merosdir. Bundan tashqari Abdulla Avloniy 1913-yil “Oyna” jurnalida chop etilgan, “Ikki emas to‘rt til lozim” maqolasida ham dunyo bilan hamnafas bo‘lish uchun til o‘rganish kerakligi atroflicha izohlangan. Buyuk bobokolonlarimiz o‘zlarining ilm-fan sohasidagi yangiliklari, beqiyos asarlarini boshqa xalqlarga ham o‘z tilida yetkazib bera olganliklari uchun ularni butun dunyo taniydi, e’tirof etadi. O‘rta Osiyo ilm-fani, madaniyat va ma’rifati e’zozlanadi. Bularning barchasi zamirida qayta va qayta ta’kidlaganimizdek til bilish yotadi. [2]

Bugungi kun yoshlariga qo‘yilayotgan talab ham aynan ingliz tilini o‘rganish ekanligini quyidagicha izohlash mumkin:

- butun dunyo mamlakatlari bilan bevosita muloqot qilish;
- o‘z mustaqil fikrini omma oldida ravon va tushunarli holda bayon qilib berish;
- dunyo hamjamiyatida O‘zbekistonning alohida o‘rnini ta’minlash va uni mustahkamlashga xizmat qilish uchun ham xalqaro tillarni o‘rganish dolzarb masaladir. [6]

Bugungi kunda dunyo aholisi 7 mingga yaqin tilda so‘zlashadi. Biroq ularning bir necha o‘ntasigina u yoki bu mamlakatda rasmiy maqomga ega bo‘lib, jahon ahamiyatiga molik tillar qatorida turadi. Xususan, BMTning 6 ta rasmiy ish tili mavjud: ingliz, arab, xitoy, fransuz, rus va ispan tillari. Xususan ingliz tili bo‘yicha oladigan bo‘lsak:

- dunyo bo‘ylab 1,75 milliarddan ortiq kishi ingliz tilida gaplashadi - bu dunyodagi har 4 kishidan 1 tasi demakdir;
- dunyo bo‘yicha taxminan 106 ta mamlakatda ingliz tilini birinchi til sifatida ishlatiladi va 339 millionga yaqin asosiy til sifatida so‘zlashadiganlar mavjud (ya’ni bu ularning birinchi va asosiy tilidir);

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

- dunyodagi har bir ikkinchi kishi ish jarayonida har kuni ingliz tilidan foydalanadi;
- butun dunyodagi bilimlarning 80% ingliz tilida saqlanadi;
- ingliz tilida so‘zlashuvchilar anglofonlar deyiladi.

Ingliz tili tarixiga nazar tashlaydigan bo‘lsak, ingliz tili qadimgi german qabilalarining tillaridan kelib chiqqan. Ingliz tili Angliyaning Anglo-Sakson qirolliklari hamda hozirgi janubiy-sharqiy Shotlandiya yerlari avvalgi Nortumbriya qirolligida vujudga keldi. Tarixiy manbaalarga ko‘ra, eski ingliz tili juda ko‘plab shevalar turkumini o‘z ichiga oladi. Qadimiy ingliz tili 4 ta shevaga bo‘lingan: nortumbriya, g‘arbiy sakson, mersiya va kent shevalari. Bu shevalar turkumi Buyuk Britaniyaning sharqiy qirg‘og‘iga nemis qabilalari bo‘lmish anglo-saksonlar tomonidan keltirilgan. English (ingliz) so‘zi Angles so‘zidan kelib chiqqan bo‘lib, bu xalqning ajododlar yurti Angeln hozirgi Shlezvig Golshteyn (Schleswig-Holstein) bo‘lgan. Buyuk Britaniyaning 17 va 20 asr o‘rtasidagi kuchli rivojlanishi hamda AQShning 20 asrdagi dunyoviy ta’siri ostida ingliz tilining xalqaro nufuzi oshdi.

Ma’lumki, ingliz tili fan, aviatsiya, kompyuterlar, diplomatiya va turizm tili hisoblanib, kelajakda bu tilni mukammal ravishda biladiganlar yuqori maoshli ishga taklif qilinadilar. Jahon bozorida barcha bitimlar va almashinuvlar ingliz tilida olib boriladi, shuning uchun dunyoning barcha biznes hamjamiyatlari ingliz tilini yaxshi biladigan xodimlarni yollashadi. Ingliz tilini yaxshi biladigan kishi dunyodagi ko‘p millatli kompaniyada yaxshi ishlay oladi, chunki u fan va texnologiya tilidir.

Ko‘pgina ilmiy maqolalar ingliz tilida yozilgan bo‘lib, o‘tgan asrda ingliz tilida yozilgan ilmiy maqolalar soni tadqiqotchining ona tilida yozilgan maqolalar sonidan oshib keta boshladi. Masalan, Niderlandiyada bu nisbat 40 ga 1 ni tashkil etadi. Shu sababli ingliz tilini bilish akademik mutaxassislar uchun juda muhim. Ingliz tilini bilmaganlar zamonaviy davrning kuchli vositasi bo‘lgan internetdan foydalana olmaydi. Negaki, undagi kontentning yarmidan ko‘pi ingliz tilida yozilgan va eng yirik texnologiya kompaniyalari ingliz tilida so‘zlashadigan mamlakatlarda joylashgan. Dunyodagi minglab tillar ichida ingliz tili eng ko‘p o‘rganilgan va xalqaro tashkilotlar tomonidan keng qabul qilingan tildir. Ingliz tilida juda ko‘p turli mamlakatlarda so‘zlashilganligi sababli, dunyo bo‘ylab ingliz tilida dasturlarni taklif qiladigan minglab maktab va universitetlar mavjud. [6]

Ana shunday loyihalardan biri "Pen Pal" loyihasidir. "Pen Pal" (xat yozishadigan do‘st) internet tarmog‘idagi keng tarqalgan saytlardan bo‘lib, xorijiy tilni o‘rganishda dunyoda ko‘p qo‘llaniladigan usullardan biridir. Bu yo‘ nalishda dunyo olimlari orasida ilmiy ishlar olib borilgan va "Pen Pal" loyihasini alohida til o‘rgatish va o‘rganishning samarali metodi sifatida tan olinganligi ta’kidlangan.

"Pen Pal" tushunchasi 20-asrning boshlarida, 1930-yillarda madaniy almashinuv va til amaliyotini rivojlantirish usuli sifatida paydo bo‘lgan. Turli mamlakatlardagi tengdoshlari bilan xat yozishadigan maktab o‘quvchilari orasida keng tarqalgan faoliyat bo‘lib, nafaqat ularning yozish mahoratini oshiribgina qolmay, balki turli madaniyatlar va turmush tarzi haqidagi tushunchalarini kengaytirgan.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Internet va ijtimoiy tarmoqlarning paydo bo‘lishi bilan " Pen Pal " an’anasi raqamli burilish oldi. "Pen Pal"ga ega bo‘lish har qanday yoshdagi odamlar uchun foydali tajriba bo‘lishi mumkin. Agar siz yangi tilni o‘rganayotgan bo‘lsangiz, ushbu tilda ona tilida so‘zlashuvchi " Pen Pal " juda foydali bo‘lishi mumkin. O‘rganilayotgan tilida yozishni mashq qilish, yangi iboralarni o‘rganish va yozish haqida fikr-mulohaza olish mumkin. "Pen Pal" orqali til o‘rganishda nafaqat yozish balki muloqotni ham rivojlantirish mumkin. [7]

“Pen Pal” – dunyodagi boshqa burchaklardagi odamlar bilan muloqot qilish, chet tilini o‘rganish va o‘zingizni yangi madaniyatga ochishning ajoyib usuli. Albatta, bugungi kunda bizda Skype va elektron pochta mavjud bo‘lib, ular butun dunyo bo‘ylab boshqalar bilan bog‘lanishni ancha osonlashtiradi. Ammo turli mamlakatlardagi odamlar bilan bog‘lanish istagi Internetdan ancha uzokroq bo‘lgan. Pochta xizmati yuzlab yillar davomida odamlarga til o‘rganish va yangi do‘stlar orttirishga yordam berib kelmoqda.

“Pen Pal” – bu bir-biringizga xat yozish orqali uzoq muddatli do‘stlik. Eng yaxshi qalamkashlar odatda turli xalqlar, madaniyatlar va tillarni o‘rganishga qiziquvchilardir. Ular o‘z chegaralaridan tashqaridagi dunyo bilan bog‘lanishni xoxlashadi, lekin ko‘proq shaxsiy darajada.

Qanday qilib qalam do‘stingiz til o‘rganishingizga yordam beradi? Til o‘rganishda qalamkashlarning o‘z o‘rni doimo bo‘lgan. Yuqorida aytib o‘tganimizdek, dunyoning narigi tomonidagi odam bilan bog‘lanish va mamlakatga borishdan oldin til ko‘nikmalaringizni mashq qilish istagi Internetga kirish va Skype ixtirosidan oldin paydo bo‘lgan va bizda mavjud bo‘lgan barcha texnologiyalarga qaramay, amaliyot bugungi kunda ham qo‘llaniladi. “Pen Pal” bilan biror kishiga xat yozish sizga yangi lug‘atni o‘rganishga, muayyan mavzular haqida gapirishni mashq qilishga va grammatikani yaxshilashga yordam beradi. Ushbu do‘stlikni rivojlantirish, mamlakatlarga sayohat qilish va u yerda mahalliy aholi sifatida hayotni boshdan kechirish imkoniyatlarini yaratishi mumkin.

Ushbu maqsadda “Pen Pal" loyihasi doirasida tajriba katta yoshli til o‘rganuvchilarda o‘tkazildi va bu o‘z ijobiy ta’sirini berdi, ya’ni ularda til o‘rganish sifati yaxshilandi. Bu jarayonda til o‘rganuvchi volontyor autentik til egasi bilan xat yozishish orqali muloqot olib bordi. Xat almashinuvining asosiy mavzusi adabiyotlarni ijtimoiy-madaniy muhokama qilish bo‘ldi. Maqolada autentik til o‘rganishning individuallashuvi va til o‘rganish bilan doimiy band bo‘lishi yoritildi. Bu ilmiy maqolada erishilgan lingvistik va madaniy yutuqlar muhokama qilingan. Bu loyiha faqatgina talabalar bilan cheklanib qolmasdan, turli yoshdagi til o‘rganuvchilarni ham qamrab oladi. Chet el ingliz tili o‘qituvchilari bilan aloqaga chiqish ham "Pen Pals" loyihasi orqali bo‘lsa uzluksiz ingliz tili muhitini yaratishga yordam beradi.

Loyihaning afzallik taraflari: autentik til egasi bilan bo‘ladigan oddiy muloqot ham, til o‘rganuvchiga ahamiyatli amaliy imkoniyatlar yaratadi va til o‘rganishda rag‘batlantiruvchi hamkor hisoblanadi; "Pen Palls" loyihasi imloviy xatolarni to‘g‘rilashga yordam beradi; norasmiy suhbatlar va so‘z birikmalarini o‘rganish tilni yaxshi biladigan autentik til egasi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

bilan so‘zlashganda ular uchun oddiy suhbatlarda ishlatilganligi uchun til o‘rganuvchiga o‘rganish osonlashadi; til o‘rganuvchi nafaqat chet elda tajriba orttirishi, balki o‘z davlatida to‘liq tajriba orttirishi mumkin, ba’zida chet elda orttirilgan tajribadan ko‘ra muvaffaqiyatli hisoblanadi; turli davlat va madaniyatga ega bo‘lgan odamlar bilan til o‘rganish yuzasidan xalqaro hamdo‘stlik aloqalarini o‘rnatish ham bu loyihada keng imkoniyatlar yaratadi.

Hozirgi texnologiya va ommaviy axborotlar rivojlanib kelayotgan bir davrda "Pen Pals" loyihasining ijobiy taraflari ko‘p bo‘lganligi bilan bir qatorda salbiy taraflari ham mavjud. Asosiy muammolardan biri bu til o‘rganuvchi "Pen Palls" loyihasidan foydalanayotganda Internet tarmog‘idagi senzurasi to‘g‘ri kelmaydigan Internet saytlariga ham kirib qolishi mumkinligidir. Shu bilan birga yana quyidagi muammolarga duch kelishi mumkin: insonlar o‘zi haqida noto‘g‘ri ma’lumotlar berib yolg‘on gapirishi mumkin; sizdan pul so‘rashi yoki talab qilishi mumkin; turli sabablar bilan tahdid qilishi mumkin; yot radikal yo‘nalishlarga undash bo lishi mumkin; uylariga taklif qilishlari mumkin.

Bu muammolarning oldini olish uchun Internet tarmog‘ining Whatsap, Skupe, Team, Zoom, Fasebook messenjer, telegram ilovalaridan foydalangan holda til o‘rganuvchilarni bir guruhga to‘plab yoki yakka tartibda suhbatlar bevosita o‘qituvchi ishtirokida tashkil etilishi rejalashtiriladi. Bunda til o‘rganuvchi o‘qituvchi nazorati ostida bo‘ladi.

Agar til o‘rganuvchi maktab o‘quvchisi yoki oliygoh talabasi bo‘lsa, yuqorida keltirilgan salbiy sabablarning oldini olish uchun doimiy ravishda o‘qituvchi yoki til o‘rgatuvchi nazoratida bo‘ladi. Elektron pochta yoki ilova orqali yozilayotgan xatlar "skrinshot" qilinib, o‘qituvchiga muntazam ravishda yuboriladi. O‘rganilayotgan xorijiy til faqat ingliz tili bo‘lishi shart emas, bu til o‘rganuvchining tanloviga bog‘liq.

Toshkent iqtisodiyot va pedagogika instituti Tillar va maktabgacha ta’lim fakultetida o‘tkazilgan so‘rovnomalardan shu ayon bo‘ldiki, "Pen Palls" loyihasi haqida o‘qituvchilar ma’lumotga ega, lekin til o‘rgatishda qo‘llab ko‘rilmagan. Talabalar esa bu loyiha haqida ma’lumotga ega emas. Yuqori kurs talabalarini yaqindan tanishtirish maqsadida Facebook tarmog‘idagi "Pen Pals for classes ” guruhiga a’zo bo‘lish tavsiya qilindi.

"Pen Pals" almashinuvi bilan shug‘ullanish til o‘rganishning amaliy kontsepsiyasini ta’minlaydi. Talabalar ona tilida so‘zlashuvchilar bilan muloqot qilish paytida yozish, o‘qish va tushunish qobiliyatlarini mashq qiladilar. Bu tajriba ularning til qobiliyatlarini oshiradi.[7]

Xulosa qilib aytganda, "Pen Pals" loyihasi o‘quvchilarni til o‘rganish, madaniy izlanishlar va mazmunli aloqalarni birlashtirish orqali ularning bilimlarini boyitadi. Turli xalqlarning turli madaniyatlari bo‘yicha xabardorlik ham shular jumlasidandir. "Pen Pals" talabalarni turli madaniyatlar, an’analar bilan tanishtiradi. Bu borada o‘quvchilar xat almashish orqali "Pen Palls" do‘stlarining kundalik hayoti, urf-odatlari va qadriyatlari haqida tushunchalarga ega bo‘ladilar hamda ularning hayotiy tarzlarini yaqqol o‘rganib boradilar. " Pen Pals " do‘stidan xat olishni kutish o‘quvchilarni faol ishtirok etishga undaydi. O‘quv jarayoniga hayajon qo‘shadi va doimiy muloqotga chorlaydi. So‘zlarni to‘g‘ri yozish, tafakkur qilish, talabalarda o‘z-o‘zini ifoda etishga undaydi. Bu loyiha orqali

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

talabalar o‘z fikrlarini bayon qilishni, tajriba almashishni, shaxslararo ko‘nikmalarni rivojlantirishni o‘rganadilar. Bir so‘z bilan aytganda til o‘rganish borasidagi nazariy bilimlarni amalda mustahkamlanishini ta’minlaydigan loyihalardan biri bo‘lgan bu "Pen Pals" loyihasi har tomonlama talabalarni til o‘rganishdagi bilimlari oshirib, og‘zaki nutqlarini shakllanishidagi ko‘nikmalarini hosil qilishda muhim ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO’YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 8 октябрда “Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепциясини тасдиқлаш тўғрисида”ги ПФ–5847-сон Фармони, Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 09.10.2019 й., 06/19/5847/3887-сон; https://lex.uz/docs/6079422
2. Абдулла Авлоний. Туркий гулистон ёхуд ахлоқ. 25-53-бетлар
3. Абу Наср Форобий. Фозил одамлар шаҳри. - Тошкент: Абдулла Қодирий номидаги халқ мероси, 1993. - 122 с.
4. Буюклар таълим ва тарбия ҳақида - Ta’lim / Образование (idum.uz)
5. Президент Шавкат Мирзиёев раислигида 2021 йилнинг 6 май куни чет тилларини ўқитиш тизимини такомиллаштириш чора-тадбирлари юзасидан видеоселектор йиғилиши .
6. Ш.Ш.Шавкатова “Чет тилини ўрганишнинг аҳамияти ва мазмуни” “PEDAGOGS” international research journal ISSN: 2181-4027_SJIF: 4.995
7. И.Ф.Тўйманова., М.Х.Уразимбетова “Хорижий тил ўрганишда қўлланиладиган илова ва лойиҳалардан фойдаланишнинг ютуқ ва камчиликлари”., Ўзбекистон 393 https://tipi.uz/ May 3, 2024 International Scientific and Practical Conference

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉Usarov Jabbor Eshbekovich,professor.To‘ymanova Inobat Fozilovna,o‘qituvchi [**Усаров Джаббор Эшбекович,** профессор**, Тойманова Инобат Фозиловна,** преподаватель.], [**Jabbor E.Usarov,** professor. **Inobat F. Toymanova,** teacher]; manzil: Chirchiq shahri, Amir Temur ko'chasi 104 uy [адрес: г. Чирчик, улица Амира Темура 104 дом], [address: Chirchik city, Amir Temur street 104 house]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

BO'LAJAK BOSHLANG'ICH SINF O'QITUVCHILARINI AR TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISHNING NAZARIY ASOSLARI

© I.D. Xabibullayeva[1]✉

[1]Andijon davlat universiteti, Andijon, O'zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: ta'lim tizimini bo'lajak boshlang'ich ta'lim o'qituvchilarida zamonaviy texnologiyalarga asoslangan raqamli resurslarni yaratish kompetentligini takomillashtirish axborotlashtirishda global jarayonning rivojlanishi nafaqat insoniyat uchun yangi axborot muhitini, balki zamonaviy, axborotli hayot tarzi va kasbiy faoliyatni ham shakllantirishga olib kelmoqda.

MAQSAD: ushbu tadqiqot pedagogik jarayon bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ar texnologiyalaridan foydalanishning nazariy asoslariga qanday yordam berishi mumkinligini o'rganishga qaratilgan. U samarali yetakchilik rollari uchun muhim bo'lgan mustahkam aloqa qobiliyatlarini rivojlantirish uchun nazariy asoslar, ta'lim strategiyalari va amaliy yondashuvlarni o'rganadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: adabiyot va amaliy tadqiqotlarni har tomonlama ko'rib chiqish orqali tadqiqot bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ar texnologiyalaridan foydalanishning nazariy asoslari, ommaviy nutq, muzokaralar taktikasi aniqlaydi. Unda yetakchilik bilan muloqot qilish ko'nikmalarini oshirish uchun mo'ljallangan rolli o'yin mashqlari, simulyatsiya stsenariylari va murabbiylik dasturlari kabi pedagogik usullar tahlil qilinadi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot adabiyotlarni sintez qilish, ta'lim dasturlarini tahlil qilish va o'qituvchilar va yetakchilikni rivojlantirish bo'yicha ekspertlar bilan suhbatlarni o'z ichiga olgan sifatli usullardan foydalanadi. Unda bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ar texnologiyalaridan foydalanishning nazariy asoslariga qaratilgan metodik imkoniyatlarini ishlab chiqish va amalga oshirish ko'rsatilgan.

XULOSA: bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini ar texnologiyalaridan foydalanishning nazariy asoslarida pedagogikaning muhim rolini ta'kidlaydi. U shaxslarni turli xil tashkiliy muammolar va hamkorlik muhitiga tayyorlash uchun yetakchilik ta'limi doirasida tuzilgan aloqa mashg'ulotlarini integratsiyalashuvini targ'ib qiladi.

Kalit so'zlar: axborot texnologiyalar, raqamli texnologiyalar, pedagogik jarayon, integratsiya, dasturlar.

Iqtibos uchun: Xabibullayeva I.D. Bo'lajak boshlang'ich sinf o'qituvchilarini AR texnologiyalaridan foydalanishning nazariy asoslari. // inter education & global study. 2024. №6. B.282–287.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ AR-ТЕХНОЛОГИЙ ДЛЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ

©И.Д.Хабибуллаев[1]✉
[1] Андижанский государственный университет, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: развитие глобального процесса информатизации, повышение компетентности будущих учителей начальных классов в системе образования по созданию цифровых ресурсов на основе современных технологий, приводит не только к формированию новой информационной среды для человечества, но и к формирование современного, познавательного образа жизни и профессиональной деятельности.

ЦЕЛЬ: данное исследование направлено на изучение того, как педагогический процесс может помочь будущим учителям начальной школы с теоретическими основами использования AR-технологий. В нем исследуются теоретические основы, образовательные стратегии и практические подходы к развитию сильных коммуникативных навыков, необходимых для эффективной руководящей роли.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: В исследовании используются качественные методы, включая синтез литературы, анализ учебных программ и интервью с учителями и экспертами по развитию лидерства. Показана разработка и реализация методических возможностей для будущих учителей начальной школы, ориентированных на теоретические основы использования AR-технологий.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: посредством комплексного обзора литературы и тематических исследований исследование позволит определить теоретические основы использования AR-технологий, публичных выступлений и тактики ведения переговоров будущими учителями начальной школы. В нем анализируются педагогические методы, такие как ролевые игры, сценарии моделирования и программы коучинга, предназначенные для улучшения навыков лидерского общения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: подчеркивается важная роль педагогики в теоретических основах использования AR-технологий будущими учителями начальных классов. Он выступает за интеграцию обучения структурированному общению в обучение лидерству, чтобы подготовить людей к различным организационным задачам и средам сотрудничества.

Ключевые слова: информационные технологии, цифровые технологии, педагогический процесс, интеграция, программы.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Для цитирования: Хабибуллаев И.Д. Теоретические основы использования AR-технологий для будущих учителей начальных классов. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 282–287.

THEORETICAL BASIS OF USING AR TECHNOLOGIES FOR FUTURE PRIMARY CLASS TEACHERS

© Iroda D. Xabibullayeva[1]✉
[1]Andijan State University, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the development of the global process in informatization, improving the competence of future primary education teachers in the education system to create digital resources based on modern technologies, leads not only to the formation of a new information environment for humanity, but also to the formation of a modern, informative lifestyle and professional activity.

AIM: this study aims to explore how the pedagogical process can help future elementary school teachers with the theoretical foundations of the use of AR technologies. It explores theoretical frameworks, educational strategies, and practical approaches to developing strong communication skills essential for effective leadership roles.

MATERIALS AND METHODS: The study uses qualitative methods including literature synthesis, curriculum analysis, and interviews with teachers and leadership development experts. It shows the development and implementation of methodological opportunities for future elementary school teachers focused on the theoretical basis of using AR technologies.

DISCUSSION AND RESULTS: through a comprehensive review of literature and case studies, the research will determine the theoretical foundations of the use of AR technologies, public speaking, and negotiation tactics of future elementary school teachers. It analyzes pedagogical methods such as role play exercises, simulation scenarios and coaching programs designed to improve leadership communication skills.

CONCLUSION: emphasizes the important role of pedagogy in the theoretical foundations of using AR technologies for future primary school teachers. It advocates the integration of structured communication training within leadership education to prepare individuals for a variety of organizational challenges and collaborative environments.

Key words: information technologies, digital technologies, pedagogical process, integration, programs.

For citation: Iroda D.Xabibullayeva. (2024) Pedagogical strategies for the development of sanogenic thinking of future teachers., Inter education & global study, (6), pp. 282–287. (In Uzbek).

Boshlang'ich ta'limni yaxshilashda kengaytirilgan haqiqat (AR) texnologiyasining ajoyib imkoniyatlarini o'rganmoqchimiz. Kengaytirilgan reallik raqamli kontentni real

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

dunyoga qo‘shib, immersiv va interaktiv o‘rganish tajribasini yaratuvchi kuchli vositadir. Ushbu ma'ruzada biz ARni Boshlang’ich ta'lim dasturiga kiritishning ko'plab afzalliklarini, jumladan, faollikni oshirish, tajribali o'rganish va ta'lim natijalarini yaxshilashni muhokama qilamiz.

1. Ishtirok etishni oshirish: ARni Boshlang’ich ta’lim dasturiga kiritishning asosiy afzalliklaridan biri uning yosh o‘quvchilarning faolligini oshirish qobiliyatidir. AR tajribalari interaktiv va multisensorli o‘rganish imkoniyatlarini taqdim etish orqali bolalarning e’tiborini tortadi va qiziqish uyg‘otadi. Virtual yashash joylarini o‘rganish, animatsion qahramonlar bilan muloqot qilish yoki to‘ldirilgan reallik o‘yinlarida boshqotirmalarni yechish bo‘ladimi, bolalar o‘quv jarayoniga faol qatnashib, o‘rganishni yanada qiziqarli va esda qolarli qiladi.

2. Tajribali o'rganishni rag'batlantirish: AR texnologiyasi bolalarga mavhum tushunchalarni hayotga tatbiq etuvchi amaliy va immersiv tajribalarni taqdim etish orqali tajribaviy o'rganishni osonlashtiradi. Bolalar oddiygina ma'lumotni o'qish yoki tinglash o'rniga, virtual ob'ektlar bilan o'zaro aloqada bo'lishlari, simulyatsiyalarni o'rganishlari va mazmunli va aniq tarzda muammolarni hal qilish faoliyati bilan shug'ullanishlari mumkin. Ta'limga bunday tajribaviy yondashuv chuqurroq tushunish, tanqidiy fikrlash va turli sohalarda, jumladan, kognitiv, ijtimoiy, hissiy va jismoniy rivojlanishda ko'nikmalarni rivojlantirishga yordam beradi.

3. Ijodkorlik va tasavvurni rivojlantirish: AR bolalarga virtual makonda yaratish, loyihalash va kashf qilish imkonini berib, o‘z ijodkorligi va tasavvurlarini ochish imkonini beradi. O‘zining kengaytirilgan reallik san’at asarlarini loyihalash, virtual asboblar yordamida musiqa yaratish yoki raqamli bloklar bilan 3D tuzilmalarni qurish bo‘ladimi, AR ijodiy ifoda va tajriba uchun cheksiz imkoniyatlarni taqdim etadi. Ijodkorlik va tasavvurni rivojlantirish orqali AR bolalarni qutidan tashqarida o'ylashga, yangi g'oyalarni o'rganishga va o'zlarini innovatsion usullarda ifoda etishga undaydi.

4. O‘quv tajribalarini moslashtirish: ARni Boshlang’ich ta'lim dasturiga kiritishning yana bir afzalligi - har bir bolaning shaxsiy ehtiyojlari va manfaatlarini qondirish uchun o'rganish tajribasini sozlash qobiliyati. AR texnologiyasi o'qituvchilarga turli xil o'rganish uslublari, qobiliyatlari va afzalliklariga mos keladigan shaxsiylashtirilgan o'quv faoliyatini yaratishga imkon beradi. O‘yinning qiyinchilik darajasini moslashtirish, interfaol o‘quv qo‘llanmalar orqali qo‘shimcha yordam ko‘rsatish yoki muqobil tasvirlash usullarini taklif qilish bo‘ladimi, AR o‘qituvchilarga har bir bolaning o‘ziga xos ehtiyojlariga qarab o‘qitishni sozlash imkonini beradi.

Kengaytirilgan haqiqat texnologiyasi Boshlang’ich ta'lim uchun ko'plab afzalliklarni taqdim etadi, jumladan, faollikni oshirish, tajribali o'rganish, ijodkorlik va moslashtirish. AR kuchidan foydalangan holda, o‘qituvchilar yosh o‘quvchilarning tasavvurlarini o‘ziga tortadigan, faol ishtirok etishga yordam beradigan va bir nechta sohalarda yaxlit rivojlanishga yordam beradigan dinamik va immersiv o‘rganish tajribalarini yaratishi mumkin. Boshlang’ich ta’limda AR imkoniyatlarini o‘rganishda davom etar ekanmiz,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

keling, ushbu innovatsion texnologiyani butun umr davomida o‘rganishga bo‘lgan muhabbatni uyg‘otish va bolalarga raqamli asrda muvaffaqiyat qozonish imkoniyatini berish uchun foydalanaylik [2].

Yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan tamoyillar asosida AR texnologiyalarda quyidagi talablarga javob berishi kerak: adekvat bo‘lishi, ya'ni o‘rganilayotgan ob'ektning eng muhim tomonlarini kerakli aniqlik bilan aks ettirishi; muayyan toifadagi muammolarni hal qilishga hissa qo‘shish; taxminlar va taxminlarning minimal soniga asoslangan sodda va tushunarli bo‘lishi [3]; o‘zingizni va sohani rivojlantirishga xizmat qilishi; foydalanish uchun qulay bo‘lishi.

Boshlang’ich ta'lim muassasalarida kengaytirilgan haqiqat (AR) texnologiyasining amaliy qo'llanilishini ko'rib chiqamiz. Kengaytirilgan haqiqat o'rganish tajribasini oshirish va yosh o'quvchilarni interaktiv va immersiv usullarda jalb qilish uchun ajoyib imkoniyatlarni taqdim etadi. Ushbu ma'ruzada biz ARni o'rganish va rivojlanishni qo'llab-quvvatlash uchun Boshlang’ich ta'lim dasturining turli jihatlariga qanday kiritish mumkinligini o'rganamiz.

1. Kengaytirilgan haqiqatga kirish: Muayyan ilovalarni o'rganishdan oldin, keling, kengaytirilgan haqiqat nima ekanligini va u qanday ishlashini qisqacha ko'rib chiqamiz. Kengaytirilgan haqiqat - bu raqamli kontentni real dunyoga qo'shadigan texnologiya bo'lib, virtual elementlar jismoniy muhit bilan birga mavjud bo'lgan aralash muhitni yaratadi. AR tajribalariga smartfonlar, planshetlar yoki AR ko'zoynaklari kabi qurilmalar orqali kirish mumkin, bu foydalanuvchilarga jismoniy muhitda raqamli kontent bilan o'zaro aloqada bo'lish imkonini beradi.

2. Interaktiv hikoyalar: Boshlang’ich ta'limda ARning amaliy qo'llanilishidan biri bu interaktiv hikoyalardir. AR takomillashtirilgan hikoyalar kitoblari animatsion qahramonlar va sahnalarni jismoniy kitoblarga joylashtirish orqali an'anaviy hikoyalarni jonlantirishi mumkin. Bolalar hikoya bilan multisensorli tarzda ishtirok etishlari, qahramonlar bilan muloqot qilishlari, sozlamalarni o'rganishlari va hikoyada ishtirok etishlari mumkin. Ushbu ajoyib hikoya qilish tajribasi nafaqat savodxonlik ko'nikmalarini rivojlantiradi, balki tasavvur va ijodkorlikni ham uyg'otadi.

3. Shakllar, ranglar va raqamlarni o'rganish: AR texnologiyasi shakllar, ranglar va raqamlar kabi asosiy tushunchalarni o'rganishni yaxshilash uchun ishlatilishi mumkin. AR ilovalari va o‘yinlari bolalar o‘z jismoniy muhitida o‘zaro muloqot qilishlari mumkin bo‘lgan virtual shakllar, ob’yektlar va belgilarni taqdim etishi mumkin. Misol uchun, bolalar shakllarni moslashtirish yoki ob'ektlarni hisoblash uchun AR-ni qo'llab-quvvatlaydigan fleshkachalardan foydalanishi mumkin, bu esa o'rganishni qiziqarli va interaktiv tajribaga aylantirishi mumkin. ARni dastlabki matematika va savodxonlik faoliyatiga qo'shish orqali o'qituvchilar faollik va motivatsiyani rag'batlantirish bilan birga asosiy tushunchalarni mustahkamlashlari mumkin.

4. Virtual dala sayohatlari: Kengaytirilgan reallik Boshlang’ich yoshdagi bolalarga sinfdan chiqmasdan uzoq joylarni, tarixiy diqqatga sazovor joylarni va madaniy yodgorliklarni o‘rganish uchun virtual sayohatga chiqish imkonini beradi. AR ilovalari

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

bolalarga turli madaniyatlar, ekotizimlar va tarixiy davrlarni bevosita boshdan kechirish imkonini beruvchi immersiv muhitlarni simulyatsiya qilishi mumkin. Buyuk Xitoy devorini ziyorat qilish, okean qa'rini o'rganish yoki koinot mo'jizalarini kashf etish bo'ladimi, virtual sayohatlar bolalarga qiziqishni uyg'otadigan va dunyoqarashini kengaytiradigan noyob o'rganish imkoniyatlarini taqdim etadi.

5. Ijodiy ifoda va san'at: AR texnologiyasi raqamli san'at va ijodiy ifoda uchun vositalarni taqdim etish orqali bolalar ijodi va tasavvurini ochib berishi mumkin. AR ilovalari bolalarga o'z san'at asarlarini yaratish, 3D haykallarni loyihalash va virtual ranglar va teksturalar bilan tajriba o'tkazish imkonini beradi. Haqiqiy dunyo ob'ektlarini raqamli elementlar bilan aralashtirish orqali AR bolalarga badiiy tushunchalarni dinamik va interaktiv tarzda o'rganish imkonini beradi, o'zini ifoda etish, tajriba va badiiy mahoratni rivojlantirishga yordam beradi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Kuychiyeva M.A. Use of Interdisciplinary Relationships In The Formation Of Competences In Biology Students // CONVERTER 2021 www.converter-magazine.info. - P. 485-489. (№10. ISSN:0010-8189). (subscription@converter-magazine.info)
2. Kuychiyeva M.A. // Organization of Experimental Works on the Development of Professional and Methodical Competence of Future Biology Teachers // Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. Open Access, Peer Reviewed Journals. 2022. ISSN (E): 2795-739, - P.19-21. (№7. SJIF; IF-8.115) (www.geniusjournals.org)
3. Kuychiyeva M.A., Eshmatova D. Development of Professional and Methodical Competence of Future Biology Teachers in Extrcurricular Activities // Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2022. ISSN:2776-0979, - P. 617-621. (№12. SJIF; IF-7.565). (https://wos.academiascience.org)Luria A.R.,
4. Yudovich, F.A. Speech and development of mental processes of the child. Moscow: Pedagogika, 2008.
5. Sapargalieva AZh, Muratbekova DE. The development of speech activity in children of primary school age. Reports of the Kazakh Academy of Education 2019; 3: 152-161

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xabibullayeva Irodaxon Dilshod qizi**, doktorant,[**Хабибуллаева Иродахон Дилшод қизи**, профессор], [**Irodaxon D. Xabibullayeva**,doctoral student]; manzil: 150700, O'zbekiston, Andijon shahar, Universitet ko'chasi 129-uy [адрес: 150700, Узбекистан, г. Андижан, улица Университетская, дом 129], [address: 150700, Uzbekistan, 129st.Universitet,Andijan city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5(1)

Original paper

YOZMA ISHLARDAGI XATOLARNI TO‘G‘RILASH METODIKASI

© O.Q. Xasanova[1]✉
[1]Farg’ona davlat universiteti, Farg‘ona, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: yozma ishlardagi xatolarni tuzatish jarayoni akademik va professional hujjatlarning ravshanligi, izchilligi va umumiy sifatini oshirish uchun juda muhimdir. Xatolarni samarali tuzatish matnning o'z xabarini to'g'ri va professional tarzda etkazishini ta'minlaydi. Ushbu maqola yozma ishlardagi turli xil xatolarni aniqlash, tahlil qilish va tuzatish uchun keng qamrovli metodologiyani taqdim etadi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi yozma ishlardagi xatolarni tuzatishning tizimli metodologiyasini ishlab chiqish va tasdiqlashdan iborat. Ushbu metodologiya turli janrlar, jumladan, akademik maqolalar, biznes hisobotlari va adabiy asarlar bo'yicha matnlarning aniqligi, o'qilishi va professional taqdimotini yaxshilashga qaratilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot bir necha bosqichlarni o'z ichiga olgan tizimli yondashuvdan foydalanadi. Dastlabki ko'rib chiqish,Xatoni aniqlash, Xatolarni tahlil qilish kabi metodlardan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: taklif etilayotgan metodologiya turli yozma hujjatlarda sinovdan o'tkazildi va xatolarni tizimli ravishda aniqlash va tuzatishda samaradorligini ko'rsatdi. Natijalar ushbu metodologiyani qo'llashdan keyin matnlarning aniqligi va o'qilishi sezilarli darajada yaxshilanganligini ko'rsatadi. Asosiy topilmalar avtomatlashtirilgan vositalarni qo'lda ko'rib chiqish bilan birlashtirishning ahamiyatini, tengdoshlarning fikr-mulohazalarining qiymatini va xatolarni tuzatishga tizimli yondashuvning afzalliklarini o'z ichiga oladi. Tadqiqot shuningdek, xatolarning keng tarqalgan turlarini ta'kidlaydi va ularni samarali hal qilish uchun strategiyalarni taqdim etadi.

XULOSA: Ushbu maqola yuqori sifatli matnga erishish uchun avtomatlashtirilgan vositalar, qo'lda ko'rib chiqish va tengdoshlarning fikr-mulohazalarini birlashtirgan holda yozma ishlardagi xatolarni tuzatishning mustahkam metodologiyasini taqdim etadi. Tizimli yondashuv xatolarni har tomonlama aniqlash va tuzatishni ta'minlaydi, yozma hujjatlarning umumiy ravshanligi va professionalligini oshiradi. Ushbu metodologiya yozma muloqot standartini yaxshilash uchun turli sohalarda keng qo'llanilishi mumkin.

Kalit so'zlar: yozma ish, xato, xatolarni to‘g‘rilash, bevosita to‘g‘rilash, bilvosita to‘g‘rilash, korrektiv fidbek.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5(1)

Iqtibos uchun: Xasanova O.Q. Yozma ishlardagi xatolarni to‘g‘rilash metodikasi. // Inter education & global study. 2024. №6. B.288–294.

МЕТОДИКА ИСПРАВЛЕНИЯ ОШИБОК В ПИСЬМЕННЫХ РАБОТАХ

© О.Қ.Хасанова[1]✉
[1]Ферганский государственный университет, Фергана, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: процесс исправления ошибок в письменной работе необходим для улучшения ясности, последовательности и общего качества академических и профессиональных документов. Эффективная корректура гарантирует, что ваш текст передает суть точно и профессионально. В данной статье представлена комплексная методика выявления, анализа и исправления различного рода ошибок в письменной работе.

ЦЕЛЬ: основной задачей данного исследования является разработка и апробация систематической методики исправления ошибок в письменной работе. Эта методология направлена на улучшение ясности, читабельности и профессионального представления текстов различных жанров, включая научные статьи, деловые отчеты и литературные произведения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использован системный подход, включающий несколько этапов. Были использованы такие методы, как первоначальный анализ, обнаружение ошибок и анализ ошибок.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: предложенная методика была протестирована на различных письменных документах и показала свою эффективность в систематическом обнаружении и исправлении ошибок. Результаты показывают, что ясность и читаемость текстов значительно улучшаются после применения этой методологии. Ключевые выводы включают важность сочетания автоматизированных инструментов с ручным анализом, ценность обратной связи от коллег и преимущества систематического подхода к исправлению ошибок. В исследовании также освещаются распространенные типы ошибок и предлагаются стратегии эффективного устранения их.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в данной статье представлена надежная методология исправления ошибок в письменной работе, сочетающая автоматизированные инструменты, ручную проверку и обратную связь с коллегами для достижения высококачественного текста. Системный подход обеспечивает комплексное выявление и исправление ошибок, повышает общую четкость и профессионализм письменных документов. Эту методологию можно широко использовать в различных областях для повышения уровня письменного общения.

Ключевые слова: письменная работа, ошибка, исправление ошибок, прямая коррекция, косвенная коррекция, корректирующая обратная связь.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5(1)

Для цитирования: Хасанова О.Қ. Методика исправления ошибок в письменных работах // Inter education & global study. 2024. №6. С. 288–294.

METHODOLOGY FOR CORRECTING ERRORS IN WRITTEN WORKS

© Ozoda Q.Xasanova[1]✉
[1] Fergana State University, Fergana, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the process of error correction in written work is essential to improve the clarity, consistency, and overall quality of academic and professional documents. Effective proofreading ensures that your text conveys its message accurately and professionally. This article presents a comprehensive methodology for identifying, analyzing, and correcting various types of errors in written work.

AIM: the main objective of this study is to develop and validate a systematic methodology for correcting errors in written work. This methodology aims to improve the clarity, readability, and professional presentation of texts in a variety of genres, including academic articles, business reports, and literary works.

MATERIALS AND METHODS: the study uses a systematic approach that includes several steps. Methods such as initial review, error detection, and error analysis were used.

DISCUSSION AND RESULTS: the proposed methodology has been tested on various written documents and has shown its effectiveness in systematically detecting and correcting errors. The results show that the clarity and readability of the texts are significantly improved after applying this methodology. Key findings include the importance of combining automated tools with manual review, the value of peer feedback, and the benefits of a systematic approach to error correction. The study also highlights common types of errors and provides strategies for dealing with them effectively.

CONCLUSIONS: this paper presents a robust methodology for error correction in written work, combining automated tools, manual review, and peer feedback to achieve high-quality text. A systematic approach ensures comprehensive detection and correction of errors, increases the overall clarity and professionalism of written documents. This methodology can be widely used in various fields to improve the standard of written communication.

Key words: written work, error, error correction, direct correction, indirect correction, corrective feedback.

For citation: Ozoda Q. Xasanova. (2024) Methodology for correcting errors in written works., Inter education & global study, (6), pp. 288–294. (In Uzbek).

Chet tili o‘qituvchisining faoliyati keng qamrovli va murakkab. Chunki boshqa bir tilda o‘z fikrlarini o‘quvchilarga teran, to‘g‘ri yetkazish, o‘quvchilarning fikrlarining ravonligi

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5(1)

va aniqligini tez fahmlay olish chet o‘qituvchisidan kuchli bilim va tajriba talab etadi. Shu sababli ham bo‘lajak chet til o‘qituvchilarining xatolarni bartaraf etish kompetensiyasini takomillashtirish muhim hisoblanadi.

Bugungi kunda chet tilini bilish darajasi o‘qib tushunish, eshitib tushunish, gapirish va yozish ko‘nikamalariga asoslanib baholanar ekan, til o‘rganuvchilar ham o‘z navbatida shu ko‘nikmalarini mukammal darajaga olib chiqishga harakat qilishi lozim. Buning uchun esa shu chet tilida xatosiz, ravon gapirish va yoza olish talab etiladi. Quyida biz o‘qituvchilar yozma ishlarni baholash va fidbek berishda til o‘rganuvchilar yo‘l qo‘ygan xatolariga qanday yondashishlari haqida to‘xtalib o‘tmoqchimiz.

J. Bitchener va U.Knochlarning qayd etichicha, yozma ishlarga yoziladigan korrektiv fidbek haqidagi tadqiqotlar o‘tgan asr oxiridan buyon amalga oshirilayotgan bo‘lishiga qaramay, ularning qaysi biri til o‘rganuvchilar uchun eng foydali ekanligi haqida aniq bir xulosaga kelinmagan. Bu tadqiqotchilar ham yozma ishlarni bevosita va bilvosita to‘g‘rilash usullarini o‘zaro taqqoslash hamda ularnining ijobiy va salbiy tomonlarini yoritib berishga harakat qilishgan.

D.Ferris va B. Robertslar yozma ishlarni bilvosita tog‘rilash samarali ekanligini ta’kidlashadi va quyidagi fikrni berib o‘tishadi: “yozma ishdagi xatolar bilvosita to‘grilanganida, til o‘rganuvchilar o‘rganishga yo‘naltiriladi, muammoni o‘zlari hal qilishga undaladi, buning natijasida esa xatolarni payqash, ularni aks ettirishga odatlanadi. Bundan tashqari xatolar bilvosita to‘g‘rilanganida uzoq muddat yodda saqlanadi”. Yana bir J. Chandler esa D.Ferris va B.Robertslarning fikriga qarshi fikr bildirib, xatolarni bevosita to‘g‘rilash borasida uchta muhim dalillarni keltirib o‘tadi. Uning fikricha, til o‘rganuvchilarga xatolarni bevosita to‘g‘rilash xatolarni bilvosita to‘g‘rilashga qaraganda ko‘proq yordam beradi. Chunki til o‘rganuvchilar har doim ham fidbek yordamida nima deyilayotganini aniq tushunishmaydi. Ikkinchidan esa, til o‘rganuvchilar ko‘p hollarda sintaktik tuzilish yoki iboralarni qo‘llash bilan bog‘liq xatolarni bilvosita to‘g‘rilansa, yaxshi tushuna olishmaydi. Bunday murakkab xatolarni bevosita to‘g‘rilash maqsadga muvofiq. Xatolarni bevosita to‘g‘rilashning navbatdagi afzalligi esa til o‘rganuvchilarni o‘zlarining gipotezalari haqida fikr-mulohazaga undash hisoblanadi.

Ilmiy adabiyotlar tahlili, yozma ishlardagi xatolarni to‘g‘rilashda bilvosita usuldan foydalanishni qo‘llab-quvvatlovchilar ko‘p ekanligini ko‘rsatsa, og‘zaki xatolarni to‘g‘rilashda esa ko‘plab tadqiqotchilar bevosita to‘g‘rilashni samarali deb hisoblashlarini kuzatish mumkin. Bu esa o‘z navbatida xatolarni to‘g‘rilash muammosi turli ko‘nikmalarni rivojlantirishga oid topshiriqlarda turlicha kechishi mumkinligi haqidagi qarashlarni tasdiqlaydi. Tajriba-sinov ishlarida bir xil matnning og‘zaki va yozma variantini alohida o‘qituvchilarga xatolarni to‘g‘rilash uchun topshirish yordamida ham bu firkning qanchalik to‘g‘ri ekanligini aniqlashga imkon tug‘ildi. Yozma ishdagi xatolarni to‘g‘rilash topshirilgan o‘qituvchilar ko‘proq bilvosita to‘g‘rilashga ustunlik berishgan bo‘lsa, og‘zaki matndagi xatolarni to‘g‘rilayotgan ustozlar bevosita to‘g‘rilashga ko‘proq ahamiyat qaratishdi. Shundan kelib chiqib aytishimiz mumkinki, yozma ishlardagi xatolarni to‘g‘rilashda bilvosita usuldan foydalanish til o‘rganuvchilarni yanada ko‘proq izlanishga undar ekan.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5(1)

J.Bitchener va U.Knochlarning fikriga ko‘ra, og‘zaki xatolarni bevosita to‘g‘rilashda metalingvistik tushuntirishdan foydalanish juda yaxshi samara berishi mumkin. Tadqiqotchilar o‘z fikrlarini amalda tasdiqlash uchun xatolarni kombinatsiyalangan to‘g‘rilash usulini sinovdan o‘tkazishgan va yozma ishlardagi xatolarni to‘g‘rilashda bevosita to‘g‘rilash va metalingvistik tushuntirishdan foydalanishni tavsiya qilishgan. Bu to‘g‘rilash jarayoni esa o‘ttiz daqiqalik alohida dars sifatida tashkillangan. Shunday bo‘lishiga qaramay, ma’lum vaqt o‘tganidan keyin til o‘rganuvchilar yana xatoga yo‘l qo‘yishlari kuzatilgan. Shu sababli ham biz tadqiqotimizda xatolarni to‘g‘rilashda xotira texnikalaridan foydalanishning samaradorligini aniqlashga va xatolarni to‘g‘rilash uchun eng ko‘p yo‘l qo‘yiladigan xatolarni tizimlashtirib, ularni yodda saqlash oson bo‘lgan usullar yordamida o‘quvchilarga yetkazishga harakat qildik.

V.Busse ham nemis tilini chet tili yoki ikkinchi chet tili sifatida o‘rganishda yozma ishlarga beriladigan yozma fidbekning til o‘rganishga bo‘lgan ta’sirini aniqlashga harakat qilgan. Tadqiqotchining fikricha, chet tilini o‘rganishda motivatsiya va fidbek juda ham muhim rol o‘ynaydi. To‘g‘ri berilgan fidbek til o‘rganuvchining til o‘rganish jarayoniga bo‘lgan qiziqishini yanada ortishiga, samaradorlikning kutilganidek bo‘lishiga olib keladi. Maktabda chet tili o‘rganish jarayonida og‘zaki va yozma fidbek kuchli ta’sir etuvchi omillardan hisoblanishi ham ko‘p tadqiqotchilar tomonidan ta’kidlangan. Shu sababli ham bo‘lajak chet tili o‘qituvchilarida, xususan, nemis tili o‘qituvchilarida o‘quvchilarining xatolarini to‘g‘rilashga to‘g‘ri yondashish ko‘nikmasini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bundan tashqari chet til o‘qituvchisining darsdan bo‘sh vaqtining katta qismi o‘quvchilar tomonidan bajarilgan testlar, yozilgan ishlarni tekshirish, to‘g‘rilash, sharh yozish bilan kechadi, dars jarayonida esa og‘zaki xatolarni to‘g‘rilashga to‘g‘ri keladi. Shundan kelib chiqib aytishimiz mumkinki, xatolar bilan ishlash chet til o‘qituvchisi faoliyatining eng muhim jihatlaridan biri hisoblanadi.

J.Bitchener va U.Knochlar tomonidan olib borilgan tajriba-sinov ishlarida til o‘rganuvchilar uchta guruhga ajratilgan va har bir guruhdagilarning xatolarini to‘g‘rilashda turli usullardan foydalanilgan. Tadqiqotchilar birinchi guruh uchun yozma ishdagi xatolarni yozma va og‘zaki metalingvistik tushuntirishdan foydalanishgan bo‘lsa, ikkinchi guruhdagi til o‘rganuvchilar yo‘l qo‘ygan xatolarni to‘g‘rilash uchun bevosita va yozma metalingvistik to‘g‘rilashni qo‘llashgan. Uchinchi guruhning xatolari esa faqat bevosita to‘g‘rilashdan foydalanilgan holda to‘g‘rilangan. Yozma ishdagi asosiy to‘g‘rilanadigan xato esa artikllarni to‘g‘ri qo‘llash borasidagi xatolar doirasida chegaralab olingan. Bizning fikrimizcha, ingliz tilidagi artikllarni qo‘llashda til o‘rganuvchilar nemis tilidagi artikllarni qo‘llashga qaraganda kamroq xatoga yo‘l qo‘yishadi. Shu sababli J.Bitchener va U.Knochlar qayd etgan natijalar nemis tilini chet tili sifatida o‘rganish jarayonida boshqa ko‘rinishda qayd etilishi ehtimoli katta. Shuning uchun nemis tilini chet tili sifatida o‘rganayotganlarga artikllarni o‘rgatishda mnemotexnikadan foydalanish maqsadga muvofiq. Uning yordamida, to‘g‘rilangan xatolar yaxshi yodda saqlanmaydi, lekin artikllarni to‘g‘ri qo‘llash foizi oshadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5(1)

J.Bitchener va U.Knochlar tomonidan o‘tkazilgan tajriba-sinov natijasiga ko‘ra, har uchala xatolarni to‘g‘rilash usuli ma’lum samaraga erishishga ta’sir etgan bo‘lsada, yozma, metalingvistik korrektiv fidbek kombinatsiyasining qolgan xatolarni to‘g‘rilash usullariga qaraganda samaraliroq ekanligi qayd etilgan.

Fikrimizcha, qaysi mavzuga oid xatolarni to‘g‘rilashda qaysi usullaridan foydalanish samaraliroq ekanligini aniqlash ham dolzarb ahamiyat kasb etadi. Chunki, artikl mavzusida yo‘l qo‘yilgan xatolarni to‘g‘rilash uchun qo‘llanilgan xatolarni to‘g‘rilash usullari, boshqa mavzularga oid xatolarni, masalan, ko‘makchilar, bog‘lovchilar, gapda so‘z tartibi kabilarda kutilganidek samara bermasligi yoki undan ham yaxshiroq samara berishi mumkin. Shu sababli, bo‘lajak nemis tili o‘qituvchilari har bir mavzu doirasida yo‘l qo‘yiladigan xatolar uchun qo‘llaniladigan eng maq’ul to‘g‘rilash usullari bilan tanishtirilishi lozim. Shundagina ular o‘quvchilari yo‘l qo‘ygan xatolarini samarali bartaraf eta oladilar.

Xulosa sifatida shuni ta’kidlamoqchimizki, yozma ishlarni baholashda ko‘proq xatolarni qamrovli to‘g‘rilashdan emas, balki xatolarni maqsadli to‘g‘rilashdan foydalanish ma’qul. Har bir til o‘rganuvchining shaxsiyatiga alohida yondashish kerak, shu bilan birga til o‘rganuvchi tomonidan oson to‘g‘rilanishi taxmin qilingan xatoni faqat ostiga chizib ketish bilan cheklanish, murakkab xatolar uchun esa aniq tavsiya va tushuntirishlar berish ham maqsadga muvofiq. Yozilayotgan fidbekning ijobiy ruhda bo‘lishiga alohida ahamiyat berish, til o‘rganuvchining ilgarilayotganini ta’kidlashni yoddan chiqarmaslik kerak. Xatolarni til o‘rganuvchilarning o‘zlari to‘g‘rilashlariga imkon yaratish va xatolar bilan ishlash uchun tarqatmalar ishlab chiqishga ham alohida e’tibor berish katta ahamiyat kasb etadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bitchener, J., & Knoch, U. (2009). The relative effectiveness of different types of direct written corrective feedback. System, 37(2), 322–329. doi:10.1016/j.system.2008.12.
2. Ferris, D.R., Roberts, B., 2001. Error feedback in L2 writing classes: how explicit does it need to be? Journal of Second Language Writing. 10, 161–184.
3. Chandler, J., 2003. The efficacy of various kinds of error feedback for improvement in the accuracy and fluency of L2 student writing. Journal of Second Language Writing 12, 267–296.
4. Carroll, S., Swain, M., 1993. Explicit and implicit negative feedback: an empirical study of the learning of linguistic generalizations.Studies in Second Language Acquisition 15, 357–386.;
5. Ellis, R., Loewen, S., Erlam, R., 2006. Implicit and explicit corrective feedback and the acquisition of L2 grammar. Studies in Second Language Acquisition 28, 339–368.;
6. Havranek, G., Cesnik, H., 2003. Factors affecting the success of corrective feedback. In: Foster-Cohen, S., Nizegorodzew, A. (Eds.) EuroSLA Yearbook, vol. 1. Benjamin, Amsterdam.;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5(1)

7. Kim, H., Mathes, G., 2001. Explicit vs. implicit corrective feedback. The Korea TESOL Journal 4, 1–15.
8. Busse V. (2015), Förderung von schriftsprachlichen Kompetenzen im Fremd- bzw. Zweitsprachenunterricht: Zum Verhältnis von Motivation und schriftlichem Feedback. Zeitschrift für Interkulturellen Fremdsprachenunterricht 20: 1, 201-214. Abrufbar unter http://tujournals.ulb.tu-darmstadt.de/index.php/zif/.
9. Hattie, John A. (2009), Visible Learning: A Synthesis of over 800 Meta-Analyses relating to Achievement. New York: Routledge.; Hattie, John A. & Timperley, Helen (2007), The power of feedback. Review of Educational Research 77: 1, 81-112.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xasanova Ozodaxon Qurvonali qizi,**PhD, [**Хасанова Озодахон Қурвонали қизи**,PhD,], [**Ozodaxon Q. Xasanova**, PhD]; manzil: Farg'ona viloyati, Farg'ona shahri, Murabbiylar ko'chasi, 19- uy [адрес: Ферганская область, город Фергана, улица Мурабиялар, 19; address: Fergana region, Fergana city, 19, Murabbiyar stree.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original peper

TALABALAR O‘RTASIDA ILMIY FAOLIYATNI RIVOJLANTIRISHNING AMALDAGI PEDAGOGIK MEXANIZMLARIDAGI KAMCHILIKLARNI ANIQLASH

©S.N. Xoshimov[1]✉
[1]Namangan davlat universiteti, Namangan, O‘zbekiston.

Annotatsiya

KIRISH: talabalar o'rtasida ilmiy faoliyatni rivojlantirish ularning ilmiy va kasbiy muvaffaqiyatlari uchun zarur bo'lgan innovatsiyalar, tanqidiy fikrlash va tadqiqot ko'nikmalarini rivojlantirish uchun juda muhimdir.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi talabalar o'rtasida ilmiy faoliyatni rivojlantirish uchun qo'llaniladigan mavjud pedagogik mexanizmlardagi kamchiliklarni aniqlashdir. Tadqiqot mavjud ta’lim amaliyotlarini tahlil qilishga, kamchiliklar va muammolarni aniqlashga, talabalarning ilmiy faoliyatlarini qo‘llab-quvvatlashni yaxshilash bo‘yicha strategiyalarni taklif qilishga qaratilgan.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqot miqdoriy so'rovlar va sifatli intervyularni birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi. ishtirokchilar orasida turli ta’lim muassasalari talabalari va o‘qituvchilari bor.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: pedagoglar talabalarning ilmiy izlanishlarini yetarli darajada qo'llab-quvvatlash bilan o'qitish mas'uliyatini muvozanatlashda qiyinchiliklar borligini ma'lum qilishdi. Talabalar ko'proq amaliy imkoniyatlar va ilmiy tushunchalarni real hayotda qo'llash zarurligini bildirdilar.

XULOSA: Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, talabalar o'rtasida ilmiy faoliyatni rivojlantirishning hozirgi pedagogik mexanizmlarida sezilarli kamchiliklar mavjud. Ushbu kamchiliklarni bartaraf etish resurslarni ko'paytirish, yaxshi murabbiylikni ta'minlash, o'quv dasturlari moslashuvchanligini ta'minlash, o'qituvchilarni tayyorlash va talabalar motivatsiyasini oshirishni o'z ichiga olgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi.

Kalit so'zlar: ilmiy faoliyat, pedagogik mexanizmlar, talabalarning faolligi, resurslarni taqsimlash, tadqiqot imkoniyatlari, murabbiylik, fanlararo yondashuvlar

Iqtibos uchun: Xoshimov S.N. Talabalar o‘rtasida ilmiy faoliyatni rivojlantirishning amaldagi pedagogik mexanizmlaridagi kamchiliklarni aniqlash // Inter education & global study. 2024. №6. B. 295–300.

ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ РАЗВИТИЯ ЯЗЫКОВОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ УЧАЩИХСЯ НАЧАЛЬНЫХ КЛАССОВ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

© С.Н. Хошимов[1]✉
[1]Наманганский государственный университет, Наманган, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: развитие научной деятельности среди студентов имеет важное значение для развития инновационного, критического мышления и исследовательских навыков, необходимых для их академического и профессионального успеха.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является выявление недостатков существующих педагогических механизмов, используемых для развития научной активности студентов. Исследование направлено на анализ существующей образовательной практики, выявление недостатков и проблем, а также предложение стратегий по совершенствованию поддержки научной деятельности студентов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании используются смешанные методы, сочетающие количественные опросы и качественные интервью. среди участников студенты и преподаватели различных учебных заведений.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: преподаватели сообщили о трудностях совмещения преподавательских обязанностей с адекватной поддержкой исследований учащихся. Студенты выразили потребность в большем количестве практических возможностей и практическом применении научных концепций.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследование показывает, что в существующих педагогических механизмах развития научной активности студентов имеются существенные недостатки. Устранение этих пробелов требует многогранного подхода, включая увеличение ресурсов, улучшение наставничества, гибкость учебных программ, подготовку учителей и мотивацию учащихся.

Ключевые слова: академическая деятельность, редакционные механизмы, вовлечение студентов, распределение ресурсов, исследовательские возможности, наставничество, междисциплинарные подходы.

Для цитирования: Хошимов С.Н. Определение недостатков современных педагогических механизмов развития научной деятельности студентов // Inter education & global study. 2024. №6. С. 295–300.

DETERMINATION OF DEFICIENCIES IN CURRENT EDITORIAL MECHANISMS OF DEVELOPMENT OF SCIENTIFIC ACTIVITY AMONG STUDENTS

© Sardor N. Xoshimov[1]✉
[1] Namangan state university,Namangan, Toshkent, Uzbekistan.

Annotation

INTRODUCTION: the development of scientific activities among students is essential to develop the innovation, critical thinking and research skills necessary for their academic and professional success.

AIM: the purpose of this study is to identify the shortcomings in the existing pedagogical mechanisms used for the development of scientific activity among students.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

The research is aimed at analyzing the existing educational practices, identifying shortcomings and problems, and proposing strategies for improving the support of students' scientific activities.

MATERIALS AND METHODS: this study uses mixed methods combining quantitative surveys and qualitative interviews. among the participants are students and teachers of various educational institutions.

DISCUSSION AND RESULTS: educators reported difficulty balancing teaching responsibilities with adequately supporting students' research. Students expressed the need for more practical opportunities and real-life application of scientific concepts.

CONCLUSION: the study shows that there are significant shortcomings in the current pedagogical mechanisms for the development of scientific activity among students. Addressing these gaps requires a multifaceted approach, including increased resources, better mentoring, curriculum flexibility, teacher training, and student motivation.

Key words: academic activity, editorial mechanisms, student engagement, resource allocation, research opportunities, mentoring, interdisciplinary approaches

For citation: Sardor N. Xoshimov (2024) Determination of deficiencies in current pedagogical mechanisms of development of scientific activity among students, Inter education & global study, (6), pp. 295–300. (In Uzbek).

Talabalar o'rtasida ilmiy faoliyatni rag'batlantirish tanqidiy fikrlash, ijodkorlik va muammolarni hal qilish ko'nikmalarini tarbiyalash uchun muhim ahamiyatga ega, bu ham o'quv muvaffaqiyati, ham kelajakdagi kasbiy faoliyati uchun juda muhimdir. Uning ahamiyati e'tirof etilishiga qaramay, hozirgi pedagogik mexanizmlar ko'pincha talabalar o'rtasida ilmiy faollikni samarali targ'ib qilishda etishmayapti. Ushbu maqola mavjud asoslarni ko'rib chiqadi va talabalarning ilmiy tadqiqotlar va faoliyatdagi ishtirokini oshirish uchun yaxshilanishlar zarur bo'lgan asosiy yo'nalishlarni belgilaydi.[1]

Hozirgi pedagogik mexanizmlarga umumiy holati

1. Resurslarni taqsimlash va infratuzilma. Ilmiy faoliyatni rag'batlantirishning asosiy jihatlaridan biri bu resurslarni etarli darajada taqsimlash va infratuzilmani ta'minlashdir. Bunga eksperimentlar va tadqiqotlar o'tkazish uchun zarur bo'lgan laboratoriyalar, tadqiqot materiallari va texnologik vositalarga kirishni ta'minlash kiradi. Biroq, ko'plab ta'lim muassasalari cheklangan moliyalashtirish bilan kurashmoqda, bu esa ularning talabalar tadqiqoti uchun etarli resurslarni taklif qilish imkoniyatlarini cheklaydi.

2. Tadqiqot imkoniyatlaridan foydalanish. Talabalarning ilmiy faoliyat bilan shug'ullanishi uchun tadqiqot imkoniyatlaridan foydalanish juda muhimdir. Bu tadqiqot loyihalarida, stajirovkalarda va akademik hamkorlikda ishtirok etishni osonlashtirishni o'z ichiga oladi. O'zining muhimligiga qaramay, bu imkoniyatlardan foydalanish ko'pincha mablag' etishmasligi, institutsional qo'llab-quvvatlashning etarli emasligi va geografik nomutanosiblik kabi omillar tufayli cheklangan.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

3. Mentorlik va rahbarlik. Samarali murabbiylik talabalarni ilmiy tadqiqotlarning murakkabliklari bo'yicha yo'naltirish uchun juda muhimdir. Mentorlar talabalarga tadqiqot jarayonini boshqarishda, tanqidiy ko'nikmalarni rivojlantirishda va qiyinchiliklarni engishda yordam beradigan bebaho yordam beradi. Shunga qaramay, ko'plab muassasalar talabalar va professor-o'qituvchilar nisbati yuqoriligi va tajribali murabbiylarning etishmasligi tufayli tegishli murabbiylikni ta'minlashda qiyinchiliklarga duch kelishmoqda.[2]

4. Fanlararo va hamkorlikdagi yondashuvlar. Ilmiy tadqiqotlarda fanlararo va hamkorlikdagi yondashuvlarning integratsiyasi murakkab muammolarni yanada kengroq tushunish va innovatsion yechimlarga yordam beradi. Talabalarni fanlararo tadqiqotlar bilan shug'ullanishga rag'batlantirish nafaqat ularning o'quv tajribasini oshiribgina qolmay, balki ularni zamonaviy ilmiy ishlarning hamkorlik xarakteriga tayyorlaydi.

Amaldagi pedagogik mexanizmlarda aniqlangan kamchiliklar

1. Noto'g'ri moliyalashtirish va resurslarni cheklash. Amaldagi pedagogik mexanizmlarning asosiy kamchiligi ilmiy tadqiqot va faoliyatni moliyalashtirishning yetarli darajada ajratilmaganligidir. Ko‘pgina ta’lim muassasalarida talabalarning zamonaviy laboratoriyalar, tadqiqot jihozlari va materiallardan foydalanishini ta’minlash uchun zarur bo‘lgan moliyaviy resurslar yetishmaydi. Ushbu cheklov talabalarning mazmunli ilmiy tadqiqotlar bilan shug'ullanish qobiliyatini sezilarli darajada cheklaydi.

2. Tadqiqot imkoniyatlariga kirishning cheklanganligi. Tadqiqot imkoniyatlarining cheklanganligi yana bir muhim masala. Ko'pgina talabalar, ayniqsa kam ta'minlangan yoki jug'rofiy jihatdan izolyatsiya qilinganlar, tadqiqot faoliyatida ishtirok etishda jiddiy to'siqlarga duch kelishadi. Institutsional qo'llab-quvvatlash va tashqi hamkorlik uchun imkoniyatlarning yo'qligi bu muammoni yanada kuchaytiradi va talabalarning ilmiy tadqiqotlarga jalb qilish doirasini cheklaydi.[3]

3. Mentorlik va yordamning yetarli emasligi. Tegishli murabbiylik va yordamning yo'qligi talabalarning ilmiy faoliyatga jalb qilinishiga jiddiy to'siqdir. Talabalar va o'qituvchilar nisbatining yuqoriligi ko'pincha talabalarga individual e'tibor va yo'l-yo'riqning etarli emasligiga olib keladi. Bundan tashqari, maxsus bilim va yordam bera oladigan tajribali murabbiylarning etishmasligi ko'plab muassasalar uchun jiddiy muammo hisoblanadi.

4. Fanlararo integratsiyaning yo‘qligi. Amaldagi pedagogik mexanizmlar ko'pincha murakkab ilmiy muammolarni hal qilish uchun zarur bo'lgan fanlararo integratsiyani ta'minlay olmaydi. O'quv fanlarining an'anaviy bo'linishi talabalarning fanlararo istiqbollar va hamkorlikdagi tadqiqot imkoniyatlariga ta'sirini cheklaydi, bu esa ilmiy masalalarni har tomonlama tushunishni rivojlantirish uchun juda muhimdir.[4]

5. Amaliy qo'llashga cheklangan e'tibor. Ko'pgina ta'lim muassasalari nazariy bilimlarni amaliy qo'llashdan ko'ra ta'kidlaydi, bu esa o'quvchilarning ilmiy tamoyillarni real muammolarga qo'llash qobiliyatiga to'sqinlik qilishi mumkin. Amaliy tajriba va amaliy tadqiqotlar uchun imkoniyatlarning yo‘qligi o‘quvchilarning ilmiy izlanish uchun zarur

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

bo‘lgan tanqidiy fikrlash va muammolarni yechish ko‘nikmalarini rivojlantirish qobiliyatini cheklaydi.

6. Tadqiqot etikasi va rioya qilish uchun etarli darajada tayyorgarlik ko'rmaslik. Tadqiqot etikasi va muvofiqligining murakkabliklarini navigatsiya qilish talabalar uchun jiddiy muammodir. Ko'pgina muassasalar axloqiy tadqiqot amaliyoti bo'yicha etarlicha ta'lim bermaydi, bu esa talabalar tadqiqotining yaxlitligi va ishonchliligini saqlashda muammolarga olib kelishi mumkin. Tadqiqot etikasi bo'yicha har tomonlama tayyorgarlikning yo'qligi hozirgi pedagogik asoslarning sezilarli kamchiligidir.

Pedagogik mexanizmlarni takomillashtirish strategiyalari

1. Moliyalashtirish va resurslarni taqsimlashni kuchaytirish. Moliyalashning etarli emasligi va resurslarning cheklanganligi muammosini hal qilish uchun ta'lim muassasalari ilmiy tadqiqotlarni moliyalashtirishni ko'paytirish va resurslarni yanada samaraliroq taqsimlashga intilishi kerak. Bunga tashqi tashkilotlar bilan hamkorlik qilish, grantlar olish va ilmiy faoliyat uchun byudjet mablag‘larini ko‘paytirishni targ‘ib qilish orqali erishish mumkin.

2. Tadqiqot imkoniyatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish. Institutlar barcha talabalar, xususan, kam vakillik bo'lgan talabalar uchun tadqiqot imkoniyatlaridan foydalanish imkoniyatini kengaytirish ustida ishlashi kerak.[5] Bu ko'proq tadqiqot amaliyotlarini yaratish, tashqi tadqiqot institutlari bilan hamkorlikni osonlashtirish va geografik to'siqlarni bartaraf etish uchun virtual tadqiqot imkoniyatlarini taqdim etishni o'z ichiga olishi mumkin.

3. Mentorlik dasturlarini kuchaytirish. Mentorlik dasturlarini takomillashtirish talabalarning ilmiy tadqiqotlarga jalb etilishini qo'llab-quvvatlash uchun juda muhimdir. Institutlar professor-o'qituvchilar va tengdosh murabbiylarni tayyorlashga, rasmiy murabbiylik dasturlarini ishlab chiqishga va talabalarning tadqiqot faoliyatini samarali qo'llab-quvvatlash uchun mentorlar uchun resurslar bilan ta'minlashga sarmoya kiritishlari kerak.[6]

4. Fanlararo va hamkorlikdagi tadqiqotlarni rivojlantirish. Fanlararo va hamkorlikdagi tadqiqotlarni rag'batlantirish ilmiy masalalarni yaxlit tushunishni rivojlantirish uchun muhimdir. Institutlar fanlararo tadqiqot loyihalari uchun imkoniyatlar yaratishi, turli akademik bo'limlar o'rtasidagi hamkorlikni rivojlantirishi va talabalar o'rtasida jamoaviy ish va hamkorlik madaniyatini rivojlantirishi kerak.[7]

5. O‘quv dasturlarida amaliy qo‘llashga urg‘u berish. Ilmiy bilimlarni amaliy qo‘llashni kuchaytirish uchun ta’lim muassasalari o‘z o‘quv dasturlariga ko‘proq amaliy tadqiqot faoliyatini kiritishlari kerak. Bu talabalarga nazariy bilimlarni real dunyo muammolariga qo'llash imkonini beradigan laboratoriya kurslari, dala ishlari va tadqiqotga asoslangan loyihalarni o'z ichiga olishi mumkin.

6. Tadqiqot axloqiy ta'limni integratsiyalash. Talabalarning axloqiy tadqiqot amaliyotiga yaxshi tayyorlanishini ta'minlash uchun institutlar o'zlarining o'quv dasturlariga keng qamrovli tadqiqot axloqiy ta'limini kiritishlari kerak. Bunga ilmiy

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

tadqiqotlarda axloqiy mulohazalar va tadqiqotning yaxlitligini saqlash muhimligiga qaratilgan kurs ishlari, seminarlar va seminarlar kirishi mumkin.[8]

Amaldagi pedagogik mexanizmlardagi kamchiliklarni bartaraf etish talabalar o‘rtasida mustahkam ilmiy faoliyat madaniyatini tarbiyalashda muhim ahamiyatga ega. Ta'lim muassasalari moliyalashtirish va resurslarni oshirish, tadqiqot imkoniyatlaridan foydalanish imkoniyatlarini kengaytirish, murabbiylik dasturlarini kuchaytirish, fanlararo tadqiqotlarni rag'batlantirish va amaliy qo'llashni ta'kidlash orqali ta'lim muassasalari yanada inklyuziv va samarali tadqiqot muhitini yaratishi mumkin.[9] Bu yaxshilanishlar nafaqat talabalarga foyda keltiradi, balki ilmiy bilimlar va innovatsiyalarning rivojlanishiga ham hissa qo'shadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Исаева М. А., Плиева А. О. Организация проектно-исследовательской деятельности студентов в условиях современного ВУЗа //Проблемы современного педагогического образования. – 2022. – №. 74-4. – С. 88-90.
2. Афанасьев В. В. Педагогические технологии управления учебнопознавательной деятельностью студентов в высшей профессиональной школе: Дис.... д-ра пед. наук. – 2003.
3. НОВИКОВ, Александр Михайлович. "Методология учебной деятельности." (2005): 1-176.
4. Allen, T., & Wright, M. (2014). Integrating Research and Teaching: The Role of Undergraduate Research in the Development of Scientific Knowledge. Journal of Higher Education, 85(5), 677-698.
5. Brew, A. (2013). Understanding Research and Research-Informed Teaching in Higher Education. Higher Education, 66(1), 1-13.
6. Lopatto, D. (2010). Undergraduate Research as a High-Impact Student Experience. Peer Review, 12(2), 27-30.
7. McKinney, K. (2007). Enhancing Learning through the Scholarship of Teaching and Learning: The Challenges and Joys of Juggling. Jossey-Bass.
8. National Research Council. (2015). Enhancing the Effectiveness of Team Science. National Academies Press.
9. Akbarali O'g'li S. F. Prospects for improving the technologies of developing legal thinking for schoolchildren (on the example of the province of Namangan) //Current research journal of pedagogics. – 2023. – Т. 4. – №. 01. – С. 94-97.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xoshimov Sardorbek Nozimjon o'g'li,** tayanch doktorant **[Хошимов Сардорбек Нозимжон ўғли,** докторант**], [Sardorbek N. Xoshimov,** PhD student**];** manzil: Namangan viloyati, Pop tumani , Beruniy, 56.[адрес:Беруний, 56. Попский район, Наманганская область], [address:Beruniy, 56. Pop district, Namangan region].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

FANLARNI O‘QITISHDA UZVIYLIK – PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

© J.N. Xudaykulov[1]✉

[1]Samarqand viloyati Pedagogik mahorat markazi, Samarqand, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: fanlarni o'qitishda halollik axloqiy me'yorlarga rioya qilishni, ta'lim amaliyotida halollik va shaffoflikni o'z ichiga oladi. Bu ishonch, ishonchlilik va akademik mukammallik madaniyatini oshirish uchun zarurdir.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi fanlarni o'qitish kontekstida yaxlitlik tushunchasini o'rganish, o'qituvchilar oldida turgan asosiy muammolarni aniqlash va fan ta'limida yaxlitlikni saqlash strategiyalarini taklif qilishdir. Tadqiqot axloqiy amaliyotlarning ahamiyatini va ularning ta'lim sifati va talabalar rivojlanishiga ta'sirini ko'rsatishga intiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqotda adabiyotlarni ko'rib chiqish, fan o'qituvchilari bilan suhbatlar va sinfdagi kuzatishlarni o'z ichiga olgan sifatli tadqiqot metodologiyasi qo'llaniladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: pedagoglar akademik halollik bo‘yicha har tomonlama o‘qitish, ishonchli baholash usullarini ishlab chiqish, ta’lim muassasalarida halollik va oshkoralik madaniyatini shakllantirish muhimligini ta’kidladilar.

XULOSA: tadqiqot fanlarni o‘qitishda yaxlitlik ko‘p qirrali pedagogik muammo bo‘lib, pedagoglar, muassasalar va siyosatchilarning birgalikdagi sa’y-harakatlarini talab qiladi, degan xulosaga keldi.

Kalit so‘zlar: akademik halollik, axloqiy me'yorlar, fan ta'limi, pedagogik muammolar, plagiat, o'qituvchilar tayyorlash, baholash usullari, ta'lim etikasi, halollik madaniyati

Iqtibos uchun: Xudaykulov J.N. Fanlarni o‘qitishda uzviylik – pedagogik muammo sifatida. // Inter education & global study. 2024. №6. B. 301–307.

ДОБРОСОВЕСТНОСТЬ В ПРЕПОДАВАНИИ НАУК КАК ПЕДАГОГИЧЕСКАЯ ПРОБЛЕМА

© Ж.Н.Худайкулов[1]✉

[1]Самаркандская область Центр педагогического мастерства, Самарканд, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: честность в преподавании естественных наук предполагает соблюдение этических стандартов, честность и прозрачность в образовательной

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

практике. это важно для формирования культуры доверия, авторитета и академического превосходства.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является изучение концепции честности в контексте естественнонаучного образования, определение основных проблем, с которыми сталкиваются учителя, и предложение стратегий по поддержанию честности в естественнонаучном образовании. Исследование направлено на то, чтобы подчеркнуть важность этических норм и их влияние на качество образования и развитие студентов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в этом исследовании используется качественная методология исследования, которая включает обзор литературы, интервью с учителями естественных наук и наблюдения в классе.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: педагоги подчеркнули важность комплексного обучения академической честности, разработки надежных методов оценивания, формирования культуры честности и прозрачности в образовательных учреждениях.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследование пришло к выводу, что честность в преподавании естественных наук является многогранной педагогической проблемой, которая требует совместных усилий преподавателей, учреждений и политиков.

Ключевые слова: академическая честность, этические нормы, естественнонаучное образование, педагогические проблемы, плагиат, подготовка учителей, методы оценивания, образовательная этика, культура честности.

Для цитирования: Худайкулов Ж.Н. Добросовестность в преподавании наук как педагогическая проблема. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 301–307.

INTEGRITY IN TEACHING SCIENCES AS A PEDAGOGICAL PROBLEM

© Jamshid N. Xudoyqulov[1]✉
[1]Samarkand region Pedagogical skill center, Samarkand, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: integrity in science teaching involves adherence to ethical standards, honesty and transparency in educational practices. this is essential to foster a culture of trust, credibility and academic excellence.

AIM: the purpose of this study is to explore the concept of integrity in the context of science education, to identify the main challenges facing teachers, and to suggest strategies for maintaining integrity in science education. the study seeks to highlight the importance of ethical practices and their impact on the quality of education and student development.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

MATERIALS AND METHODS: this study uses a qualitative research methodology that includes a literature review, interviews with science teachers, and classroom observations.

DISCUSSION AND RESULTS: pedagogues emphasized the importance of comprehensive teaching on academic honesty, development of reliable assessment methods, formation of a culture of honesty and transparency in educational institutions.

CONCLUSIONS: The study concluded that integrity in science teaching is a multifaceted pedagogical problem that requires the joint efforts of educators, institutions, and policy makers.

Key words: academic honesty, ethical standards, science education, pedagogical problems, plagiarism, teacher training, assessment methods, educational ethics, culture of honesty

For citation: Jamshid Xudoyqulov (2024), 'Integrity in teaching sciences as a pedagogical problem', // Inter education & global study, (6), pp. 301–307. (In Uzbek).

Dunyoda hech bir jamiyat yo‘qki, uning rivojida ham tanazzulida ham inson omili hal qiluvchi rol o‘ynamagan bo‘lsin. Insonlarning jamiyatdagi o‘rni esa, umumiy taraqqiyotga qo‘shgan hissasi bilan belgilanadi.

Jamiyat rivojidagi yangilanish zarurati va ehtiyoji zaminida ta’lim-tarbiya omili poydevordir. Shu sababli har bir jamiyat kelajagi uning ajralmas qismi bo‘lgan ta’lim tizimining rivojlanish darajasi bilan belgilanadi. Keyingi yillarda uzluksiz ta’lim tizimini tubdan isloh qilish, unga ilg‘or pedagogik texnologiyalarni joriy etish hamda ta’lim berishning sifat va samaradorligini oshirish davlat siyosati darajasiga ko‘tarilishi bejiz emas. Bu borada davlatimiz rahbari Sh.M.Mirziyoevning: “...sohada olib borilgan keng miqyosli ishlarimizni, xususan, ta’lim-tarbiya bo‘yicha qabul qilingan umummilliy dasturlarimizni mantiqiy yakuniga yetkazishimiz zarur... Yoshlarimizning mustaqil fikrlaydigan, yuksak intellektual va ma’naviy salohiyatga ega bo‘lib, dunyo miqyosida o‘z tengdoshlariga hech qaysi sohada bo‘sh kelmaydigan insonlar bo‘lib kamol topishi, baxtli bo‘lishi uchun davlatimiz va jamiyatimizning bor kuch va imkoniyatilarini safarbar qilamiz” [10; 13-14- b.], – degan ta’kidlari ushbu mavzuni yanada mustahkam g‘oyaga aylantirmoqda.

Xususan, o‘qituvchilarni uzluksiz kasbiy rivojlantirish tizimidagi yangilanishlar, yuqori talablar hamda uzluksiz ta’lim turlarining maqsadiga asosan ta’lim mazmunining belgilanishi, yangi avlod darsliklarining yaratilishi – ta’lim turlari va bosqichlari, o‘quv fanlarini o‘qitishga doir uzviylik muammosiga yangicha yondashuvni zaruriyatini paydo qiladi. Bu jarayon esa hozirga kelib, pedagogika, andragogika va o‘qitish metodikasi oldida turgan vazifalardan biri – nafaqat ta’lim turlari hamda bosqichlarining, balki ma’lum fanlar doirasidagi ta’lim jarayonining uzviyligini ta’minlashning metodik tizimini takomillashtirishni ilmiy asoslab berishga qaratiladi. Fanlarni o‘qitish uzviyligini ta’minlashning metodik tizimini takomillashtirish “Maktab o‘quvchilarining bilimi va

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ko‘nikmalarini shakllantirish, ularni milliy hamda umuminsoniy qadriyatlarga sodiqlik ruhida tarbiyalash, o‘qituvchi kasbi nufuzini va pedagoglarning sifat tarkibini oshirish, darsliklar va o‘quv metodik majmualarni zamon talablari asosida takomillashtirish, maktab ta’limi muassasalarining xalqaro standartlarga javob beradigan zamonaviy modellarini barpo etish maqsadi...” [134-F] sifatida uzluksiz ta’limni amalga oshirishning muhim bo‘g‘ini sifatida ko‘zdan kechirildi. Shu jarayonda ona tili va o‘qish fanlarini o‘qitish uzviyligini ta’minlash o‘quvchilarning intellektual salohiyati, fanlarni o‘zlashtirish darajasi, badiiy-estetik va hissiy tafakkurining uyg‘unligi boshlang‘ich ta’lim samaradorligining muhim omili sifatida dalillandi.

Zero, O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonunida qayd qilingan “…davlat ta’lim standartlari, mutaxassislarning ta’lim darajasi va kasbiy tayyorgarligiga qo‘yiladigan talablar bajarilishini ta’minlash; ta’lim jarayoniga o‘qitishning ilg‘or shakllari va yangi pedagogik texnologiyalarni, ta’limning texnik va axborot vositalarini joriy etish;” [1;] talabini amalga oshirishda o‘qitish uzviyligini ta’minlashning metodik tizimini takomillashtirish alohida o‘rin tutadi. Ushbu paragrafda uzviylik tushunchasining shu davrgacha bo‘lgan tadqiqiga to‘xtalish lozim ko‘rildi.

Pedagogikada ta’limning uzviyligi va uzluksizligi tamoyiliga alohida urg‘u berilishi bejiz emas. “Bu tamoyil, – deb yozadi professor J.Hasanboev, – ta’limda zarur fiziologik-psixologik qonuniyat hisoblanib, bilimni mantiqiy bog‘liqlikda o‘rganishni ta’minlab beradi. Har bir fan bo‘yicha dasturiy va uslubiy tavsiyanomalar yaratishda joriy qilinadi va ular tushunchalar, dalillar va boshqa fikrlar orasidagi aloqadorlikdan kelib chiqqan qonun va qoidalar bilan amaliy ishlarni bajarish o‘rtasidagi mantiqiy bog‘liqliklarni o‘rganish orqali amalga oshiriladi” [Darslik; 324-325-b.].

Umuman olganda, uzviylik – ta’lim-tarbiya jarayonining muayyan ketma-ketlik asosida tashkil etilishini ifodalovchi muhim sifat bo‘lib, u ma’lum bosqichda avvalgi bosqich o‘quv faoliyati mazmunini tashkil etuvchi bilim, ko‘nikma va malakalarning mustahkamlanishi, kengaytirilishi va chuqurlashtirilishini ta’minlaydi.

Ta’lim amaliyoti mavzulararo uzviylik uni o‘zlashtirish samaradorligining muhim sharti bo‘lib, falsafiy, psixologik va pedagogik xususiyatlari bilan ajralib turadi. Jumladan, “uzviylik” kategoriyasi falsafiy jihatdan “rivojlanish” kategoriyasi bilan chambarchas bog‘liq hisoblanadi. Rivojlanish nuqtai nazaridan uzviylik ham sifat o‘zgarishlari jarayoni, ham yangi sifatni hosil qilish maqsadida bir darajadan ikkinchi darajaga o‘tish tarzida talqin etiladi, oldingi bosqichlarda qo‘lga kiritilgan natijalarning rivojlanishini nazarda tutadi.

Demak, pedagogik jihatdan uzviylik, birinchidan, didaktik tamoyil, ikkinchidan, ta’lim jarayonini samarali tashkil etishga ko‘maklashuvchi jarayon, harakatga keltiruvchi kuch (ta’lim jarayonini amalga oshirishga yordam beruvchi omil), ta’lim, rivojlanish va tarbiya jarayonida majburiy bajarilishi kerak bo‘lgan talab sifatida izohlaniladi.

Psixologiyada esa uzviylik murakkab psixologik rivojlanish qonuniyatlari, yosh bilan bog‘liq o‘zgarishlarni o‘rganish; bilimlarni bosqichma-bosqich o‘zlashtirish; faoliyatning yetakchi turlari o‘zgarishi doirasida ko‘rib chiqiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Izlanishlar davomida ta’lim tizimida uzviylik tushunchasi o‘tgan asrning 50-yillaridan keng o‘rganilgani, ba’zan uzluksizlik tushunchasi bilan bilgalikda talqin qilingani, ko‘pgina hollarda o‘zining alohida tavsifiga ega bo‘lgani aniqlandi. Shuningdek, bugungi kungacha tadqiqi juda muhim bo‘lib qolayotgan ushbu tushunchaga turlicha ta’riflar berilgani kuzatildi. Jumladan, taniqli rus olimi B.G.Ananev: “Ta’limdagi uzviylik o‘quvchilar fan asoslarini egallashi jarayonida olgan bilimlar tizimining vaqt nuqtai nazaridan rivojlanishidir” [G.Anan; 23-25-b.], – deb yozsa, boshqa bir metodist Sh.I.Ganelinning fikricha, “...uzviylik – o‘quvchilar tomonidan o‘rganilayotgan o‘quv materiali uchun tayanch bo‘luvchi mavjud bilim, ko‘nikma va malakalarning amalda shunday qo‘llanishi va istiqbol rivojlanishidirki, ular asosida bilimlar o‘rtasida turli aloqalar yuzaga keladi, kursning asosiy g‘oyalari ochiladi, eski va yangi bilimlarning o‘zaro aloqadorligi ta’minlanadi, natijada o‘quvchilarda puxta va chuqur bilimlar tizimi shakllanadi” [Gan; 3-14-b.].

S.M.Godnik tadqiqotlarida esa uzviylik qonuniyat, tamoyil, omil, sharoit, usul, qoida, vosita sifatida e’tirof etiladi. Uning xulosasiga ko‘ra, “tor ma’noda uzviylik jarayoni – bu ta’limning turli bosqichlari orasidagi ketma-ketlik uzilishlarini to‘ldiruvchi pedagogik namoyishlarning tartibi. Keng ma’noda bu namoyishlar pedagogik faoliyatning umumiy kontekstiga kiritiladi” [god; 31-b.]. S.M.Godnik o‘z fikrlarini davom ettirib “pedagogik jarayon va hodisalar orasidagi uzviylik deganda, eski va yangi, yangi va eski o‘rtasidagi shunday aloqa tushuniladiki, bu sharoitda vujudga keladigan dialektik qarama-qarshiliklar mos jihatlarni tashkil qilgan aloqadorlik asosida hal qilinadi” [Godnik; 224-b.], deb ta’kidlaydi.

Taniqli psixolog S.L.Rubinshteynning fikricha, uzviylikning mohiyati shundaki, o‘qitish jarayonining har bir bosqichi avvalgisining negizida yuzaga kelganligi, uning ichki sharoitini tashkil etganligi sababli barcha bosqichlar o‘rtasida o‘zaro aloqa mavjud [S.Rub; 416-b.].

Boshqa bir tadqiqotchi Yu.A.Kustov “o‘quv bilishdagi uzviylikning mazmun-mohiyati yuqoriroq ilmiy asosdagi bilim, ko‘nikma va malakalarni kengaytirish hamda chuqurlashtirishning bosqichli jarayonida eski, yangi va istiqbol o‘rtasida zarur aloqalarni o‘rnatishdan iboratdir” [Kustov; 63-b.] – deb ta’kidlaydi.

V.E.Tamarin va Ye.Yu.Zaxarovalar uzviylikning har bir yangi bosqichini o‘quvchilarning mavjud tajribalariga asoslangan holda tashkil etish va shu asosda navbatdagi ta’lim o‘quvchilarning ta’lim sharoitlariga moslashuvini yengillashtiruvchi maqsadlar, ta’lim mazmuni, metodlar, ta’lim-tarbiya vositalari o‘rtasidagi munosabatlarini ta’minlovchi sharoit sifatida belgilagan bo‘lsalar [T; 175-b.; Z; 157-b.], A.V.Batarshev tomonidan uzviylikning uch komponentli yaxlit pedagogik tizimi ishlab chiqilgan bo‘lib, u quyidagilarni qamrab oladi: shaxs shakllanishidagi uzviylik (ta’lim jarayonining rag‘batlantiruvchi-motivatsion komponentiga mos keladi); ta’lim mazmunidagi uzviylik (ta’lim jarayonining mazmunli komponentiga mos keladi); ta’lim shakllari, metodlari hamda vositalari orasidagi uzviylik (ta’lim jarayonining jarayonli-faoliyatli komponentiga mos keladi) [Batar; 90-b.].

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Yuqoridagi qarashlardan anglash mumkinki, uzviylik deganda, bilimlarni o‘zlashtirish, tushunchalarni hosil qilish, ko‘nikmalarni shakllantirish jarayonida namoyon bo‘luvchi muayyan tartib va ketma-ketlik tushuniladi. Boshqacha qilib aytganda, ta’lim uzviyligi yangi bilimlar vujudga kelishining zaruriy sharti sifatida o‘quv-biluv faoliyati uzluksizligini nazarda tutadi.

Tadqiqot mavzusi yuzasidan olib borilgan izlanishlar fan – texnika hamda ijtimoiy munosabatlarning shiddatli rivojlanishi, ta’lim mazmuniga qo‘yilayotgan yangicha talablar ijrosi uzviylik muammosini hal etish bilan chambarchas bog‘liqdir, degan xulosaga olib keldi. Izlanishlar umumiy o‘rta ta’lim tizimida uzviylikni ta’minlash uzluksiz ta’limning takomillashgan shakl, metod, usul hamda vositalarini yaratish uchun poydevor vazifasini o‘tashidan dalolat beradi.

Xulosa qilib aytganda, ta’lim bosqichlari o‘rtasida bir ta’lim turidan ikkinchi ta’lim turiga o‘tish jarayonida, fanlarni o‘qitish jarayonida uzviylikni ta’minlash o‘quvchilar ongi va tafakkuri; bilim, ko‘nikma va malakalarni o‘zlashtirish jarayonida, shuningdek, ularning ijtimoiy moslashishida o‘zaro munosabatlarning ta’minlanishi bilan belgilanadi. Boshlang‘ich ta’lim shaxs shakllanishining muhim bosqichi, o‘quvchining aqliy qobiliyatlari, xususan, mantiqiy va ijodiy tafakkurining samarali rivojlanish davri hisoblanadi. Boshlang‘ich ta’limda ona tili va o‘qish savodxonligi fanlarini o‘qitish jarayonida o‘quvchilarda ushbu sifatlarni samarali rivojlantirishda o‘qituvchilar tomonidan quyidagi omillarning inobatga olinishi ijobiy samara berishi ko‘zda tutiladi:

birinchidan, 1-sinfdan 4-sinfgacha bo‘lgan ona tili va o‘qish savodxonligi fanlari mazmunidagi uzviylikni aniqlashtirish va uning nima maqsadda o‘rgatilishi zarurligini asoslash.

Ikkinchidan, ona tili fani o‘qish savodxonligi (yuqori sinflarda adabiyot) kursi bilan aloqadorligi, uzluksizligi, uzviyligi qanday mezonlarga asoslanishini ko‘rsatish.

Uchinchidan, boshlang‘ich ta’limda o‘rganiladigan ona tili va o‘qish savodxonligi fanlari mazmunida predmetlararo va fanlararo aloqadorlik qay darajada aks etganligini aniqlash hamda bosqichlararo uzviylikni ta’minlash.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Мирзиёев Ш.М. Эркин ва фаровон, демократик Ўзбекистон давлатини биргаликда барпо этамиз. – Тошкент: Ўзбекистон, 2017. – 56 б.
2. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 11-maydagi “2022–2026-yillarda xalq ta’limini rivojlantirish bo‘yicha milliy dasturni tasdiqlash to‘g‘risida”gi PF–134-son Farmoni. – QHMMB, 11.05.2022., 06/22/134/0407-son.
3. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. – QHMMB, 24.09.2020. 03/20/637/1313-son.
4. Ҳасанбоев Ж ва бошкалар. Педагогика. Дарслик. – Т.: Ношир, 2011. – 456 б.
5. Ананьев Б.Г. О преемственности в обучении // Советская педагогика. – Москва, 1953. – № 2. – С. 23-35.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

6. Ганелин Ш.И. Педагогические основы преемственности учебно воспитательной работы в 4 – 5 классах // Советская педагогика. – Москва, 1955. № 7. – С. 3-14.

7. Годник С.М. Теоретические основы преемственности средней и высшей школы в условиях непрерывного образования: Автореф. дисс..доктора пед. наук. – М., 1990. – 31 с.
8. Годник С.М. Преемственность воспитательно-образовательной деятельности в условиях непрерывного образования. Перспективы развития системы непрерывного образования. Под ред. Б.С.Гершунского. – М.: Педагогика, 1990. – 224 с.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Xudoyqulov Jamshid Nishanovich**, katta o'qituvchi, [**Худойқулов Жамшид Нишанович,** старший преподаватель], [**Jamshid N. Xudoyqulov**,senior teacher]; manzil: O'zbekiston, Shahar: Samarqand shahri H.Obiddinov ko'chasi 7-uy [адрес: Узбекистан, Город: Самарканд, ул. Х. Обиддинова, 7], [address: Uzbekistan, City: Samarkand, 7 H. Obiddinov street]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

SHAXSNING DEPRESSIV XUSUSIYATLARI PSIXOKORREKSIYASI

© G.M. Boltayeva[1]✉

[1]Nizomiy nomidagi Toshkent davlat pedagogika instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada depressiya holatlarida xulq o‘zgarishlarini psixologik muammo sifatida nazariy va amaliy jihatdan tadqiq etish haqida ma’lumotlar berilgan.

MAQSAD: depressiyani o‘rganish uslublarini taqqoslash va ularni takomillashtirish bo’yicha tavsiyalar berish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida suhbat, ijtimoiy-psixologik so'rovnoma, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Barchamizga ma’lumki, bugungi kunda har qanday davlat taraqqiyoti va rivojlanishini belgilab beradigan asosiy omillardan biri – bu kadrlarning o‘z sohasi bo‘yicha mukammal bilim olganligi va ruhiy jihatdan barkamolligi, shaxsning ma’naviy yetukligi, o‘zligini anglaganligi, vatanparvarlik va fidoyilik kabi yuksak hislarning rivojlantirilganlik darajasiga bog’liq. Shaxsni o‘rganar ekanmiz, ularda kechayotgan ruhiy inqirozlar ham ko‘payib bormoqda ushbu holat bevosita depressiya tushunchasi bilan bo‘liqlikda shaxs faoliyatining turli ko‘rinishlarida namoyon bo‘lmoqda. Depressiya tushunchasi keng tarqalgan atama bo‘lib u biologiya, tibbiyot, psixologiya, aniq fanlar, iqtisod hamda ijtimoiy fanlarda organizmning tabiiy va ijtimoiy holatlarning o‘ziga xos bo‘lgan xususiyatlarini aks ettirishda qo‘llaniladi.

Depressiya – kayfiyatning keskin pasayishi, fikrlar karaxtligi va har qanday harakatga bo‘lgan intilishning yo‘qolishi bilan kechuvchi kasallik. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra yer sharida depressiya bilan ro‘yxatga olinganlar soni 350.000.000 dan oshgan. Biroq, aksariyat mutaxasislar fikricha, depressiya bilan kasallangan har uch bemorning biri shifokor nazoratida turadi, xalos. Boshqa bir mutaxasislar fikricha, depressiya bilan kasallanganlar sonini aniqlash mushkul. Chunki depressiya turli xil klinik ko‘rinishda namoyon bo‘lmoqda va hammma vaqt ham tashxis to‘g‘ri bo‘lib chiqavermaydi. Buning ustiga depressiya bilan og‘rigan bemorlarning hammasi ham psixiatr yoki psixologlarga murojaat qilavermaydi. Depressiya bilan og‘riganlar soni va ular orasida o‘z joniga qasd qilayotganlarning yildan yilga ko‘payib borishi bu kasallikning katta tibbiy- ijtimoiy va psixologik muammoga aylanganligini ko‘rsatadi. Aksariyat xorij davlatlarida bu muammoning yechimini samarali hal qilish uchun umumiy amaliyot shifokorlari va psixologlar depressiya bo‘yicha maxsus dasturlar orqali o‘qitilmoqda va bemorlarga yordam ko‘rsatish usullari o‘rgatilmoqda. Yuqorida keltirilgan ma’lumotlar depressiya holatlarida xulq o‘zgarishlarini

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

psixologik muammo sifatida o‘rganishni taqazo etmoqda va muammoning xozirgi kunda dolzarbligini ko‘rsatmoqda.

XULOSA: ta’lim tizimining turli bosqichlarida tahsil olayotgan ilk o‘spirin yoshdagi shaxs depressiya xolatida xulq o‘zgarishilari diagnostikasi ko‘rsatgichlarida kuzatilgan umumiylik psixokorreksion mashqlarni tanlashimiz va yagona dastur yaratishimiz uchun asos bo‘ldi. Psixokorreksion mashqlarni tanlashda umumiylikka tayanilgan bo‘lsa-da, ularni amalga oshirishda individuallikka rioya qilindi. Ishtirokchilarning depressiya xolatida xulq o‘zgarishilariga katta talablar qo‘yishini hisobga olib, depressiya xolatida xulq o‘zgarishini tashkil etuvchi barcha xususiyatlarni rivojlantirish va ular o‘rtasida bog‘liqlikni ta’minlashga asosiy e’tibor qaratildi.

Kalit so’zlar: depressiya, motivatsiya, xatti-harakatlar, depressiv holatlar, tushkunlik, psixikaning patologiyasi.

Iqtibos uchun: Boltayeva G.M. Shaxsning depressiv xususiyatlari psixokorreksiyasi. // Inter education & global study. 2024. №6. B. 308–315.

ПСИХОКОРРЕКЦИЯ ДЕПРЕССИВНЫХ ХАРАКТЕРИСТИК ЛИЧНОСТИ

© Г.М. Болтаева[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет им. Низами, Ташкент, Узбекистан

ВВЕДЕНИЕ: в статье представлены сведения о теоретическом и практическом исследовании поведенческих изменений при депрессии как психологической проблеме.

ЦЕЛЬ: сравнить методы исследования депрессии и дать рекомендации по их совершенствованию.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе исследования использовались интервью, социально-психологическое анкетирование и методы наблюдения.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Как всем известно, одним из основных факторов , определяющих прогресс и развитие любой страны сегодня, является то , что персонал получил отличные знания в своей области и является психически зрелым, а также духовной зрелостью личности . самосознание зависит от уровня развития таких высоких чувств, как патриотизм и самопожертвование. По мере изучения личности в ней увеличивается и количество психических кризисов. Это состояние напрямую связано с понятием депрессии и проявляется в различных формах деятельности личности. Понятие депрессия — широко распространённый термин, он используется в биологии, медицине, психологии, точных науках, экономике и социальных науках для отражения специфических особенностей организма в природных и социальных ситуациях.

Депрессия — заболевание, характеризующееся внезапным падением настроения, затуманиванием мыслей и потерей желания к каким-либо действиям. По данным Всемирной организации здравоохранения, число людей, зарегистрированных с

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

депрессией в мире, превысило 350 000 000. Однако, по мнению большинства экспертов, каждый третий пациент с депрессией находится под наблюдением врача. По мнению других экспертов, сложно определить количество людей, страдающих депрессией. Потому что депрессия проявляется в разных клинических проявлениях, и диагноз не всегда верен. Более того, не все пациенты с депрессией обращаются к психиатрам или психологам. Число людей, страдающих депрессией, и число самоубийств среди них увеличивается из года в год, что свидетельствует о том, что это заболевание стало большой медицинской, социальной и психологической проблемой. В большинстве зарубежных стран для эффективного решения этой проблемы на депрессиях специализируются врачи общей практики и психологи проходят обучение программы и обучаются методам ухода за пациентами. Приведенные выше данные подтверждают изучение поведенческих изменений при депрессии как психологической проблемы и показывают актуальность проблемы сегодня.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: общность, наблюдаемая в диагностических показателях поведенческих изменений раннего подросткового возраста, обучающихся на разных этапах образовательной системы, стала основанием для выбора психокоррекционных упражнений и создания единой программы. Хотя выбор психокоррекционных упражнений основывался на общности, в их выполнении наблюдалась индивидуальность. Учитывая высокие требования участников к изменению поведения при депрессии, основное внимание уделялось развитию всех характеристик, составляющих изменение поведения при депрессии, и обеспечению связи между ними.

Ключевые слова: депрессия, мотивация, поведение, депрессивные состояния, депрессия, патология психики.

Для цитирования: Болтаева Г.М. Психокоррекция депрессивных характеристик личности. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 308–315.

PSYCHOCORRECTION OF DEPRESSIVE PERSONALITY CHARACTERISTICS

© Gulrukh M. Boltaeva[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University named after Nizami, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article presents information about theoretical and practical research into behavioral changes in depression as a psychological problem.

AIM: to compare methods for studying depression and make recommendations for their improvement.

MATERIALS AND METHODS: interviews, socio-psychological questionnaires and observation methods were used in the research process.

DISCUSSION AND RESULTS: how Everyone knows that one of the main factors determining the progress and development of any country today is that the personnel have

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

acquired excellent knowledge in their field and are mentally mature as well as spiritually mature as individuals. self-awareness depends on the level of development of such high feelings as patriotism and self-sacrifice. As the individual is studied, the number of mental crises increases. This condition is directly related to the concept of depression and manifests itself in various forms of individual activity. The concept of depression is a widely used term, it is used in biology, medicine, psychology, exact sciences, economics and social sciences to reflect the specific characteristics of the body in natural and social situations.

Depression is a disease characterized by a sudden drop in mood, clouded thoughts and loss of desire to take any action. According to the World Health Organization, the number of people registered with depression in the world has exceeded 350,000,000. However, according to most experts, every third patient with depression is under the supervision of a doctor. According to other experts, it is difficult to determine the number of people suffering from depression. Because depression manifests itself in different clinical manifestations, and the diagnosis is not always correct. Moreover, not all patients with depression turn to psychiatrists or psychologists. The number of people suffering from depression and the number of suicides among them is increasing from year to year, which indicates that this disease has become a major medical, social and psychological problem. In most foreign countries, general practitioners and psychologists specialize in depression to effectively solve this problem. undergo training programs and learn how to care for patients. The above data confirm the study of behavioral changes in depression as a psychological problem and show the relevance of the problem today.

CONCLUSION: the commonality observed in the diagnostic indicators of behavioral changes in early adolescence studying at different stages of the educational system became the basis for the selection of psychocorrectional exercises and the creation of a unified program . Although the choice of psychocorrective exercises was based on community, individuality was observed in their implementation. Given the high demands of participants for behavior change in depression, the focus was on developing all the characteristics that constitute behavior change in depression and ensuring the links between them.

Key words: depression, motivation, behavior, depressive states, depression, mental pathology.

For citation: Gulrukh M. Boltaeva. (2024) 'Psychocorrection of depressive personality characteristics', Inter education & global study, (6), pp. 308–315. (In Uzbek).

Maqolamizning mavzusi "Shaxsning depressiv xususiyatlari psixokorreksiyasi" bo'lganligi tufayli psixologik diagnostika jarayonida depressiyaga moyilligii yuqori deb topilgan respondentlar bilan korreksion ishlarni tashkil etish bo'yicha Psixokorreksion dastur ishlab chiqdik.

Mazkur psixokorreksion dasturni ishlab chiqishda psixokorreksion dastur tuzish va uni olib borishga qo'yiladigan barcha talablarni hisobga olindi. Shaxs hamda talabalarning depressiya holatlarida xulq o'zgarishi diagnostikasi asosida turli respondentlarida o'ziga xos tafovutlar va kamchiliklarni aniqlash imkoniyatiga ega bo'ldik. Natijada shaxs va talabalarning

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

depressiya holatlarida xulq o‘zgarishini; turli psixologik vaziyatlarni umumlashtirish va tahlil etish, fikrlashning egiluvchanligi, emotsionalligi, idrokning aniqligi, umumiy savodxonlik, vaziyatdan chiqishda qulay usulni tanlash, tasavvur obrazi va boshqalarning rivojlanishi uchun imkon beruvchi psixokorreksion dastur tuzishni lozim topdik.

Biz psixodiagnostik tadqiqotlarimizda aniqlangan depressiya holatlarida xulq o‘zgarishini tashkil etuvchi jarayonlardagi kamchiliklarni tuzatish va rivojlantirish maqsadida psixokorreksion dastur ishlab chiqdik hamda psixokorreksion dasturimiz bir nechta talablarga javob berishini inobatga oldik: dasturning maqsad va vazifalari aniqlandi; dasturning prinsiplari belgilab olindi; dasturning foydalanish tartibi belgilandi. Psixokorreksion dasturlarni ishlab chiqish va ularni amalda qo‘llash amaliy, diagnostik hamda rivojlantirish xulqiga ega. Ushbu psixokorreksion dasturdan foydalanish bunday tamoyillarga asoslanishi, birinchi navbatda o‘quv muassassasi psixologlari tomonidan shaxs depressiya holatida xulq o‘zgarishilarini rivojlantirish tadbirlarini uyushtirish bo‘lsa, ikkinchi tamoyili esa shaxsni o‘z qobiliyatlarini mustaqil tarzda amalga oshirishga yordam berish imkoniyatini nazarda tutadi. Psixokorreksion dasturning bunday tartibda tuzishimizga sabab, umumta’lim maktablari va kasb-hunar maktablarida ta’lim-jarayonida shaxs bilan psixologik xizmat ko‘rsatish bo‘yicha ish olib boruvchi amaliyotchi psixologning faoliyat ko‘rsatishi va oliy o‘quv yurtlarda amaliyotchi psixologlar yoki psixologik xizmat ko‘rsatish bo‘yicha mutaxassislar shtati mavjud emasligini hisobga oldik. Bizga ma’lumki, korreksiya atamasi lotin tilidan olingan bo‘lib, tuzatish, o‘zgartirish yoki qisman tuzatish degan ma’noni anglatadi. Psixologik korreksiya esa psixolog-pedagogning psixik taraqqiyotdan ortda qolishning oldini olish va tuzatish ishlarini amalga oshiradigan ma’lum faoliyat shakli sanaladi. Psixokorreksiyani tashkil etishda taraqqiyotdan ortda qolishning ikki shakliga e’tibor qaratiladi: a) asab tizimining organik buzilishi tufayli psixik taraqqiyotdan orqada qolish; b) noqulay tashqi hamda ichki sharoitlar tufayli vaqtinchalik orqada qolish. Birinchi shakli uchun klinik-psixologik va tibbiy yordam ko‘rsatiladi.

Ma’lumki rivojlanish jarayoni teskari jarayon emasligiga hech qanday shubha yo‘q, ya’ni ta’lim jarayonida shaxsning bilimini “oxirigacha yetkazish”, “rivojlangunicha” maktabga qaytarish shart emas. Shuning uchun ham shaxsning me’yorida rivojlanishidan orqada qolayotganligining boshlang‘ich shakllarini oldindan aniqlab borish kerak. Bizning nazarimizda shaxs shaxsining psixik taraqqiyot dinamikasini nazorat qilib borish uzluksiz ta’limdagi izchillik va rivojlanishning bir me’yorda kechishi uchun asos yaratadi.

Aqliy taraqqiyotdan orqada qolish kuzatilgan holatda optimal darajadagi imkoniyatni hisobga olib korreksiyalash tadbirlarini tashkil etish hamda kuchsiz va orqaga tortayotgan shaxsni kuchlilar safiga qo‘shishga intilishva ularning o‘ziga xos qobiliyatlarini rivojlantirishga erishish lozim bo‘ladi. Shunday qilib, korreksion ishlarning bosh maqsadi shaxsning ruhiy va shaxsiy jihatdan mukammal rivojlanishiga ta’sir ko‘rsatishdan iborat. Ya’ni, pedagogik-psixologik korreksiyaning asosiy masalasi shaxsning psixik taraqqiyotidagi (xususan intellektual) og‘ishlarni tuzatishga qaratilgan bo‘ladi.

Biz korreksion dasturimizda quyidagi tamoyillarni hisobga oldik: a) shaxsni rivojlanish sharoitida ichki va tashqi shart-sharoitlarni nazarda tutib, korreksiya hamda rivojlanishning

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

yagonaligiga erishish; b) yosh va individual xususiyatlar birligini hisobga olish; v) diagnostika va korreksion rivojlanishning birliga erishish; g) me'yordagi rivojlanish imkoniyati sharoitida aqliy rivojlanishdan orqada qolayotgan shaxs va iqtidorlilar birligidan foydalanish. Depressiya holatida xulq o'zgarishini korreksiyalash dasturi. Dastur mazmuni: Ushbu dastur depressiya holatida xulq o'zgarishilar tarkibiga kiruvchi aqliy jarayonlarni shakllantirishga xizmat qiluvchi psixologik mashqlarni o'zida mujassamlashtirgan.

Dasturning maqsadi: Uzluksiz ta'lim jarayonida o'spirin yoshdagi shaxsning depressiya holatida xulq o'zgarishilari diagnostikasini amalga oshirish hamda rivojlantirish. Dasturning asoslanishi: Biz psixokorreksion dasturning tarkibiga kiritilgan mashqlar va mashg'ulotlarni aniqlovchi diagnostik bosqich natijalariga hamda uzluksiz ta'lim jarayonidagi ta'lim oluvchilarning depressiya holatida xulq o'zgarishiiga xos xususiyatlarni inobatga olgan holda tanlash va tartiblashga amal qildik. Chunki, bu psixokorreksion dasturning nazorat bosqichida olinayotgan natijalarimizda aniq va kerakli natijalar berishi mo'ljallangan edi.

Ammo bizning aniqlovchi eksperimentda tekshiriluvchilarning depressiya holatida xulq o'zgarishi ko'rsatkichlari orasida tafovutlar bilan bir qatorda ularning bir xil xususiyatlarining rivojlanishida sustlik kuzatildi. Shu sababli ham psixokorreksion dastur uchun ishlab chiqilgan mashg'ulotlarni alohida xulqdagi shaxs va talabalarga xos tarzda tanlashdan ko'ra ko'proq ularda mavjud xususiyatlarning umumiy jihatlariga alohida e'tibor qaratildi. Bu esa bir jihatdan psixokorreksion dasturni tashkil etishni yengillashtirishga va ikkinchi tomondan aniqlovchi hamda nazorat bosqich natijalarini solishtirish tahlilini yengilroq amalga oshirishga olib keldi. Biz psixokorreksion dasturni ishlab chiqish va tatbiq etishda bir qator mezonlarni hisobga oldik.

Bu mezonlarni belgilashda birinchi navbatda shaxsning depressiya holatida xulq o'zgarishilarida salbiy o'zgarishlarni oldini olishga xizmat qiluvchi psixokorreksiya dasturini ishlab chiqish va uning yordamida amalga oshiriladigan psixokorreksion mashg'ulotlar ishtirokchilarini saralab olish ko'zda tutilgan. Treningda ixtiriy ravishda qatnashish istagini bildirgan, test natijalari bo'yicha yuqori xulq o'zgarishi ko'rsatkichiga ega bo'lganlar ishtirok etdilar Mashg'ulotlar haftada ikki marta, kuniga to'rt soatdan, uch hafta davomida olib borildi.

Dasturda depressiya xolatida xulq o'zgarishini rivojlantirishning beshta jihatiga alohida e'tibor qaratildi: ishonch kuchi; fikrning qayishqoqligi; ruhiy quvvat; harakat koordinatsiyasi; xulq-atvor tarkiblari. Yuqoridagi paragraflarda biz tomonimizdan ishlab chiqilgan "Depressiya holatida xulq o'zgarishini korreksiyalash dasturi" asosida depressiya xolatida xulq o'zgarishini korreksiyalashga xizmat qiluvchi trening mashqlaridan foydalanib psixokorreksion ishlarni amalga oshirdik. Psixokorreksion ishlarni olib borish jarayonida qo'llanilgan psixokorreksion trening mashqlar tizimi va har bir psixokorreksion maydonchada amalga oshirilgan ishlar haqiqatdan ham shaxsda V.A.Jmurov tomonidan ishlab chiqilgan "Depressiya darajasini aniqlash metodikasi" dan foydalanib, dastlabki tajriba o'tkazdik. Tajriba BuxDU 3-kurs 21 nafar talabalarida bilan olib borildi va quyidagi natijalarni oldik:

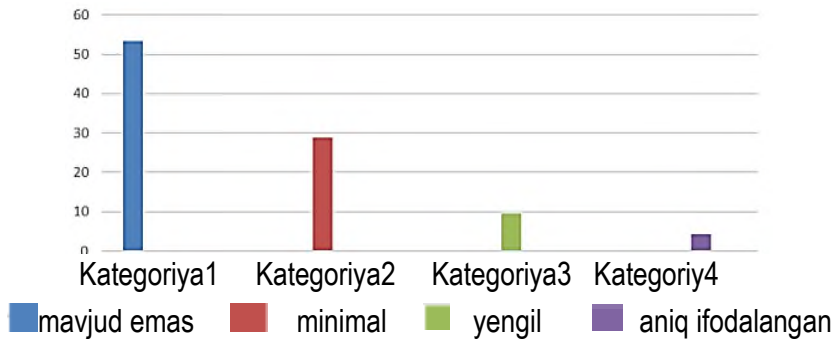
ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Depressiya darajasin ianiqlash metodikasi ko‘rsatkichlari

№	Baholash mezonlari				
	Depressiya yo‘q yoki ahamiyatga ega emas (1-9 ball)	Minimal (biroz) depressiya (10-24 ball)	Yengil depressiya (25-44 ball)	Aniq ifodalangan depressiya (45-70 ball)	Chuqur depressiya 71 va undan yuqori
1.	+				
2.		+			
3.	+				
4.	+				
5.		+			
6.	+				
7.	+				
8.				+	
9.		+			
10.	+				
11.	+				
12.		+			
13.	+				
14.			+		
15.	+				
16.	+				
17.		+			
18.			+		
19.	+				
20.		+			
21.	+				
Jami shaxs soni:	12	6	2	1	0
Foizda:	53,4	27,9	9,3	4,6	

Jadvaldan ko‘rinib turibdiki, shaxsning 53,4% da hech qanaqa depressiya mavjud emas, minimal depressiyaga ega bo‘lgan shaxs 27,9% ni ttashqil etdi, yengil depressiya darajasidagi shaxs 9,3% ni, aniq ifodalangan depressiya esa 4,6% ya’ni 1 nafar shaxsda kuzatildi. Tadqiqotimiz yakunida qisman bo‘lsada depressiya kuzatilgan shaxs bilan suhbat olib bordik. Suhbat davomida aniq ifodalangan depressiya mavjud shaxsning ikkalasi ham yaxshi o‘zlashtiruvchi shaxs bo‘lib, ularning muammolari so‘ralganida biri sportchi bo‘lishni istashi amma uning oilasidagilar esa, shifokor bo‘lishini aytishayotgani uchun kayfiyati yaxshi emasligini bildirdi.

“Depressiya darajasini aniqlash metodikasi” bo’yicha ko’rsatkichlar

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Ushbu ma'lumotlaridan ko'rinib turibdiki, sinaluvchilarning kamroq qismida bo'lsada aniq ifodalangan depressiya mavjud. Ushbu olib borilgan tadqiqotlar natijasida quyidagi tavsiyalar ishlab chiqildi:

1. Shaxsni hayotda o'zida bor narsasidan xursand bo'lishga, o'ziga tegishli bo'lmagan narsa uchun ham minnatdor bo'lishga, haqiqatan ham kerakli narsani olishga harakat qilishga va hayotining har bir daqiqasidan unumli foydalanishga odatdantirish bo'yicha psixologik treninglarni ishlab chiqish va hayotga jalb etish.

2. Ruhiy xotirjamlik to'g'risida gazeta va jurnallar, televidenieda psixologlarning chiqishlarini yo'lga qo'yish.

3. Kichik yoshdan bolalarda o'ziga ishonch hissini oshirishga xizmat qiluvchi bolalar bilan kattalar muloqotining aniq psixologik tizimini yaratish kerak.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Merlin V.S. Struktura lichnosti. Xarakter, sposobnosti, samosoznanie. 1990. – S.96.
2. Nekrasov V.P., Xudadov N.A., Pikkenxayn L., Frester R. «Psixoregulyasiya v podgotovke sportsmenov». M.: FiS. 1985. – S.74.
3. Petrovskiy A.V., YAroshevskiy M.G. «Psixologiya lug'ati». M. 1990. – S.241.
4. Raygorodskiy D.YA. «Prakticheskaya psixodiagnostika», Metodiki i testы, Samara 1999. – S.98.
5. Rasulov A.I. «Psixodiagnostika» T. 2010. – B.105.
6. Sanders CH. «Chelovek i stress». M. 2002. – S.311.
7. Sandomirskiy M.E. «Zahita ot stressa». M. 2002. – S.26.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Boltayeva Gulrux Muhammadsaidovna,** tadqiqodchi, [**Болтаева Гулрух Мухаммадсаидовна,** соискатель], [Gulrukh M. Boltaeva, the applicant]; manzil: O'zbekiston, Toshkent shaxar Chilonzor tumani Bunyodkor ko'chasi 27- uy [адрес: Узбекистан, город Ташкент Чиланзарский район улица Бунедкор дом 27], [address: Uzbekistan, Tashkent city Chilanzar district Bunyodkor street 27]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

YOSH RAHBARLARNING BOSHQARUV KO‘NIKMALARINI RIVOJLANTIRISH: MUAMMO VA YECHIMLAR

© M.A. Ibroximova[1]✉
[1]YoMI, Toshkent, O`zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bugungi rivojlanayotgan va raqobatbardosh ishbilarmonlik muhitida yosh rahbarlarning roli tobora ortib bormoqda. Rahbarlik lavozimlariga qadam qo‘yayotgan yosh mutaxassislar samarali boshqaruv ko‘nikmalarini rivojlantirishda ko‘plab muammolarga duch kelishadi. Davlat boshqaruvidagi islohotlar, axborot hajmining ortishi, axborot oqimining tezlashuvi singari boshqaruvning texnik jihatlaridan tashqari, ijtimoiy-psixologik omillar yosh shaxslarning rahbarlik salohiyatini shakllantirishda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ushbu maqolada, yosh rahbarlar boshqaruv ko‘nikmalarini oshirishga intilishlarida duch keladigan ijtimoiy-psixologik muammolar yuzasidan ma’lumotlar o`rganilib, bu qiyinchiliklarni yengish bo‘yicha tushunchalar taqdim etildi.

MAQSAD: yosh rahbarlarning boshqaruv ko‘nikmalarini rivojlantirish masalasi yuzasidan ijtimoiy-psixologik tahlil qilish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tahlil jarayonida Boshqaruv psixologiyasi yo`nalishi bo`yicha olib borilgan ilmiy tadqiqot natijalari va xulosaviy fikrlari o`rganilib, ijtimoiy-psixologik diagnostika metodlari, rus olimlari N.P. Fetiskin, V.V.Kozlov, G.M.Manuylovlar muallifligi ostidagi “Shaxs va kichik guruhlar rivojlanishining ijtimoiy-psixologik diagnostikasi” darsligi asosida ko`rib chiqildi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: yosh rahbarlarda boshqaruv ko‘nikmalarini rivojlantirish nafaqat texnik ish, balki ichki va tashqi omillar ta’sirida shakllanadigan ijtimoiy-psixologik sayohatdir. Yosh rahbarlar duch keladigan ijtimoiy-psixologik muammolarni tan olish va hal qilish orqali tashkilotlar va shaxslar ularga o‘sish, ishonch bilan rahbarlik qilish va o‘z rollarida ijobiy ta'sir ko‘rsatishga yordam beradigan ijtimoiy-psixologik diagnostika usullaridan foydalanish, nafaqat ularni rahbarlik lavozimlariga saralashda balki, kelgusi rahbarlik faoliyatlarida o`zini o`zi tahlil qila oladigan, o`zidagi hamda rahbarlik faoliyatiga munosabatidagi kamchilik va yutuqlarini nazorat qila oladigan imkoniyatni yaratishi mumkin va bu o`z navbatida, doimiy rivojlanib borayotgan davlat boshqaruvi tizimlarida samarali va barqaror rahbarlarning keyingi avlodini yetishtirish uchun ham zarurdir.

XULOSA: boshqaruv psixologiyasi sohasida ijtimoiy-psixologik diagnostika usullaridan foydalanish imkoniyatlarini tahlil qilish va amaliyotga joriy qilish yuzasidan tadqiqotlarni olib borish, yosh rahbarlarda boshqaruv ko`nikmalarini rivojlantirish bilan bog`liq jarayonlarni o`sishiga xizmat qiladi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Kalit so‘zlar: yosh rahbarlar, samarali boshqaruv, professionallik, ijtimoiy-psixologik diagnostika, murabbiylik dasturlari.

Iqtibos uchun: Ibroximova M.A. Yosh rahbarlarning boshqaruv ko‘nikmalarini rivojlantirish: muammo va yechimlar. // Inter education & global study. 2024. №6. B.316–324.

РАЗВИТИЕ УПРАВЛЕНЧЕСКИХ НАВЫКОВ МОЛОДЫХ ЛИДЕРОВ: ПРОБЛЕМЫ И РЕШЕНИЯ

© М.А. Иброхимова[1]✉
[1]YoMI, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в современной развивающейся и конкурентной бизнес-среде роль молодых лидеров возрастает. Молодые специалисты, вступающие на руководящие должности, сталкиваются со многими проблемами в развитии эффективных управленческих навыков. Помимо технических аспектов управления, таких как реформирование государственного управления, увеличение объема информации, ускорение потока информации, решающую роль в формировании лидерского потенциала молодых людей играют социальные и психологические факторы. люди. В данной статье изучена информация о социально-психологических проблемах, с которыми сталкиваются молодые лидеры в своих усилиях по совершенствованию своих управленческих навыков, а также представлены концепции преодоления этих трудностей.

ЦЕЛЬ: социально-психологический анализ развития управленческих навыков молодых лидеров.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в процессе анализа изучены результаты и выводы научных исследований, проводимых в области психологии управления, методы социально-психологической диагностики, основанные на учебнике «Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп» авторов российских ученых Н.П.Фетискина, В.В.Козлова. , рассматривался Г.М.Манулов.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: развитие управленческих навыков у молодых лидеров – это не только техническая работа, но и социально-психологический путь, формирующийся под воздействием внутренних и внешних факторов. Признавая и решая социально-психологические проблемы, с которыми сталкиваются молодые лидеры, организации и отдельные лица могут использовать методы социально-психологической диагностики, чтобы помочь им расти, уверенно руководить и оказывать положительное влияние на свои должности, а не просто руководить ими при отборе. позиции, оно может создать возможность самоанализа себя в будущей лидерской деятельности, контроля собственных недостатков и достижений по отношению к лидерской деятельности, а это, в свою очередь, приведет к появлению эффективных и стабильных лидеров в постоянно развивающихся системах

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

государственного управления. это также необходимо для воспитания следующего поколения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: проведение исследования по анализу и реализации возможностей использования методов социально-психологической диагностики в области психологии управления, служит активизации процессов, связанных с развитием управленческих навыков у молодых лидеров.

Ключевые слова: молодые лидеры, эффективный менеджмент, профессионализм, социально-психологическая диагностика, программы наставничества.

Для цитирования: Иброхимова М.А. Развитие управленческих навыков молодых лидеров: проблемы и решения. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 316–324.

DEVELOPING MANAGEMENT SKILLS OF YOUNG LEADERS: PROBLEMS AND SOLUTIONS

© Ma'murakhan A. Ibrokhimova[1]✉
[1]YoMI, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: In today's evolving and competitive business environment, the role of young leaders is increasing. Young professionals entering leadership positions face many challenges in developing effective management skills. In addition to the technical aspects of management, such as the reforms in public administration, the increase in the volume of information, the acceleration of the flow of information, social and psychological factors play a decisive role in the formation of the leadership potential of young people. In this article, information on the socio-psychological problems faced by young leaders in their efforts to improve their management skills was studied, and concepts for overcoming these difficulties were presented.

AIM: socio-psychological analysis of the development of management skills of young leaders.

MATERIALS AND METHODS: in the process of analysis, the results and conclusions of scientific research conducted in the field of management psychology were studied, social-psychological diagnostic methods, Russian scientists N.P. was considered on the basis of the textbook "social-psychological diagnostics".

DISCUSSION AND RESULTS: development of management skills in young leaders is not only a technical work, but also a socio-psychological journey formed under the influence of internal and external factors. By recognizing and addressing the socio-psychological challenges faced by young leaders, organizations and individuals can use socio-psychological diagnostic techniques to help them grow, lead with confidence and make a positive impact in their roles, not just lead them. in the selection for positions, it can create an opportunity to self-analyze himself in future leadership activities, to control

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

his own shortcomings and achievements in relation to leadership activities, and this, in turn, will lead to effective and stable leaders in constantly developing state management systems. it is also necessary for raising the next generation.

CONCLUSION: conducting research on the analysis and implementation of the possibilities of using social-psychological diagnostic methods in the field of management psychology, serves to increase the processes related to the development of management skills in young leaders.

Key words: young leaders, effective management, professionalism, socio-psychological diagnostics, mentoring programs.

For citation: Ma'murakhan A. Ibrokhimova. (2024) 'Developing management skills of young leaders: problems and solutions', Inter education & global study, (6), pp. 316–324. (In Uzbek).

Yurtimizda bugungi kunda boshqaruv sohasida amalga oshirilayotgan ko`plab tub islohotlar asosida, samarali boshqaruvni tashkil etish, davlat tashkilotlari tizimida rahbar xodimlarning kasbiy kompetentligi va ular faoliyatini rivojlantirishning zarur huquqiy-me'yoriy asoslari yaratilgan bo`lib: «Davlat va jamiyat boshqaruvining dolzarb masalalari yuzasidan har tomonlama ilmiy tadqiqotlar olib borish, kadrlar siyosati samaradorligini oshirish, davlat xizmatini isloh qilish sohasidagi xalqaro tajribani o`rganish va shu asosida respublikada boshqaruv tizimini yanada takomillashtirish yuzasidan takliflar ishlab chiqish» ustuvor vazifa sifatida belgilangan.[1] Bu esa o`z navbatida, yosh rahbar kadrlarni mas'uliyatli lavozimlarga tayinlashda, samarali boshqaruvni tashkil etishda hamda boshqaruv qarorlarini qabul qilishda ularning o'ziga bo'lgan ishonchini oshirish, o`z-o`zini rivojlantira olishida va psixologik tahlil qila olishida, o`zining boshqaruv jarayonida duch keladigan ijtimoiy-psixologik muammolarini anglashga ko'mak berish va boshqaruv ko`nikmalarini rivojlantirish bo`yicha yangi metodlarni taklif etish masalalarini ham ilmiy o'rganishga yetarli asos yaratilganligini ko'rsatadi.

Yosh rahbarlar ko'pincha o'zlarining boshqaruv qobiliyatlariga ta'sir qiluvchi murakkab ijtimoiy-psixologik muhitda harakat qilishadi. Boshqaruvda uchraydigan ko`plab ijtimoiy-psixologik muammolardan biri bu imposter sindromi bo'lib, unda odamlar o'zlarining qobiliyatlariga shubha qiladilar va o'zlarini rahbarlik rollariga loyiq emasdek his qiladilar.[12] Ushbu psixologik to'siq ularning ishonchiga va qaror qabul qilish qobiliyatiga to'sqinlik qilishi mumkin va bu ularning boshqaruvchi sifatida samaradorligiga ta'sir qiladi hamda yosh liderlarda o'zini rahbarlik rolida isbotlash uchun bosim izolyatsiya va yolg'izlik tuyg'usiga olib kelishi mumkin. Bundan tashqari, yosh rahbarlar o'zlarining noyob qiyinchiliklarini tushunadigan murabbiylar yoki tengdoshlarni topishda qiynalishi mumkin, bu esa o'zlarining professional sayohatlarida aloqani uzish va begonalashish tuyg'usiga olib keladi. Ushbu qo'llab-quvvatlashning yetishmasligi ularning boshqaruvchi sifatida o'sishi va rivojlanishiga to'sqinlik qilishi mumkin. Shaxsiy o'ziga xoslik va professional

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

o‘ziga xoslik o‘rtasidagi o‘zaro ta'sir yosh rahbarlar uchun muhim ijtimoiy-psixologik muammolarni keltirib chiqaradi.[7]

Haqiqiylikni ularning rolini kutish bilan muvozanatlash ichki nizolar va shaxsiyat inqirozlarini keltirib chiqarishi mumkin. O‘ziga sodiq qolgan holda ma'lum bir rahbar imidjini loyihalash zarurati kognitiv dissonans va hissiy stressni keltirib chiqarishi mumkin. [5] Yosh rahbarlarda boshqaruv ko‘nikmalarini rivojlantirishga yordam berish, ularda kelgusida kuzatiladigan ijtimoiy-psixologik muammolarni hal qilish uchun faol qadam bo`lib xizmat qilishi kerak. Yosh rahbarlarning psixologik ehtiyojlariga moslashtirilgan, o`zining shaxsiy individual psixologik imkoniyatlarini anglagan holda, jarayonni to`g`ri tahlil qila olishiga qaratilgan ijtimoiy-psixologik diagnostika usullarini taqdim etish ular uchun qimmatli yo‘l-yo‘riq bo`lib xizmat qilishi mumkin. Shu o`rinda, boshqaruvda ijtimoiy-psixologik diagnostika usullaridan foydalanish bo`yicha jahon tajribasi misolida, rus olimlari N.P. Fetiskin, V.V.Kozlov, G.M.Manuylovlar muallifligi ostidagi “Shaxs va kichik guruhlar rivojlanishining ijtimoiy-psixologik diagnostikasi” darsligiga nazar soladigan bo`lsak, quyidagi bir necha metodlarni kuzatishimiz mumkin, xususan, tashkilotning quyidagi parametrlarini ijtimoiy-psixologik xususiyatlari diagnostikasi: professional kadrlarni saralash; xodimlarni baholash; boshqaruv (menejment) samaradorligi - rahbarning shaxsiyati, yetakchilik uslubi va boshqalar; rasmiy muloqotni (axborot oqimlarini) baholash; tashkiliy madaniyatning holati (tashkilot qiyofasi, me'yorlar, qadriyatlar, qoidalar, ijtimoiy-psixologik iqlim). Tashkilotni diagnostika qilish uchun R. Likertning "Tashkiliy xarakteristikalar profili" va L. Konstantinning "Tashkiliy paradigmalar shkalasi" taklif etilgan bo`lib, R. Likert anketasi 6 ta blokdan iborat: yetakchilik, motivatsiya, muloqot, qaror qabul qilish, maqsadlar va nazorat. Anketaning to‘liq versiyasida 51 ta, qisqartirilgan versiyasi esa 18 ta banddan iborat bo‘lib, xususan: “Menejer va qo‘l ostidagilar o‘rtasidagi munosabatlarda ishonch darajasi qanday?” (Liderlik bloki), “Menejerlar qanchalik yaxshi? Qo'l ostidagilar duch keladigan muammolarni bilasizmi? ("Aloqa" bloki)… Tashkilot a'zolari har birida 5 ta gradatsiyani o'z ichiga olgan to'rt qismga bo'lingan shkala bo'yicha baho qo'yib, bloklarning savollariga javob berishadi.

L. Konstantinning "Tashkiliy paradigmalar shkalasi" metodikasi to'liq versiyasida, 25 bandni o'z ichiga olib, ularning har biridan keyin to'rt xil iboralar mavjud bo'lib, uni to'ldirishga imkon beradi, masalan: "Qo'llanma ... a) yetakchilarni va mumkin bo'lgan yo'nalishlarni aniqlaydi. rivojlanish; b) odamlarga ishni o'zlari xohlagancha qilish imkoniyatini beradi; v) guruhlarning o'zaro ta'siri va hamkorligi uchun katalizator vazifasini bajaradi; d) boshqa shovqinlarni minimallashtirish bilan birga kontekst va maqsadni belgilaydi.

Kadrlarni kasbiy tanlashning dastlabki bosqichi kasbiy faoliyatning muayyan turlarini o'rganish va ularning mutaxassisga bo'lgan talablarini aniqlashdir. Boshqacha qilib aytganda, kasbiy tanlov faoliyatni tahlil qilishdan boshlanishi kerak, uning maqsadi kasbiy faoliyatga qo'yiladigan talablarni aniqlashdir. Kasbiy tanlovni o'tkazishda, qoida tariqasida, quyidagi ko'rsatkichlar hisobga olinadi: - jismoniy rivojlanish; tibbiy kontrendikatsiyalar

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

(somatik holat); psixiatrik ko'rsatkichlar (ruhiy me'yordan chetga chiqish); shaxs rivojlanishining ruhiy belgilari.

Shu bilan birga, nomzodning tegishli mutaxassislar tomonidan tekshirilishi alohida amalga oshiriladi: jismoniy, somatik holati va boshqalar alohida baholanadi. Kasbiy yaroqlilik darajasi birinchi navbatda nomzodning munosibligidan shartli ravishda qabul qilinishigacha bo'lgan darajani o'z ichiga oladi.Ushbu darajani aniqlash uchun murakkab ma'lumotlar, jumladan, bashoratli ma'lumotlar kerak.

Kasb tanlashda shaxsiyatning quyidagi jihatlarini hisobga olish tavsiya etiladi: psixofiziologik (sensorlar, vosita qobiliyatlari, kognitiv hodisalar, aqliy holatlar); individual psixologik; ijtimoiy-psixologik (kommunikativ qobiliyatlar va boshqalar); ijtimoiy va axloqiy (normativ tomoni).

Faqatgina bunday yondashuv ko`ngilchanlik va haqiqiy professional tanlov o'rtasidagi chegarani belgilashi mumkin.

Kasbiy tanlovda Kettell testi (16F-опросник), Mini-Mult so'rovnomasi (Minnesota ko'p o'lchovli shaxslar ro'yxatining qisqartirilgan versiyasi), proyektiv chizish texnikasi va intellektni tashxislash usullari (Amthauer testi, COT va boshqalar), o'rganish, qobiliyat va ijodkorlikni o`lchash testlaridan tez-tez foydalaniladi.

Nomzodlarning shaxsiy fazilatlarini chuqurroq o'rganish uchun A. G. Maklakov va S. V. Chermyanin tomonidan ishlab chiqilgan ko'p darajali "Moslashuvchanlik" shaxs so'rovnomasidan foydalanish mumkin.

Anketa 165 ta savolni o'z ichiga oladi va quyidagi shkalalarga ega: ishonchlilik (D);

- moslashuvchan qobiliyatlar (AS); neyropsik barqarorlik (NPU); axloqiy me'yoriylik (MN).

Ishga qabul qilishning jahon amaliyoti, avtobiografik xarakterdagi asosiy faktlarni o'z ichiga olgan xulosa kabi hujjatni hisobga olishga asoslanadi.

Bundan tashqari, har qanday tashkilotning kadrlar siyosatining zaruriy qismi bu kadrlarni baholashdir. U quyidagi 2 turga bo'linadi:

1) joriy holat - menejerning qo'l ostidagilar bilan ishlashi uchun;

2) attestatsiya - xodimlarni boshqarish vositasi. Xodimlarni joriy baholash mehnat intizomini nazorat qilish orqali amalga oshiriladi.

Attestatsiya komissiyasi turli ijtimoiy diagnostika usullaridan foydalangan holda, olingan ma'lumotlarni tahlil qiladi va taqqoslaydi, xodimlarni attestatsiyadan o'tkazish natijalari bo'yicha qaror qabul qiladi.

Va albatta, ijtimoiy tashkilotni boshqarish samaradorligi rahbarning shaxsiy xususiyatlariga va yetakchilik uslubiga bog'liq. Rahbarning shaxsiyatini baholash uchun mashhur “Sen qanaqa lidersan!” testi, yetakchilik uslubini baholashda esa V.P. Zaxarov metodikalari taklif etiladi.

Bundan tashqari, tashkiliy madaniyat diagnostikasi, xususan, ijtimoiy tashkilotning ijtimoiy-psixologik iqlimini o'rganishni o'z ichiga oladi. Ijtimoiy-psixologik iqlimni o'rganish metodologiyasi tashkilotdagi munosabatlarning hissiy, xulq-atvor va kognitiv tarkibiy qismlarini aniqlashga imkon beradi. Hissiy komponentning muhim xususiyati sifatida

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

jozibadorlik mezoni ko'rib chiqiladi - qoniqish darajasida "yoqish - yoqtirmaslik", "yoqimli - yoqimsiz". Xulq-atvor komponentini o'lchashga qaratilgan savollarni tuzishda "istak - istamaslik", "dam olish sohasida tashkilot a'zolari bilan muloqot qilishni istamaslik" mezonlari nazarda tutiladi. Kognitiv komponentning asosiy mezoni "bilim - tashkilot a'zolarining xususiyatlarini bilmaslik" o'zgaruvchanligidir. [10]

Boshqaruvda ijtimoiy-psixologik muammolar tahlili yuzasidan olib borilgan izlanishlar natijalariga ko`ra quyidagi bir qator xulosa va takliflarni ko`rib chiqishimiz mumkin:

Yosh rahbarlar o‘z fikrlari, g‘oyalari va tashvishlarini hukm qilish yoki ta’qib qilishdan qo‘rqmasdan erkin ifoda eta oladigan ochiq va shaffof muloqot kanallarini targ‘ib qilish, faol tinglashni rag‘batlantirish va konstruktiv fikr-mulohazalar va muloqot uchun imkoniyatlar yaratish hamda, tajribali rahbarlar yosh rahbarlarga yo‘l-yo‘riq, qo‘llab-quvvatlash va fikr-mulohazalarni taqdim etishi mumkin bo‘lgan murabbiylik dasturlarini taklif etish.[3]

Murabbiylik mashg‘ulotlari yosh rahbarlarga muammolarni hal qilishda, maqsadlar qo‘yishda va xavfsiz va qo‘llab-quvvatlovchi muhitda boshqaruv ko‘nikmalarini rivojlantirishda yordam beradi.

Uzluksiz o‘rganish va rivojlanishni qadrlaydigan madaniyatni yaratish, yosh rahbarlarning malaka va bilimlarini oshirish uchun o‘quv dasturlari, seminarlar va seminarlarda qatnashish imkoniyatlari yaratilgan bo`lib, qiyinchiliklarni o‘sish imkoniyatlari sifatida ko‘ra oladigan o‘sish tafakkurini rag‘batlantirish, yosh rahbarlar va ularning tengdoshlari o‘rtasida hamkorlik va jamoaviy ishlashni yo`lga qo`yish, hamda yosh rahbarlarga birgalikda ishlash, fikr almashish va bir-birining tajribasidan o‘rganish imkonini beruvchi o‘zaro faoliyat, loyihalar va tashabbuslarni yaratish[9] o`zining samarali natijasini berib kelayotganligini ham kuzatishimiz mumkin.

Bundan tashqari, jamoa dinamikasida xilma-xillik va inklyuziya muhimligiga ahamiyat qaratish, tashkilotdagi yosh rahbarlarning yutuqlari va hissalarini e'tirof etish va nishonlash, ularning ishonchi va motivatsiyasini oshirish uchun ularning sa'y-harakatlari va muvaffaqiyatlarini omma oldida e'tirof etish, ularning mehnatini qadrlash va e'tirof etish madaniyatini shakllantirish, sog‘lom ish va hayot muvozanatini saqlashda yosh rahbarlarni qo‘llab-quvvatlash, ularni o‘z-o‘ziga g‘amxo‘rlik qilishni birinchi o‘ringa qo‘yishga, chegaralarni belgilashga va stress darajasini samarali boshqarishga undash hamda ruhiy salomatlik va farovonlik tashabbuslarini qo‘llab-quvvatlash va resurslar bilan ta'minlash[4] singari sa’y-harakatlarni nafaqat boshqaruv tizimida balki, yurtimizda ko`plab faoliyat jabhalarida yosh liderlarga nisbatan davomli yo`lga qo`yilganligi ham rahbarlikka intiluvchi yoshlarning o`sib rivojlanishiga katta turtki bo`lmoqda.

Rahbarlik tashkilot madaniyati uchun ohangni belgilaydi. Katta rahbarlar zaiflik, hamdardlik va haqiqiylikni namoyish etish orqali yoshqarga o‘rnak bo‘lishlari kerak. Yosh rahbarlarni qo‘llab-quvvatlash, ochiq muloqotni rag‘batlantirish, g‘oyalar va fikr almashish uchun xavfsiz maydon yaratish, yosh rahbarlar o‘z rollari, mas'uliyatlari va ishlash ko‘rsatkichlarini tushunishlarini ta'minlash uchun ularga aniq taxminlar va chegaralarni belgilash, ularga o‘z harakatlarini tashkilot maqsadlari va qadriyatlariga moslashtirishga yordam berish uchun muntazam ravishda fikr-mulohaza va ko‘rsatmalar berish, ushbu

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

strategiyalarni amalga oshirish orqali tashkilotlar yosh rahbarlarga tavakkal qilish, ularning tajribalarini o‘rganish va ishonchli va samarali boshqaruvchilar bo‘lib yetishish imkoniyatini beruvchi psixologik xavfsizlik madaniyatni yaratishi mumkin. Yosh rahbarlar o‘zlarini qadrli, hurmatli va vakolatli his qiladigan qo‘llab-quvvatlovchi va inklyuziv muhitni yaratish ularning tashkilot ichida rivojlanishi va muvaffaqiyati uchun muhim ahamiyatga ega.[6]

O‘z-o‘zini mulohaza yuritish yosh rahbarlarga o‘zlarining kuchli, zaif tomonlarini, qadriyatlari va motivatsiyalarini tushunishga yordam beradi. O‘zlarining xatti-harakatlari va xatti-harakatlari haqida fikr yuritib, ular qanday qilib boshqarayotgani va boshqalar bilan o‘zaro munosabati haqida tushunchaga ega bo‘lishlari mumkin. Bu o‘z-o‘zini anglash samarali rahbarlik uchun juda muhimdir, chunki bu yosh rahbarlarga o‘zlarining kuchli tomonlarini ishga solishga va yaxshilashga muhtoj bo‘lgan sohalarda ishlashga imkon beradi. O‘z-o‘zini mulohaza qilish yosh rahbarlarga o‘z faoliyatini baholash va o‘sish yo‘nalishlarini aniqlash imkonini beradi. O‘tgan tajriba va natijalar haqida fikr yuritib, ular muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizliklardan saboq olishlari, o‘zlarining malakalarini oshirishlari va rahbar sifatida doimiy ravishda takomillashib borishlari mumkin.[7]

O‘z-o‘zini takomillashtirishga sodiqlik yanada samarali va ta'sirchan rahbar bo‘lish uchun kalit hisoblanadi. Samarali rahbarlik uchun to‘g‘ri qaror qabul qilish ko‘nikmalari talab qilinadi. O‘z-o‘zini mulohaza yuritish yosh rahbarlarga qaror qabul qilish jarayonlarini baholashga, ularning tanloviga ta’sir etuvchi omillarni tushunishga va qarorlari oqibatlaridan saboq olishga yordam beradi. Yosh rahbarlar o‘zlarining qaror qabul qilish usullari haqida fikr yuritish orqali o‘zlarining mulohazalari kuchayib, kelajakda yaxshi ma'lumotga ega qarorlar qabul qilishlari mumkin.[2]

Bugungi kunda Respublikamizda Davlat xizmatlarini rivojlantirish agentligi hamda Davlat boshqaruvi akademiyasida tashkil etiladigan malaka oshirish kurslarida hamda davlat boshqaruvi, psixologiya mutaxassisligi va «Kelajak liderlari» maxsus o’quv dasturlari bo‘yicha malaka oshirayotgan (ta’lim olayotgan) tinglovchilar (talabalar) uchun davriy ravishda tashkil etiladigan o`quv jarayonlari - yosh rahbarlar o`rtasida o‘zlarining zaif tomonlarini ifodalash va yordam so‘rash, o‘zlarini qulay his qiladigan psixologik xavfsizlik madaniyatini yaratish, o‘z-o‘zini tahlil qilish va mulohaza yuritish amaliyotlarini rag‘batlantirish, hissiy intellektni rivojlantirish va ularga murakkab shaxslararo dinamikani samarali boshqarishga imkon beruvchi qulay ijtimoiy-psixologik maktab vazifasini o`tamoqda desak mubolag`a bo`lmaydi. Davlat va jamiyatga tegishli bo‘lish tuyg‘usini shakllantirish izolyatsiya tuyg‘usini yumshatishi va yosh rahbarlarning rivojlanishi uchun qo‘llab-quvvatlovchi muhitni yaratish ularning o‘sishi uchun juda muhimdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. 2017-yil 8-avgustdagi PF-5139-son «0‘zbekiston Respublikasi Prezidenti huzuridagi Davlat boshqaruvi akademiyasida boshqaruv kadrlarini tayyorlash, qayta tayyorlash va malakasini oshirish tizimini yanada rivojlantirish shora-tadbirlari to‘g‘risida»gi Farmon

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

2. Avlayev O., & Jo`rayeva S. (2019). Baxtni belgilashda adaptatsiya darajasining nisbiyligi. PSIXOLOGIYA ilmiy jurnal, 4, 121-128 b.
3. E.G‘. Nabiyev, D.N. Rahimova, Sh.N. Mavloniy. Zamonaviy menejment nazariyasi va amaliyoti. // O‘quv qo‘llanma. - T.: "Akademiya" nashriyoti, 2006. - 252 b
4. Haydarov A. Siyosiy madaniyat mas'uliyati. - Toshkent, -"Tafakkur" 2009,176 bet
5. K.B.Axmedjanov. A.X.Xolov.Yosh rahbar kadrlarda samarali qaror qabul qilish ko‘nikmasini shakllantirish.O‘quv qo‘llanma // Toshkent. -"Tafakkur qanoti", 2020. 96 bet
6. Rahmatullayeva N, Kamolov A. Ijtimoiy menejment. // O‘quv qo‘llanma. - T.: "Iqtisod-Moliya", 2017. 220-bet.
7. Salaxutdinova M.I. Rivojlanish va yosh psixologiyasi. O‘quv qo‘llanma. Samarqand, SamDU, 2020. - 156 b.
8. To‘ychiyeva S. Boshqaruv texnologiyalari. O‘quv qo‘llanma // Toshkent. -"Navro‘z" nashriyoti, 2020. 148 bet
9. Авлаев, О. У., & Маматкулова, З. Г. (2019). Динамика межличностного отношения компонентов социального интеллекта студентов. Наука и образование сегодня, (12 (47)).
10. Фетискин Н.П., Козлов В.В., Мануйлов Г.М., Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп. – М. Изд-во Института Психотерапии. 2002 – 181-222 с.
11. Салахутдинова М., Мусинова Р. Общая психология. Учебное пособие. Самарканд, СамГУ, 2020. - 312 с.
12. Internet ma’lumotlari: https://www.psychologytoday.com/us/basics/imposter-syndrome

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ibroximova Ma’muraxon Alijon qizi**, Yoshlar ishlari agentligi huzuridagi Yoshlar muammolarini o`rganish va istiqbolli kadrlarni tayyorlash instituti tayanch doktoranti [**Иброхимова Мамурахан Алиджан кизи**, докторант Института изучения проблем молодежи и подготовки перспективных кадров Агентства по делам молодежи], [**Ma'murakhan A. Ibrokhimova**, doctoral student of the Institute for the Study of Youth Problems and Training of Prospective Personnel under the Youth Affairs Agency]; manzil: O`zbekiston, Toshkent shahar Yangi hayot tumani Xushnud ko`chasi 27 [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, улица Хушнуд, 27, район Янги хаёт] [address: Uzbekistan, 27 Khushnud str, Yangi hayot District, Tashkent]; E-mail: alijons@jmail.com

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Original paper

ПРОБЛЕМА ПОДГОТОВКИ МОЛОДЕЖИ К СЕМЕЙНОЙ ЖИЗНИ В ИСЛАМЕ

© Э.С. Сулетбаева[1]✉

[1]Национальный центр Республики Каракалпакстан по обучению педагогов новым методикам, Нукус, Каракалпакстан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: анализ литературы посвященной подготовке молодежи к семейной жизни, показывает, что эти вопросы волновали людей с древних времен, что эти вопросы нашли отражение в Исламе и являются одной из важных проблем современности.

ЦЕЛЬ: целью данной статьи является анализ рекомендаций пророка Мухаммеда по подготовке молодых людей к семейной жизни.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в этой статье использован ряд вторичных источников, включая недавние исследования в ключевых работах. Из каждой теоретической базы были отобраны основные тексты и исследовательские работы для углубленного анализа рекомендаций пророка Мухаммеда по подготовке молодежи к семейной жизни.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Коран является лучшая книги по подготовке к семейной жизни. Брак в исламе, как социальный институт – это взаимное уважение, доброты, любви, сотрудничества и гармоничных взаимоотношений. Пророк Мухаммаду при браке учитываются основные четыре фактора: материальном уровне женщины (семье родителей женщины), генетическом происхождении, внешности, религиозных убеждениях.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: мы должны подготовить молодых людей к семейной жизни, исходя из того, что в Коране отражены все вопросы семьи и быта семейства, начиная с выбора супруга, создания семьи, задач каждого ее члена, супружеских отношений, межличностных отношений с другими членами и родственниками новой семьи. Только при умелой подаче материала, не поддаваясь пропаганде религии.

Ключевые слова: Ислам, Коран, молодежь, семейная жизнь, семья, материальный уровень, религиозная вера.

Для цитирования: Э.С. Сулетбаева. Проблема подготовки молодежи к семейной жизни в исламе. // Inter education & global study. 2024. №6. В.325-330.

ISLOMDA YOSHLARNI OILAVIY HAYOTGA TAYYORLASH MUAMMOSI

© E.S. Suletbayeva[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

[1]Qoraqalpog‘iston Respublikasi pedagoglarni yangi metodikalarga o‘rgatish milliy markazi, Nukus, Qoraqalpog‘iston.

Annotatsiya

KIRISH: yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashga bag‘ishlangan adabiyotlar tahlili ko‘rsatishicha, bu masalalar odamlarni qadimgi zamonlardan bezovta qilganligi, mazkur masalalar islamda aks ettirilganiligi va xozirgi kunning muhim muammolaridan biridir.

MAQSAD: ushbu maqolaning maqsadi yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda muhammad payg‘ambarning tavsiyalarini tahlil qilishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR. Ushbu maqola bir qator ikkilamchi manbalalardan, jumladan, asosiy ishlardagi so‘nggi tadqiqotlardan foydalanadi. Har bir nazariy asosidan asosiy matnlar va tadqiqot ishlarida yoshlarni oilaviy hayotga tayorlashda muhammad payg‘ambarning tavsiyalarini chuqur tahlil qilish uchun tanlangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: qur’on – bu oilaviy hayotga tayyorlash bo‘yicha yeng yaxshi kitobidir. Islomda nikoh ijtimoiy institut sifatida o‘zaro hurmat, mehr-oqibat, sevgi, hamkorlik va uyg‘un munosabatlar haqida ta’kidlaydi. Muhammad payg‘ambarning nikohda asoson to‘rt omilga yaki ayolning moddiy darajasi (ayolning ota-onasi oilasi), genetik kelib chiqishi, ko‘rinishi, diniy ye’tiqodlarga e’tibar qaratadi.

XULOSA: qur’onda turmush o‘rtog‘ini tanlash, oilani yaratish, har bir a’zoning vazifalari, nikoh munosabatlari, yangi oilaning boshqa a’zolari va qarindoshlari bilan shaxslararo munosabatlardan boshlab oila va oilaviy hayotning barcha masalalari aks yettirilganligini xisobga olib yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashimiz kerak. Faqat biz din targ‘ibotiga berilmasdan materialni mohirona taqdim yetilgan holda berilishi kerak..

Kalit so‘zlari: islam, qur’on, yoshlar, oilaviy hayot, oila, moddiy darajasi, diniy e’tiqod.

Iqtibos uchun: Suletbayeva E.S. Islomda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash muammosi. // Inter education & global study. 2024. №6. C. 325-330.

THE PROBLEM OF PREPARING YOUNG PEOPLE FOR FAMILY LIFE IN ISLAM

© Ella S. Suletbaeva[1]✉

[1]National centre of the Republic of Karakalpakstan for training of teachers in new methods, Nukus, Karakalpakstan.

Annotation

INTRODUCTION: analysis of the literature on the preparation of young people for family life shows that these issues have concerned people since ancient times, that these issues are reflected in Islam and are one of the important problems of today.

AIM: the purpose of this article is to analyse the Prophet Muhammad's recommendations for preparing young people for family life.

MATERIALS AND METHODS: this article draws on a range of secondary sources, including recent research in key works. From each theoretical framework, key texts and research papers were selected to analyses in depth the Prophet Muhammad's recommendations for preparing young people for family life.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

DISCUSSION AND RESULTS: the Quran is the best book on preparation for family life. Marriage in Islam as a social institution is mutual respect, kindness, love, co-operation and harmonious relationship. The Prophet Muhammad considered four main factors in marriage: the material level of the woman (the family of the woman's parents), genetic background, appearance, and religious beliefs.

CONCLUSION: we must prepare young people for family life, based on the fact that the Koran reflects all issues of family and family life, starting with the choice of a spouse, the creation of a family, the tasks of each of its members, marital relations, interpersonal relations with other members and relatives of the new family. Only with skilful presentation of the material without succumbing to the propaganda of religion.

Key words: Islam, Koran, youth, family life, family, material level, religious faith.

For citation: Ella S. Suletbaeva. (2024) 'The problem of preparing young people for family life in islam', Inter education & global study, (6), pp. 325-330. (In Russ).

Проблемы семьи и семейных отношений вообще и вопросы подготовки к семейной жизни детей волновали умы людей с древних времён. Свидетельством этого суждения могут быть труды мыслителей древности (Платон, Аристотель, Геродот, Кант, Руссо и другие). Священные писания почти всех основных религий как Христианство, Католичество, Православие, Ислам, Буддизм и другие, творения великих учёных и мыслителей, поэтов и писателей Востока (Конфуций, Ибн-Сина, Ахмад Дониш, Низамий Ганджави, Алишер Навои, Абу Райхан Беруни, Имам Бухари, Омар Хайям, Бердах, Абдулла Кадирий, Абдулла Арипов, Эркин Вохидов и другие), не обошли стороной проблему семьи, а наоборот, были посвящены правила семейной жизни, обучение и выполнение семейных функций, подготовка молодежи к семейной жизни. Все выше названные и не отмеченные, будь он ученый, полководец, поэт или писатель, отмечали в своих трудах, независимо от профессии и статуса, писали свои философские суждения о семье, многие из которых преобразовались в афоризмах и служат для последующих поколений руководством и как конкретной семьи, так и института семьи в целом. Творчество каждого из этих авторов может быть отдельной темой диссертационного исследования по психологическим и взглядам вообще и психологии семьи, в частности. Такую кладезь неоценимые класть духовного богатства мы имеем, но, к сожалению, почти не пользуемся в подготовке молодежи к семейной жизни. Это, на наш взгляд, одна из больших проблем, которую мы обязаны решить в интересах нынешнего и последующих поколений.

В Коране отражены все вопросы семьи и семейной жизни, начиная от выбора брачного партнера, создания семьи, функции каждого её члена, вопросов супружеских отношений, межличностных отношений с другими членами новой семьи и родственниками. В Коране имеется регламентация и рекомендации по вопросам

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

половой жизни, не противоречащие ни медицинской науке и ни нравственно-этическим принципам и правилам жизнедеятельности личности.

Священные книги ислама отражают все аспекты семейной жизни (физиологические, психологические, правовые, педагогические, этические, гендерные, финансовые, медицинские, генетические, религиозные и другие). Сам Коран - это лучшая книга как подготовки, так и самой семейной жизни. Только следует умело преподнести материал, не увлекаясь пропагандой религии.

Брак в исламе, как социальный институт – это взаимное уважение, доброты, любви, сотрудничества и гармоничных взаимоотношений [1].

Мусульманский автор Абдель Рахим Омрана (1992) пишет, что «семья – базовая социальная единица исламского общества, а брак – основной исламский институт» [3, с. 158].

Муж – это человек, наделенный в семье высшей властью, отвечающий не только за благосостояние, но и за поведение всех членов семьи. Муж и жена должны вместе создавать в доме исламскую атмосферу и находить нужный подход к воспитанию детей, поддерживая, в этом друг друга.

В определенной степени этим же можно объяснить желаемое для женщин такое качество мужчин, как «материальная обеспеченность». Однако в данном желании в меньшей степени присутствуют личные интересы, поскольку материальная обеспеченность будущего мужа гарантирует более высокий уровень благосостояния и значительно лучшее стабильное качество жизни. При этом следует признать, что данная особенность не является качеством личности. «Материальная обеспеченность»-это больше социально-психологическая особенность личности, исторически служащая одним из ведущих требований при создании семьи [1, 46].

Она является одной из четырех рекомендаций пророка Мухаммеда при создании семьи, который, на наш взгляд, преследовал не столько интересы одной личности, сколько стабильность семьи, качество жизни ее членов и прежде всего детей.

Как уже упоминалось выше согласно пророку Мухаммаду при браке учитываются основные четыре фактора: материальный уровень женщины (родительской семьи женщины); генетическое происхождение; из какого рода, насты, нет ли генетических отклонений заболеваний у близких родственников в роду будущей невестки; внешность (внешняя привлекательность, физиогномические и антропометрические данные); религиозные убеждения-вероисповедание.

Мухаммед призывает всех к созданию семьи, «Тот, кто не женится тот-не наш». В хадисах пишется: "Не берите в жёны только из-за её красоты. Красота порой может портить нравственность. Материальный достаток её родителей тоже не может служить ведущим фактором, поскольку материальная ценность может сбить её с пути истинного. Женитесь на основе её религиозных убеждений, веры".

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

Всего четыре рекомендации пророка Мухаммеда, а сколько смысла имеют они, затрагивая такие науки как генетика, экономика, медицина, психология, религия, педагогика, физиогномика и духовный мир личности [1].

1. Под материальным уровнем женщины подразумевается примерная равность социального и социально- экономического статуса обеих сторон при небольшом преобладании стороны жениха, что заметно облегчает адаптацию навести в доме жениха при патриархальном варианте молодой семьи. В народе говорят "қиз олсанг пастрокдан ол, қиз берсанг юкорирокка бер". Всем мусульманским семьям свойствен патриархальный вариант брака. Психологическая адаптация невестки к правилам, принципам, к порядку о новой для неё семье (родительской семье жениха) при наличии определённых требований к невестке (чужаку в новой семье) требует определённых усилий и времени. Поэтому чем выше экономический, культурный уровень родительской семьи жениха тем легче, безболезненно и быстро проходит период адаптации. Чем ниже социальный статус двух родительских семей, тем меньше противоречий между ними, тем легче адаптируется невестка к условиям и требованиям новых для неё родителей, род которых иначе она будет продолжать. Под материальным уровнем кроется социальный статус, интеллектуальный уровень, культурный уровень, духовный уровень близость которых способствует быстрому формированию родственных уз и достойному продолжению своего рода, фамилии в последующих потомках. Она же способствует формированию молодой перспективной счастливой семьи.

Вторая рекомендация пророка Мухаммеда о необходимости учёта факторов составляет изучение генетического происхождения девушки (кандидата в невестки). Она направлена на предупреждение, профилактику рождения (это означает увеличение) рода генетических заболеваний в обществе (Sch - шизофрения, эпилепсия, разные виды других психических заболеваний, олигофрения перинатальной этиологии, хромосомных заболеваний болезнь Дауна, рождение детей с нарушением зрения, слуха, речи, опорно-двигательного аппарата, ДЦП, дневными энурезами, аутизм, сплошные дефекты и др.)

Этим преследуются не только интересы конкретной семьи, но и общество в целом. Выполнением данной рекомендации предупреждается: возникновение близкородственных браков дегенерации крови, резкий рост рождения аномальных детей, ослабление рода. Имеется и экономическая, нравственно-этическая, психолога-педагогическая проблемы инвалидности с детства. Всё это создаёт большие проблемы для самого аномального или больного ребёнка, для семьи, для общества. Ко всему вышеизложенному преследуется здоровье народа и счастья семьи.

Третья рекомендация-это наличие внешней привлекательность, физиогномических и антропометрических данных имеет несколько значений. Во-первых, это проба по принципу «В здоровым теле здоровый дух». В подавляющем

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №5

большинстве случаев физиогномик и антропометрия служит внешним выражением здорово красивого крепкого сплочённого организма, тело которое коррелирует с внутренним миром личности. Внешняя привлекательность-это психофизиологический стимул для активной репродуктивной деятельности семьи, к тому же залог совершенствования рода как физически, психически, так и эстетически. Это тоже служит одним из средств повышения рейтинга рода. К тому же красиво сплочённое поколение детей имеют больше шансов сродниться с более сильным и знатным родом, что является потенциалом социального статуса рода, фамилии. Красота молодой женщин-это тот капитал, который при удачном вложении (бракосочетании) можно всю жизнь получать дивиденды [2].

Среди четырёх рекомендаций как пророка Мухаммада так в хадисах отмечается особая важность последнего, то есть религиозных убеждений-вероисповедования, которое во многом определяет внутренний мир личности. В священной книге Корана написано почти всё о нормах и правилах педагогика, физиологии, этики, психологии семейной жизни. Личность с твёрдыми религиозными убеждениями строго руководствуются этими правилами, потому они считаются славными, ведущими среди четырёх рекомендаций.

Подводя итог, в соответствии с пониманием ислама все взрослые люди должны состоять в браке. Брак считается священным соглашением не просто между двумя личностями, а между двумя семьями. Семья основывалась на взаимной любви, уважении и согласии, чтобы её члены совместно делили позитивные и негативные моменты в жизни, чтобы муж и жена были тесно связаны узами верности.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Абу Дауд С. Сунан аби дауд [Свод хадисов Абу Дауда]. Рияд: аль-Афкяр аддавлия, 1999. С. 234.
2. Балтанова Г.Р. Экономические и политико-правовые аспекты положения женщины в традиционных исламских странах: научное издание /Г.Р. Балтанова. Казань: Казан. гос. энерг. ун-т, 2003.
3. Карлсон А. Общество – Семья – Личность: Социальный кризис Америки. Альтернативный социологический подход / Перевод с английского под ред. профессора А.И. Антонова /А. Карлсон. М., 2003.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Suletbaeva Ella Serikbaevna**, psixologiya fanlari bo‘yicha falsafa doktori (phd), dotsent), [**Сулетбаева Элла Серикбаевна,** доктор философии (PhD) по психологическим наукам, доцент], [**Ella S. Suletbaeva**, Doctor of philosophy (PhD) in psychological sciences, associate professor]; manzil: O‘zbekiston, Karakalpakstan Respublikasi, Nukus sh., Jaslar keleshegi ko'chasi, 99-uy [адрес: Узбекистан, Республика Каракалпакстан, ул. Жаслар келешеги, д.99, г. Нукус], [address: Uzbekistan, Karakalpakstan, 99, Jaslar keleshegi st., Nukus city]; Email: esuletbaeva@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

KASBIY FAOLIYATDAGI PEDAGOGIK STEREOTIPLAR TURLARI VA ULARNING IJOBIY VA SALBIY TOMONLARI

© X.Sh. Erkinboyeva[1]✉

[1]Mirzo Ulug‘bek nomidagi O‘zbekiston Milliy universiteti Jizzax filiali, Jizzax, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: pedagogik stereotiplar - pedagoglarning kasbiy faoliyatiga ta'sir etuvchi o'qitish usullari, o'quvchilarning imkoniyatlari va ta'lim muhiti haqidagi oldindan tuzilgan tasavvurlar va umumlashtirilgan e'tiqodlar.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi kasbiy pedagogik faoliyatda keng tarqalgan turli xil pedagogik stereotiplarni aniqlash va tahlil qilishdir. Tadqiqot ushbu stereotiplarning afzalliklari va kamchiliklarini baholashga, o'qituvchilarga o'qitish samaradorligini oshirish va yanada inklyuziv o'quv muhitini targ'ib qilish uchun tushuncha berishga intiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqot miqdoriy so'rovlar va sifatli intervyularni birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi. ishtirokchilar orasida turli ta’lim darajalari va muassasalari o‘qituvchilari bor.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: o'qituvchilar bilan suhbatlar shuni ko'rsatadiki, ba'zi stereotiplar o'qitishda barqarorlik va ravshanlikni ta'minlashi mumkin bo'lsa-da, ular ko'pincha o'quvchilarning individual ehtiyojlariga moslashuvchanlik va javob berishni cheklaydi.

XULOSA: tadqiqot shuni ko'rsatadiki, pedagogik stereotiplarning ijobiy tomonlari bo'lishi mumkin bo'lsa-da, ularning salbiy tomonlari ko'pincha foydadan ustun turadi.

Kalit so‘zlar: pedagogik stereotiplar, talaba qobiliyatlari, o'qitish usullari, sinf boshqaruvi, o'qituvchi rollari, ta'limdagi tengsizlik, inklyuziv ta'lim, kasbiy rivojlanish, o'qitish amaliyoti, ta'lim tarafdorlari

Iqtibos uchun: Erkinboyeva X.Sh. Kasbiy faoliyatdagi pedagogik stereotiplar turlari va ularning ijobiy va salbiy tomonlari // Inter education & global study. 2024. №6. B.331–341.

ВИДЫ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ СТЕРЕОТИПОВ В ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ И ИХ ПОЗИТИВНЫЕ И ОТРИЦАТЕЛЬНЫЕ СТОРОНЫ

© Х.Ш. Эркинбоева[1]✉

[1]Джизакский филиал Национального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека, Джизак, Узбекистан

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: педагогические стереотипы – это предвзятые представления и обобщенные убеждения о методах обучения, способностях учащихся и образовательной среде, которые влияют на профессиональную деятельность педагогов.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является выявление и анализ различных педагогических стереотипов, распространенных в профессиональной педагогической деятельности. Исследование направлено на оценку достоинств и недостатков этих стереотипов, предоставляя преподавателям информацию о том, как повысить эффективность преподавания и способствовать созданию более инклюзивной среды обучения**.**

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании используются смешанные методы, сочетающие количественные опросы и качественные интервью. Среди участников — преподаватели различных уровней образования и учреждений.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: интервью с учителями показывают, что, хотя некоторые стереотипы могут обеспечить последовательность и ясность в преподавании, они часто ограничивают гибкость и реагирование на индивидуальные потребности учащихся.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследования показывают, что, хотя педагогические стереотипы могут иметь положительные стороны, их отрицательные стороны часто перевешивают преимущества.

Ключевые слова: педагогические стереотипы, способности учащихся, методы обучения, управление классом, роли учителей, образовательное неравенство, инклюзивное образование, профессиональное развитие, педагогическая практика, защитники образования.

Для цитирования: Эркинбоева Х.Ш. Виды педагогических стереотипов в профессиональной деятельности и их позитивные и отрицательные стороны // Inter education & global study. 2024. №6. С. 331–341.

TYPES OF PEDAGOGICAL STEREOTYPES IN PROFESSIONAL ACTIVITY AND THEIR POSITIVE AND NEGATIVE SIDES

© Kholida Sh. Erkinboyeva[1]✉
[1]Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek, Jizzakh, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: pedagogical stereotypes are preconceived notions and generalized beliefs about teaching methods, student capabilities, and the educational environment that influence the professional performance of educators.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

AIM: the purpose of this study is to identify and analyze various pedagogical stereotypes common in professional pedagogical activity. The study seeks to assess the merits and demerits of these stereotypes, providing insights for educators to improve teaching effectiveness and promote a more inclusive learning environment.

MATERIALS AND METHODS: this study uses mixed methods combining quantitative surveys and qualitative interviews. among the participants are teachers of various educational levels and institutions.

DISCUSSION AND RESULTS: interviews with teachers show that while some stereotypes can provide consistency and clarity in teaching, they often limit flexibility and responsiveness to individual student needs.

CONCLUSION: research shows that while pedagogical stereotypes may have positive aspects, their negative aspects often outweigh the benefits.

Key words: pedagogical stereotypes, student abilities, teaching methods, classroom management, teacher roles, educational inequality, inclusive education, professional development, teaching practice, educational advocates

For citation: Kholida Sh.Erkinboyeva (2024) Types of pedagogical stereotypes in professional activity and their positive and negative sides, Inter education & global study, (6), pp. 331–341. (In Uzbek).

Raqobatbardosh ta’limni qurish sharoitida innovatsion fikrlash bilan pedagogik kadrlarga ehtiyoj ortib bormoqda. Axborot jamiyati bilimlarni doimiy ravishda yangilash, kasbiy kompetentsiyani oshirish zarurligiga hissa qo‘shmoqda. Pedagogik fikrlash kasbiy faoliyat jarayonida shakllangan pedagogik stereotiplar bilan tavsiflanadi. Stereotiplar mutaxassisni professionallashtirishning muqarrar atributidir; avtomatlashtirilgan kasbiy mahorat va ko‘nikmalarni shakllantirish, kasbiy xulq-atvorni shakllantirish ongsiz tajriba va munosabatlarni to‘plamasdan mumkin emas. Va shunday payt keladiki, professional ongsiz fikrlash, xulq-atvor va faoliyat stereotiplariga aylanadi. Stereotip psixikaning afzalliklaridan biridir, ammo shu bilan birga u professional voqelikni aks ettirishda katta buzilishlarni va turli xil psixologik to‘siqlarni keltirib chiqaradi [1, 203-205-betlar].

Yunon tilidan tarjima qilingan stereotiplar "qattiq iz" degan ma’noni anglatadi. G‘arb ilm-fanida stereotiplarni o‘rganish o‘tgan asrning 20-yillaridan, amerikalik sotsiolog V. Lippman birinchi marta stereotipni aniqlashga uringan paytdan boshlandi. Uning fikriga ko‘ra, “stereotiplar – bu barcha idrok jarayonlarini qat’iy boshqaradigan, oldindan o‘ylangan fikrlar. Ular tanish va notanish bo‘lgan ba’zi narsalarni belgilaydilar, ular deyarli tanishlar taniqli bo‘lib tuyuladi, begonalar esa chuqur begona bo‘lib ko‘rinadi” [2, p.679]. G‘arb ilm-fanida 50-yillarda stereotip mazmuni u yoki bu darajada to‘g‘ri bo‘lishi mumkinligi taxmin qilingan. Ushbu gipotezaga muvofiq, amerikalik ijtimoiy psixolog T. Shibutani stereotipning quyidagi ta’rifini berdi: “stereotip – bu odamlarning xususiyatlariga oid keng tarqalgan tushunchalar tomonidan qo‘llab-quvvatlanadigan, osonlikcha ajralib

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

turadigan xususiyat nuqtai nazaridan odamlarning taxminiy guruhlanishini anglatuvchi mashhur tushuncha " [3].

Stereotip - bu ongda doimiy ravishda saqlanib turadigan tasvirlardir. Ular xurofot bilan hissiy jihatdan ranglanadi, ya'ni barqaror baholanadi. Pedagogik stereotiplar - bu o'qituvchi o'zining kasbiy va pedagogik faoliyatida yo'naltirilgan xulq-atvor, kognitiv yoki affektiv standartlar. Hodisa sifatida stereotip ikki turga ega. Stereotiplarning birinchi guruhi ongda ong shtamplari shaklida saqlanadigan va Kanon vazifasini bajaradigan xatti-harakatlar stereotiplari bilan ifodalanadi. Ular faoliyatning invariantlarini ifodalaydi, ma'lum bir kommunikativ vaziyatda kommunikativ (va shu jumladan og'zaki) xatti – harakatlarni belgilaydi. Boshqacha qilib aytganda, ular ma'lum bir xatti-harakatni aytib, preskriptiv funktsiyani bajaradilar. Stereotiplarning ikkinchi guruhi stereotiplardan iborat-ong sifatida saqlanadigan va standart sifatida ishlaydigan g'oyalardir. Ular nutq xatti-harakatlari uni xarakterlash va unda namoyon bo'lish bilan ham bog'liq. Ya'ni, ular xatti-harakatlarning o'zi emas, balki uyushmalar to'plamini belgilaydilar va ularni ifoda etadigan til shaklini belgilaydilar. Boshqacha qilib aytganda, ular predikativ funktsiyani bajaradilar. Va bunday stereotiplar mavzu yoki vaziyat haqida ma'lum bir tasavvurga ega bo'lganligi sababli, biz mos ravishda stereotip-tasvirni (saqlash shakli – ong) va stereotip-vaziyatni (saqlash shakli – ong klisesi, ammo ikkinchisi aloqada va ong shtampi sifatida amalga oshirilishi mumkin) ta'kidlaymiz. Shunday qilib, biz bo'linishning birinchi darajasida xulq-atvor stereotipini (ong shtampi) va stereotip-vakillikni (ong) ajratamiz[4, 233-bet].

V. V. Krasnix, shuningdek, stereotip vaziyatning ba'zi senariylari va haqiqiy vakillik sifatida harakat qilishi mumkinligini ta'kidlaydi. Shu asosda stereotiplarning ikki guruhi ajralib turadi. Birinchi guruh xulq-atvor stereotiplari bilan ifodalanadi. Ular faoliyatning invariantlarini ifodalaydi, ma'lum bir kommunikativ vaziyatda kommunikativ (va shu jumladan og'zaki) xatti-harakatlarni belgilaydi [4, 232-bet]. Bunday talqinda xulq-atvor stereotiplari yu. E. Proxorovni tushunishda nutq aloqasi stereotiplariga yaqin [5]. Stereotiplarning ikkinchi guruhi reotiplar-vakolatxonalar. Ular, shuningdek, nutq xatti-harakati bilan bog'liq bo'lib, uni tavsiflaydi va unda namoyon bo'ladi. Ya'ni, ular xatti-harakatlarning o'zi emas, balki uyushmalar to'plamini belgilaydilar va ularni ifoda etadigan til shaklini belgilaydilar. Stereotiplarni o'zlashtirish turli yo'llar bilan sodir bo'ladi:

1) shubhasiz, ular sotsializatsiya va madaniyat jarayonida o'zlashtiriladi. Stereotiplar madaniyatning bir qismi bo'lganligi sababli, bizda boshqa guruhlar haqida ma'lum bir tarzda o'ylash "odati" tug'ilishdan boshlab tarbiyalanadi. Ko'pgina stereotiplar ota-onalar tomonidan ongimizga kiritilgan tasvirlarga muvofiq uzatiladi va rivojlanadi;

2) stereotiplar cheklangan shaxsiy aloqalar orqali yuzaga keladi. Masalan, ko'chada lo'lilar bilan yomon tajriba, barcha lo'lilar yoqimsiz odamlar degan stereotipni umr bo'yi shakllantirishi mumkin, ularning yagona istagi sizni aldashdir;

3) stereotiplar ommaviy axborot vositalari tomonidan faol shakllantirilgan. Aksariyat odamlar uchun matbuot, radio va televidenie juda obro'li. Ommaviy axborot vositalarining

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

fikri odamlarning fikriga aylanib, ularning individual munosabatlarini fikrlashdan siqib chiqaradi;

4) stereotiplarni shakllantirishning eng ta'sirli manbai, ehtimol, biz ko'pincha o'zaro munosabatda bo'lishimiz kerak bo'lgan odamlar – ota-onalar, do'stlar, tengdoshlar, o'qituvchilar bilan muloqot qilish jarayonidir.

Stereotiplar ulardan foydalanish usullari va shakllariga qarab ijobiy va salbiy yoki foydali va zararliga bo'linadi, ya'ni ularni qanchalik mohirona qo'llashimiz mumkinligiga qarab farqlanadi. Stereotip o'zgaruvchan sharoitlarga qarab o'zgarishi mumkin va bunga bizning idrokimiz, baholashimiz, munosabatimiz va fikrlashimiz yordam beradi. O'qituvchi uchun stereotipning ushbu xususiyatini bilish juda muhimdir, chunki bizda mavjud bo'lgan stereotipga ko'ra yaxshi o'qituvchi moslashuvchan o'qituvchidir. Stereotiplarning ijobiy va salbiy mazmuni jadval shaklida tavsiflanishi mumkin [2, 680-bet]. Stereotiplarning aqliy (dunyoni bilish uchun sa'y-harakatlarni tejash), ijtimoiy, barqarorlashtiruvchi (o'z pozitsiyasini himoya qilish, haqiqatga moslashish), kognitiv, motivatsion kabi turlari mavjud.

Stereotiplarning ijobiy tomonlari quyidagilardan iborat:

1. Stereotiplar umumiy yondashuvlarni aniqlashga, hayot va kasbiy faoliyatni birlashtirishga imkon beradi.

2. Stereotip oqilona, u dunyo haqida ma'lumotni yengil shaklda taqdim etish, baholash mezonlarini belgilash, bizni ijtimoiy qadriyatlarga yo'naltirish orqali harakatlarimizni tejaydi.

3. Stereotiplar biz ba'zan kuzatilgan voqealarga ma'no berish uchun foydalanadigan tezkor oqilona hukmlardir, chunki dunyomizning murakkabliklarini "noldan" tushunishga urinish juda uzoq jarayon bo'lib chiqadi.

4. Stereotiplar har safar yangi narsalarni ixtiro qilish bilan emas, balki tajribadan foydalanishga imkon berish orqali hayotimizni osonlashtiradi.

Stereotiplarning salbiy tomonlari quyidagilardan iborat:

1. Stereotiplar haddan tashqari umumlashtirilgan tasvirlar bo'lib, ular ba'zi hollarda tasdiqlanmagan.

2. Stereotiplar ko'p hollarda cheklangan va ba'zan noto'g'ri ma'lumotlarga asoslangan umumlashmalardir.

3. Stereotiplar o'zgaruvchan, ishonchsiz, odamni chalg'itishi mumkin, chunki ular faktlarga emas, balki ommaviy g'oyalarga, "dunyo chegaralaridan tashqarida ajralib turadigan individual ufqning chegaralariga" asoslangan (qarang: "har kim o'z ufqining chegaralarini dunyo chegaralari deb biladi". Artur Shopenhauer Tomonidan).

4. Stereotiplar birlamchi ta'sirga juda moyil bo'lib, birinchi bo'lib olingan ma'lumotlar avtomatik ravishda yanada ishonchli deb qabul qilinadi.

Hayotimizning barcha sohalariga kirib, stereotiplar bizni xarakterimizga va ijtimoiy tuzilishdagi o'rnimizga qarab tasniflaydi. Ijtimoiy stereotiplar hayotiy tajribaning natijasi bo'lishiga qaramay, ular ba'zi hollarda tasdiqlanmagan haddan tashqari umumlashtirilgan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

tasavvurlardir. Yuqorida keltirilgan ma'lumotlarni umumlashtirib aytishimiz mumkinki, stereotiplar ikki tomonlama xarakterga ega, ya'ni, bir tomondan, stereotip oqilona - bu bizning harakatlarimizni tejaydi, dunyo haqida ma'lumotni oson va qulay tarzda taqdim etish, baholash mezonlarini belgilash, bizni ijtimoiy qadriyatlarga yo'naltirish, insonning jamiyatdagi mavqeini himoya qilishning bir usuli bo'lishi mumkin, boshqa tomondan, u o'zgaruvchan, ishonchsiz, odamni yo'naltirmasligi mumkin, chunki u faktlarga emas, balki ommaviy g'oyalarga, "shaxsning chegaralari" ga asoslangan dunyo chegaralaridan tashqarida ajralib turadigan ufqlar".

Etnik stereotiplar-bu ijtimoiy stereotiplarning bir turi, ya'ni etnik guruh a'zolarini tavsiflovchi yoki ular bilan bog'liq bo'lgan stereotiplar. Bugungi kunga qadar kundalik ongda va ommaviy axborot vositalarida etnik stereotiplar juda salbiy hodisa sifatida keng tarqalgan. An'analar "etnos madaniyatining barqaror tarkibiy qismi" (Bromleyga ko'ra) bo'lib, ularning mazmuniga qarab faoliyat stereotiplari va tarbiya stereotiplariga bo'linadi. Agar birinchi holda, biz odamlar tomonidan takrorlanadigan tajribani nazarda tutsak, bu ularning faoliyatining stereotipik mexanizmlari va vositalaridir (masalan, dafn marosimining stereotipi), ikkinchisida-o'tmishdagi har qanday voqealar xotirasi, bu vaqtda harakat namunasi bo'lib xizmat qiladi [6, 133-bet; 7, 224-bet]. I. V. Suxanovning so'zlariga ko'ra, faoliyat stereortiplari urf – odatlar, shu jumladan marosimlar, ta'lim stereotiplari esa bizdan oldin to'plangan ta'lim tajribasini uzatishga qaratilgan an'analardir [7, 224-225 – betlar]. 60 - yillardan boshlab o'tgan asrda erkaklar va ayollarning qobiliyatlari, ularning faoliyatning turli sohalaridagi vakolatlari va ularning kasbiy muvaffaqiyatlari, ya'ni jinsiy rol stereotiplari haqidagi stereotipik g'oyalarni o'rganish juda mashhur bo'ldi. Ushbu xilma-xillik gender stereotiplari deb ataladi. Ushbu turdagi tadqiqotlar nafaqat jinsiy rol stereotiplarining mazmunini tavsiflabgina qolmay, balki ularning funktsiyalarini ham aniqlashga qaratilgan. Ushbu funktsiyalarning eng muhimi, aksariyat tadqiqotchilar mavjud vaziyatni, shu jumladan jinslar o'rtasidagi haqiqiy tengsizlikni oqlash va himoya qilish deb hisoblashadi [8, p.152].

Pedagogik stereotiplar muammolari bo'yicha maxsus tadqiqotlar kam. Ular o'qituvchining ijodiy faoliyatidagi to'siqlar sifatida stereotiplarni o'rganishga harakat qilmoqdalar (T. Y. Mogutina [9], o'qituvchining turli toifadagi o'quvchilarni idrok etish stereotiplari (o'g'il va qizlar, a'lo talabalar va kam o'qituvchilar, boshlang'ich maktab o'quvchilari, o'spirinlar, katta maktab o'quvchilari va boshqalar), o'quvchilarning maktab, sinf, o'quv fanlarini idrok etish stereotiplari muammosining ba'zilari salbiy stereotiplar deb qaraladi. O'qituvchilarning pedagogik stereotiplari V. A. Kan-Kalik, N. A. Podimov, V. A. Prudnikova, A. S. Prutchenkov, A. A. Rean, E. I. Rogov, V. S. Yurkevich va boshqalar olimlar tomonidan o'rganilmoqda.. Bir qator ishlarda oliy o'quv yurtlari o'qituvchilari o'rtasidagi stereotiplar muammosi ko'rib chiqiladi (R.M. Granovskaya va boshqalar). Maktabgacha tarbiyachilar va talabalar – bo'lajak tarbiyachilarning stereotiplarini o'rganishga urinishlar qilinmoqda(Y.L. Kolominskiy, V. G. Maralov, E. A. Panko va boshqalar). O'rganilgan tadqiqotlar asosida biz pedagogikaning umumiy stereotiplar

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

tizimidagi o‘rnini aniqlashga harakat qildik. An’anaviy ravishda, stereotiplarni loyihalashda o‘qituvchilarning faoliyatiga professional va ijtimoiy stereotiplar ta’sir qiladi. Pedagogik stereotiplar madaniy, gender, yosh, etnik, diniy va boshqa stereotiplar ta’siri ostida shakllanadi. Buning sababi shundaki, o‘qituvchi bir vaqtning o‘zida nafaqat ma’lum bir madaniyat, etnik guruh, jinsning vakili, balki ma’lum bir ijtimoiy mavqega ega. O‘qituvchi faoliyatidagi professional va ijtimoiy stereotiplar yaxlit ishlaydi. Xususan, muammoli kasbiy vaziyat yuzaga kelganda, bizning fikrimizcha, avval professional stereotiplar ishlay boshlaydi – kognitiv, didaktik, kommunikativ, xulq-atvor (shartli ravishda bu rasmda ichki doira shaklida ko‘rsatilgan), keyin ijtimoiy, kundalik, kundalik stereotiplar "ishlaydi" (shartli ravishda bu rasmda tashqi doira shaklida ko‘rsatilgan). Pedagogik stereotiplar muammosi bo‘yicha psixologik va pedagogik adabiyotlarni tahlil qilish o‘qituvchi faoliyatida ular ijobiy va salbiy funktsiyalarni bajarishi mumkin degan xulosaga kelishimizga imkon beradi. Ijobiy funktsiyalar: o‘qituvchiga haqiqiy o‘quv-tarbiyaviy vaziyatda o‘z faoliyatini tezda yo‘naltirishga va qurishga yordam beradi, ish joylari pedagogik voqelik ob’ektlarining umumlashtirilgan xususiyatlarini xotirada saqlash va ularni tegishli sharoitlarda yangilash imkoniyatini yaratadi.

Salbiy funktsiyalar esa ta’lim jarayoni sifatining pasayishiga olib keladi, ijodiy faoliyatni cheklash, ta’limning yangi paradigmasiga o‘tish jarayonini cheklash, yangilanishning tormozi bo‘lib xizmat qilish, yuzaga keladigan muammolar haqidagi qarashlarning soddalashtirilishini belgilaydi, fikrlash moslashuvchanligini, narsalarga boshqa nuqtai nazardan qarash qobiliyatini pasaytiradi, pedagogik fikrlashning suprasitiv darajasini rivojlantiradi, muayyan sharoitlarda professional va shaxsiy deformatsiyalarga olib keladi. Ko‘rib turganingizdek, salbiy funktsiyalar to‘plami biroz kengroq. Agar stereotiplar ijodiy qarordan ustun kela boshlasa, bu o‘qituvchining kasbiy faoliyatiga salbiy ta’sir qiladi. Pedagogik faoliyat dinamik bo‘lganligi sababli, u ko‘pincha evristik xususiyatga ega, pedagogik ta’sir usullarini, usullarini bir vaziyatdan boshqasiga o‘tkazish har doim ham kutilgan samarani bermaydi.

Bizning fikrimizcha, stereotipik fikrlash har doim ham kasbiy faoliyatning vaziyat sharoitlarini hisobga olmaydi. Har qanday professional muammoni hal qilish an’anaviy ilmiy yechimlarini va muayyan vaziyatga yaqinlashishni o‘z ichiga oladi. O‘qituvchining talaba bilan o‘zaro munosabatlarining deyarli har bir harakati o‘ziga xosdir va ko‘plab omillar ta’siri tufayli pedagogik faoliyat aslida doimiy eksperiment xarakteriga ega. Stereotiplar noyob pedagogik vaziyatlarni va oxir-oqibat pedagogik ijodkorlikni etarli darajada idrok etishga to‘sqinlik qiladi. Stereotiplar o‘qituvchining pedagogik tafakkuri va faoliyatining asosiy xususiyatlarini belgilaydi. Pedagogik mifologemalarning stereotiplanishi natijasida yuzaga kelishi yoki bunday mifologemalarning paydo bo‘lishiga sabab bo‘lishi mumkin bo‘lgan fikrlash va xatti-harakatlarning salbiy pedagogik stereotiplarini ko‘rib chiqing [10].

Y. Tunnikov idrokning quyidagi pedagogik stereotiplarini ajratib turadi: o‘quvchilarning shaxsiy fazilatlari, “ideal” va “yomon” talaba, qizlar va o‘g‘il bolalar;

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

talabalarning harakatlari, pedagogik muvaffaqiyat va muvaffaqiyatsizliklar; kasblar; maktablar; ota-onalar va boshqalar, o‘quvchilarni idrok etish stereotipi sifatida o‘quv markaziyligi.

Masalan, pedagogik innovatsiyalarni idrok etish stereotipini ko‘rib chiqilsa, ushbu stereotipning paydo bo‘lishining sababi “siz bolalar ustida tajriba o‘tkaza olmaysiz” degan o‘rnatish bo‘lib, u “zarar qilmang” degan mashhur amrni amalga oshiradi. Shunday qilib, innovatsiyalarni salbiy idrok etish va baholash, ulardan qo‘rqish, ayniqsa murakkab va radikal, xavfning katta ulushiga ega. Xavfdan qo‘rqish ko‘pincha amaliyotga yangi pedagogik g‘oyalarni kiritish uchun engib bo‘lmaydigan to‘siq bo‘lib qoladi. Har qanday pedagogik yangilik, albatta, kutilmagan qiyinchiliklar bilan bog‘liq xavfni o‘z ichiga oladi, chunki kiritilgan yangilik kutilgan natijani beradimi, an'anaviy sharoitda ildiz otadimi, talabalar va ularning ota-onalari bunga qanday munosabatda bo‘lishlari ma’lum. Innovatorlar har doim tavakkal qiladilar va ularning xavf darajasi qanchalik yuqori bo‘lsa, innovatsiya qanchalik murakkab va katta bo‘lsa va ular bir vaqtning o‘zida qanchalik mustaqil bo‘lsa [10]. Jon Xolt barcha pedagogik stereotiplar metafora, xayoliy rasmlarga asoslangan xatolar natijasida paydo bo‘ladi, deb yozadi [11]. V. A. Slastenin kundalik pedagogik ongning quyidagi stereotiplarini ajratib ko‘rsatdi: funktsionalizm, ta’lim mantig‘ini ta’lim mantig‘i bilan aniqlash, bolaga “o‘quv odami” sifatida munosabat, yaxlit pedagogik jarayonni bir-biridan ajratilgan tadbirlar yig‘indisi bilan almashtirish va boshqalar.Muallif salbiy pedagogik stereotiplarni "bo‘shashtirish" (qayta qurish) zarurligini ta’kidlaydi. Aslida, stereotiplarning bo‘shashishi" ularni yo‘q qilish emas, chunki ularni yangilari bilan osongina almashtirish mumkin, ammo ularni qayta qurish, qayta ko‘rib chiqish uchun konstruktiv qismdan foydalanish " [12, 387-bet].

Xulq-atvorning salbiy pedagogik stereotiplari ham mavjud. N. yu. Postalyuk pedagogik etakchilikning avtoritar uslubini ta’kidlaydi; rasmiyatchilik, tarbiyaviy ta’sir shakliga yo‘naltirish; o‘z-o‘zini tashkil etish, o‘zini o‘zi boshqarish va o‘zini o‘zi boshqarish hisobiga pedagogik ta’sir choralarining (tashkil etish, boshqarish, tartibga solish va boshqalar) ustunligi. Umuman olganda, ushbu stereotipni o‘qituvchi rioya qiladigan quyidagi qoidalarda ifodalash mumkin: 1. O‘qituvchilar o‘qitadilar va talabalar o‘rganadilar. 2. O‘qituvchi hamma narsani biladi, talaba esa hech narsani bilmaydi (qarang: pedagogika tarixida mashhur bo‘lgan "tabula rasa"tezisi). 3. O‘qituvchi talabalar uchun ham o‘ylaydi. 4. O‘qituvchi gapiradi va talabalar passiv tinglashadi.

5. O‘qituvchi dasturning mazmunini belgilaydi va talabalar unga bo‘ysunadilar. 6. O‘qituvchi harakat qiladi va talaba harakatning ko‘rinishini qiladi. 7. O‘qituvchi-bu talabalarning harakat erkinligiga qarshi turadigan hokimiyat. Ma’lumki, eng tayyor va samaraliroq odam o‘zi tomonidan erkin tanlangan deb qabul qilinadigan faoliyat turlariga jalb qilinadi. Faqat talabalar o‘zlarining o‘quv faoliyati maqsadlarini belgilashda bevosita ishtirok etganda, tarkibni o‘zlashtirish shaklini, o‘qitish usulini tanlash imkoniyatiga ega bo‘lganda, ular o‘zlarini o‘quv jarayonining sub'ektlari kabi his qilishadi. Bilim talabalar uchun shaxsiy ma’noga ega bo‘ladi va faqat ularning o‘qitish maqsadi, shakllari va

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

usullarini tanlashda ishtiroki ta’minlanganda o‘rganiladi. Ularning faoliyati o‘qituvchi tomonidan to‘liq tartibga solinsa, bilimlarni o‘zlashtirish kuchi pasayadi. Shuning uchun o‘qituvchi talabalarni o‘zini o‘zi boshqarish, o‘zini o‘zi tashkil etish, o‘zini o‘zi boshqarishga undashi kerak. Ko‘pincha ularga o‘z bilimlarini baholash huquqini berish, darsning maqsadlarini ular bilan birgalikda belgilash, o‘qitish usullarini tanlash imkoniyatini berish, materialni o‘zlashtirish tezligi [13, 26-27-betlar]. Pedagogik stereotiplarning boshqa misollari o‘qituvchining o‘quvchilarga nisbatan intellektual ustunligi; noqulay ma’lumotlarga e'tibor bermaslik; axloqiy ko‘rsatmalarga intilish; hissiy beparvolik; "yaxshi" va "yomon" o‘quvchilarga nisbatan noo‘rin xatti-harakatlar. I. Brofi va boshqalar. Gud [14] "yaxshi va yomon" salbiy pedagogik stereotipni ochib beradi, bunda o‘qituvchi: 1) yomon o‘quvchiga javob berish uchun yaxshiga qaraganda kamroq vaqt beradi: – agar noto‘g‘ri javob berilsa, u savolni takrorlamaydi, maslahat bermaydi, lekin darhol boshqasidan so‘raydi yoki o‘zi to‘g‘ri javob beradi; - u "Liberal", yaxshi talabaning noto‘g‘ri javobini ijobiy baholaydi; 2) ko‘pincha yomon talabani noto‘g‘ri javob uchun tanbeh qiladi. 3) to‘g‘ri javob uchun kamroq maqtovga sazovor; 4) "yomon" javobiga javob bermaslikka intiladi, boshqasini chaqiradi, ko‘tarilgan qo‘lni sezmaydi; 5) kamroq tabassum qiladi, "yaxshi" ga qaraganda "yomon" ning ko‘ziga kamroq qaraydi; 6) kamroq sabab bo‘ladi, ba’zida darsda u bilan umuman ishlamaydi.

R. M. Granovskaya va V. A. Xominskiyning fikriga ko‘ra, professional deformatsiyalar stereotipik harakatlarda namoyon bo‘ladi. Dastlab, stereotiplar ish samaradorligini tezlashtiradi va oshiradi, lekin ular hukmronlik qila boshlaganda, vaziyatni idrok etish soddalashtiriladi va o‘z imkoniyatlari bilan ishlatilgan usullarning to‘g‘riligi va haqiqiyligiga ishonch ortiqcha bo‘ladi, bu analitik qobiliyatlarni, fikrlash moslashuvchanligini va narsalarga boshqa nuqtai nazardan qarash qobiliyatini pasaytiradi [1]. Deformatsiyalarning shakllanishi, shuningdek, mutaxassisning kasbiy turg‘unligi bilan boshlanadi. Kasbiy turg‘unlik-kasblar

shaxsiy va kasbiy rivojlanishda onal shartli inqiroz va sub'ektiv to‘xtash hissi (E. E. Simanyuk). Kasbiy turg‘unlik-bu etarli darajada yuqori malakaga ega bo‘lgan kasbiy faoliyat bir xil usullar bilan amalga oshirilganda turg‘unlik. Kasbiy faoliyatning ko‘p yillik faoliyati doimiy ravishda uning takomillashtirilishi va shaxsning doimiy kasbiy rivojlanishi bilan birga bo‘lishi mumkin emas. Vaqtinchalik stabilizatsiya davrlari muqarrar. Professionallashtirishning dastlabki bosqichlarida bu davrlar qisqa muddatli. Keyingi bosqichlarda ular yetarlicha uzoq davom etishi mumkin: bir yil yoki undan ko‘proq. Stereotip-bu professional deformatsiyalarning namoyon bo‘lishidan biridir.

Pedagogik stereotiplarni o‘rganishga tadqiqot yondashuvlari

№ Tadqiqot yondashuvi va uning xususiyatlari

1. Stereotiplarni ulardan foydalanish usullari va shakllariga qarab ijobiy/salbiy yoki foydali /zararli deb ajratish

2. Stereotip vaziyatning ba’zi stsenariylari va haqiqiy vakillik sifatida harakat qilishi mumkin

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

3. stereotipning ijtimoiy funktsiyalari
4. o‘qituvchining ijodiy faoliyatidagi to‘siqlar
5. stereotiplar o‘qituvchining pedagogik tafakkuri va faoliyatining asosiy xususiyatlarini belgilaydi
6. pedagogik stereotiplar metafora, xayoliy rasmlarga asoslangan xatolar natijasida yuzaga keladi
7. kundalik pedagogik ongning stereotiplari: funktsionalizm, ta’lim mantig‘ini ta’lim mantig‘i bilan aniqlash, bolaga "o‘quv odami" sifatida munosabat, yaxlit pedagogik jarayonni bir-biridan ajratilgan tadbirlar yig‘indisi bilan almashtirish va boshqalar.
8. xulq-atvorning salbiy pedagogik stereotiplari
9. professional deformatsiyalar stereotipik harakatlarda namoyon bo‘ladi

Xulosa yangi kasbiy ma’lumotlar va bilimlarni oshirish kasbiy malakalarni doimiy ravishda yangilashni talab qiladi. Kasbiy faoliyatning to‘plangan tajribasi inson tafakkurini stereotiplashga yordam beradi. Bir tomondan, stereotipik qarorlar to‘g‘ri professional qarorlarning 60% dan ortig‘ini, vaziyatlarning barqaror rivojlanishini va umuman kasbning o‘zini ta’minlaydi. Boshqa tomondan, kasbiy faoliyatning yangi darajasiga erishish uchun ijodiy, ijodiy echimlar zarur. Va bu shuni anglatadiki, besh yillik kasbiy faoliyatdan so‘ng professional stereotiplarni baholash va ularni o‘zgartirish kerak. "Pedagogik stereotiplar" fenomeni xilma-xildir. U ijobiy va salbiy funktsiyalarni o‘z ichiga oladi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Мардахаев Л.В. Профессиональная деятельность и деформация личности: учеб. пособие / Л. В. Мардахаев ; МГСУ, Акад. соц. работы. – М.: Союз, 2001. – 37 с.
2. Чаплыгина Ю.С. Педагогические стереотипы как форма коллективного сознания в обучении // Известия Самарского научного центра Российской академии наук. – Самара, 2010. – Т. 12, №3(3). – С. 678-682
3. Шибутани Т. Социальная психология / пер. с англ. В.Б. Ольшанского. – Ростов н/Д., 1999.
4. Красных В.В. «Свой» среди «чужих»: миф
5. или реальность? – М.: ИТДГК «Гнозис», 2003. – 375 с.
6. Прохоров Ю.Е. Национальные социокультурные стереотипы речевого общения и их роль в обучении языку иностранцев. – М., 1996.
7. Суханов И.В. Обычаи, традиции и преемственность поколений. – М.: Политиздат, 1976. – 216 с.
8. Кожахметова К.Ж. Казахская этнопедагогика: методология, теория, практика. – Алматы, ғылым, 2008. – 352 с.
9. Агеев В.С. Психологические и социальные функции полоролевых стереотипов // Вопросы психологии. – 1987. – №2. – С.152-165.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

10. Могутина Т.Ю. О педагогических стереотипах как барьерах творческой активности учителя // Психология педагогического мышления: теория и эксперимент / под ред. М.М. Кашанова. – М.: ИП РАН, 1998. – С. 100-109.
11. Тюнников Ю. С. Педагогическая мифология. – М.: Гуманитар. изд. центр ВЛАДОС, 2004. (58)
12. Learning all the Time / пер. А. Короткого // Первое сентября. – 1999. – №24.
13. Сластенин В.А. Педагогический процесс как система. – М.: Магистер-Пресс, 2000. – 488 с.
14. Посталюк Н.Ю. Педагогика сотрудничества: путь к успеху. – Казань: Казанский университет, 1992. – 108 с.
15. Боффи Дж., Гуд Т. Отношения учителя и ученика. – М., 1974.
16. Туктагулова М.Н. К вопросу об изменении профессиональных установок учителя в постиндустриальной образовательной парадигме // Вектор науки ТГУ. – 2011. – №4(18). – С. 496-500.
17. Вязникова Л.Ф. Психологические основания профессиональной переподготовки руководителей системы образования: время перемен. – М.-Хабаровск: Московский психосоциальный институт, ХГПУ, 2002. – 291 с.
18. Роджерс К., Фрейберг Д. Свобода учиться. – М.: Смысл, 2002. – 527 с.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Erkinboyeva Xolida Shavkat qizi,** talaba [**Erkinboyeva Xolida Shavkat qizi,** студент], [**Xolida Sh. Erkinboyeva,** student]; manzil: Mirzo Ulug'bek nomidagi O'zbekiston Milliy universitetining Jizzax filiali 130100, Jizzax viloyati, Jizzax shahri Sh.Rashidov shox ko'chasi, 259 uy [адрес: Джизакский филиал Hatsионального университета Узбекистана имени Мирзо Улугбека, ул. Ш. Рашидова, 259, г. Джизак, Джизакская область, 130100], [address: Jizzakh branch of the National University of Uzbekistan named after Mirzo Ulugbek, 259 Sh. Rashidov branch street, Jizzakh city, Jizzakh region, 130100].

CC BY NC ND

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNING SANOGEN TAFAKKURINI RIVOJLANTIRISHNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI

© F.M.Qo‘chqarova [1]✉

[1]Andijon davlat universiteti, Andijon, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bo‘lajak o‘qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlari va hayotiy ko‘nikmalarini shakllantirishda, ularni sanogen tafakkurni rivojlantirishdagi tayyorlashda hal qiluvchi rol o‘ynaydi. Ushbu bo‘lajak o‘qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlarining pedagogik va psixologik jihatlarini tushunish har tomonlama barkamol shaxsni shakllantirish uchun muhimdir.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi bo‘lajak o‘qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlarining muhim rol o'ynaydigan tarbiyadagi pedagogik va psixologik jihatlarni o'rganishdir. Tadqiqot bo‘lajak o‘qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlarining samarali ijtimoiylashuvi va shaxsiy rivojlanishiga yordam beruvchi omillarni aniqlashga qaratilgan bo‘lib, bunda asosiy e’tibor oiladagi tadbirlar va amaliyotlarga qaratiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot miqdoriy so'rovlar va sifatli intervyularni birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi. Miqdoriy ma'lumotlar oilalarga tarqatiladigan tuzilgan so'rovnomalar orqali to'planadi, ota-onalarni tarbiyalash amaliyoti, ta'lim yordami va oiladagi o'zaro munosabatlarni baholaydi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar shuni ko'rsatadiki, qo'llab-quvvatlovchi va kommunikativ tarbiya uslublari bilan tavsiflangan ijobiy oilaviy dinamika qizlarning ijtimoiy tayyorgarligiga sezilarli hissa qo'shadi. Mustaqillikni rag‘batlantirish, muammolarni hal qilish ko‘nikmalarini shakllantirish, oila ichidagi va undan tashqaridagi ijtimoiy munosabatlarni rivojlantirish kabi pedagogik amaliyotlar samarali ekanligi aniqlandi.

XULOSA: bu tadqiqotda bo‘lajak o‘qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlarining ham pedagogik, ham psixologik jihatlari muhim ahamiyatga ega ekanligini ta’kidlaydi. Qo'llabquvvatlovchi, muloqotga kirishadigan va ta'limga boy muhitlarni o'zlashtirgan oilalar, odatda, ijtimoiy munosabatlar va qiyinchiliklarga yaxshi tayyorlangan qizlarni tarbiyalaydi.

Kalit so‘zlar: tafakkur, fanlararo aloqa, ijodiy faollik, ta’lim metodlari, shakllanish, mezonlar, ko‘rsatkichlar, psixologik xususiyatlar.

Iqtibos uchun: Qo’chqorova F.M. Bo‘lajak o‘qituvchilarning sanogen tafakkurini rivojlantirishning o‘ziga xos xususiyatlari. // Inter education & global study. 2024. №6. B.342–347.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ОСОБЕННОСТИ РАЗВИТИЯ САНОГЕННОГО МЫШЛЕНИЯ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ

©Ф.М.Кўчкарова[1]✉
[1] Андижанский государственный университет, Андижан, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: играет решающую роль в формировании специфических особенностей и жизненных навыков развития саногенного мышления будущих учителей, в их обучении развитию саногенного мышления. Для формирования всесторонне развитой личности важно понять педагогический и психологический аспекты особенностей развития саногенного мышления этих будущих учителей.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является изучение педагогических и психологических аспектов образования, которые играют важную роль в развитии саногенного мышления будущих учителей. Исследование направлено на выявление факторов, способствующих эффективной социализации и развитию личности, особенностей развития саногенного мышления будущих учителей с акцентом на семейную деятельность и практики.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: В исследовании использованы смешанные методы, сочетающие количественные опросы и качественные интервью. Количественные данные будут собираться с помощью структурированных анкет, распространяемых среди семей, в которых будут оцениваться методы воспитания детей, образовательная поддержка и взаимодействие в семье.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показывают, что положительная семейная динамика, характеризующаяся поддерживающим и коммуникативным стилями воспитания, существенно способствует повышению социальной готовности девочек. Педагогические практики, такие как поощрение самостоятельности, формирование навыков решения проблем и развитие социальных отношений внутри и вне семьи, оказались эффективными.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: в данном исследовании подчеркивается важность как педагогического, так и психологического аспектов особенностей развития саногенного мышления будущих учителей. Семьи, создающие благоприятную, коммуникативную и образовательную среду, как правило, воспитывают девочек, которые лучше подготовлены к социальному взаимодействию и вызовам.

Ключевые слова: мышление, межпредметная связь, творческая деятельность, методы обучения, формирование, критерии, показатели, психологические характеристики.

Для цитирования: Қўчқарова Ф.М. Особенности развития саногенного мышления будущих учителей. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 342–347.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

PEDAGOGICAL STRATEGIES FOR THE DEVELOPMENT OF SANOGENIC THINKING OF FUTURE TEACHERS

© Feruza M. Qo'chqarova[1]✉
[1]Andijan State University, Andijan, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: it plays a decisive role in the formation of specific characteristics and life skills of the development of sanogenic thinking of future teachers, in their training in the development of sanogenic thinking. It is important to understand the pedagogical and psychological aspects of the specific features of the development of sanogenic thinking of these future teachers for the formation of a well-rounded person.

AIM: the main goal of this study is to study the pedagogical and psychological aspects of education that play an important role in the development of sanogenic thinking of future teachers. The study is aimed at identifying the factors that contribute to the effective socialization and personal development of the specific characteristics of the development of sanogenic thinking of future teachers, with a focus on family activities and practices.

MATERIALS AND METHODS: The study uses mixed methods combining quantitative surveys and qualitative interviews. Quantitative data will be collected through structured questionnaires distributed to families, assessing parenting practices, educational support, and family interactions.

DISCUSSION AND RESULTS: the results show that positive family dynamics characterized by supportive and communicative parenting styles significantly contribute to girls' social readiness. Pedagogical practices such as encouraging independence, forming problem-solving skills, and developing social relations within and outside the family were found to be effective.

CONCLUSION: in this study, it is emphasized that both pedagogical and psychological aspects of the characteristics of the development of sanogenic thinking of future teachers are important. Families that foster supportive, communicative, and educationally rich environments tend to raise girls who are better prepared for social interactions and challenges.

Key words: thinking, interdisciplinary communication, creative activity, educational methods, formation, criteria, indicators, psychological characteristics.

For citation: Feruza M. Qo'chqarova. (2024) Specific characteristics of the development of sanogenic thinking of future teachers., Inter education & global study, (6), pp. 342–347. (In Uzbek).

Sanogen tafakkur tuzilmasidagi bilim bu – umummajburiy normalar tizimi, davlat tomonidan qabul qilinadigan, tasdiqlanadigan va himoyalanadigan farmon va qarorlardan habardorlikdir.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Ong hususida tadqiqotlarni o'rganib quyidagi xulosalarga kelish mumkin: ong - bu voqelikni inson psixik olamida aks ettirishning eng yuqori shakli; ong - bu doimiy holatda faoliyat bilan bo'g'liq bo'lgan psixik jarayon; ong o'z navbatida yagona bo'linmas ma'naviy shakllanishdir hamdir; ong - bu ham tafakkur uslubi va ob'ektiv borlikda mavjud bo'lgan haqiqat bilan aloqalar tizimi hamdir.

Ijtimoiy hayotni huquqiy tartib doirasida tutish to'g'risida tushunchalar tizimi, ijtimoiy ong shakli – huquqiy ong bo'lib hisoblanadi. Huquqiy ong huquqiy madaniyatning ajralmas qismi. Har bir shaxsning huquqiy ongi uningqonun me'yorlariga munosabatidan, ularni qabul qilish xislatlaridan, o'rnatilgan qonunni qo'llash, unga rioya qilish tushunchalaridan kelib chiqadi.

Z.Islomovning fikricha, "Ongni mamlakat fuqarolarining ham amaldagi huquqqa, yuridik amaliyotga, fuqarolar huquqlari, erkinliklari, majburiyatlariga, ham orzu qilingan huquqqa va boshqa huquqiy hodisalarga munosabatini ifodalovchi huquqiy sezgilar, g'oyalar, baholar, tasavvurlar tizimi sifatida ta'riflash mumkin[66]".

Demak, ong – ijtimoiy ong shakllaridan biri bo'lib, jamiyat a'zolarida huquqqa, huquqiy munosabatlarga, huquqni tushunishga, qonunchilikka, huquqiy tartibotga va boshqa huquqiy hodisalarga nisbatan bo'lgan qarashlar, his tuyg'ular va g'oyalar majmuasidir. O'zaro munosabatlar - shaxslar o'rtasidagi yuridik aloqa bo'lib, bu ularning o'zaro huquq va majburiyatlarida ifodalanadi. 0'zaro huquq va burchlarsiz huquqiy munosabat vujudga kelmaydi. Huquqiy munosabatlar - bu ijtimoiy munosabatlarning huquq normalari bilan tartibga solingan bir qismi bo'lib, ularning subyektlari subyektiv huquq va subyektiv yuridik majburiyatlarga ega bo'ladi. O'zaro munosabatlarning belgilari[97]: ijtimoiy subyektlar o'rtasidagina yuzaga keladigan muayyan aloqalar; huquq normalari asosida yuzaga keladi; irodaviy xarakterga ega (chunki munosabat yuzaga kelishi uchun kamida bitta tomonning istagi talab qilinadi); davlat tomonidan qo'riqlanadi va bajarilishi ta'minlanadi; muayyan predmet yoki ashyoga yoxud muayyan xizmat (masalan, mahsulot yetkazib berish)ga nisbatan yuzaga keladi va shu asosda subyektlar o'zlariga tegishli bo'lgan subyektiv huquq va yuridik majburiyatlarni amalga oshiradi[97].

Munosabatlar – qonun normalari bilan tartibga solinadigan, ijtimoiy munosabatlardir. Huquq nuqtai nazaridan, huquqiy munosabatlarning har bir ishtirokchisi ma'lum huquq va majburiyatlarga ega. Huquqiy munosabatlarda ishtirok etuvchi shaxslarning o'zaro huquq va majburiyatlari asosida yuzaga keladigan ijtimoiy munosabatlar deb ta'riflash mumkin.

Modelda madaniyat funksiyalari (regulyativ, normativ, sotsiologik, prognostik, kommunikativ)[3] ko'rsatilgan bo'lib, sanogen tafakkur madaniyat turi; guruh – muayyan ijtimoiy guruh, ijtimoiy qatlamning o'zigagina xos bo'lgan madaniyat darajasi; sanogen tafakkurning regulyativ funksiyasi jamiyat a'zolarining yurish-turishi va xulq-atvorining ijobiy, barchaga maqbul qoidalarini o'rnatish, ijtimoiy munosabatlarni yuridik tashkil etish, kishilar o'rtasidagi ijtimoiy aloqalarni uyg'unlashtirish va barqarorlashtirishdan iborat. Bu funksiya doirasida huquqiy ta'sirning yana ikki – regulyativ-statik va regulyativ-dinamik

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

huquqiy funksiyalar yo‘nalishi haqida so‘z yuritish mumkin. Sanogen tafakkurning regulyativ funksiyasi demokratik huquqiy davlatni shakllantirish va adolatli fuqarolik jamiyatini vujudga keltirishni ta’minlovchi nazariy va tashkiliy faoliyat bilan bog‘liq. Bu funksiya umumiy va shaxsiy manfaatlarni insoniyat ijtimoiy rivojlanishining markaziga qo‘yish, shaxsning har tomonlama kamol topishi uchun muhit yaratish, unga zarur mehnat va hayot sharoitini yaratish, siyosiy erkinligini ta’minlashga yordam beradi. Bu funksiya umuminsoniy ahamiyatga ega bo‘lgan huquqiy va ma’naviy kafolatlarni, ya’ni rostgo‘ylik, insof, diyonat, ezgulik, shafqat, vijdon, insoniy qadrqimmat va tanlov erkinligini qamrab oladi. [2].

Sanogen tafakkurning normativ funksiyasi aksiologik (baholovchi) tavsiflar tizimi yordamida aks ettiriladi. U turli hodisa va faktlarda, ma’lum bir ahamiyat kasb etgan ongli shaxslar harakatida o‘z aksini topadi. Shundan kelib chiqqan holda, huquqiy normalar boshqa jamiyatning huquqiy madaniyatini tashkil qiluvchi elementlarni baholovchi obyekt sifatida maydonga keladi. Huquqiy madaniyatning normativ funksiyasi huquq normalarida nazarda tutilgan harakat namunalariga mos holda atrofdagi huquqiy voqelikni o‘zgartirishda erishilgan natijaga nisbatan munosabatda o‘z aksini topadi. Sanogen tafakkurdagi baholovchi faoliyat shaxs, huquq xizmatchilari jamiyati, qonunchilik, huquqiy tartib-intizom, huquqiy munosabatlar, huquqiy boshqaruv mexanizmi (tegishli huquqiy ahamiyatga ega bo‘lgan) «o‘lchovidan» tashkil topadi.

Sanogen tafakkurning sotsiologik funksiyasi shaxsning huquqiy sifatlari shakllanishi tizimi orqali o‘rganib chiqilishi mumkin. Shubhasiz bunday jarayonga huquqiy voqelik muayyan darajada ta’sir o‘tkazadi. Shu bilan birga, maqsadli huquqiy tarbiyaviy ishlarni olib borish, aholining huquqiy ta’limini tashkil qilish chorasini ko‘rish, ularga yuridik yordam ko‘rsatish, shaxsning o‘zini o‘zi tarbiyalash jarayonini faollashtirish zarur.

Sanogen tafakkurning mazmunga oid komponentida sanogen tafakkur turlari (subyekt bo’yicha: individual, guruh, jamoat) ko’rsatilgan: individual – shaxsning o’zigagina xos bo’lgan, katta hajmda bo’lmagan va uning huquqiy tarbiyasidan kelib chiqadigan jamoat – muayyan davlatda istiqomat qiladigan jamiyat a’zolarining huquqiy ta’lim va madaniyati darajasi; sanogen tafakkurning mazmunga oid komponentida sanogen tafakkur tiplari (normativ, axloqiy) ko’rsatilgan: normativ – ma’lum yuridik shakllarda, yuridik manbalar (farmon, qaror)da namoyon bo’luvchi ijtimoiy xulq-atvor qoidalariga amal qilish; axloqiy – jamoatchilik fikri ifodalangan va jamoatchilik fikri orqali ta’minlanishida kishining jamiyatdagi xulqini normativ tartibga solib turuvchi, yozilmagan xulq atvor qoidalariga amal qilishi.

Sanogen tafakkurning mazmunga oid komponentida oliy ta’lim tashkilotlari talabalarining sanogen tafakkurni rivojlantirishning to’rt bosqichi ko’rsatilgan: 1) huquqni bilish (tashkiliy ishlar bosqichi); 2) tafakkurni tushunish (tahlil va tashxislash bosqichi); 3) o’zaro bir birini hurmat qilish (amalga oshirish bosqichi); 4) qonun qoidaga rioya etish (umumlashtirish va ommalashtirish bosqichi) bilim, ko’nikma va malakasini egallashdan iborat;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

1) bilish (tashkiliy ishlar bosqichi) – huquqiy normalar haqida tushunchaga ega bo'lish;

2) sanogen tafakkurni tushunish (tahlil va tashxislash bosqichi) – ongli ravishda mohiyatini anglash;

3) sanogen tafakkurni hurmat qilish (amalga oshirish bosqichi) – huquq normalariga ijobiy munosabatda bo'lish;

4) sanogen tafakkurga rioya etish (umumlashtirish va ommalashtirish bosqichi) – amaldagi huquq normalariga rioya qilish.

Sanogen tafakkurning operatsional komponenti yondashuvlar (aksiologik, shaxsga yo'naltirilgan yondashuv), o'qitish texnologiyalari (muammoli, loyihali); ta'lim metodlari (ta'limning og'zaki, ko'rgazmali, amaliy, muammoli izlanish, mustaqil ishlar, reproduktiv evristik, induktiv va deduktiv, nazorat va o'z-o'zini nazorat qilish metodlari) va ta'lim vositalari (matnli, tasvirli, audiovizual, yordamchi, modelli vositalar)ni o'z ichiga oladi.

Oliy ta'lim tashkilotlari talabalarining sanogen tafakkurni rivojlantirish jarayonida aksiologik, shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlardan foydalanilgan.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Kuychiyeva M.A. Use of Interdisciplinary Relationships In The Formation Of Competences In Biology Students // CONVERTER 2021 www.converter-magazine.info. - P. 485-489. (№10. ISSN:0010-8189). (subscription@converter-magazine.info)
2. Kuychiyeva M.A. // Organization of Experimental Works on the Development of Professional and Methodical Competence of Future Biology Teachers // Eurasian Journal of Learning and Academic Teaching. Open Access, Peer Reviewed Journals. 2022. ISSN (E): 2795-739, - P.19-21. (№7. SJIF; IF-8.115) (www.geniusjournals.org)
3. Kuychiyeva M.A., Eshmatova D. Development of Professional and Methodical Competence of Future Biology Teachers in Extrcurricular Activities // Web of Scientist: International Scientific Research Journal. 2022. ISSN:2776-0979, - P. 617-621. (№12. SJIF; IF-7.565). (https://wos.academiascience.org)Luria A.R., Yudovich, F.A. Speech and development of mental processes of the child. Moscow: Pedagogika, 2008.
4. Sapargalieva AZh, Muratbekova DE. The development of speech activity in children of primary school age. Reports of the Kazakh Academy of Education 2019; 3: 152-161

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Qo'chqarova Feruza Maxamatqosimovna**, professor,[**Кочкарова Феруза Махаматкосимовна,** профессор], [Feruza M.Qo'chqarova, professor]; manzil: 150700, O'zbekiston, Andijon shahar,Universitet ko'chasi 129-uy [адрес: 150700, Узбекистан, г. Андижан, улица Университетская, дом 129], [address: 150700, Uzbekistan, 129st.Universitet,Andijan city]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

OROLBUYI EKOLOGIK OFAT SHAXSGA TA'SIRINING IJTIMOIY-PSIXOLOGIK PREDIKTORLARI

© G.K. Jumamuratova[1]✉

[1]Toshkent davlat agrar universiteti Nukus filiali, Nukus, Qoraqalpog'iston

Annotatsiya

KIRISH: atrof-muhit falokati odamlarga, ayniqsa orollarning alohida joylashgan jamoalariga jiddiy ta'sir ko'rsatadi. Odamlarga bunday hodisalar qanday ta'sir qilishiga ta'sir qiluvchi ijtimoiy-psixologik prognozlarni tushunish samarali aralashuv va qo'llab-quvvatlash strategiyalarini ishlab chiqish uchun juda muhimdir. Ushbu tadqiqot orol miqyosidagi ekologik ofatga individual javoblarni belgilovchi asosiy ijtimoiy va psixologik omillarni o'rganadi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi - orol miqyosidagi ekologik ofatning odamlarga ta'siriga ta'sir qiluvchi ijtimoiy-psixologik prognozlarni aniqlash va tahlil qilish. Bu ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tarmoqlari, psixologik barqarorlik va jamiyatning hamjihatligi odamlarning engish mexanizmlari va umumiy farovonligiga qanday hissa qo'shishini o'rganishni o'z ichiga oladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot aralash usullardan foydalanadi, adabiyotlarni ko'rib chiqish, so‘rov, intervyu.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: topilmalar odamlarga ekologik ofatlarning ta'siriga ta'sir qiluvchi bir nechta asosiy ijtimoiy-psixologik prognozlarni ta'kidlaydi. Oila, do'stlar va jamoa a'zolari tomonidan kuchli ijtimoiy yordam ekologik ofatlarning psixologik ta'sirini sezilarli darajada kamaytiradi. Sog'lom qo'llab-quvvatlash tarmoqlariga ega bo'lgan odamlar stress va xavotirning past darajalari haqida xabar berishadi.

XULOSA: Tadqiqot shuni ko'rsatadiki, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash tarmoqlari, psixologik barqarorlik, jamiyatning birlashishi, idrok etilgan nazorat va oldingi travma tajribalari odamlarning orol miqyosidagi ekologik ofatlardan qanday ta'sirlanishini ko'rsatadigan muhim prognozlardir. Ushbu topilmalar kuchli ijtimoiy aloqalarni rivojlantirish, barqarorlikni oshirish va jamiyatlarni tabiiy ofatlarga tayyorgarlik ko'rish va javob choralarini kuchaytirish muhimligini ta'kidlaydi. Samarali tadbirlar ekologik ofatlarning odamlarga salbiy ta'sirini yumshatish uchun ushbu ijtimoiy-psixologik omillarni kuchaytirishga qaratilishi kerak.

Kalit so‘zlar: Orolbo‘yi mintaqasi, aholi, shaxs psixologiyasi, ijtimoiy-psixologik pediktorlar, ekologik tanglik, ekologik hodisalar.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Iqtibos uchun: Jumamuratova G.K. Orolbuyi ekologik ofat shaxsga ta'sirining ijtimoiy-psixologik prediktorlari. // Inter education & global study. 2024. №6. B. 348–354.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКИЕ ПРЕДИКТОРЫ ВОЗДЕЙСТВИЯ ОБЩЕОСТРОВНОЙ ЭКОЛОГИЧЕСКОЙ БЕДСТВИЯ НА ЧЕЛОВЕКА

© Г.К.Жумамуратова[1]✉
[1]Нукусский филиал Ташкентского государственного аграрного университета, Нукус, Каракалпакстан.

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: экологические катастрофы оказывают серьезное воздействие на людей, особенно на изолированные островные сообщества. Понимание социально-психологических предикторов, которые влияют на то, как такие события влияют на людей, имеет решающее значение для разработки эффективных стратегий вмешательства и поддержки. В этом исследовании изучаются ключевые социальные и психологические факторы, которые формируют индивидуальные реакции на экологическую катастрофу, охватившую остров.

ЦЕЛЬ: основной целью данного исследования является выявление и анализ социально-психологических предикторов, влияющих на воздействие человека на окружающую среду в результате масштабной экологической катастрофы. Это включает в себя изучение того, как сети социальной поддержки, психологическая стабильность и сплоченность сообщества способствуют механизмам преодоления трудностей и общему благополучию людей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы смешанные методы, обзор литературы, опрос, интервью.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: полученные результаты подчеркивают несколько ключевых социально-психологических предикторов, которые влияют на подверженность человека экологическим катастрофам. Сильная социальная поддержка со стороны семьи, друзей и членов сообщества может значительно снизить психологическое воздействие экологических катастроф. Люди со здоровой сетью поддержки сообщают о более низком уровне стресса и тревоги.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследования показывают, что сети социальной поддержки, психологическая устойчивость, сплоченность сообщества, воспринимаемый контроль и предшествующий травматический опыт являются важными предикторами того, как люди пострадают от экологических катастроф, происходящих в масштабах всего острова. Эти результаты подчеркивают важность развития прочных социальных связей, повышения устойчивости и усиления готовности сообществ к стихийным бедствиям и реагирования на них. Эффективные меры должны быть направлены на усиление этих социально-

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

психологических факторов для смягчения негативного воздействия экологических катастроф на людей.

Ключевые слова: Аралбойский регион, население, психология личности, социально-психологические факторы, экологический стресс, экологические явления.

Для цитирования: Жумамуратова Г.К. Социально-психологические предикторы воздействия общеостровной экологической бедствия на человека. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 348–354.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL PREDICTORS OF THE EFFECT OF AN ISLAND-WIDE ENVIRONMENTAL DISASTER ON THE PERSON

© Guljayna K. Jumamuratova[1]✉
[1] Nukus Branch of Tashkent State Agrarian University,Nukus,Karakalpakstan

Annotation:

INTRODUCTION: environmental disasters have a serious impact on people, especially on isolated island communities. Understanding the social-psychological predictors that influence how people are affected by such events is critical to developing effective intervention and support strategies. This study explores the key social and psychological factors that shape individual responses to an island-wide environmental disaster.

AIM: the primary objective of this study is to identify and analyze socio-psychological predictors influencing the human impact of an island-wide environmental disaster. This includes exploring how social support networks, psychological stability, and community cohesion contribute to people's coping mechanisms and overall well-being.

MATERIALS AND METHODS: the research uses mixed methods, literature review, survey, interview.

DISCUSSION AND CONCLUSIONS: the findings highlight several key social-psychological predictors that influence human exposure to environmental disasters. Strong social support from family, friends, and community members can significantly reduce the psychological impact of environmental disasters. People with healthy support networks report lower levels of stress and anxiety.

CONCLUSIONS: research suggests that social support networks, psychological resilience, community cohesion, perceived control, and prior trauma experiences are significant predictors of how individuals will be affected by island-wide environmental disasters. These findings highlight the importance of developing strong social bonds, building resilience, and strengthening communities' disaster preparedness and response. Effective interventions should focus on strengthening these socio-psychological factors to mitigate the negative impact of environmental disasters on people.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Key words: Aralboyi region, population, personal psychology, socio-psychological factors, environmental stress, environmental phenomena.

For citation: Guljayna K. Jumamuratova (2024) 'Social-psychological predictors of the effect of an island-wide environmental disaster on the person', Inter education & global study, (6). pp. 348–354. (In Uzbek).

Iqlim o‘zgarishi, turli xil ekologik muammolar ta’siri insoniyatni allaqachon tashvishiga sabab bo‘lmoqda Jahonda bugungi ijtimoiy taraqqiyot uchun global ekologik muammolarning oldini olish hayotiy zaruriyatdir. Chunki tabiiy atrof-muhit muhofazasi insoniyatning kelajagini ta’minlovchi ijtimoiy omilga aylangan. Global iqlim o‘zgarishlari XXI asrning asosiy muammolaridan biridir. Insoniyatning taraqqiyotga erishish yo‘lida tabiatga nisbatan xo‘jasizlarcha munosabatda bo‘lishi atrof-muhitdagi muvozanatning izdan chiqishiga va o‘nglab bo‘lmas salbiy oqibatlarga olib keldi, natijada ob-havo va iqlim butunlay o‘zgarib ketish arafasida turibdi.

Birlashgan Millatlar Tashkiloti Bosh kotibi Antoniu Guterrish yoshlarning munosabati va xulq-atvori jamiyatimizning kelajakdagi shaklini belgilaydi, endi har qachongidan biz odatlarimizni, xatti-harakatlarimizni o‘zgartirishimiz kerakligi va chora-tadbirlarimiz samarali bo‘lishini ta’minlash uchun biz turli kontekstlarni hisobga olishimiz kerak-deb ta’kidlab o‘tgandi. Atrof-muhit siyosati, ekologik ta’lim darajasi va infratuzilmaning tayyorligi har bir mamlakatda turlicha. Ba’zi mamlakatlar ijtimoiy muammolarga boshqalarga qaraganda ko‘proq duch kelishadi va bu omillar odamlarning atrof-muhitni muhofaza qilish choralarini ko‘rishiga to‘sqinlik qilishi mumkin. Shunday qilib, olimlar tabiat va atrof-muhitni muhofaza qilishda o‘tish va ishtirok etishni osonlashtirish uchun turli xil vositalarga muhtoj.

Tahlillar va mulohazalar. Ekologik muammolarni kelib chiqishiga albatta, Odam tabiatga ta’siri ya’ni yerning beqiyos keng hududlarida fauna va florani, o‘simliklarning kamayishi, ayrim o‘simlik va hayvon turlarining qirilib ketishi va bir qator **antropogen omillarning natijasidir.** Orol tangligi insoniyat tarixidagi eng yirik ekologik va gumanitar fojialardan biridir. Dengiz havzasini atrofida yashaydigan qariyb 35 million kishi uning ta’sirida qoldi. Orolbo‘yi mintaqasida yuzaga kelgan ekologik tanglik shubhasiz insoniyatning yangi tarixidagi eng mushkul muammolardan biri bo‘lib qolmoqda, – deydi BMTning Yevropa iqtisodiy komissiyasi atrof-muhit muhofazasi bo‘limi direktori Marko Kayner. Bu musibat o‘z navbatida yoshlarimizning kelajagi uchun ham xavflidir. Shu sababli o‘z tadqiqotimizni Orolbo‘yi yoshlariga ekologik ofat ta’sirining ijtimoiy-psixologik prediktorlariga e’tibor qaratish bo‘ldi.

Psixologik prediktorlar bu psixologik jarayonni yoki shaxsiy xususiyatlarning rivojlanishini bashorat qilishga qaratilgan bo‘lib, ma’lum darajada psixologik xususiyatlar yoki ko‘rsatkichlarni ajratib ko‘rsatib o‘tadi. Bu bo‘yicha psixologik olimlardag T.M Maryutina, O.Yu Yermolayev, V.I.Trubnikovlar ilmiy tadqiqotlarini olib borishgan. Ular psixologik prediktorlarni darajalararo (individuallik tuzilishida), ontogenetik, kasbiy va

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

klinik deb bir nechta turlarga ajratib ko‘rsatib o‘tishgan. Psixolog olimlar tomonidan zamonaviy sharoitdan kelib chiqib ta’limning dastlabki bosqichlarida bolaning akademik muvaffaqiyatini prognozlash va targ‘ib qilish muammosi rivojlantirmoqda.

Prediktor so‘ziga ilmiy yondashilsa, tor ma’noda "bashorat qiluvchi ko‘rsatkich" tushunchasini beradi, asosan bashoratning ishonchliligini statistik baholash bilan bog‘lab tushuntiradi. Prognozning ishonchliligi uchun umumlashtirish darajasi, bashoratni baholash usuli muhim ahamiyatga yega. Shu sababli Orolbo‘yida istiqomot qilayotgan shaxslarga ekologik tanglik ta’siri va bu shaxs psixikasiga ta’siri masalalaridagi psixologik prediktorlarga diqqat-e’tiborimizni qaratganmiz.

Tadqiqotimiz doirasidagi ilmiy izlanishlarda Orolbo‘yidagi ekologik tang vaziyatlar inson saslomatligiga, turmush tarziga, ko‘plab ijtimoiy-iqtisodiy muammolarning kelib chiqishiga sabab bo‘layotganligi hech kimga sir emas. Aholi salomatligida yurak-qon tomir, oshqozon-ichak, nafas olish organlari kasalliklari, kam-qonlik, hiqildoq va qizilo‘ngach saratoni, onkologik kasalliklarni ortib borayotganini ko‘rishimiz mumkin. Inson va tabiat o‘rtasidagi munosabatalar salbiy tus olishi va odamlar mehnatidan qoniqmasligi, xudud ekologiyasi shaxs ongi o‘sishiga ta’siri, shaxs kognitiv riojlanishining murakkablashib borishiga odi ijtimoiy psixologik tadqiqotlarni zaruriyati kelib chiqmoqda. Orolbo‘yi mintaqasidagi og‘ir ekologik vaziyatni tasavvur qilishimiz qiyin emas, yuqorida keltirib o‘tgan misollar dastlab inson kayfiyatini o‘zgartirib quyadi. Bizning kayfiyatimiz, birinchi navbatda, hissiyotlar va ular bilan bog‘liq his-tuyg‘ular bilan belgilanadi. Tuyg‘ular har qanday qo‘zg‘atuvchiga reaksiyaning asosiy, eng oddiy turlaridir. Ular ijobiy yoki salbiy, kuchli yoki zaif, ortishi yoki aksincha, kamayishi mumkin. Bu bizning shaxsiy tajribamizni tavsiflovchi sof insoniy fazilatlari bilan bog‘liqdir. Tuyg‘ulardan farqli o‘laroq, his-tuyg‘ular o‘z-o‘zidan paydo bo‘lmasligi, balki ong tomonidan boshqarilishi, psixikaga bo‘ysunishi juda muhimdir. Ekologik tanglik holatida yashayotgan aholi kayfiyatini o‘zi tez-tez o‘zgarib turishi, aqliy quvvatining, ishchanlik qobiliyatining pasayishi, o‘ylash va fikrlash qobiliyatining o‘zgaruvchanligi kelgusi ishlariga ishonchsizlikni ortirib borishi har qanday jamiyatning strategik ishlariga teskari ta’siri ko‘rsatishi tabiiy. Salbiy ekologik omillar inson aqliy quvvatini zaiflashtirib boradi, xulq-atvoriga salbiy ta’siri o‘tkazadi, psixologlar aynan ushbu jihatlariga befarq bo‘lmasligi kerak. Ekologik muammolar shaxs intellektning rivojlanishda kechikishlar, xatti-harakatlarda muammolari va hatto bolalarda IQning pasayishiga olib kelishadi. Orolbo‘yida istiqomot qilayotgan shaxslarga ekologik tanglik ta’sirida shaxs psixologiyasiga taaluqli psixologik prediktorlarni quyidagicha ajratib chiqishni ma’qul ko‘rdik.

Xulosalar. Orolbo‘yi ekotizimi va inson psixologiyasiga bog‘liq psixologik prediktorlarni alohida ko‘rsatib o‘tish mumkin. Dastlab ekologik hodisalar shaxs kognitiv sferasidagi o‘zgarishlarni prediktivlab olishi muhimdir. Har qanday shaxs atrof-muhit tabiatini idrok qilish bilan bog‘liq muammolarni ko‘ramiz. Atrof-muhitni borligicha idrok etishi shaxsning keyingi munosabatlarida va ularning xatti-harakatida namoyon bo‘lishiga e’tiborimizni qaratamiz. Atrof-muhitning tabiiy sharoiti boy o‘simliklar va hayvonot dunyosini idrok etishida tabiat resusrlarini saqlab qolishga bo‘lgan intilishlari va ularni

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

keyingi avlodga yetkazib berish kabi ekologik qadriyatlar shakllanib borishi lozim. Afsuski, ekologik hodisalar ya'ni Orol dengizi yangi Orolqum cho'liga aylanib borishi, Orol dengizining qurishi, suv resurslarining yetishmasligi, bu regionda bioxilma-xillikning yo'qolib ketganligi, Orolbo'yi hududlarida yashagan Amudaryo yo'lbarsi, qizil bo'ri kabi hayvonlarning yo'qolib ketganligi, o'simlik olamining suv yetishmasligi ta'sirida yo'qolib borayotganligi, bu hududlarda faqatgina endem o'simliklarining o'sishi, mevali daraxtlarning qisqa vaqt davomida o'sib, 2-3 yildan keyin hosilga kirmasdan qurib qolishi, tuproqlarining sho'rlanganligi va hokazo salbiy muammolarning regionda yashayotgan xalqning ijtimoiy-iqtisodiy hamda psixologik ahvoliga salbiy ta'sirini anglashimiz qiyin emas. Bir qator ekologik muammolar uzoq va asta-sekinlik bilan shaxs psixologiyasiga o'z ta'sir ko'rsatishi tabiiydir.

Darhaqiqat, shaxs atrof-muhit tabiati ekologiyasi juda yomon bo'lgan xududlar bilan ekologiyasi yaxshi atrof-muhit tabiatini solishtirib boradi. Bu o'z navbatida o'zining yashab turgan xududining tabiatiga shavqatsiz munosabatda bo'lishini namoyon eta boshlaydi. Tabiat resurslariga ham munosabati, fiklari va qarashlarini o'zgartira oladi. Masalan, o'z xududidagi ichimlik suvi iflosligini biladi va uni endi xoxlaganicha ishlatsa bo'ladi degan fikrlarga borishi tabiiy. Ekologik xududi yaxshi ya'ni ichimlik suv toza bo'lgan xududlarda o'z fikrini o'zgartirishi ham mumkin. Bu kabi atrof-muhit tabiatiga psixologik pediktorlarini salbiy yoki ijobiy tomonlarini ajratib olishga to'g'ri keladi. Ekologik tang vaziyatlar shaxs diqqati, xotirasi va nutqining rivojlanishiga ham o'z ta'sirini ko'rsatib o'tadi. Atrof-muhiti ekologiyasi tang ahvolda uni har qanday shaxs ko'rib aynan shu tabiat resurslariga diqqati past bo'lishi, bo'layotgan jarayonlarda ma'lum ma'lumotlarni eslab qolishini xoxlamasligi va uni boshqalarga gapirib berishni istamasligi tabiiydir. Ekologik tanglikni kelib chiqish sabablarini bilishi va kelgusi ishlariga ekologik vaziyatlar salbiy ta'sirini ko'rsatayotgani guvohi bo'lgan har qanday shaxsda o'zini emas oldingi avlod shaxslarni aybdor deb bilishi shakllanib boradi. Vaholanki, mavjud tabiiy resurslarni saqlab qolishi, ekologik ogohlikka chaqirishi kabi xatta-harakatlari sezilarli darajada namoyon bo'lishi kerak. Psixologiyada aybdorlik hissini shakllantirib borishi ijtimoiy muhitda shaxslararo munosabatlarda kelishmoqchilikni kelib chiqishiga sabab bo'ladigan omillardan hisoblanadi.

Ekologik xavfsizlikga tahdidlarning psixologik pediktorlarini albatta hisobga olgan holda ta'limdagi ekologik bilimlarni oshirish, ekologik muammolarni hal etishga qaratilgan xatti-harakatlarni qullab-quvvatlash, ekologik ongni shakllantirib borishga qaratilgan o'quv mashg'ulotlarni kuchaytirish zarurati kelib chiqadi.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017-yil 18-yanvardagi PQ-2731-sonli «2017-2021-yillarda Orolbo'yi mintaqasini rivojlantirish davlat dasturi» to'g'risida qarori.
2. Orol dengizi mintaqasidagi ekologik ofat oqibatlarini yumshatish bo'yicha hamkorlikni rivojlantirish" mavzuciga bag'ishlangan xalqaro konferentsiya. 06.12.2018y

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

3. Мдивани М.О. Субъект-средовые взаимодействия: экопсихологический подход к развитию психики (Коллективная монография) / под. ред. М.О. Мдивани. – М.: Издательство «Перо», 2017. – 160 с.
4. Панов В.И. Экологическая психология: направления и тенденции // Экопоэзис: экогуманитарные теория и практика. – 2020.
5. Панова В.И. Экопсихология развития психики человека на разных этапах онтогенеза: коллективная монография М.: 2013.
6. Черноушек М. Психология жизненной среды. — М.: Мысль, 1989.
7. Медведев В. И., Алдашева А. А. Экологическое сознание. Учебное пособие. – М.: Логос, 2001.
8. Джуманов С А. К вопросу о влиянии Аральской трагедии на здоровье населения Узбекистана и ликвидации ее последствий//III Меж.науч. конф.– Спб., 2015.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Jumamuratova Guljayna Kenesbayevna**, psixolog [**Жумамуратова Гулжайна Кенесбаевна**, психолог], [**Guljayna K. Jumamuratova**, a psychologist]; manzil: Qoraqalpog‘iston Respublikasi, Nukus shahri, Abdanbetova ko‘chasi [адрес: Республика Каракалпакстан, город Нукус, улица Абданбетова], [address: Republic of Karakalpakstan, Nukus city, Abdanbetova street].

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

YOSHLARNING OTA-ONALIK ROLIGA IJTIMOIY-PSIXOLOGIK TAYYORLIGI

© M.I. Niyazmetova[1]✉

[1]Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Yoshlarni ota-onalikka ijtimoiy-psixologik tayyorlash kelajak avlodning sog‘lom kamolotini ta’minlashning muhim jihati hisoblanadi. Ushbu tayyorgarlik yosh shaxslarni tarbiyalash mas'uliyatini samarali bajarish uchun zarur bilim, ko'nikma va munosabatlar bilan jihozlashni o'z ichiga oladi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi yoshlarni kelajakdagi ota-ona rollarini kutish uchun ijtimoiy-psixologik tayyorgarlik dasturlarining joriy usullari va samaradorligini o'rganishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqot miqdoriy so'rovlar va sifatli intervyularni birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: topilmalar yoshlarning ota-ona roliga tayyorgarligida sezilarli bo'shliqni ko'rsatadi. Ko'pgina respondentlar bolaning rivojlanishi va ota-onalarning samarali strategiyalari haqida cheklangan bilimga ega ekanligini ko'rsatdilar.

XULOSA: tadqiqot shuni ko'rsatadiki, bola tarbiyasiga samarali ijtimoiy-psixologik tayyorgarlik nazariy bilimlarni amaliy ko'nikmalar va hissiy qo'llab-quvvatlash bilan birlashtirgan ko'p qirrali yondashuvni talab qiladi.

Kalit so‘zlar: oila, yoshlar, psixologik tayyorgarlik, oilaviy munosabatlar, oilaviy qadriyatlar, oila mustahkamligi.

Iqtibos uchun: Niyazmetova M.I. Yoshlarning ota-onalik roliga ijtimoiy-psixologik tayyorligi // Inter education & global study. 2024. №6. B. 355–361.

СОЦИАЛЬНО-ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА МОЛОДЕЖИ К РОЛЬ РОДИТЕЛЕЙ

© М.И. Ниязметова [1]✉

[1]Ташкентский государственный педагогический университет, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: социально-психологическая подготовка молодежи к родительству является важным аспектом обеспечения здорового развития следующего поколения. Эта подготовка включает в себя предоставление молодым

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

людям необходимых знаний, навыков и отношений для эффективного выполнения своих обязанностей в качестве педагогов.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является изучение современных методов и эффективности программ социально-психологической подготовки молодежи к исполнению будущих родительских ролей.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании используются смешанные методы, сочетающие количественные опросы и качественные интервью.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты указывают на значительный разрыв в готовности молодежи к родительству. Многие респонденты указали, что у них ограниченные знания о развитии детей и эффективных стратегиях воспитания.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследования показывают, что эффективная социально-психологическая подготовка к воспитанию детей требует многогранного подхода, сочетающего теоретические знания с практическими навыками и эмоциональной поддержкой.

Ключевые слова: семья, молодежь, психологическая подготовка, семейные отношения, семейные ценности, сила семьи.

Для цитирования: Ниязметова М.И. Социально-психологическая подготовка молодежи к роль родителей. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 355–361.

SOCIAL-PSYCHOLOGICAL PREPARATION OF YOUNG PEOPLE FOR THE ROLE OF PARENTS

© Munira I. Niyazmetova[1]✉
[1]Tashkent state pedagogical university,Toshkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: social and psychological preparation of young people for parenthood is an important aspect of ensuring the healthy development of the next generation. This preparation includes equipping young people with the necessary knowledge, skills, and attitudes to effectively fulfill their responsibilities as educators.

AIM: the purpose of this study is to study the current methods and effectiveness of social-psychological preparation programs for youth in anticipation of future parental roles.

MATERIALS AND METHODS: this study uses mixed methods combining quantitative surveys and qualitative interviews.

DISCUSSION AND RESULTS: findings indicate a significant gap in youth preparedness for parenthood. Many respondents indicated that they had limited knowledge about child development and effective parenting strategies.

CONCLUSION: research shows that effective socio-psychological preparation for child rearing requires a multifaceted approach that combines theoretical knowledge with practical skills and emotional support.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Key words: family, youth, psychological preparation, family relations, family values, family strength.

For citation: Munira I. Niyazmetova (2024), Social-psychological preparation of young people for the role of parents, // Inter education & global study, (6), pp. 355–361. (In Uzbek).

Mamlakatimizdagi har tomonlama modernizatsiya qilish jarayonlari fuqarolik jamiyatining muhim instituti bo‘lgan oilaning yaxlit tizimi, iqtisodiy, ijtimoiy, ma’naviy, mafkuraviy asoslariga ham ta’sir qilishi tabiiydir. Ayni paytda O‘zbekistonda 9 milliondan ziyod oila mavjud. Shu oilalardagi real jarayonlar, xususan, nikoh, ajrim, tug‘ilish, o‘lim, aholining reproduktiv ustanovkalari, ya’ni nechta farzand ko‘rishga nisbatan intilishi, xohish-istaklari, real daromadlar, migratsiya holatlari kabilar mamlakatdagi demografik vaziyatni belgilovchi omillardir. Yoshlarni kelajakdagi oilaviy hayotga tayyorlash yosh avlodni tarbiyalashning umumiy tizimining ajralmas qismidir.

Hozirda mamlakatimizda yoshlarga, ularning ilm olish va kasb-hunar egasi bo‘lishiga katta e’tibor berilmoqda. Har bir yigit-qizning ta’lim maskanlarida o‘qib, biror mutaxassislikni egallashi ob’yektiv hodisa bo‘lishi bilan birga, uning yosh jihatidan oila qurishi ham inkor etilmaydigan qadriyatdir. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashning psixologik xususiyatlarini o‘rganish va tadqiq etish juda muhimdir.

Respublikamizda oila va oilaviy munosabatlarga e’tibor davlat siyosati darajasiga ko‘tarilgan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Jamiyatda ijtimoiy-ma’naviy muhitni sog‘lomlashtirish, mahalla institutini yanada qo‘llab-quvvatlash hamda oila va xotin-qizlar bilan ishlash tizimini yangi darajaga olib chiqish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2020 yil 18 fevraldagi PF-5938-son Farmoni, Vazirlar Mahkamasining 2020 yil 31 dekabrdagi «Oila institutini yanada rivojlantirish va yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash chora-tadbirlari to‘g‘risida»gi 820-sonli qarori hamda Vazirlar Mahkamasining 2023 yil 2 sentyabrdagi 437-son qarori bilan «Ibratli oila» ko‘krak nishonini berish, «Farovon oila - jamiyat ravnaqining asosi» konseptual g‘oyalarini nikohlanuvchilarning ongiga singdirib borish maqsadida 2022 yil 1 martdagi PF-81 son “Oila va xotin qizlar bilan ishlash, mahalla va nuroniylarni qo‘llab-quvvatlash tizimini takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” Farmonlari va me’yoriy xujjatlarni amalga oshirishda xizmat qiladigan tadqiqot ishlarini amaliyotga joriy etishini taqoza etadi.

Yoshlarni oilaga psixologik tayyorlashda oila haqida chuqur bilimlarni va hayotiy tajribalarni o‘rganib boruvchi oila institutlari, oila markazlari va mahalla qumitalari, ta’lim muassasalari ham o‘z javobgarligini oshirib borishini talab qiladi. O‘zbekistonda yiliga o‘rtacha 250–300 ming yangi oila qurilib turibdi, ammo, shu bilan birga, har yili o‘rtacha 45–49 ming ajralishlar ham kuzatilmoqda. Bularga proporsional ravishda negadir ajrimlar sonida ham keskin yuqorilash kuzatilgan. Statistika agentligi 2022 yilda O‘zbekistonda qayd etilgan nikohdan ajralish holatlari haqida ma’lumotini taqdim qildi. Agentlik keltirayotgan raqamlar o‘tgan yilgisi bilan taqqoslanganda 24 foizga oshgani ko‘rinadi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Ya'ni, 2022 yilda O'zbekistonda jami 48 734 ta oila nikohdan rasman ajrashgangan bo'lsa, bu ko'rsatkich 2021 yilda 39 227 tani tashkil qilgan. Respublikamizda joriy yilning birinchi yarim yilligi davomida 12 ming 810 ta, o'tgan yilning shu vaqtiga nisbatan 3 ming 151ta kam oilaviy ajralishlar ro'yxatga olingan. Ko'rsatib o'tilgan ajrimlarni turli tuman sabablari ham o'rganildi, aksar hollarda mutaxassislar tomonidan qishloq joylaridagi odamlarning yetarlicha ish bilan ta'minlanmagani, ta'minlansa-da, maoshlarning ozligi sabab, fuqarolarning migrant sifatida chetga yo'l olishi ham oilalarning parokandalikka yuz tutishiga sabab bo'lishi aytiladi. Ba'zi ko'rsatuv va bugungi raqamlardan ham qishloq joylardagi turmush tarzi nisbatan og'irligini anglash qiyin emas. Bu qiyinchiliklar o'z-o'zidan insonlarda qandaydir jizzakilik va jahl, munosabatlarda agressivlikni keltirib chiqarishi tabiiydir. Albatta, oiladagi ajrimlarning har xil sabablarini ko'ramiz.

Hozirgi kuzatishlar natijasiga qaraganda, ko'pchilik ota-onalar farzandlarini oilali qilish maqsadida mol-dunyo va sep yig'adilar, sovchilik, qudachilik bordi-keldilarini qiladilar va kattaroq to'y qilish bilan o'z burchlarini ado etgan bo'lib, erkin nafas oladilar. Ammo eng muhim masalalardan biri bo'lgan narsa – qizlarini kelinlikka, o'g'illarini kuyovlikka tayyorlash eslaridan chiqib qoladi. Ming afsuski, ko'pchilik yoshlar go'shangaga oila, er-xotinlik hayoti, ularning o'zaro munosabatlari, haq-huquqlari hamda burch va mas'uliyatlari haqidagi bilimlardan bexabar holda kiradilar. Hammamizga ma'lumki, yoshlar oila qurishning dastlabki kunlaridan kelin-kuyovning yaqinlari, kuyov jo'ralar, kelin yangalar ularga qanday qilib bo'lsa ham umr yo'ldoshini bo'ysindirishga qaratilgan bachkana odatlarni o'rgatib borishi ham achinarli holdir. Yoshlarni ota-onalik roliga oldindan tayyorgarlik ko'rishi haqida fikrlarni berishning o'zi bizni millatda uyat hisoblanadi-yu, lekin ayrim doiralarda kelinlik va kuyovlikka nomzodlar to'y kuni g'arbcha raqs tushishga bir necha oy davomida katta miqdorda mablag' to'plab, alohida dars olishi, mashq qilishlari, yoki sevgi tarixi lahzalarini fotosessiya qilishiga uyalmaymiz. Bu masalalarga alohida psixolog mutaxassislarni jalb qilib e'tibor qaratilishi lozimdir.

Oilaviy hayotga tayyorlashda dastlab yoshlarda oilaviy turmush to'g'risidagi tasavvurlarinin aniqlash va ularni to'g'ri shakllantirish ta'lim-tarbiyaning muhim tomoni bo'lib, yoshlarning ota-onalik roliga psixologik tayyorgarlik ko'rishni shakllantirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Yoshlarning har tomonlama yetuk shaxs bo'lishga intilishi, psixologik holatlari, oilaviy munosabatlari, o'zga jinsga nisbatan moyillikning kuchaygan davri psixologiyasini chuqur anglab yetib, kelgusi hayotlarini poymol qilmasliklari uchun tarbiyaviy tomonlariga ham e'tibor qaratilishi lozim. Kelgusida oilaning mustahkam bo'lishida yoshlar oila qurishga intilishida dastlab o'zlarining sihat-salomatligiga qarashi, samimiy munosabatlarni shakllantirishi, sharm-hayosi, iffati, ldob-axloqi, mexnatsevarligi, jamoatchilik o'rtasida o'zini tuta bilishi hamda gigiyenik, jinsiy tarbiya masalalarini puxta egallab borishiga bog'liq.

Tadqiqotlarning umumiy maqsadi ham oila qurish ostonasida turgan yoshlar va yosh oilalar hayotida duch kelishi mumkin bo'lgan muammolarga oqilona yechim topishlarida yordam berish hisoblanadi. Nikohlanuvchi yoshlarni oilaviy hayot psixologiyasi, oila iqtisodi va byudjeti, reproduktiv salomatligi, farzand tarbiyasi, oiladagi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ma’naviy-axloqiy qadriyatlarni mustahkamlash masalalari bo‘yicha tizimli o‘quv kurslarni tashkil etishi masalalari kundalang bo‘lib turibdi.

O‘zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi 76-moddasiga ko‘ra, oila jamiyatning asosiy bo‘g‘ini hamda u jamiyat va davlat muhofazasidadir.

Darhaqiqat, so‘nggi paytlarda fanning turli sohalaridagi tadqiqotchilar oila muammolariga va uning umuman a’zolarining shaxsiyatiga, xususan, ularning individual xususiyatlariga ta’siriga tobora ko‘proq ye’tibor qaratmoqdalar. Zamonaviy jamiyatda erkaklar va ayollarning funksional rol munosabatlari, ular o‘rtasida oilaviy majburiyatlarni taqsimlash haqidagi g‘oyalarida sezilarli darajada bo‘shliqlar mavjud ekanligi psixolog mutaxassislarni tashvishlarga solib keladi. Shu sababli, ko‘plab pedagogik-psixologik tadqiqotlarda yoshlarni oila qurishga tayyorlashda ijtimoiy, pedagogik, psixologik omillarni asosiy deb ko‘rsatmoqda. Ilmiy tadqiqotlarda yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlash muammosining turli jihatlariga bag‘ishlangan zamonaviy yondashuvlar va yo‘nalishlar shakllanmoqda.

Yoshlarni oilaviy hayotga ijtimoiypsixologik jihatdan tayyorlashning ustuvor yo‘nalishlari xorij olimlaridan Ye.Aleshina, N.X.Safina, T.Yu.Sorokina, o‘zbek psixolog olimlaridan M.G.Davletshin4, G‘.B.Shoumarov, E.G‘.G‘oziyev, V.M.Karimova, N.A.Sog‘inov, B.M.Umarov, N.X.Lutfullayeva, M.Umarova, F.Saifnazarova, M.X.Fayziyeva va boshqalar tomonidan tadqiq qilingan.

O‘zbek oilalarida nikohning o‘ziga xos talablari hamda ajralish va kelishmovchiliklarning ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini N.A.Sog‘inov, o‘zbek oilalarida er-xotin munosabatlarida nizolarning yuzaga kelish sabablarining ijtimoiy-psixologik, mintaqaviy va milliy xususiyatlarini X.K.Karimovlar o‘rganishgan. V.M.Karimova esa o‘zbek oilasi to‘g‘rsidagi ijtimoiy tasavvurlarning turli guruh vakillarida namoyon bo‘lishini empirik jihatdan o‘ragnib kelgan. G‘.B.Shoumarov oila munosabatlarida ota-ona va farzandlar o‘rtasidagi bog‘liqlik, o‘zbek oilalarining o‘ziga xos xususiyatlari, er-xotin o‘rtasidagi kelishmovchiliklarning asosiy sabablari va uni hal qilish yo‘llari, o‘smir-yoshlarni oilaga tayyorlashning psixologik muhit, qaynona-kelin, qaynona-kuyov o‘rtasidagi kelishmovchiliklar va ularning oldini olish kabi muhim muammolarni tadqiq etadi.

R.V.Ovcharovaning ilmiy fikrlarida ota-onalikni ijtimoiy-psixologik hodisa deb biladi. Ota-onalikga tayyorgarlik jarayonlarda shakllanib boradigan turli-tuman hayotiy bilimlar majmuasidir-degan fikrlarni ilgari surishgan.

Ye.P.Ilin, G.Navaytis, E.G.Eydemiller, V.Yustiskis kabi olimlar tomonidan ko‘plab psixologik-pedagogik tadqiqotlarida nikoh motivlari batafsil tahlil qilingan. Ularning tadqiqotlarida talaba yigit va qizlarda turmush o‘rtog‘ tanlashning asosiy sabablarini aniqlashga imkon beradi. Talaba yigitlarda bu motivlar jinsiy yaqinlik istagi, boshqa jinsga g‘amxo‘rlik ko‘rsatish hoxishi bilan bog‘liq. Talaba qizlar motivida boshqa jins vakilidan g‘amxo‘rlikni boshdan kechirish, sevgi tuyg‘ularini ko‘rsatish va uni o‘zlariga nisbatan his qilish istagi bilan bog‘liqligi aniqlangan. Umuman olganda, ikkala jinsda ham motivlar dyaarli bir xil va hissiy motivlar bilan bog‘lanmoqda.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Tadqiqotlar kuzatishlar natijasidan xulosa qilamizki, yoshlarni ota-onalik roliga psixologik tayyorgarlik ko‘rish uchun faqat bir yoqlama yondashuvlar biz kutgan samaradorlikni oshirib beravermaydi. Yoshlar ota-ona roli, ota-onalik burchi, mas’uliyati hislarini his qila olishi uchun ularda ma’lum darajada amaliy tajribalar, ilmiy tushunchalar talab qilinmoqda. Uning uchun yoshlarda nikoh qurishga munosabati, nikohga tayyorgarligi va nikoh qurish motivlari, oila haqidagi tasavvurlari, qarashlarini to‘g‘ri shakllantirishga yordam ko‘rsatish lozim. Bu o‘z navbatida kelajakdagi oilaning psixologik savodxonligini oshirish maqsadida o‘quv kurslarni kuchaytirish talab qiladi. yoshlarimiz “Men gender guruh vakilaman”, “Men bulg‘usi ota-onaman”, “Sog‘lom ota-ona – sog‘lom farzand”, “Oilada sog‘lom muhit”, “Oiladagi shaxslar” kabi har xil tizimli psixokorreksion dasturlar ishlab chiqilishi zarur.

Oilaga psixologik tayyorlash kurslarida yoshlar oiladagi ota-ona roliga hurmat iblan qarashi va er-xotin bir-birlarini yaxshi tushunishi, ishonchi oiladagi asosiy qadriyatlar ekanligini anglab boradi. Zamonaviy oilalar bunga intilishlari kerak mezoni ostida doim yangilangan, innovasion texnologiyalarga boyitilgan ko‘rslar qiziqarli bo‘lishi ham kerak. Chunki, bugungi yoshlarning fikrlashlari o‘tkir, keng va kreativ shaklda rivojlanib bormoqda.

Xulosa o‘rnida yoshlarimiz ota-onalik roliga psixologik tayyorgarligida oila to‘g‘risidagi barqaror tasavvurlarini va tushunchalarini boyitish, zarur bo‘lgan psixologik bilimlar bilan kuchaytirishga qaratilgan oilaga tayyorlash o‘quv markazlariga ehtiyoj mavjud. Bu tarzdagi o‘quv markazlarda malakali psixologlar faoliyati va o‘quv dasturlar, olib borilayotgan innovasion tadqiqotlarni joriy etish lozim. Yoshlarni oilaviy hayotga tayyorlashda ota-onalik rolini tushunishi, ota, onaning rolini bajarish qobiliyati va har bir ijtimoiy rolga uning ijrochisiga yuklangan mas’uliyatni his qilishi, er-xotin roliga psixologik tayyor bo‘lishini ta’minlaydigan o‘quv kurslar, o‘quv mashg‘ulotlariga zaruratini sezmoqdamiz.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Алешина Ю.Е. Индивидуальное и семейное психологическое консультирование. Изд. 2-е. – М.: Независимая фирма «Класс», 1999. –С. 208.
2. Сафина Н.Х. Особенности супружеских отношений на различных этапах становления молодой семьи: Дис. канд. психол. наук: 19.00.13, 19.00.05. – Казань: КазГУ, 2004. –С. 191.
3. Расулова З.А. Ўзбекларда оила-никоҳ анъаналарининг ижтимоий ва этник психологияси. -Т: Ўқитувчи,2018.-256 б
4. Шоумаров Ғ.Б., Шоумаров Ш.Б. Муҳаббат ва оила. – Т.: Ибн Сино», 1994. -120-б.
5. Соғинов Н.А. Ўзбек оилаларида ёшларни оилавий ҳаётга тайёрлашнинг этнопсихологик хусусиятлари. // «Ўзбекистон мустақиллиги унинг фани ва

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

технологияларини ривожлантириш кафолати» II Республика илмий коллоквиуми материаллари. – Т., 1998. -98-101-б.
6. Ядгарова Г.Т. Нотўлиқ оилаларнинг ижтимоий-психологик хусусиятлари. Психол.фан.номзод...дисс: 19.00.05.-Т.2004-140 б.
7. Умарова М.М. Ўсмирларда оилавий қадриятлар тўғрисидаги тасаввурлар шаклланишининг ижтимоийпсихологик шарт-шароитлари. Психол. фан. ном. дис. автореферати: 19.00.05. – Т.: ЎзМУ, 2004. –27-б

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Niyazmetova Munira Ibragimovna**,tadqiqotchi [**Ниязметова Мунира Ибрагимовна**, исследователь], [**Munira I. Niyazmetova,** researcher]; manzil: O'zbekiston, Shahar: Toshkent, Tuman: Chilonzor, Bunyodkor ko'chasi 27 uy, [адрес: Узбекистан, Город: Ташкент, Район: Чиланзор, улица Бунёдкор, 27], [address: Uzbekistan, City: Tashkent, District: Chilonzor, Bunyodkor, 27] E-mail.ru: munira73@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

JAMIYATDA SHAXSNING PSIXOLOGIK MEZONLANISHI

© B.U. Nuralieva[1]✉

[1] O‘zbekiston jahon tillari universiteti,Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: psixologik moslashuv - bu odamlarning o'z fikrlari, xatti-harakatlari va his-tuyg'ularini ijtimoiy muhitning talablari va qiyinchiliklariga dosh berish uchun moslashtirish jarayonini anglatadi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi jamiyatdagi shaxslarning psixologik moslashuviga yordam beradigan jarayonlar va omillarni o'rganishdir.

MATERIALLAR VA USULLAR: ushbu tadqiqot miqdoriy so'rovlar va sifatli intervyularni birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi. ishtirokchilar orasida turli yoshdagi va turli yoshdagi shaxslar bor.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqot shuni ta'kidlaydiki, kuchli ijtimoiy qo'llab-quvvatlanadigan, shaxsiy moslashuvchanlikka ega va ruhiy salomatlik manbalariga ega bo'lgan shaxslar yanada samaraliroq moslashishga moyildirlar.

XULOSA: tadqiqot shuni ko'rsatadiki, psixologik moslashuv ijtimoiy, madaniy va shaxsiy omillarning kombinatsiyasi ta'sirida murakkab jarayondir. muvaffaqiyatli moslashish qo'llab-quvvatlovchi muhit, individual chidamlilik va resurslarga kirishni talab qiladi.

Kalit so‘zlar: psixologik moslashuv, ijtimoiy qo'llab-quvvatlash, madaniy integratsiya, shaxsiy chidamlilik, ruhiy salomatlik, yengish strategiyalari, hayotiy o'tishlar, ijtimoiy muhit, ruhiy salomatlik manbalari, salomatlik

Iqtibos uchun: Nuraliyeva B.U. Jamiyatda shaxsning psixologik mezonlanishi. // Inter education & global study. 2024. №6. B. 362–368.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ АДАПТАЦИЯ ЛИЧНОСТИ В СОЦИУМЕ

© Б.У. Нуралиева[1]✉

[1]Узбекский университет мировых языков, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: Понимание типологии уроков и их характеристик имеет важное значение для эффективного преподавания и обучения. Различные типы уроков соответствуют различным целям обучения, потребностям учащихся и темам.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является разделение уроков на отдельные типы, определение их специфических особенностей и изучение педагогических

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

принципов, лежащих в основе каждого типа. Исследование направлено на то, чтобы предоставить учителям практические идеи и рекомендации по оптимизации планирования и проведения уроков.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использован качественный метод исследования, основанный на анализе учебной литературы, учебных пособий и тематических исследований, связанных с аудиторной практикой. Материалы включают учебники, исследовательские статьи и учебные ресурсы по планированию уроков и стратегиям преподавания.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: лекционные занятия являются традиционными и ориентированы на преподавателя и ориентированы, прежде всего, на передачу знаний от учителя ученикам. Этот метод жестко структурирован, и преподаватель контролирует содержание и темп урока. Лекции особенно эффективны для введения нового материала, предоставления исчерпывающей информации и передачи сложной информации в ясной и организованной форме.

ВЫВОДЫ: исследования показывают, что различные типы уроков, каждый из которых имеет уникальные характеристики и педагогические подходы, могут значительно улучшить результаты преподавания и обучения. Учителя должны учитывать конкретные потребности учащихся, предмет и цели обучения при выборе и планировании уроков.

Ключевые слова: урок, диагностический (диагностический) этап урока, этап прогнозирования урока, проектный (планирующий) этап, уроки по когнитивной классификации.

Для цитирования: Нуралиева У.Б. Психологическая адаптация личности в социуме. // Inter education & global study. 2024. №6. С 362–368.

PSYCHOLOGICAL ADAPTATION OF THE PERSONALITY IN SOCIETY

© Barno U. Nuraliyeva[1]✉
[1]Uzbekistan University of World Languages, Tashkent, Uzbekistan University of Economics and Service, Toshkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: psychological adjustment refers to the process by which people adjust their thoughts, behaviors, and emotions to meet the demands and challenges of the social environment.

AIM: the purpose of this study is to study the processes and factors that contribute to the psychological adjustment of individuals in society.

MATERIALS AND METHODS: this study uses mixed methods combining quantitative surveys and qualitative interviews. participants include people of all ages and backgrounds.

DISCUSSION AND RESULTS: research suggests that individuals with strong social support, personal resilience, and mental health resources tend to adapt more effectively.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

CONCLUSIONS: research shows that psychological adjustment is a complex process influenced by a combination of social, cultural, and personal factors. successful adaptation requires a supportive environment, individual resilience and access to resources.

Keywords: psychological adjustment, social support, cultural integration, personal resilience, mental health, coping strategies, life transitions, social environment, mental health resources, health

For citation: Barno U. Nuraliyeva. (2024) 'Psychological adaptation of the personality in society', Inter education & global study, (6), pp. 362–368. (In Russ).

Проблема социальной адаптации индивидов к условиям жизни в социуме является актуальной проблемой в социальной науке. Объект адаптации – непрерывная и активная адаптация личности к социальной среде и её обстановкам. Уже на уровне определения подчёркивается значимость личности, её главные структурные образования для формирования и конечного успеха адаптации в психологическом аспекте. Социальная адаптация означает включение индивида в отдельную группу людей со схожими чертами характера и увлечениями. Каждый раз, когда человек начинает увлекаться чем-то новым, тем, что ранее им не исследовано, происходит процесс адаптации его к новому кругу общения. Адаптация происходит к определенному кругу общества. Этот обособленный круг общения можно получить, разделив людей по следующим категориям: статус в обществе; профессия; схожие качества и характер; положение в кругу знакомых; особенности индивида; возможности личности.

Проанализировав проблемы при адаптации личности и факторы, влияющие на нее, выделим направления процесса адаптации: 1. Направление на внесение изменений в социальной среде. 2. Самосовершенствование.Направленность на выход из сложившейся ситуации. Рассмотрим каждое направление подробно. Первое направление можно охарактеризовать следующим образом. Индивид, существуя в социуме, познает его изнутри, исследует разные его проявления. Если какое-то явление в обществе не будет совпадать с его мнением и чертами характера, то первое направление предполагает изменение этих несоответствий, приближение их к своим понятиям. Не может быть просто пассивного принятия ценностных ориентаций среды без активного изменения социума, если мы действительно говорим о процессе адаптации. Так, для этого направления характерно активное влияние личности на окружающую среду, её развитие и приспособление к себе. Следующее направление предполагает не изменение условий социума, а самосовершенствование. При таком регулировании и адаптации происходит подстройка личности к изменяющимся условиям общества. Безусловно, это направление более реализуемо, чем первое. Так как предыдущее предполагает изменение окружения, а не самого себя, а это куда сложнее. Здесь речь идет о полной адаптации индивида к обществу, принятие его таким какой он есть, настраивание себя

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

к такому социуму. К третьему направлению, его можно назвать смешанным или комбинированным, относится адаптация человека к обществу, а где это возможно, изменение социального пространства с учетом своих особенностей. При выборе стратегии индивид оценивает: 1) требования социальной среды - её силу, степень ограниченности целей индивида, степень дестабилизирующего воздействия и т. д.; 2) потенциал личности в плане изменений, адаптации среды к себе. Есть два понятия, с которыми должен быть знаком каждый индивид, это адаптированность и адаптация. Адаптированность предполагает уже привитый к индивиду уровень приспособленности к обществу. Речь также может идти о неадаптированности человека, то есть предполагается, что он не прошел процесс приспособления к обществу и его изменениям. Адаптация же – процесс приспособления к изменениям в социуме. Целесообразным стоит отметить тот факт, что процесс адаптации и социализации зачастую отождествляют. Анализ литературы показывает, что социальная адаптация является одним из механизмов социализации. В процессе своей жизни каждый человек обязательно сталкивается с понятием адаптации. У кого-то она проходит положительно, и он приспосабливает или приспосабливается к условиям общества, у кого-то она заканчивается без каких-либо итогов. Однако у всех так или иначе с детства начнется данный процесс: 1) от рождения до 1 года – зависимость от взрослых; 2) 1–3 года – копирование поведения членов семьи, адаптация к семье; 3) 3–6 лет – выход в социум, отношение с окружающими, получение от них опыта взаимодействия, первичная адаптация к социуму; 4) 6–10 лет – адаптация к школьной жизни, формирование личности; 5) 10–15 лет – промежуточное становление личности, выделение для себя идеалов, формирование самосознания, принятие процесса адаптации к обществу или же попытка изменить общество, свое окружение под свои качества; 6) 15 лет и выше – формирование конечной личности, конечная стадия адаптации. Так, выделим последовательные этапы процесса адаптации, который должен пройти каждый индивид для правильного функционирования в общественной среде: 1. Освоение норм и правил в обществе (принятие традиций, обычай и ценностей в обществе). 2. Терпимость (признание равноценности людей в обществе). 3. Познание новой среды (приспособление к новому окружению, новой обстановке в жизни и деятельности человека. принятие такого общества, которое есть). 4. Полная адаптация личности к новой, постоянно изменяющейся среде жизнедеятельности. В контексте сегодняшнего социально-экономического развития общества в современном мире, проблема адаптации имеет особую актуальность. Исследования устремлены на раскрытие факторов, помогающих сформировать более действенные формы адаптации и изучение тех элементов социальной ситуации. Таким образом, индивид в сознательном возрасте при конечной стадии социализации сам сможет решить для себя, какое направление адаптации ему подходит более. Показатель социальной адаптации является необходимым измерительным инструментом при исследованиях личности,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

социальных групп, социальных институтов. Он отражает современную ситуацию социального развития.

Наибольшую значимость в контексте адаптации личности к профессиональной деятельности, не зависимо от ее предметной ориентации, приобретают вопросы, связанные с проблемами социально-психологической адаптации еще на этапе обучения в вузе. Социально-психологическая адаптация к профессиональной деятельности представляет собой процесс усвоения целей, ценностей, норм профессиональной деятельности, ролевых функций; приобретение нового социального статуса, обусловленное сочетанием различных факторов (внутренних и внешних), обеспечивающих оптимальное функционирование и развитие будущего специалиста в профессии. Традиционно вопросы адаптации рассматривались в биологических науках применительно к проблемам приспособления живых организмов к изменчивым условиям внешней среды. В дальнейшем, идеи приспособления человеческого организма к окружающей среде, обсуждались в гуманитарных науках как проблема включения человека в субъектные отношения и достижение баланса в системе «человек – внешняя среда». В исследованиях А.А. Налчаджана, социально-психологическая адаптация рассматривается как процесс, который приводит человека к состоянию адаптированности. Именно адаптация человеческого организма к постоянно меняющимся условиям внешнего мира обеспечивает работоспособность, максимальную продолжительность жизни, нормальную жизнедеятельность организма. Понятие «социальная адаптация» включает такие характеристики, как: адекватное восприятие окружающей действительности и самого себя; адекватную систему отношений и общения с окружающими; способность к труду, обучению, к организации досуга и отдыха; способность к самообслуживанию и самоорганизации, к взаимообслуживанию в коллективе; изменчивость (адаптивность) поведения в соответствии с ролевыми ожиданиями других. Представители отечественной педагогики и психологии выделяют такие виды адаптивности к профессиональной среде, как внутренняя – полная адаптация личности; внешняя или инструментальная адаптивность – приспосабливаясь, личность не перестраивается внутренне; смешанная адаптивность – личность отчасти приспосабливается к окружению, при этом, сохраняя свою индивидуальность. На основании исследований В.Г. Крысько, можно выделить типы социально-психологической адаптации: прогрессивную – полную адаптацию и регрессивную, основанную на формальном принятии обучающимися норм, целей, ценностей их будущей профессиональной деятельности. В исследованиях ученых указывается на значимость периода «вхождения человека в профессиональную деятельность» – адаптивный механизм включается при возникновении адаптивной ситуации, например, при изменении социальной среды – поступление в вуз, обретение статуса студента или при выходе на различные виды ознакомительных и производственных практик; кроме того, при изменениях в самом

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

субъекте адаптации. В качестве значимых содержательных элементов процесса адаптации студентов к профессиональной деятельности на этапе обучения в вузе можно рассматривать: их самореализацию в процессе обучения, взаимодействие с учебно-профессиональной средой. Современная педагогика и психология предлагает широкий спектр методов и способов, повышающих адаптивность к напряженным факторам будущей профессиональной деятельности, развития профессионального самосознания и профессионально значимых личностных качеств обучающихся. Исследование адаптации студентов к будущей профессиональной деятельности осложнено динамичностью процесса формирования системы отношений к учебно-профессиональной среде, в ходе которого и происходит присвоение ценностей и освоение норм профессиональной деятельности. В исследованиях С.А. Гапоновой внимание фокусируется на компонентах и механизмах адаптации к новым условиям деятельности и обучения. Ко внутренним факторам, обуславливающим социально-психологическую адаптацию студентов автор относит личностные особенности самих обучающихся. Умственная учебно-профессиональная деятельность студентов первых двух курсов, преимущественно направленная на формирование системы теоретических знаний в предметных областях, сопровождается постоянными волевыми усилиями, зачастую накоплением негативных эмоций и неудовлетворенностью, что неизбежно приводит к снижению физической и психической активности обучающихся. И как следствие – деперсонализация, негативное самовосприятие в профессиональном план. При этом, ученые отмечают, что благоприятная социальная адаптация усиливает адаптационный потенциал личности. Современные исследования процесса адаптации в различных коллективах показали, что, как правило, при спонтанном развитии этого процесса, этап перехода к стабильной деятельности наступает только после 1–1,5 лет. Если же процесс адаптации специально организован – этот срок сокращается до 7–9 месяцев. Организованный процесс адаптации способен облегчить вхождение человека в новый профессиональный коллектив. Практика показывает, что у 90 % людей негативное отношение к новому коллективу и желание уйти складывается уже в первый день пребывания там. Студенты университета в начале первого года обучения переживают эмоциональный дискомфорт из-за неопределенности представлений о требованиях, о ценностях и нормах поведения в академической группе, об особенностях и условиях обучения и общения в вузе.

Таким образом можно сделать вывод: адаптация студентов в вузе имеет множество направлений, одним из которых является социально-психологическая адаптация в рамках реализации дисциплин предметной подготовки, направленных на психологическое обеспечение развития и помощи студенту как субъекту будущей профессиональной деятельности.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

1. Козырева П.М. Процессы социальной адаптации личности в трансформирующемся обществе: дис. ... д-ра социол. наук: 22.00.04 / П.М. Козырева. – М., 2004. – 380 с.
2. Корель Л. В. Социология адаптации: вопросы теории, методологии и методики / Л.В. Корель. – Новосибирск: Наука, 2005. – 423 с.
3. Овшинов А.Н. Общесоциологическая парадигма социальной адаптации / А.Н. Овшинов; Вестник Калмыцкого университета. – 2014. – №4. – С. 81–96.
4. Яковлева Е.П. Теоретико-методологические основания моделирования социальной адаптации: дис. ... канд. филос. наук: 09.00.11 / Е.П. Яковлева. – Якутск, 2002. – 146 с.
5. Бабурин С.В. Проблемы стресса и адаптации в пенитенциарной психологии / С.В. Бабурин // Вестник института: преступление, наказание, исправление. – 2017. – №1 (25). – С. 46–51.
6. Данилова Ж.Л. Психологические основы процесса обучения / Ж.Л. Данилова.
7. 7.Лисицкий Д.В., А.Г. Осипов, В.Г. Кичеев, В.Н. Савиных, Н.Н. Макаренко, Динамика парадигм высшего образования России (конец XIX – начало XXI вв.) [Текст] // Вестник Новосибирского государственного педагогического университета. 2017. Том 7. № 3. стр. 157–174.
8. Шилова М.И., Белых И.Л. Формирование конкурентоспособности выпускника вуза [Текст] // Вестник Томского государственного педагогического университета. 2010. с. 39–45.
9. Абрамов А.В., Артемьева Г.Н., Махутов Б.Н., Система педагогического оценивания формирования компетенций у студентов высших учебных заведений [Текст] // Нижневартовск: Изд-во Нижневарт. гуманит. ун-та, 2013. 10. Филосовские проблемы теории адаптации / Под ред. Г.И. Царегородцева. – М., 1975. – 277 с.
10. Налчаджян А.А., Психологическая адптация: механизмы и стратегии [Текст]. – М.: Эксмо, 2010. – 368 с.
11. Акименко А.К., Понятие адаптации, ее критериях и механизмах адаптационного процесса [Текст] // Адаптация личности в современном мире: сборник научных трудов. – Саратов: Издательский центр «Наука», 2011. – Т. 3, С. 5–18.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Nuralieva Barno Urunbaevna,** o'qituvchi [**Нуралиева Барно Урунбаевна,** преподватель], [**Barno U. Nuralieva,**teacher]; manzil: O'zbekiston, Toshkent, Uch-tepa tumani, daha Chilonzor-G9A, ko'chasi Kichik xalka yo'li, 21 [адрес: Узбекистан, Ташкент, Уч-тепинский район, даха Чилонзор-G9A, улица кичик халка йули, 21], [address: Uzbekistan, Tashkent, Uch-tepa district, daha Chilonzor-G9A, street Kichik khalka yoli, 21].

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

MAKTABGACHA TA’LIM MUASSASALARI TARBIYACHILARNING PSIXOLOGIK XUSUSIYATLARI

© S.G‘. Rustamova[1]✉
[1]Toshkent davlat pedagogika universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maktabgacha tarbiyachilarning psixologik xususiyatlarini tushunish ta'lim natijalarini yaxshilash va yosh bolalar uchun qo'llab-quvvatlovchi ta'lim muhitini yaratish uchun juda muhimdir. Ushbu tadqiqot samarali maktabgacha tarbiyachilarni belgilaydigan asosiy psixologik xususiyatlar, hissiy kompetensiyalar va shaxsiy xususiyatlarni o'rganadi, ularning ta'lim amaliyoti va o'quvchilar rivojlanishiga ta'sirini ta'kidlaydi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning asosiy maqsadi maktabgacha tarbiyachilarning samaradorligiga hissa qo'shadigan psixologik xususiyatlarni aniqlash va tahlil qilishdir. Bu xususiyatlar ularning o'qitish usullariga, bolalar bilan o'zaro munosabatlariga va umumiy sinf muhitiga qanday ta'sir qilishini o'rganishni o'z ichiga oladi**.**

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot aralash usullardan foydalanadi: adabiyotlarni ko'rib chiqish, so'rov, suhbatlar.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: natijalar samarali maktabgacha tarbiyachilar orasida keng tarqalgan bir nechta asosiy psixologik xususiyatlarni ta'kidlaydi. hissiy intellect, empatiya, stressga chidamlilik, shaxsiy xususiyatlar

XULOSA: tadqiqot shuni ko'rsatadiki, maktabgacha tarbiyachilarning psixologik xususiyatlari ularning samaradorligi va ular yaratadigan ta'lim muhitining sifatiga sezilarli darajada ta'sir qiladi. Hissiy intellekt, empatiya, stressga chidamlilik va ijobiy shaxsiy xususiyatlar samarali o'qitish va bolaning ijobiy rivojlanishini qo'llab-quvvatlovchi muhim komponentlardir. Ushbu topilmalar maktabgacha tarbiyachilarning psixologik farovonligi va o'qitish samaradorligini oshirish uchun psixologik yordam va kasbiy rivojlanish dasturlari muhimligini ta'kidlaydi.

Kalit so‘zlar: tarbiyachi xarakteri, bog‘cha iqlimi, bola shaxsi, xulq-atvor, psixologik omillar, bola tarbiyasi

Iqtibos uchun: Rustamova S.G‘. Maktabgacha ta’lim muassasalari tarbiyachilarning psixologik xususiyatlari // Inter education & global study. 2024. №6. B. 369–376.

ПСИХОЛОГИЧЕСКАЯ ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕДАГОТОВ ДОШКОЛЬНЫХ ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ УЧРЕЖДЕНИЙ

© С.Г. Рустамова[1]✉
[1]Ташкентский государственный педагогический университет, Ташкент,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: понимание психологических особенностей дошкольников имеет решающее значение для улучшения результатов обучения и создания благоприятной среды обучения для маленьких детей. В этом исследовании изучаются ключевые психологические черты, эмоциональные компетенции и черты личности, которые определяют эффективных дошкольников, подчеркивая их влияние на учебную практику и развитие учащихся.

ЦЕЛЬ: основной задачей данного исследования является выявление и анализ психологических особенностей, которые способствуют эффективности работы педагогов дошкольного образования. Это включает в себя изучение того, как эти характеристики влияют на их методы обучения, их взаимодействие с детьми и общую среду в классе.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании использованы смешанные методы: обзор литературы, опрос, интервью.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты подчеркивают несколько ключевых психологических характеристик, которые характерны для эффективных дошкольников. эмоциональный интеллект, эмпатия. стрессоустойчивость, личностные особенности

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследование показывает, что психологические особенности педагогов дошкольного образования существенно влияют на их эффективность и качество создаваемой ими образовательной среды. Эмоциональный интеллект, эмпатия, стрессоустойчивость и положительные качества личности являются важными компонентами эффективного обучения и поддержки позитивного развития ребенка. Эти результаты подчеркивают важность программ психологической поддержки и профессионального развития для улучшения психологического благополучия педагогов дошкольных учреждений и эффективности обучения.

Ключевые слова: личность воспитателя, климат детского сада, личность ребенка, поведение, психологические факторы, воспитание ребенка.

Для цитирования: Рустамова С.Г. Психологическая характеристика педагогов дошкольных образовательных учреждений. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 369–376.

PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF TEACHERS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

© Surayo G‘. Rustamova[1]✉
[1]Tashkent State Pedagogical University, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

INTRODUCTION: understanding the psychological characteristics of preschoolers is critical to improving educational outcomes and creating a supportive learning environment for young children. This study examines key psychological traits, emotional competencies, and personality traits that define effective preschoolers, highlighting their impact on instructional practices and student development.

AIM: the main objective of this study is to identify and analyze the psychological characteristics that contribute to the effectiveness of preschool teachers. This includes studying how these characteristics affect their teaching methods, their interactions with children, and the overall classroom environment.

MATERIALS AND METHODS: the research uses mixed methods: literature review, survey, interviews.

DISCUSSION AND RESULTS: the results highlight several key psychological characteristics that are common among effective preschoolers. emotional intellect, empathy. resistance to stress, personal characteristics

CONCLUSION: the study shows that the psychological characteristics of preschool teachers significantly affect their effectiveness and the quality of the educational environment they create. Emotional intelligence, empathy, stress tolerance, and positive personality traits are important components of effective teaching and supporting positive child development. These findings highlight the importance of psychological support and professional development programs to improve preschool teachers' psychological well-being and teaching effectiveness.

Key words: educator's character, kindergarten climate, child's personality, behavior, psychological factors, child education

For citation: Surayo G‘.Rustamova. (2024) Psychological characteristics of teachers of preschool educational institutions, Inter education & global study, (6), pp. 369–376. (In Uzbek).

Maktabgacha ta’lim muassasalaridagi insonparvarlik yondashuvlari shaxs rivojlanishini ta’minlashga va yangi ta’lim dasturlarini yaratishga bo‘lgan yondashuvlar kelajak avlodni komil shaxs sifatida tarbiyalashga qaratilgan. Maktabgacha ta’lim tizimini takomillashtirish, barkamol avlod ta’lim-tarbiya jarayonining tarbiyachilar tomonidan to‘g‘ri tashkil etilishini ta’minlashda tarbiyachilarning kasbiy mahorati hamda ularning malakasini oshirish jarayonini samarali tashkil etish muhim hisoblanadi. Maktabgacha yoshdagi tarbiyachi-pedagoglarning malakasini oshirish tizimi o‘ziga xos xususiyatlarga ega. Yangi ma’lumotlarni an’anaviy boyitish bilan bir qatorda, maktabgacha ta’lim muassasalarida o‘zaro munosabatlarning barcha sub’yektlari bilan turli xil ish turlari uchun uslubiy jihozlar, o‘quv qo‘llanmalar ilmiy jihatdan boyitilib bormoqda.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining “O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida” qarori o‘sib borayotgan avlodni sog‘lom va har tomonlama yetuk voyaga yetkazish, ta’lim-tarbiya

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

jarayoniga samarali ta’lim va tarbiya shakllari hamda usullarini joriy etishga qaratilgan maktabgacha ta’limning samarali tizimini tashkil etish bo‘yicha keng ko‘lamli ishlar amalga oshirilishi ko‘zda tutilgan.*O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining «Maktabgacha ta’lim tizimini boshqarishni takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida» 2018 yil 30 sentyabrdagi PQ-3955-son qaroriga muvofiq, shuningdek, maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, sog‘lom, faol, to‘laqonli, jamiyatga moslashgan bola shaxsini shakllantirish, o‘sishida turli nuqsonlari bo‘lgan bolalarni, shuningdek reabilitatsiya qilish va sog‘lomlashtirishga muhtoj bolalarni o‘qitish, tarbiyalash va integratsiya qilish uchun qulay muhit yaratish maqsadida Vazirlar Mahkamasi qarori* maktabgacha ta’lim tizimini yanada takomillashtirish, samarali davlat boshqaruvi tizimini yaratish, maktabgacha ta’lim muassasalari davlat va nodavlat tarmog‘ini kengaytirish, moddiy-texnika bazasini mustahkamlash, ularni malakali pedagog kadrlar bilan ta’minlash, maktabgacha ta’lim muassasalariga bolalarni qamrab olishni keskin oshirish, ta’lim-tarbiya jarayonlariga zamonaviy ta’lim dasturlari va texnologiyalarini tatbiq etish orqali bolalarni har tomonlama intellektual, ma’naviy-estetik, jismoniy rivojlantirish hamda ularni maktabga tayyorlash sifatini tubdan yaxshilash maqsadida bir qator qaror va farmonlar qabul qilindi. Respublikamizda amalga oshirilayotgan bir qator ishlar maktabgacha ta’lim sohasidagi normativ-huquqiy bazani yanada takomillashtirish, maktabgacha yoshdagi bolalarning har tomonlama intellektual, axloqiy, estetik va jismoniy rivojlanishi uchun shart-sharoitlar yaratishga qaratilgan bir qator maqsadli yo‘l xaritalari ham ishlab chiqilgan.

O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasini tasdiqlash to‘g‘risida qarorining ikkinchi bobida O‘zbekistonda 7 104 ta maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyat yuritishi shu bilan birga maktabgacha ta’lim tizimining joriy holati va uni rivojlantirishdagi mavjud muammolarni o‘z vaqtida aniqlash lozim ekanligi kiritilgan. Shuningdek, maktabgacha ta’lim tashkilotlarining malakali pedagog kadrlar bilan jamlanmaganligiga tuxtalib o‘tilgan.

O‘sib kelayotgan yosh avlodni muayyan maqsad yo‘lida har tomonlama kamol toptirish, uning ongi, dunyoqarashi, e’tiqodini o‘stirish, xulq-atvorini tarkib toptirish maktabgacha ta’limning dolzarb muammolaridandir. Tarbiyachi-pedagoglar bog‘cha ta’limida bolalar bilan samarali ishlarni tashkil etishda innovasion psixologik texnologiyalar bilan mashg‘ulotlarni olib borishni talab darajasiga ko‘tarish lozim. Tarbiyachi bolalar bilan o‘zaro munosabatlarda tarbiyachilarning refleksivligini rivojlantirish va ularning o‘quv faoliyati natijalarini kuzatish, psixik jihatdan o‘sishi va uning diagnostikasini to‘g‘ri yo‘lga quyishni talab qiladi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarni jismoniy, aqliy rivojlantirish sohasida ilmiy tadqiqotlar olib borish, ilg‘or ilmiy ishlanmalar va texnologiyalarni maktabgacha ta’lim tashkilotlari faoliyatiga integratsiya qilishini taqoza etilmoqda. Qayta-qayta gapirish joiz bo‘lsada, bugungi tarbiyachi zamon va davr talabi bilan hamnafas, har bir yangilikni ilg‘ab oladigan, ish jarayoniga tatbiq eta oladigan bo‘lishi zarur va shartdir.

Bizga ma’lumki, bolani bolalar bog‘chasiga qabul qilish juda qiyin va mas’uliyatli davr. Bolaning bolalar bog‘chasidagi yangi muhitga qanday moslashishi uning jismoniy va ruhiy

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

holatiga bog‘liq bo‘ladi. Bolalar bog‘chaga to‘g‘ri moslashuv jarayonlari olib boruvchi ham pedagog-tarbiyachi bo‘ladi, lekin bog‘cha bilan bog‘liq psixologik to‘siqlarni to‘g‘ri tahlil qilishi, bolalarga bog‘chaga borish lozimligini ota-onalari ham tushuntirishlar olib borishi kerak. Bola uchun onasidan ma’lum uzoq vaqt ajralish bosqichi, begonalar bilan ma’lum muddat qolishi bolani stressga ham solib quyadi. Bu o‘z navbatida bolaning immun tizimidagi zaiflikni keltirib chiqarsa, sharoitlardagi noqulaylik psixologik to‘siqlarni yuzaga kelishiga sabab bo‘ladi, bu bola xulq-atvorida salbiy o‘zgarishlarni keltirib chiqaradi. Bolalarga katta yoshdagilar, ota-onalar muloqoti va xatti-harakatlarning yangi shakllarini yaratilishi ma’lum muddat xavotirlarni kuchaytiradi.

Bolalar tarbiyasining asosiy vazifasi–shaxsning aqliy, axloqiy erkin fikrlovchi va jismoniy rivojlanish, uning qobiliyatlarini har tomonlama ochish uchun imkoniyat yaratishdir. Bolalar psixologiyasi bo‘yicha xorijda va mamlakatimizda bir qancha olimlar ilmiy izlanishlar olib borganlar.

Sh.A.Amonashvili o‘zining qarashlarida bolalarga ta’lim-tarbiya berish samarasi pedagog-tarbiyachi shaxsiga bog‘liq ekanligini ta’kidlaydi. Uning fikricha, pedagog-tarbiyachining shaxsiy sifatlari, ya’ni bolalarga muhabbat, ularni tushuna olish qobiliyati, optimist bo‘lish va tarbiyaning ta’sir kuchiga ega ekanligiga ishonishdan iborat bo‘ladi. Pedagogdagi mavjud sifatlar, tabassum qilish, qat’iyatli bo‘lish, jiddiylik, aqllilik, muloqotchanlik, samimiylik va hayotni sevishi hammaga yoqishini asoslaydi[3].

Efilti Erkanning “Tarbiyachilar duch keladigan qiyinchiliklar maktabgacha ta’lim muassasalari” mavzusi ilmiy maqolasida maktabgacha ta’lim muassasalari tarbiyachi-pedagoglar bolalarning qiziqishini uyg‘otmaydigan yaroqsiz, eskirgan darajadagi dastur, katta guruhlar uchun mos bo‘lmagan dasturlar charchash sikli o‘zgarib turishi hissiy charchoqni oshirib beradi degan ilmiy xulosalarni beradi.

Maktabgacha ta’lim muassasalari tarbiyachilarning kasbiy o‘zini o‘zi anglashini shakllantirish va takomillashtirishning ilmiy va amaliy muammosi dolzarb hisoblanadi.

Tarbiyachi-pedagoglarning sabrli bo‘lishi ahamiyatlidir. Ota-onalar bitta bola bilan ishlash qiyin ekanligini yaxshi bilishadi. Bog‘chada bitta guruhda 15 nafardan 25 nafargacha bolalar bilan ishlash juda qiyin. Bu bolalarga nisbatan juda ko‘p sevgi va aql bovar qilmaydigan sabr-toqatni talab qiladi.

Tarbiyachi-pedagoglar kasbiy yo‘nalishlarida o‘zlarini motivatsiya qila olishi, har tomonlama ya’ni ma’naviy, ma’rifiy, tashkiliy jihatdan bilimlarini, ko‘nikmalarini va malakalarini oshirib borishga bo‘lgan qiziqishlari albatta ish samaradorligini oshirib beruvchi omillardan hisoblanadi. Shu sababli sinaluvchilarda o‘zini-o‘zi kasbiy-pedagogik rivojlantirishga tayyorgarlik darajasini aniqlash maqsadida quyidagi tadqiqotlarni olib bordik (1-jadval).

1-jadval.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

“O‘zini o‘zi kasbiy-pedagogik rivojlantirishga tayyorlik darajasini aniqlash” metodikasi shkalalarini normal taqsimlanishga mosligini tekshirish natijalari (Kolmogorov-Smirnov Z-mezoni, N=440)

Shkalalar	Min	Maks	O‘rtacha	St.og‘ish	Z	p
Motivasion komponent	5	8	6,98	0,85	5,48	0,000**
Kognitiv komponent	5	8	7,06	0,84	2,57	0,000**
Ma’naviy-irodaviy komponent	5	8	6,80	1,12	4,55	0,000**
Gnostik komponent	4	8	6,61	1,18	3,55	0,000**
Tashkiliy komponent	1	8	5,81	1,83	4,89	0,000**
O‘zini-o‘zi boshqarish qobiliyati	1	9	5,78	1,73	3,99	0,000**
Muloqotmandlik qobiliyati	2	9	6,07	1,75	3,57	0,000**

Izoh: ** - p<0.01

Yuqoridagi jadvallarda tarbiyachi-pedagoglar o‘zini o‘zi kasbiy-pedagogik rivojlantirishda motivasion komponenti 0,85 (Z=5,48;p<0.01) ko‘rsatmoqda bu boshqa ko‘rsatkichlardan juda past ko‘rsatkichni bermoqda, demak, tarbiyachi-pedagoglar o‘zini-o‘zi tashqi yoki ichki motivatsiyalarini ko‘rsata olmaslik darajasi juda past, xatti-harakatlari sust yoki o‘z ustida motivasion ishlashni tashkil qilmaslikni namoyon etmoqda. Sinaluvchilarda kognitiv komponent 0,84 (Z=2,57; p<0.01) ko‘rsatkich ham boshqalardan ancha past, bu sinaluvchilar o‘zini-o‘zi kasbiy tayyorgarlik darajasida kognitiv yondashuvi sustligini, qiziqishlari, ehtiyojlari, diqqat-e’tibori ustida ishlashi yoki o‘zini-o‘zi rivojlantirishga oid bilim, ko‘nikmalarini shakllantirishga oid xatti-harakatlari sustligini ko‘rsatmoqda. Sinaluvchilarning ma’naviy-irodaviy komponent 1,12 (Z=4,55;p<0.01) ko‘rsatkichda bolalar tarbiyasida ham muhim komponent hisoblanadi, shu sababli bu ko‘rsatkich oldingilarga nisbatan yaxshi yoki o‘rtacha deb belgilab o‘tsak bo‘ladi. Tarbiyachilarda gnostik komponent 1,18 (Z=3,55; p<0.01) shaxsiy ma’naviy tajriba orqali to‘plagan malaka ko‘rsatkichlari boshqa komponentlardan o‘rtacha ko‘rsatkichda, demak sinaluvchilarni tajribalaridan kelib chiqib vaziyatlarga yondashuvi ijobiy, shunday bo‘lsada oldingi olingan tadqiqotlarda qiyin vaziyatlarda emosional ko‘rsatkichlari yuqori bo‘lgandi, shu sababli sinaluvchilar o‘zini-o‘zi kasbiy pedagog rivojlantirishda ish tajribasi, hayotiy tajribalari yaqindan yordam berishini ko‘rsatmoqda. Sinaluvchilarni tashkiliy komponent 1,83 (Z=4,89;p<0.01) yaxshi ko‘rsatkichda, bolalarni mashg‘ulotlarda, boshqada vaziyatlarni boshqarishda ularda tashkilotchilik bo‘lgani yaxshi. Tarbiyachi-pedagoglar o‘zini-o‘zi boshqarish qobiliyati 1,73(Z=3,99;p<0.01) aynan tashkilotchilikda namoyon bo‘lmoqda. Bolalar va ularni ota-onalari bilan bo‘ladigan muloqotmandlik qobiliyati 1,75 (Z=3,57;p<0.01) kasbiy tajribalar ko‘rsatkichi o‘rtacha bo‘lmoqda. Bolalarni turli mashg‘ulotlarga jalb qilish masalalarida, ularda qiziqishlarni uyg‘otishda ham muloqotga kirishimli bo‘la olishimizning ahamiyati kattadir.

Maktabgacha ta’lim muassasalarida faoliyati samaradorligi ko‘p jihatdan tarbiyachi-pedagoglarning kasbiy faoliyat motivatsiyasi bilan bog‘liqdir. Shu sababli ularda kasbiy motivatsiyalarini chuquroq o‘rganish maqsadida K.Zamfirning A.A.Rean tomonidan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

modifikatsiya qilingan "Kasbiy faoliyat motivatsiyasi" metodikasidan foydalandik va ularni quyidagi tahlil qildik (2-jadval).

2-jadval.

K.Zamfirning A.A.Rean tomonidan modifikatsiya qilingan "Kasbiy faoliyat motivatsiyasi" metodikasi shkalalarini normal taqsimlanishga mosligini tekshirish natijalari (Kolmogorov-Smirnov Z-mezoni, N=440)

Shkalalar	Min	Maks	O‘rtacha	St.og‘ish	Z	p
Ichki motivatsiya	2	5	3,58	0,63	3,31	0,000**
Ijobiy tashqi motivatsiya	2	4	3,28	0,46	3,93	0,000**
Salbiy tashqi motivatsiya	3	5	3,27	0,67	3,71	0,000**

Izoh: * - p<0.05; ** - p<0.01

Tarbiyachilarni rag‘batlantirish muammosi maktabgacha ta’lim tashkilotining har bir rahbarining boshqaruv faoliyatining bosh maqsadi bo‘ladi, ammo ularning ba’zilari orasida kasbiy faoliyat motivatsiyasi soha yo‘nalishlar bo‘yicha alohida o‘rganlishi zarur bo‘lgan psixologik omillardan hisoblanadi. Kasbiy faoliyatdagi ichki motivatsiya bu sinaluvchilarning faoliyat bilan shug‘ullanishiga bog‘liq o‘z bilimlarini oshirish, bilimlar olishga bo‘lgan ishtiyoqi, ish tajribalariga oid ma’lumotlarni ortirib borishi motivatsiyasi. Biroq ko‘rib chiqmoqchi bo‘lgan motivatsiyaning boshqa turlari u yoki bu tarzda bir qaraganda o‘xshashdir, motivatsiya sinaluvchilarning kasbiy faoliyatdagi xatti-harakatlarini belgilaydigan faol harakatlantiruvchi kuchlarni anglatadi.

Kasbiy faoliyat motivatsiyasi tahlilida ichki motivatsiya 0,63 (Z=3,31;p<0.01) ko‘rsatkichni ko‘rsatmoqda, sinaluvchilarda juda past ko‘rsatkich, sababi kasbiy faoliyat samaradorligi ham ichki motivatsiyalarni kuchiga bog‘liq bo‘ladi. Sinaluvchilar o‘zlarida ichki motivatsiyalarini anglashi uni nazoratga olishi muhim hisoblanadi. Kasbiy faoliyatida ijobiy tashqi motivatsiya 0,46 (Z=0,46;p<0.01) ko‘rsatmoqda, bu ham o‘z navbatida past ko‘rsatkich. Agar tarbiyachi-pedagoglarda ijobiy tashqi motivatsiyalari past bo‘lsa funksional vazifalarni bajarishda, malaka, ko‘nikmalarini oshirishda ham ma’lum darajada psixologik to‘siq bo‘la oladi. Chunki keyingi salbiy tashqi motivatsiya 0,67 (Z=0,67;p<0.01) ko‘rsatkichlari yuqori chiqmoqda. Aynan shu salbiy tashqi motivatsiyalar sinaluvchilarni ichki ijobiy motivatsiyalari ortishiga to‘sqinlik qilishi ham mumkin.

Olib borilgan tadqiqot natijalardan xulosa chiqarish mumkinki, maktabgacha ta’lim muassasalari tarbiyachilar kasbiy faoliyat motivatsiyasi ya’ni ichki, ijobiy-salbiy tashqi motivatsiyalari aniqlanib, kasbiy faoliyatga ehtiyoji, funksional qiziquvchanligi, befarq munosabatlari aniqlandi. Maktabgacha ta’lim muassasalari tarbiyachilar pedagogik faoliyatga ta’sir etuvchi o‘z-o‘zini rivojlantirishdagi faolligi, pedagogik faoliyatga salbiy ta’sir etuvchi omillari, pedagogik faoliyatga ijobiy ta’sir etuvchi omillardan ekan. Maktabgacha ta’lim muassasalari tarbiyachi-pedagoglar faoliyatining samaradorligini belgilovchi omillar sifatida rolli pozitsiyalar, emotsional so‘nish holati, o‘zini o‘zi kasbiy-pedagogik rivojlantirishga tayyorligini oshirishuvchi, o‘z kasbiy-pedagogik motivatsiyasini baholashga qaratilgan psixologik o‘quv-uslubiy qo‘llanma shakllantirish zarur.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг Ўзбекистон Республикаси олий таълим тизимини 2030 йилгача ривожлантириш концепцияси” ПФ-5847-сонда. 2019-йил.
2. Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси Қонунчилик палатаси томонидан 2023 йил 2 майда «Педагог ходимнинг мақоми тўғрисида»ги ҚЛ-1010-сонли Қарори.
3. Амонашвили Ш.А. Личностно-гуманная основа педагогического процесса. - Минск: «Университетское», 2000. -С. 154.
4. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте.М.,1968.-464с.
5. Гришаева Н.П. Современные технологии эффективной социализации ребенка в дошкольной образовательной организации. – М.: Вентана-Граф, 2016.
6. Савинская О.Б. Социальный порядок детского сада глазами детей: конструирование мира детства через интервью-игру // Социологические исследования. 2018. № 3. С. 77–85.
7. .Якушева С.Д. Основы педагогического мастерства: Учебник. 3-е изд. - М.: Издательский центр «Академия», 2010. -С. 256

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Rustamova Surayo G‘ofurovna**, Tadqiqotchi [**Рустамова Сураё Ғофуровна**, исследователь [**Surayo G‘.Rustamova**, researcher]; manzil: Toshkent shahri, Chilonzor tumani, Bunyodkor ko‘chasi, 27-uy. [adrec: г. Ташкент, Чиланзорский район, ул. Бунёдкор, 27.], [address: 27, Bunyodkor street, Chilonzor district, Tashkent city.] hosiyat@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

YOSHLARNING MUSIQIY TAFAKKURINI SHAKLLANTIRISHDA MAQOMLARNING O‘RNI

© S.Q.Xudayberganov[1]✉

[1]Urganch davlat universiteti, Urganch, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqomlar o‘zbek xalqining oliy musiqa merosi. Uni o‘rganish, tahlil qilish, mazmun va mohiyatini anglash, turli tadqiqotlar olib borish bugungi kunda muhim ahamiyatga ega. Sharq xalqlarining musiqiy estetikasi, tarixi va tafakkuri rivojlanishi, ayniqsa, maqomlar muhim o‘ringa ega. Maqomlarning tarkibiy tuzilishi, musiqiy timsol va idrok qilish kabi masalalar yoshlarning musiqiy tafakkurini rivojlantirishda o‘z ta’sirini ko‘rsatishi mumkin.

MAQSAD: mazkur tadqiqotning maqsadi maqomlar xususidagi ma’lumotlar to‘plash, tahlil qilish va musiqiy estetika tamoyillarini o‘rganish. Shuningdek, asosiy e’tibor bugungi yoshlarini maqomlar, mumtoz musiqa namunalarini qay tariqa targ‘ib qilish muammolarini aniqlashga qaratiladi.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqotda maqomlarga oid ilmiy manbalar, maqolalar va shu mavzuga oid olimlarning fikrlari tahlili o‘tkaziladi. Materiallar musiqa tarixi, maqomshunoslik, musiqa psixologiyasi kabi turli sohalarga oid ilmiy ishlarni qamrab oladi. Usullar tadqiqotning asosiy mavzusi va natijalarini tasniflash, izohlash va umumiy xulosalash orqali ko‘rib chiqiladi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: tadqiqotchi olimlar maqomlarning tarixiy rivojlanishi va madaniy hamjamiyatdagi o‘rnini muhim deya ta’kidlashadi, uning milliy ideallarni shakllantirishda ustuvor ahamiyatga egaligi qayd etiladi. Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, maqomlar mazmun va musiqiy tafakkuri orqali yoshlar ongiga ta’siri katta, ularning keyingi musiqiy dunyoqarashini rivojlantirishda maqom musiqasidan keng foydalanish mumkin.

XULOSA: tadqiqot xulosasiga ko‘ra, maqomlar musiqiy tafakkurining ham ijodiy, ham ilmiy-tarixiy jihatlari o‘zaro munosabatida namoyon bo‘ladi. Musiqa ta’limida yoshlarning maqomlar musiqasini o‘rganishi va to‘laqonli idrok etishga erishishi natijasida ularda musiqiy tafakkur hamda idrok xususiyatlari to‘laqonli shakllanib, maqomlar estetikasi va milliy o‘zlikni anglash orqali barkamol shaxs tarbiyalash imkoniyatlari yanada kengayadi.

Kalit so‘zlar: o‘zbek musiqasi, maqom san’ati, musiqiy tafakkur, idrok, badiiy timsol.

Iqtibos uchun: Xudayberganov S.Q. Yoshlarning musiqiy tafakkurini shakllantirishda maqomlarning o‘rni. // Inter education & global study. 2024. №6. B.377-382.

РОЛЬ МАКОМОВ В ФОРМИРОВАНИИ МУЗЫКАЛЬНОГО МЫШЛЕНИЯ МОЛОДЕЖИ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

© С.К.Худайберганов[1]✉
[1]Ургенчского государственного университета, Ургенч, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: макомы – высшее музыкальное наследие узбекского народа. Сегодня важно изучать, анализировать, понимать ее содержание и суть, проводить различные исследования. Важное место занимает развитие музыкальной эстетики, истории и мышления народов Востока, особенно статусов. Такие вопросы, как структурная структура ролей, музыкальное представление и восприятие, могут оказать влияние на развитие музыкального мышления молодежи.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является сбор, анализ и изучение принципов музыкальной эстетики. Также основное внимание сосредоточено на определении статуса современной молодежи, способах пропаганды образцов классической музыки.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в исследовании проведен анализ научных источников, статей и мнений ученых по данной теме. В материалах освещаются научные работы в различных областях, таких как история музыки, этнология, музыкальная психология. Методы рассматриваются путем категоризации, интерпретации и обобщения основных тем и результатов исследования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: ученые-исследователи подчеркивают важное значение исторического развития статуса и его места в культурном сообществе, отмечается его приоритет в формировании национальных идеалов. Анализ показывает, что макам оказывает большое влияние на сознание молодых людей через содержание и музыкальное мышление, а музыка макама может быть широко использована в развитии их дальнейшего музыкального мировоззрения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: согласно выводу исследования, статусы проявляются во взаимодействии как творческой, так и научно-исторической сторон музыкального мышления. В результате обучения молодежи музыке макомов и достижения полного понимания в музыкальном образовании у них полностью формируются особенности музыкального мышления и восприятия, открываются возможности воспитания всесторонне развитой личности путем осознания эстетики макомов и национального самосознания расширены.

Ключевые слова: узбекская музыка, макомное искусство, музыкальное мышление, восприятие, художественное изображение.

Для цитирования: Худайберганов С.К. Роль макомов в формировании музыкального мышления молодежи. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 377-382.

HE ROLE OF MAKOMS IN FORMING YOUNG PEOPLE'S MUSICAL THINKING

© Samandar K. Khudoyberganov[1]✉
[1]Urgench State University, Urgench, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

INTRODUCTION: maqoms are the highest musical heritage of the Uzbek people. Today it is important to study, analyze, understand its content and essence, and conduct various studies. An important place is occupied by the development of musical aesthetics, history and thinking of the peoples of the East, especially maqoms. Issues such as role structure, musical performance, and perception may influence the development of youth's musical thinking.

AIM: the purpose of this study is to collect, analyze and study the principles of musical aesthetics. Also, the main attention is focused on determining the maqoms of modern youth, ways of promoting classical music samples.

MATERIALS AND METHODS: the study analyzed scientific sources, articles and opinions of scientists on this topic. The materials highlight scientific work in various fields, such as music history, ethnology, and musical psychology. Methods are addressed by categorizing, interpreting, and summarizing the main themes and findings of the study.

DISCUSSION AND RESULTS: Research scientists emphasize the importance of the historical development of status and its place in the cultural community, and its priority in the formation of national ideals is noted. The analysis shows that maqam has a great influence on the consciousness of young people through content and musical thinking, and maqam music can be widely used in the development of their further musical worldview.

CONCLUSION: according to the conclusion of the research, maqoms are manifested in the interaction of both creative and scientific-historical aspects of musical thinking. As a result of young people learning the music of maqoms and achieving a full understanding in music education, musical thinking and perception characteristics are fully formed in them, and the possibilities of educating a well-rounded personality by realizing the aesthetics of maqams and national identity are expanded.

Key words: Uzbek music, maqom art, musical thinking, perception, artistic representation.

For citation: Samandar K. Khudoyberganov. (2024) ‘He role of makoms in forming young people's musical thinking’, Inter education & global study, (6), pp. 377-382. (In Uzbek).

Xalqimizning musiqa merosi juda keng, ko‘p qirrali bo‘lib, sermazmun va rang-barangdir. Maqomlar sharq xalqlari musiqa merosi negizini tashkil qiladi. Ular xalqning milliy musiqasi va tafakkurinining shakllanishini belgilab berib, uning nazariy-amaliy asoslari hamda sharq xalqlari musiqa san’atining ustozona uslubi namunalarida yaqqol namoyon bo‘ladi. Ustoz sozanda va xonandalar keyingi avlodlarga ko‘z qorachig‘idek asrab-avaylab bizgacha yetib kelgan maqomlar hozirgi kunda nafosat dunyosidagi eng sara, beqiyos qiymatga ega bo‘lgan mumtoz musiqa namunasidir. Ohangdor kuylarimiz kishiga quvonch, xursandchilik bag‘ishlaydi, og‘ir damlarni yengil qiladi. U insonning oliyjanob fazilatlari, his-tuyg‘ularni ifodalab beruvchi kuchga ega.

Maqomlar jamiyatning boshqa hodisalari kabi davrning ijtimoiy, badiiy-estetik talablariga va ehtiyojlariga bog‘liq holda yashab keldi va o‘z taraqqiyoti jarayonida katta

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

o‘zgarishlarga uchradi. O‘zbek musiqasining mumtoz namunasi bo‘lgan Shashmaqom, taxminan, XVIII asrning birinchi yarmida mustaqil musiqa janri sifatida uzil-kesil yuzaga keldi.[3, 39] Maqomlar ma’lum tartibda yaratilgan turkumli musiqiy majmua bo‘lib, o‘tmish bastakorlik ijodiyotining o‘ziga xos sayqal berilgan turidir. Keng ma’noda esa maqomlar xalq musiqasining qomusidir. Chunki ularda, xususan Shashmaqomda, o‘zbek xalqi musiqasiga xos ohanglar, ritmik xususiyatlar, doira usullari, she’riyat bilan xalq ashula yo‘llarining bog‘lanish qoidalariga asoslangan qator jabxalar o‘z ifodasini topgan.

Bugungi kunda maqom masalalarini o‘rganishga, maqom ijrochiligidagi uslublarni aniqlash va o‘zlashtirish ishiga jiddiy ahamiyat berilmoqda. Shashmaqom o‘zbek xalqi musiqa merosida juda katta o‘rin tutadi. Xalq musiqa asarlarining qaysi birini olib qaramang, ular u yoki bu maqom, yoki uning sho‘ba pardasi, kuy tuzilishi, doira usuliga o‘xshashligini bilib olish qiyin emas. Keyingi kuzatuvlar Shashmaqom xalq musiqa merosining asosini tashkil etadi deyishga imkon beradi.

XIX asrda Xorazm musiqasida qayta uyg‘onish yuzaga keldiki, muhtasham saroy maqom an’analarining rivoji natijasida el orasidagi azaldan iste’molda bo‘lgan mumtoz kuy va ashulalar, Dutor maqomlari, doston yo‘llari, maqom suvoralari izchil taraqqiylasha boshladi. Shashmaqom va Olti yarim maqom mumtoz musiqamizning yuksak ko‘rinishi sifatida o‘zining ustivor qonun-qoidalari, tartib va nizomlariga ega. Dutor maqomlarining ham o‘ziga yarasha ichki qonuniyatlari mavjud.

Taniqli manbashunos va maqom bilimdoni Ishoq Rajabov ta’kidlaganidek, - “Maqomlarning kishi ruhiyatiga ijobiy ta’sir etish xususiyatini al-Forobiy, Ibn Sino, Safiuddin Abdulmo‘’min, Qutbiddin ash-Sheroziy, Jomiy va keyingi davrlarda yashagan musiqa olimlari qayta - qayta uqtirib o‘tganlar. Masalan, (o‘n ikki maqomdagi) Ushshoq, Busalik, Navo maqomlari va Mohur, Nihovand sho‘’balari shaxsga shijoat va jasorat bag‘ishlaydi. Buzruk, Zirafkand, Rahoviy, Zangula maqomlari, Gavasht va Shahnoz ovozlari, Hisor, Humoyun, Mubarqa’, Rakb, Sabo, Bastai Nigor, Navro‘zi arab, Ro‘yi Iroq sho‘’balari g‘amginlik, ruhiy horg‘inlik, alamni ifoda etadi. Maqomlardan Hijoz, Husayniy, ovozlardan Moya, Salmak, sho‘’balardan Nuhuft, Navro‘zi Bayotiy, Dugoh, Uzzol, Avj, Javziy, Nayrez kabilar eshituvchida ham quvonch, ham qayg‘u kayfiyatini qo‘zg‘atadi”.[3, 32] Shuningdek maqomlar ilohiy aytim va chertim yo‘llari sifatidagi badiiy ta’siri ham muhim hisoblanib, uning inson ruhiyatiga ta’siri va estetik ahamiyatini oshiradi. Ayniqsa, o‘rta asr sharq allomalarining asarlarida mazkur fikr ko‘p tilga olinadi.

Ohirgi yarim asr davomida o‘zbek kompozitorlik ijodiyoti har tomonlama ulg‘aydi, kamol topdi va jahon musiqiy dunyosida o‘z o‘rniga ega bo‘ldi. Aksariyat kompozitorlarimiz ijodiga nazar solar ekanmiz, ularda milliylik va an’anaviylik yanada ustuvorlik ahayamitga egaligini guvohi bo‘lamiz. Musiqiy ijodiyotning uslub va omillari bisyor. Shular orasida milliy musiqa me’rosini asos qilib zamonaviy asarlar yaratish, yangicha vositalar bilan talqin etish hozirgi kompozitorlar ijodida alohida ahamiyat kasb etmoqda.

Zamonaviy o‘zbek san’ati dialektik ravishda rivojlanib bormoqda. Kompozitorlarimiz hozirda mavjud maqom namunalari va turkumlari zaminida noyob asarlar yaratmoqdalar. Ijodiy yetukligi urushdan keyingi yillarga to‘g‘ri kelgan o‘zbek kompozitorlaridan M.Ashrafiy,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

M.Burxonov, I.Akbarov, S.Boboev, M.Leviev, X.Raximov, D.Zokirov, D.Soatqulov, O.Xalimov, I.Hamroev, SH.Ramazanov, S.Yudakov, I.Akbarov, F.Nazarov, A.Muhammedov, M.Yusupov, S.Jalil, R.Hamroev, M.Tojiev, M.Mahmudov, A.Otajonov, M.Bafoev, N.Norxo‘jaev, A.Mansurov, F.Olimov, A.Ergashev E.Solixovlarning asarlari buni yaqqol tasdiqlaydi.

Masalan, M.Burxonovning “Alisher Navoiyga qasida” nomli vokal-simfonik musiqasida “Navoiy” mavzusi “Saraxbori Navo” va “Navo” maqomi orqali Navoiy siymosini mohirona ochib bera olgan. Kompozitor B.Umidjonovning “Dilbarim” lirik syuitasida klassik maqomga asoslangan. Ikkita solist va jo‘rsiz xor uchun mo‘ljallangan asar bo‘lib, bunda “Chorgoh”, “Segoh”, “Saraxbori Navo” kabi maqomlarni o‘z asarida qo‘llaydi. Mazkur asar 1978-yilda Samarqandda bo‘lib o‘tgan “Zamonaviy kompozitorlar ijodida maqom va mug‘om” xalqaro simpoziyumda ijro etilgan. A.Kozlovskiyning “Doston” poemasi dramaturgik rejani kompozitor “Saraxbori Navo” (Navo maqomining ashulla yo‘lidan) maqom kuyiga murojaat qildi. S.Boboev “Segoh” poemasi o‘zida “Segoh” va “Ufori Segoh” cholg‘u yo‘li kuyini mujassam etgan. M.Tojievning “Shoir muhabbati” poemasida “Segoh” maqomi, T.Qurbonov polifonik asarga “Buzruk” va “Saraxbori Buzruk” maqomini, Hamzaga bag‘ishlangan Beshinchi simfoniyasida “Segoh” maqomi mavzu qilib olingan. D.Soatqulov o‘zining “Farg‘ona kvarteti”da bosh partiyasining birinchi qismida “Tanavor” va final qismida “Mo‘g‘ulchai Munojot” cholg‘u kuyidan foydalangan. Kompozitor va bastakorlar tomonidan maqomlarga bo‘lgan bunday yondoshuv mumtoz musiqamizning keyingi rivojida hamda yoshlar ongida simfonik musiqa va maqom ohanglaring sintezligini singdirishda muhim qadamlar deyish mumkin. Maqomlar musiqasini tinglash va uning mazmunini idrok etishda hissiy ta’sirchanlik bilan musiqiy tafakkur sintezi, ya’ni, mavhumlik va aniqlik, mantiqiylik va hissiy anglash, ijodiy tasavvur va badiiy yondoshuv talab etiladi. Yoshlarning maqom musiqasini tinglashi ularning o‘ziga tanish bo‘lgan musiqiy-eshitish tasavvurlari bilan, badiiy bilim, ko‘nikma va malakalarni yangi sharoitlarda, musiqiy faoliyatning turli ko‘rinishlarida qo‘llay olishi bilan bog‘liqdir.Maqomlarni ijro etish malakalarining shakllanishi undagi badiiy musiqiy obraz mazmunini ochishga yo‘naltirilgan vazifalarga qaratilishi maqsadga muvofiq. Bunda tinglash va ijro malakalarini egallash – maqomlarni badiiy ijro etishga erishish vositasi bo‘lib qoladi. Musiqa amaliyoti ko‘rsatishicha, mumtoz musiqa asarlarining badiiy g‘oyaviy mazmuni ichiga kirib borish faqatgina tinglovchining ushbu asarda nimanidir ko‘rishi, kashf etishi va bu uning ichki olamida, kechinmalarida aks etishi orqali namoyon bo‘ladi. Bu borada maqomlar keng imkoniyatlarga egadir.Hozirgi kunda bo‘lajak musiqa o‘qituvchilari o‘quv mashg‘ulotlarida turli xarakterdagi musiqalarni tinglab, tahlil qilishadi. Ularning ayrim hollarda mumtoz musiqa namunalarini mukammal darajada mazmuni va ijrosini bilmasligi, uni tinglashga ehtiyoji talab darajasida namoyon bo‘lmasligi soha mutaxassislarini xavotirga soladi. Zero, mumtoz musiqa namunasi bo‘lmish maqomlar xalqimizning, qolaversa, insoniyatning davrlar chig‘irig‘idan o‘tgan ma’naviy merosidir. Uni o‘rganish, tushungan holda idrok etish tafakkurni, musiqiy tarbiyani, estetik dunyoqarashini faollashtiradi, hissiy bilish – sezgi va idrok esa yoshlarning ruhiy salomatligini yanada mustahkamlaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Ta’kidlash zarurki, mumtoz musiqa, maqomlar yoshlarning nafaqat aqliy qobiliyatlariga, balki yaxlit ravishda oliy asab faoliyati, bosh miyaning rivojlanishiga ijobiy ta’sir ko‘rsatadi. Professional musiqachilar va bolaligidan mumtoz musiqani sevib tinglovchi shinavandalar tadqiq etilganda, ularda xotira va tillarni o‘rganishga kuchli qobiliyat rivojlanishi aniqlangan.

Maqomlarni tinglab, biz ularning kuyini, ritmini, tembrini, ohang yo‘nalishini alohida tarzda idrok etmaymiz, balki, musiqiy obrazda musiqiy ifodaning alohida vositalarini umumlashtiramiz. Maqomlar musiqasini tinglab, ularni ma’lum kategoriyalarga ajratamiz va agar ma’lum tinglovchilik tarjibasiga ega bo‘lsak, dastlabki taktlaridan boshlab uning Xorazm maqomlariga, Shashmaqomga yoki Farg‘ona-Toshkent maqom yo‘llariga tegishli ohanglar ekanligini darhol bilib olamiz. Musiqiy tafakkur yaxlit tarzda shaxs shakllanganligining muhim ko‘rsatkichi sanaladi va uni ma’lum maqsadga yo‘naltirgan holda takomillashtirilsa, ma’naviy barkamollikka erishish hamda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirish uchun keng imkoniyatlar ochiladi. Hozirgi kunda musiqiy tafakkurga insonning badiiy faoliyatlarini aks ettiruvchi produktiv ijodiy tafakkur sifatida baho beriladi.

Xulosa qilib aytganda, maqomlar negizida shakllangan musiqiy tafakkur – borliqni badiiy aks ettirishning o‘ziga xos ko‘rinishi, ya’ni, borliqni yagona maqsadga yo‘naltirilgan, bilvosita va umumlashtirilgan maqom tafakkuri va uning ilohiy mazmunini bilish, ijodiy yaratuvchanlik, maxsus o‘ziga xos musiqiy tovush obrazlari (ohanglar)ni chuqur anglash, idrok etish va uzatish faoliyatidir. Maqomlarning musiqiy tafakkur ham ijodiy, ham ilmiy-tarixiy jihatlar munosabatida namoyon bo‘ladi. Oliy musiqa ta’limida tahsil olayotgan talabalarning maqomlar musiqasini o‘rganishi va to‘laqonli idrok etishga erishishi natijasida ularda musiqiy tafakkur hamda idrok xususiyatlari to‘laqonli shakllanib, maqomlar estetikasi va milliy o‘zlikni anglash orqali barkamol shaxsni tarbiyalash imkoniyatlari yanada kengayadi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Matyakubov O. Maqomot. -T., 2004
2. Fitrat A. O‘zbek klassik musiqasi va uning tarixi. -T., 1993
3. Rajabov. I. Maqomlar. T., 2006
4. Matyakubov O. Xorazm Dutor maqomlari va Olti yarim maqomi. -T., 2018
5. Петрушинм В. Музыкальная психология. М., 1997.
6. Кадцын Л. Музыкальное искусство и творчество слушателя. М., 1990.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Samandar Xudayberganov Qo‘zievich,** “San’at” kafedrasi professori, [**Самандар Худойберганов Кузиевич,** профессор кафедры «Искусство»], [**Samandar Khudoyberganov Kuzievich**, Professor of the Department of Art]; manzil: O‘zbekiston, Urganch sh., Najmiddin Kubro ko'chasi, 19-uy [адрес: Узбекистан, ул. Нежмиддин Кубро, 19, г. Ургенч], [address: Uzbekistan, 19, Najmiddin Kubro st., Urgench city] E-mail: samandar.x@urdu.uz

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

NOMODDIY MADANIY MEROSNI ASRASH: BADIIY HAVASKORLIK JAMOALARI MISOLIDA

© Z.H. Rashidova[1]✉

[1]Samarqand xalqaro texnologiya universiteti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: mazkur maqolada madaniyat markazlari qoshida faoliyat olib borayotgan badiiy havaskorlik jamoalarining bugungi kunda tutgan o‘rni, ularga yaratilayotgan shart – sharoitlar va qabul qilinayotgan qarorlarda ulaning moddiy-texnik bazasini mustahkamlash borasidagi vazifalar haqida so‘z boradi

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot olib borilayotgan fan va texnologiyalarni talabalarda qay darajada o’zlashtira olish va ularni bu fanni o’zlashtirishdagi qulayliklar va qiyinchiliklarni o’rganishdan keyingi ta’sir qilishini tahlil qilish uchun 5 ta ilmiy maqoladan iborat korpus yaratildi. Yig’ilgan maqolalar 2020-2023 yillar oralig‘ida xalqaro va milliy akademik jurnallarda chop etilgan. Bu maqolalar tahlil qilindi va qiyosiy tahlil olindi.

MAQSAD: nomoddiy madaniy meros obyektlarini muhofaza qilish, asrash, targ’ib qilish va yuzaga kelayotgan muammolarni bartaraf etish hamda madaniyat markazlari qoshida faoliyat olib borayotgan badiiy havaskorlik jamoalarining moddiy-texnik bazasini mustahkamlash.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: O’zbekistonimiz nomoddiy madaniy meros durdonalariga boy kam sonli davlatlardan. Mustaqillik yillarida ana shu bebaho boylikni asrash, targ’ib qilish va kelajak avlodlarga yetkazish borasida keng ko’lamli ishlar amalga oshirilmoqda. Sababi, dunyo miqyosida madaniyatlarning umumlashuvi – olomon madaniyati xavf solib turgan bir paytda har bir xalq urf-odatlari, marosim va udumlari haqida so’z yuritishi hozirgi kunda dolzarb masala bo’lib turibdi. Aynan shunday vaziyatda yoshlarning ongida o’zbek xalqining asrlar mobaynida sayqal topib o’zgacha ahamiyat kasb etib, qadriyat darajasiga yetgan urf-odatlari, xalq ijodiyoti hamda ular bilan bog’liq bilim va ko’nikmalarni shakllantirish asosiy vazifa sifatida qaralmoqda, va shuningdek urf-odatlarimizni asrash va avaylashda, uni ommaga keng targ’ib qilishda badiiy havaskorlik jamoalarining o’rni beqiyos.

XULOSA: davlatimiz tomonidan bu soha rivojiga kata ahamiyat berilmoqda. Va aynan davlatimiz rahbarining “Nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish, ilmiy o‘rganish va targ‘ib qilishni rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi qarori g’oyat keng qamrovli bo’lib, avvalo nomoddiy madaniy merosimizni yanada yuksaltirishga chinakam dasturilamal bo’lib xizmat qiladi. Shunigdek, qaror asosida 2024 yildan boshlab,

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

har yili mart oyida “Milliy qadriyatlar oyligi” tadbirlari va xalq sayillarini o‘tkazib borish yo‘lga qo‘yildi;
2024 yil 1 oktabrga qadar “Qadriyat” elektron platformasi va uning mobil ilovasi yaratildi hamda tegishli elektron xizmatlar va manbalar bilan integratsiya qilindi. O’ylaymanki, bu kabi tadbirlar o’z natijasini taqdim etadi.

Kalit so’zlar: jamoa, havaskor, nomoddiy-madaniy meros, moddiy-texnik baza, folklor, maqom, baxshi.

Iqtibos uchun: Rashidova Z.H. Nomoddiy madaniy merosni asrash: badiiy havaskorlik jamoalari misolida.// Inter education & global study. 2024. №6. B.14–22.

СОХРАНЕНИЕ НЕМАТЕРИАЛЬНОГО КУЛЬТУРНОГО НАСЛЕДИЯ: НА ПРИМЕРЕ ХУДОЖЕСТВЕННЫХ СООБЩЕСТВ

© З.Х. Рашидова[1]✉
[1]Самаркандский международный технологический университет, Tashkent, Uzbekistan

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в данной статье говорится о повседневной роли художественных самодеятельных коллективов, действующих при культурных центрах, созданных для них условиях и задачах укрепления их материально-технической базы.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: с целью анализа того, в какой степени студенты могут освоить изучаемую науку и технику, а также влияние легкости и сложности освоения этой науки после обучения, создан корпус из 5 научных статей.Сборник статей 2020-2023 гг., опубликованный в международных и национальных изданиях. академические журналы между годами. Эти статьи были проанализированы и получен сравнительный анализ.

ЦЕЛЬ: охрана, сохранение, популяризация объектов нематериального культурного наследия и устранение возникающих проблем, и укрепление материально-технической базы художественных самодеятельных коллективов, действующих при центрах культуры.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: Узбекистан – одна из немногих стран, богатых нематериальным культурным наследием. В годы независимости проводится большая работа по сохранению, популяризации и передаче этого бесценного богатства будущим поколениям. Причина в том, что в то время, когда генерализация культур - культура толпы находится под угрозой - разговор о традициях, обрядах и традициях каждого народа является актуальным вопросом. Именно в такой ситуации в сознании молодежи традиции узбекского народа, приобретшие на протяжении веков особое значение и достигшие уровня ценности, рассматриваются как основная задача формирования связанных с ними знаний и

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

умений, а также бесподобна роль творческих самодеятельных коллективов в сохранении и защите наших традиций и популяризации их среди общественности.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: наше государство придает большое значение развитию этой отрасли. И именно решение руководства нашего государства «О разработке и дополнительных мерах по совершенствованию сохранения, научного изучения и популяризации нематериального культурного наследия» является чрезвычайно комплексным и, прежде всего, дальнейшим расширением нашего нематериального культурного наследия. служит настоящей программой обновления. Также на основании решения, начиная с 2024 года, ежегодно в марте запускается «Месяц национальных ценностей» продуктовых и народных развлечений;

С 20 октября 2014 года до 1 октября были созданы и интегрированы с соответствующими электронными доступами и ресурсами электронная платформа «Кадрият» и ее мобильное приложение. Я думаю, что такая помощь окупится.

Ключевые слова: община, самодеятельность, нематериальное культурное наследие, материально-техническая база, фольклор, макам, бахши.

Для цитирования: Рашидова З.Х. Сохранение нематериального культурного наследия: на примере художественных сообществ // Inter education & global study. 2024. №6. С. 14–22.

PRESERVATION OF INTANGIBLE CULTURAL HERITAGE: THE EXAMPLE OF ARTISTIC COMMUNITIES

© Zulfiya H. Rashidova[1]✉
[1]Samarkand International University of Technology, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: this article talks about the daily role of artistic amateur groups operating under cultural centers, the conditions created for them and the tasks of strengthening their material and technical base.

MATERIALS AND METHODS: in order to analyze the extent to which students can master the science and technology they are studying, as well as the influence of the ease and complexity of mastering this science after training, a corpus of 5 scientific articles was created. A collection of articles 2020-2023, published in international and national publications. academic journals between years. These articles were analyzed and a comparative analysis was obtained.

AIM: protection, preservation, promotion of intangible cultural heritage objects and elimination of emerging problems and strengthening the material and technical base of artistic amateur groups operating under cultural centers.

DISCUSSION AND RESULTS: Uzbekistan is one of the few countries rich in intangible cultural heritage. In the years of independence, extensive work is being done to preserve, promote and pass on this priceless wealth to future generations. The reason is

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

that at a time when the generalization of cultures - the culture of the crowd is in danger - talking about the traditions, rituals and traditions of each nation is an urgent issue. It is in such a situation that in the minds of young people, the Uzbek people's traditions, which have gained special importance and have reached the level of value over the centuries, are considered as the main task of forming the knowledge and skills related to them and also the role of artistic amateur groups in preserving and protecting our traditions and promoting them to the public is incomparable.

CONCLUSION: our state attaches great importance to the development of this sector. And it is the decision of the leadership of our state "On the development and additional measures to improve the preservation, scientific study and promotion of the intangible cultural heritage" that is extremely comprehensive, and first of all, our intangible cultural heritage further expansion. serves as a real upgrade program. Also, on the basis of the decision, starting from 2024, every year in March, the "Month of National Values" product and folk entertainments were launched;

On October 20, 2014, until October 1, the "Qadriyat" electronic platform and its mobile application were created and integrated with relevant electronic access and resources. I think that this kind of help pays off.

Key words: community, amateur, intangible cultural heritage, material and technical base, folklore, makam, bakhshi.

For citation: Zulfiya H. Rashidova. (2024) 'Preservation of intangible cultural heritage: the example of artistic communities', Inter education & global study, (6), pp. 14–22. (In Uzbek).

Mamlakatimizda mustaqillik yillarida xalqimizning yuksak badiiy ijodiyoti asosida yaratilgan nomoddiy madaniy meros durdonalarini asrab-avaylash, xalq og‘zaki ijodining qadimiy an’analarini tiklash va milliy qadriyatlarni izchil rivojlantirish va targ‘ib qilish borasida keng ko‘lamli ishlar amalga oshirildi va hozirgi kunda ham bu kabi samarali ishlar amalga oshirilmoqda.

“Xalq havaskorlik jamoasi” va “Bolalar namunali jamoasi” unvonini berishdan asosiy maqsad xalq ijodiyoti va havaskorlik san’atini rivojlantirish, madaniyat va san’at muassasalarida tashkil etilgan va yangi tuziladigan to‘garaklar faoliyatini takomillashtirish va qo‘llab-quvvatlash, ularning imkoniyat va salohiyatini yanada oshirish, badiiy havaskorlik jamoalarining tizimli ravishda doimiy faoliyat ko‘rsatishini yo‘lga qo‘yish, qobiliyatli yosh iste’dodlarni badiiy havaskorlik jamoalariga jalb etishdan iborat.

badiiy havaskorlik jamoalari - madaniyat va san’at muassasalarida tashkil etilgan to‘garak va qiziquvchilar klublari ishtirokchilari orasidan eng iqtidorlilari saralangan va noprofessional bo‘lgan shaxslardan tuzilgan uyushuv shakli;

“Xalq havaskorlik jamoasi” – yoshi chegaralanmagan noprofessional bo‘lgan shaxslardan tuzilgan uyushuv shakliga O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligi (keying o‘rinlarda – Madaniyat vazirligi)ning Hay’ati qarori bilan beriladigan unvon turi;

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

“Bolalar namunali jamoasi” – voyaga yetmagan va noprofessional bo‘lgan bolalardan tashkil topgan uyushuv shakliga Madaniyat vazirligining Hay’ati qarori bilan beriladigan unvon turi.[1]

“Xalq havaskorlik jamoasi” va “Bolalar namunali jamoasi” unvoni madaniyat va san’at muassasalarida aholiga folklor, maqom, ashula, teatr, musiqa, xor, vocal, xoreografiya, askiya, miniatyura, dorbozlik, sirk va boshqa yo‘nalishlarda madaniy xizmat ko‘rsatish bo‘yicha namunali faoliyat olib borayotgan, repertuari va ijro mahorati, o‘quv-tarbiyaviy va ijodiy ishlarini g‘oyaviy-badiiy jihatdan professional san’at talablari darajasiga ko‘tarilgan badiiy havaskorlik va bolalar jamoalariga beriladi.

Bugungi kunda Madaniyat vazirligi tizimida faoliyat ko‘rsatayotgan madaniyat markazlarida faoliyat ko‘rsatayotgan 599 ta badiiy havaskorlik jamoalari Madaniyat vazirligi Hay’atining qaroriga asosan “Xalq havaskorlik jamoasi” hamda “Bolalar namunali jamoasi” unvoni berilgan. Shulardan, 154 ta ashula va raqs xalq ansambli, 142 ta folklor ansambli, 44 ta raqs xalq ansambli, 21 ta maqom ansambli, 26 ta vokal–cholg‘u estrada xalq ansambli, 8 ta Xalq xori, 58 ta xalq teatri, 21 ta qo‘g‘irchoq xalq teatri, 6 ta miniatyura teatri, 19 ta dorbozlar guruhi, 14 ta sirk jamoasi, 1 ta xalq filarmoniyasi, 11 ta karnay-surnaychilar guruhi, 1 ta tasviriy san’at xalq studiyasi, 12 ta cholg‘u asboblari xalq ansambli, 2 ta oilaviy ansambl, 3 ta opera studiyasi, 2 ta kino-foto studiya, 3 ta milliy estrada guruhi, 2 ta dutorchilar xalq ansambli xalqimizga xizmat qilib kelmoqda.[2]

Milliy qadriyatlarimizning barhayotligini namoyon etuvchi Navro‘z umumxalq bayramining respublika miqyosida keng nishonlanishi va davlat tadbirlariga folklor-etnografik jamoalarini domiy ravishda jalb etish natijasida, ularning faoliyati jonlanib, yangi badiiy havaskorlik jamoalari shakllandi.

Badiiy havaskorlik jamoalari faoliyatini chuqur o‘rganib, qayta shakllantirish, yangilarini tashkil etish, buning uchun yo‘llanma va tavsiyalar beradigan ilmiy risolalar, metodik qo‘llanmalar tayyorlash, jamoalarning dasturlarini o‘z hududlariga xos marosim qo‘shiqlari va qadimiy raqslar bilan boyitish, musiqa cholg‘ulari hamda sahna liboslariga alohida ahamiyat qaratish, jamoalarga yosh iste’dodli ijrochilarni jalb etish soha mutaxassislari va badiiy rahbarlarning asosiy vazifalaridandir.

Badiiy havaskorlik jamoalari rahbarlarining kamtarona mehnatlari yuqori baholanib, Muhtaram Prizidentimiz tomonidan bir qator davlat mukofotlari bilan taqdirlangan.

Shulardan, Qoraqalpog‘iston Respublikasi Ellikqal’a tumani “Bo‘ston gullari” ashul va raqs ansambli badiiy rahbari Sadaddin Sapayev Qoraqalpog‘istonda xizmat ko‘rsatgan artist, Navoiy viloyati Navbahor tumanida faoliyat yuritayotgan Gulora Mizayeva “Shuhrat” medali, Karmana tumani “Guli” ashula va raqs ansambli baletmesteri Dilfuza Imomova “Shuhrat” medali, Konimex tumani “Jastulek” ashula va raqs ansambli badiiy rahbari Nurxul Bazarbayeva “Do‘stlik” medali, Xorazm viloyati Shovot tumani “Avazxon” folklor-etnografik ansambli badiiy rahbari Ro‘zimboy Normatov (Qalandar baxshi) O‘zbekiston xalq baxshisi, Qashqadaryo viloyati Qarshi tuman “Momogul” folklor-etnografik xalq ansambli badiiy rahbari Malika Madatova “Shuhrat” medali, Surxondaryo viloyati Boysun tumani “Dashtig‘oz” madaniyat markazi qoshidagi havaskorlik jamoasi rahbari Bo‘riqul Jumayev

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

“Do‘stlik” ordeni, Toshkent shahar markaziy madaniyat markazi qoshidagi “Nodirabegim” folklor-etnografik ansambli rahbari Ma’mura Avazova “Shuhrat” medali, Navoiy viloyati Nurota tumani madaniyat bo‘limi qoshidagi “Nurjahon” folklor-etnografik xalq ansambli badiiy rahbari Norbibi Davlatova “Shuhrat” medali, Farg‘ona viloyati Furqat tumani madaniyat markazi qoshidagi “Shodiyona” folklor-etnografik xalq jamoasi badiiy rahbari Odinaxon Yaqubova “Shuhrat” medali bilan munosib taqdirlandilar.[3]

Aholi, ayniqsa, olis hududlarda istiqomat qiladigan fuqarolarga va turistlarga madaniy xizmatlar ko‘rsatish darajasini oshirish, ijodiy jamoalarning respublika hududlari bo‘ylab gastrol safarlarini tizimli tashkil etish, madaniyat maskanlari imkoniyatlaridan samarali foydalanish, iste’dodli yosh ijodkorlarni qo‘llab-quvvatlash ko‘lamini kengaytirish hamda sohaga xususiy sektorni keng jalb etish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 25-dekabrda “Aholiga madaniy xizmat ko‘rsatish darajasini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-406-sonli qarori qabul qilindi. Unga ko‘ra badiiy havaskorlik jamoalarining faoliyatini qo‘llab-quvvatlash va ular tomonidan ko‘rsatilayotgan madaniy dasturlarni sifat jihatidan yangi bosqichga olib chiqish maqsadida:

- 2024 – 2027-yillarda badiiy havaskorlik jamoalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash bo‘yicha maqsadli ko‘rsatkichlar;
- 2024-yilda badiiy havaskorlik jamoalarini musiqa cholg‘ulari, sahna liboslari, texnik jihoz va uskunalar to‘plami bilan ta’minlash bo‘yicha manzilli rejasi tasdiqlandi. Yana quyidagi ishlarni amalga oshirish belgilab qo‘yildi:
- badiiy havaskorlik jamoalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash uchun talab etiladigan musiqa cholg‘ulari, sahna liboslari, texnik jihoz va uskunalarning namunaviy to‘plami Madaniyat vazirligi tomonidan tasdiqlanadi;
- 2025 – 2027-yillar uchun badiiy havaskorlik jamoalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash bo‘yicha yillik manzilli reja har yili 1-yanvarga qadar Qoraqalpog‘iston Respublikasi Vazirlar Kengashi, viloyatlar va Toshkent shahri hokimliklari bilan kelishgan holda Madaniyat vazirligi tomonidan tasdiqlanadi;
- mazkur qarorga 3- va 4-ilovalarga muvofiq badiiy havaskorlik jamoalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash bilan bog‘liq xarajatlar respublika budjetidan Madaniyat vazirligiga qo‘shimcha ajratiladigan mablag‘lar hisobidan moliyalashtiriladi;
- budjet hisobidan moddiy-texnika bazasi mustahkamlangan badiiy havaskorlik jamoalarining pulli tushumlarini birinchi yilda ikki baravarga, keyingi yillardan boshlab esa kamida 20 foiz miqdorida oshirib borish parametrlari ularning har biri bo‘yicha Madaniyat vazirligi tomonidan tasdiqlanadi.[4]
- 2024 - 2027-yillarda badiiy havaskorlik jamoalarining moddiy-texnika bazasini mustahkamlash bo‘yicha

Maqsadli ko‘rsatkichlar

T/r	Hudud nomi	Jami	Yillar kesimida			
			2024-yil	2025-yil	2026-yil	2027-yil
Respublika bo‘yicha		599	140	163	168	128
Shundan:						

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

1.	Qoraqalpog‘iston Respublikasi	64	10	15	19	20
2.	Andijon viloyati	22	10	6	6	-
3.	Buxoro viloyati	59	10	14	16	19
4.	Jizzax viloyati	31	10	11	10	-
5.	Qashqadaryo viloyati	35	10	12	13	-
6.	Navoiy viloyati	22	10	8	4	-
7.	Namangan viloyati	27	10	10	7	-
8.	Samarqand viloyati	28	10	10	8	-
9.	Sirdaryo viloyati	23	10	8	5	-
10.	Surxondaryo viloyati	60	10	15	15	20
11.	Toshkent viloyati	52	10	12	15	15
12.	Farg‘ona viloyati	74	10	16	24	24
13.	Xorazm viloyati	43	10	11	11	11
14.	Toshkent shahri	59	10	15	15	19

2024-yil Madaniyat vazirligi tasarrufidagi madaniyat markazlaridagi badiiy havaskorlik jamoalari, studiya va to‘garaklar to‘g‘risida ma’lumot

t/r	Hududlar nomi	Madaniyat markazlari soni	Ashula va raqs			Raqs ansambllari			Folklor-etnografik			Vokal-cholg‘u			Maqom ansambllari			Ollaviy ansambllari		
			Jami soni	Shundan bolalar jamoalari	«Xalq» va «Namunali» jamoalar	Jami soni	Shundan bolalar jamoalari	«Xalq» va «Namunali» jamoalar	Jami soni	Shundan bolalar jamoalari	«Xalq» va «Namunali» jamoalar	Jami soni	Shundan bolalar jamoalari	«Xalq» va «Namunali» jamoalar	Jami soni	Shundan bolalar jamoalari	«Xalq» va «Namunali» jamoalar	Jami soni	Shundan bolalar jamoalari	«Xalq» va «Namunali» jamoalar
1	Qoraqalpog‘iston Respublikasi	60	23	5	18	8	2	6	15	3	12	16	11	5	1	0	1	0	0	0
2	Andijon viloyati	71	37	10	9	12	11	2	18	4	2	3	1	0	3	0	2	6	0	0
3	Buxoro viloyati	50	14	2	11	10	8	1	27	6	21	3	1	2	11	0	10	0	0	0
4	Jizzax viloyati	37	17	2	10	3	2	0	15	2	13	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5	Sirdaryo viloyati	35	9	3	6	6	5	5	10	3	6	0	0	0	0	0	0	1	0	0
6	Samarqand viloyati	80	27	11	11	13	8	2	18	7	3	2	0	0	6	2	1	1	0	1
7	Namangan viloyati	81	18	0	10	0	0	0	5	0	3	2	0	2	0	0	0	0	0	0
8	Navoiy viloyati	33	10	1	9	1	1	1	13	3	6	0	0	0	1	1	0	1	1	1
9	Farg‘ona viloyati	83	65	50	14	71	61	14	32	17	12	31	24	5	16	13	1	2	1	1
10	Surxondaryo viloyati	75	21	5	11	8	5	5	31	6	21	3	0	1	2	0	1	1	0	1
11	Xorazm viloyati	66	10	0	10	0	0	0	16	0	16	1	0	1	2	0	2	0	0	0
12	Qashqadaryo viloyati	60	251	89	119	132	103	36	200	51	115	61	37	16	42	16	18	12	2	4
13	Toshkent viloyati	72	8	1	7	7	4	3	17	2	15	1	0	1	4	0	4	0	0	0
14	Toshkent shahri	34	21	8	13	68	54	8	12	4	7	39	28	8	5	5	0	1	1	0
	Жами	837	531	187	258	339	264	83	429	108	252	162	102	41	93	37	40	25	5	8

Mamlakatimizda nomoddiy madaniy merosni, xususan, maqom va baxshichilik san’atini muhofaza qilish, ilmiy o‘rganish va targ‘ib qilish hamda milliy qadriyatlarimizni keng namoyon etish bilan bog‘liq faoliyatni yanada takomillashtirish maqsadida O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 25-dekabrda “Nomoddiy madaniy merosni muhofaza qilish, ilmiy o‘rganish va targ‘ib qilishni rivojlantirishga oid qo‘shimcha chora-tadbirlar to‘g‘risida”gi PQ-405-sonli qarori qabul qilindi. Unga ko‘ra:

- madaniyatshunoslik va nomoddiy madaniy meros ilmiy-tadqiqot instituti qoshida etnofolklor laboratoriyasi tashkil etilish;
- 2024-yildan boshlab, har yili mart oyida “Milliy qadriyatlar oyligi” tadbirlari va xalq sayillarini o‘tkazib borish;
- “Qadriyat” elektron platformasini yaratish;

Madaniyat vazirligi tizimidagi badiiy jamoalarga “Xalq havaskorlik jamoasi” hamda bolalar jamoalariga “Bolalar namunali jamoasi” unvonini berish to‘g‘risidagi nizomni takomillashtirish kabi vazifalar belgilab berildi.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Madaniyat vazirligi tomonidan har yili jamoalarning statistik ko‘rsatkichlari yangilanadi va hududlar kesimidan hisoblab chiqiladi.

2024-yil Madaniyat vazirligi tasarrufidagi madaniyat markazlaridagi badiiy havaskorlik jamoalari, studiya va to‘garaklar to‘g‘risida MA’LUMOT

t/r	Hududlar nomi	Madaniyat markazi	Milliy cholg‘ular ansambllari			Xor jamoalari			Dorbozlik jamoalari			Karnay-surnay jamoalari			An’anaviy sirk guruhlari			Havaskorlik drama teatrlari (Miniatyura teatri)		
			Jami soni	Shundan bolalar jamoalari	«Xalqo va «Namunali»lar	Jami soni	Shundan bolalar jamoalari	«Xalqo va «Namunali»lar	Jami soni	Shundan bolalar jamoalari	«Xalqo va «Namunali»lar	Jami soni	Shundan bolalar jamoalari	«Xalqo va «Namunali»lar	Jami soni	Shundan bolalar jamoalari	«Xalqo va «Namunali»lar	Jami soni	Shundan bolalar jamoalari	«Xalqo va «Namunali»lar
1	Qoraqalpog‘iston Respublikasi	60	4	1	3	0	0	0	1	0	1	2	1	1	1	0	1	14	3	11
2	Andijon viloyati	71	0	0	0	0	0	0	1	1	0	1	0	1	0	1	1	2	2	2
3	Buxoro viloyati	50	3	2	0	0	0	0	1	0	1	3	1	1	5	1	3	12	5	6
4	Jizzax viloyati	37	1	0	1	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	2	1	1
5	Sirdaryo viloyati	35	5	5	1	1	1	1	0	0	0	1	0	0	2	0	1	6	6	2
6	Samarqand viloyati	80	10	9	0	2	0	1	1	0	0	4	2	0	1	0	0	5	1	3
7	Namangan viloyati	81	1	0	1	0	0	0	5	0	3	0	0	0	0	0	0	3	1	2
8	Navoiy viloyati	33	1	1	2	3	2	0	1	1	0	0	0	0	0	0	0	6	3	4
9	Farg‘ona viloyati	83	64	54	7	5	5	0	7	0	5	6	4	2	2	0	2	13	9	5
10	Surxondaryo viloyati	75	1	1	0	0	0	0	6	1	4	2	0	0	2	0	0	9	1	5
11	Xorazm viloyati	66	2	0	2	0	0	0	0	0	0	1	0	1	2	0	2	4	0	4
12	Qashqadaryo viloyati	60	0	0	0	0	0	0	1	0	1	2	0	1	1	0	1	2	0	1
13	Toshkent viloyati	72	10	8	0	6	2	4	2	0	2	0	0	0	1	0	1	9	5	3
14	Toshkent shahri	34	34	25	21	4	8	1	5	0	0	0	9	0	7	0	0	0	14	7
Жами		837	136	106	38	21	18	7	31	3	17	22	17	7	24	2	12	87	51	56

Bu kabi amalga oshirilayotgan ishlarning asosiy maqsadi iqtidorli yoshlarni izlab topish, yangi iste’dodlarni kashf etish va qo‘llab-quvvatlash, har bir hududning o‘ziga xos san’ati, madaniyati, urf-odatlari, an’analari, milliy liboslari va taomlari, folklori, xususan, xalq ijodiyoti san’atining baxshichilik, katta ashula, o‘lan, lapar, yor-yor kabi yo‘nalishlari, chanqovuz, sibizg‘a, qo‘shnay, bo‘lamon va do‘mbra kabi qadimiy cholg‘ularni targ‘ib qilish, ona yurtimiz, betakror tabiatimiz, go‘zal turmushimizni madh etuvchi qo‘shiqlardan tuzilgan badiiy dasturlar orqali yurtdoshlarimiz qalbida azaliy qadriyatlarimizga mehr va ehtirom uyg‘otishdan iboratdir.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. O‘zbekiston Respublikasi Madaniyat vazirligining “Badiiy havaskorlik jamoalariga “Xalq havaskorlik jamoasi” hamda bolalar jamoalariga “Bolalar namunali jamoasi” unvonlarini berish tartibi to‘g’risidagi nizomni tasdiqlash haqida”gi 2024-yil 9-fevraldagi 66-sonli buyrug’i
2. M.Xolmo‘minov. San’at namoyondalariga yuksak ehtirom. “Yangi O’zbekiston” gazetasi. №75(331) 15.04.2021
3. Z.Tuychiyeva. Ijodiy jamoalar faoliyatini boshqarishning o‘ziga xos xususiyatlari. BMI. Toshkent 2021. 72 bet
4. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2023-yil 25-dekabrda “Aholiga madaniy xizmat ko‘rsatish darajasini yanada oshirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi PQ-406-sonli qarori

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Rashidova Zulfiya Hakimovna,** Samarqand xalqaro texnologiya universiteti ma'naviy-ma'rifiy ishlari bo'limi boshlig'i, [**Рашидова Зулфия Хакимовна,** начальник отдела духовно-просветительской работы Самаркандского Международного технологического университета] [**Zulfiya H. Rashidova,** Head of the Department of Spiritual and Educational Work of the Samarkand International University of Technology]; manzil: O'zbekiston, Toshkent shahar Mirzo Ulug'bek tumani Qalandar 24.93; [адрес: Узбекистан, Ташкент, Мирзо Улугбекский район, Каландар тор 24.93]; [address: Uzbekistan, Tashkent city, Mirza Ulugbek district, Kalandar, 24.93.]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

BO‘LAJAK REJISSYORLARNING KASBIY KOMPETENTLIGINI RIVOJLANTIRISHDA ART TEXNOLOGIYALARNI LOYIHALASHTIRISH MASALALARI

© J.A. Mamatqosimov[1]✉
[1]O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: maqolada bo‘lajak rejissyorlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda art texnologiyalarni loyihalashtirish masalalari tadqiq etilgan bo‘lib, dunyo ta’lim tizimida art texnologiyalardan fodalanish tadqiq etilgan. Mavzu yuzasidan “Rejissyor mutolaasi”, “Rejissyor – dramaturg” va “ArtEdu+” art texnoliyalari tavsiya etiladi.

MAQSAD: bo‘lajak rejissyorlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan art texnologiyalarni ishlab chiqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida analiz, kreativ yondoshuv, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning samaradorligi pedagogik-tajriba sinov jarayonida tasdiqlangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: bo‘lajak rejissyorlarning mutolaa ko‘nikmasini rivojlantirishga qaratilgan “Rejissyorlik mutolaasi”, bo‘lajak rejissyorlarning adabiy asar yozish ko‘nikmasini rivojlantirishga qaratilgan “Rejissyor – dramaturg”, bo‘lajak rejissyorlarning adabiy asarlar ustida ishlashi va uni sahnalashtirishning nazariy-ijodiy jarayonlarini qamrab olgan “ArtEdu+” art texnologiyalari ishlab chiqildi. Mazkur art texnologiyalardan auditoriya va auditoriyadan tashqari mashg‘ulotlarda, individual mashg‘ulotlarda, mustaqil ta’lim, mustaqil rejissyorlik ishlarini sahnalashtirish jarayonida keng foydalanish mumkinligi texnologiyaning samarali va afzalligini bildiradi. Mazkur art texnologiyalar bo‘lajak rejissyorlarning kasbiy kompetentligini adabiy asarlar asosida rivojlantirishning muhim komponenti bo‘ib uni amalga oshirish bosqichlari, mazmuni va uning shakllari, metodlari, vositalaridir.

XULOSA: Mazkur art texnologiyalar havaskorlikdan professionallikka tamoyiliga asoslangan holda muhim nazariya va amaliyotni hamda kasbiy kompetentlikni shakllantiruvchi, rivojlantiruvchi pedagogik jarayondir.

Kalit so‘zlar: san’at, sahna, rejissyor, rejissura, san’at ta’limi, art texnologiya, kasbiy kompetent, pedagogik jarayon, kreativlik.

Iqtibos uchun: Mamatqosimov J.A. Bo‘lajak rejissyorlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda art texnologiyalarni loyihalashtirish masalalari. // Inter education & global study. 2024. №6. B.122–128.

ПРОБЛЕМЫ АРТ-ТЕХНОЛОГИИ ДИЗАЙНА В РАЗВИТИИ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ РЕЖИССЕРОВ

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

© Дж.А. Маматкасимов[1]✉
[1]Государственный институт искусства и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: в статье рассматривается проектирование арт-технологий в развитии профессиональной компетентности будущих режиссеров, а также использование арт-технологий в мировой системе образования. Рекомендуются художественные технологии «Режиссерское чтение», «Режиссер-драматург» и «ArtEdu+».

ЦЕЛЬ: развитие художественных технологий, направленных на развитие профессиональной компетентности будущих режиссеров.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования использовались такие методы, как анализ, творческий подход и наблюдение, а эффективность полученных результатов была подтверждена в процессе педагогико-экспериментального тестирования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: «Режиссерское чтение», направленное на развитие навыков чтения будущих режиссеров, «Режиссер-драматург», направленное на развитие навыков написания литературных произведений будущих режиссеров, теория работы будущих режиссеров над литературными произведениями и ее постановкой». «ArtEdu+» разработаны художественные технологии, охватывающие творческие процессы. Тот факт, что данные художественные технологии могут широко использоваться в аудиторных и неаудиальных занятиях, индивидуальных занятиях, самостоятельном обучении, самостоятельной режиссуре работ в процессе постановки, показывает эффективность и преимущество технологии. Данные художественные технологии являются важной составляющей развития профессиональной компетентности будущих режиссеров на основе литературного произведения, этапов его реализации, содержания, форм, методов и инструментов.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Данная художественная технология представляет собой педагогический процесс, формирующий и развивающий важную теорию и практику, а также профессиональную компетентность, основанную на принципе от дилетантства к профессионализму.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: искусство, сцена, режиссер, режиссура, художественное образование, художественная технология, профессиональная компетентность, педагогический процесс, творчество.

Для цитирования: Маматкасимов Дж.А. проблемы арт-технологии дизайна в развитии профессиональной компетентности будущих режиссеров. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 122–128.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ART TECHNOLOGY DESIGN ISSUES IN DEVELOPING THE PROFESSIONAL COMPETENCE OF FUTURE DIRECTORS

© Jahangir A. Mamatkasimov[1]✉
[1]State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the article examines the design of art technologies in the development of professional competence of future directors, and the use of art technologies in the world education system. "Director's reading", "Director-playwright" and "ArtEdu+" art technologies are recommended.

AIM: development of art technologies aimed at developing the professional competence of future directors.

MATERIALS AND METHODS: during the research, methods such as analysis, creative approach, and observation were used, and the effectiveness of the obtained results was confirmed during the pedagogical-experimental testing process.

DISCUSSION AND RESULTS: "Director's Reading" aimed at developing the reading skills of future directors, "Director-Playwright" aimed at developing the skills of writing literary works of future directors, theory of future directors' work on literary works and its staging. "ArtEdu+" art technologies covering creative processes were developed. The fact that these art technologies can be widely used in classroom and non-auditory trainings, individual trainings, independent education, independent directing works in the process of staging shows the effectiveness and advantage of the technology. These art technologies are an important component of developing the professional competence of future directors based on literary works, the stages of its implementation, its content, its forms, methods, and tools.

CONCLUSION: This art technology is a pedagogical process that forms and develops important theory and practice, as well as professional competence, based on the principle of amateurism to professionalism.

Key words: art, stage, director, directing, art education, art technology, professional competence, pedagogical process, creativity.

For citation: Jahangir A. Mamatkasimov. (2024) ‘Art technology design issues in developing the professional competence of future directors’, Inter education & global study, (6), pp. 122–128. (In Uzbek).

Dunyo ilm-fan tamaddunida pedagogik texnologiyalar, jumladan art texnologiyalar rivojlanib, ommalashib bormoqda. Art texnologiyalar muammoga kretiv yondoshish orqali, ta’lim oluvchining tanqidiy fikrlashini rivojlantirib, muammoga o‘zgacha yondoshishi bilan qiziqarli va samarali usuldir.

Art texnologiya haqida tadqiqotchi T.V.Petrova quyidagicha tushuncha beradi “Bu hissiy holatni o'zgartirishning eng qadimiy, tabiiy shakli bo‘lib, undan ruhiy stressni bartaraf

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

etish, tinchlantirish va diqqatni jamlash uchun foydalanib kelishgan. Ta'limda art texnologiya bir vaqtning o'zida zamonaviy ta'lim texnologiyalarni rivojlantirishning ikkita tendentsiyasi doirasida qo'llanilishi mumkin. Birinchisi hayotiylik, ya'ni insonning yashash tarzida san'atdan beixtiyor ta'sirlanish, erkin tarbiY. Ikkinchisi ta'lim jarayoniga art texnologiyalarni joriy etish va uning emotsional ta'siri asosida qo'llanilishi mumkin" [3].

Tadqiqotchi S.N.Begidova "Zamonaviy oliy ta'lim modernizatsiyasining asosiy vazifasi – dunyoni ijodiy o'zgartirish metodologiyasini o'zlashtirishdir. Ijodiy o'zgartirish jarayoni esa, birinchi o'rinda, yangi narsalarni: yangi obektlar, yangi bilimlar, yangi muammolar, ularni hal qilishning yangi usullarini o'z ichiga oladi. Ta'lim faqatgina ko'nikmalarni egallash bilan cheklanib qololmaydi, u eng yuqori maqsadlarga erishish, ijodda o'zini namoyon qilish va o'zini tasdiqlash vositasi hamdir" [2] – degan fikrlaridan kelib chiqib qayd etish kerakki, bo'lajak rejissyorlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda albatta yangicha yondoshuv va innovatsion ta'limga asoslangan texnologiyalar muhimdir.

Shu jumladan, bo'lajak rejissyorlarning kasbiy kompetentligini adabiy asarlar asosida riojlantirish yuzasidan bir qancha art texnologiyalar ishlab chiqildi.

Zamonaviy art-texnologiya usullari, bugungi kunda maxsus maktab uchun o'quv jarayonining zaruriy va asosiy komponentiga aylanib bormoqda. Chunki pedagogik texnologiya o'qitishga o'ziga xos yangicha yondashuvdan iborat bo'lib, o'yin yangicha, ilg'or, shu bilan birga samarador usullarini ta'lim tizimiga dars jarayonida tatbiq etilishi muhim ahamiyat kasb etadi. Interfaol usullarni maxsus maktab ta'lim tizimiga kiritish, tatbiq etish, qiziqarli usullardan foydalanish, o'zining samarasini bermoqda. Shulardan biri – art-texnologiyalardir [1].

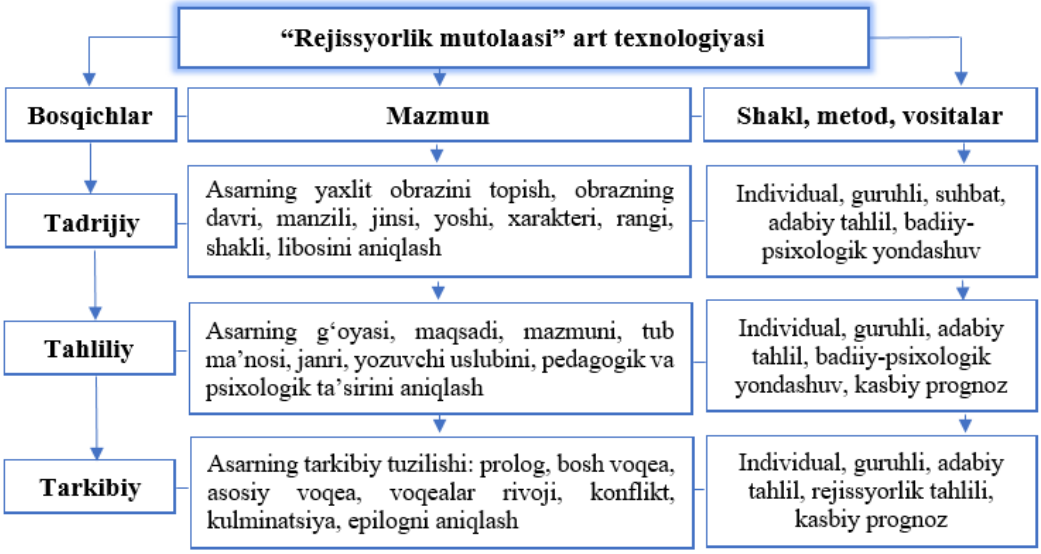
Shu jumladan, dunyo ta'lim tizimida art texnologiyalardan samarali foydalanish yuzasidan qator yo'nalishlarda tadqiqotlar olib borilib, art texnologik yondoshuv asosida talabalarda san'atning g'oyaviy-estetik jozibasiga ma'naviy ehtiyojni shakllantirishi bilan ahamiyatlidir.

Shu nuqtai nazardan, bo'lajak rejissyorlarning mutolaa ko'nikmasini rivojlantirishga qaratilgan "Rejissyorlik mutolaasi", bo'lajak rejissyorlarning adabiy asar yozish ko'nikmasini rivojlantirishga qaratilgan "Rejissyor – dramaturg", bo'lajak rejissyorlarning adabiy asarlar ustida ishlashi va uni sahnalashtirishning nazariy-ijodiy jarayonlarini qamrab olgan "ArtEdu+" art texnologiyalari ishlab chiqildi. Mazkur art texnologiyalardan auditoriya va auditoriyadan tashqari mashg'ulotlarda, individual mashg'ulotlarda, mustaqil ta'lim, mustaqil rejissyorlik ishlarini sahnalashtirish jarayonida keng foydalanish mumkinligi texnologiyaning samarali va afzalligini bildiradi.

Mazkur art texnologiyalar bo'lajak rejissyorlarning kasbiy kompetentligini adabiy asarlar asosida rivojlantirishning muhim komponenti bo'ib uni amalga oshirish bosqichlari, mazmuni va uning shakllari, metodlari, vositalaridir. Mazkur art texnologiyalar havaskorlikdan professionallikka tamoyiliga asoslangan holda muhim nazariya va amaliyotni hamda kasbiy kompetentlikni shakllantiruvchi, rivojlantiruvchi pedagogik jarayondir. Tavsiya etilayotgan art texnologiyalarning tasnifi quyidagilardan iborat:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

“Rejissyorlik mutolaasi” art texnologiyasi (1-rasmga qarang). Mazkur texnologiya bo‘lajak rejissyorlarning mutolaa ko‘nikmasini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, texnologiya bo‘lajak rejissyordan kitobxon sifatida emas, balki mazkur asar asosida spektakl sahnalashtiruvchi rejissyor sifatida mutolaa qilishni o‘rgatadi.

1-rasm. “Rejissyorlik mutolaasi” art texnologiyasi

Kitobxon mutolaasi va rejissyorlik mutolaasi o‘rtasida katta farq bor. Jumladan, kitobxon adabiy asarning mazmuniga intilsa, rejissyorlik mutolaasi asosida adabiy asarning mazmun-mohiyatini sahnalashtirishga harakat qiladi. Rejissyorlik mutolaasi negizida adabiy asarning tub ma’nosini chuqur anglash orqali, minglab tomoshabinlarga yetkazish zarurati mavjud. Rejissyor adabiy asarni mutolaa qilar ekan, yozuvchining asl maqsadi va g‘oyasini to‘g‘ri anglashi, uni sahnalashtirish usullarini, aktyorlar jamoasini shakllantirish, ssenografiya kabi badiiy yondoshuvlarni his qilgan holda mutolaa qiladi. Kitobxon mutolaasi va rejissyorlik mutolaasi o‘rtasidagi yana bir farq, kitobxon yaxshi ko‘rgan adabiy asarini bir yoki ikki marotaba o‘qib, o‘ziga xulosalar chiqarsa, rejissyor sahnalashtirishni rejalashtirgan adabiy asarni o‘nlab, balki undan ham ko‘p marotaba o‘qishi kasbiy zaruratdir.

“Rejissyorlik mutolaasi” art texnologiyasi uch bosqichdan iborat bo‘lib, tadrijiy bosqichda rejissyorlik mutolaasi uchun muhim komponentlar: asarning yaxlit obrazi topiladi, obrazning davri, manzili, jinsi, yoshi, xarakteri, rangi, shakli, libosi aniqlanadi. Bu bosqichda aniqlangan jihatlar asarni sahnalashtirishning xomaki variantini tayyorlashda asosiy mezondir.

Texnologiyaning tahliliy bosqichda asarning g‘oyasi, maqsadi, mazmuni, tub ma’nosi, janri, yozuvchi uslubi, asarning tomoshabinga pedagogik va psixologik ta’siri aniqlanadi. San’atning tarbiyaviy-estetik xususiyatlarini ta’minlashda mazkur bosqich muhim jarayondir.

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

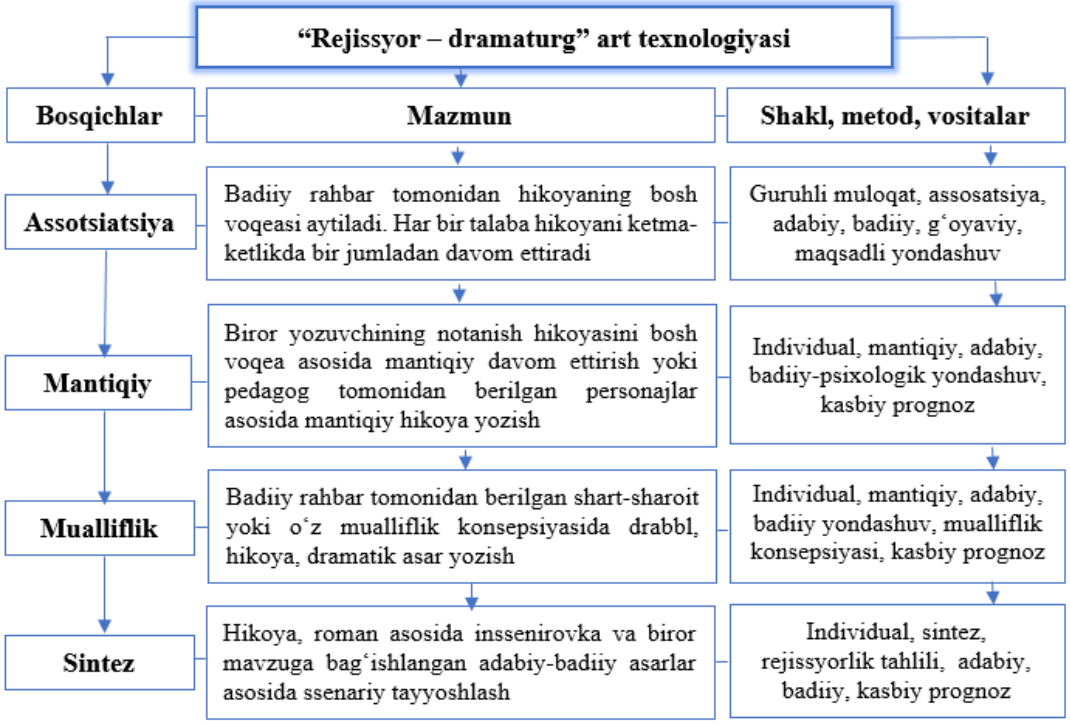
Texnologiyaning tarkibiy bosqichida asarning tarkibiy tuzilishi: prolog, bosh voqea, asosiy voqea, voqealar rivoji, konflikt, kulminatsiya, epilog aniqlanadi. Mazkur bosqichda adabiy asarning rejissyorlik tahlili amalga oshiriladi.

Mazkur texnologiya adabiy asarning sahnalashtirishgacha bo‘lgan jarayonini qamrab oladi. Texnologiyaning samaradorligini ta’minlash yuzasidan individual, guruhli, badiiy-psixologik yondashuv, suhbat, adabiy tahlil, kasbiy prognoz, rejissyorlik tahlili kabi shakl, metod, vositalardan foydalanish tavsiya etiladi.

“Rejissyor – dramaturg” art texnologiyasi (2-rasmga qarang). Mazkur texnologiya bo‘lajak rejissyorlarning adabiy asar yozish ko‘nikmasini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, texnologiya bo‘lajak rejissyordan adabiy asarni sahnalashtiruvchi rejissyor sifatida, ya’ni ikkinchi muallif sifatida faoliyat yuritishga asos bo‘ladi. Texnologiya bo‘lajak rejissyorning yozuvchilik, dramaturgik qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradi. Bu jarayonda kurs badiiy rahbari tomonidan talabaning individual imkoniyatidan kelib chiqib kichik hajmdagi hikoyalar mashq qilish uchun tavsiya etilishi lozim.

Texnologiya bo‘lajak rejissyorlarning badiiy tafakkurini rivojlantirish bilan birgalikda muloqat jarayonida nutqiy ravonligini, adabiy so‘zlarni tanlash va ishlatish ko‘nikmasini, majoziy obrazlar va majoziy ma’noli so‘zlar bilan ishlashni, tub ma’no va voqealardagi uzviylik, izchillik va mantiqiylikni ta’minlaydi.

Kurs badiiy rahbari tomonidan mualliflik hikoyalarini yozishda o‘zgalarning g‘oya va maqsadini o‘zlashtirish, adabiy o‘g‘rilik kabi salbiy odatlar va ularning oqibatlari haqida ma’lumot berilishi lozim.

2-rasm. “Rejissyor – dramaturg” art texnologiyasi

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Texnologiyaning assotsiatsiya bosqichi bevosita rejissyorning muallif sifatida adabiy asar yozish jarayonining ilk bosqichi bo‘lib, bevosita guruh talabalarining assosiativ muloqati asosida yartiladi. Bunda kurs badiiy rahbar tomonidan hikoyaning bosh voqeasi aytiladi. Har bir talaba hikoyani ketma-ketlikda bir jumladan davom ettiradi. Bunda fikrlar izchilligi va uzviyligi, voqealar mantiqiyligi, talabalarning badiiy firlashi birlamchi omildir.

Texnologiyaning mantiqiylik bosqichida kurs badiiy rahbari tomonidan biror yozuvchining notanish hikoyasinining kirish qismi yoki bosh voqeasi o‘qib eshittiriladi. Talabalar hikoyani mantiqiy davom ettirishi lozim. Bunda yozuvchi tomonidan berilgan shart-sharoit, personajlar saqlanib qolinishi lozim. Mantiqiylik bosqichining yana bir yo‘nalishi bu kurs badiiy rahbari tomonidan turli sohalarga oid persojanlar (buyumlar) hikoya qahramoni sifatida beriladi. Masalan, atirgul, yetti qaroqchi yulduz, sakkiz oyoq. Bunda atirgulning makoni – bog‘, yetti qaroqchi yulduzning makoni – osmon, sakkiz oyoqning makoni – ummon ekanligi talabalarga bir oz mushkul bo‘lsada, lekin badiiy yondoshuv orqali syujet qurilishi mumkin.

Texnologiyaning mualliflik bosqichida kurs badiiy rahbar tomonidan berilgan shart-sharoit yoki o‘z mualliflik konsepsiyasida drabl, hikoya, dramatik asar yozish amalga oshiriladi. Bunda avvalo, jarayonni kichik hajmli asarlardan boshlash tavsiya etiladi.

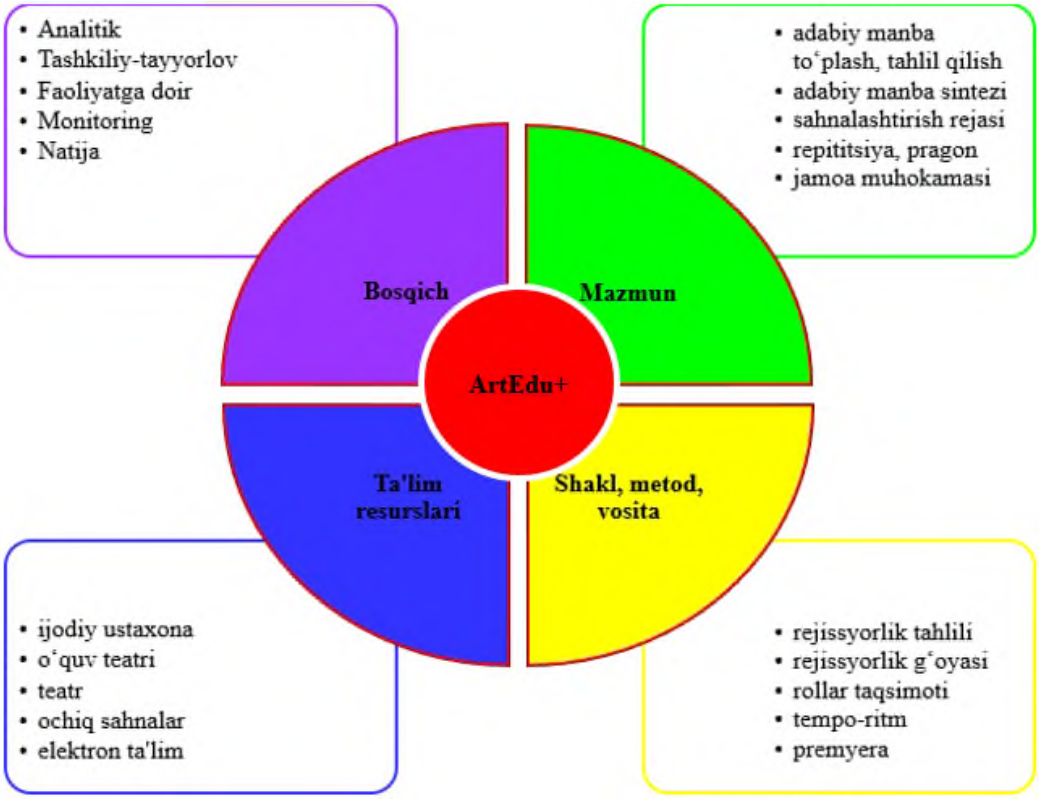
Texnologiyaning sintez bosqichida biror yozuvchining hikoya yoki romani asosida inssenirovka yohud biror mavzuga bag‘ishlangan adabiy-badiiy asarlar asosida ssenariy tayyoshlash amalga oshiriladi.

Ma’lumki, inssenirovka va ssenariy adabiy asar namunasi bo‘lsada, lekin ular qayta badiiy ishlangan adabiy asarlar hisoblanadi. Shu sababli mazkur asarlarda badiiy sintez, jumaladan san’atlar sintezi muhimdir. Masalan, biror mavzuga oid ssenariy yozilayotganda mavzuga xos qo‘shiqlar, raqslar, sahna ko‘rinishlari bir-biriga badiiy sintez qilinib to‘laqonli adabiy asarga aylantiriladi.

“Rejissyor – dramaturg” art texnologiyasining samaradorligini ta’minlash yuzasidan guruhli muloqat, assosatsiya, individual, adabiy, badiiy-psixologik, g‘oyaviy, maqsadli, mantiqiy yondashuv, mualliflik konsepsiyasi, kasbiy prognoz kabi shakl, metod, vositalardan foydalanish tavsiya etiladi.

“ArtEdu+” art texnologiyasi (3-rasmga qarang). Mazkur texnologiya bo‘lajak rejissyorlarning to‘rt yillik o‘qish davrida mustaqil rejissyorlik ishlarini sahnalashtirishda adabiy asar bilan ishlash ko‘nikmasini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, texnologiya bo‘lajak rejissyorning aktyorlar bilan ishlashida adabiy asarning mazmuni, tub ma’no va mohiyatini to‘laqonli tushuntirish va ijro jihatdan to‘g‘ri talqin etishini ta’minlaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

3-rasm. “ArtEdu+” art texnologiyasi

“ArtEdu+” art texnologiyasi mazmuni haqida ma’lumot berishdan oldin, bo‘lajak rejissyor mustaqil rejissyorlik ishi sifatida qanday ijodiy ishlarni amalga oshirishi lozimligi haqida qisqacha ma’lumot berishni maqsadga muvofiq deb bilamiz.

Bo‘lajak rejissyorning mustaqil rejissyorlik ishlari janr va hajm jihatidan oddiylikdan murakkablikka tamoyiliga asoslanib, o‘quv yilining har biri semestrida kurs badiiy rahbari nazoratida mustaqil rejissyorlik ijodiy ishini sahnalashtiradi va jamoatchilik ko‘rigiga topshiradi.

“ArtEdu+” art texnologiyasi besh bosqichdan iborat bo‘lib, analitik bosqichda mustaqil rejissyorlik ishi uchun adabiy manba to‘plash va rejissyorlik tahlilini amalga oshirish; tashkiliy-tayyorlov bosqichida adabiy manbani sintezlash jarayoni; faoliyatga doir bosqichida sahnalashtirish rejasini tuzish, monitoring bosqichida repititsiya va pragon jarayoni, natija bosqichida spektaklni jamoa ko‘rigiga muhokama uchun topshirish jarayonlarini qamrab olingan.

Har bir bosqich o‘ziga xos ilmiy, ijodiy va pedagogik faoliyatdan iborat bo‘lib, kurs badiiy rahbarining qat’iy nazoratida ostida amalga oshirilishi lozim. Texnologiyani amalga oshirishda rejissyorlik tahlili, rejissyorlik g‘oyasi, rollar taqsimoti, tempo-ritm, premera kabi shakl, metod va vositalardan foydalaniladi.

“ArtEdu+” art texnologiyasini amalga oshirishda ta’lim resurslari sifatida ijodiy ustaxonalar, o‘quv teatri, professional teatr, ochiq maydon va sahnalar (teatrlashtirilgan tomoshalar uchun), elektron ta’lim resurslaridan foydalanish maqsadga muvofiqdir.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Texnologiyani amalga oshirishda ta’lim resurslari sifatida qayd etilgan ijodiy ustaxonalar, o‘quv teatri bu bevosita oliy ta’lim muassasida auditoriya va auditoriyadan tashqari mashg‘ulotlar asosida amalga oshirilsa, professional teatr, ochiq maydon va sahnalar (teatrlashtirilgan tomoshalar uchun)dagi mashg‘ulotlar auditoriyadan tashqari mashg‘ulotlar, malakaviy amaliyot bazasi sifatida yoki fan, ta’lim va ishlab chiqarish integratsiyasi asosida amalga oshiriladi.

Texnologiyani amalga oshirishda elektron ta’lim resurslaridan foydalanish tavsiya etiladi. Hozirda oliy ta’lim tizimida HEMIS platformasidan keng foydalaniladi. HEMIS – bu oliy ta’lim jarayonlarini boshqarish axborot tizimi bo‘lib, platforma “Ma’muriy boshqaruv”, “O‘quv jarayoni”, “Ilmiy faoliyat”, “Moliyaviy boshqaruv va statistika” axborot tizimlarini o‘z ichiga olib, oliy ta’lim muassasalarining asosiy faoliyatlarini avtomatlashtirish hisobiga ma’muriy xodimlar, professor-o‘qituvchilar va talabalarga elektron ta’lim xizmatlarini taqdim etadi [4].

HEMIS platformasining quyidagi afzalliklari mavjud: barcha subektlarni, shu jumladan talabalar va ularning ota-onalarini ham axborotga bo‘lgan ehtiyojini qondira oladi; tizim boshqaruvchilar tomonidan axborotlarni tahlil qilish va ular asosida qarorlar qabul qilish samaradorligini oshiradi; talabalar HEMIS mobil ilovasini yuklash orqali o‘z ta’lim ma’lumotlari bilan muntazam ravishda tanishib borishi va ilova orqali ma’lumotlarni elektron ko‘rinishda olish hamda qaror qabul qilishda subektiv omillarning ta’sirini bartaraf etish mumkin; talabaga tegishli bo‘lgan barcha ma’lumotlar zahiralanadi hamda ta’lim jarayonidagi axborot oqimlari maqsadli ravishda tashkil etiladi; eng muhimi talaba dars jadvali, fan resurslari, ma’lumotlar, nazorat jadvali, shartnomalar hamda topshiriqlar bilan istalgan vaqt, istalgan joyda tanishib chiqa oladi. Bu esa, talaba o‘z ta’lim jarayonini nazorat qilishiga katta yordam beradi.

HEMIS platformasining fan resurslari komponentida professor-o‘qituvchi tomonidan talaba uchun zaruriy resurslar: ma’ruzalar, amaliy ishlanmalar, o‘quv adabiyotlari, elektron resurslar kabilar joylanadi. Rejissyorlik ixtisosligida elektron resurs sifatida joylanashi zarur bo‘lgan video materiallarning hajmi kattaligi sabablari ularni platformaga joylashtirishda video materialning link manzili berilmoqda. Bu o‘z o‘rnida video materialni joylashtirish uchun boshqa elektron resursdan foydalanishni taqoza etadi.

Shu sababli HEMIS platformasi amaliyotga joriy etilmasdan avvalroq, 2020-yil bo‘lajak rejissyorlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirish va “ArtEdu+” art texnologiyasini amaliyotga joriy etish maqsadida “ArtEdu+” platformasiga asos solingan. “ArtEdu+” platformasining maqsadi bo‘lajak rejissyorlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishga qaratilgan bo‘lib, mazkur platformada onlayn o‘quv mashg‘ulotlari, talabalar mustaqil rejissyorlik ishlari, o‘quv spektakllari joylangan.

Bo‘lajak rejissyorlarning kasbiy kompetentligini rivojlantirishda art texnologiyalarni loyihalashtirish masalalari yuzasidan olib borilgan tadqiqot natijasiga ko‘ra quyidagi xulosalarga kelindi:

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

bo‘lajak rejissyorlarning mutolaa ko‘nikmasini rivojlantirishga qaratilgan “Rejissyorlik mutolaasi” art texnologiyasi nafaqat ta’lim sifatida, balki talabalarning ijodkorlik, kreativ qobiliyatini ham rivojlantirishga xizmat qiladi;

bo‘lajak rejissyorlarning adabiy asar yozish ko‘nikmasini rivojlantirishga qaratilgan “Rejissyor – dramaturg” art texnologiyasi talabalarning badiiy tafakkurini rivojlantirishga qaratilgan;

bo‘lajak rejissyorlarning adabiy asarlar ustida ishlashi va uni sahnalashtirishning nazariy-ijodiy jarayonlarini qamrab olgan “ArtEdu+” art texnologiyasi talabalar uchun ham nazariy, ham ijodiy ahamiyatga ega;

tavsiya etilayotgan art texnologiyalardan auditoriya va auditoriyadan tashqari mashg‘ulotlarda, individual mashg‘ulotlarda, mustaqil ta’lim, mustaqil rejissyorlik ishlarini sahnalashtirish jarayonida keng foydalanish mumkinligi texnologiyaning samarali va afzalligini bildiradi.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Gulboyev A.T. Inklyuziv ta’lim jarayonida bolalar nutqini rivojlantirishda art-texnologiyalaridan foydalanish // Pedagogy of cooperation in improving the quality of education: international experience and modern approaches. International scientific-practical conference, November 13, 2023. – B. 183.
2. Бегидова С.Н. Теоретические основы профессионально-творческого развития личности специалиста физической культуры и спорта. – М.: Майкоп: АГУ, 2001. – 269 с.
3. Петрова Т.В. Арт – технологии в образовательном процессе // https://nsportal.ru (26.04.2024).
4. www.hemis.uz

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Jahongir Abirqulovich Mamatqosimov**, dotsent, pedagogika fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD). [**Джахангир Абиркулович Маматкасимов**, доцент, доктор философии в области педагогических наук (PhD)], [**Jahangir A. Mamatkasimov**, dotsent, Doctor of Philosophy (PhD) in the field of Pedagogical sciences], manzil: O‘zbekiston, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani, Yalang‘ochh dahasi 127 A uy. [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, М.Улугбек р. Массив Ялангач, д. 127 А.], [address: Uzbekistan, Tashkent city, M.Ulugbek dst. Massiv Yalangach, 127 A]; e-mail: jahongir.80@mail.ru

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

TALABA-AKTYORLARDA SAHNA NUTQIGA OID BILIM KO‘NIKMALARNI TAKOMILLASHTIRISH SPETSIFIKASI

© R.T. Kadirov[1]✉

[1]O‘zbekiston davlat san’at va madaniyat instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: Mazkur maqolada talaba-aktyorla sahna nutqiga oid bilim va ko‘nikmalarni takomillashtirish spetsifikasi haqida ma’lumot berilib, maqolada aktyorlik san’ati ta’lim yo‘nalishining turli ixtisosliklarida “Sahna nutqi” fanini o‘qitishning spetsifik usullari yortilgan. Maqolada sohadagi tadqiqotchilar ishlaridan metodologik manba sifatida foydalanibgan bo‘lib, mualliflik tavsiyalar ishlab chiqilgan.

MAQSAD: talaba-aktyorlarda sahna nutqiga oid bilim ko‘nikmalarni takomillashtirish spetsifikasini tahlil qilish, o‘qitish metodikasi bo‘yicha tavsiyalar ishlab iqish.

MATERIALLAR VA METODLAR: tadqiqot jarayonida tahlil, suhbat, kuzatish kabi metodlaridan foydalanildi va olingan natijalarning samaradorligi pedagogik-tajriba sinov jarayonida tasdiqlangan.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: 60211100 – Aktyorlik san’ati (turlari bo‘yicha) ta’lim yo‘nalishi: Aktyorlik san’ati (dramatik teatr va kino aktyorligi san’ati; aktyorlik san’ati (qo‘g‘irchoq teatri aktyorligi san’ati); aktyorlik san’ati (musiqali teatr aktyorligi san’ati) aktyorlik san’ati (estrada aktyorligi san’ati) kabi ixtisosliklarga ega. Mazkur ixtisosliklarning barchasida “Sahna nutqi” fani majburiy fan hisoblanib, ixtisoslikning spetsifikasiga qarab fan metodikasi shakllangan. Talaba-aktyorlarning sahna nutqiga oid bilim va ko‘nikmalarini takomillashtirishning spetsifikasi ana shu nuqtai nazardan zaruriy obektdir.

XULOSA: “Sahna nutqi” fani aktyorlik san’ati ixtisosliklarining fundamental fani hisoblanib, har bir ixtisoslikning o‘ziga xos o‘qitish spetsifikasiga amal qilgan holda mashg‘ulotlarni olib borilishi ta’lim sifatini kafolatlaydi.

Kalit so‘zlar: san’at, sahna, aktyor, sahna ntqi, diksiya, artikulyatsiya, ovoz, nafas, intonatsiya.

Iqtibos uchun: Kadirov R.T. Talaba-aktyorlarda sahna nutqiga oid bilim ko‘nikmalarni takomillashtirish spetsifikasi. // Inter education & global study. 2024. №6. B.122–128.

СПЕЦИФИКАЦИИ ДЛЯ СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЗНАНИЙ И НАВЫКОВ СЦЕНИЧЕСКОЙ РЕЧИ У СТУДЕНТОВ АКТЕРОВ

© Р.Т. Кадиров[1]✉

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

[1]Государственный институт искусства и культуры Узбекистана, Ташкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: В данной статье представлена информация об особенностях совершенствования знаний и умений, связанных со сценической речью, со студентами-актёрами, а также освещены конкретные методы преподавания науки «Сценическая речь» на различных специализациях актёрского художественного образования. В статье в качестве методологического источника использованы работы исследователей в данной области, а также разработаны авторские рекомендации.

ЦЕЛЬ: проанализировать особенности совершенствования знаний и навыков сценической речи у студентов-актеров, разработать рекомендации по методике обучения.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в ходе исследования использовались такие методы, как анализ, интервью и наблюдение, а эффективность полученных результатов была подтверждена в процессе педагогико-экспериментального тестирования.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: 60211100 – Актерское искусство (по видам) Область обучения: Актерское искусство (актёрское искусство драматического театра и кино; актерское искусство (актёрское искусство кукольного театра) Актерское мастерство (искусство игры музыкального театра) имеет такие специальности, как актёрское мастерство (искусство эстрады) На всех этих специальностях «Сценическая речь» считается обязательным предметом, а методика науки формируется в зависимости от специализации. эта точка зрения.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: Наука «Сценическая речь» считается фундаментальной наукой актерских специальностей, а обучение в соответствии с конкретными педагогическими особенностями каждой специальности гарантирует качество образования.

Ключевые слова: искусство, сцена, актер, сценическое выступление, дикция, артикуляция, голос, дыхание, интонация.

Для цитирования: Кадиров Р.Т. Спецификации для совершенствования знаний и навыков сценической речи у студентов актеров. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 122–128.

SPECIFICATIONS FOR IMPROVING THE KNOWLEDGE AND SKILLS OF STAGE SPEECH IN STUDENT ACTORS

© Ramz T. Kadirov[1]✉
[1]State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

INTRODUCTION: this article provides information about the specifics of improving knowledge and skills related to stage speech with student-actors, and the specific methods of teaching the science of "Stage Speech" in various specializations of acting art education are highlighted in the article. In the article, the works of researchers in the field were used as a methodological source, and the author's recommendations were developed.

AIM: to analyze the specifics of improving the knowledge and skills of stage speech among student-actors, to develop recommendations on teaching methods.

MATERIALS AND METHODS: during the research, methods such as analysis, interview, and observation were used, and the effectiveness of the obtained results was confirmed during the pedagogical-experimental testing process.

DISCUSSION AND RESULTS: 60211100 – Acting art (by types) field of study: Acting art (dramatic theater and film acting art; acting art (puppet theater acting art Acting (art of musical theater acting) has specialties such as acting (art of variety acting). In all of these specialties, "Stage speech" is considered a compulsory subject, and the science methodology is formed depending on the specialization. The specification of improving the knowledge and skills of stage speech of student-actors is a necessary object from this point of view.

CONCLUSION: The science of "Stage speech" is considered the fundamental science of acting majors, and training in accordance with the specific teaching specifications of each major guarantees the quality of education.

Key words: art, stage, actor, stage performance, diction, articulation, voice, breath, intonation.

For citation: Ramz T. Kadirov. (2024) 'Specifications for improving the knowledge and skills of stage speech in student actors', Inter education & global study, (6), pp. 122–128. (In Uzbek).

Aktyorlik san'ati bo'yicha Respublikamizda O'zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti va uning Nukus hamda Qo'qon mintaqaviy filiallarida oliy ma'lumotli kadrlar tayyorlanib, ular maxsus ijodiy ustaxonalarda, o'quv studiyalarida ta'lim olishadi.

60211100 – Aktyorlik san'ati (turlari bo'yicha) ta'lim yo'nalishi: Aktyorlik san'ati (dramatik teatr va kino aktyorligi san'ati; aktyorlik san'ati (qo'g'irchoq teatri aktyorligi san'ati); aktyorlik san'ati (musiqali teatr aktyorligi san'ati) aktyorlik san'ati (estrada aktyorligi san'ati) kabi ixtisosliklarga ega. Mazkur ixtisosliklarning barchasida "Sahna nutqi" fani majburiy fan hisoblanib, ixtisoslikning spetsifikasiga qarab fan metodikasi shakllangan. Talaba-aktyorlarning sahna nutqiga oid bilim va ko'nikmalarini takomillashtirishning spetsifikasi ana shu nuqtai nazardan zaruriy obektdir.

Qayd etilgan ixtisosliklarning har birida "Sahna nutqi" fanini o'qitishning umumiy va spetsifik talablari mavjud. Bu borada N.Aliyeva [2], L.Xo'jayeva [11], I.Po'latov [7], S.Inomxo'jayev [3; 4], A.Nosirova [5], A.To'laganov [8], M.Xodjimatova [10] kabi tadqiqotchilar o'z izlanishlarida fanni o'qitishning spetsifik jihatlarini yortishgan.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Jumladan, O‘.Nurmuhamedova sahna nutqining qo‘g‘irchoq teatri aktyorlari bilan ishlash spetsifikasiga asoslangan holda nutq texnikasini ovoz, nafas, artikulyatsiya, diksiya, orfoepiya va sun’iy registrdan foydalanish kabi qismlarga ajratgan [6, 11].

Drama teatri aktyori asosan dramatik, tragik va o‘ta kuchli komediyalarni sahnalashtirish jarayonida nutqning o‘rni ahamiyatli ekanligi bilan ajralib turadi. Dramatik nutq “Abror Hidoyatov aytishicha keng diapozonli, salmoqli, chuqur, kindikdan chiqib kelishi kerak” – deb keltiradi N.Aliyeva [2, 278].

Teatr san’atining o‘ziga xos yo‘nalishiga, xususiyatiga ega bo‘lgan qo‘g‘irchoq teatri tomoshalarining xarakterli xususiyatidan biri undagi qahramonlar faqat insonlargina bo‘lmay, tabiatdagi jonli, jonsiz mavjudotlarning ishtirokidir [8, 3].

Qo‘g‘irchoq teatri aktyorining ijrochilik mahorati orqali topilgan ovoz sahna asarining to‘laqonliligini ta’minlaydi. Qo‘g‘irchoq teatri teatr san’atining eng qadimgi turlaridan biridir. Ilk bor turmushda qush va hayvonlarga taqlid qilish qo‘g‘irchoq teatrining ibtidosi bo‘lib chiqadi. Miloddan avvalgi XVI asrdayoq Misrga qarashli biri necha hududlarda qo‘g‘irchoq tomoshalari ma’lum bo‘lgan [6, 3-4].

Musiqiy teatrning talabi – musiqiy so‘z [1, 36]. Rechitativ – ariya, duet va musiqiy nomerlarning burilish nuqtalaridagi nutq bog‘lovchi halqa bo‘lib, musiqiy sahna va nomerlar orasida bog‘lovchilik vazifasini o‘taydi. Rechitativ – ariyalardan oldin berilib, unga qarama-qarshi qo‘yiladi va uning ohangdorligini oshiradi. Rechitativda ovoz to‘lqinlanishi boy bo‘lib, uning baland-pastligi intonatsion har-xil bo‘lishi so‘zning ma’nosiga gapiruvchining maqsadiga va mantiqiy izchillikka bog‘liqdir. Rechitativda so‘z bilan musiqa eng uzviy, eng mahkam, eng yaqin tarzda bog‘lanadi [1, 48].

Estrada aktyorligi san’ati ixtisosligida imitatsiya muhim bo‘lib, estrada aktyorining sahnaviy nutqini taomillashtirishdagi omildir. Imtitsiya bu – taqlid, taqlid qilmoq ma’nosini anglatib, estrada teatrida qo‘g‘irchoq teatridagidan farqli bo‘lib, bu: tabiatdagi jonivorlar tovushlarini zalda maishiy turmushda uchraydigan tovush va shovqinlarni ma’lum syujetga bo‘ysundirgan holda tiklash, ijro qilish san’ati bunday aktyor, “odam orkestr”, ya’ni barcha tovushlarni ijro qiladigan, tovushlar asbobi deb nomlanadi; sahnada ijro qilib, muxlislar orasida mashhur bo‘lgan qo‘shiq, ariya, she’r yoki raqs nomerlarini taqlidiy qayta tiklab ijro qilishini anglatadi [9, 12].

Tadqiqotchilar tomonidan olib borilgan ilmiy manbalarga tayangan holda aktyorlik san’ati ta’lim yo‘nalishi ixtisosliklarida “Sahna nutqi” fanining o‘qitilish spetsifikasi bo‘yicha fikrlarinimizni bayon etamiz.

Aktyorlik san’ati (dramatik teatr va kino aktyorligi san’ati) ixtisocligi. Mazkur ixtisoslik aktyorlik san’ati ta’lim yo‘nalishining asosiy yo‘nalishi hisoblanib, aktyorlik san’atining boshqa ixtisosliklari bevosita mazkur ixtisoslik negizida vujudga kelgan.

Avvalidan drama teatri aktyori tayyorlash o‘quv darsliklari, qo‘llanmalar tabiiy rus teatri asoschilarining ijodlari ilmiy-pedagogik jarayonlar sistemasining asoschisi K.S.Stanislavskiy bilan bog‘lanadi. Uning sistemasi asosida ishlar boshlanadi. Bugun ham shu sistema bo‘yicha talaba-aktyor “kechinma san’ati” qoidalari asosida o‘qitilib kelinmoqda. Drama teatri aktyorlik san’ati sahna nutqi fanidan M.Uyg‘ur ham dars

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

berganlari va ular asosan talaba-aktyorlarning xotira, tasavvur, dunyoqarash va adabiy bilimlarini kengaytirishni maqsad qilganlarini, she'riyat ustida muntazam ish olib borganlarida esa talaba-aktyorlarda nutq sofligi, tovushlar ravonligi, fikr oqimining uzviyligi kabi yo'nalishlarga katta e'tibor berganini manbalardan bilamiz.

Drama teatri aktyorlik san'ati ixtisosligi talaba-aktyorlari teran fikrlash, hozirjavoblmk, badihago'ylik darajasiga boruvchi mashq misollari ustida ish boshlashar ekan, o'zbek va jahon adabiyotining durdona asarlari bilan mazmunan, shaklan, mohiyatan, ayniqsa, so'z, til, nutq nuqtai nazari bilan o'rganadilar. Texnik mashqlar kurs iqtidoridan kelib chiqib tanlanadi. Individual mashg'ulotlarda esa talabaning ijodiy imkoniyatidan kelib chiqib texnik mashqlar ketma-ketligini tuziladi.

Mashqlar uchun: maqollar, hikmatli so'zlar, topishmoqlar, tez aytishlar tanlanadi. Tanlangan matn: a) nutqiy faoliyatni jadallashtirish; b) aqliy salohiyatni, tasavvurni kengaytirish maqsadida ishlanadi.

Drama teatri aktyorlik san'ati ixtisosligida sahna nutqi orfoepiya – talaffuz meyorlarining mezoni, ona tili grammatikasi va fonetikasi bo'limi poydevorida nutq muomala mahorati orfoepik qoidalar asosida ishlanadi. Orfoepiya adabiy parchalar ustida ish jarayonida mustahkamlanadi. Drama teatri aktyorlik san'ati ixtisosligi talaba-aktyorlaridan matn tanlashda juda sinchkovlik talab etiladi. Kuchi zalvorli, ta'sirchan, his-xayajonga boy dardli asarlar, parchalar, she'rlar tanlanadi. O'zbek adabiyotining namoyondalari A.Qodiriy, Oybek, A.Qahhor, Cho'lpon, U.Nosir, Furqat, A.Oripov, E.Vohidov, U.Azim, X.Davron asarlariga murojaat qilinib, avval so'z ustida ishlash mahoratining tahlil qismiga oid vazifalar bajariladi. G'azallar ustida ish muhim jarayon bo'lib Alisher Navoiy, Zahiriddin Muhammad Bobur tili va nutqini anglash jarayoniga bosqichma-bosqich chiqishi, erishishi uchun avval zamonaviy, hajviyroq g'azallar A.Obidjon, R.Chorsham, A.Oripov, E.Vohidov g'azallaridan, Muqimiy, Furqat, Ogahiy, Mashrab g'azallariga murojaat etib, ularning g'azal va aruzdagi yaratgan asarlarini tahlil, sharhlash, izohlash, rukn, hijo, bahrlar ijro ifodaviyligini topib ko'rish, so'ng ularning asarlarini tahlili va talqiniga haqli uringan bo'ladilar.

G'azal o'qish ijro yo'li matla' va maqta'ning e'tibor berib o'qilishidan boshlanadi. Matla' – g'azal nima haqidaligini, maqta' – xotima, xulosa, yakun, kesish ma'nolarini anglatadi. Ular albatta boshqa baytlardan ajratib, holat – his-xayajon pauzasini qo'llay bilish lozim. Hech bo'lmasa, mantiqiy pauzani olishi shart. Shohbayt – g'azal markazi yoki maqtadan avvalgi paytda kelishni nazarda tutiladi.

Monologlar ustida ishlash sahna nutqining badiiy o'qish asoslarini to'liq egallab o'tiladigan bosqichdir. Drama teatri aktyorlik san'ati ixtisosligi talaba-aktyorlari jahon dramaturglariga murojaat etishlari, V.Shekspir, F.Shiller, N.Gogol, xullas, dramatik asarlardan olingan monolog bo'lishi maqsadliroqdir yoki prozaik asarlarning eng kuchli satrlarida adabiy parcha ichidagi monologlardan olib ishlashi mumkin. Eng muhimi, ifodali ijroda erkin fikr, kuchli, baquvvat ovoz tug'ilishiga erishish zarur.

Qo'g'irchoq teatri aktyorligi san'ati ixtisosligida sahna nutqiga oid bilim va ko'nimalarini takomillashtirish spetsifikasi bir muncha noziklik va murakkablik talab etib,

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

unda talaba-aktyor nafaqat aktyor sifatida o‘z so‘zining badiiyligi, balki gavdalantirayotgan obrazni, ya’ni jonsiz qo‘g‘irchoqni “gapirtirishi” lozim. Qo‘g‘irchoq teatri dramaturgiyasida barcha mavjudotlar, oy, quyosh, yulduz, tog‘lar, daraxtlar, sabzavotlar, qushlar, hayvonlar, hasharotlar va boshqa buyum kabilar ham badiiy obrazlarga aylanadilar. Insonlarga xos ovoz chiqara boshlaydilar. Qo‘g‘irchoq teatri aktyorligi san’ati ixtisosligi talaba-aktyori hayvon, qush va harakatlarni imitatsiyasini egallash va o‘rganish kerak. Buning uchun registrdan tashqari sun’iy registrdan ham foydala bilishi kerak. Shuningdek, sun’iy registr ishlatish qobiliyatini texnik va uslubiy tomonlama o‘zlashtirgan bo‘lishi uchun jonsiz narsalarning, tabiat hodisa va voqealarning, ertak qahramonlarining obrazini yaratishi o‘ta muhim. Masalan, dev va No‘xat polvon, arilar, gul daraxtlar, bo‘ri, jo‘ja.

Qo‘g‘irchoq teatri aktyorligi san’ati ixtisosligida talaba-aktyor “o‘zini eshitishi” kompleks mashqlari orqali ijodiy fantaziya tasavvur va eshitish qobiliyatini rivojlantiradi. Bu rivojlanish orqali sun’iy imitatsiyaga yetib boradi. Sahna nutqining texnik mashqlari asosiy manba hisoblanadi. Uning spetsifik xususiyati sun’iy registrdan foydalana olishidir.

Qo‘g‘irchoq teatri aktyorligi san’ati ixtisosligida jonli so‘z dramatik teatrdagidek tabiiy tug‘ilmaydi. Chunki qo‘g‘irchoqning yasama so‘zi qarama-qarshilikdan kelib chiqqan holda paydo bo‘ladi. Qo‘g‘irchoqboz o‘z nomidan emas, qo‘g‘irchoq nomidan gapiradi va uning ko‘rsatmasini bajaradi. Ana shu bois, qo‘g‘irchoq teatrida nutq shartlidir. Ovoz, diksiya mashqlari sun’iy registr egallash nazari bilan olib boriladi. Sun’iy registrni ishlashda ovoz paylarining 70% ishtirok etmaydi. Tovush ovoz paylarining orqasida burun orqali bosh registrga ulanadi. Sun’iy registr bu falset va mikset bo‘lib, falset qalbaki ovoz, bosh registrdan ham yuqorida jaranglaydi [6, 45].

Qo‘g‘irchoq teatri ixtisosligi talaba-aktyorlari nutqi ko‘proq tasvironaligi bilan ifodalanadi. Mikset – bu falset va ko‘krak ovozining qorishmasi. Hayvon qushlar, hasharotlar imitatsiyasi uchun biz sun’iy registrdan foydalanamiz. Masalan sun’iy ovoz yo‘nalishini topish uchun falset u-u tovushini yuqoriga burun orqali boshga yo‘naltiradi. Keyin o‘sha ovoz simob singari miyadan qovgachka tushiriladi. Bu mikset deyiladi.

Ta’kidlash lozimki, qo‘g‘irchoq teatri aktyorligi san’ati ixtisosligida sahna nutqiga oid bilim va ko‘nikmalarini takomillashtirish asosi bu – sahna nutqining dramatik asoslariga tayanadi. Musiqali teatr aktyorligi san’ati ixtisosligida sahna nutqini o‘qitish dramatik teatr aktyorligi san’ati ixtisosligining umumnazariy asoslariga tayanadi. Ammo, yondashuvda biroz farq qilib, musiqali dramaning shartli va shartlilik asosiga qurilgani e’tiborda tutilishi lozim bo‘ladi. Chunki drama aktyoridan farqli o‘laroq u kuylovchi aktyor, aniqrog‘i aktyorlar solist-vokalist deb nomlanadigan teatr jamoasiga borib qo‘shiladi.

Dramatik teatr aktyorligi san’ati ixtisosligida spektakl rejissyor, aktyor, tomoshabin uchligida sahnalashtrilsa, musiqali teatr aktyorligi san’ati ixtisosligida kompozitor, baletmeyster, xor va xormeyster eng muhimi, orkestr jamoasi va dirijyor bo‘ladi. Bular musiqiy spektakl yaratish qonuniyatlariga to‘liq bo‘ysunib, rejissyor boshchiligida spektakl sahnalashtiradilar.

Musiqali teatr “shartli” teatr, uning shartliligi shundaki, drama teatri aktyori sahnaviy haqiqatni hayotiy haqiqatga tayanib, ijro etsa, musiqali teatr aktyori ariya va duetlardan

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

kelib chiqib, otasining murdasi tepasida, onasining qabrida, o‘z qo‘lida hozirgina jon bergan Zuhrani quchoqlab va hokazo hollarda kuylashga – ariya aytishga majbur, hayotda esa bu haqiqat chegarasiga sig‘maydigan hol.

Hol-holat to‘liq ijro qilina olmaydi. Majbur qo‘shiq aytish uchun yarim yolg‘on holda qoladi. Aks holda ariya kuylay olmay, tomoq siqilib, ko‘z yosh tomoqqa tiqilib, ariya yarim chala, ba’zan butunlay ijro etilmay qoladi.

Ariya – bu monolog degan musiqali drama qonunidan kelib chiqsak, bilamizki dramadagi monolog bu fikr burilishi, yangi fikr tug‘ilishi, aktyorda yangi maqsad paydo bo‘lish nuqtasi, ya’ni tomoshabin anglashi, tushunishi uchun aniq eshitish shart qilib olingan joy.

Demak, ariyani o‘zgarish nuqtasi deb olsak, uni chala yoki xrip ovozda, tushunilishi qiyin holda ijro etishga aktyorning haqqi yo‘q. Aktyor istasa istamasa holatning ma’lum joyidan ariyaga o‘tishi, musiqani eshitib orkestr jo‘rligida ariya ayta olishi talab qilinadi. Bu birgina shartlilik bo‘lib, bunga raqs guruhi qo‘shilishi, xor kuylashi, eng muhimi u har qanday holatda ham dirijyorni ko‘rib turishi, uning shartli “boshlang” buyrug‘ini olishni unutmasligi zarur. Aks holda aktyor va orkestr boshqa-boshqa kuylab ketish ehtimoli bor.

Demak, aktyor nutqidagi nazorat kuchliligi sabab musiqali teatrda kuchli va ijro erkinligi chegaralangan. Musiqali teatr aktyori, dirijyor tayog‘ini doim his qilishi, ariya aytilish nuqtasiga muntazam izchil o‘sib yetib boruvchi xatti-harakatlar oqimida, ya’ni sanoq-taktlar orasida ijro ifodalarini meyorini topish, ariya kuylashga erishish yo‘llarini takomillashtirishi bilan tarbiyalanadi. Estrada aktyorligi san’ati ixtisosligida so‘z va uning badihago‘yligi muhim bo‘lib drama va musiqali teatr aktyorligi san’ati ixtisosligi talaba-aktyorlarining tarbiyalanish sharoitida o‘ziga xos spetsifik yo‘nalishga ega. Estrada aktyorlari boshlovchi, qo‘g‘irchoqboz, masxaraboz, badiiy so‘z ustasi, askiyachilik, aytishuvlar aytish shaklida maydonga yoki estrada sahnasiga chiqishsa, drama va musiqali teatr san’ati aktyorlari “kechinma san’ati” maktabining mashaqqatli uslubiy yo‘llaridan bosqichma-bosqich o‘tib tarbiyalanadilar. Demak, estrada san’ati aktyori – aktyorlik mahorati bilan birga tez o‘ylovchi, hozirjavob, o‘ta keskin baholash, superaktiv munosabat, beixtiyoriy qo‘l, ko‘z imo-ishoralarining yorqin, bo‘rtib ko‘rsatilgan, improvizatsion holat, badihago‘ylik, sahnaning o‘zida ijodiy to‘qib, sahnaning o‘zida postanovka qilib, sahnaning o‘zida obraz yarata oladigan ijodkordir.

Taqlid – kishilarni o‘ziga xos bo‘lgan gapirish usuli, ovozi, yurish-turishi, qilig‘i, xatti-harakati, fe’lini, hatto kiyinishidagi ko‘zga tashlanadigan jihatlarini bo‘rttirib ko‘rsatib, berishga asoslangan. Estrada aktyorligi san’ati ixtisosligida qo‘shiq, raqs borligi ularning har qanday sharoitda bo‘rttirish, ko‘rsatish, “pokaz” holatlarida ham ular tomoshabinda yoqimlilik uyg‘otishi, noqulaylik, noo‘ng‘aylik, xayosiz, sharmsiz, chegarasi beparda holatiga tushishga haqlari yo‘qligidan kelib chiqsak, sahna nutqi texnik mashqlari drama va musiqali drama texnik mashqlar majmuasiga murojaat qilishga haqli. Ammo, matnlar ularni ijro etish shartlarida estrada janrlari talablari qo‘llanishi maqsadlidir.

Estrada aktyorligi san’ati ixtisosligida sahna nutqiga oid bilim va ko‘nikmalarni takomillashtirish uchun: konferans – konferanslik; kuplet – badiha so‘z va qo‘shiqlar;

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

vodevil – ko‘ngilochar tomosha; badiiy o‘qish – bir aktyor teatri; melodeklamatsiya – ta’kidlab ijro qilish; hikoyalar kechasi – kichik tomosha turlari; imitatsiya – taqlid; feleton – estradada so‘z san’ati turi; burime – badihali qofiyalash; chrevoveshatel – og‘izni ochmasdan gapirish; miniatyura – kichik shaklli janr; chtets – adabiy janr ijrochisi; fars – bo‘rttirib ta’kidlash usuli; kloun – sirk masxarabozi kabi yo‘nalishlar nazarda tutilishi shundan kelib chiqib, matnlar tanlash maqsadlidir.

Talaba-aktyorlarda sahna nutqiga oid bilim ko‘nikmalarni takomillashtirish spetsifikasi yuzasidan olib borilgan tadqiqot yuzasidan quyidagi xulosalarga kelindi:

– talaba-aktyorlarda sahna nutqiga oid bilim ko‘nikmalarni takomillashtirishda 60211100 – Aktyorlik san’ati (turlari bo‘yicha) ta’lim yo‘nalishining har bir ixtisosligi “Sahna nutqi” fanini o‘qitishda o‘z metodikasiga ega;

– talaba-aktyorlarda sahna nutqiga oid bilim ko‘nikmalarni takomillashtirish jarayonida aktyorlik san’ati ta’lim yo‘nalishining ixtisosliklar spetsifikasini e’tiborga olish yuksak malakali kadrlash tayyorlashning kafolati;

– talaba-aktyorlarning ovoz imkoniyatlarini hisobga olgan holda 60211100 – Aktyorlik san’ati (turlari bo‘yicha) ta’lim yo‘nalishining ixtisosliklari o‘rtasida talabalar o‘qishini ko‘chirish joriy semestr yakuniga ko‘ra amalga oshirish zarurati mavjud.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Alimjonova Z., To‘laganov A. Sahna nutqi. O‘quv qo‘llanma. – Toshkent: O‘zbekiston, 2005. – 156 b.
2. Aliyeva N. San’at – mening hayotim. MonografiY. – Toshkent: Navro‘z, 2019. – 278 b.
3. Inomxo‘jayev S. Badiiy o‘qish asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 1973. – 180 b.
4. Inomxo‘jayev S. Notiqlik san’ati asoslari. – Toshkent: O‘qituvchi, 1982. – 157 b.
5. Nosirova A. Sahna nutqi. Darslik. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2012. – 220 b.
6. Nurmuhamedova O‘. Sahna nutqi. – T.: O‘DSI bosmaxonasi, 2008. – 128 b.
7. Po‘latov I.SH. O‘zbek sahna nutqining tarkib topish va rivojlanish problemalari: Avtoref.dis. ... san.fan. nom. – Toshkent: San’atshunoslik instituti, 1969. – 19 b.
8. To‘laganov A. Sahna nutqi. Darslik. – Toshkent: Musiqa, 2010. – 326 b.
9. Umarov M. Estrada va ommaviy tomoshalar tarixi. Darslik. – Toshkent: Yangi asr avlodi, 2009. – 328 b.
10. Xodjimatova M.K. Sahna nutqi. O‘quv qo‘llanma.–T.: Yangi asr avlodi, 2007. – 171 b.
11. Xo‘jayeva L. Notiqlik san’ati. – Toshkent: O‘zMK, 1967. – 37 b.

MUALLIF HAQIDA MA’LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ramz Turabovichh Kadirov**, dotsent. [**Рамз Турабович Кадиров**, доцент], [**Ramz T. Kadirov**, dotsent.], manzil: O‘zbekiston, Toshkent shahri, Mirzo Ulug‘bek tumani, Yalang‘ochh dahasi 127 A uy. [адрес: Узбекистан, г. Ташкент, М.Улугбек р. Массив Ялангач, д. 127 А.], [address: Uzbekistan, Tashkent city, M.Ulugbek dst. Massiv Yalangach, 127 A]; e-mail: ramzkadirov57@gmail.com.

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

JAXON KLASSIK MUSIQASI VOSITASIDA BO‘LAJAK SOZANDALARNING BADIIY DID VA ETIK MADANIYATINI RIVOJLANTIRISH

© E. Qudratullayeva[1]✉
[1]O‘zbekiston davlat san'at va madaniyat instituti Farg‘ona mintaqaviy filiali, Farg‘ona, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: bo'lajak musiqachilarda badiiy did va axloqiy madaniyatni rivojlantirish ularning umumiy ta'lim va kasbiy o'sishining muhim tarkibiy qismidir.

MAQSAD: Ushbu tadqiqotning maqsadi bo'lajak musiqachilarda badiiy did va axloqiy madaniyatni rivojlantirishda mumtoz musiqaning rolini o'rganishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: Ushbu tadqiqot miqdoriy so'rovlar va sifatli amaliy tadqiqotlarni birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi. Ishtirokchilar orasida konservatoriya va musiqa maktablarining musiqa fanlari talabalari bor.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: Natijalar shuni ko'rsatadiki, mumtoz musiqa bilan shug'ullanish va ular bilan shug'ullanish o'quvchilarning badiiy didi va axloqiy madaniyatini sezilarli darajada oshiradi.

XULOSA: Tadqiqot xulosasiga ko‘ra, mumtoz musiqa bo‘lajak musiqachilarda badiiy did va axloqiy madaniyatni rivojlantirishning samarali vositasidir. Tarixiy kontekst, faol tinglash, ijro amaliyoti, axloqiy munozaralar va mulohaza yuritish amaliyotini musiqa ta’limiga kiritish orqali pedagoglar o‘quvchilarning estetik va axloqiy hissiyotlarini sezilarli darajada oshirishi mumkin.

Kalit so'zlar: mumtoz musiqa, badiiy did, axloqiy madaniyat, musiqa ta'limi, tarixiy istiqbollar, pedagogik yondashuvlar, estetik rivojlanish

Iqtibos uchun: Qudratullayeva E. Jaxon klassik musiqasi vositasida bo‘lajak sozandalarning badiiy did va etik madaniyatini rivojlantirish // Inter education & global study. 2024. №6. B.122–128.

РАЗВИТИЕ ХУДОЖЕСТВЕННОГО ВКУСА И ЭТИЧЕСКОЙ КУЛЬТУРЫ БУДУЩИХ МУЗЫКАНТОВ ЧЕРЕЗ МИРОВУЮ КЛАССИЧЕСКУЮ МУЗЫКУ

© Э.Кудратиллаева[1]✉
[1]Ферганский областной филиал Государственного института искусства и культуры Узбекистана, Фергана, Узбекистан

Аннотация

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ВВЕДЕНИЕ: развитие художественного вкуса и нравственной культуры у будущих музыкантов является важной составляющей их общего образования и профессионального роста.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является изучение роли классической музыки в развитии художественного вкуса и нравственной культуры у будущих музыкантов.

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании используются смешанные методы, сочетающие количественные опросы и качественные тематические исследования. Среди участников – студенты музыкальных консерваторий и музыкальных школ.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: результаты показывают, что изучение и занятие классической музыкой значительно повышает художественный вкус и моральную культуру учащихся.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: согласно заключению исследования, классическая музыка является эффективным средством развития художественного вкуса и нравственной культуры у будущих музыкантов. Включая исторический контекст, активное слушание, практику исполнения, этические дискуссии и рефлексивную практику в музыкальное образование, преподаватели могут значительно улучшить эстетические и этические чувства учащихся.

Ключевые слова: классическая музыка, художественный вкус, нравственная культура, музыкальное образование, историческая перспектива, педагогические подходы, эстетическое развитие.

Для цитирования: Қудратиллаева Э. Развитие художественного вкуса и этической культуры будущих музыкантов через мировую классическую музыку // Inter education & global study. 2024. №6. С. 122–128.

DEVELOPMENT OF ARTISTIC TASTE AND ETHICAL CULTURE OF FUTURE MUSICIANS THROUGH WORLD CLASSICAL MUSIC

© Ehtiromxon Qudratullayeva [1]✉
[1] Fergana Regional Branch of the State Institute of Art and Culture of Uzbekistan, Fergana, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: the development of artistic taste and moral culture in future musicians is an important component of their general education and professional growth.

AIM: the purpose of this study is to study the role of classical music in the development of artistic taste and moral culture in future musicians.

MATERIALS AND METHODS: this study uses mixed methods combining quantitative surveys and qualitative case studies. Among the participants are music students of conservatories and music schools.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

DISCUSSION AND RESULTS: the results show that learning and engaging in classical music significantly increases students' artistic taste and moral culture.

CONCLUSION: according to the conclusion of the study, classical music is an effective means of developing artistic taste and moral culture in future musicians. By incorporating historical context, active listening, performance practice, ethical discussion, and reflective practice into music education, educators can significantly enhance students' aesthetic and ethical sensibilities.

Key words: classical music, artistic taste, moral culture, music education, historical perspectives, pedagogical approaches, aesthetic development

For citation: Ehtiromxon Qudratullayeva. (2024) Development of artistic taste and ethical culture of future musicians through world classical music Inter education & global study, (6), pp. 122–128. (In Uzbek).

Musiqa san'at turi sifatida inson tajribasining hissiy va intellektual sohalariga ta'sir qilish uchun noyob kuchga ega. Turli janrlar orasida mumtoz musiqa chuqur chuqurligi, murakkabligi va madaniy ahamiyati bilan ajralib turadi. Klassik musiqaning murakkab kompozitsiyalari va tarixiy kontekstlari musiqachilarda nafaqat texnik mahorat, balki ularning badiiy didi va axloqiy madaniyatini rivojlantirish uchun qulay zamin yaratadi. Ushbu maqola mumtoz musiqa ta'limining bo'lajak musiqachilarning har tomonlama rivojlanishiga o'zgartiruvchi ta'sirini o'rganib chiqadi va u nafis badiiy hissiyot va mustahkam axloqiy poydevorni qanday tarbiyalashiga urg'u beradi.

Klassik musiqa o‘zining boy an’analari va tarixiy nasl-nasabi bilan estetika va axloq o‘rtasidagi o‘zaro ta’sirni o‘rganish uchun mislsiz yo‘l ochadi. Iogann Sebastyan Bax, Lyudvig van Betxoven, Volfgang Amadey Motsart, Pyotr Ilich Chaykovskiy kabi kompozitorlarning ijodi nafaqat musiqiy yutuqlar, balki o‘z davri falsafiy va axloqiy oqimlarining ham ko‘zgusidir. Ushbu asarlar bilan chuqur shug'ullanish musiqachilarga ulardagi axloqiy va madaniy qadriyatlar haqida tushunchaga ega bo'lish va shu orqali o'zlarining axloqiy nuqtai nazarlarini oshirish imkonini beradi.

Zamonaviy musiqa ta’limida mumtoz musiqani o‘quv dasturiga kiritishning ahamiyatini oshirib bo‘lmaydi. Aynan mumtoz musiqani sinchkovlik bilan o‘rganish orqali o‘quvchilarda tanqidiy tinglash ko‘nikmalari, musiqiy tuzilmalarni qadrlash hamda kompozitsiyalarning tarixiy va madaniy kontekstlari haqida tushuncha hosil bo‘ladi. Qolaversa, ko‘plab mumtoz asarlarda mavjud axloqiy mavzular axloq, adolat va inson qadr-qimmati haqida munozaralar uchun zamin yaratadi va shu orqali o‘quvchilar o‘rtasida axloqiy nutqni boyitadi.

Klassik musiqani o'qitishning pedagogik yondashuvlari texnik tayyorgarlikdan tashqarida bo'lgan kompleks metodologiyani o'z ichiga oladi. U musiqa nazariyasi, tarix va adabiyotni o'rganishni o'z ichiga oladi, musiqani yaxlit tushunishni rivojlantiradi. Ijro amaliyotlari, talqin qilish muammolari va bastakor asarini sodiqlik bilan ta'minlash uchun axloqiy mulohazalar ushbu ta'lim jarayonining ajralmas qismidir. Bu elementlar birgalikda

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

nafaqat texnik jihatdan mohir, balki axloqiy va badiiy jihatdan ham yetuk musiqachilarni shakllantirishga yordam beradi.

Ushbu maqola bo'lajak musiqachilarda badiiy did va axloqiy madaniyatni rivojlantirishda klassik musiqaning ko'p qirrali rolini o'rganishga qaratilgan. Tarixiy nuqtai nazarlar, pedagogik strategiyalar va zamonaviy ta'lim amaliyotlarini o'rganib, biz har tomonlama barkamol, odob-axloqdan xabardor, badiiy jihatdan sezgir sozandalar avlodini tarbiyalashda mumtoz musiqaning doimiy dolzarbligini ta'kidlashga intilamiz. Ushbu tadqiqot orqali biz klassik musiqani musiqa ta'limining asosi sifatida saqlab qolish, uning jamiyatning madaniy va axloqiy tuzilishiga doimiy ta'sirini ta'minlash zarurligini ta'kidlaymiz.

Klassik musiqa turli jamiyatlarda madaniy merosning tamal toshi bo'lib, badiiy sa'y-harakatlar va intellektual fikrning cho'qqisini ifodalaydi. Iogann Sebastyan Bax, Volfgang Amadey Motsart, Lyudvig van Betxoven, Pyotr Ilich Chaykovskiy kabi buyuk ustalarning kompozitsiyalari zamon va geografik chegaralarni bosib o'tib, musiqa va madaniyat olamida o'chmas iz qoldirdi.

Masalan, Baxning murakkab fugalari va muqaddas musiqasi nafaqat uning texnik mahoratini namoyish etadi, balki o'z davrining diniy va falsafiy kontekstini ham aks ettiradi. Uning musiqasi protestant mehnat odob-axloqini va barokko davrining ma'naviy jo'shqinligini o'zida mujassam etgan bo'lib, tinglovchilar va ijrochilarni davrning madaniy va axloqiy qadriyatlari bilan chuqur bog'lashni ta'minlaydi.

Motsartning operalari, simfoniyalari va kamera musiqalari o'zining tarkibiy ravshanligi, hissiy chuqurligi va gumanistik mavzulari bilan mashhur. Uning ishi ko'pincha insoniy munosabatlar va ijtimoiy ierarxiyalarning murakkabligini o'rganadi, Ma'rifatparvarning aql, erkinlik va birodarlik g'oyalariga bir oyna taklif qiladi. Motsart musiqasi bilan shug'ullanish musiqachilarga 18-asrda individual ifoda va ijtimoiy taraqqiyotga qaratilgan madaniy o'zgarishlarni qadrlash imkonini beradi.

Betxovenning kompozitsiyalari, ayniqsa keyingi asarlari shaxsiy kurash va g'alabaning chuqur tuyg'usi bilan sug'orilgan. Uning musiqasi, xususan, Shillerning "Quvonch qasidasi" asosidagi xor finali bilan to'qqizinchi simfoniyasi romantik davrning individuallik, qahramonlik va umuminsoniy birodarlikka bo'lgan e'tiborini ifodalaydi. Betxoven musiqasi ijrochilarni ushbu axloqiy g'oyalarni o'zlashtirish va etkazishga undaydi, hamdardlik va axloqiy mas'uliyat hissini tarbiyalaydi.

Chaykovskiy asarlari o'zining hissiy shiddati va ohangdorligi bilan 19-asr Rossiyasining madaniy va siyosiy muhitini aks ettiradi. Uning baletlari, simfoniyalari va operalari ko'pincha muhabbat, taqdir va milliy o'zlikni anglash mavzulariga chuqur kirib boradi, musiqachilarning izlanishlari uchun axloqiy va estetik mulohazalarning boy gobelenini taqdim etadi. Chaykovskiy musiqasi G'arb klassik an'analari va rus madaniy merosi o'rtasida ko'prik bo'lib xizmat qiladi, milliy o'ziga xoslik va badiiy ifoda o'rtasidagi o'zaro bog'liqlikni ta'kidlaydi.

Klassik musiqa ko'pincha chuqur axloqiy mavzularga murojaat qiladi va uni axloqiy va falsafiy aks ettirish uchun kuchli vositaga aylantiradi. Ko'pgina kompozitsiyalar

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

yaxshilik va yomonlik, adolat va adolatsizlik, inson qadr-qimmati va azob-uqubatlarini o'rganadi va tinglovchilar va ijrochilarga ushbu abadiy dilemmalar bilan shug'ullanish imkoniyatini beradi.

Misol uchun, Betxovenning "Fidelio"si, uning yagona operasi, nohaq qamalgan erini qutqarish uchun o'zini erkak qiyofasida yashirgan Leonor haqida hikoya qiladi. Opera shaxsiy fidoyilik, adolat va yaxshilikning yovuzlik ustidan g'alaba qozonishi mavzularida kuchli bayonotdir. "Fidelio" ni o'rganish va ijro etish orqali musiqachilar ushbu axloqiy tushunchalar bilan shug'ullanishlari, ularning axloqiy ongini va badiiy ifodasini oshirishlari mumkin.

Shostakovich simfoniyalarida, xususan, repressiv sovet tuzumi davrida yaratilgan simfoniyalarda inson ruhiyatining zulmga qarshi kurashdagi axloqiy kurashlari, chidamliligi o‘z ifodasini topgan. Uning beshinchi simfoniyasi, ko'pincha Stalinist terrorga sharh sifatida talqin qilinadi, azob-uqubatlar va bo'ysunmaslik hikoyasini o'zida mujassam etgan. Shostakovich asarlarini ijro etish musiqachilarga tsenzura ostidagi badiiy ifodaning axloqiy oqibatlari va rassomning jamiyatdagi axloqiy mas'uliyati bilan kurashish imkonini beradi.

Bundan tashqari, ko‘plab klassik asarlar o‘zida diniy va falsafiy matnlarni o‘zida mujassam etgan holda, ularning axloqiy jihatlarini yanada boyitadi. Baxning “Sent-Metyu ehtirosi” va “B minordagi mass”, Motsartning “Rekviyem”i va Verdining “Rekviyem”i musiqiy mukammallikni chuqur axloqiy va ma’naviy xabarlar bilan bog‘laydigan kompozitsiyalarga misoldir. Bu asarlar musiqachilarga e’tiqod, axloq va badiiy ijod chorrahasini o‘rganish imkoniyatini beradi.

Klassik musiqaning tarixiy konteksti, shuningdek, uning yaratilishi va tarqalishiga yordam bergan homiylik tizimlari va ijtimoiy tuzilmalar tomonidan shakllantiriladi. Bastakorlar ko'pincha cherkov, aristokratiya va yangi paydo bo'lgan o'rta sinf homiyligiga tayangan, bu esa ularning kompozitsiyalarining mavzulari va maqsadlariga ta'sir qilgan. Ushbu tarixiy dinamikani tushunish musiqachilarga bastakorlarning tarix davomidagi axloqiy mulohazalari va ijtimoiy rollari haqida tushuncha beradi.

Masalan, Uyg'onish va Barokko davrlarida muqaddas musiqaning rivojlanishida katolik cherkovining homiyligi katta rol o'ynadi. Palestrina va Monteverdi kabi bastakorlar cherkovning diniy va axloqiy ta'limotlarini aks ettiruvchi asarlar yaratdilar, o'z jamoalarining madaniy va ma'naviy hayotiga hissa qo'shdilar. Ushbu kompozitsiyalarni tahlil qilish musiqachilarga diniy maqsadlarda musiqa yaratishning axloqiy va madaniy mas'uliyatini qadrlashiga yordam beradi. Xuddi shunday, 18-19-asrlarda ommaviy kontsert jamiyatlarining kuchayishi va o'rta sinf homiyligiga o'tish bastakorlarga dunyoviy va ijtimoiy ahamiyatga ega mavzularni o'rganish uchun yangi yo'llarni ochdi. Musiqa iste'molini demokratlashtirish, Gaydn, Motsart va Betxoven kabi bastakorlarning asarlarida ko'rinib turganidek, ko'proq axloqiy va badiiy tajribalar o'tkazish imkonini berdi.

Musiqa ta’limi o‘quv dasturiga klassik musiqani kiritish texnik ko‘nikmalarni o‘rgatishdan ko‘ra ko‘proq narsani o‘z ichiga oladi. U musiqa nazariyasi, tarixi va adabiyotini, shuningdek, kompozitsiyalarning axloqiy va falsafiy asoslarini o‘rganishni o‘z

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

ichiga olgan yaxlit yondashuvni talab qiladi. Ushbu keng qamrovli ta'lim talabalarga ular ijro etgan musiqa va uning kengroq madaniy ahamiyati haqida nozik tushunchalarni rivojlantirishga yordam beradi.

Klassik musiqani ijro etish nafaqat texnik mahoratni, balki hissiy va axloqiy jalb qilishni ham talab qiladi. Musiqachilar bastakorning niyatlarini sharhlashlari kerak, ko'pincha asl asarga sodiqlik va shaxsiy ifoda haqida axloqiy savollar bilan kurashadilar. Ushbu talqin qilish jarayoni axloqiy sezgirlik va badiiy yaxlitlikni rivojlantiradi.

Mumtoz musiqani o‘rganish bo‘lajak musiqachilarning badiiy didi va axloqiy madaniyatini rivojlantirishda hal qiluvchi o‘rin tutadi. Klassik kompozitsiyalarning boy merosi va murakkab tuzilmalarini o'rganish orqali talabalar texnik mahoratdan ko'ra ko'proq narsani oladilar; ular musiqaning estetik va axloqiy jihatlarini chuqur qadrlashni ham tarbiyalaydilar. Bu ikki tomonlama rivojlanish musiqa olamiga ham, umuman jamiyatga ham o'z hissasini qo'sha oladigan har tomonlama rivojlangan musiqachilarni tarbiyalash uchun zarurdir. Tarixan mumtoz musiqa turli davrlarning falsafiy va axloqiy ikkilanishlari haqida tushuncha berib, madaniy qadriyatlar va axloqiy mulohazalar aksi bo‘lgan. Baxning ma'naviy jihatdan chuqur fugalaridan tortib Betxovenning qahramonlik simfoniyalari va Chaykovskiyning hissiyotlarga boy baletlarigacha, bu asarlar muhim axloqiy mavzularni o'rganish va o'zlashtirish uchun asos yaratdi. Ushbu kompozitsiyalarning tarixiy va madaniy kontekstlarini tushunish musiqachilarga ulardagi axloqiy va falsafiy g'oyalar bilan chuqur bog'lanish imkonini beradi. Klassik musiqani ta’lim dasturlariga kirituvchi pedagogik yondashuvlar nafaqat texnik mahoratga, balki musiqa nazariyasi, tarixi va adabiyotini har tomonlama tushunishga ham urg‘u beradi. Bunday ta'lim o'quvchilarni musiqiy talqin va ijroga xos bo'lgan axloqiy va falsafiy savollar bilan shug'ullanishga undaydi. Ushbu yaxlit yondashuv o'quvchilarda ijro etgan musiqa va uning kengroq madaniy ahamiyati uchun nuansli minnatdorchilikni rivojlantirishni ta'minlaydi.

Zamonaviy amaliyotlarda musiqiy ta'lim dasturlari axloqiy va badiiy hissiyotlarni shakllantirishda klassik musiqaning ahamiyatini ta'kidlashda davom etmoqda. Tajribali musiqachilar ishtirokida ansambl chiqishlari, yakkaxon chiqishlar va mahorat saboqlarini taklif etuvchi dasturlar talabalarga mumtoz repertuar bilan chuqur tanishish uchun bebaho imkoniyatlar yaratadi. Muvaffaqiyatli musiqachilarning jiddiy klassik ta'limdan o'tgan misollari ushbu ta'limning o'zgartiruvchi ta'sirini ko'rsatib, klassik musiqa qanday qilib axloqiy qiziqish va badiiy mukammallikni ilhomlantirishi mumkinligini ko'rsatadi.

Klassik musiqaning axloqiy ta'siri alohida musiqachilardan tashqari kengroq jamoatchilikni jalb qilish va ijtimoiy mas'uliyatni ham qamrab oladi. El Sistema kabi dasturlar hayotni o'zgartirish va ijtimoiy hamjihatlikni rivojlantirish uchun klassik musiqa ta'limi salohiyatini namoyish etadi. Klassik an'analar bo'yicha tarbiyalangan musiqachilar ko'pincha badiiy halollikka, tomoshabinlar mas'uliyatiga va ularning talqin qilish tanlovlarining axloqiy oqibatlariga sodiqliklarini namoyish qilib, axloqiy masalalarga yuqori sezgirlikni namoyish etadilar.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Xulosa qilib aytish mumkinki, mumtoz musiqa ta'limi bo'lajak musiqachilarning badiiy didi va axloqiy madaniyatini yuksaltirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Musiqaning estetik va axloqiy jihatlarini chuqur anglash orqali klassik ta'lim musiqa olamiga ham, umuman jamiyatga ham salmoqli hissa qo'shishga qodir bo'lgan har tomonlama yetuk shaxslarni tarbiyalaydi. Biz mumtoz musiqani ta'lim tizimiga integratsiyalashda davom etar ekanmiz, biz nafaqat mohir san'atkorlar, balki axloqiy jihatdan ham xabardor va madaniy jihatdan boyitilgan musiqachilar avlodini yetishtirishni ta'minlaymiz, zamonaviy jamiyatda mumtoz musiqaning doimiy dolzarbligi va o'zgartiruvchi kuchini saqlab qolamiz.

ADABIYOTLAR RO'YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Bennett, D. (2008). Classical Music and Ethical Values: A Study of Cultural Transmission. *Journal of Musicology*, 25(2), 134-158.
2. Ma, Y.-Y. (2005). Silk Road Project: Cultural Exchange and Ethical Engagement. *Music and Society*, 17(3), 45-62.
3. El Sistema. (n.d.). Transforming Lives Through Classical Music Education. Retrieved from El Sistema Official Website.
4. Taruskin, R. (2005). *The Oxford History of Western Music*. Oxford University Press.
5. Sloboda, J. A. (2000). *The Musical Mind: The Cognitive Psychology of Music*. Oxford University Press.
6. Green, L. (2008). *Music, Informal Learning and the School: A New Classroom Pedagogy*. Ashgate Publishing, Ltd.
7. Nettl, B. (2010). *The Study of Ethnomusicology: Thirty-Three Discussions*. University of Illinois Press.
8. Swafford, J. (1997). *Johannes Brahms: A Biography*. Vintage Books.
9. Cook, N. (1998). *Music: A Very Short Introduction*. Oxford University Press.
10. Goehr, L. (1992). *The Imaginary Museum of Musical Works: An Essay in the Philosophy of Music*. Oxford University Press.
11. Kramer, L. (2007). *Why Classical Music Still Matters*. University of California Press.
12. Rink, J. (Ed.). (2002). *Musical Performance: A Guide to Understanding*. Cambridge University Press.
13. Small, C. (1998). *Musicking: The Meanings of Performing and Listening*. Wesleyan University Press.

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Ehtiromxon Qudratullayeva,** talaba, [**Эҳтиромхон Қудратуллаева,** студент], [**Ehtiromxon Qudratullayeva,** student] manzil: O'zbekiston Respublikasi, Farg'ona viloyati, Qo'qon shahri, Movarounnahr ko'chasi, 3A-uy [адрес: Республика Узбекистан, Ферганская область, город Коканд, улица Мовароуннахр дом 3А], [address: Republic of Uzbekistan, Fergana region, Kokand city, Movarounnahr street, house 3A]

Ilmiy-nazariy va metodik jurnal
Научно-теоретический и методический журнал
Scientific theoretical and methodical journal
INTER EDUCATION & GLOBAL STUDY

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Original paper

BADIIY IJODIY TAFAKKUR - ART KLASTERLARNING NEGIZI SIFATIDA

© A.S.Umarov[1]✉

[1]Kamoliddin Bekzod nomidagi milliy rassomlik va dizayn instituti, Toshkent, O‘zbekiston

Annotatsiya

KIRISH: san'at klasterlari badiiy va ijodiy faoliyatning jonli markazlari sifatida innovatsiyalar, hamkorlik va madaniy rivojlanishni rag'batlantirishda hal qiluvchi rol o'ynaydi.

MAQSAD: ushbu tadqiqotning maqsadi badiiy va ijodiy maqsadning badiiy klasterlarning tashkil etilishi va faoliyatidagi rolini tahlil qilishdir.

MATERIALLAR VA METODLAR: ushbu tadqiqot miqdoriy so'rovlar va sifatli amaliy tadqiqotlarni birlashtirgan aralash usullardan foydalanadi. Ma'lumotlar turli mintaqalardagi turli san'at klasterlaridan to'planadi.

MUHOKAMA VA NATIJALAR: amaliy tadqiqotlar madaniy va iqtisodiy o'sishni ta'minlash uchun badiiy va ijodiy maqsadlaridan samarali foydalangan san'at klasterlarining muvaffaqiyatli namunalarini ta'kidlaydi.

XULOSA: tadqiqot shuni ko'rsatadiki, badiiy va ijodiy maqsad badiiy klasterlarning shakllanishi va muvaffaqiyati uchun asosdir.

Kalit so‘zlar: badiiy klasterlar, badiiy maqsad, ijodiy maqsad, madaniy rivojlanish, iqtisodiy ta'sir, hamkorlik, innovatsiya, ijodiy sanoat, vizyon va missiya, madaniy o'ziga xoslik

Iqtibos uchun: Umarov A.S. Badiiy ijodiy tafakkur - art klasterlarning negizi sifatida // Inter education & global study. 2024. №6. B. 377–384.

ХУДОЖЕСТВЕННО-КРЕАТИВНОЕ МЫШЛЕНИЕ КАК ОСНОВА АРТ КЛАСТЕРОВ

© А.С.Умаров[1]✉

[1] Академия художеств Узбекистана Национальный институт живописи и дизайна имени Камолиддина Бехзода, Тошкент, Узбекистан

Аннотация

ВВЕДЕНИЕ: являясь яркими центрами художественной и творческой деятельности, арт-кластеры играют решающую роль в стимулировании инноваций, сотрудничества и культурного развития.

ЦЕЛЬ: целью данного исследования является анализ роли художественно-творческой цели в организации и деятельности художественных кластеров.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ: в данном исследовании используются смешанные методы, сочетающие количественные опросы и качественные тематические исследования. Данные собираются из разных арт-кластеров в разных регионах.

ОБСУЖДЕНИЕ И РЕЗУЛЬТАТЫ: в тематических исследованиях представлены успешные примеры арт-кластеров, которые эффективно использовали свои художественные и творческие цели для содействия культурному и экономическому росту.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ: исследование показывает, что художественно-творческая цель является основой формирования и успеха художественных кластеров.

Ключевые слова: художественные кластеры, художественная цель, творческая цель, культурное развитие, экономическое воздействие, сотрудничество, инновации, креативная индустрия, видение и миссия, культурная идентичность.

Для цитирования: Умаров А.С. Художественное творческое мышление – основа арт-кластеров. // Inter education & global study. 2024. №6. С. 377–384.

ARTISTIC AND CREATIVE PURPOSE AS THE BASIS OF ART CLUSTERS

© Abduhamid S. Umarov[1]✉
[1]National institute Fine arts and Design after named Kamoliddin Behzod, Tashkent, Uzbekistan

Annotation

INTRODUCTION: as vibrant hubs of artistic and creative activity, art clusters play a crucial role in stimulating innovation, collaboration and cultural development.

AIM: the purpose of this study is to analyze the role of artistic and creative purpose in the organization and activity of artistic clusters.

MATERIALS AND METHODS: this study uses mixed methods combining quantitative surveys and qualitative case studies. Data are collected from different art clusters in different regions**.**

DISCUSSION AND RESULTS: the case studies highlight successful examples of arts clusters that have effectively used their artistic and creative goals to foster cultural and economic growth.

CONCLUSION: the research shows that the artistic and creative purpose is the basis for the formation and success of artistic clusters.

Key words: artistic clusters, artistic purpose, creative purpose, cultural development, economic impact, cooperation, innovation, creative industry, vision and mission, cultural identity Abduxamid S. Umarov

For citation: Abduxamid S. Umarov (2024), ‘Artistic and creative purpose as the basis of art clusters’, // Inter education & global study, (6), pp. 377–384. (In Uzbek).

Badiiy ta'lim sohasi san'at sohasining ajralmas qismi sifatida talqin etiladi. Falsafa, ijtimoiy falsafa, madaniyatshunoslikda, psixologiya va pedagogika, kognitiv

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

fanlar tahlilida o'z-o'zini anglash tushunchasi faoliyatda amalga oshiriladigan muhim insoniy kuchlar degan ta'rif orqali ko'rib chiqiladi. Xususan, bu fikr bilan chambarchas bog'liq g'oyalar ijtimoiy ong darajasida o'zini o'zi anglash, "jamoa" tushunchalari asosida "maxsus ijtimoiy muhit", ideal hayotni yaratish mavzusini intellektual yuqori darajasi sifatida talqin etiladi va ijtimoiy jamiyatning axloqiy komillikka erishishida, iste'dodlarning gullab-yashnashi va o'zini oshkor qilishiga hissa qo'shishida, ma'naviy rivojlanishiga yordam beradi.

Bugungi kunda yosh avlodga ta'lim-tarbiya berishda o'quvchilar ongiga milliy g'oyaning asosiy yo'nalishlarini singdirish badiiy ta'lim vositalaridan samarali foydalanish, o'quvchilarning ma'naviy-siyosiy dunyoqarashlarini shakllantirish bilan birga ularda ijodiy qobiliyatlarni rivojlantirishga xizmat qiladi [5].

Bugungi kunda san'at va estetik ta'limning asosi sifatida badiiy ta'lim bolalar va yoshlarning to'laqonli madaniy hayotga bo'lgan tabiiy istagini etarli darajada qondirishga qodir emas. Ta'limni tijoratlashtirish sharoitida badiiy ta'lim rivojida ommaviy madaniyatning ustunligi va sifatsiz badiiy mahsulotlarni targ'ib etishda ommaviy axborot vositalarining faol ishtirok etishi yanada vaziyatni keskinlashtirmoqda. Bu esa maktab o'quvchilarining badiiy va estetik sohalarga oid mavzularini o'rganish, xalqning madaniy va ma'naviy merosini avlodlarga ko'chishining asta-sekinlik bilan pasayib borishida namoyon bo'lishi mumkin.

Maktab ta'limi shaxsni shakllantirish, dunyoqarashni shakllantirish, salohiyat, qobiliyat va ko'nikmalarni rivojlantirishning muhim bo'g'inidir. Maktab ta'limi ta'siri ostida shaxsning analitik va sintetik faolligi rivojlanadi, o'smirlar nafaqat aniq faktlarga, balki ularni tahlil qilishga ham qiziqa boshlaydi, sababiy tushuntirishga moyillik kuchayadi, talabalar materialda asosiy, muhim narsalarni ajratib ko'rsatishga intilishadi, oqlash, isbotlash qobiliyatini egallash muayyan lavozim, keng umumlashma qilish [1]. Shu bilan birga, maktab ta'limining muhim xususiyati (yoki umuman, yosh toifalari sharoitida shaxsni shakllantirish) mavhum va xayoliy fikrlash, umumiy aqliy faoliyatning bosqichma-bosqich rivojlanishini ta'kidlash kerak. Aqliy faoliyatning muhim tarkibiy qismlaridan biri badiiy tafakkur ya'ni fikrlash jarayonidir. Badiiy tafakkur - bu badiiy ongning eng yuqori darajasini ko'rsatadigan san'at asarlarini yaratishga, shuningdek idrok etish va tushunishga qaratilgan ma'naviy faoliyat turi [3].

Badiiy tafakkurning asosiy vazifasi ijodkor ongida voqelikning badiiy obrazlarini shakllantirish, shuningdek, asar iste'molchilari ongida ularni zavqlantirish, ta'sir xissini o'tkazishdir. Badiiy fikrlash badiiy ongning boshqa shakllari bilan o'zaro aloqada davom etadi va ijodiy jarayonning barcha bosqichlarida, hayotiy taassurotlarning to'planishidan tortib, g'oyaning materialda mujassamlanishiga qadar ishlaydi.

Badiiy fikrlash jarayoni ijodiy jarayonga asoslanadi: u g'oyani izlash va topish, ushbu g'oyani rivojlantirish, g'oya atrofida yaratish va nihoyat, tajriba almashish va tushunish /aks ettirish jarayonini aniq aks ettiradi. Ushbu jarayon talabalarga jarayonning har bir bosqichida harakat qilishda yordam beradigan strategiya va strategiyani amalga oshirishga olib keladigan taktika va badiiy fikrlash jarayonining yakuniy maqsadi bilan

CC BY NC ND

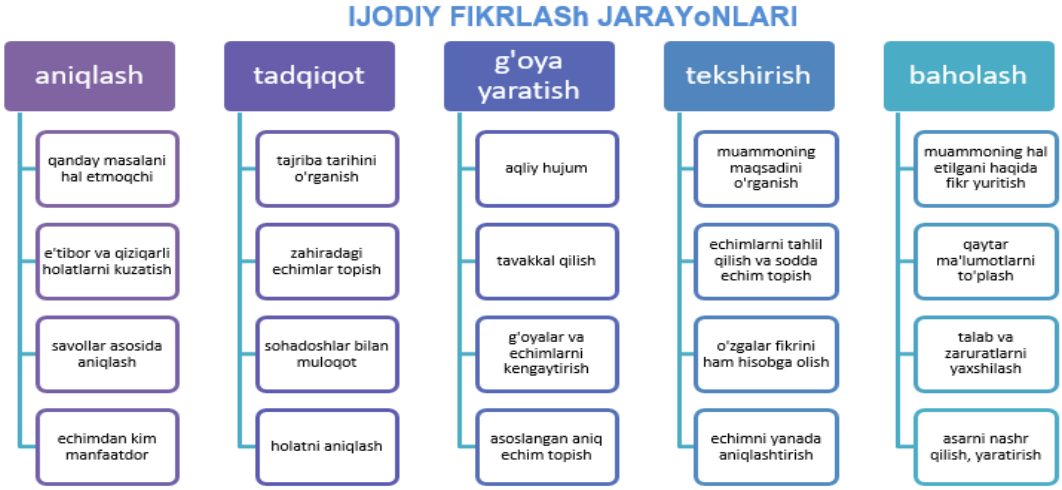
ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

birlashtirilgan. Pedagogik va psixologik olib borilgan badiiy ta'limni o'rganishdagi tadqiqotlar, o'quvchilarning ijodiy qobiliyatlarini shakllantirishda ularning badiiy tafakkurini rivojlantirish vositasi sifatida strategik va taktik maqsadlarni aniqlash metodologiyasini taklif qilishadi [4].

Ta'lim bilan bog'liq ravishda o'quvchilarning aqliy darajasini, bilish qobiliyatini, o'qishga, mehnatga bo'lgan munosabatini rivojlantirish va yangi pog'onaga ko'tarish pedagogikaning asosiy masalalaridan biridir. Mahalliy mutaxassislar ta'limning rivojlantiruvchi xususiyatini ikki darajaga ajratib tahlil qiladilar: a) zaruriy rivojlanish;b) yuqori darajadagi rivojlanish.

Ularning biri bu o'quvchining ayni shu dars mashg'ulotigacha bo'lgan tayyorgarlik darajasini anglatsa, ikkinchisi ayni dars davomida ko'tarilish kerak bo'lgan darajadir. Yuqori darajadagi rivojlanish ikkinchi shaxs yoki vositaning ko'magi vositasida amalga oshiriladigan ishni eplay olish darajasidir. Dars mashg'uloti vositasida o'quvchilarni keyingi darajaga ko'tarish o'qituvchining darsdan ko'zlangan maqsadiga muvofiq bo'lishi talab etiladi. Ikkinnchi darajaga ko'tarilishda yangi bilim va unga erishish uchun o'quvchining quvvatiga mos vazifalar bajarilishi kerak [1].

Modernizasiya bo'yicha ilmiy ishlar tahlili natidasida, uzluksiz badiiy ta'lim tizimida pedagogik faoliyatni amalga oshirish, ushbu jarayonning samaradorligini aniqlash uchun olib borilgan tajriba natijalari bizga bir nechta asosiy shartlarni aniqlashga imkon berdi. Ulardan biri innovasiyalarni faollashtirish, hamda ijodiy o'zini o'zi anglash texnologiyalari sanaladi.

1-rasm. Badiiy ijodni shakllantiruvchi ijodiy fikrlash jara1ni bosqichlari.

Pedagogik texnologiyalardan ta'lim amaliyotda foydalanish strategik maqsadlarni amalga oshirish vositalari sifatida aks etib, rejalashtirilgan ta'lim natijalari sifatida ta'lim texnologiyalari eng muhimlaridan biri ekanligini ko'rsatadi. Ular talabalarning ijtimoiy-madaniy, ma'rifiy va kommunikativ ko'nikmalarini rivojlantiradilar, bilim va ko'nikmalarni tizimlashtirish (ob'ektlarni hisobga olgan holda, hissa qo'shadigan o'zaro bog'liq qismlar

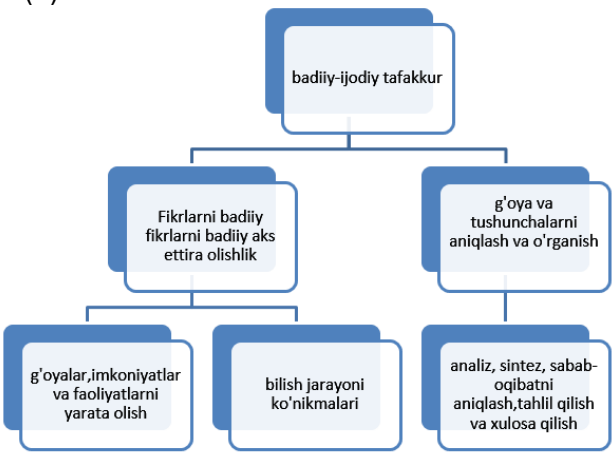
CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

to'plami hamda faoliyatning yakuniy natijasiga ta'sir qilish) tomonidan o'rganishga imkon beradigan tizimli tahlilidan foydalanish malakalarini rivojlantiradi.

Qachonki, bo'lajak ijodkor badiiy asarlarni yaratish, ijod qilishdan to'xtashi va tahlil etish yo'l-yo'rig'ini fan darajasida o'rganmas, amaliy va tasviriy san'at sohasi yo'nalishlarini estetik jihatdan tahlil qila olish malakasiga ega bo'lmas ekan, badiiy ta'limdan kuzatilgan asl maqsadga to'liq erishilishi mumkin emas. Badiiy ta'lim sohasi mutahasisi bo'lgan o'qituvchisi nochorligicha, dizayn, tasviriy va amaliy san'at darslari esa zerikarliligicha qolaveradi. Ijod - bu ongning oliy darajasi, estetik olamni anglash faoliyatning yuqori va ancha murakkab shakli bo'lib, bunday konnitiv jarayon faqat insonga hosdir. Ijod insonning barcha psixik jarayonlarni, barcha bilim, malaka, barcha hayotiy tajriba, ahloqiy, jismoniy kuchini mobilizasiyasi natijasida o'ziga xos va tarixiy-ijtimoiy, betakror sifat yangiliklari bo'lib bu ijodkorlik qobiliyati tug'ma va orttirilgan xolda namoyon bo'ladi. Badiiy ijod ijodkorning ob'ektiv borliqni o'zqarashlari orqali turli qiyofalarda his qilish, uning shakldagi xususiyatlarini badiiy asarlar va obrazlar tarzida aks ettirishdir. Xaqiqiy san'at asari – o'zida badiiy obraz shaklida hali bungacha bo'lmagan yangilikni yaratilishi hisoblanadi. Badiiy ijod esa ijodiy jarayon orqali amalga oshiriladi. Bunda ijodkor g'oyaviy-badiiy mazmunni jam etgan holda tugal badiiy asar yaratadi. Ijod va ijodiy jarayonlar xuddi fandagidek san'atda ham o'zining murakkab ko'rinishlari va xususiyatlari bilan ajralib turadi.

Ijodkorning badiiy qobiliyatlarning qo'shimcha xossalariga quyidagilar kiradi: faoliyat jarayoni davomida rivojlanib boruvchi obrazli - tabiiy ko'rish qobiliyatining (chiziq, shakl, nisbat, rangni sezish) yuqoriligi; qalamtasvir, rangtasvir, dizayn va amaliy san'atdagi yangi texnik usullarni tez o'zlashtirib olishni ta'minlaydigan ijodkorning qo'l harakati xossasi. Badiiy ijodkorlikni va obrazli tasavvurni, fikrlashni o'quvchilarning bilim faoliyatiga o'tish, idrok fikrlashning alohida muhim tarkibiy qismi sifatida aniqlashda quyidagi jadval orqali izohlash mumkin. (1)-rasm

2-rasm. Istiqbolli va faoliyatli badiiy ijodiy tafakkurni shakllantirishning metodik shakllanishi.

Yuqorida sanab o'tilgan xususiyatlar bir-biri bilan o'zaro bog'liq bo'lib va badiiy ijodiy qobiliyatlarning rivojlanishi uchun ularning uzviyligi juda muhim sanaladi. Badiiy asarlarni

CC BY NC ND

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

yaratishda ijodkorning ijodiy faoliyati kuzatishlar va Real borliqni obrazli tadqiq etish hayotni o'rganish, bilim, did va dunyoqarashning o'sishi, mahorat, ko'nikma, malakalarni egallash bo'lsa, bu badiiy asarni yaratish bilan bog'liq bo'lgan, qisqa yoki uzoq muddatli tasavvur qilish jarayoni bo'lib, bu g'oyaning xarakteri, rassomning individual xususiyatlaridan kelib chiqadi.

Ijodkorning ish faoliyatidagi ijodiy jarayonining murakkabligi - bular barchasi badiiy san'atda etuk mutaxassislik majburiyatini yuklaydi. Amaliy va tasviriy, dizayn sohalarida ijod qilayotgan ijodkorning faoliyatida ancha yashirin, "ichki" sezgi, hotira, tafakkur va boshq.) faoliyat bo'lsada, unda ijodning natijalari yaqqol ko'rinadi. Hissiyot – ijod kuchlari orasida alohida o'rinni egallaydi. Hissiyot idrok, sezgi, hotira asosida, shuningdek badiiy - obrazli tafakkur va boshqalar bilan insonga hayotdan olgan taassurotlar jamlanmasiga ega bo'lishni taqozo etadi va bu sohada tasavvurning yuqoriligi badiiy ijodning yuksalishiga samarali ta'sir o'tkazadi.

Har bir inson dunyoni idrok qiladi, tasavvur qiladi, yaqqolroq his etib boradi. Kuzatishlar asosida ko'pdan-ko'p taassurotlar xosil qilib, ko'rib, eshitib, o'qib hotirada ancha yorqin iz qoldirishiga harakat qiladi. Bu psixologik tushunchalar va birliklar badiiy asar yaratishda juda ham zarur bo'lib, borliqni badiiy estetik, hissiy - emosional anglashning asosini tashkil etadi.

Yaratilayotgan badiiy ijod na'munalari inson tasavvuri va tafakkurining maxsuli sifatida, ijodkorning g'oyaviy-estetik mazmundagi dunyoqarashini, falsafiy tushunishni ham qamrab oladi. Badiiy ijod na'munalari soha mutaxassislaridan o'ziga xos yorqin ijodkorlikni, mustaqillikni, o'zining shaxsiy qarashlariga va xayolot dunyosiga ega bo'lishi hamda olamni qabul qilishdagi dunyoqarash kengligi bilan ifodalanadi.

Badiiy ijodkorning kreativ fikrlashi va o'ziga xos badiiy ijod na'munalarini yaratishida, badiiy hayol zaruriy omil bo'lib sanaladi. Zero ijodkorning yaratayotgan asarining badiiy san'at asari darajasida qadrlanishi, soha mutaxassisidan badiy obrazlilik talab etadi.

Xayol – ijodda asosiy va o'ziga xos natija ko'rsatuvchi ijodiy kuchdir. Badiiy ijodda uning ixt iyoriy, ixtiyorsiz, yaratuvchi ijodiy hayol kabi t urlarining barchasi isht Irok etadi. Bular ichida albatta ijodiy faoliyatda ijodiy hayol katta o'rin tutadi. Ilhomlanish – insonning mehnat jarayonidagi eng ko't arinki ruxiy holatidar. Rassomning ijodiy mehnat ida ilhomlanish, aktiv ijod kuchlaridan biri sifat ida ahamiyatli rol o'ynaydi.

Ilhomlanish – go'yo ijodiy, ma'naviy, jismoniy jihat dan qattiq bosim berganday tuyulsa-da, lekin amaliy jihat dan rassom uchun bu vaziyat juda engil kechgan, unda hamma narsaga oson erishilgan, ijodiy topshiriqlar juda tez echilgan bo'ladi. Bu engillik shu narsa bilan bog'liq bo'ladiki, bunda rassom katta hayotiy taassurotlar zaxirasiga ega edi va katta qiziqish va quvonch bilan ishlagan edi. Bunda uning ijodiy hayoli va obrazli tafakkuri faol ishlagan edi. Bularning barchasi sonning sifat darajasiga o'tishiga – natijada, qattiq Ilhom bilan ishlangan mehnat badiiy asarni dunyoga keltiradi. Ijodkordagi xis qila olish qobiliyati "intuisiya" bo'lib, topqirlik, sezgirlik atamalarining sinonimi sifatida, inson ruhiy faoliyatida – ya'ni ijodiy mexnatda, xususan badiiy ijodda katta rol o'ynaydi.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

Shu bilan birga so'zsiz intuisiya hotira, tafakkur va obrazli tasavvur bilan jips aloqada bo'ladi[2].

Boshqa tomondan, ijodiy fikrlashni o'rgatish badiiy tafakkur asoslarini yaratish sanalsada, shu bilan birga bu ikki tushuncha bir xil ma'nani anglatadi. Maktabda ijodiy fikrlashni shakllantirish (ta'lim) ning ahamiyati o'quvchilarni o'z iste'dodlarini kashf etish, rivojlantirish va aniqlashda, qo'llab-quvvatlashda ta'limning roli bilan belgilanadi. Shunday qilib, uzluksiz ta'lim bolalarni o'zlari yashayotgan jamiyatning bir qismi ekanliklarini va rivojlanishga hissa qo'shadigan ijodiy resurslarga ega ekanliklarini his qilishda muhim rol o'ynaydi. Ijodiy fikrlash darsning tematik tushunchalarini oldindan belgilangan o'quv maqsadlari kontekstida tushunish, tushunish vositasiga aylanishi imkoniyatlarini o'rganish pedagogik qiziqish uyg'otadi, shu bilan birga o'quvchilarning motivasiyasi va qiziqishini oshirish uchun yangi ta'lim shakllarini ishlab chiqish kerak bo'ladi.

Nazariy nuqtai nazardan, badiiy fikrlashning kognitiv (kognitiv) asoslarini tavsiflash va tushuntirish tadqiqotchilar uchun qiyin maqsad bo'lib qolmoqda: shunday qilib, badiiy jarayon ijodiy fikrlashni tadqiq qilishning turli yondashuvlari asosida tavsiflanadi. Ushbu tadqiqotlar natijalari badiiy ta'limga ta'sir ko'rsatdi va ta'sir ko'rsatishda davom etmoqda, shuning uchun san'atning bir qismi sifatida badiiylikni o'rgatishning markazida nafaqat o'rganish jarayonlari va natijalarini, balki yondashuvlar, qarashlarga oid zamonaviy nazariyalarni ham tushunish kerak. zamonaviy badiiy fikrlash amaliyotiga asoslangan bu harakat albatta badiiy ijodkorning shakllanishida muhim jarayon sanaladi.

Badiiy san'at va unga xos bo'lgan kognitiv jarayonlar bilish fanining simbiozi sifatida quyidagi vazifalar echimida o'z natijasini kutadi:

1) ijodiy jarayon va uning natijasi (o'rganish natijasi) ning o'zaro ta'sirini ko'rib chiqadi, badiiy fikrlashni o'quvchilarning bilim faoliyatiga o'tish, idrokni fikrlashning alohida muhim tarkibiy qismi sifatida belgilaydi [2].

2) ta'limning asosiy roli o'quvchini jamiyatda muvaffaqiyatga erishish uchun zarur bo'lgan kompetentsiyalar bilan boyitishdir. Shu bilan birga, ko'plab tadqiqotchilarning fikriga ko'ra, ijodiy fikrlash zamonaviy yoshlarning rivojlanishi uchun zarur bo'lgan kompetentsiya sanaladi : aynan ijodiy fikrlash ularga doimiy va tez o'zgaruvchan dunyoga moslashishga yordam beradi, bu esa yangi texnologiyalar (raqamli jamiyat) ko'nikmalariga ega odamlarni talab qiladi, axborot xilma-xilligi, 21-asrning tasavvur qilish qiyin bo'lgan imkoniyatlari), shuningdek, bugungi maktab o'quvchilari ertaga iqtisodiyot tarmoqlarida yoki jamoat va davlat qurilishida ish bilan ta'minlanishini hisobga olgan holda, yangi narsalarni yaratish va yangi muammolarni hal qilishda asosiy kuchga aylanishini xam hisobga olish kerak.

ADABIYOTLAR RO‘YXATI | СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ | REFERENCES

1. Botirova.Sh.I., Adabiy ta'lim klasterining ilmiy-nazariy asoslari. 13.00.01 – Pedagogika nazariyasi. Pedagogik ta'limotlar tarixi pedagogika fanlari doktori (Doktor of Science), ilmiy darajasini olish uchun tayyorlangan dissertasiya. Chirchiq-2021.

ISSN 2992-9024 (online)
2024, №6

2. Ostonova.G.A., Insonda ijodiy jarayon mohiyati va uning psixologiyasi, , BDU Pedagogika fakult et i "tasviriy san'at va muxandislik grafikasi" kafedrasi o'qit uvchisi g.R.Ost onova. gulshod.ostonova.82@mail.ru
3. Kratkiy slovar po эстетике/https://esthetiks.ru/mishlenie-hudozhestvennoe.html
4. Magdieva, S. S. Strategicheskie priemi razvitiya tvorcheskix sposobnostey uchatshixsya i rol xudojestvennogo mishleniya v shkole / S. S. Magdieva, F. A. Abdumadjitova. — Tekst: neposredstvenniy // Molodoy ucheniy. — 2020. — № 18 (308). — S. 507-510. — URL: https://moluch.ru/archive/308/69601
5. /file:///C:/Users/User/Downloads/uzluksiz-talim-tizimida-uvchilarning-izhodiy-obiliyatlarini-rivozhlantirish-tasviriy-sanat-darslari-misolida.pdf

MUALLIF HAQIDA MA'LUMOT [ИНФОРМАЦИЯ ОБ АВТОРЕ] [AUTHORS INFO]

✉**Umarov Abduxamid Sattarovich**,dotsent [**Умаров Абдухамид Саттарович,** доцент], [**Abduxamid S. Umarov**, associate professor]; manzil: O'zbekiston, Shahar: Toshkent, Mirobod tumani Mironshoh ko'chasi 123-uy [адрес: Узбекистан, Город: Улица Мироншах, Мирабадский район, город Ташкент 123-й дом], [address: Uzbekistan, City: Tashkent, Mironshah street, Mirabad district, 123rd house]

ISSN 2992-9024 (online)

Muassis: Buxoro davlat pedagogika instituti

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan 2023-yil 08 avgust №-111889-sonli guvohnoma bilan ro‘yxatga olingan.

Jurnal O‘zbekiston Respublikasi OAK Rayosatining 2024 yil 31 yanvardagi 350-son qaroriga asosan pedagogika, san’atshunoslik, psixologiya, fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan ilmiy nashrlar ro‘yxati” ga kiritilgan https://oak.uz/pages/4802

Jurnal 2023 yilda tashkil etilgan bo‘lib, o‘zbek, rus va ingliz tillarida nashr etiladi. Pedagogika, psixolgiya, san’atshunoslik fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) va fan doktori (DSc) ilmiy darajasiga talabgorlarning dissertatsiya ishlari yuzasidan ilmiy jamoatchilikni ilm-fan natijalari bilan tanishtirish; ilm-fan rivojlantirishning dolzarb masalalariga tadqiqotlarining ustuvor yo‘nalishlari doirasida olib borilgan ilmiy ishlarning asosiy natijalari to‘g‘risida ma’lumot berish; yangi istiqbolli loyihalar va texnologiyalarni joriy etish; ta’lim va tarbiya bilan bog‘liq nazariy va amaliy ishlar; fan va ta’limning innovatsion rivojlanishi; fundamental va amaliy tadqiqotlarni qo‘llab-quvvatlash uchun qulay axborot muhitini yaratishning asosiy ilmiy natijalarini o‘z ichiga oladi. Shuningdek, zamonaviy ta’limning muammo va paradigmalarini o‘rganish, rivojlantirish va amaliyotga tadbiq etish bo‘yicha nazariy tavsiyalar berishdan iborat. Nashr qilingan materiallardan O‘zbekiston Respublikasi hamda xorijning yetakchi olimlari, tadqiqotchi izlanuvchilar foydalanishi ko‘zda tutilgan.

Jurnalning kalit so‘zlari:
Oliy pedagogik ta’lim nazariyasi va amaliyoti; umumiy va maxsus pedagogika, psixologiya va san’atshunoslik; pedagogika va innovatsiya, integratsiya; O‘zbekiston va xorijiy mamlakatlarning ta’lim tizimi; ta’lim jarayoni; ko‘p madaniyatli va mintaqaviy ta’lim; III Renessans, XXI asrdagi ta’lim; ta’lim va tarbiya sohasidagi milliy hamda umuminsoniy qadriyatlar; ta’lim sifatini monitoring qilish; ta’lim dasturlari; oliy, umumiy o‘rta va professional ta’limining davlat ta’lim standartlari; o‘qituvchilarni tayyorlash tizimidagi ta’lim texnologiyalari.

Guvohnoma raqami №-111889
Mas’ul kotib: Mamurova D.I.

ISSN 2992-9024 (online)

Учредитель: Бухарский государственный педагогический институт

Журнал зарегистрирован Агентством информации и массовых коммуникаций при Администрации Президента Республики Узбекистан свидетельством №111889 от 08 августа 2023 года.

Журнал включен в список национальных изданий, рекомендованных для публикации основных научных результатов диссертаций кандидатов на соискание ученой степени доктора философии (PhD), доктора наук (DSc). Согласно решению Президиума ВАК РУз от 31 января 2024 г. №350. По направлении педагогики, искусствоведение и психологии https://oak.uz/pages/4802

Журнал был основан в 2023 году и выпускается на узбекском, русском и английском языках. Он предназначен для ознакомления научного сообщества с результатами научных исследований соискателей ученых степеней доктора философии (PhD) и доктора наук (DSc) в областях педагогики, психологии и искусствоведения. Журнал информирует о ключевых научных достижениях, проводимых в рамках приоритетных направлений исследований, касающихся актуальных вопросов развития науки. Также в нем рассматриваются новые перспективные проекты, технологии и идеи, связанные с образованием, воспитанием, инновациями, а также созданием благоприятной информационной среды для поддержки фундаментальных и прикладных исследований. Журнал также предлагает теоретические рекомендации по изучению, разработке и внедрению современных подходов к образованию. Материалы, опубликованные в журнале, предназначены для ведущих ученых и исследователей из Республики Узбекистан и других стран, и направлены на стимулирование дальнейших исследований, развитие науки и образования.

Ключевые слова журнала:

Теория и практика высшего педагогического образования; общая и специальная педагогика, психология и искусствоведение; педагогика и инновации, интеграция; система образования Узбекистана и зарубежных стран; образовательный процесс; мультикультурное и региональное образование; образование эпохи Возрождения, XXI веке; национальные и общечеловеческие ценности и ценности в сфере образования и воспитания; мониторинг качества образования; образовательные программы; государственные образовательные стандарты высшего, среднего и профессионального образования; образовательные технологии в системе подготовки педагогических кадров.

Идентификационный номер №-111889
Ответственный редактор: Мамурова Д.И.

ISSN 2992-9024 (online)

Founder: Bukhara State Pedagogical Institute

The journal is registered by the Agency of Information and Mass Communications under the Administration of the President of the Republic of Uzbekistan with certificate No. 111889 dated August 8, 2023.

The journal is included in the list of national publications recommended for publishing the main scientific results of dissertations of candidates for the degree of Doctor of Philosophy (PhD), Doctor of Science (DSc). According to the decision of the Presidium of the Supreme (Higher) Attestation Commission of the Republic of Uzbekistan dated January 31, 2024 No. 350. In the direction of pedagogy, art science and psychology https://oak.uz/pages/4802

The journal was founded in 2023 and is published in Uzbek, Russian and English. It is intended to familiarize the scientific community with the results of scientific research of applicants for the degrees of Doctor of Philosophy (PhD) and Doctor of Sciences (DSc) in the fields of pedagogy, psychology and art history. The journal informs about key scientific achievements carried out within the framework of priority research areas related to topical issues of science development. It also examines new promising projects, technologies and ideas related to education, upbringing, innovation, as well as the creation of a favorable information environment to support fundamental and applied research. The journal also offers theoretical recommendations on the study, development and implementation of modern approaches to education. The materials published in the journal are intended for leading scientists and researchers from the Republic of Uzbekistan and other countries, and are aimed at stimulating further research, the development of science and education.

Key words of the journal:

Theory and practice of higher pedagogical education; general and special pedagogy, psychology and art criticism; pedagogy and innovation, integration; education system of Uzbekistan and foreign countries; educational process; multicultural and regional education; Renaissance education, XXI century; national and universal values and values in the field of education and upbringing; monitoring the quality of education; educational programs; state educational standards of higher, secondary and vocational education; educational technologies in the system of teacher training.

Identification number№-111889
Managing editor: Mamurova D.I.

2992-9024

